



Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

IVANA ŠKILJAN

**SREDNJOVJEKOVNI I  
RANONOVOVJEKOVNI PEĆNJACI  
SLAVONIJE**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2015



Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

IVANA ŠKILJAN

**SREDNJOVJEKOVNI I  
RANONOVJEKOVNI PEĆNJACI  
SLAVONIJE**

DOKTORSKI RAD

Mentorica:

prof. dr. sc. Mirja Jarak

Zagreb, 2015





Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

IVANA ŠKILJAN

**MEDIEVAL AND EARLYMODERN AGE  
STOVE TILES FROM SLAVONIA**

DOCTORAL THESIS

SUPERVISOR:

prof. dr. sc. Mirja Jarak

Zagreb, 2015.

## PODACI O MENTORICI:

Mirja Jarak, izv. prof., rođena je u Zagrebu 1962. g. Na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je dvopredmetni studij filozofije i arheologije 1986. Magistrirala je (1990.) i doktorirala (1998.) na Odsjeku za arheologiju Filozofskoga fakulteta s temama iz kasnoantičke arheologije. Na istom odsjeku zaposlena je od kraja 1987. g. Birana je u zvanja asistenta, višeg asistenta, docenta i izvanrednog profesora. Od 1993. g. zaposlena je na Katedri za opću srednjovjekovnu i nacionalnu arheologiju, kojoj je od 2000. do 2009. bila predstojnicom.

Od akad. god. 1989./90. drži nastavu na Odsjeku za arheologiju. Održala je velik broj kolegija, predavanja i seminara, s različitim temama iz starokršćanske i srednjovjekovne nacionalne arheologije (20-tak tematski različitih kolegija do uvođenja bolonjskog sustava, a unutar bolonjskog studija uz neke stare, uvela je i niz novih kolegija). Neki kolegiji doticali su se opće srednjovjekovne arheologije (primjerice „Panonija od 6. do 9. stoljeća“, „Panonija u ranom i razvijenom srednjem vijeku“, „Uvod u srednjovjekovnu arheologiju“). Od akad. g. 1996./97. drži nastavu i na poslijediplomskom studiju arheologije, gdje je angažirana kao mentorica za izradu doktorskih disertacija. Angažirana je kao mentorica i na poslijediplomskom doktorskom studiju medievistike. Akad. god. 2007./08. i u zimskome semestru 2008./09. bila je pročelnica Odsjeka za arheologiju. Boravila je na sveučilištima u Padovi, Udinama, Beču i Solunu (u sklopu međusveučilišne razmjene ili uz korištenje stipendije).

Znanstveni rad Mirje Jarak posvećen je, kao i njezina nastavna djelatnost, kasnoantičkoj i srednjovjekovnoj arheologiji i povijesti. Tim su razdobljima posvećeni njezini izvorni znanstveni radovi (objavljena su 23, a nekoliko ih je u pripremi za tisak), knjiga (Crkvena arhitektura 7. i 8. stoljeća: uvod u studij predromanike, Književni krug Split, 2013.), izlaganja na međunarodnim i domaćim znanstvenim skupovima, stručni i pregledni radovi, recenzije i prikazi. Znanstveni radovi mogu se podijeliti prema užim tematskim područjima. Ističu se radovi posvećeni kasnoantičkoj i ranosrednjovjekovnoj arhitekturi i skulpturi i različitim problemima predromaničkog razdoblja u Hrvatskoj. Značajna skupina radova bavi se povijesnim i hagiografskim temama (radovi koji tematiziraju kasnoantičke i srednjovjekovne literarne izvore za područje Panonije i Dalmacije). Za knjigu objavljenu 2013. g. dobitnica je Godišnje nagrade Filozofskog fakulteta.

## ZAHVALE

U realizaciji ovog rada i na dugogodišnjem poticanju i pomoći tijekom mojeg čitavog poslijediplomskog obrazovanja prvenstveno se zahvaljujem svojoj mentorici prof. dr. sc. Mirji Jarak. Korisne sugestije prilikom ocijenjivanja mojih brojnih seminarskih radova napisanih tijekom poslijediplomskog studija koji su postali sastavni dio ove disertacije, bile su od velike pomoći. Također sam neizmjerljivo zahvalna na pomoći gospođi Evi Roth Heege i dr. Andreasu Heegeu koji su me nesebično uputili na brojna izuzetno korisna poznanstva s inozemnim stručnjacima, omogućivši mi tako između ostalog i pristup građi iz nekolicine važnih muzejskih depoa. Osim toga, cijenjeni kolege pružili su mi puni uvid u brojnu literaturu u njihovoj privatnoj knjižnici bez koje nikako ne bih mogla zamisliti pisanje ovog rada. Također sam zahvalna dr. sc. Tatjani Tkalcćec na nesebičnoj pomoći oko literature relevantne za tematiku kaljevih peći, zatim na pomoći prilikom uvida u građu sa Starog grada Krapina pohranjenoj u Galeriji grada Krapine, ali i na mogućnosti naše zajedničke suradnje nevezane uz pisanje disertacije, i to prilikom pripremnih radova na izložbi *Vrijeme utvrda: Plemićki grad Vrbovec na Sutli* iz koje sam stekla korisna iskustva. Iznimno sam zahvalna svim muzejskim djelatnicima, kustosima i voditeljima arheoloških zbirki hrvatskih muzejskih institucija čiju građu sam uzela u razmatranje tijekom pisanja ovoga rada. Cijenjeni kolege su zaista nesebično i uvijek srdačno otvorili vrata svojih čuvaonica. Zahvaljujem dr. sc. Marini Bagarić (Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb), Tatjani Pintarić (Muzej Turopolja, Velika Gorica), Romani Mačković (Gradski muzej sv. Ivan Zelina), Marini Šimek (Gradski muzej Varaždin), Branki Marciuš (Muzeju Međimurja, Čakovec), Zrinki Kalafatić (Gradski muzej Samobor), Branki Stergar (Zavičajni muzeju Ozalj), Lazi Čučkoviću (Gradski muzej Karlovac), dr. sc. Goranu Jakovljeviću (Gradski muzeju Bjelovar), mr. Robertu Čiminu (Gradski muzej Koprivnica, Ani Bobovec (Muzej Moslavine, Kutina), mr. sc. Lani Okroša Rožić (Gradskom muzeju Križevci), Editi Janković Hapavel (Galerija Stari Grad Đurđevac), Jadranki Kruljac-Sever (Gradski muzej Čazma), Silviji Salajić (Gradski muzeju Virovitica), Mireli Pavličić (Gradski muzeju Požega), dr. sc. Mariji Mihaljević (Gradski muzej Nova Gradiška), Josipu Lozuku (Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod), Danijelu Petkoviću (Gradski muzej Vinkovci) i Nevenki Kauzlarić na pristupu nalazima iz samostana Marča smještenoj u Grkokatoličkoj biskupiji u Zagrebu. Također zahvaljujem gospodinu Borisu Mašiću (Muzej Grada Zagreba) na posuđenoj literaturi i za potrebe ove disertacije ustupljenim snimkama materijala s Nove Vesi.

Zahvaljujem i dr. sc. Geraldu Volkeru Grimmu (Institut für Kunstgeschichte und Archäologie, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, Bonn) na iskazanoj pomoći. Posebno se zahvaljujem muzejskoj savjetnici Darji Pirkmajer na uvidu u građu Pokrajinskog muzeja Celje, ali i ostalim inozemnim muzejskim djelatnicima: dr. sc. Sylvii Glaser (Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg), dr. sc. Danielu Grütteru (Museum zu Allerheiligen Schaffhausen) i dr. sc. Christine Keller (Landesmuseum Zürich) na uvidu u građu pohranjenu u Das Sammlungszentrum des Schweizerischen Nationalmuseums Affoltern.

Na izuzetno velikom trudu i angažmanu na restauraciji pećnjaka i potom rekonstrukciji čitavih peći pohranjenih u arheološkim zbirkama Muzeja Hrvatskog zagorja za koje sam zadužena, zahvaljujem se restauratorici i dragoj prijateljici Sylvi Antony Čekalovoj. Cjeloviti pećnjaci i čitave kaljeve peći koje su nastale kao rezultat restauratorskog postupka u njeznom ateljeu prezentirani su u ovoj disertaciji. Njezino iskustvo i znanje o tehnologiji i tehnikama korištenim u pečarstvu uvelike su mi pomogli u mojem radu. Također, zahvaljujući Muzejima Hrvatskog zagorja i projektima koje sam prijavljivala u sklopu svoga rada u Dvoru Veliki Tabor i Muzeju seljačkih buna provedeni su restauratorski postupci i arheološka istraživanja čije rezultate donosim u disertaciji. Zahvaljujem voditeljicama Nadici Jagarčec i Vlatki Filipčić Maligec, a posebno zahvaljujem svojim bližim muzejskim suradnicima, preparatorima Andrei Brlobuš i Zlatku Mirtu, te muzejskom tehničaru Siniši Žnidarecu koji su izvršili brojne zaštitne zahvate na predmetima kao i arheološke crteže građe. Dakako, zahvaljujem se svim svojim suradnicima i sudionicima na arheološkim istraživanjima dvorca Veliki Tabor i utvrde Donja Stubica i Samci.

Na pomoći oko tehničke pripreme ovoga rada zahvaljujem kolegi Marinu Mađeriću.

Zahvaljujem prevoditeljicama, gospođama Angelini Puović i Dini Šimatović, koje su mi neprocijenjivo pomogle u mom nedostatnom znanju njemačkog jezika.

Čitav ovaj rad ne bi bio ostvariv bez potpore moje obitelji, prvenstveno moga oca koji je vlastitim sredstvima financirao svih šest semestara mojeg poslijediplomskog obrazovanja. Ipak, unatoč vrlo nužnoj i pragmatičnoj financijskoj potpori, možda je puno više upravo vlastitim primjerom i značajnim rezultatima koje je postigao u svojoj znanstvenoj karijeri utjecao na moju strast prema daljnjem usavršavanju u radu. Također, zahvalna sam na nesebičnoj i sveprisutnoj potpori moga supruga i njegovog djeda bez kojih ovaj rad nikako ne bi bio (na vrijeme) zgotovljen.

## **Kratak sažetak**

Tema doktorske disertacije je znanstvena i stručna obrada pećnjaka i pečarstva savsko-dravskog Međurječja, odnosno srednjovjekovne Slavonije u periodu od njihove pojave na spomenutom prostoru u razvijenom srednjem vijeku u 14. stoljeću, do prijelaza iz stilskog razdoblja renesanse u rani barok, uključujući i primjerke iz 17. stoljeća. Detaljno se obrađuje tipologija i terminologija budući da u domaćoj literaturi razrada navedene problematike u potpunosti nedostaje. Definiira se pojam kaljeva peć, oblici i sastavni dijelovi kaljevih peći, te suvremeni koncept razvoja i prve pojave kaljevih peći, uz iscrpni pregled i opis tehnika proizvodnje i tehnika dekoriranja zabilježenih na proizvodima keramičkih peći na čitavom europskom prostoru.

Sustavnom analizom pećnjaka s prostora srednjovjekovne Slavonije izrađena je tipologija pećnjaka Međurječja. Segmentno je analizirana i ikonografija reljefnih ukrasa na prednjim pločama pećnjaka, u kojima se iščitavaju uobičajeni motivi srednjovjekovne, odnosno renesansne umjetnosti. Okosnicu rada čini obrada pećnjaka pronađenih prilikom arheoloških istraživanja autorice disertacije na srednjovjekovnim lokalitetima Stari grad u Donjoj Stubici, dvorac Veliki Tabor i Samci (dvorac Oršić u Gornjoj Stubici), koji su analizirani uzimajući u obzir stratigrafske podatke dobivene arheološkim metodama istraživanja. Detaljnom obradom nalaza ustanovljene su skupine pećnjaka koje su s obzirom na sastav gline, način pečenja, oblik, eventualni ukras na prednjoj ploči i glazuru mogli činiti zasebne kaljeve peći. Ova istraživanja nadopunjena su analizom već objavljenih pećnjaka s prostora srednjovjekovne Slavonije pronađenih prilikom arheoloških istraživanja, kao i obradom neobjavljenih primjeraka pećnjaka pohranjenih u raznim muzejskim institucijama koji su dobiveni na uvid.

Ključne riječi: pećnjak, kaljeva peć, Veliki Tabor, Donja Stubica, Samci, Slavonija, srednji vijek, rani novi vijek

## Summary

In the *Introduction* chapter the basic goals of scientific analysis and territorial-temporal framework of chosen subject are defined in the introduction of this PhD Theses. Taking into account foreign achievements in the analysis of this kind of finds, the results of elaboration of tiles from the locality of Sava-Drava river basin, with reference to mediaeval Slavonia, are presented. The results are presented from periods of their appearance within the space mentioned, from the Late Middle Ages in 13. - 14. Century up to the early modern times, including also examples from the first half of 17. Century. From the history of art point of view, stove making products from the late Gothic and Renaissance, up to the transition from stylistic period of late Renaissance to the Barock were analyses. Although the territorial framework of the material from the localities which take into account Sava-Drava basin, in the Middle Ages, including the term Slavonia, it should be emphasized that in this analysis additional finds from some localities south of Sava (i.e. Ozalj) are also included. Sava-Drava basin include the area between Sutla river and Macelj mountain in the west up to the Požega mountains at the east. Slavonia in the Middle Ages expanded also within the territory south from Sava, i.e. Kupa--Sava basin. However, archeological investigations of this territory is still at low level, and therefore, practically all finds which were available for this analysis from the territory of today Middle and East Croatia are also taken into account. In such a way in the analysis of very important and unavoidable finds of tiles from the locality of Ružica-grad and Ilok Old town are also included.

In the chapter *Methodology*, methods applied for the elaboration of this Thesis are presented, which consisted primarily from the use of original results of archeological excavations carried out by the author of the Thesis herself, at the localities in Veliki Tabor, Donja Stubica and Samci. In addition, the access to unpublished finds of tiles from stored museum deposits were used. The finds stored on the Museum of Art and Crafts (Zagreb), Museum of Turopolje (Velika Gorica), Municipal Museum St. Ivan Zelina (St. Ivan Zelina), Municipal Museum of Varaždin (Varaždin), Museum of Međimurje (Čakovec), City Gallery of Krapina (Krapina), Municipal Museum of Karlovac (Karlovac), Municipal Museum of Bjelovar (Bjelovar), Municipal Museum of Koprivnica (Koprivnica), Museum of Moslavina (Kutina), Municipal Museum of Križevci (Križevci), Gallery of Old Town of Đurđevac (Đurđevac), Municipal Museum of Čazma (Čazma), Municipal Museum of Virovitica (Virovitica), Municipal

Museum of Požega (Požega), Municipal Museum of Nova Gradiška (Nova Gradiška), Museum of Brod Sava basin (Slavonski Brod), Municipal Museum of Vinkovci (Vinkovci) and Greek-Catholic Bishopric in Zagreb. Here we speak about finds which arrived to the institutions mentioned above in different ways and from typologically different medieval finds: fortresses, Free Royal Towns, market-towns, ecclesiastic properties (bishopric residence, capitols, monasteries),(lowland medieval and early modern time fortresses with wooden palisade and defence mote) and medieval villages.

The chapter *History of investigation* contains detailed presentation of the Croatian bibliography, as well as the most important foreign authors and unavoidable works which significantly contributed to understanding of the subject. Peculiar manuals on the subject of fuel saving and room warming are mentioned which appear from 16. Century and further, while special analysis is performed over a manual entitled *Furnology* published 1666. in Frankfurt, G. A. Böckler being its author. Modern time edition of this publication was edited 1983. in Hanover, while the most interesting chapters of this publication are elaborated in this Thesis.

The chapter *Development of tiles and tiled stoves - typology and terminology, production techniques* comprise important skeleton of this Thesis, because elaboration of this subject is missing from inland literature. For understanding of the given subject significant accent is given, therefore, to the investigation of achievements of foreign investigators. Concept of tiled stove, forms and component parts of tiled stoves are defined, as well as modern concepts for the development and a first appearance of tiled stoves in European area. Important contribution of this Thesis is certainly the terminological-typological classification of tiled stove remains by three basic groups: 1. Simple tiles, 2. Composite tiles and 3. Construction elements of stoves, with numerous members of types and variants. For this purpose is considerably used typological division from the author E. Roth Heege. The author of this Thesis propose Croatian teams which represent the beginning of terminological systematization for the given subject, which will only through the eventual use by numerous authors, engaged in Medieval and modern time archeology in Croatia, show itself more or less successful. This Chapter ends with a comprehensive review and description of production and decoration techniques recorded on products for stove ceramics within the entire European area.

In the chapter *Typology of tiles from Sava-Drava basin* there was an intention to supplement existing gap in the knowledge of stove making and ceramics products within the area which include the territory of the present continental Croatia. In addition to provide an access of typological development of stoves and tiles. Tile classification from the point of view of a relief decoration on the front board, with the analysis of the extend of every individual type in Slavonian materials is described through Tables. Specifically for Hungarian area with the reference to German- Swiss materials a special type of corner tile is separated, consisting from semicylinder and a dish, as well as a variant of inverted beaker-tile, specified under the title of inverted beaker tile with pointed apex centre formed in a shape of turkish turban. Separate Sub-chapter includes the analysis of tiles from the fortress of Garić-grad which with a material from Ružica-grad, represent certainly the most significant group of finds from the area of medieval Slavonia. An approach to the elaboration of Garić-grad material serves as an example of typological and iconographical analysis of the common group of finds, representing the important segment in the knowledge of Slavonian material. The same approach is used in the rest of Thesis where finds from localities of Donja Stubica - Old town, Castle Veliki Tabor and Samci - Castle Oršić are presented. For these localities considerable stratigraphic data have been available and therefore the results obtained from their investigations are presented in separate chapters. Numerous fragments of tiles are presented in details in the form of Tables with archeological documentary drawing, with accompanying catalogue with data on dimensions, description and signature of finds.

Because we deal with the material excavated by the author of this Thesis herself and systematized in the form of archeological collections of the Castle Veliki Tabor and Museum of Peasants Uprising, for which the author of this Thesis was responsible, it was possible to perform detailed elaboration of finds. Special groups of tiles are established, which with respect to the composition of clay, the way of baking, form, eventual decoration on the front board and glazing, could characterize special tiled stoves. This approach seems to be justified also with regard to the fact that the locality of Castle Veliki Tabor, according to the access to the material obtained up to now and stored in museum institutions of Croatia, represent the most numerous and diverse collection of finds of tiles deposits.

Therefore, the chapter *Archeological investigations and finds of tiles from the Castle Veliki Tabor* contains information about this locality and extensive presentation of results from the archeological investigations, lasting several years within the period of 1995.-2013. years. Finds of the remains of tiled stoves are presented within the two separate sub-chapters: *Finds*



*of the late Gothic tiles from Veliki Tabor and Finds of renaissance and early Baroque tiles from Veliki Tabor.* In the first sub-chapter relevant stratigraphic data are presented, however, investigations, where the most numerous part of catalogued late Gothic finds are discovered, were not performed by the author of this Thesis herself. Therefore, these finds are dated mainly with respect to the similar analogous materials available in the literature. In the second sub-chapter, although the relevant stratigraphic data are missing, we deal mainly with the finds from a constructive refuse material, which brings nevertheless exceptionally rich repertoire of materials. The elaboration of this finds contributed significantly to the scientific valorization of this kind of modern time material in Croatia. The similar situation is valid also for finds presented in the third separate sub-chapter. In this sub-chapter entitled *Ideal reconstruction of in situ three early renaissance-early baroque stoves from Veliki Tabor*, three the most numerous groups of tile fragments are separated. These fragments were after a restoration procedure lasting several years ideally reconstructed as the three separated tile stoves in the castle.

In the chapter *Archeological investigation and finds of tiles from the locality of Donja Subic-Old Town* contains the short historical introduction and extensive presentation of results which are performed by the author of the Thesis within the period of year 2008. and 2013. Fragments of tile stove remains were also systematized in groups 1) a group of no glazed tiles, 2. a group of green glazed relief decorated tiles from the sector SOUTHWEST BUILDING of type I, connected with a cycle presentation below renaissance arcade(basic motive Christe crucifixion), 2) a group of green glazed relief decorated tiles from the sector SOUTHWEST BUILDING of type II, 3) a group of multicoloured glazed relief decorated tiles with predominated wallpaper decoration, separated in the following groups: 4) group of tiles with predominated basic wallpaper decoration continuously dark glazed of flourisly motived, 4) group of tiles with predominated basic wallpaper decoration multicoloured glazed flourisly motived, 5) group of tiles with predominated basic wallpaper decoration with vertical strait lines. The first three groups of finds are interpreted on the basis of stratigraphic- relations, while the rest of fragments discovered in defense moat, which are in the present condition of investigation elaborated on the basis of stile characteristics and analogies.

In the chapter *Archeological investigation and finds of tiles from the locality Samci* segmentary data are disclosed, obtained during the archeological supervision of excavations of moderate dimensions, by test sounds for working out for estimated account for a project planning of Castle Oršić in the year 2012. year. In short constructive actions are presented,

which are performed on the locality of the monument and the settlement of Museum of Peasants Uprising in Gornja Stubica 1973. year. In this way the meaning of a deep layer of refused construction material from finds of different time periods, and between others a fragment of renaissance tile similar to finds from nearby fortress of Donja Stubica can be explained.

In the concluding consideration very evident shortage of certain types of deep bowl-shaped vessel-tiles, vessel tiles and dish-shaped vessel-tiles in the material from Slavonia, which are often present in Medieval regions is partly explained by the fact that in the material from Slavonia excavated during the second half of 20. century tis type of material was not specially separated from the rest of ceramic finds of kitchen and table ceramics.

Also bowl-shaped vessel-tiles with a front board, panel-tiles with circular, concave panel, panel-tiles with special function are generally not present in products within the Hungarian outskrits. Because the material mentioned above is not completely systematized in Museums, the analysis of oldest form of tiles in Slavonia is still in progres. Without the sufficient number of announcement of systematically excavated medieval localities in Slavonian area and with regards to analogies with Swiss-German-Austrian area, the earliest forms of simple tiles are dated in the period of early 13. century and 14. century can be preliminary discovered in the materials from Čazma, Ružica-grad and Vinkovci. In the period of approximately 1500. year on the whole examined material connections with stove making products from the area of historically Hungarian regions are noticeable in view of indirect and direct connection with Budim Royal Workshops. Within the transition from Medieval to modern times, Ottoman invasion temporary interrupted stove making production on the large part of territory of formerly Medieval Slavonia. On the basis of materials from the territory 'Reliquiae Reliquiarum' of civil Croatia logical connections with stove-making products from the area of historically Austrian regions are noticeable, at the first place closely related material from Slovenia.

Keywords: tile, tiled stove, Slavonia, Middle Age, early modern time

## SADRŽAJ

<b>1. UVOD</b> .....	1
1.1. Tema rada.....	1
1.2. Metodologija.....	5
<b>2. STANJE ISTRAŽIVANJA</b> .....	8
2.1. Furnologia G. A. Böcklera.....	8
2.2. Međunarodna dostignuća.....	12
2.3. Povijest istraživanja i stanje istraženosti kaljevih peći u Hrvatskoj.....	17
2.3.1. Počeci znanstvene obrade pećnjaka.....	17
2.3.2. Period devedesetih godina.....	20
2.3.3. Znanstveno vrednovanje pećnjaka nakon 2000. godine.....	21
<b>3. RAZVOJ PEĆNJAKA I KALJEVIH PEĆI – TIPOLOGIJA, TERMINOLOGIJA, TEHNIKE PROIZVODNJE</b> .....	29
3.1. Definicija kaljeve peći.....	29
3.2. Razvoj, oblici i sastavni dijelovi kaljevih peći.....	31
3.3. Terminologija i tipologija.....	39
3.4. Tehnike proizvodnje.....	49
3.4.1. Ručna izrada (prostoručno oblikovanje), izvršeni pećnjaci i pećnjaci izrađeni na brzo rotirajućem kolu na nožni pogon.....	51
3.4.2. Tehnika modeliranja uz pomoć kalupa.....	52
3.4.3. Tehnike ukrašavanja.....	57
<b>4. PEĆNJACI I KALJEVE PEĆI 12. – 15. STOLJEĆA</b> .....	73
4.1. Pećnjaci i peći 12. i 13. stoljeća.....	73
4.2. Pećnjaci i peći 14. stoljeća.....	74
4.3. Pećnjaci i peći 15. stoljeća.....	76
4.3.1. Djelatnost kraljevske radionice u Budi.....	79
<b>5. PEĆNJACI I KALJEVE PEĆI 16. I 17. STOLJEĆA</b> .....	85
<b>6. TIPOLOGIJA PEĆNJAKA SAVSKO-DRAVSKOG MEĐURJEČJA</b> .....	91
6.1. Kasnogotički pećnjaci s Garić-grada – primjer tipološko-ikonografske analize.....	125
6.1.1. Garić-gradski pećnjaci pohranjeni u Muzeju Moslavine Kutina.....	125
6.1.2. Reljefni prikazi na prednjim pločama garić-gradskih pećnjaka.....	133
<b>7. ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA I NALAZI PEĆNJAKA S LOKALITETA DVORAC VELIKI TABORA</b> .....	142
7.1. Pitanje nastanka i graditeljskog razvoja Velikog Tabora.....	142
7.2. Arheološka istraživanja Velikog Tabora.....	144
7.2.1. Istraživanja struktura na vanjskom obrambenom zidu u razdoblju od 2011.-2013. godine.....	147
7.2.2. Povijesno-arheološke spoznaje – zaključna razmatranja.....	153
7.3. Nalazi kasnogotičkih pećnjaka iz Velikog Tabora.....	159
7.3.1. Kasnogotički glazirani pećnjaci.....	160
7.3.1.1. Skupina polucilindričnih pećnjaka s odrezanim polucilindrom.....	163

7.3.1.2. Skupina ulomaka pećnjaka nastalih pod utjecajem tzv. peći s viteškim figurama budimskih kraljevskih radionica.....	167
7.3.1.3. Skupina pećnjaka analogna pećnjacima iz bečkog Stephansdoma.....	170
7.3.2. Kasnogotički i ranorenesansni neglazirani reljefno ukrašeni i jednostavni pećnjaci .....	171
7.3.3. Pećnjaci s motivom okrunjenog vladara.....	173
7.4. Nalazi renesansnih i ranobaroknih pećnjaka iz Velikog Tabora.....	178
7.4.1. Skupina neglaziranih pećnjaka.....	184
7.4.2. Skupina pećnjaka vezanih uz ciklus alegorijskih prikaza ispod renesansnih arkada....	185
7.4.3. Skupina pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni ukras motiva stiliziranog ljiljana.....	188
7.4.4. Skupina pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni floralno vegetabilni ukras (motiva tzv. stiliziranih đurđica) .....	189
7.5. Idealne rekonstrukcije in situ triju renesansno-ranobaroknih peći iz V. Tabora.....	191
7.5.1. Skupina višebojno glaziranih ulomaka pećnjaka reljefno ukrašenih s prikazom dvorepog fantastičnog stvorenja – Peć sa sirenom /Meluzinom.....	191
7.5.2. Skupina zeleno glaziranih ulomaka pećnjaka na kojima prevladava osnovni tapetni ukras s kanelurama - Zelena peć.....	198
7.5.3. Skupina višebojno glaziranih ulomaka pećnjaka na kojima prevladava osnovni floralno-vegetabilni ukras cvijeta u rombu.....	203
7.5.4. Izrada replika i postupak izgradnje peći.....	209
<b>8. ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA I NALAZI PEĆNJAKA S LOKALITETA DONJA STUBICA – STARI GRAD.....</b>	<b>211</b>
8.1. Povijesni podaci.....	211
8.2. Rezultati arheoloških istraživanja.....	214
8.2.1. Zaključno s trenutnim stanjem istraženosti.....	225
8.3. Nalazi pećnjaka s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad.....	226
8.3.1. Skupina neglaziranih pećnjaka.....	227
8.3.2. Dvije skupine zeleno glaziranih reljefno ukrašenih pećnjaka iz sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA.....	229
8.3.3. Ostale skupine nalaza pećnjaka.....	234
<b>9. ARHEOLOŠKI NADZOR I NALAZI PEĆNJAKA S LOKALITETA UTVRDA SAMCI (DVORAC ORŠIĆ).....</b>	<b>241</b>
9.1. Povijest istraživanja i povijesni podaci o utvrđi Samci.....	241
4.2. Rezultati arheološkog nadzora 2012. godine.....	244
4.3. Nalazi pećnjaka s lokaliteta Samci.....	246
<b>10. ZAKLJUČAK.....</b>	<b>248</b>
<b>11. KATALOG.....</b>	<b>260</b>
<b>12. POPIS LITERATURE.....</b>	<b>306</b>
<b>SLIKOVNI PRILOZI.....</b>	<b>336</b>

# 1. UVOD

## 1.1. Tema rada

U raznim povijesnim razdobljima ljudi su na različite načine osiguravali toplinu svojeg životnog prostora. Jednostavna otvorena ognjišta pretpovijesnog razdoblja ispunjavala su istu osnovnu funkciju isijavanja topline poput otvorenih kamina ali i hipokausta, puno složenijeg mehanizma zagrijavanja korištenog u antičkim domovima. I dok europski rani srednji vijek ne donosi podatke o daljnjem korištenju antičkih hipokausta, tijekom razvijenog srednjeg vijeka, u razdoblju 12. i 13. stoljeća, na području srednje Europe dolazi do znatnog poboljšanja kulture življenja u vidu sofisticiranijeg načina zagrijavanja stambenog prostora uz pomoć kaljevih peći sastavljenih od pećnjaka izrađenih od pečene gline. Izrada kaljevih peći širi se, posredno i neposredno, iz alpskog kulturnog kruga i na prostor savsko - dravskog međuriječja, na kojem se također može pratiti njihov razvoj od najranijih pećnjaka jednostavnih oblika okvirno datiranih u 13. stoljeće, do reljefno ukrašenih kasnogotičkih primjeraka, pa sve do industrijski proizvedenih kaljevih peći suvremenog doba. Pećnjaci se rano razvijaju od strogo funkcionalnih oblika do pećnjaka s prednjom pločom koja je reljefno ukrašena i glazirana, stoga već u razvijenom i kasnom srednjem vijeku postaju proizvod primijenjene umjetnosti. Naime, kaljeve peći, uz tapiserije, u gotici postaju osnovni dekorativni element interijera. Peći postaju luksuzan proizvod raširen diljem Europe, pa su vjerojatno postojali i specijalizirani majstori pećari koji su izrađivali peći, iako se može pretpostaviti kako su majstori lončari prihvatili izradu kaljevih peći kao dio svoje redovne djelatnosti. Kao i danas, i u srednjem vijeku, kaljeve peći služile su za zagrijavanje stambenih prostora. Sastojale su se od ložišta i pećnjaka. Bile su građene od ilovače, najčešće bačvastog ili piramidalnog oblika, a u vanjski plašt mjestimično su umetani pećnjaci u obliku lonaca ili zdjela rađenih od gline na lončarskom kolu. Pećnjaci su tako povećavali grijaći dio peći i omogućavali su duže zadržavanje topline. Smještanjem ložišta izvan stambene prostorije, s druge strane zida na kojega je peć prislonjena, postizala se je i nezadimljenost prostora. Ubrzo su se počeli izrađivati i kvadratni i polucilindrični pećnjaci sa zatvorenom prednjom pločom ukrašenom raznim figurativnim motivima izrađenih pomoću kalupa i žigova. Tako je najrašireniji oblik pećnjaka upravo onaj sa prednjom stranom u obliku ploče, u obliku pravokutnika ili kvadrata. Krajem 15. i u 16. stoljeću dolazi do promjena u arhitektonskoj konstrukciji

peći – dok je gotika naglašavala vertikalnu, u renesansi cijela peć zadržava osnovni oblik, ali se javljaju bogato izrađeni i profilirani vijenci, frizovi i probijena kruništa, slobodni stupići kao nosioci gornjega vijenca, te plastično ukrašene noge peći. Peć se raščlanjuje u podnožje, središnji dio u obliku pravokutnika ili kocke, te gornji uglati ili cilindrični dio. Pećnjaci dobivaju pravokutni oblik, bogatiji su ukrasima i raznolikiji. Dok su isprva reljefi na prednjoj ploči bili plitki, u vidu središnjeg prikaza u profiliranom okviru, u renesansi okviri postaju viši i prelaze u tipičnu renesansnu arkadu s figurativnim i vegetabilnim ornamentima. U visokoj renesansi postupno dolazi do koncentracije na središte peći, gdje se stavlja pećnjak velikog formata i time mijenja shema nizanja pećnjaka jednakih veličina. Taj se naglašeni srednji dio uokviruje *pilastrima* i polustupovima. Tako se prelazi na barokno oblikovanje peći, kod kojega pojedini pećnjak gubi svoju važnost kao individualna tvorevina a cijela se peć uklapa u arhitektonsku konstrukciju cijelog baroknog prostora. Nastojanje za renesansnim izrazom, osobito kod reprezentativnih kalijevih peći, dovelo je do toga da su se često kalupi naručivali od specijalnih modelara, gravera zlatara ili kipara. Kalupi za pećnjake rezali su se negativno u drvenu matricu ili su se izrađivali od gline pomoću glinenog pozitivnog modela.

Prema tome, kaljeve su peći, sačuvane *in situ* po brojnim europskim utverdama, zbog estetski zanimljivih figuralnih prikaza i glazura na prednjim pločama pećnjaka, vrlo rano pobudile interes stručne javnosti, u prvom redu povjesničara umjetnosti. Ti, uglavnom barokni i historicistički, a nešto manje renesansni proizvodi, predstavljali su sačuvane originalne dijelove unutrašnje dekoracije, te su na taj način ulazili u studije o dvorskim interijerima još od prve polovine 20. stoljeća. Naravno, i pojedinačni pećnjaci su od trenutka kada su *muzealizirani* u kulturno-povijesnim i umjetničkim muzejskim zbirkama, postali predmet analize povjesničara umjetnosti, pružajući pregršt informacija o suvremenom ukusu i dostignućima pećarsko-keramičarskog obrta. Afirmacijom konzervatorske djelatnosti, koja pažnju usmjerava i na važnost očuvanja vidljivih ostataka ili pak sačuvanih cjelina srednjovjekovnih utvrda i povijesnih urbanih jezgri, započinje i arheološko istraživanje istih. Dakle, razvojem arheološke znanosti, posebice srednjovjekovne arheologije, koja se vremenski više ne ograničava samo na rani srednji vijek, već duboko zadire u razvijeni ali i kasni srednji vijek, pećnjaci postaju predmetom arheološke obrade. Specijalizacijom pojedinih stručnjaka na polju kastelologije (ili burgologije) i tzv. gradske arheologije, na svijetlo dana sve više pristižu pećnjaci nastali

u periodu kasne gotike koji zbog svojih zanimljivih figuralnih prikaza bude pažnju stručne i šire javnosti. Konačno, neophodna pojava novovjekovne arheologije učinila je i renesansne i rano barokne pećnjake, koji su donedavno zapadali “za oko” tek povjesničarima umjetnosti, i arheološkim nalazima. Pažnja se počinje posvećivati i figuralno neukrašenim pećnjacima koji se sve više prepoznaju u keramičkom materijalu i na vremenski starijim lokalitetima, u središnjoj Europi od 11. st. na dalje. Prema tome, pećnjaci pronađeni u odgovarajućem arheološkom kontekstu postaju reperi prilikom datacije pojedinih kulturnih slojeva, i obrnuto, javlja se cijeli niz inozemnih stručnjaka koji s obzirom na stilske karakteristike i analogije, te ostale nalaze iz konteksta koji se mogu dovesti u svezu s pećnjacima u pojedinačnim slučajevima, stvaraju klasifikacije pećnjaka s obzirom na vrijeme nastanka, oblik, glazuru, stilske karakteristike, radioničku pripadnost i tematiku reljefnog ukrasa na prednjoj ploči. Također, vrše se analize rasprostranjenosti svakog pojedinog tipa i reljefnog ukrasa na pećnjacima, te rekonstrukcijski crteži izgleda čitavih peći, koje se, u iznimnim slučajevima restauriraju. Imajući u vidu činjenicu da se oko kaljevih peći koje isijavaju toplinu odvija život u srednjovjekovnom i novovjekovnom domu, historijski antropolozi traže odgovore na sve brojnija pitanja kulturno-historijske i sociološke prirode. Možda je najzorniji prikaz isječka svakodnevnice vezane uz toplinu peći natpis *Ležim tu kao lijena svinja, iza peći mi je baš ugodno* kojom je nepoznati srednjovjekovni umjetnik na freski u Konstanzi, iz početka 14. stoljeća popratio prikaz djevojke koja se odmara kraj zagrijane kaljeve peći (sl. 38). Konačno, bližimo se terminu *furnologija* kojeg kao svojevrsno znanje o zagrijavanju nailazimo već u naslovu priručnika G. A. Böcklera iz 1666. godine, ali koji sada možda dobiva sasvim novo značenje.

Imajući u vidu inozemna dostignuća u analizi ove vrste nalaza, u radu se donose rezultati obrade nalaza pećnjaka s lokaliteta savsko-dravskog međuriječja (karta 1), odnosno srednjovjekovne Slavonije u periodu od njihove pojave na spomenutom prostoru početkom kasnog srednjeg vijeka u 13. - 14. stoljeću, pa sve do ranog novog vijeka, uključujući i primjerke iz prve polovine 17. stoljeća. Gledano s povijesno umjetničkog aspekta, analizirani su pećarski proizvodi kasne gotike i renesanse, sve do prijelaza iz stilskog razdoblja kasne renesanse u rani barok. Iako je teritorijalni okvir građe s lokaliteta koji su uzimani u obzir prostor savsko - dravskog međuriječja kojeg je u srednjem vijeku nosio naziv Slavonija (*Regnum Sclavoniae*): na zapad do Sutle i planine Macelj; na istoku do Požeškog gorja, treba naglasiti kako su u analizu uvršteni i

nalazi s nekolicine lokaliteta južno od Save, poput Ozlja (karta 2) Srednjovjekovna se Slavonija prostirala i na dijelu područja južno od Save, odnosno u međuriječju Kupe i Save. Međutim, arheološka istraženost navedenog teritorija još uvijek je na niskoj razini, te su u obzir uzeti praktički svi nalazi koji su bili dostupni za obradu a obuhvaćaju prostor današnje Središnje i Istočne Hrvatske, te su tako u analizu uvršteni i primjerice vrlo važni i neizostavni nalazi pećnjaka s lokaliteta Ružica-града i Iloka. Također, uporaba kaljevih peći se kao kulturni fenomen usko veže uz srednjoeuropski kulturni milje i kontinentalnu klimu te u ovoj analizi možda nije sasvim shodno držati se isključivo određenih teritorijalnih i administrativno-upravnih granica na teritoriju kojeg danas obuhvaća kontinentalna Hrvatska. Koliko je ovaj način zagrijavanja prostora bio stran čovjeku sa Sredozemlja na kojem se za zagrijavanje životnog prostora uglavnom koristio kamin, pronalazimo čak i u talijanskoj poeziji. Ludovico Ariosto ugarskim kaljevim pećima čiju toplinu nije mogao podnijeti posvetio je ove satirične stihove posvećene svom bratu kojeg je posjetio na dvoru Ippolita d'Estea:

*„Mraz zimski mogu teško trpit ja,*

*što jači je još kod vas blizu pola,*

*od talijanskog što se dobro zna.*

...

*Toplinu peći što mrzimo k'o kugu*

*Tko može trpit smrad treseta što grize*

....

(u 10 redaka opisuje ružne navike prejedanja, opijanja i ljenčarenja u zagrijanim prostorijama)

....

*Ma pričajte vi nekom drugom da spokojno se*

*u odajama lijepim vi grijete uz peć.“*



(Ariosto 1990, *Satira* I, 31-40)

Vremenski okvir rada nije ograničen samo na razvijeni i kasni srednji vijek, već se analiziraju i ulomci pećnjaka koji se okvirno mogu datirati do 17. stoljeća. Gornja vremenska granica pri odabiru materijala uzetog u analizu određena je tipološko – tehnološkim razlikama u proizvodnji i odabiru motiva na kaljevim pećima koje u odnosu na renesansne primjerke nastupaju u stilskom razdoblju baroka, a posebice rokoko.

Odabir teme vezan uz problematiku ove vrste srednjovjekovne i novovjekovne baštine na zadanom prostoru postaje logičan nađe li se istraživač u prilici da vrši iskopavanja na srednjovjekovnim lokalitetima na kojima se kontinuirano odvija život i u novom vijeku. Naime, zaštitna arheološka istraživanja na dvorcu Veliki Tabor rezultirala su nalazima iz razdoblja srednjeg ali ponajviše novog vijeka, od kojih su na tisuće prikupljenih ulomaka kaljevih peći datiranih u 15., 16. i 17. stoljeće, a koji postaju dio arheološke studijske građe, svakako predstavljali najzahtjevnije napore prilikom obrade. Zadirući u rani novi vijek u kojem se na navedenom prostoru osmanlijskom ekspanzijom događaju korijentne promjene, praktički je nemoguće zadržati homogenost u teritorijalnom i u određenoj mjeri istraživačkom smislu (karta 3). Osmanlijski osvajački pohodi u kasnom srednjem i ranom novom vijeku bitan su faktor u proučavanju pećarstva u Hrvatskoj, budući da pad svake pojedine slavonske utvrde pod osmansku vlast praktički predstavlja kraj pećarske produkcije koja potom oživljava tek u baroku. Prilikom analize renesansnih i ranobaroknih pećnjaka s preostalog malog hrvatskog teritorija kojim od 1527. zajedno s ostatkom Ugarske upravljaju Habsburgovci, predmet temeljitije studije, u odnosu na sasvim logičnu studiju mađarske, prvenstveno budimske građe, postaje između ostalog i susjedna slovenska odnosno austrijska građa s kojom će se uočiti najbrojnije analogije.

## **1.2. Metodologija**

Metode korištene pri izradi disertacije sastojale su se prvenstveno od korištenja rezultata izvornih arheoloških iskopavanja ali i katalogizacije do sad neobjavljenih nalaza pećnjaka pohranjenih u muzejskim depoima. Naime, pokušaj sinteze nalaza pećarskog

obrta s područja srednjovjekovne Slavonije morao je obuhvatiti, uz analizu već objavljenih primjera ove vrste nalaza, i uvid u građu dostupnu javnosti a pohranjenu u muzejskim institucijama na zadanom području. Analizirana je građa pohranjena u Muzeju za umjetnost i obrt (Zagreb), Muzeju Turopolja (Velika Gorica), Gradskom muzeju sv. Ivan Zelina (sv. Ivan Zelina), Gradskom muzeju Varaždin (Varaždin), Muzeju Međimurja (Čakovec), Galeriji grada Krapine (Krapina), Gradskom muzeju Samobor (Samobor), Zavičajnom muzeju Ozalj (Ozalj), Gradskom muzeju Karlovac (Karlovac), Gradskom muzeju Bjelovar (Bjelovar), Gradskom muzeju Koprivnica (Koprivnica), Muzeju Moslavine (Kutina), Gradskom muzeju Križevci (Križevci), Galeriji Stari Grad Đurđevac (Đurđevac), Gradskom muzeju Čazma (Čazma), Gradskom muzeju Virovitica (Virovitica), Gradskom muzeju Požega (Požega), Gradskom muzeju Nova Gradiška (Nova Gradiška), Muzeju Brodskog Posavlja (Slavonski Brod), Gradskom muzeju Vinkovci (Vinkovci) i Grkokatoličkoj biskupiji u Zagrebu. Riječ je o građi koja je dospjela u spomenute institucije na različite načine i s tipološki različitih srednjovjekovnih nalazišta: utvrda, slobodnih kraljevskih gradova, trgovišta, crkvenih posjeda (sjedišta biskupa, kaptoli i samostani), gradišta (nizinskih srednjovjekovnih i rano novovjekovnih utvrda s drvenim palisadama i opkopom) te selišta. Veliki naglasak u razumijevanju zadane teme stavljen je, dakle, na proučavanje dostignuća inozemnih istraživača. Konzultiranje strane literature s područja Njemačke, Austrije i Slovenije, te, dakako, Mađarske, ali i Češke, Francuske (pokrajine Alzase i Lorraine), Poljske i Rumunjske nužno je u pokušaju detaljnijeg prikaza razvoja europskog pećarstva. Također, budući da je analizirana građa mahom iz muzejskih čuvaonica za koje uglavnom ne postoje stratigrafsko-datacijski podaci, objavljeni primjerci pećnjaka u stranoj literaturi korišteni su kao komparativni materijal pri tipološko-kronološkoj analizi spomenutih nalaza. Poduzeta studijska putovanja u Švicarsku, Njemačku i Sloveniju u vlastitom angažmanu te uvid u građu pohranjenu u brojnim inozemnim muzejskim čuvaonicama, kao i konzultiranja s kustosima iz navedenih institucija također su pomogla u tipološko-kronološkoj analizi nalaza s područja teritorija srednjovjekovne Slavonije. Stvoren je uvid u građu čuvaonica narednih muzeja: Germanisches Nationalmuseum Nürnberg, Historisches Museum Regensburg, Museum zu Allerheiligen Schaffhausen, Landesmuseum Zürich, Das Sammlungszentrum des Schweizerischen Nationalmuseums Affoltern, Badisches Landesmuseum Karlsruhe, Historisches Museum Strasbourg, Pokrajinski muzej Celje.

Nalazima dobivenim na uvid je, dakle, metodom komparacije sa sličnim pećarskim proizvodima srednjoeuropskog kulturnog kruga, utvrđen tip i datacija. Ova je metoda, stoga, stoga prije svega podrazumijevala izradu tipologije i terminologije ove vrste nalaza primjenjive na prostoru od znanstvenog interesa. Budući da je ovim pristupom dobivena vrlo opsežna baza podataka s prevelikim brojem fotografiranih i obrađenih ulomaka, moralo se pristupiti određenoj selekciji u prikazu tipova i korištenih tehnika prisutnih na teritoriju srednjovjekovne Slavonije. Stoga je u radu svaki zabilježen zaseban tip prezentiran u vidu table s fotografijama u mjerilu s najreprezentativnijim primjercima.

Nešto drugačiji pristup korišten je u prezentaciji nalaza s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad, dvorac Veliki Tabor i Samci – dvorac Oršić, za koje postoje stratigrafsko-datacijski podatci te su stoga rezultati dobiveni njihovim istraživanjima izloženi u zasebnim poglavljima. Brojni ulomci pećnjaka detaljno su prezentirani u vidu tabli s arheološkim dokumentacijskim crtežima, popraćenih katalogom s podacima o dimenziji, opisom i signaturom nalaza. Budući da je riječ o građi iskopanoj od strane autorice disertacije i sistematiziranoj u vidu arheoloških zbirki Dvora Veliki Tabor i Muzeja seljačkih buna za koje je autorica zadužena, bilo je moguće izvršiti detaljniju obradu nalaza i ustanoviti skupine pećnjaka koje su s obzirom na sastav gline, način pečenja, oblik, eventualni ukras na prednjoj ploči i glazuru mogli činiti zasebne kaljeve peći. Ovakav pristup čini se vrlo opravdan i s obzirom na činjenicu da nalazi s lokaliteta Veliki Tabor, sudeći po do sad dobivenom uvidu u građu pohranjenu po muzejskim institucijama Hrvatske, predstavlja nalazište s najbrojnijim i najraznolikijim fundusom nalaza pećnjaka. Uz navedene lokalitete, izdvojeni su i vrlo reprezentativni nalazi s lokaliteta Garić-grad koji su dobiveni na uvid i prezentirani u zasebnom poglavlju, dok su nalazi s lokaliteta Ružica-grad i Kaptol-Nova Ves koji bi također s obzirom na iznimni značaj i brojnost nalaza trebali biti zasebno katalogizirani, detaljno su monografski objavljeni u zasebnim publikacijama i stoga su također bili podobni za analizu. Ovim pristupom nastojalo se popuniti postojeću prazninu u poznavanju pećarskih i keramičarskih proizvoda srednjovjekovne Slavonije i rano novovijekovnog „ostatka ostataka Hrvatske“, i donijeti uvid u tipološki razvoj peći i pećnjaka od njihove prve pojave u razvijenom srednjem vijeku do početka perioda baroka, te pružiti klasifikaciju pećnjaka s obzirom na vrijeme nastanka, oblik, glazuru, stilske karakteristike, eventualnu radioničku pripadnost i tematiku reljefnog ukrasa na prednjoj

ploči, uz analizu rasprostranjenosti svakog pojedinog tipa, s posebnim naglaskom na veze s pečarskim proizvodima s prostora povijesnih austrijskih i ugarskih pokrajina.

## 2. STANJE ISTRAŽIVANJA

### 2.1. *Furnologia* G. A. Böcklera

Kaljeve peći su, nema sumnje, u prvom redu funkcionalne prirode. Iako se reljefno ukrašavanje prednjih ploča pojedinih pećnjaka javlja rano, te s vremenom postaje sve složenije uporabom naprednijih tehnika glaziranja, i pojavom figuralnih ciklusa na pećima koje čine jednu likovnu cjelinu, lončarski zanat iz kojeg se potom specijalizira pečarski, nije smatran umjetnošću, već obrtom ili cehom. Dakako, poimanje umjetnosti u srednjem vijeku bitno se razlikovalo od današnjih teorija umjetnosti. Naime, *ars* je termin koji u srednjem vijeku podrazumijevao tijelo znanja, odnosno sistem pravila koji se je izučavao i naukovao. Termin *artista* nastao je, doduše, u srednjem vijeku ali bio je također širok pojam. Prihvaćeno je sedam „znanja“ iz antike – *trivium* (gramatika, retorika i dijalektika), te *quadrivium* (aritmetika, geometrija, astronomija, muzika). Likovne i općenito vizualne umjetnosti bile su svrstane u gilde (cehove), dakle polja djelovanja za koja se nije smatralo nužno poznavati teoretska znanja (Baarasch 2000, 47). Ali su zato bila nužna praktična znanja koja su ostala zabilježena u vidu svojevrsnih priručnika. Godine 1564. pojavila se u Muhlhausenu u Elzassu knjiga Petera Schmidta, pod naslovom: "Holzkunst, Verzeichnis der Figuren und neuen ofen, von der ersparung der neuen erfundenen Holzkunst". Opis sadrži opis umijeća zanimljivog dizajna peći, poput tzv. peći s otvorenim vrhom (njem. *Ofen mit durchbrochenem Oberteil*) (Franz, 1981, sl. 28), istaknute po povećanom sadržaju topline. Godine 1618. pojavio se Frankfurtski slikar Franz Kessler koji je provodio umijeće štednje drva s različitim urezima u bakrenoj peći (Franz, 1981, sl. 28). On je bio prvi koji je usavršio pirotehničke procese i preporučio peć s horizontalnim i uzlaznim otvorima. Slični naslovi pojavljuju se tijekom 17. i 18. stoljeća sve češće. Međutim, čini se kako za lončare/pečare nije sve do 18. stoljeća nije postojala knjiga predložaka kao što je to bio slučaj sa zlatarima, tesarima, knjigovescima itd., već se od 18. stoljeća javljaju i predloži za dizajn kaljevih peći, međutim ne kao zasebna izdanja (Franz, 1981, sl. 28).

Ipak, možda najpopularniji od spomenutih vrsta izdanja priručnik pod nazivom *Furnologia* izdan je 1666. godine u Frankfurtu, autor kojega je G. A. Böckler. Faksimil spomenutog djela izdan je 1983. godine u Hannoveru.

Termin „furnologia“ je neologizam stvoren unutar jezičnog sustava srednjovjekovnog ili rano novovjekovnog latiniteta, latinsko-grčka složenica kojoj je za latinsku sastavnicu poslužila riječ *furnus* (= peć); a grčki dio *logia*, očito sugerira da se složenicom označava znanstvena djelatnost. Dakle, „znanost o pećima“. Međutim, kako će se dalje u analizi Böcklerova djela pokazati, riječ je o umijeću (prije svega štedljive) gradnje peći, budući da autor u veoma opširnoj njemačkoj verziji svoje knjižice vidljivo, i reklo bi se, ostentativno isključuje svaku pomisao na znanstveničke pretenzije. Doslovan prijevod naslovnice spomenutog djela glasi: *Furnologija ili Ekonomično umijeće (gradnje i upotrebe) peći, i to poimence I. Kako se ne samo stare, već upotrebljavane peći mogu uz neznatan trošak lako poboljšati, tako da se zagrijavaju sa malo drva i ugljena, nego i II. Kako se i nove peći za grijanje, kuhanje i pranje rublja, što je sve tako važno za čovjekovo zdravlje, moraju graditi i upotrebljavati da bi bile spretne u dnevnoj uporabi, i zbog uštede na drvima korisne. Sve to je prema željama i zahtjevima dobrih domaćina, i svakome na uslugu, u skladu sa svojim mnogostrukim iskustvom izložio i predloženim crtežima ilustrirao G. A. B., arhitekt i inženjer.* (Böckler 1983, 2). Dakle, ni u jednom trenutku u naslovu, a niti u čitavom djelu, osim korisnosti i funkcionalnosti, nema niti traga znanosti u današnjem smislu riječi.

Iz autorove biografije<sup>1</sup> (dodane u pretisku po završetku njegova teksta) vidi se da je G. A. Böckler u službu brandenburškog markgrofa stupio 1679. godine. U vrijeme kada radi svoju *Furnologiju* on radi za *poslodavca* nižeg društvenog položaja, ali ipak vrlo uglednog: knjižica je posvećena, uz mnogo konvencionalnih pretjeranih komplimenata, Philippu Erwinu barunu od Schönborna, vitezu Carstva i tajnom savjetniku mainzškoga kneza-izbornika. A te, 1666. godine, mainzški nadbiskup, koji je po funkciji knez-izbornik, bio je također jedan Schönborn, Johannes Phillip. G. A. Böckler ne propušta priliku da u svojoj posveti istakne te „uzvišene“ rodbinske veze svog mecene (Böckler 1983, 3). Inače je posveta, u odnosu prema sadržaju knjižice, beznačajna. U predgovoru čitaocu, Böckler razrađuje svoju zamisao o namjeni i o korisnosti svojeg *furnološkog* priručnika. Pritom on ostaje dosljedno i isključivo ograničen na praktičnu razinu svoje teme. Njega zanima tek funkcionalnost i isplativost peći, a uvjeren je i da je njegov

---

<sup>1</sup> Svi podaci u tekstu o životu i opusu G. A. Böcklera preuzeti su iz biografske bilješke citirane na str. 15 Schäferova pretiska *Furnologije*, Hannover 1983.

čitalac ili jest ili bi trebao biti zainteresiran (kao sadašnji ili tek budući vlasnik peći) jedino za ta dva aspekta *furnološkog* kompleksa.<sup>2</sup> Pritom on čitaocu otkriva važnu činjenicu da je u poslu kojeg se prihvatio imao prethodnika kojeg cijeni i koji ga je i inspirirao, osobito sudbinom svog skromnog djelca o pećima, objavljenom prije nepunih pedesetak godina, rasprodanog i suvremenim čitaocima posve nedostupnog. Riječ je o malom traktatu s veoma značajnim naslovom: Franz Kessler, *Die Holz-Spar-Kunst* (tj. Umijeće štednje drva) (Böckler 1983, 5).

Potpuno i, treba pretpostaviti, svjesno zanemarivši činjenicu da su ljudi od davnine, od početaka gradnje uređaja za zagrijavanje svojih domova, a posebice od kada su kaljeve peći počele služiti toj svrsi, te objekte tretirali i doživljavali ne samo kao tehničke sprave s određenom funkcijom nego i kao važne i – zbog svoje dugotrajne upotrebljivosti – posebno istaknute dijelove namještaja svojih životnih prostora, a ubrzo svakako i kao arhitekturno ili skulpturalno oblikovane likovne objekte (koji su u različitim društvima i različitim razdobljima, podređujući se uglavnom svojoj funkciji, poprimali i veoma prepoznatljiva stilska obilježja, a nesumnjivo su se u tim svojim mijenama povremeno ostvarivali kao umjetnička djela), G. A. Böckler sadržaj svojeg priručnika (tekst i ilustracije) svodi na upute o načinima konstrukcije i upotrebe koji, prema njegovu mišljenju, osiguravaju maksimalnu efikasnost zagrijavanja uz maksimalnu štednju goriva. To jasno pokazuju naslovi 16 kratkih poglavlja koja sačinjavaju njegovu *Furnologiju*:

- I. O pećima općenito, o njihovoj raznolikosti i upotrebi, kao i o njihovim vrstama.
- II. O materijalu prikladnom za izgradnju peći.
- III. Na što treba paziti u građenju peći.
- IV. O mjerama, proporcijama i ukrasnim elementima peći.
- V. Kako se stare i loše peći mogu lako poboljšati umjesto da se razbiju.
- VI. Kako se lako može pomoći pećima koje se dime.
- VII. Kako se loše peći mogu presložiti (pregraditi) i bez znatnih troškova učiniti uporabljivima.
- VIII. Kako se na tijesnom prostoru jedne sobe, jedne odaje, kabineta, ureda, broda itd. može izgraditi i smjestiti udobna peć.

---

<sup>2</sup> Dodajmo k tome još jedan podatak iz životopisa G. A. Böcklera. Dvanaest godina nakon *Furnologie* on je u Nürnbergu obavio još jedan, svestraniji priručnik o ekonomičnom vođenju kućanstva: *Nützliche Haus und Feldschule* (Korisna škola upravljanja kućom i obradom zemlje). U tom novom djelu posvetio se, među ostalim, čak i umijeću kuhanja i poučavanju u pripravljanju i primjeni domaćih lijekova. Organiziranje i funkcioniranje gospodarstva pod upravom štedljivog idealnog domaćina bilo je, čini se, njegova trajna opsesija.

- IX. Kako se gradnja peći mora podešavati da bi se njome mogle zagrijavati po potrebi različite prostorije.
- X. Drugi izum – peći čija toplina zagrijava pod prostorije.
- XI. Korisna peć kojom se može uvelike štedjeti drvo, prema pronalasku Franza Kesslerera.
- XII. Još jedna, po mišljenju Franza Kesslerera praktična vrata (peći).
- XIII. Praktična peć po kojoj se može hodati i na kojoj se može sjediti.
- XIV. Korisna peć za kuhanje.
- XV. Druga vrsta kuhinjske peći prema Kesslerovom izumu.
- XVI. Praktična peć za varenje piva, kuhanje rublja i bojenje.

Iz naše današnje perspektive Böcklerovo objavljivanje rada o štedljivim pećima za grijanje prostorija čini se prilično bizarnim. Napokon, on je sam svagdje isticao da je na prvom mjestu arhitekt, a tek onda inženjer. A doista je, pogotovo od kada je stupio u službu brandenburškog markgrofa, i djelovao kao arhitekt: poznato je kako je u Anabachu 1684/1685. godine gradio toranj Herriedenskih gradskih vrata (koja će, nažalost 1750. godine biti razrušena), a pretpostavlja se da je možda već i prije toga, 1679. godine projektirao i izgradio ansbachsko Kraljevsko kazalište. Nadalje, Böckler piše i djelo o graditeljskom umijeću u četiri sveska, kojeg objavljuje u Nürnbergu 1664. godine u dva njemačka i dva latinska izdanja pod naslovom *Architectura Nova Curiosa* (Nova zanimljiva arhitektura). Spomenuto djelo možda se suviše bavi hidromehaničkim i aerodinamičnim problemima, no sadržava i 202 ilustracije posvećene odabranim ostvarenjima arhitekata – fontanama, palačama, perivojima. A i u svom glavnom inženjerskom, strojogradnji posvećenom radu *Theatrum Machinarum Novum* (Nov prikaz strojeva), objavljenom u četiri njemačka izdanja u Nürnbergu i u jednom latinskom izdanju u Kölnu, toj knjizi koja, povodeći se navodno za talijanskim strojarским stručnjacima, uz pomoć 152 bakroreza izlaže probleme suvremene mašinske tehnike, Böckler se možda ne pokazuje kao vizionarski inovator, ali je u svom osnovnom pristupu problemima svakako nadišao uski i prizemni praktičizam svojih dvaju priručnika opsjednutim zahtjevima za štednjom. Kada je riječ o *Furnologiji*, u njezinoj zamisli i razradi ta uskoća posebno iznenađuje, jer je u Böcklerovo doba i građenje i upotreba kaljevih peći – sa svojim veoma specifičnim odnosom između pojedinačnog pećnjaka kao potencijalno samostalnog likovnog objekta s jedne strane i cjeline peći kao potencijalnog umjetničkog djela s druge strane – u Njemačkoj već

najmanje tri stoljeća umjela ponekad ostvarivati i jednu izrazito likovno – stvaralačku komponentu. Zašto je tu činjenicu, pa makar tek u vidu priručnika i u pogledu dekorativnih elemenata i dekoracije peći, ignorirala Böcklerova knjižica? Je li on pretpostavljao da njegova čitalačka publika ne bi imala nikakva razumijevanja za tu temu, posebno imajući u vidu činjenicu da je svoje savjete očito namijenio štedljivim građanima, a ne bogatom plemstvu, koje je zasigurno na neki način vodilo računa o dekoraciji grijaćih uređaja? Ili je o mogućoj umjetničkoj strani djelatnosti graditelja keramičkih peći namjeravao pisati nekom drugom prigodom, budući da je Böckler ipak čovjek *baroknog mentaliteta*, arhitekt 17. st., kada se poimanje umjetnosti sagledava bitno drugačije u odnosu na srednji vijek? Na ta pitanja ne možemo odgovoriti, ali nema sumnje da je Böcklerovo djelo, baš kao i rasprodani traktat njegova prethodnika, ispunilo svoju funkciju u pogledu praktičnosti i štednje goriva do koje dolazi uporabom posebno dizajniranih kaljevih peći. Njegova *Furnologia* u pregledu bibliografije o kaljevim pećima predstavlja polaznu točku, ali i izuzetan povijesni izvor obogaćen ilustracijama koji zorno predstavlja važnost praktičnosti i funkcionalnosti keramičkih peći zbog kojih su ostale u uporabi do suvremenosti.

## **2.2. Međunarodna dostignuća**

Kaljeve peći brzo su se proširile i ostale su u uporabi u svim europskim zemljama s kontinentalnom klimom, tako da ih nalazimo na prostoru od zapadne Europe, preko Skandinavije, srednje Europe, do istočno i jugoistočno europskih zemalja, te je bibliografija o izabranoj temi iznimno obimna. Stoga je nužno ograničiti se na važnije srednjoeuropske autore, odnosno dijela u kojima se nalazi materijal koji se jasno dovodi u vezu s onim na hrvatskim prostorima, zatim autore koji nude nove metodologije u izučavanju pećnjaka, te pružaju osnovna, ali i nova saznanja o radionicama, tipološkom razvoju i prvim pojavama kaljevih peći u europskom srednjovjekovlju.

Već od početka prošloga stoljeća postoje radovi o kaljevim pećima određenih manjih ili većih regija, poput sinteze o tipološkom razvoju kaljevih peći S. Ambroisiani, *Zur Typologie der älteren Kacheln*, izdanom u Stockholmu 1910. godine (Ambroisiani 1910). U prvim pokušajima sistematiziranja pećnjaka karakteristično je da povjesničari umjetnosti pećnjake i kaljeve peći proučavaju isključivo na temelju stilskih karakteristika, te se u prvom redu uzimaju u obzir estetski zanimljivi primjerci. U tom smislu, uvid u europske pećarske proizvode pruža i djelo autora K. Straussa objavljenom



u tri toma: *Die Kachelkunst des 15. und 16. Jahrhunderts in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, izdanom u Strassburgu 1966. godine, zatim *Die Kachelkunst des 15. und 16. Jahrhunderts in Deutschland, Österreich, Schweiz und Skandinavien*, izdanom u Baselu 1972. godine, te *Die Kachelkunst des 15. und 17. Jahrhunderts in europäischen Ländern* izdanom u Münchenu 1983. godine (Strauss 1966, Strauss 1972, Strauss 1983). Dakle, spomenuti autor objedinio je opet reprezentativne, likovno najbolje izvedene pećarske proizvode pohranjene u europskim muzejima i dvorcima, te ih analizira isključivo na temelju likovnih prikaza na njihovim prednjim pločama, bez detaljnije analize njihovog razvoja ili tipologije. Iako je spomenuti autor izdvojen budući da je pokušao obuhvatiti gotovo sve europske zemlje u kojima postoje pećarski proizvodi, sličnih monografija, koje rekli bismo, gotovo kataloški obuhvaćaju pećnjake određene geografske cjeline ima izuzetno veliki broj. Dakako, spomenuti način objavljivanja pećnjaka logičan je, uzevši u obzir kako su takve brojne publikacije zaista katalozi muzejskih zbirki, poput nešto kasnije izdanih kataloga *Stredoveké kachlice* Arheološkog muzeja u Bratislavi (*Stredoveké..* 1993), zatim kataloga *Pražské kachle doby gotické a renesanční*, izdanog u Pragu (Brych 1990), i mnogih drugih.

Osnove suvremenoj tipologiji kaljevih peći postavila je Rosemarie Franz opsežnim dijelom *Der Kachelofen* izdanom u Grazu 1969. godine, u kojem su analizirane tehnike pečenja, slaganja i razvoja pećnjaka i kaljevih peći, te su opsežno dokumentirani pećnjaci iz srednjoeuropskih zemalja. Rad je podijeljen u dvije osnovne cjeline; prvu koja se odnosi na tehnike, materijal i razvoj pećarstva, te drugu u kojoj su objavljeni srednjoeuropski pećnjaci i kaljeve peći karakteristični za pojedina razdoblja (Franz 1981). U prvom djelu autorica objašnjava tipove pećnjaka, donosi njihovu terminologiju i predstavlja razvoj pećnjaka od jednostavnih zdjelastih formi do pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom i pećnjaka u obliku niše, podijelivši ih u određene skupine koje su popraćene crtežima, odnosno na isti način objašnjava razvoj oblika samih peći. Drugi dio podijeljen je prema stilskim razdobljima i potkrijepljen primjerima pećnjaka i podacima o glavnim radionicama s čitavog srednjoeuropskog prostora koje se uglavnom prepoznaju u kasnogotičkom periodu ili istaknutim pećarima iz renesanse i baroka poput Georga i Johannes Vesta, ili majstora s pseudonimima HGD, M. F. itd., a koji su izvršili znatan utjecaj u pojedinom razdoblju. Na taj način obrađene su slijedeće cjeline: pećnjaci i peći 14. i 15. st., zatim pećarstvo 16. st., pećarstvo 17. st., pećarstvo 18. st., te su kratko prikazane klasicističke i industrijske peći. Kroz tako opsežan materijal predstavljene su osnovne karakteristike peći i pećnjaka za svako razdoblje. Nadopunjeno

izdanje završava prikazom salcburške keramičke proizvodnje u 16. i 17. st. i djelovanjem pećara Virgila Solisa i Heniricha Aldegrevera. Iako su u novije vrijeme saznanja o najranijim primjerima pećnjaka u srednjovjekovnoj Europi uvelike obogaćena brojnim arheološkim istraživanjima, pa je s tipologija R. Franz danas nedostatna, te su uzeti u obzir samo dobro poznati -----i reprezentativni produkti srednjoeuropskog pećarstva, ovaj rad nudi izvrstan pregled najkvalitetnijih pećarskih proizvoda iz Švicarske, Njemačke, Češke, Mađarske i Austrije, te stoga ne iznenađuje činjenica da je djelo doživjelo svoje drugo, nadopunjeno izdanje 1981. godine, te predstavlja osnovnu literaturu o razvoju europskog pećarstva i kaljevih peći.

Konačno, slične monografije na njemačkom govornom području javljaju se od osamdesetih godina na dalje sve češće, poput dijela J. Taubera pod nazivom *Herd und Ofen im Mittelalter*, izdanog u Baselu 1980. godine (Tauber 1980), te knjige T. Gebharda pod nazivom *Kachelöfen, Mittelpunkt häuslichen Lebens; Entwicklung, Form, Technik* (Gebhard 1988). Tauber u svojem pristupu čini golem iskorak budući da srednjovjekovni materijal s prostora njemačkog dijela Švicarske pokušava sistematizirati i tipologizirati uzimajući u obzir arheološki kontekst. Gebhard izdaje svoje djelo u Münchenu 1988. godine, gdje sam naslov upozorava kako se proučavanje kaljevih peći sve više udaljuje od pukog katalogiziranja pojedinačnih pećnjaka ili pak stvaranja tipologija, već se počinje analizirati značenje peći kao centralnog motiva oko kojega se organizira život u kući i cjelokupna unutrašnja dekoracija, a sve se veća pažnja posvećuje ikonografskom značenju likovnih prikaza na pećnjacima (Gebhard 1988). Tako u Češkoj skupina autora izdaje ikonografski leksikon motiva koji se javljaju na prednjim pločama kasnogotičkih i renesansnih pećnjaka pod nazivom *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance* koji, dakako, pruža ikonografsku analizu reljefnih ukrasa koji su podijeljeni na biblijske motive, mitologiju, alegoriju i fantastiku, zatim svjetovne motive, pa heraldiku, arhitekturu i konačno ornament (Čeněk *et al.* 2004). Danas se suvremeni pristup ikonografskoj analizi prikaza na pećnjacima pomalo približava pristupu antropologije povijesti umjetnosti i historijske antropologije, o čemu nam svjedoče radovi rumunjske autorice A. Gruie (Gruia 2006a, Gruia 2006b, Gruia 2007a, Gruia 2007b). Ipak, bitno je naglasiti kako su već tijekom 60-tih i 70-tih godina 20. stoljeća spomenuti, danas već u literaturi često nazivani *klasični autori* (Blümel 1965, Franz 1981, Gebhard 1981, Strauss 1966, Strauss 1972, Strauss 1983), prvi učinili velik pomak u izučavanju ikonografskih prikaza i arhitekture kaljevih peći.

Razvojem srednjovjekovne i novovjekovne arheologije otkriva se sve više materijala sa sigurnim stratigrafskim podacima, tako da se objavljuju monografije o pećnjacima koji su pronađeni na određenim lokalitetima, često urbanim cjelinama, gdje se može pratiti razvoj pećarstva kroz duži vremenski period, te zbog sve preciznije arheološke dokumentiranosti i metodologije stvarati zasebne kronologije i sigurniji zaključci o najranijim oblicima pećnjaka i kaljevih peći, poput djela *Spätmittelalettrische reliefierte Ofenkeramik in Bern* koja detaljno obrađuje arheološki dokumentirane nalaze pećnjaka iz Berna (Roth-Kaufmann *et al.* 1994) u kojem se najjednostavniji oblici pećnjaka sigurno datiraju u kraj 11. i početak 12. st., zatim rada autora H.G. von Stephana *Kacheln aus dem Werraland : Die Entwicklung der Ofenkacheln vom 13. bis 17. Jarhundert im unteren Werra-Raum*, izdanog u Göttingenu 1991. godine (Stephan 1991), te rada W. Endresa pod nazivom *Ein Kachelofen aus Straubings fruher Zeit* u kojem autor zbog dobre arheološke dokumentiranosti jednostavnih zdjelastih pećnjaka pronađenih *in situ* u staroj gradskoj jezgri Straubinga, a na kojima su bili vidljivi ostaci glinenog plašta, donosi najraniju poznatu idealnu rekonstrukciju kaljeve peći koju datira najranije u 12. st. (Endres 1998).

Također, autori se sve češće specijaliziraju za pojedina razdoblja u razvoju pećarstva, tako da radovi poput ovog naslova *Verwandte Typen im schweizerischen und ungarischen Kachelfundmaterial in der zweiten Hälfte des 15. Jarhunderts* autorice J. Tamasí (Tamasí 1995) postaju sve češća pojava. Također, muzejske zbirke i katalogi sve su manje rezervirani za isključivo lijepo reljefno ukrašene pećnjake, tako da muzejske publikacije u kojima se prikazuju detaljna arheološka istraživanja (*Renesančni...* 1998) u kojima su glavni nalazi jednostavni pećnjaci u obliku zdjela i čaša postaju redovita pojava, poput kataloga izložbe *Aus dem Wirtshaus zum Wilden Mann – Funde aus dem Mittelalterlichen Nürnberg*, kojeg izdaje Germanisches Nationalmuseum u Nürnbergu (Brandl 1984, Brandl 1984a).

Radovi o ugarskim pećarskim proizvodima izuzetno su važni za analizu materijala s prostora srednjovjekovne Slavonije, a neupitno je najznačajnije sinteze o spomenutom materijalu donio Imre Holl. Monografiju o pećnjacima proizvedenim u kraljevskim radionicama Budima pod nazivom *Old Hungarian stove tiles*, objavljuje zajedno s P. Voitom još 1963. godine (Voit, Holl 1963), u kojoj autori analiziraju djelatnost budimske radionice na ugarskom povijesnom prostoru, u prvom redu popularnu „peć s vitezom“, uključivši i do tada objavljene nalaze spomenute peći u Hrvatskoj. Međutim, Holl, koji se koristi arheološkim metodama prilikom analize srednjovjekovnog i

novovjekovnog materijala, već 1958. godine u časopisu Budapest Régiségei broj 17 objavljuje prvi dio *Mittelalterliche Ofenkacheln in Ungarn*, kojih će potom, do 2002. godine uslijediti još devet nastavaka (Holl 1971, Holl 1983, Holl 1990, Holl 1993, Holl 1998, Holl 2000, Holl 2001, Holl 2002, Holl 2002a). Također, I. Holl ide korak dalje i vrši kemijske analize pećnjaka kako bi ustvrdio njihovo radioničko podrijetlo, tehniku pečenja, sastav glazure i engobe, te svoje rezultate objavljuje u dva članka pod nazivom *Neutronenaktivierungsanalyse mittelalterlicher Ofenkacheln I i II*, izdanom u *Acta Archaeologica Hungarica* 46 i 47 (Holl 1990a, Holl 1995).

Osim bliskog ugarskog materijala, i slovenska pećarska proizvodnja može se dovesti u direktnu vezu s hrvatskim nalazima, posebno onim sjeverozapadne Hrvatske. Tako gotovo istovremeno s prvim sustavnim objavljivanjem pećarskog materijala u hrvatskoj literaturi i E. Cevc u Tkalčičevom zborniku objavljuje članak pod naslovom *Srednjeveške pećnice z motivem leva na Slovenskem* (Cevc 1955). Velik pomak u proučavanju pećnjaka u slovenskoj arheologiji predstavlja edicija *Archaeologia Historica Slovenica*, od kojih je posebno značajan prvi dio pod naslovom *Ljubljanski grad – Pećnice* urednika Mitje Guština i Milene Horvat, u kojem je niz mladih autora obradilo cjelokupni fundus pećnjaka pronađenih prilikom arheoloških istražnih radova na Ljubljanskom gradu, uz solidan uvod o razvoju kaljevih peći i pećarskog postupka uspoređujući ga s današnjim pećarskim zanatom (*Ljubljanski..* 1994). Pećnjaci su analizirani s obzirom na motiv reljefnog ukrasa, podijeljeni u skupine reljefno neukrašenih pećnjaka, pećnjaka s geometrijskim i vegetabilnim motivima, pećnjaka s arhitektonskim motivima i pećnjaka sa sakralnim i mitološkim prikazima. Urednica spomenutog djela Milena Horvat donosi i monografiju o keramičkoj tehnologiji i tipologiji (Horvat 1999) koja u hrvatskoj znanosti još uvijek nedostaje. Konačno, slijedi niz od još tri nastavka spomenute edicije, gdje se pećnjaci redovito objavljuju (*Drobc...* 1997, *Trdnjava...* 2003, *Srednjeveško...* 2001).

Ovaj kratak pregled nužno je ipak zaključiti s najvažnijim pokušajima tipologizacije materijala. Iako već spomenuto Tauberovo djelo i danas predstavlja temelj tipologije materijala s prostora njemačke Švicarske i jugozapadne Njemačke, nakon njega tipologijom i terminologijom pozabavili su se i E. Roth Kaufmann (Kaufmann 1994) i M. Henkel (Henkel 1999). Važno je napomenuti kako od devedesetih godina na dalje izlazi sve veći broj monografija koje se vrlo temeljito bave sistematizacijom i datacijom, ali također i tipologizacijom navedenog materijala, koje su, međutim ograničene na pojedine regije, što dovodi do neophodne neujednačenosti. Tako uz Stephana koji

obrađuje nalaze s prostora regije Hesse (Stephan 1991), autorica Hellenkamp-Lumpe donosi tipologiju nalaza s prostora regije Westfalen-Lippe (Hellenkamp-Lumpe 2006). Naposljetku, najnoviji i vrlo ambiciozan pokušaj sistematizacije materijala tzv. *keramike peći* na prostoru svih europskih zemalja na kojima se nailazi ova vrsta građe predstavlja djelo autorice E. Roth Heege *Ofenkeramik und Kachelofen. Typologie, Terminologie und Rekonstruktion* (Roth Heege 2012). O navedenom djelu više će biti govora u sljedećem poglavlju.

### **2.3. Povijest istraživanja i stanje istraženosti kaljevih peći u Hrvatskoj**

Problem lošeg stanja istraženosti pećnjaka usko je vezan, u odnosu na zapadno i srednjoeuropska dostignuća, uz *opće loše stanje istraženosti srednjovjekovnih lokaliteta s područja sjeverne Hrvatske, koji su uvjetovani brojnim nestručnim sustavnim arheološkim iskopavanjima, te s time u vezi i izostankom publikacija i radova koji bi detaljno i sveobuhvatno obrađivali spomenuta nalazišta, njihovu stratigrafsku sliku, te nalaze koji su na njima pronađeni* (Tkalčec 2008, 9) među kojima su, na lokalitetima starijima od 14. st., pećnjaci gotovo redoviti nalaz. Ipak, istraživaču u potrazi za podacima o nalazima pećnjaka na spomenutom prostoru izvor predstavljaju fragmentarno objavljena pojedina istraživanja i nalazi, bilo iz manjih zaštitnih ili završenih pokusnih istraživanja, odnosno, iz sustavnih, još nedovršenih istraživanja. Naime, posljednjih godina u sve većem broju sustavno se istražuju lokaliteti fortifikacijskoga karaktera na kojima se mogu očekivati nalazi ulomaka kaljevih peći. Uostalom, u već izvršenim obradama materijala sa spomenutih lokaliteta, stručnjaci neizostavno objavljuju i nalaze pećnjaka, a posljednjih godina javile su se i monografije koje detaljno donose spoznaje o izvršenim istraživanjima pojedinog nalazišta. Osim toga, u periodu od devedesetih godina do danas objavljen je niz stručnih članaka, ali i kataloga koji tematski obrađuju isključivo nalaze pećnjaka, a o njima će biti više riječi dalje u tekstu.

#### **2.3.1. Počeci znanstvene obrade pećnjaka**

Interes za pećnjake i kaljeve peći u hrvatskoj stručnoj literaturi započinje s radom Tihomila Stahuljaka i Olge Klobučar u dijelu *Pećnjaci starih gradova Susedgrada i Samobora*, objavljenom u Tkalčićevom zborniku 1958. godine. Naime, arheološka

istraživanja provedena tijekom Drugog svjetskog rata na samoborskom Starom gradu i Susedgradu otkrila su brojne ulomke kasnogotičkih i renesansnih pećnjaka. Na spomenute pećnjake sa Susedgrada, kao i na primjerke pećnjaka iz Gudovca pokraj Bjelovara iz zbirke Barešić kratko je upozorio još Lj. Karaman (Karaman 1950, 165). S obzirom na činjenicu da je riječ o periodu kada se tek počinje javljati potreba za konzerviranjem i stručnim istraživanjem ruševina srednjovjekovnih burgova, sasvim je razumljivo iznenađenje autora kako glavnina nalaza pripada nalazima keramike, u prvom redu pećnjaka, koji svjedoče kako *Samobor i Susedgrad pripadahu jednoj grani u nas umjetničkog stvaranja o kojoj smo do sada iz njihovog razdoblja malo znali, a nismo ni pretpostavljali koliko veliko je bilo o njoj naše neznanje* (Stahuljak, Klobučar 1958, 206). Pećnjaci koji pripadaju vremenskom razdoblju od druge polovine 15. do sredine 17. stoljeća pohranjeni su u Zbirci keramike Muzeja za umjetnost i obrt, te su kataloški obrađeni u spomenutom radu kao obrtnički proizvodi na temelju stilskih karakteristika i analogija sa sličnim materijalom na prostoru germanskih zemalja. Dakle, iako su pronađeni tijekom arheoloških istraživanja, u obzir nisu uzeti stratigrafski podaci, međutim, autor istraživanja je svjestan spomenutog nedostatka, navodeći podatak kako *mnoge ostatke pećnjaka nije zatekao u sastavu ruševine blizu svog nekadašnjeg položaja* (Stahuljak, Klobučar 1958, 206). Autori su u svom radu prvi puta na temelju pomno proučene strane literature donijeli informacije o razvoju pećarstva i kaljevih peći, te su dali osnovne hrvatske termine za pojedine dijelove pećnjaka i peći, donoseći fotografiju, detaljan opis ukrasa, glazure i fature, zatim dimenzije i analogije za svaki pojedini komad s nužnim znanstvenim aparatom. Osim toga, nisu svoj interes ograničili samo na kasnogotičke primjerke, što će kasnije biti čest slučaj prilikom objave pećnjaka, sve do pojave sve većeg interesa za novovjekovnu arheologiju. Može se bez ustručavanja konstatirati kako je spomenuti rad i danas jedna od osnovnih literatura u istraživanju pećnjaka na prostoru sjeverozapadne Hrvatske. Nažalost, nakon ovog izvrsnog i za europske razmjere također ranog uvođenja problematike pećnjaka u hrvatsku znanost, slijedi duži period u kojem se pećnjaci tek uzgred spominju kao nalaz prilikom arheoloških istraživanja koja postaju sve brojnija razvojem svijesti o očuvanju kulturne baštine i sve boljom organizacijom konzervatorske službe. Već od sredine 20. stoljeća, kada, dakle, započinje konzerviranje i istraživanje srednjovjekovnih burgova, zaštitnim arheološkim istraživanjem Mursunjskog Luga započinje i istraživanje srednjovjekovnih gradišta, još jedne specifične vrste srednjovjekovnih nalazišta koji će ponovno na svijetlo dana iznijeti nešto jednostavnije forme pećnjaka (Vinski, Vinski-

Gasparini 1950). Rezultati istraživanja su objavljeni, međutim, nalazi jednostavnih pećnjaka u obliku lukovice nisu posebno vrednovani. Danas postoji mišljenje kako je spomenuto gradište vjerojatno nastalo najranije u 11. st., te, budući da je nastavilo svoj život i u kasnijim stoljećima, teško je nešto više reći o samim nalazima pećnjaka.

Dakle, prateći razvoj konzervatorske djelatnosti u Hrvatskoj, tijekom šezdesetih godina 20. stoljeća započeli su konzervatorski zahvati, ali i u svezi s time i arheološka istraživanja nekolicine srednjovjekovnih gradova na prostoru kontinentalne Hrvatske. Tako su konzervatorsko – arheološka istraživanja koja su se uglavnom vršila u navratima sve do danas započela na Čakovcu (Vidović 1994), Ružica – gradu (Bojčić, Radić 1984), Medvedgradu<sup>3</sup>, Velikom Taboru (Žmegač 1991, 83), Varaždinu (Ilijanić 1999), Bjelovaru i nedalekom Gudovcu (Lovrenčević *et al.* 1977, 52-54), Garić-gradu (Kruhek *et al.* 1975), a 80- tih i na Kamengradu blizu Koprivnice (Demo 1985). Istraživanje Garić grada provedeno 1968. i 1969. godine, rezultiralo je izvanrednim primjercima kasnogotičkih pećnjaka (Kruhek 1971, 5), koji su pobudili interes stručne javnosti. Istraživanja je započela D. Iveković, kustosica Muzeja Moslavine u Kutini, a nastavili su stručnjaci Hrvatskog restauratorskog zavoda i Hrvatskog povijesnog muzeja. Prvi puta prilikom objave pećnjaka, doneseni su i podaci o stratigrafskim odnosima pećnjaka i ostalog materijala, koji je ukazivao na činjenicu kako su dvije kaljeve peći s različitih katova, ali smještene uz glavni dimnjak jedna ispod druge, u jednom trenutku prilikom požara zasute zajedno s ostalim građevnim materijalom u jednom djelu burga (Kruhek 1971, 5). Također, može se konstatirati kako su potom provedeni restauratorski zahvati prvi takve vrste na pećnjacima, a izveo ih je Hrvatski restauratorski zavod. Autor arheoloških radova M. Kruhek donosi dimenzije i opis svih karakterističnih vrsta pećnjaka i datira ih u kraj 15., početak 16. stoljeća (Kruhek 1971, 5-7), te napominje kako su *opisani tek općenito, jer zasada nemamo još dovoljno mogućnosti obraditi ih i prikazati njihovo značenje u svezi općih kulturno historijskih strujanja i odnosa garičkog područja sa slavonskim i mađarskim kulturnohistorijskim središtima te će oni biti predmetom jednog studioznijeg rada i šireg prikaza* (Kruhek 1971, 6). Možemo reći da je u tom smislu kustosica spomenutog muzeja Ana Bobovec, objavom nekolicine radova na temu pećnjaka moslavačkih srednjovjekovnih gradova, u prvom redu Garić-grada, učinila korak dalje (Bobovec 1992, 19-22). Naime, 1963. godine započela su manja istraživanja na Plovdin gradu, zatim 1965. godine, započela su, a kasnije su i nastavljena manja istraživanja Moslavina grada – Popovače (Iveković 1968; Bobovec

---

<sup>3</sup> Rekonstruirani pećnjaci su izloženi u temi 7 stalnog postava Muzeja grada Zagreba.

1994, 26-27; Bobovec 2003, 7-19), koja su također pružila nove nalaze kasnogotičkih pećnjaka, kao i rekognosciranja starog grada Kraljeva Velika provedena 1994. godine (Bobovec 1995, 17; Bobovec, Sekelj Ivančan, 1996, 35-38). U svojem radu *Pećnjaci moslavačkih srednjovjekovnih gradova* spomenuta autorica objavljuje sve osnovne tipove pećnjaka sa spomenutih nalazišta, te u vidu stručnog rada opisuje osnovne karaktersitike spomenutih predmeta (Bobovec 1994).

### 2.3.2. Period devedesetih godina

Broj arheoloških istraživanja srednjovjekovnih utvrda i gradišta postaje sve većio od 90-tih godina 20. st. do danas. Arheološkim istraživanjem provedenim još 1990. g. u samom središtu povijesnog dijela naselja Čazma, iza Župnoga dvora gdje je vjerojatno stajao dominikanski samostan, ustanovljeni su *ostaci nasilno urušene keramičke peći s mnoštvom opeka i različitih tipova pećnjaka* (Štrk 1991, 30). U kratkom izvješću autor V. Štrk napominje kako su pronađeni tipološki različiti pećnjaci – u obliku čaše, zatim u obliku čaše s otvorom u obliku djeteline, u obliku lukovice, te s prednjom dekorativnom pločom, reljefno ukrašeni s raznim geometrijskim i antropomorfnim motivima, između ostalog i prikazom ratnika na konju s ispruženim kopljem (Štrk 1991, 32). Međutim, iako je u tekstu autor pretpostavio postojanje lokalne radionice u Čazmi u kojoj su spomenuti pećnjaci mogli biti izrađeni, ostaje nejasno u kojem su odnosu nalazi pećnjaka sa spomenutim urušavanjem keramičke peći. Dakako, ne treba posebno naglašavati kako općenito izostaje temeljita analiza očito vrlo zanimljivih nalaza pećnjaka iz Čazme, koji do danas, osim tek tri izdvojena komada objavljena u prethodno navedenom izvješću, nisu objelodanjeni. Naime, da je Čazma, kao kaptolski posjed i razvijeno obrtničko naselje morala i u građanskim kućama imati kaljeve grijaće peći, potvrđuju arheološka istraživanja u ulici M. Novačića provedena također od strane navedenog autora, gdje su pronađeni jednostavni zdjelasti pećnjaci (Štrk 1989, 33), te istraživanja u ulici Kralja Tomislava također s nalazima pećnjaka koji su tek uzgred spomenuti u kratkom izvješću (Štrk 1992, 35), te istraživanja na Trgu Čazmanskog Kaptola koja su otkrila zeleno glazirane pećnjake s prednjom dekorativnom pločom (Štrk 1992, 38).

Osamdesetih godina prošloga stoljeća započela su istraživanja na Starom gradu Krapini pod vodstvom Ž. Tomičića, koja se u nagažmanu Instituta za arheologiju nastavljaju 1994. i 2001. godine. Zatim 2004. godine A. Vekić iz Konzervatorskog odjela u Zagrebu



nastavlja arheološke radove. Nakon dužeg prekida 2008. Institut ponovno nastavljena istraživanja pod vodstvom T. Tkalčec. Iako rezultati istraživanja nisu sustavno objavljeni, razgovorom s voditeljicom istraživanja potvrđeni su i nalazi pećnjaka kojima tek predstoji objava.

U periodu devedesetih godina javlja se i sve veći interes stručnjaka za nešto kasnije utvrde, poput renesansnih kaštela. Tako su 1995. i 1997. g. provedena arheološka istraživanja dvorca Veliki Tabor (Vekić 2007, 23-33), te 1998. g. kaštela Konjščina (Horvat, Filipec 2001, 160-161) koja otkrivaju renesansne primjerke pećnjaka. Istraživanja nizinske utvrde u Virovitici započela su već 1991. g., a uz kraće prekide traju do danas, i, dakako, također su ustanovila nalaze pećnjaka (Salajić 2008). Zatim, na manjoj, do tada nepoznatoj srednjovjekovnoj utvrdi Židovina na gori Ivanščici K. Filipec otkriva ostatke branič-kule koja je očito služila i za stanovanje budući da su pronađeni i jednostavni *lončasti* pećnjaci koje autor datira u 14. st. (Filipec 2000, 359-360). Pećnjaci se pomalo sve češće počinju izlagati na izložbama arheoloških istraživanja srednjovjekovnih i novovjekovnih lokaliteta, a među prvima su pećnjaci iz Čakovca prezentirani na izložbi *Stoljeća utvrde* (Vidović 1994, 19-20, kat. 79-123). U ovom periodu nastaje i rad Z. Horvata, koji analizirajući pojedine teme vezane uz arhitektonske elemente burgova kontinentalne Hrvatske, poput obrambenih zidova, braništa, vrata i ulaze, branič-kule, kapele itd., dotiče i problematiku grijanja, gdje kaljeve peći uglavnom prezentira nalazima iz Garić grada (Horvat 1994). U kratkom poglavlju na kasnogotičke pećnjake varaždinske tvrđave osvrnula se je i M. Ilijanić (Ilijanić 1999), a pećnjaci iz Varaždina i okolice publicirani su i u katalogu *Varaždinska županija u srednjem vijeku (Županija... 1999, 54-55, kat. 110-117, 119; 58, kat. 140, 141; 61, kat. 163, 164)*. Ipak, bitno je naglasiti da se spomenuti radovi tek dotiču zadane teme, a opširnija znanstvena obrada nalaza pećnjaka tek će uslijediti u periodu nakon 2000. godine.

### 2.3.3 Znanstveno vrednovanje pećnjaka nakon 2000. godine

Velik doprinos poznavanju pećnjaka i pećarstva u Hrvatskoj ima katalog izložbe *Kasnogotički pećnjaci s Nove Vesi* autora Borisa Mašića, organizirane u Muzeju Grada Zagreba 2002. godine. Arheološka istraživanja koje je autor proveo na Novoj Vesi na Gornjem gradu u Zagrebu pružila su iznimne nalaze kasnogotičkih pećnjaka proizvedenih u lokalnoj radionici koja je otkrivena *in situ*. Naime, nalazi radionički

neuspjelih pećnjaka ukazali su na postojanje radionice koja je djelovala u kaptolskom naselju Novoj Vesi u 15. i početkom 16.st., a kvalitetom svojih proizvoda nije nimalo odudarala od najboljih kraljevskih radionica svojega doba. Slično kao što T. Tkalčec velik poticaj za pećarsku radioničku djelatnost u Gudovcu veže uz istaknutu osobu Petra Gudovečkog, i B. Mašić smatra kako su značajnu ulogu u stvaranju veza s europskim kulturnim središtima, pa tako i u širenju potrebe za luksuznim pećarskim proizvodima imali istaknuti politički visoko pozicionirani pojedinci, poput zagrebačkog biskupa Osvalda Thuza. U katalogu je ukratko prikazan razvoj kaljevih peći te je navedena osnovna relevantna literatura, uz realnu napomenu kako *za sada nije objavljen niti jedan rad koji bi sintetski obradio ovu vrst pokretne arheološke građe koja pobuđuje sve veći interes stručne javnosti* (Mašić 2002, 14). Doneseni su i zanimljivi podaci o povijesnim izvorima iz 14. st. vezanim za zagrebačku povijest koji prvi puta spominju djelovanje majstora lončara, iako su tek 1684. godine zabilježeni prvi podaci koji se odnose na djelovanje pećara (Mašić 2002, 16). Kataloški su prezentirani rekonstruirani pećnjaci različitih formi koji su s obzirom na analogije u literaturi koje su navedene za svaki primjer datirani u period od početka 15. do kraja 16. stoljeća. Stratigrafski podaci, nažalost, očito u tom smislu nisu bili toliko relevantni budući da su komadi radionički neuspjelih pećnjaka pronađeni u zapuni (Mašić 2002, 16-17). I konačno, autor donosi zanimljiva razmatranja o vlasniku radionice i naručiteljima, argumentirano povezujući njezine početke s češkom obitelji Alben od kraja 14. st., odnosno kao naručitelja „peći s vitezom“ ističe zagrebačkog biskupa Osvalda Thuza (Mašić 2002, 39-40). Autor i sam napominje činjenicu kako će tek buduća arheološka istraživanja u kojima će se kao uspjeti proizvodi pronaći pećnjaci ugrađivani u biskupske i plemićke domove šire zagrebačke okolice pružiti bolji uvid u djelatnost spomenute radionice, te zaključuje kako su rijetki nalazi ostataka takovih kaljevih peći rezultat nedovoljne istraženosti *ne samo arheoloških lokaliteta već i muzejskih depoa. Unutar njih zasigurno se nalaze neprepoznati ulomci ove vrste keramičkih proizvoda kroz koje se zrcali duh i svjetonazor vremena u kojem su nastali* (Mašić 2002, 12).

Približno u isto vrijeme, točnije 2002. godine objavljen je katalog izložbe *Srednjovjekovni grad Ružica* koji također predstavlja velik pomak u vrednovanju pećnjaka. U katalogu je sintetski obrađena sva građa s Ružica grada koja je bila pohranjena u Muzeju Slavonije Osijek, pa su tako i pećnjaci detaljno analizirani u vidu kataloških jedinica. U obradi građe korišteni su stratigrafski podaci i brojne analogije sličnih pećnjaka pronađenih u najvećoj mjeri u Mađarskoj, budući da je riječ o kalupima

koji su u uskoj vezi s proizvodima kraljevske radionice u Budimu. Između mnogobrojnih restauriranih primjeraka jednostavnih pećnjaka u obliku čaše, te zdjele s četvrtastim i trokutastim otvorom, autori zaključuju kako su i pećnjaci s reljefno ukrašenom prednjom pločom i nišom koji stilski odgovaraju periodu kasne gotike i renesanse kvalitetno izrađeni u radionici u samom gradu (Radić, Bojčić 2004, 49). Zanimljiv je i pokušaj da se ustvrdi i broj pojedinačnih peći u samom gradu, kojih je sudeći prema arheološkoj dokumentaciji bilo najmanje osam. Autori su osim s kraljevskom radionicom u Budimu, uočili veze i s radionicama u Višegradu i Nyéku (Radić, Bojčić 2004, 49). Prilikom opisa svakog pojedinog pećnjaka izvršena je i ikonografska analiza vjerojatno najzanimljivijih reljefnih motiva na prednjim pločama pećnjaka na prostoru srednjovjekovne Slavonije.

Od 2001. godine Institut za arheologiju u Zagrebu provodi arheološka istraživanja Dvora knezova Iločkih, čiji rezultati nisu sustavno objavljeni. Međutim, iz preliminarnih izvješća može se razabrati kako u bogatstvu materijala koji svjedoče o luksuznoj opremi kneževskog i kraljevskog dvora Iločkih (Tomičić *et al.*, 2004, 152), pećnjaci predstavljaju jedne od najreprezentativnijih nalaza. Rad Ž. Tomičića pod naslovom *Regensburg - Budim – Ilok, Kasnosrednjovjekovni pećnjaci iz dvora knezova Iločkih dokaz sveza Iloka i Europe* od izuzetne je važnosti u znanstvenom vrednovanju slavonskih pećnjaka, jer iako javnosti predstavlja tek nekoliko ulomaka od puno većeg bogatstva do danas otkopanog materijala, daje niz informacija o djelatnosti lončarskih radionica u Budimu, Regensburgu, Salzburg – Halleinu, i donosi zaključke o njihovoj posrednoj i neposrednoj djelatnosti na prostoru srednjovjekovne Slavonije, zatim nudi konkretne stratigrafske podatke o pećnjacima koji najvjerojatnije potječu iz prostorija koje su se nalazile na katu *palasa* namijenjenih gospodarima Iloka, a budući da su dospjeli iz srednjoeuropskih radionica kao dokaz političkih i ekonomskih veza tada vladajuće elite, služe autoru kao izuzetan izvor u iščitavanju historijske pozadine i kulturnih utjecaja (Tomičić 2004). Naime, Ž. Tomičić vješto dokazuje kako je nekolicina pećnjaka iz druge polovice 15. st. direktni import kaljeve peći iz poznate radionice u Regensburgu, te predlaže kako je moguće da su riječnim putem dopremljeni u Ilok (Tomičić 2004). Prema tome, rad predstavlja pomak u vrednovanju nalaza pećnjaka, budući da autor uspijeva *povijesno-graditeljska opažanja precizirati vrednovanjem pokretnih nalaza*, u prvom redu pećnjaka (Tomičić 2004, 146), te, što je još važnije naglasiti, svjestan je činjenice da datacija ulomaka pećnjaka počiva tek na komparativnoj građi srodnih kompleksa nalaza u drugim regijama Europe (Tomičić

2004, 146), te naglašava važnost stvaranja kronologije iločkih nalaza na temelju situacije *in situ*. Iz pojedinih naknadnih izvješća istraživanja Iloka, vidljivo je kako su pećnjaci različitih formi i vremenske pripadnosti svake sezone istraživanja redovit nalaz (Tomičić *et al.* 2007, 10, 13-14), i tek će detaljna analiza cjelokupnog materijala moći dati sigurne odgovore na jačinu utjecaja budimske kraljevske radionice na iločke proizvode, posebice imajući u vidu činjenicu kako je već od prije nalazom kalupa potvrđena radionička djelatnost kvalitetnih kasnogotičkih pećnjaka u samom Iloku (Prister 2002), ali i na ostale pronađene pećnjake koji su pronađeni na slavonskim lokalitetima a koje su držali knezovi Iločki. Spomenuti materijal trenutno se nalazi na obradi, i bit će dostupan javnosti u disertaciji M. Radića *Materijalna baština knezova Iločkih*.

Budući da je povijest istraživanja pećnjaka i kaljevih peći, definiranih kao keramičarske proizvode koji reflektiraju brojne podatke o povijesti stanovanja, u uskoj vezi sa stanjem istraženosti srednjovjekovnih i novovjekovnih naseobinskih lokaliteta, u prvom redu onih fortifikacijskoga karaktera koji su gotovo u pravilu služili i u stambene svrhe, kod pregleda istraživanja pećnjaka nezaobilazan je rad autorice T. Tkalčec. Naime, iako je autorica pristupila sagledavanju problematike i arheološkog materijala sa srednjovjekovnih nalazišta obrambenog karaktera u cjelini, svoj rad je u velikoj mjeri usmjerila i na obradu nalaza pećnjaka. Već u diplomskom radu pod naslovom *Gradina – Gudovac, kasnosrednjovjekovni burg*, u kojem obrađuje arheološke nalaze tipične za spomenutu vrstu lokaliteta, autorica posebnu pažnju posvećuje nalazima kasnogotičkih pećnjaka te kalupima i dijelovima kalupa od pečene gline i opeke za izradu prednjih ukrasnih ploča pećnjaka koji predstavljaju *pravi raritet i ukazuju na postojanje radionice ili putujućeg proizvođača pećnjaka visoke zanatske vrijednosti*, a u radu su prvi puta objavljeni (Tkalčec 1997, 16), iako su važnost bogato ukrašenih pećnjaka s Gudovca prepoznali već Lj. Karaman i A. Horvat (Horvat 1975, 76). U tekstu su izneseni opširni podaci o procesu proizvodnje pećnjaka, te razlikovanju *originalnog kalupa, kopije kalupa i imitacije* (Tkalčec 1997, 16). Konačno, donesen je i kratki pregled razvoja peći i tipologije kasnogotičkih pećnjaka, koji su prezentirani primjercima s Gudovca (Tkalčec 1997, 18-28). Spomenuta autorica 2003. i 2004. g. u suradnji s Gradskim muzejom Bjelovar (kustos dr. sc. G. Jakovljević) provodi arheološka istraživanja istog lokaliteta, te donosi podatak o novim nalazima gudovačkih pećnjaka (Tkalčec, Jakovljević 2003; Tkalčec 2004). S obzirom na podatke koji se mogu iščitati sa izvješća istraživanja, posebna pažnja nije posvećena *nalazima pećnjaka s*

*motivima grifona, jednoroga, Navještenja, viteza na konju, anđela štitonoše i dr.* (Jakovljević, Tkalčec 2003, 88; Jakovljević, Tkalčec 2004, 149), odnosno zeleno glaziranim pećnjacima s perforiranom prednjom pločom i pećnjaku s kraljevskim simbolima, (Jakovljević, Tkalčec 2004, 150), koji su tek datirani u kraj 15. i početak 16. st. (Tkalčec 2004a, 54), niti su za sada doneseni novi podaci o arheološkom kontekstu pećarske radionice s gudovačke gradine. Naime, kao što i autorica jasno naglašava, istraživanja su ostavila otvorenim pitanje djelovanja radionice kasnogotičkih pećnjaka u Gudovcu i distribucije njezinih pećarskih proizvoda, te pitanje da li su pojedini gudovački pećnjaci kopije budimpeštanskih ili su izrađeni iz originalnih kalupa koji su doneseni iz budimskih radionica (Tkalčec 2004, 47). Dakako, istraživanja su pružila brojne podatke o funkcioniranju gradišta, između ostalog pružila su i mogućnost pretpostavke distribucije pećnjaka vodenim putem budući da je gradište vodenim sustavom vezano uz rijeku Česmu (Tkalčec 2004, 40; Tkalčec 2004a, 54). Potom u svojem magistarskom radu T. Tkalčec donosi katalog gradišta središnje Hrvatske, te u stavci *pokretni nalazi* šturo navodi i nalaze pećnjaka na Borovljani – Gradini (Tkalčec 2004, 65), Donjoj Glogovnici – Crkvi sv. Marije (Tkalčec 2004, 80), Kraljevoj Veliki – Stari grad (Tkalčec 2004, 110), Plovdin gradu (Tkalčec 2004, 115), Mišinki – Gradini Klise (Tkalčec 2004, 137), Narti – Svibovcu (Tkalčec 2004, 139), Nedelišću – Gradišću, župnoj crkvi sv. Trojstva i Peterenovcu – Petrovcima (Tkalčec 2004, 164), Pobjeniku – Mekotama (Tkalčec 2004, 165), Popovači – Miholjcu (Tkalčec 2004, 168), Severinu – Gradini Podrumači (Tkalčec 2004, 181), Sokolovcu – Turskom gradu (Tkalčec 2004, 189), Špišić Bukovici – Gradini (Tkalčec 2004, 213), Tomašica – Gradini (Tkalčec 2004, 216). Budući da donosi i podatke o mjestu pohrane spomenutih nalaza i relevantnu literaturu o svakom pojedinom gradištu, njezin rad pruža polaznu točku u istraživanju pećnjaka pronađenih na takvom tipu lokaliteta. Nadalje, sondažna arheološka istraživanja gradišta Gradić ili Turski brijeg kod mjesta Torčec (Sekelj Ivančan, Tkalčec 2002a, 311-312; Iste 2003a; Tkalčec 2003, Sekelj Ivančan, Tkalčec 2004) koja također provodi spomenuta autorica pod vodstvom T. Sekelj Ivančan također su otkrila nalaze pećnjaka iz 15. st. (Tkalčec 2003, 120), i to čašastih, turbanastih i jednostavnih zdjelastih s četvrtastim otvorom i otvorom u obliku četverolista, a pronađeni su i reljefno ukrašeni, zeleno glazirani nišasti pećnjaci i pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom s vegetabilnim motivima koji predstavljaju prijelazni oblik prema tapetnim primjercima, te ulomak s kandžom i ulomci koji su činili krunišni vijenac (Sekelj Ivančan, Tkalčec 2004, 83-84). I, konačno, doktorskom disertacijom pod

nazivom *Arheološka slika obrambenog sustava srednjovjekovne Slavonije* ista autorica opet obrađuje lokalitete u kojima su nalazi pećnjaka gotovo neizostavni. U poglavlju pod nazivom *Katalog burgova* po istom principu autorica donosi šture podatke o nalazima pećnjaka na Starom gradu Samoboru (Tkalčec 2008, 116), Susedgradu (Tkalčec 2008, 118), Medvedgradu (Tkalčec 2008, 120), Židovini (Tkalčec 2008, 144), utvrdi Čanjevo (Tkalčec 2008, 163), Starom gradu Veliki Kalnik (Tkalčec 2008, 169) i Garić gradu (Tkalčec 2008, 177). Dakako, katalog opet može dobro poslužiti kao polazna točka u potrazi za nalazima pećnjaka sa burgova na prostoru srednjovjekovne Slavonije. Međutim, u pogledu doprinosa autorice istraživanju pećnjaka u Hrvatskoj, od velike je važnosti obrada nalaza pećnjaka s burga Vrbovec pored Huma na Sutli budući da je riječ o primjercima pećnjaka pronađenim u sigurnom arheološkom kontekstu koji omogućuje preciznu dataciju. Dio nalaza pećnjaka T. Tkalčec detaljno obrađuje već i ranije u radu kojeg objavljuje sa skupinom autora (Tomičić *et al.* 2001), gdje opet donosi pregled razvoja pećnjaka i kaljevih peći, te pojašnjava važnije forme pećnjaka. Konačno, monografiju od velikog značaja za razvoj srednjovjekovne arheologije u Hrvatskoj u kojoj su objelodanjeni dosadašnji rezultati istraživanja ovog lokaliteta autorica donosi pod nazivom *Burg Vrbovec u Klenovcu Humskome. Deset sezona arheoloških istraživanja* (Tkalčec 2010a). Autorica sistematski obrađuje nalaze pećnjaka donoseći sve relevantne stratigrafske podatke nužne za njihovu dataciju u zasebnom poglavlju, te donosi prvi pokušaj pretpostavljenog rekonstrukcijskog izgleda kaljevih peći koje su grijale odaje nekadašnjeg burga. Naime, dugogodišnji rad autorice Tkalčec na ovom lokalitetu objelodanjen je prilikom organiziranja izložbe *Vrijeme utvrda: Plemićki grad Vrbovec na Sutli* autorice disertacije organizirane u Muzejima Hrvatskog zagorja. Tom prilikom ostvarena je suradnja s češkom restauratoricom Sylvom Antony Čekaolovom angažiranom od strane Muzeja, koja je ponudila moguća rješenja eventualnog izgleda vrbovečkih kaljevih peći u vidu idealnih rekonstrukcijskih crteža. U zasebnom članku pod nazivom *Pećnjaci iz drvenog objekta podignutoga na ruševinama srednjovjekovnoga burga Vrbovca kod Huma na Sutli* Tatjana Tkalčec dodatno obrađuje mlađu od dviju kaljevih peći koje su prepoznate kao cjeline od mnoštva ulomaka (Tkalčec 2010b).

Kada je riječ o katalogiziranim popisima srednjovjekovnih nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, koji pružaju osnovne informacije o vrsti nalazišta i nalaza na pojedinim lokalitetima, te stoga omogućuju uvid u broj lokaliteta na kojima su pronađeni pećnjaci, uz odgovarajuće popise literature i podatke o eventualnom mjestu pohrane spomenutih

nalaza, nezaobilazan je katalog *40. godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj* objavljenom u sklopu istoimene izložbe u Koprivnici 1986. g., te *Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske* izdanom u Bjelovaru 1994. g., odnosno u nadopunjenom izdanju 1997. godine. Spomenute publikacije nastale su predanim radom arheologa koji djeluju (ili su djelovali) u muzejskim institucijama sjeverozapadne Hrvatske, i osnova su svakog daljnjeg istraživanja pećarskih proizvoda i pećarstva, budući da istraživaču olakšavaju pregled muzeja koji eventualno čuvaju spomenutu građu. Također, budući da građa s brojnih navedenih istraživanja u velikoj mjeri nije inventirana niti muzejski obrađena, te je u čuvaonicama možda tek odvojena po nazivu lokaliteta, ovakvi katalogizirani popisi olakšavaju pronalazak spomenutih nalaza i u samim muzejima.

Budući da su istraživanja srednjovjekovnih i novovjekovnih lokaliteta uzela sve više maha, jednostavni pravokutni pećnjaci pronađeni su prilikom arheoloških istraživanja drvenog *wasserburga* Lukavca u Turopolju (Lolić 2004), zatim, pećnjaci su pronađeni na Starom gradu u Ivancu (Belaj 2006, 128), Starom gradu Veliki Kalnik (Okroša Rožić 2006, 117) i Starom gradu Lukavcu u Velikoj Gorici (Knezović 2006, 156). Također, može se pretpostaviti kako se i u arheološkim istraživanjima urbanih sredina kontinentalne Hrvatske može očekivati nalaze pećnjaka, kao što su to potvrdila istraživanja na mjestu Gornjogradske gimnazije u Zagrebu (Mašić *et al.* 2006, 163). Međutim, u izradi sinteze pećnjaka srednjovjekovne Slavonije od velike je važnosti da se spomenuti nalazi detaljnije obrade i predstave javnosti što je moguće prije, što, nažalost nije čest slučaj. Međutim, treba napomenuti kako su posljednjih godina sve češće publikacije koje donose sveobuhvatni pregled iskopanog materijala s pojedinih lokaliteta u rekordnom roku, poput monografije *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina* koja sustavno obrađuje svaki pojedini lokalitet i skupinu materijala, pa tako na lokalitetu Ciglenice kod Varaždinskih Toplica L. Bekić navodi nalaze jednostavnih pravokutnih pećnjaka (Bekić *et al.* 2006, 37). Budući da Ciglenice predstavljaju tip srednjovjekovnog selišta čiji se materijal datira u period od kasnog 14. do kraja 16. stoljeća, i pećnjaci, koji nisu glazirani i reljefno ukrašeni, predstavljaju dijelove vrlo jednostavnih kaljevih peći koje su se nalazile u drvenim kućama kakve se na lokalitetu pretpostavljaju (Bekić *et al.* 2006, 39). Slično su obrađeni kasnosrednjovjekovni i novovjekovni nalazi pećnjaka iz Velikog Tabora, uz opsežne restauratorske radove koji su omogućili rekonstrukciju renesansne peći *in situ*, prvi projekt takve vrste u Hrvatskoj (Škiljan 2007). Također, u katalogu izložbe *Iz staroga u novi vijek, varaždinski stari*

*grad i projekt Bastion*, prezentirani su nalazi datirani u period sve do 19. st., pa tako i kasnogotički i renesansni pećnjaci, koji su otkriveni tijekom arheoloških istraživanja bedema i opkopa varaždinskog starog grada (Klemm *et al.* 2008). Nedavno, autorica M. Šimek 2013. godine izdaje i zaseban članak *Iz opkopa Varaždinskog staroga grada. Pećnjaci kasnog srednjeg vijeka* u kojem detaljno znanstveno valorizira pećnjake dobivene navedenim istraživanjima (Šimek 2013). U zasebnom poglavlju o keramičkim nalazima otkrivenim na utvrdi Čanjevo koja se istražuje od 2003. g., R. Čimin sustavno obrađuje i nalaze kasnogotičkih, ali i renesansnih pećnjaka sa spomenutog lokaliteta, a rezultati cjelokupnih istraživanja u predstavljena su u monografiji *Utvrdi Čanjevo, istraživanja 2003-2007* (Čimin 2008). Prilikom pregleda povijesti proučavanja pećarstva na prostoru današnje Hrvatske, bitno je zaključiti kako detaljna obrada ove vrste nalaza prilikom arheoloških istraživanja postaje pravilo, a zasebni radovi na tu temu, poput nedavno objelodanjenih radova autorice disertacije *Kasnogotički pećnjaci s Garić-grada* (Škiljan 2011) i *Kasnogotički pećnjaci iz Velikog Tabora* (Škiljan 2012) sve češći. Također, M. Radić u doktorskom radu *Povijest velikaškog roda Iločkih u svijetlu arheoloških istraživanja s osobitim osvrtom na Ružicu-grad i Ilok* (Radić 2014) dodatno obrađuje već publicirane nalaze sa Ružica-grada, i donosi nove spoznaje o nalazima pećnjaka otkrivenih prilikom arheoloških istraživanja Iloka.



### 3. RAZVOJ PEĆNJAKA I KALJEVIH PEĆI – TIPOLOGIJA, TERMINOLOGIJA, TEHNIKE PROIZVODNJE

#### 3.1. Definicija kaljeve peći

Kaljeva peć može se definirati kao zatvoreno ognjište čija je osnovna funkcija zagrijavati okolni prostor isijavajući toplinu. Razlikuje se od grijaćih sistema koji su funkcionirali slično *hipokaustu*, smješteni ispod ili uz prostor u kojem se živjelo, indirektno isijavajući toplinu uz pomoć zagrijanog zraka.<sup>4</sup> S obzirom na svoju glavnu funkciju kaljeve peći svrstavamo u skupinu 1. peći<sup>5</sup> za grijanje i razlikujemo ih od 2. peći za proizvodnju i oplemenjivanje. Budući da peć za grijanje zagrijava okolinu isijavanjem, uvijek mora postojati unutarnja prostorija (spavaonica, soba, odaja) kako bi kaljeva peć ispunila svoju osnovnu funkciju. Peći za proizvodnju,<sup>6</sup> naprotiv, s proizvedenom i pohranjenom toplinom tope gorivo, odnosno materijal koji treba gorjeti

---

<sup>4</sup> U literaturi se mogu naći i neobični mješoviti oblici uređaja za grijanje toplim zrakom i kaljeve peći. Tako je primjerice u samostanu Mariental (Steinheim, Baden Württemberg) jedinstven arheološki istražen uređaj za grijanje od ploče od pješčenjaka, a koji je naknadno pregrađen kaljevom peći (Roth Heege 2012, 27). Među uređajima za grijanje toplim zrakom osim toga postoje i oni koji djelomično izgledaju kao kaljeve peći, ali nisu kaljeve peći zbog indirektno tehnike grijanja, tako npr. u Ulmu (Baden Württemberg), Pfalz Ingelheimu (Rheinland-Pfalz) ili u samostanu Breitenau kod Guxhagena (Hessen). Tu se radi o uređajima za grijanje toplim zrakom pod zemljom u koje su ugrađeni „keramički dijelovi“ s ciljem bezdimnog i brzog davanja topline. Sastavni dijelovi slični kaljevim pećima stoje kao „normalni pećnjaci“ u oblozi prostora za gorenje i griju jedan međuprostor čiji se toplim zrak vodi prema gore i zagrijava prostor iznad toga (Roth Heege 2012, 27-29). Bojlери i uređaji za grijanje za kotao s toplom vodom u javnim kupalištima ovdje nisu uzeti u obzir zbog svojih posebnih funkcija, iako navedeni uređaji mogu biti presvučeni pećnjacima (Roth Heege 2012, 29).

<sup>5</sup> Nužno je razlikovati pojam „štednjak“ od pojma „peći“. Štednjacima označavamo iz početka otvorena ognjišta (koja u razvijenijem obliku mogu biti obložena i sadržavati dimjak /kamin/), a koji predstavljaju najjednostavniji oblik ciljanog korištenja energije za toplinu i pripremu hrane, ali i za tehničke svrhe (npr. kovanje) (Roth Heege 2012, 22). Za razliku od toga, peći su zatvorena ognjišta koja mogu imati dimnjak (npr. cijevi peći) i uglavnom imaju i jedan ili više otvora za reguliranje prolaza zraka i procesa gorenja. One imaju raznoliku primjenu u tehničkom području (npr. talioničke peći, lončarske peći i peći za staklo), u okviru pripreme i konzerviranja hrane (npr. peć za kuhanje, pečenje i sušenje) kao i za grijanje prostorija. Njihove funkcije se u velikoj mjeri poklapaju s funkcijama štednjaka, ali one pružaju bolje mogućnosti za reguliranje i korištenje energije (Roth Heege 2012, 23). Pojednostavljeno se peći (za grijanje) mogu shvatiti kao „ognjište za sobu“, a štednjak kao „ognjište kuhinje“ (Roth Heege 2012, 22-23).

<sup>6</sup> U peći za proizvodnju možemo svrstati pećnice, peći za sušenje, sušionice, peći za varenje, peći za staklo, porculan, peći za taljenje metala, lončarske peći i peći za pečenje opeke. U ovu temu isto tako spadaju i mobilni uređaji za grijanje kao što su peći na ugljen (žar), podgrijavač (za kavu/čaj), transportne male peći koje se griju na drveni ugljen, termofori koji se pune vrućom vodom ili ugrijano kamenje, itd (Roth Heege 2012, 22-23).

ili se treba promijeniti. Stoga je osnovna razlika prilikom konstrukcije peći za proizvodnju u odnosu na peć za grijanje usmjerenost potonje na postojanost topline i izolaciju u odnosu na vanjski prostor (Roth Heege 2012, 24). Proizvodne peći (npr. lončarske peći, pećnice ili peći za varenje) istovremeno su mogle imati i funkciju grijanja ako su bile smještene u unutrašnjosti kuća za stanovanje, kao što je to slučaj u malim samostalnim obrtničkim pogonima kasnog srednjeg i novog vijeka (Roth Heege 2012, 24). Također, peć za grijanje često nije imala isključivo funkciju grijanja. Ona se mogla koristiti i kao mjesto za kuhanje, štednjak ili peć za pečenje, kako to potvrđuju uglavnom peći iz etnologije, odnosno brojni sačuvani minijturni modeli kaljevih peći, koji ukazuju na mogućnost kuhanja s pretincima za pečenje i držačima za toplu vodu („kotić za kuhanje vode“) (Rosmanitz 2012, 168-178). I u tehnološkoj literaturi i već spomenutim priručnicima na temu „ušteta drva“ postoje naznake za istovremeno korištenje peći kao peć za kuhanje, pečenje i grijanje (Roth Heege 2012, 24). Keramičke „peći za pečenje i prženje“, „pretinci za toplinu“ ili „pećnice“ s ravnim poklopcem za izolaciju potvrđuju različite funkcije peći za grijanje, međutim, relativno se rijetko nalaze u arheološkom fundusu<sup>7</sup>. Jasno je da skoro svaka peć za grijanje može imati i funkciju sušenja za rublje i odjeću (Roth Heege 2012, 24-25). Još jedna (dodatna) funkcija peći za grijanje svakako je i reprezentativna, posebice kada je riječ o kaljevim pećima kasnog srednjeg vijeka i novog vijeka.

U razdoblju srednjeg i ranog novog vijeka razlikuju se četiri osnovne vrste peći za grijanje: 1. glinena, 2. kamena, 3. željezna i 4. kaljeva. Glinena peć sastoji se potpuno ili djelomično od nepečene gline koja je od slučaja do slučaja armirana snopom šiblja, drvenim okvirom ili lomljenim kamenom ili opekom. Tipični primjeri za takve peći su poznate sobne peći iz Tirola, a slične peći prisutne su i u Švicarskoj (Roth Heege 2012, 25). One su se povremeno sve do novog vijeka kombinirale s pojedinačnim zdjelastim pećnjacima.

Kamena peć je potpuno ili djelomično napravljena od kamena – većinom od ploča od pješčenjaka i steatita. Rijetko se može potvrditi kombinacija kamenog podnožja i

---

<sup>7</sup> Poznati arheološki dobro dokumentiran nalaz peći iz Einbecka često se u literaturi navodi kao neosporan dokaz multifunkcionalnosti kaljevih peći, budući da je navedena peć imala pretinac za pečenje. Navedena peć izgorjela je 1540. godine. Dokazi keramičkih pretinaca za pečenje (pretinci za toplinu, cijevi peći) koji su bili ugrađeni kao ravno oblikovane cijevi s poklopcem za umetanje horizontalno u peć ukazuju na pripremu hrane, zagrijavanje hrane, sušenje voća ili podgrijavanje grijaača za krevet (npr. jastuka koji su bili popunjeni košticama trešnje). Riječ je o nadograđenim dodacima za peć u kontekstu kaljeve peći. U istu kategoriju spadaju i posude za toplu vodu koje su se stavljale u zid peći (Roth Heege 2012, 132).

dogradnje pećnjaka. Od ranog novog vijeka javljaju se i peći za grijanje od lijevanog željeza, često prisutne sjeverno od linije koja prati tok rijeke Majne, a koje su se tijekom 16./17. stoljeća djelomično mogle kombinirati i s keramičkim dijelovima. I konačno, dolazimo do kaljeve peći koja se sastoji potpuno ili djelomično od specijalnih keramičkih sastavnih dijelova – pećnjaka<sup>8</sup> – i koja grije uz pomoć topline isijavanja.

### 3.2. Razvoj, oblici i sastavni dijelovi kaljevih peći

Porijeklo i prva pojava kaljevih peći na prostoru središnje Europe, s obzirom na današnje stanje istraženosti, još uvijek nije sasvim rasvijetljena. Vrlo poznati i u literaturi često navođeni najraniji keramički nalazi pronađeni u pokrajini Alzase koji oblikom podsjećaju na ostatke kaljevih peći datiraju se u razdoblje od 8. do 11. stoljeća. Nalazi iz Strasbourga, s lokacije “Place des Bateliers”, pronađeni su u otpadnoj jami s 1646 ulomaka keramičkih posuda koje su s obzirom na oblik tipološki determinirani kao čašasti pećnjaci. Nalazi su pronađeni u horizontu koji je radiokarbonskom analizom datiran u karolinško razdoblje (Châtelet, Schwein, 2000, 15-31). Pećnjaci su izrađeni od svijetle gline na lončarskom kolu.

Međutim, stručnjaci nisu sasvim usuglašeni da li spomenuti keramički nalazi koji oblikom odgovaraju čašastim pećnjacima zaista predstavljaju jednostavan oblik pećnjaka koji su sačinjavali najstarije poznate kaljeve peći u Europi (Roth Heege 2012, 30). Navodi se nekoliko mogućih funkcija spomenutih nalaza:

1. Nalazi mogu predstavljati tzv. tehničku keramiku, koja je sukladno kasnoantičkoj tradiciji korištena pri izgradnji stjenki peći za proizvodnju keramike,

---

<sup>8</sup> Budući da postoji velik broj mogućnosti primjene nalaza koji imaju formu pećnjaka, koji, međutim, nisu korišteni u izgradnji kaljeve peći, termin pećnjak u navedenim situacijama nije prikladan. Termin pećnjak se, prema tome, ne koristi čak niti kada je riječ o čašastim i zdjelastim sastavnim dijelovima umetnutima u sustave za grijanje toplim zrakom. Za navedene nalaze E. Roth Heege preporuča termin „keramički sastavni dijelovi“ (njem. keramische Bauteile) (Roth Heege 2012, 30). Isti termin navedena autorica preporuča za pećnjake koji na stražnjoj strani imaju uglavljenje (formu pećnjaka) te su se ugrađivali na otvorene kamine ili na otvorena ognjišta blizu zidu, dok je u slučaju da nemaju uglavljenja na stražnjoj strani riječ o zidnim ili podnim pločicama ili pločama za zatvaranje. Keramički sastavni dijelovi proizvodnih peći kao npr. svodaste zdjele u lončarskim pećima isto se ne smiju označiti kao pećnjaci. Kada se obrađuje mali broj fragmentiranih arheoloških nalaza, mora se paziti kako se „slomljena lončarska roba“ s pečenom crvenom glinom ne interpretira isključivo kao ostatak kaljeve peći (Roth Heege 2012, 29, 30).

2. Keramika je također mogla činiti dijelove sistema indirektnog zagrijavanja prostora toplim zrakom, ispod zemlje s ugrađenim „keramičkim dijelovima“, poput poznatih analogija iz Ulma (Baden-Württemberg), Pfalz Ingelheima (Rheinland-Pfalz) ili iz samostana Breitenaua (Heese) (Roth Heege 2012, 30-31)

Slične dvojbe javljaju se i u pogledu ostalih nalaza također izrađenih od svijetle gline na lončarskom kolu a koji oblikom podsjećaju na čašaste pećnjake iz prvog tisućljeća nakon Krista pronađenih u Baden-Württembergu, sjeverno zapadnoj Švicarskoj, Nizozemskoj i u Breisachu (Gross 1991a, 140-143; Gross, Scheschewitz 2010; Marti 2000, 232-233; Stelzle-Hüglin 2004, 324-340; Bückler 2007, 108, 154; Mittendorf 2007, 226-232). Tipološki ne postoje sumnje kako je riječ o „obicima pećnjaka“. Međutim upitno je jesu li ti predmeti doista bili „pećnjaci“ koji su činili kaljeve peći. Ostaje velika vjerojatnost kako je riječ o drugoj primjeni zbog nedovoljno informacija o arheološkom kontekstu samih nalaza koji se sa sigurnošću ne mogu staviti u vezu s građevinama za stanovanje. U literaturi se često navodi i preispituje podatak iz povijesnog izvora - zakonu langobardskog kralja Liutprand-a (712. – 744.) koji je bio namijenjen zidarima u kojem se spominju peći (*furnus*) koje su izrađene uz pomoć lonaca (*caccabus*) (Franz 1981, 16). Nije jasno na koji su se način upotrebljavali lonci u tim langobardskim pećima. Budući da se spominje 250 i više lonaca, prije se može pomisliti da se radi o nad svođivanju s vijencima lonaca. Upitno je i jesu li se te peći doista koristile za grijanje ili uglavnom za pečenje. Lonci su kod kaljevih peći centripetalno postavljeni u lukove i virili su iz zida, a 250 lonaca se uz takav način izrade prostorno nema kamo smjestiti na jednoj peći<sup>9</sup> (Franz 1981, 16). Sljedeća zabilješka o pećima dolazi iz samostana St. Gallen. Kroničar Ekkehard IV. piše da je 25. travnja godine 937. u opatiji izbio veliki požar jer je jedan učenik iz peći u sobi za poučavanje izvadio užareni komad ugljena, međutim, ne može se tvrditi da se tu radilo već o kaljevoj peći, a isto vrijedi i za peći ucrtane na čuveni tlocrt samostana St. Gallen datiran u 820. godinu (Franz 1981, 16). Ako se kod svih gore navedenih primjera ranih nalaza tzv. pećnjaka zaista radi o pećnjaku/kaljevoj peći ostaje veliko pitanje kako protumačiti prekid kontinuiranog razvoja „izuma kaljeve peći“ između prve navodne pojave u 7./8. stoljeću i najranijih sigurnih dokaza kaljeve peći u 12. stoljeću/oko 1200. (Roth Heege 2012, 31).

---

<sup>9</sup> Na pećima za koje je upotrebjeno puno lonaca ne može se naći više od 60 ili 70 pojedinačnih pećnjaka, a na najstarijim pouzdano utvrđenim primjercima kaljevih peći nalazi se samo mali broj lončastih pećnjaka koji su neravnomjerno raspoređeni po luku svoda (Franz 1981, 16).

Autorica R. Franz navodi nepotkrijepljenu pretpostavku kako preteča kaljeve peći ipak seže u rani srednji vijek, a riječ je o „peći izrađenoj od kamena i blata koju se Slaveni te istočni i sjeverni Germani koristili već dulje vrijeme jer su ih na to natjerali nepovoljni vremenski uvjeti. Takva peć nije služila samo za grijanje već se na njoj kuhala i pekla hrana pa se nalazila u kuhinji, jedinom prostoru koji se grijao“ (Franz 1981, 14). Franz također iznosi mišljenje kako je ideja vanjskog ložišta nastala pod utjecajem Rimljana, tako da su oblici primitivnih peći za kuhanje vjerojatno tijekom germanskih osvajanja prodrli u dolinu rijeke Po, a tamo su pod utjecajem hipokausta preoblikovani u peći s vanjskim ložištem.<sup>10</sup> Donosi i sljedeću mogućnost, s obzirom na veliki broj zidanih peći omazanih blatom i s vanjskim ložištem s područja Alpa, osobito Tirola (koje formalno pokazuju srodnost s kuhinjskim ognjištima te imaju oblik izdužene prepolovljene bačve koja leži na pravokutnom podziđu), da su se kaljeve peći razvile od kuhinjskih ognjišta, a razvoj je tekao na način da se peć iz kuhinje stalno produživala i sve više uzidavala u susjedne prostorije dok u kuhinji nije ostao samo prednji zid s otvorom za loženje i odvodom za dim (napa) (Franz 1981, 17-18). Međutim, u novijim radovima o problematici kaljevih peći kapitalno djelo R. Franz sve je manje relevantno, u velikoj mjeri vjerojatno i zato što se u svom radu uvelike oslanjala na primjere iz etnologije alpskoga prostora, a u prikaz nisu uključeni suvremene poznate idealne rekonstrukcije ranih oblika peći dobivenih arheološkim istraživanjima poduzetim uglavnom poslije objavljivanja djela navedene autorice, a o kojima će u disertaciji biti više govora u sljedećem poglavlju. Ipak, kako se suvremeni stručnjaci često ustručavaju upuštati u navedenu problematiku, posebice s obzirom na relativno malen broj poznatih najranijih primjera ostataka kaljevih peći otkrivenih prilikom arheoloških istraživanja koji mogu pružiti dovoljno elemenata za pouzdanu pretpostavku njihovog točnog oblika, u radu je prikazan razvoj i podjela oblika kaljevih peći prema R. Franz (skica 20).

Najraniji arheološki nalazi koji se sa sigurnošću mogu kategorizirati kao ostatci kaljevih peći datiraju se u razdoblje od 1100. na dalje, a iskopani su na prostoru današnje

---

<sup>10</sup> “U tom kontekstu valja spomenuti peć sa sustavom vanjskog loženja nađenu u rimskoj vili u Steinheim-u na Muri. Vjerojatno se radilo o peći za kupku. Sastojala se od crvenih ploča a stajala je na stupićima od pješčenjaka. Takvu peć se ne bi trebalo smatrati pretečom kaljeve peći već i zbog toga jer je bila sastavljena od ploča. Doduše možda su baš takve peći potakle razvoj peći s vanjskim ložištem a ne hipokaust sa svojim posve drukčijim sustavom grijanja, pa bi se njega prije trebalo smatrati pretečom centralnog grijanja.“ (Franz 1981, 14). Ista autorica zaljučuje kako je pećnjak rimskog porijekla, budući da se već u antičko doba koristilo zemljane lonce za konstrukciju lukova (svodova), poput kupole San Vitale u Raveni i Villa-e Gordian i neke druge građevine koje su zakrivljene uz pomoć lonaca, a rimski su lončari svoje peći za pečenje keramike također izrađivali od lonaca (Franz 1981, 15).

Švicarske: na utvrđi Frohburg u kantonu Solothurn i u Winterthuru. Na oba lokaliteta nalazi predstavljaju tzv. dvostruke peći ili dvostruka ognjišta gdje je kaljeva peć postavljena u jednom prostoru grijana iz drugog prostora – kuhinje. Vrlo slični oblici ranih kaljevih peći datiranih u 12. i 13. stoljeće javljaju se ne samo na švicarskim lokalitetima, već i na prostoru Baden-Württemberga, Bavarske i rurske regije, sve do Lübecka na sjeveru današnje Njemačke.

Proizvodnja kaljevih peći polako se širi od 1100. na dalje, a poslije 1200. većina stručnjaka se slaže kako su kaljeve peći prisutne u pokrajinama čitavog njemačkog govornog područja. Tako se primjerice, na prostoru Tirola, u Innsbrucku, kaljeve peći javljaju od 13. stoljeća na dalje. Termin „Kachelofen“ se od 14. st. pojavljuje u gornjonjemačkim, a tek od 1405. u donjonjemačkim povijesnim izvorima, pa se tako na računu za grad Hüllesheim pojavljuje riječ „kachelenovan“ (Franz 1981, 38). Međutim, s obzirom na današnje stanje istraženosti, još uvijek se ne može sa sigurnošću tvrditi kako je tekao razvoj i prva pojava kaljevih peći u Francuskoj (izvan Alzasa) i u sjevernoj Italiji. Iako je dugogodišnji istraživački rad Imre Holla uvelike pridonio poznavanju razvoja kaljevih peći u ugarskim pokrajinama, bitno je napomenuti kako će suvremena sustavna istraživanja srednjovjekovnih lokaliteta zasigurno bolje rasvijetliti razvoj najranijih oblika pećnjaka u ugarskoj regiji, pa tako i srednjovjekovnoj Slavoniji, što je i tema ovog rada.

U starijoj literaturi navodi se kako prvi slikovni prikazi kaljevih peći potječu s početka 14. stoljeća (Franz 1981, 16), najraniji poznati slikovni izvor na kojem je prikazan čovjek koji grije noge sjedeći uz kaljevu peć koja je gotovo u cijelosti prikazana datira se u godine 1250.-1259., te potječe s iluminacije na minijaturi pohranjenoj u Münchenu u Bayerische Staatsbibliothek<sup>11</sup>. Među najranije slikovne prikaze na čije se reprodukcije gotovo redovito nailazi u sve opsežnijoj literaturi o pećnjacima i kaljevim pećima spadaju prikazi peći sa ciriškog heraldičkog svitka, zatim također iz Zürich-a prikaz peći na freski u sceni koja sugerira mjesec prosinac u „Haus zum Langen Keller“, te na freski iz Konstanze (sl. 38) već spomenutoj u uvodnom dijelu disertacije (Hallenkamp-Lumpe 2006, 32; Henkel 1999, 45). U svitku s grbovima iz Zürich-a iz prve trećine 14. st. shematski su prikazane dvije peći (Franz 1981, 17, sl. 4). Na podnožju je smješten pravokutni donji dio koji je od gornjeg dijela s kruništem<sup>12</sup> odvojen širokim prijelaznim

<sup>11</sup> Cod. Lat. 3900 fol. fv; prema Hallenkamp-Lumpe, 2006, T. 153, 1.

<sup>12</sup> S obzirom na suvremene arheološke nalaze, radi se o kruništu u obliku posude.

vijencem. I na gornjem i na donjem dijelu su ravnomjerno raspoređene točke koje označavaju jednostavne pećnjake koji su uzidani u tijelo peći. R. Franz koristi termin *Kacheltöpfe* što bi se moglo protumačiti kao lončasti pećnjaci (Franz 1981, 17), međutim, u pogledu točne determinacije tipa pećnjaka od kojih su sastavljene peći na sva četiri u ovom radu navedena najranija slikovna prikaza može se jedino sa sigurnošću konstatirati kako je riječ o čašastim, lončastim ili plitčastim pećnjacima okruglog otvora, iako se može računati i s gljivastim pećnjacima (Henkel 2012, 132). Razvijeni oblik peći pokazuje u više navrata u ovom radu spominjani zidni oslik koji prikazuje djevojku koja se odmara kraj peći (Franz 1981, 17, sl. 5; u ovom radu shematski prikazan na sl. 38). Slika pripada seriji od 21 slike koje prikazuju različite aktivnosti žena; niz izreka objašnjava prikazane radnje. Radi se o freskama koje su pronađene šezdesetih godina 19. st. u kanonikovoj kući vlastelinske zadužbine St. Stephan u Konstanzi. Stil freske daje naslutiti kako je riječ o freski nastaloj početkom 14. stoljeća. Peć koja je tu prikazana nalikuje u osnovnim crtama onoj na heraldičkoj roli iz Züricha. Na uskom podnožju nalazi se pravokutni donji dio koji je profiliranim vijencem odijeljen od gornjeg dijela. Gornji dio se sastoji od jednog pravokutnog segmenta i kupole koja završava sličnim „kruništem“ kao peć s role iz Züricha. Jednostavni pećnjaci okruglog otvora različite veličine u ritmičkom nizu integrirani su u zid peći. Prema autorici R. Franz, činjenica da najstariji prikazi peći potječu iz Züricha i Konstanze također opravdavaju pretpostavku da je kaljeva peć nastala u području Alpa. Iz tog dijela je putovala na sjever i bila umjetnički oblikovana najprije za potrebe plemićkih rezidencija i u stanovima bogatih građana.

Međutim, već je navedena teza R. Franz o vezi najranijih oblika kaljevih peći i seoskih peći iz područja Alpa, koje su ostale u uporabi praktički do 20. stoljeća. Spomenuta autorica takve seoske peći sa zabačenih predjela Alpa naziva, tzv. „nadsvođenim pećima“ (njem. *Gewölbkachelofen*) koje su u pogledu detalja najrazličitije oblikovane, ipak sve imaju gornji dio u obliku svoda, otvoreno ognjište je nadsvođeno a nalazi se na širokom „podziđu“ (donjem dijelu) (Franz 1981, 18). Autorica zaključuje kako se od tih nadsvođenih kamenih peći prve kaljeve peći razlikuju samo po pojedinačnim loncima koji su integrirani u zidove peći, te dosta neuvjerljivo navodi primjere iz etnologije poput nadsvođene peći iz Übelbachu (Zapadna Štajerska) u Hof Pameggeru (Franz 1981, sl. 22), bačvaste peć iz Schöneben-a kod Mariazella u Etnografskom muzeju (Volskundemuseum) u Grazu (Franz, 1981, sl. 23; u ovom radu shematski prikazana na

skici 20), s ugrađenim jednostavnim pećnjacima, zatim peći iz Bazenheida u kantonu St. Gallen (Franz 1981, sl. 26; u ovom radu shematski također prikazana na skici 20) koja je već gore poravnana i predstavlja prijelaz prema slijedećoj izdvojenoj grupi stožastih (čunjastih) peći (njem. *konischen Ofen*). Naime, autorica stožaste peći izdvaja s obzirom na transformaciju kupolastog svoda u cilindrični gornji dio, te kao prijelazni primjer navodi peć prikazanu na heraldičkom svitku doktora prava Augustina Lutenwang-, rektora Baselskog sveučilišta, iz 1510. godine (Franz 1981, 20, sl. 6). Zanimljivo li opet usporedbe s primjerima iz etnologije, autorica zaključuje kako se rani oblik stožastih kaljevih peći pojavljuje oko 1500. na Augsburškom rukopisu na pokrovu za konja<sup>13</sup> (Franz 1981, 20, sl. 8). Djevojka se grije uz peć koja ima oblik stošca odrezanog vrha, a tijelo peći je sasvim izgrađeno od zdjelastih pećnjaka. Iako se ova podjela i terminologija oblika kaljevih peći prema R. Franz rijetko koristi, autorica dobro uočava kako ova peć jasno ukazuje na daljnji razvoj pećnjaka i iz toga proizašle posljedice za gradnju peći. Lončasti pećnjaci su stavljeni sve bliže, dok gotovo cijeli zid peći nije bio pokriven pećnjacima budući da pećnjaci od tanke gline brže isijavaju toplinu nego deblji zidovi plašta peći od blata i kamena. S obzirom da se zbog zakrivljenosti pećnjaci nisu mogli stavljati točno jedan do drugoga, započelo se s uporabom lončastih pećnjaka kvadratičnog otvora. Franz smatra kako se nastale tzv. zdjelaste pećnjake (njem. *Schüsselkachel*) moglo teoretski slagati bez međuprostora ali se zbog njihovog kvadratičnog oblika moralo potpuno odustati od lučnog (zaobljenog) gornjeg dijela (Franz 1981, 21). Sličnu okruglu peć koničnog (stožastog) obliku prikazuje drvorez koji je 1488. otisnuo Benedikt Buchpinder iz Münchena (Franz 1981, 22, sl. 9). Peć seže skoro do stropa prikazanog prostora i posložena je od zdjelastih pećnjaka. Na jednom od drvoreza koje je početkom 16. st. načinio majstor Petrarca, radi se vjerojatno o Hansu Weiditz-u, nalazi se prikaz srodne peći (Franz 1981, 22, sl. 10). U objavljenom Petrarčinom djelu „Knjiga sreće“ (*De Remediis utriusque fortunae*, Augsburg, 1532.) ili „O dobroj i lošoj sreći“ slika na kojoj se vidi peć ilustrira poglavlje „O oskudnoj hrani“.<sup>14</sup> Ispred peći stisnute u kutu slike, obješena je na kolcu drvosječina odjeća, kako bi se sušila. Vjerojatno se i ovdje radi o peći s okruglim tlocrtom koja se prema gore sužava (Franz 1981, 22) a ne razaznaje se postoji li donji dio peći. Sljedeći veliki korak u razvoju kaljevih peći svakako je početak uporabe reljefno ukrašenih pećnjaka, a

---

<sup>13</sup> Kaljeva peć na pokrovu za konja Maxa Walthera, Augsburg, oko 1510., *Codex Monacensis*.

<sup>14</sup> Na slici je prikazana nastamba drvosječe koji za stolom sa sirovim namirnicama jede svoju oskudnu hranu.



kaljeva peč koja se isprva sastojala samo od jednostavnih pećnjaka čašastih, lončastih, plitičastih oblika razvila se je u peč sastavljenu u potpunosti od reljefno ukrašenih pećnjaka. Prikaz razvoja kaljevih peći prema R. Franz shematski je sažet na slici broj 1, iz čega se razaznaje kako je razvoj od jednostavnog otvorenog ognjišta tekao u dva pravca – ognjište se natkriva a) bačvastim svodom ili b) okruglom kupolom. Zatim se u bačvu ili kupolu umeću jednostavni lončasti oblici pećnjaka. Bačvasti svod (a) zadržava se i nakon što se čitava peč počinje graditi od pojedinačnih pećnjaka, međutim, sve zastupljenijim produživanjem peći u visinu, pojavljuje se samo kao svojevrsni krunišni dio peći, kojima se peč zatvara na vrhu konačno poput peći Philippa Gantnera iz Innsbrucka datirana u 1626. godinu (Franz 1981, sl. 446). Okrugli svod (b) transformira se u različite varijante i oblike, primjerice u varijantu s šiljastim vrhom a autorica stožaste peći izdvaja s obzirom na transformaciju kupolastog svoda u cilindrični gornji dio. Svod peći kojem je odsječen vrh razvija se u peč s gornjim dijelom peći okruglog, poligonalnog, ili u slučaju tzv. odsječenog vrha, u peč segmentnog svoda. Konačno, gornji dio peći razvija se u pravokutni oblik, a donji dio peći ili ložište također se u potpunosti prekriva pećnjacima.

Sastavne elemente kaljevih peći osim vanjskog plašta izrađenog od pećnjaka i gline čine i konstruktivni dijelovi unutrašnjosti peći, postolje te dekorativni elementi. Sastavni elementi kaljevih peći izrađeni su od pečene keramike i gline, a djelomično i od kamena, crijepa, opeke, drva ili metala, dakle, dijele se na keramičke i ne keramičke sastavne dijelove. Pećnjaci primarno imaju funkciju poboljšati davanje topline, pohraniti toplinu i dalje je direktno proširiti na zrak prostorije. Oni isto tako služe i za zaštitu od požara. Njihova sekundarna funkcija ispunjava dekorativno-reprezentativne svrhe. Za razliku od toga, ostali keramički sastavni dijelovi peći nemaju neposrednu funkciju grijanja, nego uglavnom imaju dekorativni ili statični karakter (npr. krunište, letvičasti pećnjaci, podnožje peći, čepovi za zatvaranje). Kaljeva peč uvijek stoji na podu, na masivnom postolju (šljunčane podloge, glinene podloge ili kamene ploče) ili na potpornoj konstrukciji od temeljnog okvira (npr. od metala ili drva) s lakšim keramičkim podnožjem peći ili pak s masivnim podnožjem od kamena, drva ili metala. Na postolju odnosno na temeljnoj ploči i na podnožju stoji tijelo peći koje se uglavnom sastoji od pećnjaka i gline peći. Često se sastoji od dva dijela: donji dio (ložište) i gornji dio (toranj).

Kako bi se postigla dobra stabilnost peći, često su se s unutrašnje strane peći ugrađivali i obluci i/ili smrvljena opeka između pećnjaka u glini peći. Osim toga su se prije svega u 18./19. stoljeću mogli međusobno spojiti pojedini slojevi peći željeznim žicama (Roth Heege 2012, 129), iako su u V. Taboru na pećnjacima koji se datiraju već u prvu polovicu 17. stoljeća pronađeni ulomci spojeni metalnim sponama (Škiljan 2007, kat. 135, 136). Za povećanje stabilnosti i kapaciteta pohrane *tubus* pećnjaka se punio glinom i kamenjem za punjenje. Ovisno o modi i ukusu vlasnika peć može imati jednostavni<sup>15</sup>, četvrtasti, okrugli, poligonalni itd. oblik, ali zabilježene su i razne kombinacije navedenih oblika. Osim toga kod pojedinih kaljevih peći iz 16. stoljeća pa sve do 20. stoljeća postoje priključeni *sporedni dijelovi* koji se u njemačkoj literaturi javljaju pod pojmovima koji bi se dosta nespretno mogli prevesti kao „zid peći“<sup>16</sup> (“Ofenwand”, “Ofenkunst”, “Kunst” ) (Roth Heege 2012, 133). Kod starijih kaljevih peći od 16. pa sve do 18. stoljeća spomenuti *sporedni dio* sastoji se uglavnom od nadograđenog stepeništa, odnosno sjedišta peći koje se nalazi između peći i zida<sup>17</sup>, tzv. funkcionalna stepenica peći/sjedište peći (Roth Heege 2012, 133). Stepenice stepeništa peći izrađene su na vertikalnim dijelovima u pravilu od pećnjaka, a na površinama od ploča od pješčenjaka ili od horizontalnih, keramičkih ploča za pokrivanje/pločica za peći. Izuzev pećnjake, navedene pločice i cjelokupni fundus ostalih konstruktivnih sastavnih elemenata peći do danas nije sistematiziran. Naime, sve do razvoja specijalnih pećnjaka vijenca peći i kasnijih keramičkih kutnih rješenja, odnosno kutnih pećnjaka morali su se raditi prijelazi od gline peći između gornjeg i donjeg dijela peći i isto tako između pojedinih strana peći (Roth Heege 2012, 129). Međutim, posebno na području prijelaza donjeg dijela peći u toranj peći nastale su horizontalne površine koje se nisu mogle konstruirati s pojedinačnim pećnjacima. Te zone prijelaza izvana nisu vidljive, a konstruirane su djelomično kamenim pločama ili (u novom vijeku) ravnim crijepom, željeznim šipkama ili metalnim okvirima.<sup>18</sup> Površina ovih horizontalnih zona prekrivala se od prve polovice 16. stoljeća, posebice u jugo zapadnoj švicarskoj sa spomenutim

---

<sup>15</sup> Stoljećima su vrlo omiljene bile i sasvim jednostavne kubične četvrtaste kaljeve peći, ponekad sa zaobljenom frontalnom stranom, a u ruralnim regijama od 18./19. stoljeća često su bile zamijenjene stepeničastim pećima koje su služile i za sjedenje (Roth Heege 2012).

<sup>16</sup> Dalje u ovoj disertaciji za navedeni dodatak peći koristit će se termin „peći sa sporednim dijelom“.

<sup>17</sup> Kod mlađih peći 18., a prije svega 19. stoljeća tu se uglavnom radi o umjetničkoj peći od dvije stepenice (označava se i kao „stepenasta peć“) i ona se često stavljala uz bok peći, a ne više između peći i zida (Roth Heege 2012, 133).

<sup>18</sup> Ako je *tubus* pećnjaka bio dovoljno velik i ako je debljina materijala gline bila dovoljno velika na donjem dijelu peći, toranj peći mogao se staviti direktno na ložište (Roth Heege 2012, 130).

keramičkim pločicama za peć.<sup>19</sup> Iste ploče za pokrivanje mogle su se koristiti za zaštitu od požara kao pločice na podu ispod peći, a s njima se oblagao i zid iza i pored kaljeve peći (Roth Heege 2012, 129).

Kod izrade unutrašnjosti peći i eventualno postojećih unutarnjih konstrukcija postoje različite mogućnosti. U najjednostavnijem slučaju unutrašnjost peći čini nepodijeljena šupljina koja se sastoji od pećnjaka i na čijem dnu gori vatra. Tek od 18./19. stoljeća postoji sve više znakova da su se i u unutrašnjost peći ugrađivali svodovi i cjevasti odvodi za dim kako bi se što više racionalizirala potrošnja goriva (Roth Heege 2012, 132). Kaljeva peć zagrijava se iz prostora koji se mora zagrijati (punjenje sprijeda) ili iz sporednog prostora (punjenje straga), što je puno učestalije. Kao odvod dima mogao se koristiti gornji dio otvora za vatru ili odvojena rupa iznad otvora za vatru. Već od kasnog srednjeg vijeka postoje u raznim regijama keramičke cijevi za odvod dima. Te cijevi imaju dosta često na unutrašnjim stranama čađu, a na vanjskim stranama ostatke gline za peći (Roth Heege 2012, 135).

Na vrhu kaljeva peć može imati keramičko krunište (dodatak peći). Uz pomoć posebnih ukrasnih pećnjaka gornjeg reda vijenca peći ili krunišnih pećnjaka ali uz pomoć nekog individualnog rješenja s glinom za peći, ili trapezoidnim oblicima pećnjaka i kruništima, na brojnim poznatim primjerima kaljevih peći napravljen je u pravom smislu riječi okrunjeni završetak peći. Doduše iza i djelomično iznad okrunjenog završetka peći skriva se uglavnom jednostavno pokrivanje uz pomoć kamenih ploča i/ili gline za peći.<sup>20</sup>

### 3.3. Terminologija i tipologija

Pokušaj sistematizacije brojnih ostataka kaljevih peći na prostoru srednjovjekovne Slavonije nije moguće bez odgovarajuće terminologije. U hrvatskoj arheologiji koriste se niz termina koje su autori, predstavljeni u poglavlju *Povijest istraživanja i stanje istraženosti kaljevih peći u Hrvatskoj*, upotrebljavali u sklopu obrade svojih tema. Uglavnom je riječ o hrvatskim prijevodima njemačkih termina za najosnovnije pojmove

<sup>19</sup> U Bernu postoje najstariji datirani dijelovi u nanosima u jarku oko grada od 1579. (Roth Heege, Heege 2003, sl. 2).

<sup>20</sup> Tek kod mlađih peći 18. stoljeća taj dio peći često se radi kao zatvorena keramička kupola (Roth Heege 2012, 130).

korištene u bavljenju ovom problematikom. Naime, brojni tipovi pećnjaka i dijelova kaljevih peći, s još brojnijim varijacijama jasno definiranim u inozemnoj literaturi, do sada na građi s područja srednjovjekovne Slavonije nisu nikada izdvojeni niti prepoznati. Prema tome, suočen s izradom stručne terminologije za odabranu temu, istraživač se suočava s vrlo velikim problemom - golemim nedostatkom hrvatskih izričaja za pojedine jasno definirane stručne termine u stranim jezicima, u kojem, dakako, prednjači njemački jezik. Velik poticaj i pomoć u pokušaju izrade prijedloga hrvatske terminologije koja se iznosi u ovom poglavlju bilo je sudjelovanje u izradi međunarodnog terminološkog rječnika za potrebe monografije *Ofenkeramik und Kachelofen. Typologie, Terminologie und Rekonstruktion* kolegice Eve Roth Heege izdane 2012. godine. Iako oblikovanje stručne terminologije i terminološkog rječnika, uz stručnjake iz arheologije svakako podrazumijeva i angažman stručnjaka iz jezikoslovlja (što u ovoj prilici prilikom izrade hrvatskih termina, nažalost, nije bio slučaj), u navedenom djelu publicirani su hrvatski termini koji se trenutno trebaju shvatiti kao početak terminološke sistematizacije te svojevrsni prijedlog, a koji će se tek eventualnom uporabom od strane sve brojnijih autora koji se bave srednjovjekovnom i novovjekovnom arheologijom u Hrvatskoj tek iskristalizirati. Naime, prema uputama autorice Roth Heege, u rječniku su publicirani najčešće uvriježeni termini koji se koriste u hrvatskoj literaturi za pojedine tipove pećnjaka koji su zastupljeni među hrvatskim nalazima. Međutim, kako je hrvatski, ali u odnosu na njemački i preostalih sedamnaest jezika obuhvaćenih navedenim terminološkim rječnikom, vrlo siromašan u pogledu navedene tematike, te bi čak više od dvije trećine termina koji se koriste u njemačkoj arheologiji ostao nedorečen, rječnik donosi i slobodne prijevode njemačkih termina za tipove koji u trenutnom stanju istraženosti nisu zastupljeni na nalazima izvan granica njemačkog govornog područja. Međutim, prilikom uvida u npubliciranu hrvatsku građu pohranjenu u muzejskim čuvaoncima ispostavilo se kako je velik broj tipova izdvojenih u njemačkoj arheologiji zaista zastupljen i na prostoru nekadašnje srednjovjekovne Slavonije, ali ti nalazi nikada nisu publicirani, ili su publicirani ali nisu prepoznati kao zaseban tip, pa prema tome nikako ne mogu imati najčešći uvriježeni izričaj u hrvatskom jeziku. U tabli koja slijedi dalje u tekstu ovi primjeri stavljeni su u rubriku *Tip pećnjaka koji je zastupljen na prostoru Hrvatske ali nema odgovarajući termin na hrvatskom jeziku*. Prema tome, riječ je naprosto o slobodnom prijevodu termina s njemačkog na hrvatski jezik koji možda u budućnosti može olakšati znanstveni diskurs. **Sljedeći** problem javio se u pogledu termina koji su se za pojedine tipove pećnjaka u hrvatskoj

arheologiji krivo upotrebljavali, ali su postali već ustaljeni. Krene li se od jednostavnog termina *pećnjak*, već se nailazi na problem. Termin *Einfache Kachel* koji se u disertaciji, preveden kao izričaj *jednostavan pećnjak*, obilato koristi, u tablici je preveden kao *pećnjak* budući da spomenuti naziv za jednostavne forme pećnjaka do sada nije uvriježen u hrvatskoj arheologiji, već se i za jednostavne i složene forme pećnjaka naprosto koristi isti termin. Ovakve i slične nedoumice otežavale su prevođenje za potrebe monografije, međutim, cilj pokušaja sistematizacije problematike srednjovjekovnog pećarstva u Hrvatskoj svakako podrazumijeva i početak uporabe vrlo prikladnijih termina koji će se, iako dobiveni tek slobodnim prevođenjem njemačkog nazivlja, zasigurno ustaliti. Sličan primjer je i termin *zdjelasti pećnjak* koji se u hrvatskoj arheologiji pojednostavljeno koristi za brojne varijante lončastih pećnjaka – njem. *Töpfkachel*, dok su u njemačkoj arheologiji pećnjaci koji formom podsjećaju na lonce jasno odvojeni od pećnjaka koji formom više podsjećaju na zdjelu, dakle, zdjelastih pećnjaka - njem. *Schüsselkachel*, itd.

U disertaciji se, dakle, koristi tipološka podjela autorice E. Roth Heege, budući da monografija predstavlja vrijedan i za sada jedini cjeloviti pokušaj standardizacije terminologije vezane uz problematiku kaljevih peći i pećnjaka na čitavom njemačkom govornom području. Također, već je napomenuto kako je to prvi pokušaj izrade međunarodnog terminološkog rječnika navedene teme. Zatim je bitno naglasiti kako je autorica uzela u obzir rezultate suvremeno provedenih arheoloških istraživanja i najnovije spoznaje u pogledu istraživanja kaljevih peći, a ne smije se zanemariti činjenica kako je tipološka klasifikacija u knjizi predočena vrlo pregledno, a svaki tip ili oblik predstavljen je brojnim primjerima. Međutim, bitno je naglasiti kako je većina navedenih tipova i termina već u uporabi prilikom znanstvenih diskursa vezanih uz navedenu temu, odnosno da je većina prezentiranih tipova u njemačkoj arheologiji već prepoznata (Tauber, 1980, 14-17; Roth Kaufmann *et al.* 1994, 33-47, Henkel, 1990, 20-28; Hellenkamp-Lumpe, 2006, 11-18). Tako se je napravio velik pomak u odnosu na, kao što je već napomenuto, “zastarjele” autore poput R. Franz, K. Straussa, ili F. Blümela koji su napravili golem doprinos u tipologiji pećnjaka i kaljevih peći, međutim svoje su analize vršili s aspekta povjesničara umjetnosti, te su raspolagali s tada dostupnim podacima koji nisu uključivali rezultate suvremenih arheoloških istraživanja. Terminologija kojom se, primjerice, služi R. Franz vrlo je pojednostavljena i danas je nedostatna pri opisivanju brojnih varijacija u oblicima kako jednostavnih, tako i složenih

oblika pećnjaka..<sup>21</sup> Tipološki se, dakle, ostaci kaljevih peći mogu podijeliti u tri osnovne skupine: 1. Jednostavne pećnjake, 2. Složene pećnjake i 3. Sastavne elemente peći. U skupini jednostavnih pećnjaka izdvojeno je sedam osnovnih tipova s pripadajućim varijantama: 1. Čašasti pećnjak, 2. Lukovičasti pećnjak, 3. Šiljasti pećnjak, 4. Lončasti pećnjak, 5. Plitičasti pećnjak, 6. Zdjelasti pećnjak i 7. Jednostavni nišasti pećnjak<sup>22</sup>. U skupini složenih pećnjaka također je izdvojeno sedam osnovnih tipova s pripadajućim varijantama: 1. Sastavljeni jednostavni pećnjak,<sup>23</sup> 2. Složeni nišasti pećnjak, 3. Pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, 4. Kutni pećnjak, 5. Pećnjak vijenca peći, 6. Pećnjak gornjeg reda vijenca peći, i 7. Krunišni pećnjak. Sastavni elementi peći podijeljeni su u dvije osnovne skupine: 1. Keramičke sastavne elemente peći i 2. Ne keramičke sastavne elemente peći. Keramički sastavni elementi peći izdvojeni su u tri cjeline: 1. Pećnjake kao ukrasne elemente, 2. Slobodnostojeće ukrasne elemente peći i 3. Konstruktivne elemente peći.

Bitno je naglasiti da ova terminologija ne donosi pojmove koji opisuju poziciju pećnjaka vijenca peći, a koji se koriste u disertaciji. Riječ je o terminima koje bi u prvom redu trebali razlikovati pećari prilikom izgradnje peći, a u našem slučaju postali su nužni prilikom pokušaja izrade rekonstrukcijskih crteža velikotaborskih peći o kojima će biti više riječi u zasebnom potpoglavlju, a to su: *pećnjak baznog vijenca*, *pećnjak gornjeg reda vijenca gornjeg cilindričnog dijela peći*, *pećnjak donjeg reda vijenca gornjeg cilindričnog dijela peći*, *pećnjak gornjeg reda vijenca donjeg pravokutnog dijela peći*. Isti termini mogu se primijeniti na kutni pećnjak, pa tako nastaje termin *kutni pećnjak gornjeg reda vijenca donjeg pravokutnog dijela peći*. Također, iako autorica E. Roth Heege nije posebno naglašavala razliku u presjeku (zaobljen ili ravan) prednje ukrasne ploče, u disertaciji je ipak, kako bi se što više olakšalo razvrstavanje ulomaka u skupine zasebnih pećnjaka, korišten termin *pećnjak sa zaobljenom prednjom ukrasnom pločom*.

Tabela 1. Prijedlog terminologije pećnjaka i kaljevih peći u Hrvatskoj

---

<sup>21</sup> Tako spomenuta autorica pećnjake čija vidljiva zaobljena površina „strši“ iz vanjskog plašta peći jednim imenom naziva konveksnim (njem. *Konvexkachel*, *Konvexkachelöpfe* = konveksni lončasti pećnjak) dok obrnuto, razne varijante lončastih, čašastih i plitačstih pećnjaka čija je vidljiva površina „utisnuta“ u vanjski plašt peći naziva konkavnim pećnjacima (njem. *Konkavkachel*, *Konkavkachelöpfe* = konkavni lončasti pećnjak) (Franz, 1981, 18, 20).

<sup>22</sup> Jednostavni nišasti pećnjak izdvojen je u tri podvarijante, od kojih je jedna jednostavni polucilindrični pećnjak (Roth Heege 2012, 248-251).

<sup>23</sup> Njemački termin *Zusammengesetzte gefesskachel* vrlo je nezahvalno prevesti, budući da doslovni prijevod glasi *složeni jednostavni pećnjak*.

	Termin na njemačkom jeziku	Tip pećnjaka zastupljen na prostoru Hrvatske s postojećim terminom na hrvatskom jeziku	Tip pećnjaka koji nije zastupljen na prostoru Hrvatske s nepostojećim terminom na hrvatskom jeziku – donosi se slobodni prijevod njemačkog termina	Tip pećnjaka koji je zastupljen na prostoru Hrvatske ali nema odgovarajući termin na hrvatskom jeziku – donosi se slobodni prijevod njemačkog termina
	Kachelofen	kaljeva peć		
	Einfache Kachel	pećnjak		
1.1	Becherkachel mit runder Mündung	čšaasti pećnjak (okruglog otvora) (T. 33)		
1.2	Becherkachel mit enger Mündung		čšaasti pećnjak suženog otvora (T. 107, kat. 405)	
1.3	Röhrenkachel		cjevasti pećnjak (T. 107, kat. 406)	
1.4	Becherkachel mit dreieckiger Mündung		čšaasti pećnjak trokutastog otvora <sup>24</sup> (T. 108, kat. 407)	
1.5	Becherkachel mit dreipassförmiger Mündung	čšaasti pećnjak trolisnog otvora <sup>25</sup> (T. 108, kat. 408)		
1.6	Becherkachel mit Linsenboden		čšaasti pećnjak lečastog dna (T. 108, kat. 409)	
2.1	Einfache Pilzkachel mit gerundeter Schauseite <sup>26</sup> (konvexer)	lukovičasti pećnjak		lukovičasti pećnjak zaobljenog vrha (T. 35, kat. 198, 199)
2.2	Einfache Pilzkachel mit spitzer Schauseite <sup>27</sup>	lukovičasti pećnjak		lukovičasti pećnjak šiljastog vrha (T. 36, 37)
2.3	Einfache Pilzkachel mit flacher Schauseite			lukovičasti pećnjak plosnatog vrha (T. 39, kat. 215)
3	Spitzkachel		šiljasti pećnjak (T. 108, kat. 410)	
4.1	Topfkachel mit Rundboden, runde Mündung		lončasti pećnjak okruglog otvora sa zaobljenim dnom	
4.2	Topfkachel mit Rundboden, quadratische Mündung		lončasti pećnjak kvadratičnog otvora sa zaobljenim dnom (T. 108, kat. 412)	
4.3.1	Topfkachel mit Standboden, runde Mündung, CH - Süddt. Variante		lončasti pećnjak okruglog otvora s ravnim dnom	
4.3.2	Topfkachel mit Standboden, runde Mündung, hessische Variante		lončasti pećnjak okruglog otvora s ravnim dnom, hesenska varijanta	
4.4	Topfkachel mit Standboden, quadratische	z djelasti/lončasti pećnjak <sup>28</sup> (T. 41, T. 44)		

<sup>24</sup> Primjeri na T. 46, kat. 232 i 233 djeluju poput prijelazne forme između čaše i zdjele s trokutastim otvorom.

<sup>25</sup> U Gradskom muzeju Čazma evidentiran je isti tip pećnjaka s četverolisnim a ne trolisnim otvorom (T. 34, kat. 197).

<sup>26</sup> U hrvatskoj literaturi koristi se i termin *mamasti pećnjak* i *pećnjak u obliku lukovice*, ili naprosto *lukovičasti pećnjak*. Budući da se lukovičasti pećnjaci razlikuju po obliku vrha, u ovoj disertaciji predlaže se da se za ovaj tip pećnjaka ustalji termin *lukovičasti pećnjak zaobljenog vrha*.

<sup>27</sup> Na zasebnoj tabli na kraju disertacije predstavljani su primjerci lukovičastih pećnjaka sa šiljastim vrhom izdvojeni u poseban podtip pod nazivom *lukovičasti pećnjak turbanastog vrha*. Navedeni tip pećnjaka nije zastupljen u tipologiji Eve Roth Heege. Budući da se lukovičasti pećnjaci razlikuju upravo s obzirom na svoj ravni, šiljasti ili zaobljeni završetak, predlaže se razlikovanje ovog također specifičnog završetka u tipološki zasebnu skupinu.

	Mündung			
4.5	Topfkachel Sonderform		lončasti pećnjak posebnog oblika (T. 108, kat. 413)	
5.1	Napfkachel mit Standboden, runde Mündung	čašasti pećnjak <sup>29</sup>		plitičasti pećnjak okruglog otvora (T. 45, kat. 231)(T. 107, kat. 402)
5.2	Napfkachel mit Standboden, quadratische Mündung	zdjelasti pećnjak kvadratičnog otvora/zdjelasti pećnjak kvadratne forme		plitičasti pećnjak kvadratnog otvora s ravnim dnom
5.3	Napfkachel mit Standboden, vierpassförmige Mündung		plitičasti pećnjak četverolisnog otvora s ravnim dnom <sup>30</sup> (T. 107 – kat. 403)	
5.4	Napfkachel mit Rundboden, runde Mündung		plitičasti pećnjak kružnog otvora sa zaobljenim dnom (T. 107 – kat. 404)	
6.1	Schüsselkachel mit Standboden, runde Mündung		zdjelasti pećnjak kružnog otvora s ravnim dnom (T. 108, kat. 411)	
6.2	Schüsselkachel mit Standboden, quadratische Mündung	zdjelasti pećnjak kvadratičnog otvora <sup>31</sup> (T. 41 - T. 44)		
6.3	Schüsselkachel mit Standboden, quadratisch geschnittene Mündung		zdjelasti pećnjak kvadratičnog otvora s ravnim dnom i odrezanim rubom <sup>32</sup>	
6.4	Schüsselkachel Sonderform	zdjelasti pećnjak posebnog oblika <sup>33</sup> (zdjelasti pećnjak trokutastog otvora) (T. 46, kat. 234, 235)		
7.1	Einfache Nischenkachel mit unverziertem Masseblatt	nišasti pećnjak		(jednostavni) nišasti pećnjak (T. 47; T. 111, kat. 433)
7.2	Einfache Nischenkachel mit gemodeltem Blatt (Reliefdekor)	nišasti pećnjak		(jednostavni) nišasti pećnjak reljefno ukrašene unutrašnjosti (T. 111, kat. 434)
7.3	Einfache Halbzylinderkachel	(jednostavni) nišasti/polualjkasti/polucilindrični pećnjak <sup>34</sup> (T. 47, kat. 236, 237) (T. 111, kat. 432)		
	Zusammengesetzte Kachel			složeni pećnjak

<sup>28</sup> Iako se do danas u literaturi poistovjećavala forma zdjele i lonca kada su u pitanju jednostavni oblici pećnjaka, ispravan naziv za najzastupljeniju formu jednostavnih pećnjaka na prostoru Slavonije svakako bi bio: *lončasti pećnjak kvadratnog otvora s ravnim dnom*. Možda su najbliži navedenom tipu u pogledu sličnosti s formom lonca dva pećnjaka dokumentirana u Gradskom muzeju Čazma na T. 44, kat. 225, 226.

<sup>29</sup> Navedeni primjerci pećnjaka u hrvatskoj literaturi pojednostavljeno se nazivaju *čašasti pećnjak*, međutim doslovni prijevod bio bi *plitičasti pećnjak okruglog otvora s ravnim dnom*. Treba razlikovati formu čaše od forme plitice.

<sup>30</sup> Na slavonskom materijalu sa Ružice-grada zastupljen je identičan tip pećnjaka s trolisnim otvorom.

<sup>31</sup> Doslovni prijevod njemačkog termina glasio bi: *zdjelasti pećnjak kvadratičnog otvora s ravnim dnom*.

<sup>32</sup> Bilo je dosta nezgodno točno odrediti koje primjeri od tako velikog broja pregledanih zdjelastih pećnjaka zaista svrstati u ovu tipološku skupinu. Naime, očigledno je riječ o zdjelastim pećnjacima s kvadratnim otvorom koji imaju pravilno odrezan rub (Roth Heege 2012, 245).

<sup>33</sup> Doslovni prijevod njemačkog termina glasio bi: *zdjelasti pećnjak posebnog oblika*, budući da je autorica E. Roth Heege u ovu skupinu uvrstila zdjelaste pećnjake različite veličine s trokutastim, pravokutnim, pa čak i romboidnim otvorom (Roth Heege 2012, 247). Međutim, možda se može predložiti dodatna podjela i razlikovati *zdjelasti pećnjak trokutastog otvora* od *zdjelastog pećnjaka pravokutnog otvora*. Na slavonskom materijalu prepoznati su nalazi s trokutastim otvorom te su stoga svrstani u navedenu skupinu, kao I pećnjak s pravokutnim otvorom s glaziranom unutrašnjosti iz V. Tabora (inv. br. DVT 1222).

<sup>34</sup> Autorica E. Roth Heege razlikuje polucilindrični od nišastog pećnjaka s obzirom na tehniku izrade. Polucilindrični pećnjak izvrćen je lončarskom kolu i prepolovljen. Na polucilindričnom pećnjaku jasno se vide tragovi izrade na lončarskom kolu. On je u pravom smislu riječi prepolovljeni valjak. Nišasti pećnjaci nastali su modeliranjem ploče u kalupu. Ploča može biti bez ukrasa ili pak reljefno ukrašene unutrašnjosti, međutim, bitna je činjenica da je ploča modelirana u kalupu. Niša se na vrhu zatvara dodavanjem gornje ravne ploče i na dnu dodavanjem donje ravne ploče. Prsti lončara koji spajaju te dvije ploče na oblikovanu nišu češće se vrlo jasno uočavaju. (Roth Heege 2012, 248-251).



8.1	Gefässkachel mit eingesetztem Blatt		zdjelasti pećnjak s umetnutom pločom	
8.2	Zusammengesetzte Schüsselnkachel		složeni zdjelasti pećnjak	
8.3	Doppelte Schüsselnkachel		dvostruki zdjelasti pećnjak	
9.1	Zusammengesetzte Nischenkachel unverziertes Masseblatt mit Rahmen		složeni nišasti pećnjak neukrašene unutrašnjosti s pridodanim okvirom	
9.2	Zusammengesetzte Nischenkachel gemodeltes Masseblatt mit vorgeseztem durchbrochenen Blatt		složeni nišasti pećnjak reljefno ukrašene unutrašnjosti s perforiranom pločom (T. 110, kat. 420)	
9.3.1	Halbzylinderkachel mit vertikalem Halbzylinder	nišasti pećnjak s prednjom pločom/polucilindrični nišasti pećnjak s prednjom pločom <sup>35</sup> (T. 49, 50, 51)		
9.3.2	Halbzylinderkachel mit horizontalem Halbzylinder		složeni polucilindrični pećnjak (vodoravni polucilindar) (T. 110, kat. 421)	
9.3.3	Halbzylinderkachel mit doppeltem Halbzylinder		dvostruki polucilindrični pećnjak (T. 110, kat. 422)	
9.3.4	Halbzylinderkachel mit Gesims		polucilindrični pećnjak s vijencem	
9.4	Zusammengesetzte Nischenkachel mit napf- oder schüsselförmigem Rumpf	pećnjak s prednjom perforiranom ukrasnom pločom <sup>36</sup> (T. 52, kat. 245)		
9.5	Blattnapfkachel		plitičasti pećnjak s prednjom pločom (T. 109, kat. 414)	
10.1.1	Blattkachel mit viereckigem Kachelblatt	pećnjak s prednjom (punom, kvadratnom, ravnom) ukrasnom <sup>37</sup> pločom (T. 53 – T. 57)		
10.1.2	Tellerkachel (Blattkachel mit rundem, konkaven Kachelblatt)		tanjurasti pećnjak (s okruglom, udubljenom prednjom pločom) (T. 109, kat. 415)	
10.1.3	Zusammengesetzte Pilzkachel (Blattkachel mit rundem, konvexen Kachelblatt)		složeni gljivasti pećnjak (s okruglom, izbočenom prednjom pločom) (T. 109, kat. 416)	
10.1.	Blattkachel		pećnjak s prednjom ukrasnom	

<sup>35</sup> Za ovaj tip pećnjaka u literaturi je uobičajen naziv *polucilindrični* ili *nišasti* pećnjak. Stoga su u tabli navedena oba uvriježena termina. Ako se složimo s autoricom E. Roth Heege kako se nišaste forme vrlo jasno razlikuju od polucilindričnih formi, te ih se nikako ne smije poistovječivati, nužno je u hrvatskoj terminologiji zadržati termin *polucilindrični*. Međutim, doslovni prijevod termina s njemačkog na hrvatski jezik bio bi (složeni) poluvaljkasti pećnjak (okomiti poluvaljak). Svakako da postoji hrvatski termin *valjak* kojeg bi bilo adekvatnije koristiti u odnosu na termin *cilindar*, pa se tako dobije termin *složeni poluvaljkasti pećnjak (vodoravni poluvaljak)*. Ipak, *polucilindrični* pećnjaci postali su uvriježeni u arheologiji te se svakako treba dodatno razmotriti predloženo korištenje termina *poluvaljak*. Stoga će se u ovom radu za ovaj tip pećnjaka koristiti termin *polucilindrični pećnjak*.

<sup>36</sup> Naziv ovog pećnjaka s njemačkog jezika bi se doslovno preveo kao *složeni nišasti pećnjak s tijelom u obliku plitice ili zdjele*. S obzirom na primjere kojima autorica Roth Heege prezentira navedeni tip pećnjaka (Roth Heege 2012, 261, kat. 251-253), pećnjak iz Vrbovca na tabli mogao bi se svrstati u ovu skupinu. Stoga je hrvatski termin za ovaj tip pećnjaka naveden kao *pećnjak s perforiranom prednjom ukrasnom pločom*, kako ga nalazimo zabilježenog u literaturi. Ipak, vrbovečki pećnjak možda bi se najispravnije mogao odrediti kao *pećnjak s perforiranom prednjom ukrasnom pločom s tijelom u obliku zdjele*. Prilikom uvida u građu Gradskog muzeja Požega uočen je pećnjak s punom ravnom prednjom ukrasnom pločom s tijelom u obliku zdjele. Ovaj tip pećnjaka nije zabilježen u tipologiji E. Roth Heege, a može se izdvojiti kao *pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom s tijelom u obliku zdjele*.

<sup>37</sup> Termin prednja *ukrasna* ploča možda je jezično primjerniji od u hrvatskoj literaturi ustaljenog termina prednja *dekorativna* ploča pećnjaka.

4	mit Sonderform bzw. Sonderfunktion		pločom posebnog oblika tj. posebne funkcije (T. 109, kat. 417)	
10.2.1	Blattkachel mit langer gedrehter Zarge / Tubus			pećnjak s prednjom ukrasnom pločom s dugim izvijenim tijelom (tubusom) (T. 54, kat. 252)
10.2.2	Blattkachel mit kurzer Zarge			pećnjak s prednjom ukrasnom pločom s kratkim tijelom (T. 56 – kat. 256)
10.2.3	Blattkachel mit aufgeschnittener Schüssel oder Napf			pećnjak s prednjom (ravnom) ukrasnom pločom, zdjelasto (ili plitičasto) oblikovanim tijelom sa središnjim otvorom (T. 58, kat. 260)
10.2.4	Blattkachel mit aufgeschnittenem Halbzylinder	polucilindrični pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom <sup>38</sup>		pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom s odrezanim polucilindrom) (T. 59, T. 62)
11.1	Eckkachel mit langer gedrehter Zarge / Tubus		kutni pećnjak s dugim izvijenim tijelom (tubusom) <sup>39</sup>	
11.2	Gesims - Eckkachel	kutni pećnjak vijenca peći <sup>40</sup> (T. 75, kat. 289)		
11.3	Diagonale Eckkachel			okomiti kutni pećnjak (T. 68, kat. 273)
11.4	Halbzylinder - Eckkachel		polucilindrični kutni pećnjak (T. 109, kat. 418)	
11.5	Blattnapf - Eckkachel		kutni pećnjak s prednjom ukrasnom pločom s kalotom (T. 110, kat. 419)	
11.6	Eckkachel Sonderform			kutni pećnjak posebnog oblika (T. 67, kat. 72, T. 76, kat. 291, 292, T. 66, kat. 271)
12.1	Gesimskachel mit langer gedrehter Zarge / Tubus			pećnjak vijenca peći s dugim izvijenim tijelom (tubusom) (T. 73, kat. 285, 286, 287)
12.2	Gesimskachel mit halbzylindrischem Rumpf			pećnjak vijenca peći s polucilindričnim tijelom (T. 74, – kat. 288)
13.1	Kranzkachel mit langer gedrehter Zarge / Tubus			pećnjak gornjeg reda vijenca peći <sup>41</sup> s dugim izvijenim tijelom (tubusom) (T. 72, kat. 284)
13.2	Kranzkachel mit halbzylindrischem Rumpf (Halbzylinder - Kranzkachel)		polucilindrični pećnjak gornjeg reda vijenca peći (T. 110, kat. 423)	
14.1.1	Bekrönungskachel mit geschlossenem Blatt, lange gedrehte Zarge / Tubus		krunišni pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom i dugim izvijenim tijelom (T. 110, kat. 424)	

<sup>38</sup> U tabeli 1 je naveden već postojeći termin koji se u hrvatskoj literaturi upotrebljava za ovu vrstu pećnjaka, međutim, sasvim je neprimjeren budući da je ovaj tip zasebno izdvojen zbog činjenice da je polucilindrično tijelo pećnjaka “odrezano”, odnosno ima centralni otvor. Stoga se predlaže primjereniji termin: *pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom s odrezanim polucilindrom*.

<sup>39</sup> Možda se s obzirom na dužinu stražnjih rebara i kutni pećnjak na T. 65, kat. 270 može svrstati u skupinu *kutnih pećnjaka s dugim izvijenim tijelom (tubusom)*.

<sup>40</sup> Kutni pećnjak vijenca peći svakako je i pećnjak prezentian na T. 67, kat. 272, međutim, terminološki je određen kao *kutni pećnjak vijenca peći posebnog oblika* budući da ima pridodanu heraldičku ploču.

<sup>41</sup> Na T. 77, kat. 293, 294, 295 prikazana je tek nekolicina izabranih pećnjaka gornjeg reda vijenca peći s prostora današnje sjeverozapadne Hrvatske, međutim njihov stražnji dio ima rebra a ne dugi izvijeni tubus.

14.1. 2	Bekrönungskachel mit geschlossenem Blatt, halbzylindrischer Rumpf		krunišni pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom i polucilindričnim tijelom <sup>42</sup> (T. 78, kat. 296, 297, T. 103, kat. 388, 391))	
14.2. 1	Bekrönungskachel mit aufgeschnittenem Blatt, gedrehte Schüssel oder Napf als Rumpf (Nischen - Bekrönungskachel)		krunišni pećnjak s perforiranom prednjom ukrasnom pločom s tijelom u obliku plitice ili zdjele	
14.2. 2	Bekrönungskachel mit aufgeschnittenem Blatt, halbzylindrischer Rumpf (Nischen - Bekrönungskachel)	krunišni/zabatni pećnjak <sup>43</sup> (T. 79, kat. 298 – 301)		krunišni pećnjak s perforiranom (visećom) prednjom pločom i polucilindričnim tijelom
14.3. 1	Bekrönungskachel mit gemodeltem Blatt	krunišni nišasti kutni pećnjak s reljefno ukrašenom unutrašnjosti (T. 80, kat. 302, 303; T. 81, kat. 304)		
14.3. 2	Bekrönungs - Eckkachel mit gemodeltem Blatt		krunišni nišasti kutni pećnjak s reljefno ukrašenom unutrašnjosti (T. 11, kat. 425)	
	Keramisches Ofenbauteil			keramički sastavni elementi peći
	Dekorelement in Kachelform			ukrasni element u obliku pećnjaka
14.4. 1	Bekrönungskachel mit geschlossenem Blatt und Leistenzarge / Befestigungsleiste	krunišni pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom (T. 82, T. 83)		
14.4. 2	Bekrönungskachel mit aufgeschnittenem Blatt und Leistenzarge / Befestigungsleiste (Durchbrochene Bekrönungskachel)	perforirani krunišni pećnjak (T. 84, kat. 315, kat. 322)		
15.1	Horizontale Leistenkachel		vodoravni letvičasti pećnjak (T. 111, kat. 426)	
15.2	Leisten – Eckkachel		kutni letvičasti pećnjak (T. 111, kat. 427)	
15.3	Hängende Leistenkachel (Hängeleiste)			viseći letvičasti pećnjak (viseće letvice) (T. 85, kat. 323, 324)
15.4	Vertikale Leistenkachel		okomiti letvičasti pećnjak (T. 111, kat. 428)	
15.5	Dreieckige Leistenkachel		trokutasti letvičasti pećnjak (T. 111, kat. 429)	
16	Steckpfropfen Keramischer Ziernagel		keramički čepovi, ukrasni čavli (T. 111, kat. 430)	
	Freies Dekorelement			slobodno stojeći ukrasni element na peći
17	Ofenplastik			(ukrasna) plastika peći (T. 86, – kat. 325)
18.1	Ofenaufsatz		ukrasni element kruništa peći	

<sup>42</sup> Krunišni pećnjaci iz Garić-grada prezentirani su kao pećnjaci navedenog tipa. Na tabeli 1 ovaj tip pećnjaka stavljen je u rubriku pećnjaka koji nisu zastupljeni na tlu Slavonije. Razlog je nedostatak rekonstruiranog stražnjeg dijela garićgradskih pećnjaka, ipak, uvidom u građu Muzeja Moslavine Kutina, može se zaključiti kako je stražnja pećnjaka mogla imati polucilindrični oblik.

<sup>43</sup> U tabeli 1 korišten je termin koji se već nalazi u uporabi za navedeni tip pećnjaka. Doslovni prijevod bio bi *krunišni pećnjak s perforiranom (visećom) prednjom pločom i polucilindričnim tijelom*. Ovaj termin čini se ispravnijim budući da se ne smiju poistovjetiti nišaste i poluvaljkaste/polucilindrične forme. Također u samom nazivu bitno je naglasiti razliku u tipu prednje (viseće) ploče – perforirana ili puna.

	gedrehte Topfform		u obliku posude (T. 111, kat. 431)	
18.2	Ofenaufsatz Pinienzapfenform	ulomak kruništa peći <sup>44</sup> (T. 88, kat. 333-336)		ukrasni element kruništa peći u obliku češera pinije (T. 87, kat. 325 – 331)
18.3	Ofenaufsatz andere Formen			ukrasni element kruništa peći drugih <sup>45</sup> oblika (T. 89, kat. 337; T. 90, kat. 338)
19	Freistehende Ofensäule		slobodno stojeći stupovi na peći	
20	Keramischer Ofenfuss	keramička noga peći (T. 91, kat. 339, 340)		
	Konstruktionselement			konstruktivni element
21	Abdeckplatte	pokrovna oplatna pločica (T. 92, kat. 341 – kat. 344)		
22	Rauchrohre	dimna cijev (T. 93, kat. 345)		
23	Kachel mit Arbeitsöffnung		pećnjaci s radnim otvorom	
24	Backrohr mit Einschiebedeckel		pećnica s vratima	
25	Warmwasserhalter		držač za toplu vodu <sup>46</sup>	
	Nicht Keramisches Ofenbauteil			nekeramički konstruktivni elementi
26	Verzierter Ofenlehm			vezivno sredstvo korišteno za gradnju peći s ukrasnim elementima
27	Konstruktionslehm mit Abdrücken			vezivno sredstvo korišteno za gradnju peći s otiscima
28	Ziegelbruch / Stopfsteine			unutrašnja nosiva konstrukcija peći (opeka, kamen, odbačeni pećnjaci)
29	Ofenfuss aus Stein und Eisen			ljevana željezna ili kamena noga peći
30	Gusseiserne Ofenplatte			nosiva ploča peći od lijevanog željeza
31	Konstruktionsteil aus Stein oder Metall			konstruktivni elementi peći od kamena ili metala

<sup>44</sup> Ovaj termin koristi se u hrvatskoj arheologiji, stoga je kao takav i naveden u tabeli 1. Možda je termin suviše općenit da bi bio sasvim adekvatan budući da njemačka terminologija prilikom opisivanja kruništa peći razlikuje češeraste forme od forma posuda, odnosno ukrasnih elemenata kruništa različitih oblika. U ovom radu predlaže se stoga termin *ukrasni element kruništa peći u obliku češera pinije*.

<sup>45</sup> Termin se može prevesti i kao *ukrasni element kruništa peći ostalih oblika*.

<sup>46</sup> Takvi *držači* imaju formu jednostavne keramičke posude.

### 3.4. Tehnike proizvodnje

Pećnjak je po definiciji keramički proizvod. Srednjovjekovni lončari, također zvani pećari, otvarali su svoje radionice većinom na mjestima gdje se moglo naći bogata lako dostupna ležišta gline i u šumovitim područjima gdje se nalazilo obilje potrebnog drva za loženje. Podizali su zdanja koja su obuhvaćala kuću za stanovanje, komoru za pečenje (peć), radionicu, skladišta i staje. Osobita pozornost posvećivala se pripremi gline (ščinjenje). Iskopana glina mjesecima se ostavljala u takozvanim „lončarskim gredicama“ (glinjak, glinište, gnjilak, gnjilište, zemljanik), najčešće nasuprot radionice, gdje se „sušila i namakala“, odnosno tvrde gromade gline su ostavljene na suncu i vlazi, te su se izložene visokim temperaturama i mrazu raspadale, sve dok ih se nije moglo rezati lopatom. Miješanjem različitih vrsta gline i naknadno dodavanjem neplastičnih smjesa dobivalo se zadovoljavajuće plastičnu glinu koja nije smjela biti niti premasna niti prekrta. Stajanjem u jami glina je nakupljala potrebnu vlagu. Od velikog stupa gline su se pomoću srpastog alata (rezača) odvajale trake (šnite). Njih se nogama mijesilo na podlozi koja je bila posuta pijeskom. Poslije toga se glinu još obrađivalo na klupi valjači i čistilo od korijenja i kamenja. Razdijeljenu u stupove (valje), još ju se jedanput valjalo, kako bi se istisnulo mjehure zraka prije nego se glinu konačno obrađivalo na lončarskom kolu.<sup>47</sup>

Staronjemačka riječ za pećnjak „*chachala*“ jednostavno znači „*posuđe*“ (Franz 1981, 11).

Najstariji tipovi pećnjaka oblikovani su u lončarskim radionicama poput i u obliku posuda. Dakle, prilikom proizvodnje pećnjaka sirova glina miješa se s određenim sastojcima, formira se i peče. Budući da se kod proizvodnje pećnjaka – sve do uvođenja industrijske proizvodnje - uvijek radilo o obrtničkoj djelatnosti, može doći do bitnih varijacija svih sastavnih dijelova kao i etapa u radu.

---

<sup>47</sup> Lončarsko kolo (kolombar, kotur) nije se mijenjalo stoljećima. Sastoji se od „donjeg drvenog kola“ (njem. *Fußblatt*), „vretena/drvene osovine/štange“ (njem. *Spindel*) i „glave kola/gornje ploče/šajbe“ (njem. *Scheibenkopf*). Vreteno se okreće u „podlozi/dolnjacu“ (njem. *Pfanne*) a drže ga „škare“ (njem. *Schere*). Donje drveno kolo se izrađuje od debele hrastove ploče. Pokreće ga se nogama. Zamah se preko vretena prenosi na gornju ploču (šajbu). Tačno u sredinu šajbe ubaci se gruda gline. Šajba se okreće a lončar palcem dubi glinu, širi udubinu u glini i u vis izvlači zidove posude. Tako nastaju glinene posude najrazličitijih oblika. Povlačenjem žice gotova se posuda odvoji od ploče (šajbe) i stavlja na policu za sušenje. Kad se osuši, mogu se nanositi ukrasi.

Korištena glina i dodane neplastične smjese mogu varirati. U pravilu se polazi od toga da i jedni i drugi potječu iz neposredne blizine lokaliteta proizvodnje. Jame iz kojih se vadila glina za lončarstvo, prije svega u razvijenom i kasnom srednjem vijeku, potvrđuju ovu teoriju o dobivanju sirovina iz blizine lokaliteta (npr. proizvodnja u podgorju Köln-Bonn u pokrajini Nordrhein-Westfalen ili u području Negenborner Weg kod Einbecka u pokrajini Niedersachsen (Roth Heege 2012, 40). Međutim, postoje i oprečni nalazi koji ukazuju na uvoz određenih vrsta gline. Primjerice u regijama s nalazištima gline koja je isključivo crvene boje pečenja (kao npr. u Švicarskoj) dodatno se koriste i gline koje su svijetle boje pečenja slične engobama (Roth Heege, 2012, 40).

Glini se, dakle, dodaju primjese sredstava za omekšavanje, odnosno neplastične smjese s kojima se mijenja i regulira sposobnost sakupljanja, otpornost na temperature promjene, poroznost i stabilnost prilikom pečenja (Zlatunić 2005, 67): kvarc (pijesak, kremen), tinjac ili fini vapnenac, a koji se također dobiva iz blizine lokaliteta. Ponekad se dodaju i crvene čestice usitnjene pečene gline. Veličina primjesa neplastičnih smjesa može varirati – ovisno o željenom proizvodu – od finog (< 0,2 mm) do jako grubog (> 2 mm)<sup>48</sup> (Zlatunić 2005, 70). Ostale tehnološke karakteristike keramike peći kao primjerice poroznost, tvrdoća crijepa, struktura površine i atmosfera gorenja kao i boja crijepa mogu se vrlo dobro kategorizirati i utvrditi prema opće poznatim smjernicama istraživanja keramike. Pečenje keramike za peći odvijalo se u istim lončarskim pećima kao i pečenje običnog posuđa za kućanstvo. Barem za sada ne postoje nikakvi arheološki ili povijesni dokazi koji upućuju na specijalne obrtničke peći za pečenje pećnjaka (Roth Heege 2012, 40). Ovisno o korištenoj glini, tipu peći i lončarskoj tehnologiji koja se regionalno sasvim drugačije razvijala, pećnjaci su se pekli u različitim redukcijским ili oksidacijskim atmosferama, što je ovisno o količini željeznih oksida u glini dovelo do drugačijih boja površine i crijepa. U vezi s prvim nanošenjem glazure kod čašastih, lukovičastih, tanjurastih i plitičastih pećnjaka s prednjom pločom može se prepoznati od ranog 14. stoljeća kako je ciklus pečenja na njemačkom i švicarskom materijalu prvo uvijek bio redukcijски, a tek je u završnoj fazi pečenja prevladavala u peći oksidacijska atmosfera bogata kisikom<sup>49</sup> (Roth Heege 2012, 40).

---

<sup>48</sup> Podjela neplastičnih sredstava s obzirom na veličinu izvedena je prema: Zlatunić 2005, 70.

<sup>49</sup> To je utjecalo na rastapanje olovne glazure. Međutim, ispod glazure uglavnom je ostala siva jezgra koja je utjecala na boju glazure. Tek je potpuna oksidacija kasnije dovela do jačeg djelovanja intenziteta boje.

Prilikom znanstvene analize cjelovitog pećnjaka ili tek sačuvanog ulomka pećnjaka od presudnog je značenja način izrade. Izdvajaju se tri načelna načina izrade. Proizvodnja pećnjaka može biti prostoručna, a kasnije se pećnjak modelira vrtnjom različitim intenzitetom, zatim uz pomoć lončarskog kola na ručni pogon ili vrlo brzo rotirajućeg lončarskog kola na nožni pogon koji omogućuje brži postupak proizvodnje a sama je posuda izrađena i izvučena iz jednog komada gline, te tehnikom modeliranja uz pomoć kalupa. Jasno je da se te različite tehnike proizvodnje često i kombiniraju, tako da ne postoje granice različitih mogućnosti. Lončaru su u pravilu bile uobičajene i poznate različite mogućnosti proizvodnje za jednu formu koje je on mogao ovisno o zadatku kreativno i samostalno prilagođavati (Roth Heege 2012, 40). Iz tih razloga danas se svakako mogu razaznati na istom tipu pećnjaka, različite etape rada.

#### 3.4.1. Ručna izrada (prostoručno oblikovanje), izvrćeni pećnjaci i pećnjaci izrađeni na brzo rotirajućem kolu na nožni pogon

Jednostavna posuda, pa tako i rane jednostavne forme pećnjaka, mogu se modelirati ručno. Pritom se stjenka posude izrađuje s izbočinama i ručno se glača te se na ručnom lončarskom kolu naknadno vrti. Tehnika naknadne vrtnje na kolu ima za posljedicu ravnomjerniju površinu nego u slučaju prostoručnog oblikovanja kad se dijelovi samo ručno glačaju. Često su dijelovi koji se naknadno vrte na kolu samo s vanjske strane dobro prerađeni, dok se s unutarnje strane jasno mogu vidjeti izbočine izrade. Međutim, postoje i dijelovi koji su tako dobro prerađeni i s vanjske i s unutarnje strane da se u pojedinačnom slučaju teško može odrediti radi li se o naknadno izvrćenom ili pećnjaku izrađenom na brzo rotirajućem kolu.

Stoga izjednačivanje pojave izbočina i tragova naknadne vrtnje na pećnjaku s nedostatkom brzo rotirajućeg lončarskog kola na nožni pogon ne može poslužiti kao apsolutni kronološki dokaz (Roth Heege 2012, 41). Tu se može utvrditi da je naknadna vrtnja u načelu moguća i bez lončarskog kola (npr. na kamenu koji se može okretati), ali i na ručnom, kao i na brzo rotirajućem nožnom lončarskom kolu. Međutim, činjenica je

s druge strane da pojava pećnjaka izrađenih u kombiniranoj tehnici<sup>50</sup> u jugozapadnoj Njemačkoj i Švicarskoj predstavlja kronološki dokaz (Roth Heege 2012, 41). Čini se da se ova vrsta proizvodnje koristila prije svega od 12. do prve polovice 13. stoljeća.<sup>51</sup>

Pećnjaci izrađeni na brzo rotirajućem lončarskom kolu na nožni pogon (člašasti, plitičasti i zdjelasti pećnjaci) u pravilu se prepoznaju po uglavnom relativno tankim i pravilnim brazdama od okretanja na kolu vidljivih na stjenki pećnjaka. Te brazde od okretanja vidljivo se podudaraju na vanjskoj i unutrašnjoj površini pećnjaka. Ne smiju se zamijeniti brazde od okretanja sa žljebovima ili utorima koji su namjerno udubljeni špičastim predmetom (drvom za modeliranje, noktom itd.) u vanjsku stjenku pećnjaka, a koje se mogu prepoznati na mnogim primjerima. One su se vjerojatno koristile kako bi se poboljšalo prijanjanje u ilovači prilikom izgradnje peći (Roth Heege 2012, 42). I rubovi uglavnom pokazuju tanke tragove okretanja do ciljanog oblikovanja na brzo rotirajućem lončarskom kolu. Na unutrašnjoj strani dna mogu se u pravilu razaznati jasni tragovi okretanja odnosno spirale od okretanja. Osim toga na mnogim donjim stranama dna postoje karakteristični tragovi rezanja, tj. odvajanja proizvoda od plohe lončarskog kola. Šiljasti i lončasti pećnjaci mogli su se ručno modelirati i u području ruba intenzivno izvrtati, a mogli su se izraditi na brzo rotirajućem lončarskom kolu. U svakom slučaju, dno se moralo naknadno ručno obraditi do željene forme (okruglog ili šiljastog dna, kao na T. 108 – kat. 410).

### 3.4.2. Tehnika modeliranja uz pomoć kalupa

Osim ručne izrade i uporabe lončarskog kola, oblikovanje pećnjaka tehnikom modeliranja uz pomoć kalupa sve je zastupljenije od prve polovice 14. stoljeća (Roth Heege 2012, 44). Stoga je nužno razlikovati pojmove kalup/model i matrica/patrica.

---

<sup>50</sup> Kod kola na ručni pogon upotrebljava se više tehnika oblikovanja - kombinirana izrada posuda koja podrazumijeva tehnike oblikovanja štipanjem i navoja zajedno s kombinacijom dorađivanja posude na lončarskom kolu (Zlatunić 2005, 71).

<sup>51</sup> Zanimljivo je tu napomenuti da su vjerojatno svi keramički proizvodi koji se vremenski interpretiraju još starijima od poznatih ranih primjera pećnjaka iz Elzasa, s područja jugozapadne Njemačke i Nizozemske isključivo bili izvrtani. To znači da su se keramički proizvodi prvog tisućljeća proizvodili na lončarskom kolu i da je zatim ta tehnika u 12. i ranom 13. stoljeću zamijenjena za slične forme barem u jugozapadnoj Njemačkoj i Švicarskoj „arhaičnijom“ kombiniranom tehnikom. Tek predstoji obrazloženje ovog fenomena koji se može primijetiti i u uporabnoj keramici. Za razliku od toga su rani člašasti pećnjaci u Porajnju (12. i rano 13. stoljeće) izrađeni u skladu s lokalnim lončarskim tradicijama, odnosno svi su izrađeni na brzo rotirajućem lončarskom kolu na nožni pogon. (Roth Heege 2012, 41).



Kalupi su bili izrađeni od pečene gline,<sup>52</sup> a tek su se od 19. stoljeća počeli koristiti gipsani kalupi, a još kasnije željezne matrice (Franz 1981, 11-23). Povremeno se kalupi prilikom proizvodnje rade u dva sloja, odnosno jedna relativno tanka ploča kalupa na stražnjoj se strani pojačava jednim slojem mase gline koja je gušće strukture u odnosu na prethodni sloj. Keramički kalupi uvijek su neglazirani jer porozna pečena glina bez glazure mora puštati tekućinu iz otiska tako da se gotova prednja ploča pećnjaka bolje može odvojiti od negativa.

Kalupi mogu biti: 1. Jednodijelni, on može obuhvaćati cijelu prednju ploču pećnjaka različite forme, ali i vertikalno prepolovljenu ploču pećnjaka (uobičajeno za kraću stranu kalupa kod kutnih pećnjaka),

2. Dvodijelni, on se sastoji od posebnog okvirnog kalupa i izmjenjivih kalupa s unutarnjim dijelom,

3. Višedijelni, odvojeno se sastoji od okvirnog kalupa i kalupa s unutarnjim dijelom i dodatnih izmjenjivih malih reljefa u zoni vrha i/ili zoni podnožja,

4. Višeslojni, oni služe za primjerice plastično oblikovane dijelove kao što su stupovi, noge peći, kruništa peći itd.<sup>53</sup> (Roth Heege 2012, 56).

Za razliku od kalupa, model ili patrica je reljefni pozitiv od kojeg se u glini može napraviti negativ (kalup/matrica). Model ima prednost u procesu izrade budući da se s njim može napraviti više identičnih negativa. To znači da je primjerice umjetnik (rezbar, kipar, modelar) mogao izraditi model i zatim prodavati mnogobrojne negative. To objašnjava između ostalog rijetku pojavu sačuvanih patrica i djelomično ekstremno jako širenje sličnih motiva kalupa, a tako ujedno i motiva pećnjaka (Roth Heege 2012, 56). Pritom se prednja ukrasna ploča izrađuje u kalupu, dok je kasnija stražnja strana pećnjaka izvrćena (tubus<sup>54</sup> ili tijelo) ili je odrezana od bloka (letvičasto tijelo). Zatim se oba dijela pećnjaka proizvedena u odvojenim fazama rada sastavljaju u jedan pećnjak i

---

<sup>52</sup> U literaturi postoje naznake da je vjerojatno bilo kalupa i od drva i kamena. Poznat je primjer izbočenih tragova kruga na pećnjacima od sredine 14. stoljeća iz Niedergestelna (kanton Wallis), a koji su mogli nastati samo za vrijeme otiskivanja u drvenom kalupu. Da su se u području građevinske keramike barem od 13. stoljeća koristili drveni kalupi pokazuje i takozvana opeka cistercitskog samostana St. Urban, a koja je ukrašena motivima reljefa. A iz novijeg vremena sačuvali su se primjerice drveni kalupi iz radionice lončara Salomona Spillera iz Elgga (Kanton Zürich) (1763.-?) (Roth Heege 2012, 56).

<sup>53</sup> Kod baroknih peći i peći klasicizma odnosno historizma vjerojatno se često radilo o gipsanim kalupima koji nam u pravilu nisu ostali sačuvani.

<sup>54</sup> U radu se koristi termin *tubus*, koji je možda prikladniji od nešto općenitijeg pojma *tijelo* pećnjaka, kako bi se jasno naznačilo da je riječ o *stražnjem dijelu tijela* pećnjaka točno određene forme.

tako nastaju tzv. složeni pećnjaci. Čak i kod ovog pojednostavljeno prikazanog tijeka postoje mnogobrojne mogućnosti varijacija kako se već moglo razaznati u poglavlju *Tipologija i terminologija pećnjaka*.

Pojam kalup koristi se za negativ uz pomoću kojeg se formira prednja ploča pećnjaka. Keramički kalupi imaju prednost da se oni s njihove strane mogu formirati od pozitiva (modela).

Za proizvodnju reljefne prednje ploče pećnjaka lončar je trebao radni kalup i pripremljenu glinenu ploču, njem. *Masseblatt* (čiji bi doslovni prijevod bio „ploča s dimenzijama“). Glinena ploča mogla se izraditi na dva načina. U prvom se slučaju gruda gline određenog volumena izvalja između dvije letve za mjerenje udaljenosti uz pomoć „drvenog valjka“ i na taj se način postiže željena debljina tzv. ploče s dimenzijama. U drugom slučaju koji odgovara današnjem načinu postupanja kod obrtničke izrade pećnjaka, formira se masivni, pravokutan blok od gline od kojeg se mogu rezati tzv. ploče s dimenzijama iste debljine uz pomoć žice za rezanje i letvi za mjerenje udaljenosti. Zatim se tzv. ploča s dimenzijama utiskuje u kalup tako da se viši i niži dijelovi reljefa što bolje popune. Pritom ne smije doći do zračnih mjehurića jer bi oni inače u postupku pečenja doveli do odlamanja. U nekim se regijama koristi komad tkanine prilikom utiskivanja prednje ploče kako bi se poboljšala kvaliteta formiranja, a kako to potvrđuju sačuvani otisci tekstila na stražnjoj strani prednje ploče. Sve u svemu čini se da je tehnika formiranja s tkaninom češća u sjevernoj i srednjoj Njemačkoj nego primjerice u Švicarskoj (Roth Heege 2012, 47), a česta je i u austrijskim pokrajinama (Franz 1981, 12), ali i na slavonskom materijalu, posebice nalazima iz V. Tabora, o čemu će detaljnije biti riječi u drugom dijelu disertacije. Izvađeni reljef se fino dorađivao i rezao. Osim toga na nekim se pećnjacima može vidjeti da se određene dijelove reljefa moglo oblikovati i pojedinim tankim slojevima gline koji su bili jedan ispod drugog kako bi se povećala kvaliteta oblikovanja. Tako se mogla napraviti reljefna ploča s više slojeva. Jasno je da se ovaj diferencirani način oblikovanja modela mogao koristiti i kao mogućnost ukrašavanja (Roth Heege 2012, 47). Oblikovanjem nekih dijelova reljefa s glinom koja se drugačije peče postignuta je kod gotovog pećnjaka različita boja pojedinih dijelova površine.

Kod drugih pećnjaka kombinirala se tehnika oblikovanja reljefa izvrćenim cilindričnim dijelom umjesto s odrezanom “pločom s dimenzijama”. Kao što pokazuju različiti nišasti pećnjaci (npr. iz Stift Altenburga kod Horna u Donjoj Austriji ili iz

Leipziga Saska), prvo se vrtio i prepolovio cilindar, a zatim se tim polovicama cilindra uz pomoć poluokruglog kalupa dodao reljef (Roth Heege 2012, 47). To znači da se polucilindar zapravo koristio kao normalan *Masseblatt* ili tzv. ploča s dimenzijama.

Na stražnjoj strani prednje ploče pećnjaka u pravilu se montira tijelo pećnjaka koji osigurava učvršćenje pećnjaka u peći. Tijelo pećnjaka transportira toplinu iz unutrašnjosti peći na stjenku peći. Ono se može sastojati od izvrćene posude ili dijela posude, npr. zdjele, čašice, *tubusa*, polucilindra ili segmenta cilindra. Ove se zdjele ili dijelovi zdjele moraju tako montirati na prednju ploču pećnjaka da ne nastane zatvorena šupljina. Ovdje se radi o tehnološkoj nužnosti jer bi inače zatvorene šupljine prilikom pečenja keramike dovele do razbijanja pećnjaka. Ako je lončar za prednju stranu npr. pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom odabrao zatvorenu prednju ploču, tada se mora odrezati montirano zatvoreno tijelo pećnjaka (npr. polucilindar) sa stražnje strane. Ako je planirano da se ukrasna prednja strana pećnjaka odreže (nadređeni pojam „nišasti pećnjak“), tada tijelo (polucilindar, zdjela ili čaša) mora ostati zatvoreno kako bi se pećnjak zatvorio od unutrašnjosti peći. Montiranje *tubusa* na prednju ploču pećnjaka najbolje se može postići dok se ploča još nalazi u kalupu. Pritom se tubus prilagođava kvadratnoj ploči i premazuje na vanjskoj strani s dodatnim glinenim materijalom, pri čemu se mogu razlikovati različite vrste, prije svega premaza uglova. Mjesto spajanja unutrašnjosti između *tubusa* i prednje ploče pećnjaka moglo se ispuniti ispućenjem od gline umetnutim u kružnom obliku. Međutim, to se nije moglo napraviti kod promjera *tubusa* malog formata. Ako se model s pločom i pričvršćenim *tubusom* stavio na lončarsko kolo, tada su se mjesta spajanja naknadno mogla izvrtiti, o čemu se povremeno mogu naći tragovi vrtnje na stražnjoj strani pećnjaka. Međutim, bilo je moguće i na lončarskom kolu direktno pričvrstiti tubus na prednju ploču pećnjaka.

Letvičasti pećnjaci isto su tako izrađeni tehnikom modeliranja u kalupu (Roth Heege 2012, 48). Pritom se oblikuje reljefna prednja ukrasna strana često okruglog presjeka, a zatim se u udubljenje na stražnjoj strani umeće letva koja je odgovarajuće izrezana iz ploče s dimenzijama i koja je različito široka.

Od 16. stoljeća koristi se sve češće u različitim regijama kao tijelo pećnjaka „okvir“ (Roth Heege 2012, 48). Okvir se može djelomično izvrtiti, može se potpuno ručno oblikovati ili se može odrezati kao uska letva od bloka gline. Dakle, na renesansnim pećnjacima se s premazom zemljane boje (prema Franz 1981, 12; - njem. *Tonschlicker*) spajao okvir i središnja slika i na stražnjoj strani dodavali spomenuti

izdignuti okvir - letve, ojačanja za ugradbu (njem. *Stege, Zargen*). Na tim ojačanjima su se ponekad bušile rupe kroz koje se pri oblaganju peći provlačilo žice koje su međusobno spajale pojedine pločice i tako davale peći veću stabilnost.

Osim opisanih načelnih mogućnosti izrade pećnjaka postoje i slobodno oblikovani, odnosno modelirani pećnjaci ili dijelovi pećnjaka. Tu se uvijek radi o iznimkama koje se ne uklapaju u niti jednu shemu opisa i zato se u svakom pojedinom slučaju moraju opisati zasebno.

Nišasti pećnjaci izrađivani su na više različitih načina. U najjednostavnijem slučaju postoje nišasti pećnjaci od samo jednog tijela pećnjaka koji je izrezan iz bloka gline i koji je okruglo oblikovan preko glatkog drvenog kalupa, a na koji su pričvršćeni poklopac i dno. Ali bitno je češća kombinacija čaše, zdjele, polucilindra ili glatke ili modelirane ploče s dimenzijama kao tijelo pećnjaka s naprijed stavljenom modeliranom pločom. Ona se izrezala nožem nakon montaže u različitom opsegu tako da je nastala niša. Ukoliko se tijelo pećnjaka trebalo još i engobirati i glazirati, tada je trebalo smisleno integrirati te faze rada u radni proces. U Švicarskoj je engobiranje tijela pećnjaka bilo, barem kod pećnjaka od gline koja pečenjem postaje crvena, prije montaže korpusa i ploče (Roth Heege 2012, 49). Rubovi izrezane ploče (prethodno premazani) bili su naknadno kistom isto tako bijelo engobirani. Moguće je da je nakon te faze rada uslijedilo prvo biskvitno pečenje pećnjaka. Međutim, glazura se mogla nanijeti i neposredno na kožasto tvrde pećnjake tako da je bilo potrebno samo glazurno pečenje.

Uz čašaste i plitičaste pećnjake u području južno zapadne Njemačke, Švicarske i Austrije od sredine 13. stoljeća u peć su se stavljali takozvani „gljivasti pećnjaci“ s okruglom, zatvorenom ukrasnom prednjom stranom (prema Roth Heege 2012, 50). Međutim, izrada je mogla biti na različite načine, i to je dovelo do dvije grupe pećnjaka koji se međusobno mogu razlikovati (jednostavni i složeni). U prvoj se grupi dno tanjurastih pećnjaka moglo preraditi i oni su se onda mogli staviti u peć s dnom prema van. A u drugoj grupi su se mogle na brzo rotirajućem lončarskom kolu prvo kao i kod čašastih pećnjaka vrtiti cijevi, ali bez dna, čija se prednja strana u posljednjem okretu mogla izvrtati da bude okrugla-kalotasta ili šiljasta. Kod drugog postupka izrade prednja se strana gljivastog pećnjaka uvertala u okruglu udubinu – jednostavni kalup – a zatim se tubus podigao jednim potezom. Na taj su način vjerojatno djelomično napravljeni i

mlađi gljivasti pećnjaci južno njemačkog-austrijskog područja koji su se očigledno izrađivali do 19. stoljeća ili čak ranog 20. stoljeća (Roth Heege 2012, 50).

„Složeni gljivasti pećnjaci“ pripadaju kao posebna forma od sredine 14. stoljeća već u grupu pećnjaka s modeliranim prednjim stranama. Međutim, ovdje je ploča uglavnom okruglo oblikovana ili je izrezana po konturama. Zatim se u sljedećoj fazi stavljao tubus u obliku cijevi na ploču ili se izvrtio. Za ovaj posljednji slučaj to znači da se kalup s još vlažnom pločom morao staviti na lončarsko kolo. Na temelju te tehnike izrade složeni gljivasti pećnjaci mogu se opisati i kao „pećnjaci s konveksnom prednjom pločom i okruglim konturama“.

Suprotno od složenih pećnjaka kod tanjurastih pećnjaka južno zapadno njemačko-švicarskog područja radi se o „pećnjacima s prednjom udubljenom pločom i okruglim konturama“. I ovdje postoje različite mogućnosti izrade. Tanjur se može oblikovati iznad poluokruglog glatkog modela na kolu, a zatim se stavlja ili se navrće tubus. U tom se slučaju ne mogu prepoznati ispod glazure na prednjoj strani utori od okretanja. Jasno je da model može imati i dodatan uzorak tako da prednja ploča pećnjaka nakon formiranja može biti i reljefna. U drugom postupku okreće se okrugli tanjur (od komada drva), a zatim se montira tubus. Često se može vidjeti i dno tanjura i tragovi od rezanja od kola na stražnjoj strani tanjura.

### 3.4.3. Tehnike ukrašavanja

Iako se u hrvatskoj znanstvenoj literaturi pećnjaci prema načinu ukrašavanja uglavnom općenito dijele na one reljefno ukrašene ili neukrašene, te glazirane ili neglazirane, kaljeva peč je keramički proizvod na koji se u osnovi mogu primijeniti sve razvijene keramičke tehnike ukrašavanja. U ovom poglavlju tehnike ukrašavanja predstavljene su u dvije osnovne cjeline: one primjenjive na jednostavnim pećnjacima te tehnike primjenjive na složenim pećnjacima.

Tehnike ukrašavanja na jednostavnim pećnjacima

Na jednostavnim pećnjacima zabilježene su sljedeće tehnike ukrašavanja, odnosno tehnike paljenja s učinkom dekora:

- prirodna boja keramičkog materijala: crvena, siva, žuto-bijela
- engobiranje (površina bijela)
- oslikavanje (ukrasi s kistom ili prstom s glinom crvene boje pečenja)
- glazura: bezbojna, žuta, zelena, smeđa, crna sa ili bez bijele (ili crvene) engobe ovisno o prirodnoj boji
- plastični ukrasi, rozete na dnu, koncentrični krugovi
- urezani ukrasi (zajedno s rozetama na dnu)
- utisnuti ukrasi
- ukrasi okruglih pečata na rubu pećnjaka
- tragovi okretanja kao element ukrasa (npr. na jednostavnim lukovičastim pećnjacima) (Heege 2012, 69).

Korištenje prirodne boje pečene gline (crijepa) u svrhe dekora zasigurno je najjednostavnija mogućnost kako bi se postigla optička varijacija na pećnjaku.<sup>55</sup> Ovisno o željeznim oksidima u glini i atmosferi pečenja mogli su se proizvoditi crveni, sivi ili bijelo-žučkasti zdjelasti ili čašasti pećnjaci. Još je postojala jedna varijanta u kojoj su se pećnjaci, koji pečeni u oksidacijskoj atmosferi imaju crvenu boju površine pečenja, premazali bijelom engobom. Kod pećnjaka svijetle boje pečene gline, površina se mogla dodatno bojati glinom crvene boje pečenja. Glina crvene boje pečenja nanosila bi se kistom ili prstima. Ali ovakva su bojanja do sada izrazito rijetka.<sup>56</sup>

---

<sup>55</sup> Međutim, mogućnost korištenja prirodne boje crijepa u svrhu ukrašavanja, s obzirom na današnje stanje istraženosti, počela se koristiti relativno kasno. U sjeverozapadnoj Njemačkoj su se primjerice ciljano počeli proizvoditi različito obojani jednostavni pećnjaci tek od kasnog 15. stoljeća (Heege 2012, 69).

<sup>56</sup> Mogu se naći npr. kao naglašavanje otvora pećnjaka kod čašastih pećnjaka iz područja pokrajine Heese i Bayern (Rosmanitz 2006, 87). Bojanje različitih zdjelastih pećnjaka iz pokrajine Saachsen koncentriraju se na dno unutrašnjosti pećnjaka, pa je tako u Grimmi rozeta na dnu zdjelastog pećnjaka s kvadratno oblikovanim otvorom dodatno naglašena crvenom bojom (Unteidig 2006). Osim u Grimmi i u Beunsdorfu u pokrajini Saachsen dokazani su različiti ukrasi u obliku kruga i valova (Heege 2012, 70, sl. 73).

Glaziranje je zasigurno jedna od najjednostavnijih, a od 14./15. stoljeća i najuobičajenijih tehnika ukrašavanja. Ona može biti ovisno o udjelu boje i ovisno o prirodnoj boji (crvena ili svijetlo bjelkasta) gotovo bez boje, žućkasta, maslinasto zelena ili smeđa. Ovisno o prethodno nanesejoj engobi (bijeloj ili crvenoj) tonovi boje mogu biti svjetliji odnosno intenzivniji. Na zraku ili „bijelo“-sušeno posuđe i pećnjaci premazivani su tekućom glazurom. Pećari su upotrebljavali uglavnom olovne glazure koje su pripremali u svojim mlinovima. Raznolikost boja su postizali dodavanjem praškastih metalnih oksida. Recepti za jarke raznobojne glazure su za svaku radionicu bili strogo čuvana tajna. Velika umješnost je bila potrebna da se mnogobrojne boje nanesu na pećnjake i posuđe, a da se pri pečenju boje ne preliju jedna u drugu (Franz 1981, 11-23). Kad su se glazure na površini pećnjaka osušile tvoreći tanku kožicu, moglo ih se konačno staviti u peć.<sup>57</sup>

Kako su se povećavale dimenzije (promjer otvora i dna) jednostavnih zdjelastih i plitkastih pećnjaka, postojala je mogućnost dekoracije unutrašnje strane dna. Budući da su se pećnjaci u 15./16. stoljeću izvrtali na kolu, shvatljivi su rotacijski simetrični ukrasi (pruge, izbočine i bodljike, i kombinirano). Oni se naknadno mogu preoblikovati u rozetu na dnu i dodatno naglasiti bojom. Rijetko se mogu uočiti i dodatni ukrasi u obliku urezanih ravnih i valovitih linija.<sup>58</sup> Rozete na dnu nalaze se u mnogim regijama Njemačke, Austrije, Švicarske i Skandinavije (Heege 2012, 70). Izrazito rijetke pojave su utisnuti ukrasi na unutarnjem rubu otvora kod lončastih pećnjaka. Nanizani otisci prstiju predstavljaju svojevrsni valoviti rub (Heege 2012, 74, sl. 78), a u Švicarskoj i u neposrednim susjednim regijama javlja se i rub lončastog pećnjaka ukrašen s utisnutim redom pravokutnog pečata izvedenog kotačićem (Heege 2012, 72, sl. 77). Kod jednostavnih lukovičastih pećnjaka kasnog 13. stoljeća na vanjskoj strani zaobljene

---

<sup>57</sup> Ponekad su se glineni proizvodi najprije pekli na „slaboj vatri“ (njem. *Schrühbrand*) od oko 500°C i tek nakon toga ih se prelijevalo glazurom. Boja gline se pri pečenju mijenjala ovisno o njezinom sastavu. Stavljanje lončarskih proizvoda u peć tražilo je veliku umješnost, pa su to činili najčešće sami majstori. Za pečenje glinenog posuđa lončari su uglavnom koristili izdužene polukružno nadsvođene peći. Kako bi se toplinu zadržalo u unutrašnjosti, svod peći se ponekad izolirao pijeskom ili pokrivaio zemljom. Vrata peći su se nakon punjenja zatvarala. Nakon toga se počelo s postepenim paljenjem peći ponekad i kroz više otvora. Za paljenje se koristilo tanke komade drveta dugačke i više metara. Vatru se trebalo održavati otprilike dan i noć kako bi se postigla temperatura od oko 1000°C potrebna za „sjajno pečenje“ (njem. *Glattbrand*). Lončarski proizvodi su se užarili, glazura se talila poput stakla i spajala s glinom. Kad je postignuta potrebna temperatura, vatra se polako gasila a proizvodi hladili. Ako se proizvode suviše brzo izvadilo iz peći, prekrile bi ih zbog nagle promjene temperature tanke pukotine koje bi prozele glazuru poput mreže. Pri pečenju pećnjaci i posude gube malo na veličini. Kopije koje se skidaju s pećnjaka neke peći uvijek su 10 – 15 % manje od svojih originala. (Franz 1981, 11-23)

<sup>58</sup> Poput nalaza iz utvrde Hohenklingen (Steim na Rajni, pokrajina Saachsen), datiranih u 15.st. (Heege 2012, 71, sl. 74).

“gljive” javlja se ukras urezanih spiralnih linija (Heege 2012, 74). Ovaj se tip pećnjaka vrtio na lončarskom kolu kao jednostavni čašasti pećnjak. Međutim, kasnije se prednja ukrasna strana izbočeno zaokrenula, a eventualni otvoreni tubus se odrezao. Postojala je mogućnost okrenuti na lončarskom kolu otvorenu cijev (tubus) koja se kasnije zaoblila na prednjoj strani. Iako se u literaturi nailazi na podatak kako se na lukovičaste pećnjake ovog tipa može naći samo u njemačkom prostoru, na materijalu savsko-dravskog međuriječja lukovičasti pećnjaci ukrašeni urezanim spiralnim linijama česta su pojava.

Međutim, od tehnika koje će biti predstavljene dalje u tekstu nužno je ipak izdvojiti tek nedavno prepoznatu tehniku “premazivanja tankim slojem gline svijetle boje pečenja”<sup>59</sup> (Roth Heege 2012, 52). Naime, kod pećnjaka južno zapadno njemačkog-švicarskog područja može se utvrditi isto kao kod keramičkog posuđa kronološki redosljed koji vodi od neglaziranih do glaziranih pećnjaka, a od sredine 14. stoljeća konačno do glaziranih pećnjaka sa „svijetlom engobom“ i naposljetku do „bijeke engobe“ s djelomično vrlo izraženim reljefom. Reljefni prikazi nastali modeliranjem uvijek gube nešto od svoje jasnoće i oštine nakon premaza s različito debelim slojevima glazure. Još drastičniji su gubici na kvaliteti kada se kod gline pećnjaka koja pečenjem postaje crvena ispod glazure dodatno nanosi svijetla ili bijela engoba umakanjem, polijevanjem ili premazivanjem pećnjaka kako bi se pojačao intenzitet boje. Kako bi se izbjegle te posljedice lončari su tijekom ranog 15. stoljeća preuzeli drugi način postupka, tzv. „premazivanje tankim slojem gline svijetle boje pečenja“.

Za izradu prednje ploče pećnjaka postoji u slučaju premazivanja sljedeći tijek: umjesto da se izvaljana ploča s dimenzijama od gline koja pečenjem postaje crvena direktno pritisne u model, lončar ju je vjerojatno premazao žlicom ili kistom s engobom koja pečenjem postaje bijela. Ovdje se radi s mješavinom koja je bila gušća od one koja se koristila za zalijevanja ili umakanje kod takozvanog „engobiranja“ ili „lijevanja“. Zatim se trebao čekati trenutak za daljnju obradu ploče pećnjaka koja je do tog trenutka bila pripremljena. Ako je konzistencija bila suviše mokra, onda je smjesa reagirala na pritisak preosjetljivo, ako je bila presuha, onda su se na površini stvarali prilikom preoblikovanja mali „nabori“. Prilikom utiskivanja u model svijetla sitna ljevača masa gline pripijala se u sve izrađene pojedinosti forme budući da je bila mekša od mase nosača ploče s dimenzijama koja je bila ispod i koja je bila prožeta grubljim česticama

---

<sup>59</sup> Njem. *Behautung*, što bi se možda moglo prevesti kao „premazivanje“ ili „cakljenje“. Autorica Roth Heege naglašava kako ovaj poseban fenomen procesa proizvodnje u literaturi uglavnom nije ispravno prikazan (Roth Heege 2012, 52).



za miješanje. U udubljenjima negativa ona se skupljala, a na izbočenjima se prorjeđivala. Zbog nedovoljnog pritiska ili zarobljenog zraka prostor u modelu nije uvijek bio ispunjen, tako da su ponekad bili vidljivi nabori kojega se preklopi sastaju u sredini.

Ako tražimo karakteristične tragove opisane tehnike, onda se prije svega kod neglaziranih komada, odnosno kod promatranja površine prijeloma (crijepa) može utvrditi sljedeće: svijetla glinena površina ne stvara jednoliku površinu iznad reljefne ploče pećnjaka. Osim dijelova koji uglavnom strše i koji se isključivo sastoje od bijele mase, nalaze se pretežno glatke ili udubljene površine koje su djelomično tako tanko premazane da je crvena glina ispod jasno vidljiva. Međutim, da se sasvim oblikovana prednja strana pećnjaka engobira zalijevanjem ili uranjanjem, tada bi nastala slika koja odudara: uzvisine reljefa bile bi tanko premazane dok bi se engoba na rubovima i udubinama reljefa skupila u debljim slojevima<sup>60</sup>. To se može primijetiti i kod polikromnih pećnjaka s motivima rozete južno zapadno njemačko-švicarskog područja. Ovisno o željenoj boji nakon ispunjavanja modela s glinom koja pečenjem postaje crvena ili bijela u području se rozete naknadno utiskivala premazana ili nepremazana prednja ploča. Posljedica ovog postupka je jarko zelena ili crvenkastosmeđa pozadina za rozetu koja je nastala nakon glaziranja.

Stoga autorica Roth Heege zaključuje kako na temelju opisanog postupka tehnološki nije prikladno korištenje izraza „engoba“ odnosno „engobiranje“ za dio reljefa na pećnjaku, barem ne za područje njemačke Švicarske i južno njemačkog područja (Roth Heege 2012, 54). Ovisno o postojanju jednoznačnih karakteristika (npr. engobe nastale uranjanjem ili lijevanjem) trebalo bi koristiti izraze „engoba“ odnosno „engobirati“, ili „premazivanje“, i „premazati“.

### Tehnike ukrašavanja na složenim pećnjacima

---

<sup>60</sup> Na fragmentu jednog pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom s motivom Samsona u Thorbergu kod Krauchtala (kanton Bern) jasno je zašto se kod premazanih pećnjaka debelo i tanko premazana mjesta često nalaze neposredno jedni pored drugih (Roth Heege 2012, 52, sl. 42-1). Kao okvir u obliku tanke palice nastalo je prilikom modeliranja višestruko režnjasto izbočenje koje je u sebi apsorbiralo i engobu, a koju je potisnulo udubljenje koje se nalazi odmah pored. Slično pomicanje materijala može se uočiti na jednom pećnjaku s prednjom pločom s motivom rozete s istog nalazišta (Roth Heege 2012, 53, sl. 42-2). Iz toga se može zaključiti da je engoba bila izložena snazi pritiska i da se kao posljedica toga već morala nalaziti prije oblikovanja u modelu na pripremljenoj dasci s dimenzijama.

Kod složenih pećnjaka prisutne su sljedeće tehnike ukrašavanja:

- boje pečene keramike kod biskvitnog pečenja (siva, crna, crvena, svijetla, žuta, bijela, grafitna ili svjetlucava /tinjčeva/ pečena glina)
- zaglađivanje površine
- bijelo engobiranje/premazivanje
- jednobojna olovna glazura, bezbojna, maslinasto zelena, zelena ili žuta, tamnosmeđa-crna (sa ili bez engobe)
- grafitiranje
- premazi zlatnim tinjcem
- parcijalno engobiranje ispod glazure (bijelo i crveno)
- parcijalno oblikovanje s glinom koja se peče u različitim bojama
- parcijalna glazura
- polikromija, olovne glazure u kombinaciji s olovno-kositrenim glazurama (glazure fajanse), prisutne su sljedeće boje: žuta, zelena, smeđa, tamno-crnosmeđa, kobaltno plava, svijetlo plava, ljubičasta, bijela
- glazure fajanse (olovno-kositrene glazure) s oslikavanjem na nepečenoj i pečenoj površini (ukras kistom, bojama koje podnose visoke temperature i boje za mufole) u kobaltno plavo, mangan ljubičasto, crno, žuto, zeleno i crveno
- jednobojne, plosnate glazure fajanse, zeleno poput mora, ultramarin plavo do svijetlo plavo i bijelo
- ukras kistom (kobaltno plavo oslikavanje na nepečenoj površini bijele engobe – kopija fajanse)
- *zgrafitto* ukras, i u kombinaciji s modeliranim dekorom (njem. *Bad Schmiedeberg*) odnosno oslikavanje (dekoriranje) keramike uz pomoć prethodno urezanih linija (eng. *slip trailer*)

- pojedinačni žigovi ili pozitivni otisak, i u kombinaciji s modeliranim ili *zgrafitto* dekorom
- oslikavanje (dekoriranje) keramike uz pomoć urezanih linija (eng. *slip trailer*)
- postavljena masa s uzorkom mramora (crvena-bijela)
- šablonski ukras, ukrasi oslikani uz pomoć uzoraka (i u kombinaciji s ukrasima napravljenim kistom) ili u kombinaciji s reljefnim ukrasima, zeleni na svijetlom, čak i samo kao djelomična zona
- prskani ukrasi i ukrasi izvedeni četkom/imitiranje mramora
- ukrasi kod kojih se boja nanosi spužvom
- hladno bojanje/pozlaćivanje
- plastični ukrasni elementi (Heege 2012, 72).

Za razliku od nalaza čašastih pećnjaka s prostora sjeverozapadne Njemačke kod složenih pećnjaka nije sasvim sigurno da li se normalna boja prvog pečenja (sivo-crna, crvena, žuta, bjelkasta) doista koristila u svrhe ukrašavanja (Heege 2021, 73). Sve češći nalazi ne engobiranih odnosno neglaziranih pećnjaka mogu se protumačiti kao jeftinija neglazirana varijanta pećnjaka, ili se mogu protumačiti kao pećnjaci koji su bili predviđeni za grafitiranje ili krečenje (njem. *Kalkung*, Heege 2012, 73, sl. 79), ali koje se nije provelo ili je naprosto riječ o biskvitnom pečenju<sup>61</sup> proizvodnje pećnjaka s glazurama fajanse (Heege 2012, 73).

U južnonjemačko-austrijskom (primjer iz Passaua /Bayern/, prema: Enders 1998, 37) i češkom području (Halzbauer 1998) mora se pretpostaviti kako je odabir keramičkih masa koje sadrže grafit ili tinjac služilo u dekorativne svrhe, tako da su pećnjaci iz tog razloga ostali bez dodatne engobe ili glazure. Površine pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom mogle su optički varirati zaglađivanjem (Heege 2012, 73, sl. 80), ali su očigledno primjeri takve tehnike dekoriranja jako oskudni, npr. u području pokrajine Württemberg .

Ali pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom i polucilindrični pećnjaci, koji su obojani samo bijelom bojom, ne smiju se nužno shvatiti kao prekinuto biskvitno pečenje i

---

<sup>61</sup> Eng. *misfired pottery*.

protumačiti kao dokaz za proizvodnju pećnjaka. Autorica Roth Heege naglašava kako se navedeni pećnjaci prečesto nalaze u Švicarskoj u kontekstu 15. i 16. stoljeća<sup>62</sup> (Heege 2012, 73-74, sl. 81) te se na smiju objasniti kao poluproizvodi.

Jednobojna olovna glazura koristi se kao i kod jednostavnih pećnjaka vrlo često u dekorativne svrhe. Boje glazure mogu biti: bez boje, maslinasto zelene, zelene ili žute odnosno tamno smeđe/tamno zelene-crne, a mogu se nanijeti sa ili bez engobe. U ranoj fazi korištenja glazure (bez engobe) dominiraju uglavnom maslinasto zeleni ili maslinasto žuti odnosno žućkasto zeleni tonovi (Heege 2012, 75, sl. 83, 84). To se objašnjava činjenicom kako je u to vrijeme ciklus gorenja peći za pečenje keramike u pravilu prvo bio reducirajući, a tek u završnoj fazi oksidirajući, tako da je ispod olovne glazure ostala pečena glina bez glazure koja je utjecala na boju. Pod uvjetima redukcije rastaljene olovne glazure mogu u pojedinim slučajevima biti i „crne“, budući da se željezo oksid koji se nalazio u glazuri reducirao (Schneyder 2011, 24).

Zatim je potpuno oksidirano pečenje glazure postalo pravilo. Iznad tako nastale crveno pečene gline pećnjaka bezbojna glazura je pridonijela intenzivno crvenoj smeđoj do žuto smeđoj boji. Preko svijetle odnosno žućkaste engobe ili bijelog premaza, koji se primjenjivao kod pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom i tanjurastih pećnjaka u Švicarskoj sve više od sredine 14. stoljeća, odnosno 1420tih godina, zelena glazura ima naročito lijepi sjaj (Heege 2012, sl. 40). Ako se kod identičnog motiva odabere druga ili treća boja glazure (npr. žuta ili zelena) onda se mogu oblikovati višebojna podnožja peći ili tornjića. Povremeno se mogu naći obje temeljne boje glazure žuta i zelena na jednom komadu (Heege 2012, 75, sl. 85, 2-3). To je primjerice slučaj i kod peći koja je nastala 1473. u Erfurtu, kod koje polucilindrični pećnjaci, kutni pećnjaci i polucilindrični krunišni pećnjaci imaju dvobojno glaziranu perforiranu prednju ploču (Heege 2012, 76, sl. 86).

U cjelini, od 14. stoljeća kao boja glazure dominira zelena boja za kaljeve peći, i to ne samo u Švicarskoj. Tamno smeđe, odnosno tamno zelene glazure koje iz daljine djeluju „crno“ postaju omiljene na kaljevim pećima, uz različite regionalne akcente, tek nakon polovice 16. stoljeća (Heege 2012, 76, sl. 87). Već je spomenuto kako su se na mjestima

---

<sup>62</sup> Nalazi velikog broja takvih pećnjaka (Heege 2012, 74, sl. 81) koji se mogu rekonstruirati u peć otkriveni na lokalitetu Thorberg kod Krauchthala (Kanton Bern) potvrđuju kako se pritom radilo o svjesno odabranoj i postavljenoj „bijeloj“ peći (rukopis magistarskog rada Katye Lesny). Dakako, pečari su mogli kombinirati primjerice samo jedan dio peći (toranj ili podnožje) izrađen od bijelih pećnjaka, dok je preostali dio peći mogao biti glaziran. Možemo pretpostaviti kako su se ugrađivali samo pojedini bijeli pećnjaci iz razloga varijacije boja ili posebnog naglašavanja jednog pojedinog motiva.

gdje je industrija lijevanog željeza bila dosta zastupljena, “crne peći” često spajale sa željeznim pločama u takozvane „kombinirane peći“ (Heege 2012, 26, sl. 10). U taj kontekst kombiniranih peći vjerojatno pripada i veći dio grafitiranih pećnjaka. Tu se radi o biskvitno pečenim, neglaziranim pećnjacima na koje se stavljao (bojao) nakon postavljanja peći tamno crni, ali srebrno svjetleći sloj grafita, kako bi se po boji prilagodili pločama peći od lijevanog željeza (Heege 2012, 77, sl. 88; Rosmanitz 1994c, Enders 1998, 39; Laun, Gross 2006; Dix 2011, 94).

Umjesto grafitiranja, pećnjaci su imali prije svega u Austriji i Češkoj premaz zlatnog sjaja. Budući da se kod zlatnog sjaja barem u slučaju „Zlatne peći“ iz Altenburga (Donja Austrija) (Wagner 2008; Heege 2012, 77, sl. 89) ne radi o sastavnom dijelu mase već o prozirno tankom sloju paralelnom s površinom, smatra se kako se on nanosio prije formiranja kalupa na dimenzijsku ploču (Njem. *Masseblatt*), dakle tu se radi o nekoj vrsti premaza. Alternativno se zlatni sjaj vjerojatno posipao u kalup, i tada je možda funkcionirao dodatno kao neka vrsta sredstva odvajanja (Heege 2012, 77).

Jednostavna mogućnost proizvodnje dvobojnosti ili višebojnosti je samo parcijalno korištenje bijelih ili crvenih engoba (Bitterli, Grütter 2001, 110). Tako se mogu napraviti preko bijele engobe i sa žutom glazurom žutocrveno smeđi kontrasti koji se mogu proširiti do trobojnosti kad se povežu sa zelenom glazurom, što je primjerice vidljivo na pećnjacima iz druge polovice 15. stoljeća iz Biela (Brandenburg) (Heege 2012, 77, sl. 90). S parcijalnim engobiranjem, odnosno u kombinaciji s parcijalno crvenom engobom nastaju kod zelene, ali i kod žute glazure lijepi svijetlo tamni kontrasti koji se uzajamno nadopunjuju i dovode do dodatnog efekta višebojnosti na peći (Heege 2012, 78, sl. 91, 92). Ova vrsta ukrašavanja poznata je u različitim regijama područja istraživanja, pa tako i na slavonskom materijalu. Sličan učinak boje može se postići i sa suprotnom metodom koja se koristila u Švicarskoj od sredine 15. stoljeća između ostalog i u Bernu (Roth Kaufmann *et al.* 1994, 212-213, T. 2.2.) i Zürichu (Schnyder 2011, Bd. 1, 26-27; Bd. 2, kat. 228, 232) samo kod pećnjaka s rozetom<sup>63</sup>. Doduše, korištenje gline koja se peče u različitim bojama ispod olovne glazure nije izum sredine 15. stoljeća s prostora današnje jugozapadne Njemačke i Švicarske. Preteče te tehnike ukrašavanja postoje već

---

<sup>63</sup> Tu se centralni motiv kalupa prije formiranja premazao intenzivno crvenom ili bijelo pečenom crvenom glinom. Tak tada se pritiskala obojana ili neobojana dimenzijska ploča u kalup (Heege 2012, 53, sl. 43). U kombinaciji sa žutom i zelenom glazurom nastale se izrazito raznolike žuto-zeleno-crvenosmeđe kombinacije boja koje su se mogle proširiti korištenjem parcijalno nanošenim glazurama fajanse i slikama u glazuri za spektar boja bijelo, kobaltno plavo i mangan ljubičasto odnosno smeđe purpurno, primjerice u Konstanzi (Röber 2002, 193, sl. 173).

iz druge polovice 14. stoljeća, odnosno vremena oko 1400. godine u proizvodnji pećnjaka iz Dieburga (Hesse)<sup>64</sup> (Heege 2012, 79, sl. 93). Kontrasti boje kao elementi oblikovanja mogu se postići i samo s parcijalno nanesenom engobom odnosno glazurom.<sup>65</sup> Ali isto tako postoji dokaz obrnutog načina dekoriranja iz Baden-Württemberga<sup>66</sup> (Heege 2012, 79, sl. 95). U vezi s mnogobojnim pećnjacima s rozetom već se ukazalo na početnu polikromiju pećnjaka u Švicarskoj, ali i Ugarskoj iz sredine, odnosno druge polovice 15. stoljeća.<sup>67</sup> Uz korištenje žuto, zeleno i smeđe obojanih olovnih glazura koristila se neprozirno bijela olovna kositrena glazura, odnosno glazura fajanse kao djelomično nanesena boja kod pećnjaka s reljefnom prednjom pločom. Ona je mogla biti dodatno obojana svijetlo plavo ili s jakim vatrenim bojama (kobaltno plavom, mangan ljubičastom, bakreno zelenom i žutom) (Heege 2012, 81, sl. 97, 98).

U drugoj, otprilike vremenski istoj fazi razvoja nakon sredine 15. stoljeća, uskoro je došlo do prvih nanosa fajanse na cijeloj površini na kasno gotičkim, reljefnim pećnjacima s prednjom ukrasnom pločom s dodatnim obojanim slikama u glazuri.<sup>68</sup> Svi ti pećnjaci imali su ispod neprozirne bijele glazure fajanse još jedan bijeli premaz, kao što je to tipičan slučaj kod zeleno glaziranih pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom iz tog vremena. Osim toga, u kantonima Bern, Fribourg i Zürich kao i u Konstanzi (Baden Württemberg) nastali su već u kasnom 15. stoljeću i ranom 16. stoljeću nereljefni pećnjaci potpuno premazani s glazurom fajanse i s kobaltno plavim i žutim slikama u glazuri (Heege 2012, 82, sl. 100). Za razvoj pećarstva savsko-dravskog međuriječja svakako je bitna činjenica da se polikromija na pećnjacima budimskih kraljevskih radionica razvija podjednako rano i neovisno od razvoja fajanse na pećnjacima tzv. zapadnog kruga (Holl 2009).

Od sredine 15. stoljeća, odnosno nakon razdoblja od oko 1500. godine razvili su se različiti centri proizvodnje za polikromno oslikane pećnjake i/ili pećnjake ukrašene

---

<sup>64</sup> Svijetlo pečeni polucilindrični pećnjaci koji su tamo napravljeni imaju uz pomoć gline, koja se peče crveno smeđa, istaknute dijelove ispod žute odnosno zelene glazure (Prüssing, Prüssing 2002, 89-90, sl. 19).

<sup>65</sup> Tako primjerice kod pećnjaka iz Berna datiranog u drugu polovicu 15. stoljeća s prednjom ukrasnom pločom ostaju neobojani ili engobirani i neglazirani dijelovi s motivom krova crveni, dok je ostali dio pećnjaka zeleno glaziran (Heege 2012, 79, sl. 94).

<sup>66</sup> Kod premazanih i samo djelomično glaziranih pećnjaka nastaje zeleno-bijeli kontrast (Schnyder 2011, Bd. 2, kat. 323; Heege 2012, sl. 136).

<sup>67</sup> U Zürichu je primjerice dokazano poznavanje tehnologije fjanse na primjercima pećnjaka s rozetom datiranih u razdoblje 1450.-60.-tih (Schnyder 2011, 105), a autorica Judit Tamasí u zasebnom poglavlju obrađuje pećnjake s rozetom, i navodi primjere iz Budima.

<sup>68</sup> Na kasnogotičkom reljefnom pećnjaku iz Berna datiranom u sredinu 15. stoljeća prvi puta se javlja na svijetlo plavoj fajansnoj glazuri ukras tamno plavih slikanih cvjetića (Heege 2012, 81, sl. 99).

tehnologijom fajanse (Heege 2012, 82). Treba istaknuti mjesta u njemačkoj Švicarskoj (Zürich, Bern, Freiburg i svakako Basel) (Schneyder 2011), Köln (Peine, Hellenkamp-Lumpe 2009), centralno njemačko područje i područje Saske (Franz 1981, 54-57, 61-63), regiju Stralsund (pokrajina Mecklenburg-Vorpommern)(Hoffman 2001), Nürnberg (Franz 1981, 70-89), regiju oko Salzburga (Blümel 1965, 4, 17; Franz 1981, 576, T. 1, sl. 125-136), te vrlo rane peći s fajansom južnog Tirola (Franz 1981, 100-105, sl. 296-320) (Heege 2012, 83, sl. 101-104). Najkasnije od 1530-tih /1540-tih godina virtuozno se vladalo tehnologijom fajanse i polikromijom na kaljevim pećima u svim njezinim koloritnim facetama u navedenim regijama, ali isto tako i u Luzernu (Franz 1981, 105-106, T. 7) i manjim švicarskim gradovima (Heege 2012, 82). Primjer za prepoznatljivu proizvodnju kaljevih peći koristeći tehnologiju fajanse svakako su nezaobilazne radionice u Winterthuru (kanton Zürich) gdje se od kasnog 16. stoljeća primjenjivao višebojni dekor kistom ispod glazure i polikromna tehnologija fajanse u nenadmašnoj kvaliteti.

Jednostavnije peći postoje od ranog 18. stoljeća u mnogim regijama Švicarske i Njemačke često izrađene od nereljefnih, ravnih pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom ili pećnjaka s udubljenim pločama u obliku kasete s najrazličitijim plavo slikanim motivima u glazuri (Heege 2012, 85, sl. 106; 86, sl. 107). Prema tome, skupocjene peći s fajansom polikromno ukrašene s bojama koje se peku na vrlo visokim temperaturama i dalje možemo naći u 18. stoljeću. Od tog trenutka javljaju se sve više kaljeve peći s potpisima lončara ili slikara specijaliziranih isključivo za peći (Heege 2012, 86). Od 1730-tih godina javljaju se u arheološkim nalazima i kod primjeraka peći danas sačuvanih *in situ* sve više jednobojni „zeleni poput mora“ glazirani, nereljefni pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom s fajansom koji su se uglavnom koristili u kombinaciji s plavo-bijelo oslikanim ili sasvim bijelim pećnjacima s fajansom (Heege 2012, 87, sl. 108). Čini se da su se kasnije javile po cijeloj površini monokromno svijetlo ili tamno plavo obojane glazure fajanse, koje su se potom proizvodile tijekom cijele prve polovice 19. stoljeća. Bojanje fajanse vršilo se s bakar oksidom (zeleno) ili s kobalt oksidom (plavo).

Nakon sredine 18. stoljeća nailazi se na prostoru Švicarske kod bijelih pećnjaka s fajansom sve više na monokromno mangan ljubičasto ili crno oslikavanje (Heege 2012, 85, sl. 106-5,7). Peći s pećnjacima ove vrste proizvodili su se sve do sredine 19. stoljeća, djelomično čak i kasnije. Često su obojani pećnjaci na kaljevoj peći ograničeni samo na

zone friza, dok su ostali pećnjaci glazirani monokromno zeleno, zeleno poput mora ili plavo ili su imali tzv. šablonski ukras. Ove peći izrađivane su u različitim dimenzijama i kvaliteti oslikavanja. Očigledno ova proizvodnja nije bila suviše komplicirana, tako da se mogu naći mnogobrojne kaljeve peći s fajansom koje su izradile gradske ili podaničke radionice na prostoru Švicarske ali i šire (Heege 2012, 86).

Od kasnog 18. stoljeća sve je veći broj neoslikanih bijelih pećnjaka s fajansom i kaljevih peći u *Empire*, tj. klasicističkom stilu<sup>69</sup> (Heege 2012, 87, sl. 109). Ovdje se javljaju primjerci sa samo parcijalnom, bijelom glazurom fajanse (Heege 2012, 88, sl. 110). Iako je riječ o kaljevim pećima koje izlaze iz vremenskih okvira zadanih u prvom poglavlju disertacije, prilikom arheoloških istraživanja na višeslojnim lokalitetima pećnjaci 18., ali i 19. stoljeća itekako su prisutni u arheološkoj građi. Uz kvalitetne peći s fajansom 18. stoljeća postoje u većim dijelovima Švicarske i jednostavnija i vjerojatno jeftinija varijanta peći koja je bila što se tiče boja isto tako plavo-bijela ili polikromna (Heege 2012, 85, sl. 106-4, 6). Kod dotičnih pećnjaka postoji bijela temeljna engoba na koju se nanosio ukras s kistom prije nego što je bezbojnija olovna glazura oblikovala površinu (oslikavanje ispod glazure).<sup>70</sup> Postoje dokazi i za polikromne ukrase iz različitih radionica koje su radile različito kvalitetno (npr. Steckborn / kanton Thurgau). Oni se mogu naći i među proizvodnim otpadom lončarske radionice Vogler iz Konstanze (17./18. stoljeće) (Heege 2012, 88, sl. 111-1) ili rijetko očuvanim proizvodima pećarske radionice Abrahama Martija iz Blankenburga (Kanton Bern)(Heege 2012, 88, sl. 111-2). Opisanu tehniku ukrašavanja možemo naći istovremeno i kod stolne keramike koja imitira proizvode fajanse (Heege *et al.* 2011, sl. 60-66). Kvaliteta boja ukrasa i otpornost glazure jasno se razlikuje od one kod pravih pećnjaka s fajansom koji su ukrašeni sa slikama u glazuri.

Ostale tehnike ukrašavanja prisutne na suvremenoj stolnoj keramici javljaju se na pećnjacima relativno rijetko, poput tehnike urezivanja (*zgrafitto*). Kod navedene tehnike

---

<sup>69</sup> Klasicističke peći bile su rezervirane u njemačkoj Švicarskoj vjerojatno samo za financijski jako građanstvo koje se orijentiralo na moderne umjetničke stilove i za više društvene slojeve, dok je ruralno stanovništvo preferiralo u prvoj polovici 19. stoljeća gore navedene kaljeve peći koje su stilistički jako homogeno djelovale i umjetnost peći s ravnim, samo djelomično oslikanim pećnjacima s fajansom i pećnjake s olovnom glazurom i slikama u stilu kasnog rokoka (do 1820tih godina), odnosno *Bidermajera*. (Heege 2012, 88)

<sup>70</sup> Iako se za tu robu u stručnoj literaturi na raznim mjestima koristi izraz „polu fajansa“ ili čak „Mezzomajolika“, trebalo bi dijelove kaljevih peći nazivati iz keramičko tehnoloških razloga radije „olovno glazirana zemljana roba s temeljnom engobom i oslikavanjem ispod glazure, odnosno dekorom kista“, ukoliko ne postoji jednoznačan dokaz za olovno-kositrenu glazuru (glazuru s fajansom) i ukoliko postoje makroskopski dokazi za oslikavanje ispod glazure. (Heege 2012, 88)



uzorci se urezuju u svijetlu temeljnu engobu, tako da nakon glaziranja nastaju tamni linijski ornamenti. Doduše, čisti ukrasi *zgrafitto* dosta su rijetki kod kaljevih peći, ako se izuzmu potpisi proizvođača pećnjaka, oznake datuma ili izreke na pećima koje su bili omiljene u 19. stoljeću<sup>71</sup> (Heege 2012, 89, sl. 112-1). Izuzetno je malo primjera uzoraka urezanih u crnu temeljnu engobu poput peći iz 1864. proizvedene u Heimbergu (kanton Bern) (Heege 2012, 91, sl. 116). Međutim, čini se da se niti ostalim lončarskim centrima kantona Bern, kao niti u ostalim poznatim jugozapadno njemačkim odnosno elzaškim centrima lončarstva, gotovo uopće nisu proizvodili pećnjaci s crnom temeljnom engobom. Gotovo su još rjeđi od pećnjaka ukrašenih urezima, oni primjerci kod kojih modelirana prednja strana ima dodatne akcente u obliku utisaka pojedinačnim žigom<sup>72</sup>, ili cijelu prednju stranu krase veći otisak plastično oblikovanog pozitiva<sup>73</sup> (Heege 2012, 90). Usporedi li se ponovno suvremena stolna i uporabna keramika s proizvodima koji su činili sastavne dijelove kaljevih peći (keramika peći), bitno je napomenuti kako se tzv. *Malhorndekor* koji se naširoko javlja od sredine 16. stoljeća u Njemačkoj i Švicarskoj, ali i na prostoru Slavonije, koristio u kasnom 16. i ranom 17. stoljeću samo u iznimnim slučajevima za ukrašavanje pećnjaka. Riječ je o tehnici na kojoj se ispod obojane glazure nanosi engoba pomoću *Malhorn* (kravljeg roga s pisaćim perom ili kista) na neengobiranu površinu pećnjaka. Ovakav postupak daje svijetle uzorke ispred tamne površine, a tek se u 18. i 19. stoljeću mogu naći, npr. u Elzasu i u Aargau u Švicarskoj i obojeni ukrasi na svjetlijoj pozadini (Heege 2012, 90).

U vrlo rijetke i specifične metode ukrašavanja zabilježene na kaljevim pećima ubrajaju se i kutni te pećnjaci vijenca peći iz Berna, Bürena, Thuna (kanton Bern), Solothurna (kanton Solothurn) i Yverdona (kanton Waadt), kod koji se ukras sastojao od nanesenih, bijelo-crvenih tankih traka mase s uzorkom mramora (Heege 2012, 92, sl.120). Glazura

---

<sup>71</sup> Švicarski nacionalni muzej u Zürichu ZH čuva kao iznimku pećnjak s prednjom ukrasnom pločom iz 1560. godine sa ženom u bogatoj renesansnoj odjeći (Heege 2012, 89, sl.112-2). Urezane linije prisutne su kod polikromnih pećnjaka ranog 16. stoljeća iz Freiburga kako bi se odvojila različito oslikana polja. Za proizvodno mjesto Langnau (Kanton Bern) u Emmentalu relativno se rijetko mogu utvrditi pećnjaci s urezanim ukrasom sa ili bez dodatnog oslikavanja na bijeloj temeljnoj engobi iz razdoblja 18. i ranog 19. stoljeća (Roth Heege 2012, 89, sl.113; 90, sl. 114). Do sada nije postojao detaljan opis ovih peći, tako da je teško bilo odvojiti npr. slično oslikane i urezano ukrašene kaljeve peći pećarske radionice Notter iz Boswila (kanton Aargau) (Heege 2012, 90, sl. 115), Michaela Strebela, pećara iz Müswangena (kanton Luzern), ili Abrahama Haemelera iz Aaraua (kanton Aargau).

<sup>72</sup> Poput zeleno glaziranog pećnjaka s reljefno ukrašenom pločom na kojoj su oko centralnog motiva utisnuti žigovi u obliku rozete, datiranom u 16./17. st. iz Bad Schmiedeberga, prema (Heege 2012, 91, sl. 117).

<sup>73</sup> Primjerice, pećnjaci s utnutim heraldičkim motivom (dvoglavi orao) na prednjoj ploči datirani u 18. stoljeće, koji u kombinaciji s urezanim uzorkom cvijeta djeluje neobično nespretno i neprofesionalno. (Heege 2012, 91-sl 118).

je tada mogla biti zelena ili zeleno-žuta, što je rezultiralo obojanim izrazito dopadljivim kontrastima.

Modelirani, plastični, dodatno naneseni elementi ukrasa, primjerice plastične rozete na glatkoj prednjoj ploči vijenca peći, isto su tako vrlo rijetki u drugoj polovici 15. i u ranom 16. stoljeću (Heege 2012, 93, sl. 121). Njih treba razlikovati od slobodno modeliranih pećnjaka (Heege 2012, 93, sl.122) ili detalja pećnjaka, a koje se uglavnom može vidjeti kod vrhunskih raskošnih peći. Međutim, kod baroknih i kasno baroknih fajansnih peći često se u pravilu nailazi na slobodno modelirane i dodatno nanesene ili ukrašene elemente ukrasa (Heege 2012, 94, sl. 123). Takve peći tipične za razdoblje rokoka i baroka na prostoru Slavonije sačuvane su po dvorcima *in situ*, primjerice u dvorcu Miljana.

Od ostalih tehnika ukrašavanja popularnih na onovremenom stolnom i uporabnom posuđu, a koji je prisutan i na kaljevim pećima, nužno je izdvojiti „patronirani ukras“ - „patroniranje“. Navedeni, također zvani „šablonski ukras“, od sredine 16. stoljeća prisutan je na pećnjacima s prostora jugozapadne Njemačke, Elzasa i Švicarske (Roth Heege 2012, 92). Proizvodnja potrebnih šablona opisana je već 1549. u takozvanoj „iluminiranoj knjizi“ Valentina Boltza (Hildebrandt, Gross 2002, T. 72). Uz pomoć šablone od pergamenta koji je uglavnom bio napravljen od kozje kože (Heege 2012, sl. 125), nanosila se glina. Prekriveni dijelovi ostali su slobodni i davali su s najčešće zelenom glazurom tamnu pozadinu. Ovisno o opsegu prekrivene površine nastali su različiti svijetlo tamni kontrasti (Heege 2012, 94, sl. 126). Stariji ukrasi šablone, prije svega druge polovice 16. i 17. stoljeća, bili su reljefni (Heege 2012, 93). Kao najranije apsolutno datirani primjeri ove tehnike ukrašavanja smatraju se pećnjaci ili ploče za pokrivanje sjedišta peći na peći iz Rosenburga u Stansu (kanton Nidwalden) iz 1566. kao i slično oblikovane keramičke pločice među kaljevim pećima iz dvorca Altishofen (kanton Luzern), sagrađene 1577. godine. Obje peći potpisao je pećar iz Luzerna Martin Knüsel (MK) (Masula, Gross 2002, T 64,-4).<sup>74</sup> „Šablonski ukras“ može se, dakako, kombinirati s drugim vrstama ukrasa. Primjerice, iz druge polovice 17. stoljeća potječu proizvodni otpaci lončarske radionice Vogler u Konstanzi (pokrajina Baden-

---

<sup>74</sup> Iz arheološkog konteksta najstariji apsolutno datirani ostaci pećnjaka ukrašenih „šablonskim ukrasom“ navode se nalazi iz ruina grada Grasburga kod Scharzenburga (kanton Bern) (prije 1573.) (Biller, Heege 2011, sl. 18) i krhotine iz zatrpavanja zemljom jarka oko gradskih zidina na Bundesplatzu u Bernu (prije 1579.) (Heege 2012, 95). Kod tih pećnjaka postignuta je dodatna višebojnost tako što je preko bijele temeljne engobe naslikana još jedna crvena engoba, a zatim je postavljen bijeli ukras šablone prije nego što su pećnjaci glazirani zeleno i prugasto žuto (Heege 2012, 96, sl. 128-1,2) .

Württemberg) (Röber 1996, sl. 13, 21). Ovdje je slikanje prema šablona izvedeno u kombinaciji s oslikavanjem u glazuri (fajansa) (Heege 2012, 96, sl. 128-3) i s reljefnim ukrasom (tehnika kalupa) (Heege 2012, 96, sl. 128-4). Navedena tehnika ukrašavanja javlja se i u 19. stoljeću kada se obojani uzorak (zeleni, mangan smeđi) nanosi na svijetlu, odnosno bijelu podlogu (Heege 2012, 96, sl. 129). Konačno, iako je riječ o tehnikama ukrašavanja korištenim tijekom 18. i 19. stoljeća, ukratko je nužno osvrnuti se na tehniku „imitacije mramora“, odnosno ukrase koji su se na kaljevim pećima postizali nanošenjem spužvom i četkom.

U jugozapadnoj Njemačkoj i prostoru njemačke Švicarske kaljeve peći su na olovno glaziranim površinama imale zelenu, smeđu odnosno smeđe-zelenu i isto tako plavu imitaciju mramora ili jednobojni ukras izveden u tehnici prskanja boje.<sup>75</sup> Ako se glazura pripremi lako taljiva i ako se koristi u tehnici „mokro na mokro“, onda nastaje vertikalni, klizavi razliveni ukras. Najstariji poznati primjer sa zelenim ukrasom u tehnici prskanja boje je na natpisu iz 1745. godine, a peći s imitacijom mramora nastavile su se proizvoditi sve do 1900. godine (Bock, Düwell 2004, 63).

Jedna očito istovremena regionalna posebnost područja oko Badena su pećnjaci s ukrasima smeđe i zelene boje nanosene odrezanom prirodnom spužvom (Schatz 2005, T. 10-5,6; 16-8; 47-2; Heege 2012, 98, sl. 133). Ova je tehnika poznata iz dekoracije fajanse 18. stoljeća, a u vezi je s engleskom proizvodnjom kamenine 18. i 19. stoljeća, a primjenjivala se također i na stolnom posuđu navedenog prostora i u njemačkoj Švicarskoj (Heege 2012, 98). Rijetko je zastupljeno izvođenje ukrasa uz pomoć četke. Može se dokazati npr. na pećnjaku vijenca peći iz Berna, a pojavljuje se i kod pojedinih peći u kantonu Zürich, odnosno Aargau (Hermann 1997, 187, sl. 334). Ukrašavanje relativno tekućim slojevima boje uz pomoć četke ili tankog kista dovodi do površina koje djeluju izrazito kao mramor. I ova tehnika ukrašavanja, poput ukrasa spužvom, zastupljena je prvenstveno na stolnoj keramici njemačke Švicarske - javlja se u kasnom 17. stoljeću, a prisutna je kao standardni ukras na keramici u 18. i ranom 19. stoljeću (Heege 2012, 98).

Konačno, bitno je navesti i posljednju izdvojenu mogućnost ukrašavanja pećnjaka. Naime, svi pećnjaci mogli su se naknadno hladni premazati ili čak pozlatiti (Roth Heege

---

<sup>75</sup> Pojava ove tehnike ukrašavanja poklapa se s usporedivim zeleno smeđim ukrasima prskanja boje na keramici posuđa za koju u njemačkoj Švicarskoj postoje dobri dokazi datiranja za kasnu drugu polovicu 18. stoljeća, ali ne za razdoblje oko 1750. (Heege 2012, 98).

2012, 99, sl. 135). Već početkom 16. st. susreće se i zlatna glazura (Franz 1981, 11-23). Takvi premazi češće se pojavljuju od sredine, odnosno druge polovice 15. stoljeća u obliku naknadnog, eventualno čak i djelomičnog, ukrašavanja kod grbova, vjenčastih pećnjaka ili kruništa peći i to najčešće u žuto smeđoj boji (Heege 2012, 99, sl.136, 137).

## 4. PEĆNJACI I KALJEVE PEĆI OD 12. – 15. STOLJEĆA

### 4.1. Pećnjaci i peći 12. i 13. stoljeća

Kao što je već naglašeno u prethodnom poglavlju, u širem srednjoeuropskom kontekstu, pojava prvih najjednostavnijih oblika pećnjaka novim istraživanjima sve se više pomiče u raniji srednjovjekovni period, te se sigurno datiraju najkasnije u kraj 11. i početak 12. stoljeća (Endres 2000, 326-327; Tauber 1990, 292-305). U literaturi je poznato više pokušaja idealnih rekonstrukcija najranijih oblika peći: peć iz druge četvrtine 13. stoljeća iz dvora stolne crkve u Zürichu (Dumitrache, 1992, 281), zatim u literaturi često navođena idealna rekonstrukcija peći iz druge polovice 13. stoljeća otkrivena u Straubingu na lokaciji Schmidlgasse (Enders 2000, 326, 327), potom peć iz Winterthura s lokacije Metzgasse datirana u 13. stoljeće (Matter, Wild 1997, 79), te najranije datirana peć iz 12. stoljeća s lokaliteta Wiprechtsburg kraj Groitzsch-a (Vogt 1986, 196) a poznat je i nešto stariji pokušaj rekonstrukcije peći također datirane u 13. stoljeće s lokaliteta Neuenburg kraj Freyburga (Lattauschke, Schmidt 1977, 76). Shematski crteži navedenih idealnih rekonstrukcija prikazani su na skici 19, preuzeti prema Hallenkamp-Lumpe, 2006, T. 155.

Najstariji datirani nalazi peći iz 12./13. stoljeća imaju masivna postolja izrađena od tankog glinenog zida ili šljunčano glinene podloge. Riječ je prije svega o nalazima iz Trimbacha (Solothurn) lokalitet Frohburg (Tauber 1980, 235-268), već spomenutih nalaza iz Wintherthura (kanton Zürich) lokacija Metzgasse (Matter, Wild 1997, 78), zatim nalaza iz Freiburga (Baden-Württemberg) lokalitet Harmonie (Untermann 1995, 79-82), i nalazu iz Laufena (kanton Basel-Landschaft), lokacija Rathausplatz (Pfrommer, Gutscher 1999, 109-110), te nalaz iz Siedlung Altenberga (Nordrhein-Westfalen) (Hellenkamp-Lumpe 2006, T. 150-1 i 150-2). Od sredine 14. stoljeća, ali prije svega od početka 16. stoljeća, postoje sve više dokaza za keramička podnožja peći, a uz njih se javljaju i jednostavnije podloge peći<sup>76</sup> (Roth Heege 2012, 129).

---

<sup>76</sup> U drvenom su se okviru povezale ploče od tvrdog drveta i od jelovine, prekrile su se pijeskom i kamenom, na to se stavljao prvi sloj pećnjaka vijenca i zatim se unutarnji dio premazao glinenom pločom koja je činila ložište (Roth Heege 2012, 129).

## 4.2. Pećnjaci i peći 14. stoljeća

Što se tiče početka proizvodnje prvih pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom, stručnjaci su u tom pogledu sigurni da on mora pripadati periodu prije prve polovice 14. stoljeća (Tauber 1980, 327). Već je R. Franz zaključila kako se s obzirom na podatke o javljanju različitih tipova reljefno ukrašenih pećnjaka u 14. stoljeću, može pretpostaviti kako se po prvi puta pokušalo ukrasiti pećnjake već u 13. stoljeću (Franz 1981, 38). Konačno su, analizom pećnjaka iz triju istovremeno potresom razorenih utvrda u baselskoj regiji, odnosno kompleksima kojima je zadnji period funkcioniranja smješten sa sigurnošću u sredinu 14. stoljeća (uzimajući u obzir prvenstveno oblik okvira), izdvojene čak tri generacije pećnjaka s prednjom ravnom pločom. Od toga se prva generacija može smjestiti u period nakon 1320. do 1325. godine (Tauber 1980, 329). Od pokušaja idealnih rekonstrukcija izgleda kaljevih peći iz 14. stoljeća često se reproducira ona iz Chura (Kanton Graubünden) s lokacije Martinsplatz (Roth Heege 2012, 131, sl. 223). Peć već poprima osnovni karakterističan oblik<sup>77</sup> koji će se u nešto modificiranom obliku zadržati i u kasnijim razdobljima: sastoji se od donjeg kvadratnog dijela u potpunosti sastavljenog od pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom, kutnih i pećnjaka vijenca peći, dok je gornji cilindrični dio peći sastavljen od nišastih pećnjaka a završava s pećnjacima s ravnom prednjom ukrasnom pločom u obliku trapeza, odnosno kupolom na kojoj se nalazi karakteristični ukrasni element kruništa peći u obliku posude<sup>78</sup>. Rekonstrukcijski crtež pretpostavljenog izgleda peći napravljenog s obzirom na skupni nalaz pećnjaka iskopanih u Aarbergu (Kanton Bern) datiranih u drugu polovicu 14. stoljeća sugeriraju isti osnovni oblik, s nešto drugačijim izgledom donjeg dijela peći (Roth Heege 2012, 149, sl. 239-2). U 14. stoljeće datirani su i nalazi pećnjaka budimske radionice iz razdoblja Anžuvina, na temelju kojih je I. Holl također napravio pretpostavljen rekonstrukcijski izgled, o čemu će biti više govora dalje u ovom dijelu disertacije. Ipak, s obzirom na slikovne prikaze jednostavnijih formi peći iz 14. stoljeća, može se pretpostaviti kako peć posve izrađena od reljefno ukrašenih pećnjaka u

---

<sup>77</sup> Često se pri opisivanju razvijenih oblika reljefno ukrašenih kasnogotičkih peći koristi termin *Turnofen* budući da je gornji dio peći većinom bio u obliku tornja, okrugao ili poligonalan, načinjen od nišastih pećnjaka ili građen stepeničasto pri čemu su se stepenice prema gore sužavale. Već od kraja 14., a posebno u 15 stoljeću nišasti pećnjaci mogu imati perforiranu prednju ploču ukrašenu arhitektonskim motivima u maniri tornjeva gotičkih katedrala.

<sup>78</sup> Vrlo vjerojatno je sličan ukrasni element kruništa peći shematski prikazan i na najranijim slikovnim prikazima kaljevih peći.

tom razdoblju nije bila proširena posvuda. Umjetničke elemente može se očekivati na pećima u kraljevskim i plemićkim utverdama, te u bogatim trgovačkim gradovima i kućama imućnih građana. Tako je nastala peć izgrađena samo od pećnjaka koja je davala više topline. Pećnjaci su se brže zagrijavali od zidova peći načinjenih od gline ili kamena a brže su i ispuštali toplinu.

Postojanje značajne radionice pećnjaka u Zürichu, čiji je najvažniji predstavnik zacijelo majstor Heinrich, zabilježen 1343. i 1346. kao meštar ceha u Zimmerleutenu, pretpostavlja se najkasnije u drugoj četvrtini stoljeća (Tauber 1980, 327). Koliko snažno je taj punkt proizvodnje utjecao na druge regije može se samo naslutiti, međutim, zasigurno je u spomenutom ranom periodu postojalo više centara koji će se razviti u važna središta s visoko razvijenom tradicijom pećarstva, te su uzajamno jedni na druge vršili utjecaj. Razasuti lokaliteti s ranim primjercima pećnjaka nalaze se u Švicarskoj, području oko rijeke Rajne, Pfalzu, Hessenu, Saskoj, u Budimpešti, Pragu i Austriji, što navodi na zaključak kako je umjetnički oblikovan pećnjak bio široko rasprostranjen već u 14. stoljeću (Franz 1981, 39). U kasnoj gotici peć se doživljavalo kao dio arhitekture i tako ju se tretiralo, budući da se kaljeva peć u drugoj polovici 14. st. po svojim principima gradnje poistovjetila s gotičkom arhitekturom (Franz 1981, 38). Posebno se na kasnogotičkim pećjacima češke provenijencije, karakterističnim i po nedostatku olovne glazure,<sup>79</sup> česti geometrijski ukrasi, pa se često navodi pretpostavka kako su ti motivi mogli nastati pod utjecajem Parlerove arhitekture. U svakom slučaju, pećnjaka s ukrasima koji podsjećaju na gotičku arhitekturu (gotičke čipkaste rozete) ima na mnogo mjesta, ali čini se da su pravi procvat doživjeli tijekom 15. stoljeća, u češkim i ugarskim pokrajinama (Franz 1981, 44). Predstavnici vladajućih slojeva naručivali su izradu umjetničkih peći kod pećara koje su često pozivali iz središta u kojima se njegovala pećarska produkcija što pokazuju i peći u ugarskim kraljevskim palačama na kojima se u 14. st., prema R. Franz, jasno prepoznaje utjecaj švicarskih majstora (Franz 1981, 39). Spomenuta autorica zaključuje kako je prostor današnje njemačke Švicarske, posebno područje oko Bodenskog jezera (Bodensee), ali i Gornje Rajne (Oberrhein), područje nastanka umjetnički ukrašene kaljeve peći, sudeći prema najbogatijim nalazima pećnjaka iz 14. stoljeća (Franz 1981, 30-31). Smatra kako su u ugarskim kraljevskim palačama Budima, Višegrada, u burgu Esztergom i u kraljevskoj kući u peštanskom burgu pronađeni pećnjaci iz druge polovice 14. st. koji predstavljaju djela stranih pećara

---

<sup>79</sup> Ova specifičnost često se tumači namjerom da pećnjaci ostavljaju dojam klesanog pješčenjaka. Na nekim pećnjacima nalaze se tragovi oslikavanja. (Franz, 1981, 44)

koje je kralj pozvao na dvor, s obzirom na podudaranja sa švicarskim i praškim pećnjacima (Franz 1981, 42). Ovu konstataciju svakako treba uzeti s rezervom. Kasnogotičke kaljeve peći nisu, dakle, služile samo za zagrijavanje prostora, već se upotrebljavaju i u reprezentativne svrhe. Pećnjaci su izrađivani u različitim bojama, uglavnom različite nijanse zelene, smeđe i žute olovne glazure, reljefno ukrašene s popularnim i pomodnim scenama kasno gotičkog razdoblja. Ikonografski prikazi najranijih reljefno ukrašenih pećnjaka iz 14. stoljeća uglavnom su vezani uz scene iz vrlo popularnih srednjovjekovnih bestijarija nastalih po uzoru na kasnoantički tekst "Physiologusa" i motive iz dvorskog života, poput lova i ljubavnih scena. U tom smislu nije moguće za navedeno razdoblje ne spomenuti jedinstvene mnogobrojne pećnjake koji su pripadali tzv. Minninoj peći<sup>80</sup> iskopanoj u dvorcu Schenkon razorenom 1386. godine. Uočljivo je da se tijekom 14. stoljeća često pojavljuju ljudske glave, prije svega na nalazima iz Švicarske. Biblijski prikazi koji prevladavaju u 15. st. sporadično se vide tek krajem 14. st., npr. *Progon iz raja* ili *Samsonova borba s lavom* koja je prisutna i na budimskim pećima, a javljaju se i heraldički motivi. Očigledno je da rane reljefno ukrašene peći u velikoj mjeri crpe teme za ukrase iz profane sfere.

### 4.3. Pećnjaci i peći 15. stoljeća

Razdoblje 15. stoljeća predstavlja zlatno doba i procvat umjetnički ukrašene kaljeve peći, iz kojeg potječu brojni nalazi pećnjaka i rekonstrukcije čitavih peći, a poznato je i relativno mnogo slikovnih izvora iz kojih se također mogu crpiti informacije. Osnovni oblik peći razvijen tijekom 14. stoljeća i dalje je prisutan iako postoje varijacije, poput peći iz Ravensburga (Franz 1981, sl. 93) kojoj je i gornji i donji, grijači dio peći izrađen od nišastih pećnjaka, a takvi oblici peći, svaka sa svojim zasebnim specifičnostima, zabilježeni su na nekolicini slikovnih izvora (Henkel 2012, 156, sl. 259, izvor iz 1497./1498.). Prepoznaju se i peći koje slijede osnovnu formu "tornja", a izrađene su od polucilindričnih pećnjaka (Henkel 2012, 154, sl. 252; izvor iz 1493.) (u kombinaciji s krunišnim pećnjacima i pećnjacima vijenca peći; Henkel 2012, 156, sl. 258, izvor iz 1508., u disertaciji sl. 43). Prisutne su i brojne peći gornjeg i donjeg djela sastavljenog

---

<sup>80</sup> Na peći prevladavaju scene s ljubavnim parovima, a o smjelosti srednjovjekovnog obrtnika-umjetnika (ili možda naručitelja) govori i scena na krunišnom nišastom pećnjaku s gospodaricom Minnom koja sjedi na prijestolju i jednog od muškaraca drži na uzici dok joj se drugi približava u molećivu stavu.



od pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom, poput peći u dvorcu Tirol kod Merana, datiranoj s obzirom na vrijeme vladanja cara Maksimilijana u razdoblje od 1493.-1519. (Franz 1981, 54, sl. 104). Na slikovnim izvorima prepoznaju se peći jednostavnog cilindričnog oblika koje se prema vrhu blago sužuju (Henkel 2012, 156, sl. 259; izvor iz 1488.), a takav oblik uglavnom sastavljen od zdjelastih pećnjaka nastavlja se i kasnije u 16. stoljeću (Henkel, 2012, 158, sl. 263), odnosno zabilježene su i peći cilindričnog oblika koje su također sastavljene od glaziranih zdjelastih pećnjaka, ali se ne sužuju, te ostavljaju dojam okomito položene bačve poput peći sa slikovnog prikaza iz 1553. godine (Henkel 2012, 158, sl. 262).

Nišasti pećnjaci sve se češće ispunjavaju plastičnim figurama. Uz profane prikaze i alegorijske životinje sve se više šire biblijske scene koje u 14. st. nisu bile česte. Za bogate plastične ukrase pećnjaka mogu se već dokazati grafički predlošci. Prije svega su se koristili bakrorezi majstora E. S. Tako su primjerice reljefni prikazi nišastih pećnjaka na poznatoj peći iz Erfurta datiranoj u 1473. godinu (Franz 1981, 53, sl. 102) (sl. 40) izrađeni u stilu navedenog majstora (javljaju se scene Istočnog grijeha, Navještenja, Raspeća, Veronikinog rupca, sv. Barbara, sv. Margareta, sv. Martin; također se javlja vitez, dama, alegorijski prikaz moći i snage, te heraldički motivi). Nekolicina pećnjaka koji čine najstariju, sa sigurnošću datiranu, peć sačuvanu *in situ* u utvrđi Hohensalzburg već kopiraju stil majstora E.S. (sl. 41)

Među najpopularnije motive dvorske ikonografije tijekom 15. stoljeća svakako treba ubrojiti turnirske scene, odnosno viteza u bojnoj opremi na konju. Dvorskoj ikonografiji pridružuje se, dakle, religijska simbolika, a vrlo je zastupljen motiv Majke Božje s djetetom. Sljedeća vrlo popularna skupina motiva i dalje je inspirirana arhitekturom kasnog srednjovjekovlja.

Uzorci koji se ponavljaju, tvoreći tapetni ukras oponašaju karakteristične ukrase spomenutog razdoblja. Većina pećnjaka iz spomenutog perioda su zeleno glazirani preko bijelog premaza – engobe, koja je služila kako bi se naglasila i posvijetlila boja nanesene glazure na originalnoj keramici boje crijepa.

Sredinom 15. stoljeća tehnološke novine zbivaju se u pogledu glaziranja pećnjaka: uobičajeni “zeleni pećnjaci” kombiniraju se na kaljevim pećima s višebojno glaziranim. Početak uporabe višebojnih glazura isprva se prepoznaje u vidu kombiniranja intenzivno zelene glazure sa smeđom i žutom (Keller 1999, 164; Roth Kaufmann 1994 *et al.*, kat.

248, T. 2), primjerice na peći iz Erfurta javlja se kombinacija zelene i boje meda (Franz 1981, 53) (sl. 40). Rani primjerci također su izrađeni uporabom bijele fajansne glazure koja se na pojedinim švicarskim pećnjacima javlja zajedno sa zelenom ili smeđe olovnom glazurom.

Uz pojavu spomenutih zelenih i polikromnih pećnjaka, mnogi su ukrašeni samo s bijelom engobom bez glazure. Posljednji su često pogrešno interpretirani kao poluproizvodi, međutim, njihove stražnje strane ukazuju na tragove uporabe (Bitterli, Grütter 2001, 109). Nadalje, na švicarskom materijalu dobro je dokumentirano namjerno izostavljanje glazura na pojedinim detaljima reljefne prednje ploče. Naime, detalji s bijelim premazom ponekad su naneseni rukom bez pečenja, kao što je već naglašeno u poglavlju o tehnikama.

Tijekom 15. stoljeća pećarska proizvodnja će se razvijati u dva različita, a opet utjecajima i likovnim motivima međusobno prožeta kulturno-radionička kruga: južnonjemačke regije i srednjovjekovne ugarske pogranične regije.<sup>81</sup> One s obzirom na strukturu svojih unutarnjih veza tijekom 15. stoljeća imaju drugačije odnose. Naime, dok se na prostoru zapadne regije u načelu nije izdvojila jedna izvorna radionica, već je postojalo više radionica koje su raspolagale s jednim ili više različitih modela koje su vjerojatno međusobno izmjenjivale, pećarski produkti istočne regije naročito tijekom druge polovice 15. stoljeća mogu se uvijek dovesti u vezu s kraljevskom radionicom u Budi, koja je bila centralna i na visokom umjetničkom nivou (Tamasí 1995, 70). Dakle, dok se homogenost bogatstva uzoraka južnonjemačkih radionica vrlo jasno uočava, i to zbog funkcioniranja gornjo rajnskog udruženja pećara (*Hafnerbund*) pod pokroviteljstvom viteza Hermana Offenburga<sup>82</sup> (Tamasí 1995, 71), u istočnoj regiji

---

<sup>81</sup> Veliki pomak u izučavanju radioničke pripadnosti i tipologije, a na temelju analize pojedinih grupa kasnogotičkih pećnjaka proizvedenih u periodu od druge četvrtine 15. stoljeća na koje se u raznim varijantama nalazi na širokom srednjoeuropskom prostoru, dala je autorica J. Tamasí. Analizirana je tipologija sljedećih motiva na pećnjacima: 1) rozete, 2) ležećeg lava ispod hrasta (tzv. drvočuvajućeg lava), 3) lava oslonjenog na prednje šape, 4) kutnih pećnjaka s motivom tzv. *diamant mustre*, 5) cara Fridrika III. , zatim skupina tzv. *Medaillon* pećnjaka južno-njemačke regije: 1) Marijine Blagovijesti, 2) Navještenja, 3) Kristovog rođenja, 4) Djevice s jednorogom), 5) anđela Gabrijela, 6) Hieronymusa, 7) pape Grgura, 8) pelikana, 9) anđela s državnim grbom, 10) sokolara, 11) sv. Tri kralja, 12) viteza na prema lijevo galopirajućem konju, 13) viteza na prema desno galopirajućem konju, 14) sv. Jurja, 15) konjanika s mačem (v. Tamasí, 1995).

<sup>82</sup> Spomenuti vitez bio je pouzdanik cara Žigmunda , te je 15. 09. 1435. od cara dobio feud, te rang i prava „glavnog gospodara običnog pećarskog obrta od Ravensburga do Strassbourga“ te se iščitava kako su pećari molili da im car dodijeli glavnog gospodara, te su par mjeseci kasnije zaključili odredbe svog pećarskog udruženja. Ovim dokumentom je reguliran odnos između pećarskih majstora i njihovog gospodara. Nažalost, unutrašnja organizaciji ovog udruženja ne može se puno razaznati. Ipak, homogenost pećnjaka upravo odgovara prostoru koje pokriva spomenuto udruženje. Tako se objašnjavaju standardne

nalazi pećnjaka predstavljaju originalne produkte, imitacije ili kopije vodeće radionice u Budi. Stoga je nužno osvrnuti se na djelatnost kraljevskih radionica u Budi čiji se utjecaji jasno očituju na kasnogotičkim pećarskim proizvodima na lokalitetima koji su smješteni unutar nekadašnjih granica srednjovjekovne Slavonije.

#### 4.3.1. Djelatnost kraljevske radionice u Budi

Autor I. Holl već je 1958. godine djelatnost kraljevskih radionica podijelilo na tri osnovne faze (v. Holl, 1958; Voit, Holl 1963). Prva radionica na kraljevskom dvoru koju spomenuta R. Franz veže uz dolazak stranih majstora (švicarskih i praških, Franz, 1981, 42), sagradila je dvije peći postavljene u palačama u Budi i Višegradu Ludovika I. Anžuvinca (1342.-1382.), zatim u Estergomu i Pešti, te je predložen rekonstrukcijski crtež peći iz Budima datirane u polovinu 14. stoljeća (Voit, Holl 1963, 7, sl. II). Peć se sastoji od donjeg kvadratnog dijela sastavljenog od četiri reda pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom, žuto glaziranih s reljefnim prikazom scena lova te Samsona koji ubija lava (Voit, Holl 1963, sl. 2). Gornji, cilindrični dio peći sastoji se od pet reda nišastih pećnjaka od kojih zadnji red čini krunište u obliku perforiranih pećnjaka trokutaste forme. Prvi donji red sastoji se od naizmjenice pećnjaka s prikazom zmaja te pećnjaka s prikazom viteza, a dva reda iznad također prikazuju viteza u niši odjevenog u opremu 14. stoljeća. Za drugu peć nije bilo dovoljno elemenata za potpunu rekonstrukciju, međutim, zasigurno nije imala toliko alegorijskih scena kao prethodna, već su ukrasni motivi uzeti iz heraldičkih amblema kraljevskih kuća. Tako se donji dio peći sastojao od pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom s reljefnim ukrasom anžuvinskih ljiljana (Voit, Holl 1963, T. III), zeleno, smeđe i žuto glaziranih, a od izgleda gornjeg, cilindričnog djela peći može se rekonstruirati tek pećnjak s reljefnim ukrasom krune Ludovika I.: glava ptice drži potkovu u kljunu, te se uzdiže iz krune koja stoji na viteškoj kacigi (Voit, Holl 1963, sl. 3).

Sljedeću fazu u keramičarskoj aktivnosti na Budi obilježila je graditeljska aktivnost kralja Žigmunda Luksemburškog (kralj Ugarske od 1387. do 1437.). Peć sagrađena u Žigmundovo vrijeme u konstrukciji ne razlikuje se mnogo od prethodno opisanih,

---

mjere, istrošenost kalupa, srednjovjekovna serijska proizvodnja, manje ili više isti uzorci i decentralizacija radionica (Tamasi, 1995, 71).

međutim na prednjim ukrasnim pločama javljaju se grbovi novog vladara s brandenburškim orlom ili češkim lavom (Voit, Holl 1963, sl. 4,5,7), te je poznata idealna rekonstrukcija spomenute peći datirane u period do 1408. godine (Voit, Holl 1963, T. IV; Holl 1958, 233, sl. 36). Donji kvadratični dio peći sastoji se od četiri reda pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom ukrašenom s brandenburškim grbom, zatim pećnjaka s hrastom. Gornji dio peći sastoji se od četiri reda pećnjaka, s perforiranim kruništem od pećnjaka trokutastog oblika, odnosno dva reda perforiranih nišastih pećnjaka i jednim redom nišastih pećnjaka s grbom Žigmunda s češkim lavom (s dvostrukim repom). Sudeći prema iskopanom arheološkom materijalu, u blizini uspostavljene nove kraljeve lovačke kuće u Nyéku Žigmund je, odnosno jednostavnije rečeno, potrebe njegovog dvora uspostavile su prvu trajnu keramičarsku radionicu koja je funkcionirala kroz mnogo godina s nekolicinom majstora keramike. Ova radionica proizvela je velik broj različitih tipova pećnjaka u srednjovjekovnom ugarskom kraljevstvu, a manufakturno je izradila puno replika istog modela peći (Voit, Holl 1963, 14). Autorica R. Franz zaključuje kako je Žigmund na svojim putovanjima u inozemstvo angažirao za svoj dvor klesare, tesare, zlatare i tkalce tepiha ali i poznate pećare. Neki pećnjaci pokazuju srodstvo sa švicarskim i češkim pećarskim radovima koje bi trebalo još detaljnije proučiti. Ipak radionica je bila posve autonomna, a proizvodi su predstavljali vrhunske domete umjetnosti tog vremena. Njihov stil je kao i Žigmundova rezidencija internacionalan pa se ne može pouzdano znati jesu li majstori u radionici u Nyéku bili iz ugarskih, njemačkih, švicarskih, austrijskih ili čeških pokrajina (Franz 1981, 45).

Koristeći olovnu glazuru, majstori dvorske radionice u Nyeku znali su proizvesti razne nijanse, poput tamno zelene, smeđe žute odnosno limun žute, prljave oker, svijetlo ili tamno maslinasto zelene, zelenkasto-smeđe i purpurno smeđe, gotovo crne. Svijetli pećnjaci dobivali su se na način da se pećnjaci napravljeni od svijetle gline premažu samo s prozirnou glazurom. Očito se javlja tendencija srednjovjekovnih keramičara prema *mezza-maiolica* tehnici. Kalupi za pećnjake druge peći u Nyeku (Holl 1958, 240, 52) datirane u period iza 1408., poput pećnjaka s amblemom Reda zmaja, izrađivani su od keramičara, ali često i po narudžbi od drvorezbara i kipara. Na donjem dijelu spomenute peći javlja se i prikaz burga s kulama te hrasta koji simbolizira basnu o utrci kunića i kornjače (Voit, Holl 1963, T. VII). Perforirani nišasti pećnjaci proživljavaju svoj razvoj, tako da se javljaju niše s dvije *bifore* i rozetom u sredini, zatim, nišasti

pećnjak s perforiranom panoramom burga. Konačno, na pećima iz spomenutog perioda javljaju se grbovi i amblemi plemića i moćnih plemićkih obitelji i nadbiskupa vezanih za kralja, poput obitelji Celjski. Veze obitelji Celjski sa Žigmundovim dvorom dokumentirane su i u vidu nalaza pećnjaka. Primjerice, celjski grb javlja se na peći sagrađenoj u Žigmundovo vrijeme, kao i na nalazima pećnjaka u samom Celju (Guštin 2001, 65, sl.1). Osim toga, u periodu djelovanja dvorske radionice iz vremena kralja Žigmunda, zajedno s dvorepim lavom od Bohemie, javlja se i heraldički motiv dvorepe sirene. Iz istog perioda je i pećnjak s portretom Žigmunda. Ova dvorska radionica opskrblila je ne samo palaču u Budi i Višegradu i Nyeku, već i Pomázu. Možda je kraljevska radionica radila po kraljevoj narudžbi te su se peći isporučivale i kao kraljev poklon.

Druga polovina 15. stoljeća izdvojena je kao vrijeme zlatnog doba kraljevske radionice, kada je nastala tzv. *peć s vitezom* (sl. 39) koja je inspirirala brojne radionice središnje Europe. Peć je građena u vrijeme Ladislava V. (vladar Svetog Rimskog Carstva i Ugarski kralj od 1452. do 1457.), a njezin nastanak veže se uz vrijeme kada je Ladislav preuredio palaču u Budi (prema: Holl 1958, 264-265, u period između 1454. i 1457. godine). J. Balogh, K. Strauss i R. Franz smatraju na temelju stilskih karakteristika, kako budimska peć s vitezom mora biti nešto mlađa, iz zadnje četvrtine 15. stoljeća, dok je Pavel J. Michna na temelju povijesnih izvora peć s viteškim figurama u kraljevskoj palači u Brünnu stavio u 1469. godinu (Tamasí 1995, 77). Opet na temelju analize grbova, I. Feld je cijelu radionicu povezao uz osobu Fridrika III. i datirao, s obzirom na podatke o građevinskim zahvatima iz povijesnih izvora, nekoliko primjera peći s viteškim figurama (Eger, Egervár, Tata) u vrijeme iza 1470. godine. Ako ovim zaključcima, pridodamo i skup nalaza iz utvrde Nagyvázsony-a, Tamasí je došla do konačnog zaključka kako je radionica peći s viteškim figurama morala raditi oko 25 godina i to od 70. –tih godina 15. stoljeća do kraja 15. stoljeća. Odlučujući faktor u donošenju ove datacije, imali su prema autoričinom mišljenju, nalazi sa Višegrada, gdje je peć s viteškim figurama nastala iz modela (kalupa) radionice peći s viteškim figurama s Budima, te su s obzirom na stratigrafske podatke i heraldičke elemente datirani u sredinu ili drugu polovicu 80-tih godina 15. stoljeća, a njezin naručitelj i vlasnik je bio sam kralj Matijaš Korvin. Holl pak i dalje tvrdi kako se višegradski pećnjak s prikazom lava koji sjedi ispod hrasta ne poklapa s pećnjacima iz radionice peći s viteškim figurama iz Budima, i zbog toga nije primjeren za dataciju čitave budimske radionice

(Tamasí 1995, 77). Konačno, kada se uzmu u razmatranje veze švicarskih i mađarskih radionica, teško je reći koji datum treba prihvatiti, jer se kopije i imitacije iz kruga budimske radionice peći s viteškim figurama mogu datirati u kraj 15. stoljeća do početka 16. stoljeća. Nalazi kasnogotičkih pećnjaka pohranjenih u muzejskim institucijama na prostoru nekadašnje Slavonije o kojima će biti više riječi u zasebnom dijelu disertacije, često su izravan ili posredan produkt spomenutog zlatnog doba kraljevske radionice.

Holl je zaključio kako je u 15. stoljeću kalij (zin) glazura bila nepoznata izvan granica Italije. Ako su u sjevernim zemljama pećnjaci bili glazirani, to je bila jedino prozirna olovna glazura. Tamasí zaključuje kako su majstori züriške radionice, kako bi osigurali dobar sjaj svoje zelene olovne glazure, već otprilike od 1430. godine pećnjake premazivali tankim slojem engobe (Tamasí 1994, 64). Dok je na prostoru Švicarske uporaba engobe bila dosta raširena, na prostoru Ugarske je bila manje široko rasprostranjena, ali također poznata u kraljevskim radionicama peći s viteškim figurama i medaljonima (Tamasí 1994, 64). Tako Tamasí smatra kako je ondašnja Švicarska bila nešto naprednija u pogledu tehnologije glaziranja, posebno upotrebi polikromije, u odnosu na Ugarsku. Olovna glazura se je bojala s metalnim oksidima i izbor boja išao je od zelene, do žute i smeđe. Olovne glazure u boji su poznate u mađarskim kraljevskim radionicama već od sredine 14. stoljeća. Dok je radionica peći s viteškim figurama koristila zelenu i smeđu olovnu glazuru i to posljednju samo rijetko, kao korak natrag prema polikromnosti nailazimo medaljon na pećnjacima s prikazom Marije i Navještenja jednobožno žuto glazirane. Polikromija je cvala krajem 15. i početkom 16. stoljeća, kada se sa kraljevske palače u Budi i na nekoliko aristokratskih dvorova javljaju polikromno glazirani pećnjaci sa zin glazurom, međutim zaključuje kako su u drugoj polovici 15. stoljeća nekoliko majstora na različitim mjestima sjeverno od Alpa, i to neovisno jedan od drugog, uspjeli napraviti zin-glazuru. Prva boja s kojom se uspješno eksperimentiralo je bila bijela (sivo zelena) tzv. prljava bijela rana zin glazura. U Zürichu se je pojavila prvi puta na pećnjacima s rozetama, a u Njemačkoj i Mađarskoj na figuralnim prikazima gdje pokriva lice i ruke. Zatim se u Švicarskoj registrira siva ili jabuko zelena glazura schaffenausenskih pećnjaka s ležećim lavom ispod hrasta, te predstavljaju rani oblik ranih mutnih zin glazura. Prijašnje mišljenje da je tehnologija zin glazure prije 1500. godine na području sjeverno od Alpa nepoznata, moralo se napustiti (Tamasí 1994, 65). Prema tome, prvi pećnjaci sjeverno od Alpa koji su presvučeni zin-glazurom su züriški rozetni pećnjaci na kojima se uočava pojedinačna uporaba zin-glazura (mangan lila,

tirkiz itd.) (Tamasí 1994, 65), iako je Holl tvrdio kako se zbog blage mediteranske klime umijeće gradnje i konačno višebojno glaziranje kaljevih peći nije razvilo u Italiji, već je upravo Mađarska bila mjesto gdje su se poklopili potreba za peći i nadmoćno vladanje tehnikom u zin –glazuri, kao indirektna posljedica braka Beatrice Aragonske i Matijaša Korvina, koji je pozvao talijanske majstore na svoj dvor. Naime, Holl je arheološkim istraživanjima dokazao postojanje lokalne proizvodnje posuda u tehnici majolike u tzv. dvorskoj Korvinovoj radionici, te smatra kako je nakon vjenčanja 1476. godine porasla konstantna graditeljska aktivnost, te je novosagrađene sobe trebalo opremiti luksuznim pećima. Stoga Holl zaključuje kako su Talijani radeći u majolici mogli riješiti spomenuti problem jedino u suradnji s mađarskim majstorima keramičarima, koji su do tada uspjeli dostići najviše standarde u izgradnji kaljevih peći. Tako je nastala tzv. Matijaševa peć čiji glavni dio čine pećnjaci s reljefnim prikazom kralja M. Korvina na prijestolju. Prema Hollu, autor spomenute peći prvi je majstor keramičar koji je upotrijebio bijelu zin-glazuru kao podlogu za dekoraciju peći, tako da su ruke i lice, te nabori na odjeći ostavljeni bijeli. Sljedeća faza u razvoju višebojnosti peći je tzv. peć s *ganre* slikama iz iste radionice gdje je proporcija stare i nove glazure recipročna, a nastala je između 1485 i 1490. godine. Pećima iz spomenute radionice bili su opremljeni i samo izabrani dvorovi u Ugarskoj kraljevini, primjerice u Estergonu, gdje je Beatrice provela 10 godina kao udovica.

Treba imati na umu da je širenje umjetničkih utjecaja od centra u periferiju često vezano uz utjecajne pojedince na visokim političkim položajima koji dolaskom na periferiju, ili pak, svojim vezama sa centrom, donose duh novih kulturnih stremljenja, pa tako i predmete vrhunskog umjetničkog obrta. Tako B. Mašić zaključuje kako je početak djelovanja radionice s Nove Vesi vezan uz dolazak obitelji Alben koja je uživala izniman ugled na dvoru Žigimunda. Oba Albena, Eberhard i Ivan, bili su kancelari na dvoru (Mašić 2002, 38), a kao najizglednijeg naručitelja peći s vitezom autor navodi zagrebačkog biskupa Osvalda Thuza, budući da su, prema njegovom mišljenju naručitelji takve peći morale biti ne samo platežno sposobne osobe, već osobe koje su imale jasnu predodžbu njezina izgleda. Također zanimljivo zaključuje kako su i ostali nalazi ulomaka pećnjaka peći s vitezom pronađeni na Susedgradu, Medvedgradu, Garićgradu, Gudovcu u uskoj vezi s obitelji Thuz (Mašić 2002, 38). Do sličnih zaključaka navodi nas i podatak da su osobe od povjerenja kralja Ladislava V., poput Dénesa Széchia u arhiepiskopalnoj palači u Estergonu, imali privilegiju da se griju peći s

vitezovima iz kraljevske radionice (Voit, Holl 1963, 22), zatim se navodi kako je u nekoliko slučajeva sigismundova kraljevska radionica opskrabila svojim proizvodima vjerojatno i plemićka imanja u Budi i Višegradu, ili pak plemićke ladanjske kuće, kao kraljev poklon (Voit, Holl 1963, 18). U rezidenciji Sigmunda Ernusta, biskupa Pecsá u periodu od 1473. do 1505. nailazimo na kopiju peći s vitezovima kraljevske radionice i doznajemo kako je graditelj spomenute peći naručio novi negativ za donji dio peći, gdje su pećnjaci nosili grb biskupske obitelji (Voit, Holl 1963, 24). Naravno, jedna peć nastala po uzoru na peći koje su grijale kraljeve odaje, svakako postaje vrlo tražen i pomodan proizvod. Tijekom svojeg širenja, razlikuje se grupa pećnjaka najvjerojatnije nastalih iz kalupa vrlo bliskih budimskim izvornicima, a zasigurno su postojali i kalupi za nešto jednostavniju varijantu (ili varijante) peći s vitezom, koje su očito kružili srednjom i dijelom istočne Europe. Tako su i poluproizvodi pronađeni u radionici na Novoj Vesi predstavnici jedne takve jednostavnije varijante peći s vitezom, dok je samo tri komada poluproizvoda koji su vjerojatno nastali prilikom izrade peći koja je bila iz kalupa vrlo bliskih izvorniku, i za naručitelja koji si je takvu peć mogao priuštiti.

Dakle, već je B. Mašić uočio kako se ulomci peći s vitezom iz Garić-grada, Susedgrada, Medvedgrada i Gudovca mogu dovesti u vezu s radionicom na Novoj Vesi, dok se ulomci iz Čakovca i Iloka moraju dovesti u vezu s već spomenutim pečuškim biskupom Sigmundom Ernustom, i knezovima Iločkim (Mašić 2002, 40).

I konačno, ovo poglavlje zaključuje se s u tekstu već spomenutom najstarijom, i vrlo vjerojatno najreproduciranijom peći nastalom na prijelazu iz kasne gotike u renesansu. Spomenuta kaljeva peć u potpunosti je sačuvana *in situ* u dvorcu (utvrđi) Hohensalzburg u blizini Salzburga te je sa sigurnošću, s obzirom na godinu upisanu na samoj peći, datirana u 1501. godinu. Peć se uzima kao završni stupanj kasnogotičkih oblika peći (Franz 1981, 40).



## 5. PEĆNJACI I KALJEVE PEĆI 16. I 17. STOLJEĆA

Na prostoru sjeverno i srednjoeuropskih zemalja renesansna umjetnost ne razvija se iz vlastite tradicije, međutim, ideali humanističkog obrazovanja koji podrazumijevaju spoznaju antičke mitologije i povijesti, kao i utjecaj reformacije i protureformacije s pričama iz Starog i Novog zavjeta nalaze svoj izražaj u reljefnim ukrasima na kaljevim pećima. Pojedini motivi i likovi prisutni su i na pećnjacima iz razdoblja gotike, međutim, u pravilu su imali samo jedan lik, dok se na renesansnim pećnjacima javljaju čitave kompozicije. Upravo je za renesansu karakteristična činjenica da umjetnici počinju *dizajnirati* pojedinačne komade namještaja. Tiskaju se razni priručnici i grafički predlošci. Prvi poznati predlošci za izradu renesansnog namještaja na prostoru središnje Europe prisutni su u Njemačkoj, i to u vidu drvoreza Ausburških majstora Petera Flotnersa i majstora H. S. (Franz 1981, 71). Naime, Nürnberg i Ausburg svakako se mogu smatrati srednjoeuropskim centrima cjelokupne kasnorenesansne umjetnosti i obrta, pa tako i lončarstva (Franz 1981, 71). Uporaba negativa u procesu svojevrsne serijske proizvodnje nije ograničena samo za lončarstvo, o čemu svjedoči čitava kasnogotička i renesansa arhitektura i ostali umjetnički obrt kao što je npr. zlatarstvo. Tako je do preuzimanja motiva za ikonografske programe na prednjim reljefnim pločama pećnjaka došlo najkasnije od sredine 15. stoljeća uz pomoć tiskarskih grafika, npr. majstora E.S. Međutim, nije sasvim jasno je li veći dio tih slika od samog početka stvoren kao predložak za obrtnike (Rosmanitz 2012, 64). Grafički predlošci mogli su se koristiti na dva načina za pećnjake: kao predložak za reljefe ili monokromatskim ili polikromatskim oslikavanjem ravnih polja slika. Ova posljednja tehnika ograničena je sve do baroka barem regionalno na južni Tirol i Švicarsku (Rosmanitz 2012, 64). Ali bitno češća bila je primjena grafičkih predložaka za reljef. Za to je bio nadležan modelar ili izrađivač kalupa. On se treba svrstati u „sivu zonu“ između umjetnika i obrtnika. Njegovo zanimanje slično u velikoj mjeri današnjem dizajneru. Za njegov posao nije bila potrebna samo velika spretnost, on je morao prenijeti i grafike koje su dijelom bile jako malog formata u trodimenzionalne prapatrice, odnosno odrezane reljefe u drvo ili keramiku. Takvi izrađivači kalupa radili su između ostalog u velikim sajamskim gradovima kao što je Frankfurt ili Nürnberg. Samo ih je malo poznato po imenu. Pa čak i kada su ti izrađivači kalupa potpisivali svoje kalupe, gotovo se ništa ne zna o istaknutim osobama tog ceha kao što su Hans Berman ili majstor VF. Možda je to i zbog

toga jer je oblikovanje kalupa vjerojatno samo jedno od mnogih polja djelatnosti velikih radionica. Majstor HGD osmislio je sredinom 16. stoljeća maštovite prikaze unutrašnje i vanjske arhitekture koji su korišteni kao okviri unutar kojih su se smještale scene s likovima. Pedeset godina kasnije majstor Gerog Vest III smještava likove u krajolike s mnoštvom detalja (Franz 1981, sl. 408-410). Majstori iz obitelji Vest predstavljaju jedne od najvažnijih predstavnika pećara i modelara na prostoru središnje Europe (Franz 1981, 71). Jedan od prvih često prihvaćenih umjetnika kod oblikovanja reljefa pećnjaka bio je Monogrammist E.S. Od 16. je stoljeća izrada reljefa prema grafičkim uzorcima prije pravilo nego iznimka. Pritom se od drvoreza ili bakroreza ne preuzima samo figuralni i scenski prikazi nego se uključuju i ornamentalni okviri za oblikovanje okvira. Grafički predlošci mogu se dokazati za mnogobrojne kalupe i pećnjake. Njihovi koncepti slika potječu od u njihovo vrijeme vrlo poznatih njemačkih umjetnika kao što su Heinrich Aldgrever (1502.-1555./61.), Jost Amman (1539.-1591.), Hans Sebald Beham (1500.-1550.), Virgil Solis (1514.-1562.) ili Georg Pencz (1500./02.-1550.) (Rosmanitz 2012, 65). Inače im je svima zajedničko da su imali već dobro razrađen sustav preprodaje kako bi se njihova djela brzo širila. Pećnjaci koji pripadaju toj tradiciji pokazuju jasno strukturiranu okvirnu arhitekturu, ali koja se uglavnom ne povezuje s unutarnjim poljem. Za razliku od reljefa prema kasnogotičkim predlošcima, motivi su predstavljali dijelove jedne veće serije (Rosmanitz 2012, 65). Na kraju 16. stoljeća posezalo se sve više za likovno još kompliciranijim drvorezima i bakrorezima nizozemskih majstora kao što su Dirck Volkertszoon Coornhert (1522.-1590.), Philip Galle (1537.-1612.), Hendrik Goltzius (1558.-1617.) i Maarten van Heemskerck (1498.-1574.). Jedan od najvažnijih širitelja ideja bio je Antwerpner Maler Marten de Vos (1532.-1603.) (Rosmanitz 2012, 66). Modelari su mnoštvo detalja uspjevali prenjeti na novi, puno grublji medij smještavajući centralne figure u visoki a pozadinu u niski reljef. Upravo okvir pećnjaka, koji je na gotičkim primjercima, izuzev masivnih nišastih, posebice krunišnih pećnjaka, uglavnom služio samo za razgraničenje, u renesansi postaje sve važniji (Franz 1981, 71). Tipični renesansni pećnjaci uglavnom se sastoje od okvira i unutarnje slike koji se odvojeno modeliraju. Dakle, kako bi raznoliki motivi dočarani na pećnjacima velikog formata s prednjom ukrasnom pločom došli do pravog izražaja, morao je i okvir biti bogatije napravljen. Okvir pećnjaka i koncepcija cjeline kao arhitektonske tvorevine postali su bitno bogatiji po oblicima i raznovrsniji. „Horror vacui“ uzeo je maha. Letvičasti pećnjaci, keramički ukrasni elementi i stupovi stavljani naprijed dali su pećima dodatnu prostornost.

Iako se početkom 16. stoljeća zadržavaju osnovne karakteristike kasnogotičke proizvodnje (sl. 45), prvi elementi novoga stila na kaljevim pećima javljaju se u vidu reljefnih ukrasa na pojedinim pećnjacima, a od druge polovice 16. stoljeća mijenja se i izgled konstrukcije čitave peći. Najstariji primjeri pećnjaka s renesansnim motivima potječu iz njemačke Švicarske<sup>83</sup> (Franz 1981, 75). Nagi renesansni *putti* predstavljaju najranije renesansne motive na švicarskim pećnjacima s početka 16. stoljeća (Franz 1981 sl. 171). Rani primjeri renesansnih elemenata javljaju se i na dva saska pećnjaka (Franz 1981, sl. 172, 173). Ranorenesansnu pećarsku proizvodnju svakako je obilježila nirnberška radionica koja je proizvodila peći karakterističnog izduženog oblika, zbog i dalje prisutnog kasnogotičkog utjecaja, međutim, na pećnjacima se javljaju renesansni motivi, poput sedam „slobodnih umjetnosti“ personificiranih u vidu ženskih likova, a nirnberški proizvodi i kopije proizvoda prisutni su na dosta širokom području, u njemačkim zemljama, ali primjerice i u gornjoj Austriji (Franz 1981, 76), a kako će se izložiti u daljnjem poglavlju disertacije, utjecaji nirnberške proizvodnje jasno se očituju na slovenskom i hrvatskom materijalu. Bitno je naglasiti kako nirnberške peći (sl. 46) na temelju duge dvjestogodišnje neprekinute tradicije proizvodnje kaljevih peći utjelovljuju najčišće principe renesansnog dizajna (Franz 1981, 72). Za ove peći karakteristični su primjerice, ležeći grifoni i lavovi kao samostojeće noge peći ili kao reljefni ukras na pećnjacima vijenca peći (Franz 1981, 79, 81). Posebne inovacije sastoje se u korištenju pećnjaka različitih formata. Prema R. Franz, navedenu prvu fazu renesansnih peći karakterizira oponašanje renesansne arhitekture, kao što je to bio slučaj s renesansnim talijanskim namještajem (Franz 1981, 71). Možda je najtipičniji primjerak ove faze nirnberške proizvodnje tzv. peć ukrašena vazama (njem. *Vasenofen*), poput zeleno glazirane peći koja je grijala prostorije nirnberškog burga (Franz 1981, sl. 276, (sl. 46). Na ovoj peći vidljivi su karakteristični vijenci ukrašeni motivom akantusa, te red letvičastih pećnjaka ukrašenih *maskeronom*, poput pećnjaka iz V. Tabora.

R. Franz izdvaja drugu fazu razvoja renesansnih peći, koja započinje u Nürnbergu u zadnjoj četvrtini 16. stoljeća, a karakterizira ju vidljiv utjecaj suvremene skulpture, odnosno puno veća plastičnost u kompoziciji likova na pojedinim pećnjacima i čitavog tijela peći, kojoj pridonosi uporaba kutnih pećnjaka u obliku plastičnih ukrasa, a tipičan su primjer nirnberška peć iz Winklergasse (Franz 1981, sl. 420) (Franz 1981, sl. 368-

---

<sup>83</sup> Autorica navodi pećnjake iz Steina na Rajni s golim *puttima*, Amorum, figurama Adama i Eve, te dva pećnjaka s figurom muškarca, odnosno žene koji su s obzirom na odjeću datiani u 1510. godinu (Franz 1981, 75). Smatra da poticaj najranijim renesansnim motivima na švicarskim pećnjacima daje stil Hansa Holbeina (Franz 1981, 75, sl. 170).

370). Arhitektonski elementi te karakterističan izgled tijela peći koja se doima poput renesansne građevine ostat će praktički nepromijenjen sve do 1700. godine, iako se od sredine 17. stoljeća polako gube njezine skladne proporcije, te umetnuti pećnjaci koji postaju sve izduženiji a peći u stilu manirizma rastu u visinu (Franz 1981, 72).

Još jedna novina koja se javlja od druge polovine 16. stoljeća svakako su prvi pokušaji, poboljšanja tehnike grijanja kaljevih peći. Ranije kaljeve peći bile su izraziti potrošači drva, budući da je 70% do 80% topline dobivene gorivom za grijanje nepovratno izgubljeno u vrućim dimnjacima. Car Ferdinand I. dao je 1557. na gradskoj vijećnici u Augsburgu građaninu Friedrichu Fromeru privilegij da bi svoje "napore oko uspješne uštede drva" sprovodi posvuda (Franz 1981, 73). Iako se izdaju tiskani priručnici inženjera spomenutih u prvom dijelu disertacije, upitno je koliko i kada su ekonomične novine u dizajnu kaljevih peći zaista prisutne u široj uporabi, u kućanstvima građana i nižeg plemstva, pogotovo uzevši u obzir čitavi europski prostor na kojem se upotrebljavaju kaljeve peći.

Višebojne glazure koje se sastoje od mješavine olova i bakra prisutne su na reljefno ukrašenim pećnjacima od sredine 15. stoljeća, a na jednostavnim pećnjacima oko 1500. godine. Reprezentativni primjer je svakako peć iz Salzburga. Polikromija je prisutnija na pećnjacima prve polovice 16. stoljeća kada se javlja sjajna bijela kositrena glazura, nego kasnije kada je ponovno prisutna monokromija. Naime, u visokoj renesansi stavlja se poseban naglasak na oštro oblikovanje velikih reljefnih pećnjaka i jednobojne olovne glazure, zelenih, smeđih i crnih nijansi (Franz 1981, 73). Za razliku od oslikanih fajansnih peći, prilikom bojanja reljefnih pećnjaka različite glazure su se često prelijevale po pojedinim detaljima. U alpskom području razvija se polikromija od početka 16. stoljeća pod utjecajem talijanske majolike, kojima su oslikani ravni pećnjaci. Ovdje dolazi do izražaja tehnika fajanse koja je u 18. stoljeću stekla veliku popularnost (Franz 1981, 73).

Pretpostavlja se kako su fajansne peći nastale kombinacijom lokalne tradicije izrade reljefno ukrašenih peći i inovacija u oslikavanju keramike koje su prihvaćene pod utjecajem poznatih talijanskih keramičarskih centara poput Faneze i Urbina. Fajansa se javlja u južnom Tirolu i Trentinu zasigurno pod utjecajem talijanskih keramičara, iako se, primjerice u bernskoj regiji razmatra mogućnost utjecaja južnofrancuske i španjolske proizvodnje (Marchesi 1997, 173 – 175).

Prema tome, fajansna glazura učestalo se počinje koristiti na prostoru švicarskih pokrajina od prve četvrtine 16. stoljeća na dalje.<sup>84</sup> Kaljeva peć datirana u 1518. godinu iz utvrde Holligen u Bernu smatra se najranijom peći s fajansnom glazurom na prostoru današnje Švicarske (Roth 1999a i Roth Heege 2001). Za razliku od talijanske fajanse iz istog razdoblja, pećnjaci iz Holligena imaju bijeli premaz ispod glazure kako bi se naglasila boja glazura i spriječila vidljivost boje crijepa pečene keramike.

Lepeza motiva koji su u uporabi tijekom prve polovine 16. stoljeća još uvijek je pod utjecajem kasnosrednjovjekovne ikonografske tradicije: peć iz utvrde Holligen ukrašena je s vrlo popularnim kasnosrednjovjekovnim prikazom Trojanskog rata prema Daresu Phrygiusu (Roth 1999a). Javljuju se sirene i kentauri s natpisima poput "Venus", "Mars", "Hannibal de Troy" i "Scipio de Carthage". Može se pretpostaviti da je naručitelj peći izborom scena nastojao ukazati na vlastito humanističku izobrazbu, a kod izbora motiva javlja se i obiteljski grb naručitelja.

Kaljeva peć datirana u 1534. godinu iz utvrde Spiez vrlo je poznata, međutim rekonstrukcija izrađena sredinom 20. stoljeća danas nije u potpunosti prihvatljiva (Messerli 1999, 115 - 117.). Peć predstavlja reprezentativne primjerke višebojnih pećnjaka ukrašenih heraldičkim grbom vlasnika utvrde, u kombinaciji s uzorcima koji se ponavljaju. Četverolisni motiv iz Spieza poznat je i na drugim lokalitetima, međutim, javlja se zeleno glaziran (Bern: Roth Kaufmann *et al* 1994, kat. 353. Solothurn: Hochstrasser 1993, sl. 10, 11. Valangin: Heiligmann - Huber 1983, T. 20-73b). Peć iz dvorca Worb datirana u 1543. godinu predstavlja tehnološki napredak, a višebojnost je naglašena žutom i plavom bojom koje prevladavaju na uzorcima koji se ponavljaju. Rani švicarski primjeri višebojnih peći s fajansnom glazurom poznati su i iz Gruyèresa (1536) i Rapperswila (1542.), međutim poznati su i rani primjeri iz središnje Njemačke. (Gruyères, Maison Chalamala: Torche, Julmy 1979, 19, kat. 1. Rapperswil, Bremy - Haus: Anderes 1966, 390).

Ipak, unatoč tehnološkim inovacijama, jednoboje peći, uglavnom zeleno glazirane, svakako ostaju najzastupljenije u proizvodnji kaljevih peći, posebno tijekom druge polovice 16. stoljeća. O tome svjedoče ne samo primjerci peći sačuvanih *in situ*, već i mnogobrojni ulomci pećnjaka otkrivenih tijekom arheoloških istraživanja diljem

---

<sup>84</sup> Uglavnom se, što se tiče proizvodnje na švicarskom području, stručnjaci slažu kako su prvi pokušaji eksperimentiranja s fajansnom glazurom izvedeni u drugoj polovici 15. stoljeća, te su poznati rani primjerci iz početka 16. stoljeća iz bernske regije, međutim dalje tijekom 16. stoljeća nastaju vrhunski proizvodi fajansnih peći u Lucernu, a nešto kasnije u Winterthuru.

središnje Europe. Naime, fajansne peći zasigurno su ostale rezervirane za bogate naručitelje koji su predstavljali sam vrh tržišta kaljevim pećima, dok su jedno bojno glazirane peći svakako bile financijski dostupnije širem tržištu. U drugoj polovici 16. stoljeća na švicarskom platou javlja se nanošenje svijetlo obojanog motiva na ravnu prednju ploču pećnjaka bez reljefnog ukrasa uz pomoć kista, poput pećnjaka na peći iz dvorca Rosenberg u blizini Lucerna datirane u 1566. godinu (sl. 49). Peć je potpisana inicijalom MK, i njezina izrada pripisuje se majstoru Martinu Knüselu. Vrhunac razvoja uporabe fajansne tehnike u izradi kaljevih peći svakako predstavljaju poznate peći iz vjerojatno najznačajnijeg keramičkog centra na švicarskom platou u razdoblju 16. i 17. stoljeća, Winterthura (sl. 48, 50). Proizvodnja i relativno široka distribucija vinterturških peći veže se uz obrtničke obitelji Erhart i Pfau. Specifični oblik peći karakterističan za vinterturšku proizvodnju seže u zadnju četvrtinu 16. stoljeća, a vrhunac doživljava u drugoj polovici 17. stoljeća.

Reljefni prikazi prisutni na kaljevim pećima druge polovice 16. stoljeća više se ne oslanjaju na kasnogotičku tradiciju. U ovom razdoblju motivi na reljefno ukrašenim prednjim pločama pećnjaka nastaju pod utjecajem grafičkih predložaka umjetnika poput Josta Ammana, Berthela i Hansa Sebalda Behama, Petera Föltnera, Georga Pencza, Virgila Solisa i Tobiasa Stimmera (Benker, Hagn 2002, 24). To je vrijeme u kojem djeluju poznati majstori poput Georga Vesta u Nürnbergu, Adama Vogta u Landsbergu, Melchiora Lotta u Weilhemu i Hansa Krauta u Vilingenu (Blümel 1965, 77, 78, 91, 198).

Primjerice, marijanski motivi od religijskih motiva više ne dominiraju, već se zamijenjuju scenama iz Starog i Novog zavjeta, poput popularne serije “junaci Starog zavjeta”. Prevladavaju alegorički motivi, poput popularne serije pet osjetila, personificiranih u obliku sjedeće figure unutar medaljona, ili popularne serije sedam vrlina (pravednost, vjera, ...) također personificiranih u vidu likova ispod tipičnih arkada.

Novost u renesansnoj proizvodnji renesansnih peći svakako je pojava tzv. “crno glaziranih peći”, koje, dakako, nisu glazirane crnom glazurom, već tamno smeđom i tamno zelenom, koje su na peći ostavljale dojam crne boje. Spomenute peći bile su izuzetno popularne tijekom druge polovice 16. stoljeća sjeverno od rijeke Majne u Njemačkoj. U Frankfurtu, Augsburgu i drugim gradovima javljaju se crne, grafitom obojene glazure, kojima je namjera bila ostaviti dojam lijevanog željeza (Franz 1981,

73). U švicarskim pokrajinama javljaju se od Nyona na ženevskom jezeru do Berna i Züricha, zatim u Baselu i Konstanzi.<sup>85</sup>

## 6. TIPOLOGIJA PEĆNJAKA SAVSKO-DRAVSKOG MEĐURJEČJA

Već je navedeno kako će se tijekom 15. stoljeća pećarska proizvodnja razvijati u dva različita, a opet utjecajima i likovnim motivima međusobno prožeta kulturno-radionička kruga: južnonjemačke regije i srednjovjekovne Ugarske pogranične regije<sup>86</sup>. Pećnjaci s prostora srednjovjekovne Slavonije u narednom će se poglavlju, s obzirom na tipološko-tehnološke karakteristike, ali i zanimljive ikonografske prikaze usporediti sa sličnim nalazima sa spomenutih prostora. Takva usporedba pruža mogućnost donošenja određenih zaključaka o ikonografskim i radioničkim utjecajima na slavonskim pećnjacima u odnosu na spomenute dvije regije koje se dalje u tekstu najjednostavnije razlikuju kao zapadna i istočna.

Kako bi se dobio osnovni uvid u građu koja je pohranjena u muzejskim čuvaonicama na prostoru savsko-dravskog Međuriječja nužno je iznijeti osnovne karakteristike pregledanih nalaza po zbirkama. Iako je građa iz Arheološke zbirke Muzeja Moslavine u Kutini zbog svog značaja predstavljena u zasebnom potpoglavlju dalje u tekstu, bitno je napomenuti kako se brojnošću, kvalitetom i raznolikošću također izdvajaju ulomci pećnjaka pohranjenih u Gradskom muzeju Čazma, Muzeju Međimurja u Čakovcu, Gradskom muzeju Bjelovar i Gradskom muzeju Varaždin. Pećnjaci s Nove Vesi zasigurno čine još bogatijom Srednjovjekovnu zbirku Muzeja grada Zagreba, te se zajedno s izuzetno reprezentativnim pećnjacima sa Ružica-grada pohranjenim u

---

<sup>85</sup> (Basel, Lindenberg 12: Jahresbericht BS 1983, sl. 53, 54. Bern, Rathausgasse: Roth Kaufmann *et al.* 1994, kat. 74; Boschetti - Maradi, Gutscher 2004, 28. Burgdorf, Siechenhaus: Glatz 1995, kat. 77. Fribourg, Grand Rue 10: Bourgarel 2002, 54. Zürich, Lindenhof: Vogt 1948, T. 42-10). Plava i manganska ljubičasta nanosila se je kistom i predstavljala novitet (Bern, Münsterplattform (oko 1531.): Roth Kaufmann *et al.* 1994, kat. 257. Konstanz, Kreuzlingerstrasse 29: Glaube, Kunst und Spiel 1996, 79. Nidau, Rathaus: Boschetti - Maradi 2004b, 650).

<sup>86</sup> Veliki pomak u izučavanju radioničke pripadnosti i tipologije, a na temelju analize pojedinih grupa kasnogotičkih pećnjaka proizvedenih u periodu od druge četvrtine 15. stoljeća na koje se u raznim varijantama nalazi na širokom srednjoeuropskom prostoru, dala je autorica J. Tamasí. Analizirana je tipologija sljedećih motiva na pećnjacima: 1) rozete, 2) ležećeg lava ispod hrasta (tzv. drvočuvajućeg lava), 3) lava oslonjenog na prednje šape, 4) kutnih pećnjaka s motivom tzv. *diamant mustre*, 5) cara Fridrika III., zatim skupina tzv. *Medaillon* pećnjaka južno-njemačke regije: 1) Marijine Blagovijesti, 2) Navještenja, 3) Kristovog rođenja, 4) Djevice s jednorogom, 5) anđela Gabrijela, 6) Hieronymusa, 7) pape Grgura, 8) pelikana, 9) anđela s državnim grbom, 10) sokolara, 11) sv. Tri kralja, 12) viteza na prema lijevo galopirajućem konju, 13) viteza na prema desno galopirajućem konju, 14) sv. Jurja, 15) konjanika s mačem (v. Tamasí 1995).

Zavičajnoj zbirci u Orahovici,<sup>87</sup> svrstavaju u red pećnjacima najvrjednijih zbirci na prostoru današnje Hrvatske.<sup>88</sup>

U Gradskom muzeju Čazma na uvid su dobiveni svi inventirani nalazi pećnjaka koji se trenutačno čuvaju u muzeju. U osnovi se nalazi čazmanskih pećnjaka mogu podijeliti na one iz perioda kasne gotike, zatim renesanse, a izdvojena je nekolicina ulomaka iz baroknog razdoblja. Sudeći prema pregledanim nalazima, čazmanski kaptol zasigurno je bio opremljen vrhunskim pećarskim proizvodima. Zbirka je specifična iz više razloga. U čazmanskoj građi zabilježen je velik broj i raznolikost izdvojenih tipova karakterističnih za slavonski materijal. Na čazmanskom materijalu uočeni su čašasti pećnjaci s ispupčenim križevima na dnu (T. 46, kat. 233). Navedena ispupčenja nastala su kao posljedica lončarskih oznaka na gornjoj ploči lončarskog kola. Pojedini inozemni autori<sup>89</sup> njihovo pojavljivanje, kao i kod keramike posuđa iz istog vremena, koriste kao kronološki dokaz za vremensko određivanje 12. i ranog 13. stoljeća (Roth Heege 2012, 43, sl. 24, 25). Nadalje, postoje indicije kako je biskupska palača mogla biti opremljena pećima s najranije dokumentiranim renesansnim elementima na prostoru srednjovjekovne Slavonije. Širenje umjetničkih utjecaja od centra u periferiju često je vezano uz utjecajne pojedince na visokim političkim položajima koji dolaskom na periferiju, ili pak, svojim vezama s centrom, donose duh novih kulturnih stremljenja, pa tako i predmete vrhunskog umjetničkog obrta. Za razliku od dalmatinskih gradova u kojima je prisutna visoka komunalna svijest te oni postaju nositelji razvitka novoga, naglašeno humanističkoga stila, u kontinentalnoj Hrvatskoj važnost i moć pojedinaca, u ovom slučaju ugarskoga kralja Matije Korvina ali i nekolicine naručitelja bliskih njegovom dvoru pokazuju spremnost prihvaćanja novih umjetničkih strujanja. Lovro Iločki bio je zasigurno jedan od najmoćnijih feudalaca svojega vremena, stoga ne treba iznenaditi zaključak kako kasnogotički nalazi pećnjaka sa Ružica-grada svakako predstavljaju sam vrh pećarske proizvodnje druge polovice 15. i početka 16. stoljeća na

---

<sup>87</sup> Budući da je metrijal s Ružica-grada znanstveno valoriziran i detaljno kataloški prezentiran (Radić, Bojčić 2004), nije bilo potrebe za posebnim uvidom u građu, kao niti zasebnim poglavljem o navedenoj skupini nalaza u ovoj disertaciji. Isti je slučaj s nalazima s Nove Vesi. Nalazi sa Susedgrada pohranjeni u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu također su publicirani. Međutim, kako da je riječ o starijoj publikaciji s crno-bijelim fotografijama, tražen je uvid u spomenute nalaze (Stahuljak, Klobučar 1958).

<sup>88</sup> Građa iz Muzeja Slavonije u Osijeku nažalost nije dobivena na uvid, a prema razgovoru s voditeljem Srednjovjekovne zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu dr. sc. Ž. Demom, jedini nalazi pećnjaka pohranjeni u ovoj važnoj instituciji su zdjelasti pećnjaci iskopani na Mrsunjskom Lugu pedesetih godina dvadesetog stoljeća. Lokalitet je tada protumačen kao ranosrednjovjekovno gradište. Sasvim je izvjesno kako se navedeni nalazi trebaju nanovo valorizirati.

<sup>89</sup> Rani šiljasti i lončasti pećnjaci prostora sjeverne Njemačke, Donje Saske, Vestfalije i sjevernog Hessena datiraju se u drugu polovicu 12. i 13. stoljeće (Roth Heege 2012, 44).



prostoru međuriječja, te sadrže elemente novog renesansnog stila. Autori Radić i Bojčić jasno su uočili vezu pojedinih pećnjaka s pećima iz bečkog Stephansdoma – sv. Kristofor (Radić, Bojčić 2004, kat. 622), Prvi grijeh (Radić, Bojčić 2004, kat. 623), Izgon iz rajskog vrta (Radić, Bojčić 2004, kat. 624), pećnjak s motivom biskupa (Radić, Bojčić 2004, kat. 620), kutni pećnjak s carskim grbom Austrije (Radić, Bojčić 2004, kat. 621), te elemente sjeverne renesanse na pećnjacima s motivom Majke Božje (Radić, Bojčić 2004, kat. 627), Navještenja (Radić, Bojčić 2004, kat. 626) i Salomonovog suda (Radić, Bojčić 2004, kat. 625). Ostale reprezentativne nalaze autori dovode u vezu s ugarskim kraljevskim radionicama u Budimu, Višegradu i Nyéku (Radić, Bojčić 2004, kat. 522-550), a na njima se razaznaje ikonografija i ornamentalni leksik kasne gotike, uglavnom vezane uz tzv. peć s vitezom (*drvočuvajući* lav, grifon, turnirske scene, pojedini sveci na konzolama uz rub nišastih pećnjaka, pelikan, rozeta, elementi gotičke arhitekture itd.). S druge pak strane, dominantna kulturna snaga na tom području u to vrijeme bila je zagrebačka ali očigledno i čazmanska biskupija. Posebno treba istaknuti stoga čazmanski nalaz pećnjaka vijenca peći koji svojim ukrasom odgovara motivu na arhitektonskom ukrasnom elementu od pečene gline s renesansnim ornamentima iz biskupske palače u Čazmi, za kojeg je autor D. Šourek dokazao kako je identičan ukrasima arhivolta arkada tzv. maloga klaustara poznate kartuzije u Paviji (Šourek 2009, 39). Budući da je ukras na pečenoj glini (Šourek 2009, 42, sl. 10) identičan ukrasu na pećnjaku (T. 100, kat. 377, 378) može se pretpostaviti kako su pećari zadušeni da opskrbe dvor kaljevim pećima mogli iskoristiti kalupe lombardskih majstora koji su poslije 1465. godine angažirani prilikom izgradnje biskupskog dvora u Čazmi. Zanimljivo je konstatirati kako motivi ptica koje zoblju grozdove na čazmanskim arhitektonskim ukrasnim elementima od pečene gline (Šourek 2009, 40, sl. 6; 41, sl. 8) uvelike podsjećaju na nalaz kalupa od pečene gline s lokaliteta Gudovac.<sup>90</sup> Dakako, pećari su ukras mogli uz pomoć gline sami kopirati direktno s arhitektonske dekoracije od pečene gline postavljene u palači u bilo kojem momentu, godinama nakon izgradnje dvora. Ipak, ovaj primjer kopiranja ornamenta i širenja utjecaja može samo ostaviti otvorenom mogućnost kako je renesansni stil mogao biti prihvaćen na pećnjacima iz kulturnih centara Ugarske (pa tako i prostora srednjovjekovne Slavonije) ranijim i direktnijim vezama nego što je to bio slučaj na švicarskom, austrijskom i

---

<sup>90</sup> Prilikom uvida u fundus Muzeja grada Bjelovara kalup je fotografiran, a dokumentiran je i u: Tkalčec 1997, T. XXX-3 i konačno objavljen u : Jakovljević 2006, 132. Svakako bi se trebala izvršiti usporedba opeke iz Čazme i kalupa iz Gudovca, te uopće izvršiti podrobija analiza zanimljivih ulomaka arhitektonskih ukrasnih elemenata od pečene gline pohranjenih u bjelovarskom Muzeju.

južnonjemačkom materijalu. Ova konstatacija može biti poticaj za neka buduća istraživanja. Renesansni ornamentalni leksik mogao se postepeno javljati na pojedinim pećnjacima još, u osnovi, kasnogotičkih kaljevih peći. Uvidom u čazmansku građu makroskopskim pregledom gline stječe se dojam da je opisani pećnjak s renesansnim ornamentom (inv. br. GMČ 4425) mogao činiti cjelinu s ulomkom pećnjaka s reljefnim ukrasom dijela konja (inv. br. GMČ 5594) identičnom uobičajenim prikazima viteza na konju s tzv. peći s vitezom. I ostali ulomci koji po svojstvima gline odgovaraju prethodno navedenim također predstavljaju ulomke s reljefnim prikazima konzola i arhitektonskim elementima uobičajenim na tzv. peći s vitezom (inv. br. GMČ 5902, GMČ 4465). Prepoznata je još nekolicina nalaza koji ukazuju na ukrase karakteristične za tzv. peć s vitezom, poput dijela viseće perforirane prednje ploče nišastih pećnjaka s reljefno ukrašenom unutrašnjosti na navedenoj peći (inv. br. GMČ 4473), te dva ulomka koji sasvim jasno čine ostatke pećnjaka s anđelom štitonošom (inv. br. GMČ 4470). U ovu skupinu nalaza svakako treba uvrstiti i primjer zeleno glaziranog krunišnog pećnjaka s perforiranom prednjom pločom i polucilindričnim tijelom (T. 79, kat. 298, inv. br. GMČ 5915) i dio uskog nišastog pećnjaka s ukrasom niza malih rozeta na donjem rubu (inv. br. GMČ 5906).

Posebnu skupinu nalaza čine ulomci kasnogotičkih pećnjaka koji svojim reljefnim ukrasom i formom mogu dovesti u vezu s proizvodima radionice u Novoj Vesi, i to njezinom prvom fazom djelovanja.

Upravo je u čazmanskoj građi prepoznat veći broj ulomaka specifičnog tipa kutnog pećnjaka sastavljenog od polucilindra i zdjele (T. 76, kat. 291, inv. br. GMČ 4419) izdvojen pod nazivom *kutni pećnjak posebnog oblika* ili *zdelasto-polucilindrični kutni pećnjak*. Isti tip pećnjaka prepoznat je u građi s Nove Vesi (T. 94, kat. 346, Muzej grada Zagreba inv. br. 582 A) te na Ružica-gradu (T. 76, kat. 292; Radić, Bojčić 2004, kat. 492). Među nalazima iz kasne gotike prepoznati su ulomci pećnjaka s prikazom Samsona koji ubija lava,<sup>91</sup> zatim jedan ulomak koji je dio veće kompozicije a koja nesumnjivo prikazuje sv. Margaretu.<sup>92</sup> Uočeno je i više ulomaka sa centralnim stiliziranim prikazom rozete, uokolo koje su smještene četiri manje rozete u uglovima prednje ukrasne ploče, te po dvije manje rozete na svakoj strani uz centralni motiv. Ovaj tip rozete jasno se razlikuje od rozeta koje se vežu uz tzv. peć s vitezom. Dokumentiran

---

<sup>91</sup> Ulomci su pronađeni tijekom istraživanja 2009. i imaju signaturu 172/2009.

<sup>92</sup> Ulomak sa signaturom 130, G-108.

je i neglazirani pećnjak reljefno ukrašen s geometrijskom rozetom (inv. br. GMČ 4400). Izdvojeno je više tipova zeleno glaziranih pećnjaka vijenca peći. U skupinu kasnogotičkih nalaza svakako spadaju i neglazirani ulomci s reljefnim prikazom viteza na konju koji je prikazan pomalo arhaično, sasvim drugačije od turnirskih scena na tzv. peći s vitezom, a također se ne može dovesti u vezu s vitezom na pećnjacima iz Vrbovca. Uočen je i dio neglaziranog pećnjaka s prikazom češkog lava.<sup>93</sup> Vrlo popularan motiv cvijeta u luku na kaneliranoj podlozi, prisutan na pećnjacima od kasne gotike do kasne renesanse javlja se i u Čazmi (inv. br. GMČ 4349), i to na neglaziranom pećnjaku vrlo sličnom pećnjaku istog tapetnog ukrasa iz V. Tabora (sl. 15, T. 12, kat. 71). Uočen je i gotovo cjelovit pećnjak s vrlo čestim reljefnim prikazom anđela Gabrijela,<sup>94</sup> karakterističnim za treću fazu radionice u Novoj Vesi, a koji se pojavljuje u Varaždinu i Gudovcu. Izdvojen je u i ulomak s reljefnim ukrasom dvoglavog orla (inv. br. GMČ 5589).

Kasnogotički pećnjaci jednostavne forme dijele se na jednostavne čašaste pećnjake, lukovičaste pećnjake šiljastog vrha, lukovičaste pećnjake turbanastog vrha te jednostavne zdjelaste pećnjake trokutastog i kvadratnog<sup>95</sup> otvora. Posebno su zanimljivi ukrasni elementi kruništa peći kojih je u čazmanskoj građi zabilježen u nekoliko različitih formi (T. 87, kat. 326, 327, 328). Pojedini primjeri zdjelastih pećnjaka kvadratnog otvora imaju zeleno glaziranu unutrašnjost (T. 41, kat. 218, 219).

U čazmanskome materijalu jasno su se prepoznali ulomci renesansnih pećnjaka koji su, u odnosu na kasnogotičke ulomke, relativno malobrojni. Dokumentirani su zeleno glazirani pećnjaci s karakterističnim okvirom sa stiliziranim akantusovim lišćem i krilatim glavicama *putta* u uglu (inv. br. GMČ 4469). Ostali ulomci pripadaju istoj cjelini, s vegetabilno-vitičastim ornamentom (inv. br. GMČ 4462, GMČ 4464), te akantusom na pećnjaku vijenca peći (inv. br. GMČ 5599). Nešto je drugačija skupina neglaziranih pećnjaka koji čine reljefni prikaz centralnog motiva *masekrona* u medaljonu uokvirenom s floralno-vegetabilnim ukrasom i tzv. bisernim nizom (inv. br. GMČ 4415).

Uvidom u građu pohranjenu u Muzeju grada Đurđevca ustanovljeno je kako većina ulomaka predstavlja ostatke peći iz novog vijeka uglavnom tapetnog ukrasa, vrlo

---

<sup>93</sup> Signatura 108.

<sup>94</sup> Signatura C-116.

<sup>95</sup> Dva gotovo u potpunosti rekonstruirana zdjelasta pećnjaka kvadratnog otvora svojim oblikom približavaju se formi lončastih pećnjaka (T. 44, kat. 228, 229).

vjerojatno iz 19. stoljeća. Ipak, izdvojeno je tri ulomka koji skromno svjedoče kako je Đurđevac morao u određeno vrijeme biti opremljen kasnogotičkim pećima. Uz zeleno glazirani ulomak malih dimenzija s prepoznatljivom kasnogotičkom viticom uz rub pećnjaka na kojem nema sačuvanih reljefnih ukrasa, definiran je i zeleno glazirani ulomak s lavljom glavom iznad koje se nalazi ruka u karakterističnom naboranom rukavu, što ne ostavlja sumnju kako je riječ o pećnjaku s prednjom pločom ukrašenom s reljefnim prikazom Samsona koji ubija lava. Svakako se u period kasne gotike može datirati ulomak zeleno glaziranog pećnjaka sa sačuvanim reljefnim prikazom grba, sličnog motivu grba na pećnjaku s anđelom štitonošom ili pećnjaku s motivom viteza na konju. Ulomak je suviše malih dimenzija kako bi se pobliže definirao. Izdvojen je tek jedan smeđe glazirani ulomak s djelomično sačuvanom reljefnim prikazom ženskog lika u haljini s dugom valovitom kosom, vrlo sličnom liku Majke Božje iz scene Navještenja Marijinog. Ulomak je ipak premalen kako bi se moglo tvrditi da je zaista riječ o navedenom motivu. Izdvojen je jedan ulomak vrha lukovičastog pećnjaka s turbanastim vrhom.

Od renesansno-ranobaroknih ulomaka prepoznati su ulomci koji su činili pećnjak s centralnim reljefnim prikazom sv. Petra s ključem, u tipičnom renesansnom okviru s floralno-vegetabilnim ornamentom. Sporadično je izdvojeno još ulomaka tipično renesansnog reljefnog ukrasa, poput tamno glaziranog perforiranog krunišnog pećnjaka s prikazom dupina, te nekolicina ulomaka pećnjaka vijenca peći ukrašenog *akantusom*. Serije pećnjaka s reljefnim prikazima apostola vrlo su česte, a motiv je korišten u brojnim varijacijama. Popularan je u pokrajini Alsace i jugozapadnoj Njemačkoj (Rosmanitz 2000, 101-113). Serija koja se kao motiv na pećnjacima javlja od 16. st. i sastoji se od 16 figura koje prezentiraju Krista, 12 apostola, sv. Pavla, Mariju i Raspeće. Najstariju poznatu seriju apostola napravio je Hans Berman između 1550. i 1562., prije modela Hansa Sebalda Bechama (1500.-1550.) (tip A). Taj motiv sve se više usavršava, kao na primjerima koje je izradio pećar Hans Kraut Villiard u opatiji sv. Petra u Schwarzwald u krajem 1586. (Franz 1981, sl. 332-337; Strauss 1966, 108-109, T. 73-74).

Iznenadjujuće mali broj ulomaka pećnjaka pronađenih prilikom arheoloških istraživanja Zelingrada pohranjen je u Muzeju sv. Ivan Zelina. Radi se tek o deset ulomaka pećnjaka koji su fotografirani prilikom uvida u građu. Tri ulomka prednjih ukrasnih ploča pećnjaka dio su većeg reljefnog ukrasa, međutim, zbog malih dimenzija nemoguće im je definirati reljefnu kompoziciju na prednjoj ukrasnoj ploči. Riječ je o neglaziranom

pećnjaku s prikazom ljudskih figura (Houška, Mačković 2013, 69), ulomku neglaziranog pećnjaka s rozetom u kutu vrlo sličnom spomenutim nalazima iz Čazme, te zeleno glaziranom ulomku pećnjaka s prikazom ptice (Houška, Mačković 2013, 71). Na preostalim neglaziranim ulomcima javlja se tordirani ukras tzv. motiva užeta na rubu pećnjaka, koji podsjećaju na tordirani rub zdjelasto-cilindričnih kutnih pećnjaka iz Čazme (T. 76, kat. 291), iako se zbog fragmentiranosti nalaza nikako ne smije tvrditi kako je i na zelingradskom materijalu riječ o istom tipu pećnjaka. Sačuvan je i dio zdjelastog pećnjaka s ravnim dnom (Houška, Mačković 2013, 70). Tek jedan zeleno glazirani ulomak perforirane prednje ukrasne ploče pećnjaka koja imitira gotičku arhitekturu svjedoči kako je na Zelingradu također vidljiv utjecaj ugarskih radionica i tzv. peći s vitezom.

Nalazi pohranjeni u Muzeju Brodskog Posavlja također su relativno skromni. Na uvid su dobivena četiri jednostavna relativno uska čašasta pećnjaka (inv. br. GMČ 419-422), od kojih je na jednom pećnjaku prepoznat karakterističan otisak križa u krugu na dnu (inv. br. GMČ 420). Ovaj podatak bi pak sugerirao kako je riječ o ranim primjerima pećnjaka i zanimljivim nalazima. U istoj skupini nalaza pohranjena su i tri jednostavna lukovičasta pećnjaka sa šiljastim vrhom,<sup>96</sup> te još dva čašasta pećnjaka također iste forme, od kojih je jedan sasvim cjelovit.<sup>97</sup>

Gradski muzej Nova Gradiška u svojem fundusu čuva tek dva pećnjaka.<sup>98</sup> Dva jednostavna lukovičasta pećnjaka sa šiljastim vrhom ne mogu se pobliže definirati. Razlikuju se međusobno tako što nesignirani pećnjak ima urezane koncentrične linije na vrhu.

Analizom ulomaka pećnjaka pronađenih na lokalitetu manastir Marča a pohranjenih u Grkokatoličkoj biskupiji u Zagrebu izdvojeno je šesnaest ulomaka koji se makroskopski preliminarno mogu podijeliti u tri osnovne skupine. Najbrojniji su zeleno glazirani ulomci s reljefnim ukrasima karakterističnim za period renesanse, te se vrlo vjerojatno mogu razmatrati kao cjelina, odnosno dio jedne renesansne kaljeve peći. Spomenute ulomke, karakteriziraju tipično renesansno oblikovani reljefni ukrasi u vidu anđeoskih glavica s krilcima koji se javljaju često ili u kutovima prednje ploče pećnjaka s medaljonom ili arkadom u kojoj je smješten centralni motiv, ili, kao što je to slučaj na

---

<sup>96</sup> Jedan lukovičasti pećnjak nema inventarni broj, već samo zapisanu signaturu: □ IX/ + 1d/ 0,45, a preostala dva lukovičasta pećnjaka istog tipa nose signaturu: □ IX/ + 1b/ 0,45.

<sup>97</sup> Pećnjak također nema inventarni broj, već samo zapisanu signaturu: □ IX/ + 1d/ 0,55.

<sup>98</sup> Pećnjak bez urezanih linija nosi signaturu ul. br. 72/86, dok je drugi pećnjak bez signature.

marčanskom primjerku iznad ili ispod arkade naglašene s tzv. „bisernim nizom“. Ovakvi pećnjaci činili su veću cjelinu pećnjaka u kojima su se ispod renesansne arkade prikazivale historijsko-alegorijske i mitološke, te religiozne scene. Takve grupe sadržajno povezanih pećnjaka proizvodile su se tijekom 16. i početkom 17. stoljeća. Analogije takvog tipa pećnjaka su česte, primjerice, u dvorcu Veliki Tabor (Škiljan 2007, kat. 128), zatim na Susedgradu i Samoboru (Stahuljak, Klobučar 1958, 224, kat. 12, 13, 56a) i na pećnjaku iz okolice Gornje Stubice koji se danas čuva u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu (Škiljan 2009, 35-36), itd. Prepoznat je i ulomak kruništa peći (Škiljan 2009, sl. 12), Tipični ukras stiliziranih prikaza *akantusovog* lišća dokumentiran je i na zeleno glaziranom ulomku pećnjaka vijenca peći (Škiljan 2009, 14), a na još jednom ulomku zabilježen je reljefni ukras niza stiliziranih balustrada (Škiljan 2009, sl. 11), i kartuša (Škiljan 2009, sl. 13). S obzirom na omjer dodanih neplastičnih smjesa i izgled zelene glazure, možda su spomenuti ulomci činili jednu renesansnu peć.

Stilski se u period renesanse i ranog baroka mogu opredijeliti i zeleno glazirani ulomci pećnjaka nešto drugačije fature, s većim primjesama neplastičnih smjesa (do 3 mm). Možda spomenuti pećnjaci predstavljaju ostatke još jedne peći, što je nemoguće sa sigurnošću utvrditi zbog malobrojnosti uzorka. Na ulomcima prevladava slični repertoar ukrasa: ostaci arkade ili centralnog medaljona i stilizirano perje koje može biti dio primjerice orla, ili također stiliziranih anđeoskih glavica s krilcima. I na ovoj skupini pećnjaka javlja se tzv. „biserni niz“ ispod profiliranog ruba. Na izgled vijenca peći upućuje nas ulomak reljefno ukrašen sa nizom stiliziranih kvadratnih stupića s krugom između niza od dva stupa. Svi do sad opisani ulomci mogu se okvirno datirati u razdoblje funkcioniranja manastira, od 1611. godine do sredine 18. stoljeća.

Ulomak gornjeg lijevog dijela neglaziranog pećnjaka, profiliranog ruba, izrađenog od gline s primjesama neplastičnih smjesa, sive boje, s reljefnim ukrasom arkade čija je linija luka ispunjena kvadratima, s jednostavnom rozetom u kutu, izgledom se izdvaja od prethodno opisanih. Spomenuti originalno neglazirani pećnjak možda se može datirati u razdoblje prije 1611. godine (Škiljan 2009, 35).

Nalazi iz Čakovca su iznenađujuće raznoliki. Građa pohranjena u Muzeju Međimurja Čakovec uglavnom je dio studijske arheološke građe prikupljene provedenim arheološkim istraživanjima (Kovačić 2006, 110). Na uvid je dobiven dio građe, koji je prema mišljenju kustosice činio najreprezentativnije nalaze. Pregledano je tek nekoliko

kutija a kako bi se stekao puni uvid u zanimljive nalaze iskopane tijekom istraživanja Čakovca devedesetih godina potrebno je poduzeti dodatna istraživanja. Nalazi se opet dijele na kasnogotičke, renesansne i barokne.

U skupinu kasnogotičkih nalaza opredijeljeni su ulomci koji su reljefno ukrašeni zanimljivim detaljima većih figuralnih ciklusa, ali vrlo su fragmentarni i stoga ih je dosta teško interpretirati. Primjerice, ulomak ženske figure u dugoj naboranoj haljini, koja u jednoj ruci pridržava knjigu a u drugoj haljinu možda predstavlja sv. Agnezu. Na ulomku se razaznaje stup prikazan u sasvim plitkom reljefu koji je vrlo vjerojatno činio dio repertoara gotičke arhitekture i konzola s figuricama svetaca tipičnih za proizvode budimskih kraljevskih radionica i tzv. peći s prikazom viteza na konju, poput ulomka pećnjaka sa sv. Agnezom s Ružice-grada (Radić, Bojčić 2004, 269, kat. 562).

Na još jednom zeleno glaziranom ulomku s podlogom od engobe koji se zasigurno veže uz kraljevske budimske radionice razaznaje se reljefni prikaz krune (možda krune na kacigi viteza na konju) iz koje se izvija nesačuvan lik, možda glava jelena.

Razaznaju se također ulomci pećnjaka reljefno ukrašenog s prikazom Navještenja. Opet je riječ o ulomcima malih dimenzija, međutim prepoznaje se donji lijevi plašt anđela Gabrijela i ulomak gornjeg lijevog završetka istog tipa pećnjaka s reljefnim prikazom rozete - pupoljka na vrhu rubne gotičke vitice koja uokviruje središnji prizor. Sačuvan je i ulomak s prikazom ženskog lika s dugom kosom, krunom na glavi i svetačkom aureolom. Lik se može atribuirati sv. Margareti, a njezina popularnost na reljefnim pločama slavonskih pećnjaka čini se sve izvjesnijom. Dakle, prepoznamo je na Ružica-gradu (Radić, Bojčić 2004, 284, kat. 600), zatim na Varaždinskoj građi (Ilijanić 1999, 265; Šimek 2013, 175, sl. 21) i Vrbovcu (Tkalčec 2010, kat. 366), ali i na pregledanoj čazmanskoj građi. Perforirani zeleno glazirani ulomci koji su činili elemente gotičke arhitekture na prednjim pločama pećnjaka zabilježeni su i u Čakovcu. Među ulomke koji se mogu vezati uz produkte tzv. peći s vitezom, spada i ulomak donjeg dijela nišastog pećnjaka reljefno ukrašenog s nizom malih rozeta, i dakako, pećnjak s *drvočuvajućim* lavom koji je kvalitetom svoje izvedbe i floralno-vegetabilnom viticom koja uokviruje središnji prizor vrlo blizak budimskom izvorniku. Sačuvan je tek ulomak prednje reljefne ploče s prikazom donjeg kraja tijela lava i drvom. Ovaj prikaz u puno istrošenijem reljefu prisutan je u V. Taboru – velikotaborski *drvočuvajući* lav tip I (T. 6, kat. 24-32). Na još jednom neglaziranom reljefno ukrašenom ulomku prepoznaju se stražnje lavlje ili grifonove noge s repom (inv. br. MMČ 813).

Na neglaziranom reljefno ukrašenom ulomku s prikazom dugokose glave s krunom od trolisnih križeva smještenom na prepletenom turbanu, može se prepoznati glava Salomona iz prikaza scene Salomonovog suda. Ovaj motiv prisutan je na Ružica-gradu (Radić, Bojčić 2004, 299, kat. 625) i Samoboru (Stahuljak, Klobučar 1958, sl. 36, 37), gdje imamo sačuvan pećnjak s prikazom ženskog lika s rukama na truhu koji se nalazi ispod Salomona.

Posebno se izdvaja svijetlo engobirani reljefno ukrašen ulomak nišastog pećnjaka s pojedinim detaljima premazanim zelenom glazurom (grozd kao dio središnjeg motiva) (i plavkastom engobom na gotičkoj vitici !) koji kvalitetom neodoljivo podsjeća na pećnjake Korvinove radionice u Budi. U Varaždinu i Čazmi dokumentirani su pećnjaci s premazom od svijetle engobe, također vrlo kvalitetno izrađeni, s prikazom Samsona koji ubija lava.

Sv. Juraj koji ubija zmaja javlja se i na čakovečkoj građi, međutim, u nešto jednostavnijoj varijanti, na reljefno ukrašenoj prednjoj ploči pećnjaka koji nije glaziran. Neglazirani pećnjak s prikazom sv. Jurja iz druge polovice 15 stoljeća nailazimo i na Vrbovcu (Tkalčec 2010, kat. 362), međutim čakovečki je očigledno rađen prema predlošku susedgradskih ili varaždinskih primjera. Ulomak prednje ploče pećnjaka s reljefnim prikazom sjedećeg lika kojem nedostaje glava na prvi pogled asocira na prikaze na pećnjacima sa sjedećim okrunjenim vladarom (Fridrikom III., Maksimilijanom), ili možda čak Matijašem Korvinom koji u ruci drži mač (Ringler 1965, sl. 2), međutim, kako lik u drugoj ruci drži knjigu ili škrinju, ovaj će se prikaz, sa zadržkom, prije poistovjetiti sa sv. Petrom.

Izdvojeno je još nekoliko ulomaka pećnjaka skromnih dimenzija koji se svakako svrstavaju u skupinu kasnogotičkih pećnjaka (primjerice ulomak s reljefnim prikazom bradatog lika, ulomak s prikazom konja, psa, vitice, plašta itd.) ali potrebna je detaljnija analiza i svakako još jedan uvid u čakovečku građu. Ne samo da studijska arheološka građa nije u potpunosti pregledana, već se na temelju analiziranih ulomaka razaznaje više različitih ciklusa i skupina nalaza – onih vezanih uz budimske kraljevske radionice, zatim pećnjaka s prikazom Navještenja i Salomonovog suda na kojima se već naziru elementi rane renesanse, ali i ranijih nalaza dokumentiranih primjerice u vidu nalaza s reljefnim prikazom glave zmaja i neglaziranog reljefno ukrašenog pećnjaka s prikazom češkog lava kakav se u razrađenijoj varijanti javlja i na Garić-gradskim pećnjacima, koji se datiraju u vrijeme prije popularnosti tzv. peći s vitezom.



Također, među kasnogotičkim nalazima izdvojeno je dva ulomka pećnjaka koji su tamno glazirani. Riječ je o sitnom ulomku koji je reljefno ukrašen, međutim sačuvana je tek prepoznatljiva gotička vitica uz rub pećnjaka, i vrlo zanimljiv pećnjak gornjeg reda vijenca peći reljefno ukrašen motivom koji imitira crijep (T. 77, kat. 293).

Čakovečki pećnjaci interesantni su i zbog vrlo dobre očuvanosti pojedinih pećnjaka, odnosno, što je važnije napomenuti, imaju sačuvan stražnji dio. Tako je upravo na Čakovečkoj građi prepoznat zeleno glazirani pećnjak vijenca peći s dugim izvijenim tijelom (tubusom) (T. 72, kat. 284) kakav je publiciran i među ružica-gradskim nalazima (Radić, Bojčić 2004, 288, kat. 609), a zanimljiv je i sasvim sačuvan ulomak reljefno prepletenih vitica sa stražnjim dijelom izrađenim poput krunišnog pećnjaka (T. 82, kat. 305) koji se možda prije može interpretirati kao završetak kasnogotičke nego renesansne peći. S obzirom na male dimenzije i može se samo naznačiti mogućnost kako ovaj ulomak možda reprezentira jedini do sad zabilježeni ukrasni elementu peći, izdvojen u poglavlju o terminologiji pećnjaka u ovom radu pod nazivom *ukrasni čep* (T. 111, kat. 430).

Evidentiran je i gotovo u potpunosti sačuvan kutni pećnjak ukrašen tapetnim ukrasom popularnim diljem Europe, koji se u njemačkoj terminologiji naziva *Kassettendeckendekor* (T. 64, kat. 268). Ovaj ukras javlja se i na kalupu datiranom u 16. - 17. stoljeće (Benker, Hagn, 2002, 40, kat. 60), a na hrvatskom materijalu uočen je primjerice na nalazima iz Krapine i Konjščine (Horvat, Filipec 2001, T. III, kat. 1).

Kada je riječ o renesansnim nalazima, i na čakovečkoj građi uočava se motiv stiliziranih glavica putta s krilcima u uglovima centralnog motiva zeleno glaziranih prednjih ukrasnih ploča pećnjaka. Krilate glavice putta uočavaju se i na prednjoj ploči pećnjaka koji se tipološki može opredijeliti u skupinu tzv. visećih letvičastih pećnjaka (T. 85-323; inv. br. MMČ 828). Već je napomenuto kako motiv stiliziranih portreta s natpisima ispod arkada, poput onih iz V. Tabora (Škiljan 2007, kat. 123) zasigurno spada u najpopularnije reljefne prikaze na renesansnim nalazima pećnjaka, te da su pećnjaci ukrašeni s reljefnim prikazima fantastičnog krilatog bića u kombinaciji s portretima, uz ostale brojne lokalitete, uočeni i u Čakovcu. U Čakovcu su također morali postojati pećnjaci ukrašeni sa raznim alegorijskim i religijskim prikazima ispod renesansnih arkada, sudeći prema nalazu pećnjaka reljefno ukrašenim s bazom stupa tipične renesansne arkade, ali i djelomično sačuvanim pećnjakom s reljefnim prikazom alegorije personificirane u vidu ženskog lika u naboranoj odjeći. Neglazirani ulomak pećnjaka

reljefno ukrašen s nizom debljih balustrada opet podsjeća na nalaze iz Varaždina, Čazme i Čanjeva (Čimin 2008, T. 20, kat. 10). Tipičan renesansni ornamentalni leksik javlja se na još nekoliko ulomaka reljefno ukrašenih, neglaziranih ulomaka čakovečkih pećnjaka.

U Muzeju Turopolja pregledana je uglavnom homogena građa u vidu renesansnih nalaza iskopanih tijekom arheoloških istraživanja Lukavca. Na uvid je dobiveno četrdesetak ulomaka i dijelova pećnjaka od kojih se na zeleno glaziranim reljefno ukrašenim ulomcima prepoznaje karakterističan motiv alegorijskih prikaza ispod renesansnih arkada poput pećnjaka inv. br. A 1841 na kojem su sačuvane noge s naboranom odjećom ženskog lika. Gornji dio pećnjaka nedostaje, te se ne može utvrditi o kojoj je alegoriji riječ. Ostali zeleno glazirani ulomci pripadaju istoj cjelini, a u potpunosti je sačuvan pećnjak vijenca peći koji je ukrašen uobičajenim vegetabilnim motivom. Iz Lukavca su međutim zanimljivi neglazirani ulomci jednostavnih pećnjaka (uobičajene forme lukovičastih pećnjaka ukrašenih urezanim linijama<sup>99</sup>, te ukrasni elementi kruništa peći u obliku češera pinije (T. 87, kat. 330, 331).

U Gradskom muzeju Karlovac na uvid je predano petnaest ulomaka pećnjaka izdvojenih iz građe pristigle u Muzej prilikom arheoloških istraživanja Dubovca provedenih 2008. godine. Iako je teško donijeti konkretne zaključke o izgledu pojedinih pećnjaka na osnovu ulomaka uglavnom manjih dimenzija, pregledani ulomci nose karakteristične renesansne reljefne ukrase. Zeleno glazirani ulomci pećnjaka s centralnim motivom kalote s vegetabilnim motivima u uglovima, zatim ulomak s motivom cvijeta u rombu, identični su nalazima iz V. Tabora, koji se primjerice javljaju i na rekonstruiranoj višebojnoj peći (sl. 61). Ulomak perforiranog krunišnog pećnjaka s grozdom svoju analogiju također pronalazi u velikotaborskoj građi. Među ulomcima izdvojeni su i komadi s tapetnim ukrasom, međutim suviše su mali kako bi se pobliže definirali.

Građa pohranjena u Zavičajnom muzeju Ozlja obiluje renesansnim i ranobaroknim ulomcima pećnjaka iskopanih na Starom gradu još davne 1973. godine, te devedesetih godina 20. stoljeća. Pojedini restaurirani komadi izloženi su u stalnom postavu Muzeja. Riječ je o pećnjacima s vrlo čestim tapetnim ukrasom stiliziranih ljiljana u rombovima, kakve nailazimo u V. Taboru (T. 17, kat. 99, 100, 101, 102) i Starom gradu Krapini. Ozaljski primjeri su zeleno (Stergar 2010, 81; OZA inv. br. 2387/3), ali i višebojno glazirani (Stergar 2010, 81; OZA inv. br. 2387/1 i 2387/2), poput susedgradskih

---

<sup>99</sup> Lukavec 2005, sonda 1, SJ 7, PN 7.

ulomaka. Ustanovljeni su ulomci s reljefnim ukrasom krilatih *putta* koji u potpunosti odgovaraju pojedinim tipovima pećnjaka izdvojenim u skupini nalaza renesansne peći s alegorijskim prikazima ispod arkada iz V. Tabora (T.13, kat. 83). Tako je ustanovljen tip pećnjaka poput velikotaborskog pećnjaka (T. 14-85) s motivom baldahina u centralnom okviru (Stergar 2010, 81; OZA inv. br. 2388), a izdvojen je i pećnjak iz iste serije s motivom rozete kakav nije zabilježen u V. Taboru. Ulomci perforiranih krunišnih pećnjaka iz Ozlja također su zastupljeni i među velikotaborskim renesansnim nalazima. Ozaljski ulomci zeleno glaziranog pećnjaka s tzv. mrežastim motivom na središnjem dijelu ukrasne ploče pećnjaka identični su restauriranom pećnjaku iz D. Stubice (T. 23, kat. 124). Još jedna frapantna sličnost s donjostubičkim nalazima svakako su tapetni višebojno glazirani ulomci s vitičastim ornamentom (Stergar 2010, 81; OZA inv. br. 2383/1), koji je sasvim jednak stubičkom nalazu prikazanom na T. 30-171. Među novovjekovnim ulomcima izdvojen je jedan zeleno glazirani ulomak noge i kopita konja koji jasno ukazuje kako se radi o kasnogotičkom pećnjaku s motivom viteza na konju.<sup>100</sup> Popularan motiv dvoglavog heraldičkog orla također je prisutan i na restauriranom pećnjaku iz Ozlja (Stergar 2010, 81; OZA inv. br. 2389).

U Gradskom muzeju Požega pohranjeni su nalazi pronađeni tijekom arheoloških istraživanja Rudina – benediktinske opatije sv. Mihovila provedenih 1980tih godina (Sokač-Štimac 2006, 226). Iako je ovo izvanredno nalazište stručnoj i široj javnosti uglavnom poznato po nalazima kamenih konzola s romaničke crkve sv. Mihovila (tzv. rudinske glave) i najstarijem hrvatskom latiničnom natpisu datiranom u razdoblje oko 1200. godine, u sklopu samostanskih prostorija pronađeni su ostaci kasnogotičkih i renesansnih kaljevih peći (Sokač-Štimac 2006, 227). Uz nekolicinu jednostavnih tipova pećnjaka koji čine Arheološku zbirku,<sup>101</sup> pregledano je okvirno stotinjak ulomaka i djelomično sačuvanih pećnjaka koji su činili studijsku arheološku građu s navedenog lokaliteta. Naime, prilikom uvida u građu nalazi nisu imali signaturu i inventarni broj, te ih se u ovom tekstu razlikuje s obzirom na oblik i motiv na prednjoj ukrasnoj ploči. Od jednostavnih tipova pećnjaka, osim čašastih oblika, dokumentiran je i jedan cjeloviti lukovičasti pećnjak s turbanastim završetkom, ali i lukovičasti pećnjak šiljastog vrha koji je imao tragove zelene glazure. Pregledani nalazi zeleno glaziranih reljefno

<sup>100</sup> Ulomak nije inventiran. Signiran je oznakom Ozalj 5.

<sup>101</sup> Jednostavni čašasti pećnjak okruglog otvora, inv. br. 1430, te jednostavni čašasti pećnjak okruglog otvora inv. br. GMP A562 koji se visinom i promjerom razlikuje od preostalih sedam pregledanih pećnjaka istog tipa. Za posljednji navedeni pećnjak zabilježena je napomena kako je predmet darovan 1930. godine a pronađen je prilikom kopanja kanala za vodovodne cijevi u Sokolovoj ulici u Požegi.

ukrašenih ulomaka pećnjaka već na prvi pogled ukazali su na sličnosti s pećnjacima sa Ružice-grad. Dakle, riječ je o većem broju ulomaka rozeta pećnjaka, koji, sudeći prema tipu rozete, odgovaraju pećnjacima s reljefnim prikazima rozete zastupljenim na brojnim inačicama kopija peći s vitezom ugarskih kraljevskih radionica. Centralni motiv rozete s četiri lista u uglovima, uokviren gotičkom viticom odgovara tipu rozete zastupljenom na rozeta pećnjacima sa Ružice-grad (Radić, Bojčić 2004, 245, kat. 512, 513, 514), a na oba lokaliteta zabilježene su i kutne verzije istog tipa pećnjaka (Radić, Bojčić 2004, 246, kat. 518). Prepoznat je također veći broj ulomaka pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom i izvijenim tijelom ukrašen s heraldičkim motivom kojeg su autori M. Radić i Z. Bojčić protumačili kao lik „zmijolikog zmaja“ na grbu obitelji Gorjanski (Radić, Bojčić 2004, 279, kat. 587 ab). Budući da je na ulomcima iz Rudina sačuvan i dio prikaza glave zmije koja je okrunjena te u ustima drži jabuku, može se zaista potvrditi kako je riječ o spomenutoj obitelji. Ulomak pećnjaka sa prikazom neobičnog stvorenja, vjerojatno zmaja, kojem je sačuvana tek glava isti autori prepoznali su na građi sa Ružica-grad kao „pećnjak s maskom“ (Radić, Bojčić 2004, 241, kat. 502). Među heraldičke motive svakako spadaju i zeleno glazirani ulomci pećnjaka s reljefnim prikazom tijela orla (nedostaje glava) uokviren heraldičkim štitom te ulomak pećnjaka s tijelom zvijeri kojem također nedostaje prednji dio ali se s obzirom na sačuvane elemente može pretpostaviti kako je riječ o grifonu. Izdvojen je i ulomak pećnjaka koji je morao činiti dio gotičke arhitekture na pećnjaku s prednjom perforiranom pločom. Konačno, među pećnjacima iz Gradskog muzeja Požega koji uglavnom nose kasnogotički ornamentalni leksik i ikonografiju, dokumentiran je i pećnjak vijenca peći reljefno ukrašen akantusom i kutni pećnjak gornjeg reda vijenca peći također ukrašen nešto drugačijom verzijom stiliziranog akantusa. Ovaj nalaz ne smije iznenaditi uzmemo li u obzir činjenicu da je opatija funkcionirala do sredine 16. stoljeća, kada Osmanlije razaraju i pale samostan i crkvu (Sokač-Štimac 2006, 227).

Uočen je i zanimljiv pećnjak koji je u potpunosti identičan pećnjaku s natpisom ispisanim goticom pronađenom na Ružica-gradu, također glaziran maslinasto-zelenom glazurom (Radić, Bojčić 2004, 243, kat. 510 abc). Pećnjak pohranjen u Gradskom muzeju Požega ima u potpunosti sačuvan stražnji kraj, te može biti reprezentativan primjer *pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom i tijelom u obliku zdjele* (T. 52, kat. 245b), kojeg E. Roth Heege nije imala zabilježenog u svojoj tipologiji. Spomenuta autorica izdvojila je tip *složenog pećnjaka s tijelom u obliku zdjele ili plitice*

kojeg se u ovoj disertaciji predstavilo primjerom pećnjaka iz Vrbovca (T. 52, kat. 245a) pod nazivom *pećnjak s perforiranom prednjom ukrasnom pločom (s tijelom u obliku zdjele)*.<sup>102</sup>

Pećnjaci pohranjeni u Gradskom muzeju Varaždin također oduševljavaju istraživača svojim značajem i raznolikošću likovnih prikaza. U građi otkrivenoj tijekom istraživanja provedenih 1970. i 1971. godine (Ilijanić 1973, 196), te potom 2006. godine, brojnošću su podjednako zastupljeni kasnogotički<sup>103</sup> i renesansno-barokni nalazi. Budući da su nalazi dobiveni arheološkim istraživanjima vanjskog kompleksa Staroga grada 2006. godine pronađeni u slojevima sekundarnih zasipa u *unutarnjem mokrom jarku* (Šimek 2013, 155-156, 158), opet se i na primjeru varaždinskog Starog grada, kao i na primjeru konteksta velike većine nalaza pećnjaka iz Velikog Tabora te nalaza iz obrambenog opkopa na lokalitetu Donja Stubica – Stari grad, može još jednom potvrditi činjenica kako spomenuti slojevi koji uglavnom ne mogu poslužiti kao relevantni stratigrafsko-datacijski kontekst, često obiluju pokretnim arheološkim nalazima koji arheolozima pružaju bogatstvo informacija. Na kasnogotičkim reljefno ukrašenim ulomcima autorice M. Ilijanić (Ilijanić 1973, 196-200) i M. Šimek (Šimek 2013, 160-180) dokumentirale su motive poput Samsona koji ubija lava (Šimek 2013, 161, sl. 4), biskupa sv. Nikole iz Barija (Šimek 2013, 161, 168-169, sl. 12-15), sv. Jurja koji ubija zmaja (Šimek 2013, 167, sl. 16), scenu Navještenja (Šimek 2013, 173-174, sl. 17-20), sv. Margaretu (Šimek 2013, 175, sl. 21), koje M. Šimek povezuje s poznatim prikazima na nalazima s Ružicegrada čije porijeklo treba tražiti u nekoj od dvorskih radionica M. Korvina, odnosno među iskusnim majstorima koji su nakon njegove smrti proizvodnju usmjerili prema drugim europskim odredištima (Šimek 2013, 167). Izdvojen je i jedan ulomak s prikazom zmaja (Šimek 2013, 184, sl. 31) kojeg M. Šimek uspoređuje s identičnim prikazima ovog fantastičnog stvorenja na pećnjacima iz Slovenskih Konjica i Planine kod Sevnice (Stopar 1977, T. 4-3; T. 6-1. T. 7-2). Zabilježeni su ulomci s prikazima životinja (Šimek 2013, 186-187, sl. 34-36), te ornamentalni reljefni ukras poput rozete (Šimek 2013, 179-180, sl. 25-27).

Među kasnogotičke motive prisutne u varaždinskoj građi svakako treba svrstati i motiv Arkandela Gabrijela sa zvoncem u ruci. Ovaj motiv poznat je primjerice na materijalu s

---

<sup>102</sup> Možda bi adekvatniji termin za pećnjak iz Vrbova bio zdjelasti pećnjak s kvadratičnom perforiranom ukrasnom pločom.

<sup>103</sup> Uvid u vrlo zanimljive i brojne nalaze pećnjaka koji čine fundus Gradskog muzeja Varaždin dobiven je 2009. godine, a u međuvremenu je muzejska savjetnica M. Šimek posvetila zaseban rad detaljnoj analizi nalaza koji se okvirno mogu datirati u kraj 15. i 16. stoljeće (Šimek 2013, 153-194).

Nove Vesi (Mašić 2002, kat. 39, 49) i Gudovca (inv. br. GMB A2240, A2241, A2239). Dokumentiran je jedan restaurirani zdjelasti pećnjak. Ugao neglazirane prednje ukrasne ploče s gotičkom viticom ukrašene listom sasvim jasno ukazuje kako su pećnjaci sa centralnim motivom kasnogotičke rozete uokvirene s četiri lista prisutni i na varaždinskoj građi.

Renesansne pećnjake pohranjene u Gradskom muzeju Varaždin karakterizira isti repertoar reljefnih ukrasa prisutan na analiziranim nalazima pećnjaka 16.-17. stoljeća u Velikom Taboru, Čakovcu, Samoboru, Donjoj Stubici, Susedgradu, Starom gradu Krapini i Ozlju, te prema objavljenim nalazima također i u Čanjevu. Iako se na lokalitetima Stari grad Dubavec i manastir Marča dobio uvid u tek malen broj nalaza, može se preliminarno zaključiti kako oni također odgovaraju već zabilježenom repertoaru renesansnog ornamentalnog leksika.

Istraživač opet nailazi na pećnjake vijenca peći ukrašene karakterističnim motivom akantusa, i to u različitim verzijama. Zabilježeni su pećnjaci vijenca peći ukrašeni vitičastim floralno vegetabilnim ukrasom, bez stiliziranog akantusa. Kao tipičan renesansni motiv prepoznaje se i motiv floralno-geometrijskog ukrasa t3oliko često zastupljen primjerice na nalazima iz Čanjeva (Čimin 2008, T. 20, kat. 2, 3), Dubovca i pećima iz dvorca Veliki Tabor. Riječ je o tapetnom ukrasu cvijeta u rombu s četiri floralno-vegetabilna motiva u uglovima centralnog motiva, kakvog nailazimo na rekonstruiranoj višebojnoj velikotaborskoj peći (sl. 61). Zatim, sačuvano je čak nekoliko gotovo cjelovitih pećnjaka s tapetnim ukrasom rozeta u mreži rombova. Ovi nalazi ostavljaju jednak dojam poput tapetnog ukrasa stiliziranog ljiljana također raspoređenog u mreži rombova opet iz Velikog Tabora (T. 17, kat. 99). Još jedan motiv toliko karakterističan za renesansu – stilizirani *putti* – prepoznaju se na jednom zeleno glaziranom pećnjaku s ravnom prednjom ukrasnom pločom na kojem su putti smješteni uz motiv *amphore italice* i uokviruju kartušu sa središnjim motivom koji nedostaje. Motiv glavice *putta* sa stiliziranim krilcima prepoznaje se na visećem letvičastom perforiranom pećnjaku (T. 85-324).

Opet je bitno naglasiti kako se i na varaždinskim ulomcima prepoznaje motiv stiliziranih portreta s natpisima kakvi su zabilježeni uvidom u slovensku građu i dakako, među čakovečkim i velikotaborskim nalazima (Škiljan 2007, 123). Dijelovi varaždinskih renesansnih kruništa peći također su vrlo rasprostranjeni, poput motiva dvorepog stvorenja – Skile ili vile Meluzine. Zatim je prepoznat ulomak kruništa peći s viticama i

cvijetom, te dvoglavi orao s austrijskim grbom. Dobro su sačuvani pećnjaci s geometrijskim motivom arkada u nizu. Dvoglavi orao prepoznat je i na prednjoj ravnoj kvadratnoj ukrasnoj ploči pećnjaka s naglašenim profiliranim rubom na kojem je orao centralni i jedini motiv. U sličnoj maniri izrađena su još dva ulomka krunišnog pećnjaka manjih dimenzija. Uočen je i zeleno glazirani krunišni pećnjak s motivom ženskog lika u naboranoj haljini s blago raširenim rukama u kojima drži fantastična (vodena?) stvorenja. Jedan zeleno glazirani ulomak glave ptice – orla ali možda i grifona, također vrlo vjerojatno predstavlja ostatak veće kompozicije krunišnog pećnjaka.

Dva ulomka, iako skromnih dimenzija, opet ukazuju na prisutnost *Kasstenkachelndekora* i na varaždinskoj građi (inv. br. GMV 53198). Zatim, još skromniji u dimenzijama, ali ne i po značaju je ulomak ženske glave s tužnim izrazom lica. Ovaj detalj možda je dio veće kompozicije Salomonovog suda iako se također može pretpostaviti da je riječ o sceni Raspeća Krista. Ulomci s reljefnim ukrasom tipičnih renesansnih arkada opet ukazuju kako su peći s raznim alegorijskim i/ili religijskim scenama ispod arkada prisutne u Varaždinu.

Kada je opet riječ o usporedbi s velikotaborskom građom, svakako je zanimljiv tek jedan ulomak pećnjaka koji je prilikom obrade taborske građe definiran kao ukras stiliziranih đurđica (T. 20-114, 115), kakvog sličnog nailazimo i u Čanjevu (Čimin 2008, T. 19, kat. 10).

Svi pregledani ulomci datirani u 16. i 17. stoljeće su zeleno glazirani, a izdvojena je i nekolicina pećnjaka koji su neglazirani, ali i dva višebojno glazirana ulomka koji svakako podsjećaju na floralno ukrašene pećnjake iz Koprivnice. Iako za sada ne raspoložemo točnim analogijama, može se s obzirom na ornamentalni leksik i izvedbu pretpostaviti kako je riječ o mlađim pećima, svakako iz razdoblja od 17. stoljeća na dalje.

Neglazirani pećnjak s inventarnim brojem GMV 60904 prikazuje *Landsknechta*, odnosno pješaka u punoj bojnoj opremi s natpisom koji označava godinu 15... (pećnjak nije sačuvan u cijelosti). Ovaj reljefni motiv javlja se i na Gudovcu. Među neglazirane ulomke koji se stilski datiraju svakako u razdoblje nakon kasne gotike su i ulomci konjanika također s natpisom koji označava godinu ...53. Ovakav reljefni ukras zabilježen je u Koprivnici.

Nalaz zeleno glaziranog pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom ukrašenom većim *balustradama* opet je karakterističan za renesansu i pojavljuje se na građi pregledanoj u Čazmi, već je spomenuto da se razaznaje se na građi s Čanjeva (Čimin 2008, T-20, kat. 10) i V. Tabora (T. 18-104).

Uvid u varaždinsku građu pokazao se značajnim i zbog činjenice da je među cjelovitim pećnjacima okvirno datiranim u 16. i 17. stoljeće prepoznato nekoliko tipoloških oblika koji u trenutnom stanju istraživanja nisu bili zabilježeni na ostalim lokalitetima a zasigurno su bili zastupljeni u međuriječju. Riječ je o već spomenutom visećem letvičastom pećnjaku (T. 85, kat. 324) i okomitom kutnom pećnjaku (T. 68).<sup>104</sup>

Nalazi pećnjaka pohranjeni u Arheološkoj zbirci Gradskog muzeja Virovitica predstavljaju građu prikupljenu arheološkim istraživanjima dvorca Pejačević smještenom na mjestu nekadašnje utvrde Virovitica (Salajić 2008, 16). U Zbirci su zastupljeni jednostavni oblici pećnjaka, i tek nekolicina reljefno ukrašenih ulomaka pećnjaka, suviše sitnih za bilo kakav pokušaj rekonstrukcije motiva na prednjim pločama. Jednostavni čašasti pećnjaci sačuvani su u cijelosti i prezentirani su u stalnom postavu Muzeja, a izdvojeni su i ulomci lukovičastih pećnjaka šiljastog vrha i zdjelastih pećnjaka. Prisutni su niži čašasti pećnjaci ravnih stjenki i ruba s nešto širim otvorom (Salajić 2008, 29) ali i viši čašasti pećnjaci s užim otvorom (Salajić 2008, 29). Zanimljiva su dva čašasta pećnjaka sa stjenkama koje imaju vodoravne žljebove izrađene vrtnjom na lončarskom kolu s vanjske strane stjenke (Salajić 2008, 28). Prilikom uvida u brojne keramičke nalaze iskopane prilikom istraživanja kojima tek predstoji konzervatorsko-restauratorski postupak, mora se zaključiti kako se među rubovima mogu razaznati različiti oblici jednostavnih pećnjaka, poput nešto drugačijih zanimljivih oblika čašastih pećnjaka s profiliranim stjenkama i urezanim linijama na vanjskoj površini. Od reljefnih pećnjaka izdvajaju se dva zeleno glazirana ulomka koji bez sumnje predstavljaju već uobičajene kasnogotičke prikaze: Navještenje i sv. Jurja. Ulomak naborane haljine s gotičkom viticom koja uokviruje središnji motiv vrlo je vjerojatno dio veće kompozicije Navještenja, a ulomak s reljefnim prikazom oklopa viteza (?) mogao bi predstavljati sv. Jurja. Svojom kvalitetom ulomci podsjećaju na nalaze iz Čakovca. Uočeni su i neglazirani reljefno ukrašeni ulomci. Dijelovi perforirane prednje ploče pećnjaka dio je veće cjeline arhitektonsko-geometrijskog motiva, a veći

---

<sup>104</sup> Za četiri rozete sačuvane kao samostalni element, tek se može pretpostaviti kako su možda činile tzv. plastične ukrasne elemente na peći.



ulomak pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašenom s prikazom Osmanlije na konju u trku u punoj bojnoj opremi s nađakom u ruci okvirno se s obzirom na stilsku izvedbu može datirati u razdoblje 16. stoljeća. Ovi ulomci koji su naknadno i objavljeni u katalogu autorice S. Salajić tek daju naznake o bogatstvu nalaza koji će se daljnjim arheološkim istraživanjima dvorca Pejačević zasigurno otkriti. Naime, nizinska utvrda Virovitica bez sumnje spada u red značajnijih utvrda na prostoru savsko-dravskog Međuriječja te je tijekom svojeg funkcioniranja morala biti opremljena većim brojem kaljevih peći. S obzirom na čestu praksu pronalaska brojnih i često izvanredno sačuvanih pokretnih arheoloških nalaza upravo u obrambenim opkopima ispunjenim vodom (Varaždin, Donja Stubica, Gudovac, Konjščina) možemo se u budućnosti nadati istom scenariju i na utvrdi Virovitica.

Nalazi pohranjeni u Pučkom učilištu grada Krapine pronađeni tijekom arheoloških istraživanja Starog grada Krapine uglavnom pripadaju renesansnom razdoblju. Uz zeleno glazirane pećnjake zastupljen je i višebojno glaziran tapetni ukras „stiliziranih ljiljana u rombovima“ koji se javlja na pećima u Ozlju (Stergar 2010, 81; OZA inv. br. 2387/3), a u zeleno glaziranoj verziji ovaj ukras zastupljen je također u Ozlju, Velikom Taboru (T. 17-99, 100, 101, 102), Susedgradu ali i u Krapini.

Gotovo u potpunosti sačuvan zeleno glazirani pećnjak s tapetnim ukrasom stiliziranog perja izgledom odgovara (nažalost) površinskom nalazu ulomka pećnjaka sa Starog grada u Donjoj Stubici (T. 30-166). Većina ulomaka ukrašena je tipično renesansnim obilježjima (više ulomaka pećnjaka vijenca peći reljefno ukrašenih sa stiliziranim akantusom, i dva ulomka reljefno ukrašena s rozetama), kao i sitni ulomak pećnjaka na kojem se razaznaje renesansno izveden geometrijski okvir.

U stalnom postavu Muzeja seljačkih buna pohranjena je nekolicina ulomaka i dva restaurirana pećnjaka sa Starog grada Krapina. Među zeleno glaziranim ulomcima razaznaju se zeleno glazirani ulomci krunišnih pećnjaka u obliku životinjskog stvorenja (dupina ili slona koji u surli drži list).

Konačno, opet se susrećemo s ulomkom pećnjaka reljefno ukrašenom s prikazom portreta s natpisima ispod arkada, kakvi su zamijećeni u Velikom Taboru (Škiljan 2007, kat. 124), Varaždinu, Čanjevu (Čimin 2008, T. 20, kat. 12), Čakovcu, Susedgradu (inv. br. MUO 31687) i slovenskim lokalitetima.

Žuto glaziran restaurirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašenom s prikazom *Landsknechta* s vojnom opremom karakterističnom za 16. stoljeće (T. 55, kat. 255), kao i ulomci s reljefnim prikazom bradatog muškarca s aureolom (Krista) koji su pripadali istoj peći trenutno se mogu okarakterizirati kao najraniji nalazi u pregledanoj građi. Međutim, istraživanja su i dalje u tijeku, i zasigurno se, s obzirom na svoj kulturno-povijesni značaj i važnost samog lokaliteta, i na Starom gradu Krapini može očekivati bogatstvo kasnogotičkih nalaza kakvi su prisutni u Varaždinu, Gudovcu, Čazmi, Čakovcu, Ružica-gradu i Velikom Taboru.

Zatim, među nalazima se razaznaje tipični tzv. *Kasettendeckendekor* koji se u trenutnom stanju istraživanja ne može posebno vremenski datirati. Spomenuti motiv popularan diljem Europe javlja se primjerice i na kalupu datiranom u 16. / 17. stoljeće (Benker, Hagn, 2002, 40, kat. 60). Dokumentiran je i pećnjak vijenca peći ukrašen vegetabilnim motivom, i ugao pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom ukrašen floralno vegetabilnim motivom, te mlađi nalazi kakvi su dokumentirani među velikotaborskim pećima koje se okvirno mogu datirati u 19. i prvu polovicu 20. stoljeća.

Ulomci pregledani u Muzeju grada Koprivnice karakteristični su po svojoj relativno mlađoj dataciji. Građa je, prema podacima dobivenim od kustosa R. Čimina, prispjela u Muzej prilikom arheološkog nadzora nad građevinskim radovima u gradu. Naime, na uvid su dobiveni višebojno glazirani ulomci reljefno ukrašeni rustikalno izvedenim floralno vegetabilnim motivom. Sačuvani su pećnjaci vijenca peći, slobodnostojeći ukras kruništa peći (T. 87, kat. 329) i ulomci prednje ravne ukrasne reljefno ukrašene ploče pećnjaka. Sudeći prema sličnim motivima u primjerice, Transilvaniji ili Češkoj ovi nalazi, koji su zastupljeni i među varaždinskom građom okvirno su popularni u razdoblju od 17.-19. stoljeća. Ipak, među nalazima jasno se isticao zeleno glazirani ulomak ljudskog lika u profilu u dugačkoj haljini s naborima. Lik se u jednoj ruci pridržava za stup – renesansnu arhitekturu, a u drugoj nosi knjigu. Sasvim je izvjesno kako je riječ o seriji prikaza apostola, u ovom slučaju Filipa. (Rosmanitz 1996, 142, sl. 3,4)

Uobičajeno, stilizirani akantus javlja se na pećnjacima vijenca peći a tipični renesansni geometrijski okvir koji uokviruje središnji motiv prepoznat je na jednom ulomku. Također, motiv cvijeta uokviren rombom razaznaje se na jednom manjem ulomku zeleno glaziranog pećnjaka. Ovi nalazi svakako sugeriraju kako su i na ovom lokalitetu postojale karakteristične renesansne peći, ukrašene tipično renesansnim motivom

alegorijskih prikaza ispod arkada koji se svakako može datirati u drugu polovicu 16. stoljeća, a građani su tijekom 18. i 19. stoljeća možda u svojim kućama imali i jednostavnije, rustično izvedene višebojne peći.

Gradski muzej Križevci u svom fundusu pohranjuje nekolicinu nalaza koji također, poput nalaza iz Koprivnice, opet prema kazivanju stručnog osoblja, potječu iz arheološkog nadzora prilikom građevinskih radova u Križevcima. Sudeći prema nalazima, očito je, baš poput nalaza iz Koprivnice, riječ o pećima koje su vrlo vjerojatno mogle zagrijavati gradske koprivničke kuće. Sačuvani su neglazirani, reljefno ukrašeni pećnjaci s ravnim ukrasnim pločama većeg formata, s prikazom glave u medaljonu uokvirenom kartušom sa floralno vegetabilnim ukrasom. Izdvojen je kutni pećnjak i pećnjaka s ravnom prednjom pločom s istim motivom (T. 65, kat. 270). Sudeći prema ornamentalnom leksiku i stilu, svakako je riječ o nalazima koji se najranije mogu datirati u 17. stoljeće. Na pećnjaku s ravnom prednjom ukrasnom pločom unutar medaljona uočava se slabo čitljiv natpis koji započinje slovom D, a završava slovom X.

Zatim, prepoznati su i zeleno glazirani ulomci i čitavi pećnjaci vijenca peći reljefno ukrašeni prikazom stiliziranog *akantusa* (T. 70, kat. 278), i jedan karakterističan zeleno glazirani ulomak sa rubom reljefno izvedenim u obliku niza stiliziranih listova, poput nalaza iz V. Tabora karakterističnih za skupinu nalaza tzv. peći s alegorijskim prikazima ispod arkada (T. 13 - T. 15). Također, opet toliko često zastupljen reljefni tapetni ukras cvjetova u gotičkom luku na kaneliranoj podlozi, poput tapetnog ukrasa na ulomku iz Čanjeva (Čimin 2008, T. 21, kat. 3, 6) i na rekonstruiranoj zelenoj velikotaborskoj peći (sl. 60), prisutan je i na materijalu iz Križevaca, u vidu ulomka zeleno glazirane prednje ploče pećnjaka. Na uvid je dobiven i jedan ulomak čašastog pećnjaka s linijama izvedenim lončarskim kolom na vanjskoj strani stjenke. Budući da ne raspolažemo detaljnijim informacijama o mjestu i okolnostima pronalaska ovog ulomka, teško je sa sigurnošću datirati nalaz. Ipak, s obzirom na prošlost slobodnog kraljevskog grada Križevaca, eventualnim daljnjim zaštitnim istraživanjima može se očekivati bogatstvo nalaza iz kasnogotičkog razdoblja.

Nalazima sa Samobora i Susedgrada nužno je posvetiti posebnu pažnju, prvenstveno kada je riječ o analogijama građe sa lokaliteta Donja Stubica Stari grad i Velikog Tabora. U stalnom postavu Muzeja seljačkih buna izložen je i smeđe glaziran pećnjak sa Susedgrada s ravnom prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašenom s prikazom vojskovođe sa zastavom u ruci koji pobjedonosno konjem gazi preko protivnika (T. 56,

kat. 255, inv. br. MUO 2201). Sudeći prema nastanku popularnih grafičkih predložaka sa serijom velikih vojskovođa (Alkesandar Veliki, Cezar, Samson, Cyrius, Ninus), po kojem je izrađen kalup za ovaj pećnjak, predmet se može datirati u početak ili prvu polovicu 17. stoljeća. Prema latinskom natpisu *NINUS MAIOR* može se zaključiti kako je riječ o vojskovođi Ninusu. Pećnjak je nastao prema grafičkom predlošku Matthäusa Meriana (od 1616. do 161.) prema Adrianu Collaertu (od 1551. do 1600.).

Iako se ovdje radi o mlađem, rano baroknom nalazu kojih je u susedgradskoj građi zastupljeno mnogo, u odnosu na samoborske nalaze, susedgradski imaju veći postotak kasnogotičkih nalaza. Stručnoj javnosti već je dugo vremena poznat krunišni nišasti pećnjak reljefno ukrašen prikazom sv. Jurja (T. 80, kat. 302; inv. br. MUO 27696 1, 2). U kasnogotičke nalaze svakako se trebaju svrstati i ulomci koji su činili toliko popularne pećnjake s prikazom viteza na konju (inv. br. MUO 39826 1-8), s tzv. viteške peći. Među kasnogotičko – ranorenesansne nalaze ubraja se i pećnjak s ravnom prednjom pločom reljefno ukrašenom s prikazom anđela Gabrijela (inv. br. MUO 2209). Također sačuvan je jedan pećnjak reljefno ukrašen s toliko popularnim motivom rozete (inv. br. MUO 31689).

Susedgradski rano novovjekovni nalazi mogu se okvirno podijeliti u one iz perioda renesanse i ranog baroka, a za ovu doktorsku sintezu vrlo su značajni budući da se mogu u velikoj mjeri usporediti s nalazima iz Donje Stubice i Velikog Tabora. Školski primjer renesansnog pećnjaka svakako je zeleno glazirani pećnjak vijenca peći reljefno ukrašen s prikazom portreta muškarca i žene u renesansnoj odjeći iznad kojih se nalazi vaza s floralno-vegetabilnim motivom (T. 77, kat. 295; inv. br. MUO 23675). Zatim, tipičnim za period renesanse čini se i opet toliko popularan i u tekstu u više navrata spominjani pećnjak s reljefnim prikazom arkada ispod kojih su smješteni portreti (inv. br. MUO 31687). I ulomci krunišnih pećnjaka ukrašeni motivom krilatog *putta* nose obilježja renesanse (inv. br. MUO 31686 1,2). Pećnjak reljefno ukrašen tapetnim ukrasom cvjetnog motiva u rombu (inv. br. MUO 28845) sasvim odgovara nalazima iz Velikog Tabora (primjerice na rekonstruiranoj višebojnoj peći na sl. 61) i Donje Stubice (T. 30, kat. 169; inv. br. MSB 1499). Zatim se ponovno moramo referirati na nalaze iz Donje Stubice. Riječ je o pećnjaku s ravnom prednjom reljefnom pločom reljefno ukrašenom s mrežastim motivom i pijetlima (T. 30, kat. 161; inv. br. MSB 2038, inv. br. MUO 39822 1-6). Ovi nalazi u D. Stubici s obzirom na siguran stratigrafski kontekst, mogu se datirati u drugu polovicu 16. stoljeća.

Zatim na susedgradskoj građi prevladavaju nalazi iz 17. stoljeća, koji se podjednako mogu povezati s nalazim iz Donje Stubice. Skupina pećnjaka izdvojenih pod nazivom *Skupina višebojnih pećnjaka u kojima prevladava osnovni ukras orla* (T. 31, kat. 174-176). Zasižno svoju analogiju pronalazi u višebojno glaziranim pećnjacima vijenca peći ukrašenih akantusom (inv. br. MUO 39825 1-6) i u potpunosti sačuvanim pećnjakom (inv. br. MUO 39820). Ulomci dvoglavog orla sa Susedgrada (inv. br. MUO 316197 1,2,3 i inv. br. MUO 31696 1, 2, 3) svakako odgovaraju nalazim iz D. Stubice. I pećnjak inv. br. MUO 31690 sa središnjim motivom u medaljonu i vegetabilnim ukrasom u kutu vjerojatno se može dovesti u vezu s donjostubičkim nalazom (T. 31, kat. 174).

Heraldičkog dvoglavog orla u susedgradskoj građi pronalazimo u izuzetno puno varijanti (inv. br. MUO 31679, inv. br. MUO 39821). Dvoglavi zeleno glazirani reljefni orao (inv. br. MUO 31682) koji je kao dio ugaone heraldičke ploče, odnosno kutnog pećnjaka posebnog oblika svakako identičan nalazima iz V. Tabora (T. 18, kat. 105), a nailazimo ju i na rekonstruiranoj zeleno glaziranoj peći s tapetnim uzorkom (sl. 60). I na susedgradskoj građi zabilježeni su letvičasti pećnjaci ukrašeni glavicama *putta* (inv. br. MUO 31683 1-3). Ulomci prednjih ploča pećnjaka koji su činili bazni red pećnjaka ukrašenih medaljonom ukazuju kako je riječ o istom ornamentalnom leksiku kao primjerice velikotaborski nalazi rekonstruirani u peć s Meluzinom (sl. 59) datirani u prvu polovicu 17. stoljeća (inv. br. MUO 31684 1-3). I ulomci krunišnih perforiranih pećnjaka ukrašenih vegetabilno-floralnim motivom svojim leksikom odgovaraju velikotaborskim (inv. br. MUO 31685 1,2). Tek jedan zeleno glazirani pećnjak reljefno ukrašen vegetabilnim motivom novovjekovnog datuma (okvirno 17. stoljeća) do sada nije zabilježen među nalazim pećnjaka s ostalih lokaliteta (inv. br. MUO 2215b)

Opet toliko često prisutan tapetni uzorak stiliziranih ljiljana u rombu pronalazimo i u Susedgradu (inv. br. 31692 1-13; i inv. br. MUO 6008), iako višebojno glaziranog, poput nalaza iz Ozlja. Ostali nalazi su ukrašeni motivima koji se također pojavljuju i na drugim lokalitetima – kao primjerice motiv višebojno glaziranog stiliziranog tulipana (inv. br. MUO 31695 1, 2, 3) kakvog nailazimo u Varaždinu, koji se vjerojatno može dovesti u vezu s pećnjakom inv. br. MUO 31694 1, 2, 3. Kao što je već spomenuto, reljefni ukras stiliziranih balustrada u nizu (inv. br. MUO 31693 1-10) također nailazimo na više lokaliteta – V. Tabor, Varaždin, Čazma.

Pećnjak gornjeg reda vijenca peći reljefno ukrašen akantusom ispod kojih se nalaze stilizirane arkade sa strijelama u potpunosti je identičan velikotaborskom (MUO 39819).

U više je navrata spomenuto značenje objave susedgradskih i samoborskih pećnjaka u obradi ove teme (Stahuljak, Klobučar 1957), a pećnjaci pohranjeni u Gradskom muzeju Samobor nanovo su publicirani u katalogu izložbe Samoborski stari grad (Miletić 2001, 105-107). Međutim, pravi dojam o značenju nalaza svakako je dobiven tek uvidom u muzejske depoe Gradskog muzeja Samobor i Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu.

Nalazi sa samoborskog Starog grada obiluju renesansno-rano baroknim ornamentalnim leksikom. Naime, izdvojena je tek nekolicina nalaza s kasnogotičkim stilskim značajkama. Jedan ulomak ruba pećnjaka reljefno je ukrašen stiliziranom vegetabilnom gotičkom viticom (inv. br. SM 466), a dokumentiran je i ulomak prednje ploče pećnjaka reljefno ukrašene prikazom ženskog lika sa sklopljenim rukama (inv. br. SM 469), te ulomak s reljefnim prikazom glave bez signature. Glava vrlo vjerojatno pripada ženskoj svetici ili Majci Božjoj, budući da je kosa prekrivena kapom s krunom, poput glave sv. Margarete s Ružica-grada (Radić, Bojčić 2004, 284, kat. 600, c). Ovi nalazi ukazuju na činjenicu kako su kasnogotičke peći u određenom trenutku morale grijati odaje samoborskog Starog grada, međutim, slabo su sačuvane. Krilate glavice *putta*, *akantus*, heraldički dvoglavni orao i ostali floralno vegetabilni i tapetni ornamenti karakteristični su uglavnom za 17. stoljeće. U pregledanoj građi uvelike dominiraju višebojno glazirani ulomci s prednjim reljefnim ukrasnim pločama premazanim oker podlogom s pojedinim detaljima glaziranim smeđom, žutom ili zelenom bojom. Jasno se razaznaju pećnjaci koji se i po načinu izrade, glazuri, dimenzijama i reljefnom ukrasu mogu dovesti u izravnu vezu s nalazima sa Starog grada u Donjoj Stubici. Ulomak pećnjaka ukrašenog s centralnim motivom heraldičkog dvoglavog orla uokvirenog lisnatim vijencem s vegetabilnim ukrasom u sva četiri ugla pećnjaka (inv. br. SM 474), te sačuvani ulomak na kojem se razaznaju krila orla (inv. br. SM 477) odgovaraju donjostubičkim nalazima (T. 31, kat. 174-176). I pećnjak vijenca peći reljefno ukrašen motivom akantusa (inv. br. SM 699) prepoznaje se među stubičkim, ali i susedgradskim nalazima (inv. br. MUO 39825-1, 2, 3,4,5 i 6). Ostali višebojno glazirani nalazi sa samoborskog Starog grada koji nisu do sad pronađeni na lokalitetu Donja Stubica - Stari grad preliminarno se mogu svrstati u istu skupinu nalaza kao spomenuti pećnjaci ukrašeni motivom dvoglavog orla i akantusa. Riječ je o ulomku prednje reljefne ploče pećnjaka ukrašene s motivom glavice *putta* (inv. br. SM 476), ulomku krunišnog pećnjaka reljefno ukrašenog također

motivom glavice *putta* u medaljonu uokvirenom bradavicama (inv. br. SM 485), pećnjaku vijenca peći ukrašenom floralno-vegetabilnim ukrasom (inv. br. SM 475), sačuvanoj keramičkoj nozi peći (T. 91, kat. 339; inv. br. SM 478) i ulomku pećnjaka reljefno ukrašen s krunom i natpisom s godinom 16... (inv. br. SM 489) koji spomenute nalaze svakako datira u 17. stoljeće. Toliko često zastupljen tapetni ukras stiliziranih ljiljana u rombovima prisutan u Ozlju, Velikom Taboru (T. 17, kat. 99-102), Varaždinu, evidentiran je i na samoborskom višebojno glaziranom pećnjaku (inv. br. SM 479) koji se preliminarno može staviti u istu skupinu nalaza kao i prethodno opisani ulomci.

Ostali ulomci sugeriraju kako je samoborski Stari grad morao biti opskrbljen pećima s repertoarom reljefnim motiva karakterističnim za 16. stoljeće. Riječ je o zeleno glaziranom ulomku s prikazom ženskog lika sa sklopljenim rukama (scena Kristovog raspeća ?) (inv. br. SM 469), a ulomak pećnjaka reljefno ukrašenog s motivom *maskerona* (inv. br. SM 472) može se dovesti u direktnu vezu s velikotaborskim pećnjacima (T. 17, kat. 103). *Maskeron* je karakterističan ranobarokni ornament, čest na pećnjacima druge polovice 17. stoljeća (Rosmanitz 2001, 890, sl. 904). Zeleno glazirani ulomci skromnih dimenzija reljefno ukrašeni s prikazom dijela karakteristične arkade i ulomak s reljefnim prikazom naborane odjeće vjerojatno su skromni ostaci peći s alegorijskim prikazima ispod renesansnih arkada iz 16. stoljeća. Krunišni pećnjak s perforiranom prednjom pločom reljefno ukrašenom u obliku stiliziranih dupina s tamnom metalnom glazurom okvirno se može datirati u 16.- 17. stoljeće (inv. br. SM 468). Paralele s Velikim Taborom i Donjom Stubicom očituju se i na temelju nalaza ulomka pećnjaka s karakterističnom „crnom“ glazurom reljefno ukrašenog s tapetnim ukrasom cvijeta na podlozi ispunjenoj bradavicama (inv. br. SM 487), poput pećnjaka s istim motivom cvijeta na kaneliranoj podlozi iz Donje Stubice (T. 32, kat. 183).

Međutim, iako su opisani nalazi vrlo prepoznatljivi, tri pregledana ulomka nužno se izdvajaju iz cjelokupnog fundusa nalaza pohranjenih u muzejskim institucijama međuriječja, a građu pohranjenu u Gradskom muzeju Samobor čine vrlo zanimljivom. Radi se o ulomcima ukrašenim slikanjem prema predlošku urezanih linija na glatkim ravnim prednjim pločama pećnjaka u tehnici fajanse. Već je prije u tekstu spomenut pećnjak ukrašen slikanim heraldičkim motivom s urezanim linijama (T. 106, kat. 400; inv. br. SM 491), a uočena su još dva ulomka iste peći s istom tehnikom ukrašavanja. Ulomak s prikazom nagog ljudskog lika (T. 106, kat. 399; inv. br. SM 496) dio je veće kompozicije koju je trenutno teško odgonetnuti a posebno je zanimljiv pećnjak (T. 106,

kat. 401; inv. br. SM 492) s ravnom prednjom ukrasnom pločom s natpisom godine ..56 (vjerojatno godina 1556.) i zapisom „respice finem“, kojeg je D. Miletić protumačio kao posljednje riječi izreke „quidquid agis, prudenter agas et respice finem“ (Miletić 2001, 107).

Gudovečki pećnjaci izuzetni su iz više aspekata. U ikonografskom smislu posebno su zanimljivi ulomci koji ponovno potvrđuju kako su i na prostoru savsko-dravskog međuriječja poučne priče iz srednjovjekovnih *bestijarija* svoje mjesto pronašle i na pećnjacima. Primjer je zanimljiv ulomak s prikazom lisice koji je očigledno činio cjelinu s ulomkom na kojem se prepoznaje guska.<sup>105</sup> Riječ je o poznatoj priči o lisici koja propovijeda guskama u kojoj lisica simbolizira slatkorječivost i laž, a guske naivnost i lakovjernost (scena Lažni propovjednik) prisutna primjerice na ikonografski raznolikim pećnjacima češke provenijencije (Pavlík 2008, 33, kat. 90). Na gudovečkim nalazima interesantni su i prikazi čudovišnog stvorenja<sup>106</sup> koji se bez pomnije analize ne može trenutno atribuirati niti jednoj specifičnoj basni ili fantastičnom stvorenju. Slično je i s nalazom pernatog stvorenja<sup>107</sup> (možda heraldički motiv).

Među gudovečkim nalazima nisu zamijećeni tipično renesansni nalazi, međutim, slobodno možemo tvrditi kako se renesansni ornamentalni leksik na čazmanskim i gudovečkim pećnjacima javlja među prvima na prostoru srednjovjekovne Slavonije. Do navedenog zaključka možemo doći s obzirom na usporedbu čazmanskih nalaza opeke (T. 100, kat. 378) ukrašenih vinovom lozom a koji su sa sigurnošću datirani u vrijeme Matijaša Korvina (Šourek 2009, 39) a oni pak odgovaraju ukrasima na pećnjacima iz Gudovca (Tkalčec 1997, T. XXI-5-7, 9). Riječ je o pećnjacima s listom, grozdom i viticama vinove loze koja je po duljim stranicama uokvirena jednoprutom pletenicom (Tkalčec 1997, 23). Upravo je kalup od pečene opeke s istim motivom pronađen u Gudovcu (Tkalčec 1997, T.XIX- 4).

Ipak, krenimo redom. Od jednostavnih tipova pećnjaka, zastupljeni su lukovičasti pećnjaci sa zaobljenim vrhom (T. 35, kat. 199; inv. br. GMB A2222), lukovičasti pećnjaci s turbanastim vrhom (T. 38, kat. 212-214) i čašasti pećnjak (inv. br. GMB A2223). U diplomskom radu T. Tkalčec uočava se više varijanti lukovičastog pećnjaka s turbanastim završetkom (Tkalčec 1997, T. XIX-2-7), te u potpunosti sačuvan zdjelasti

<sup>105</sup> Gudovac 2004, kvadrant S56, SJ 065, PN 29.

<sup>106</sup> Gudovac 2004, kvadrant S51, SJ 35, PN 91.

<sup>107</sup> Na slabo čitljivoj signaturi razaznaje se da je riječ o nalazu N 29.



pećnjak trokutastog otvora (Tkalčec 1997, T. XIX-8), te ulomak koji se može okarakterizirati kao plitičasti pećnjak (Tkalčec 1997, T. XIX-1).

Pećnjaci iz Gudovca svakako prvenstveno ukazuju sličnosti s produktima budimskih kraljevskih radionica iz vremena produkcije tzv. viteške peći. Sličnosti se također sasvim jasno uočavaju s produktima radionice na Novoj Vesi, i garić-gradskim pećnjacima. Pronalazak većeg broja kalupa (T. 99, kat. 372-374; Tkalčec 1997, T. XXX-1-4) svakako čine ovaj lokalitet izuzetno značajnim u pogledu radioničke produkcije na prostoru Slavonije. Nalaz kalupa korištenog za produkciju polucilindričnog pećnjaka s perforiranom prednjom pločom reljefno ukrašenom s prikazom viteza na konju (T. 99, kat. 372; Tkalčec 1997, T. XXIX-5) svakako potvrđuje ovu tvrdnju. Sačuvan je i u potpunosti sačuvan polucilindrični pećnjak s perforiranom prednjom ukrasnom pločom s prikazom viteza (T. 100, kat. 376; Tkalčec 1997, T. XXVIII-3). Među nalazima pećnjaka s koji pripadaju repertoaru tzv. viteške peći, osobito na polucilindričnom pećnjaku s perforiranom prednjom pločom reljefno ukrašenom gotičkim lukom s *biforama* i krugovima (vitez = T. XXVIII-1-4; inv. br. GMB A2203; T. XXVIII-5; T. XXIX-1,2) prepoznaju se ulomci koji djeluju poput poluproizvoda (Tkalčec 1997, 27).

U skupinu nalaza karakterističnih za tzv. vitešku peć spadaju reprezentativni pećnjaci krunišnih pećnjaka s anđelom štitonošom (Tkalčec 1997, T. XXVII-1-7). Ovdje se također može raspravljati da li nazvati ove nalaze polucilindričnim krunišnim pećnjacima s prednjom perforiranom visećom pločom ili naprosto perforiranom pločom (inv. br. GMB A 3231). U svakom slučaju, javljaju se i na pećnjacima s Nove Vesi. Opet susrećemo nalaze pećnjaka s prednjom (punom ravnom) ukrasnom pločom s tijelom u obliku zdjele s otvorom reljefno ukrašenih s prikazom grifona (T. 58, kat. 260), poput neglaziranog pećnjaka inv. br. GMB 2241, objavljenog u: Tkalčec 1997, T. XXII-1-5. Među ulomcima koji su otkopani 2004. godine uočen je i neglazirani ulomak reljefno ukrašen s prikazom heraldičke ploče s krilom, koji svakako čini prizor dvoglavog heraldičkog orla.<sup>108</sup> Na jednom pećnjaku sačuvan je dio stražnjeg dijela, tako da se može zaključiti kako je također riječ o tipu odrezanog polucilindra.

Nalazi koji neodoljivo podsjećaju na novoveški i garić-gradski materijal svakako su polucilindrični pećnjaci s prednjom ravnom punom ukrasnom pločom reljefno ukrašenom arhitektonsko-geometrijskim motivima. Tako je zabilježeno više ulomaka

---

<sup>108</sup> Gudovac 2004, kvadrant S51, SJ 023, N 360.

koji su dalje u ovoj disertaciji označeni kao garić-gradski tip III (T. 103, kat. 389) (inv. br. GMB 1006, 1007), ulomak s inventarnim brojem A 2234 odgovara garić-gradskom tipu I (T. 102, kat. 385). Još je pećnjaka koji se vežu uz garić-gradske tipove I-IV (inv. br. GMB A 2235). Ulomak ravne prednje ploče reljefno ukrašene prikazom zmajskog repa također se javlja među garić-gradskim nalazima (garić-gradski *zmaj-pećnjak*; T. 105, kat. 398 ), ali i u Čakovcu i Varaždinu.

I na gudovečkom materijalu dokumentirani su smeđe glazirani nalazi s reljefnim prikazom sjedećeg vladara (inv. br. GMB A2257, A2238). Ovi pećnjaci nalaze se i u neglaziranoj verziji.<sup>109</sup> Vrlo vjerojatno je riječ o Maksimilijanu I., budući da likovni prikaz vladara i detalji najviše odgovaraju novoveškim primjerima. I nalaz pećnjaka s reljefnim prikazom anđela Gabrijela (T. 61, kat. 264) uklapa se u novoveški repertoar nalaza za navedeno razdoblje (inv. br. GMB A2240, A2241, A2239). Na neglaziranom pećnjaku s ovim prikazom, kojem je djelomično sačuvan stražnji dio, razaznaje se kako je riječ o tipu pećnjaka s ravnom punom ukrasnom pločom s odrezanim polucilindrom.

I ulomci reljefno ukrašeni rozetom prisutni su na gudovečkim nalazima (neglazirani, poput inv. br. GMB A 2221, A2275; odnosno glazirani poput inv. br. GMB A2236 (Tkalčec 1997, T. XX-1-6). Kao gudovečku specifičnost, osim izuzetno važnih kalupa, treba ubrojiti i ukrasni element kruništa peći različitog oblika reljefno uobličenog u lik lava (T. 89, kat. 337), kakav nije zabilježen na niti jednom obrađenom lokalitetu.

Prilikom arheoloških istraživanja kaštela Konjščina dobivena su izvanredna saznanja o obrambenom sustavu ovog renesansnog kaštela, a utvrđeni su i pojedinačni nalazi ulomaka pećnjaka (Horvat, Filipec 2001, T. III-1, 7, 8). Riječ je o neglaziranim ulomcima prednjih ploča reljefno ukrašenih pećnjaka na kojima se opet razaznaje toliko prisutan tzv. *Kasettendeckendekor* (Horvat, Filipec 2001, T. III-1, 7, 8), zatim ulomka sa stiliziranim portretima ispod arkada (Horvat, Filipec 2001, T. III-7), te ulomka s reljefnim prikazom glave (Horvat, Filipec 2001, T. III-8). Posljednji ulomak vjerojatno čini dio većeg alegorijskog prikaza ispod renesansne arkade. Nalazi su privremeno pohranjeni u stalnom postavu Muzeja seljačkih buna, a s vremenom se planiraju izložiti *in situ* u prostorima obnovljenog kaštela.

Koristeći se brzo rotirajućim lončarskim kolom i tehnikama oblikovanja u kalupima, kasnogotički majstori koji su djelovali na prostoru Slavonije rano upotrebljavaju razne

---

<sup>109</sup> Gudovac 2004, kvadrant S51, SJ 090, PN 77.

nijanse olovnih glazura, prvotno bez a potom sa podlogom od engobe, koja se često koristi samostalno bez premaza od glazure kada se pojedini motivi žele likovno naglasiti. Estetsko naglašavanje pojedinih likovnih detalja postizalo se i crvenim premazima preko dijelova pećnjaka ostavljenih sa svjetlom podlogom. Na unutrašnjem dijelu zdjelastih pećnjaka tijekom 15. stoljeća također se javljaju crveni i bijeli premazi, te u novom vijeku glaziranje zelenom glazurom, a zabilježeno je i premazivanje unutrašnjosti zdjelastih pećnjaka slojem sjajnog grafita.<sup>110</sup> Bojanje premazom javlja se i kod kasnogotičkih pećnjaka s heraldičkim motivima gdje se javljaju nijanse boja koje vjerodostojno prikazuju grbove, međutim, spomenuti premazi rijetko su sačuvani<sup>111</sup>. Renesansni majstori koriste se puno širim rasponom nijansi i kombinacija glazura, opet s ili bez kombinacije engobiranog premaza, te također koriste kombinacije kalupa u izradi centralnih reljefnih motiva i okvira oko njih. Tek na jednom ulomku pećnjaka iz Gradskog muzeja Samobor uočena je uporaba tehnike fajanse.<sup>112</sup>

Ovdje trebamo izdvojiti također zastupljenu vrstu kutnog pećnjaka sastavljenog od polucilindra i zdjele. Navedeni tip pećnjaka također je specifičan za prostor Slavonije, budući da ga ne nalazimo u tipologiji E. Roth Heege. Međutim, upravo se ovdje vidi u određenom smislu nedostatnost tipologije E. Roth Heege jer se navedena autorica u velikoj mjeri orijentirala na građu iz, u ovoj disertaciji pojednostavljeno nazvanog, tzv. zapadnog kruga. Naime, čini se izvjesnim kako ovaj tip pećnjaka uopće nije izuzetan na prostoru srednjovjekovne Ugarske. Među nalazima sa Ružica-града (Radić/Bojčić 2002, kat. 492) i kaptolske Nove Vesi javlja se zasigurno pod utjecajem budimskih majstora, budući da navedeni tip pećnjaka I. Holl prepoznaje na materijalu navedene radionice.

Nalazi kalupa s prostora srednjovjekovne Slavonije trenutno su relativno skromni. Poznat je kalup s motivom *drvočuvajućeg* lava iz Iloka (T. 99, kat. 375) (Radić, Bojčić 2004, 253, kat. 533), te noviji nalaz dijela kalupa s prikazom anđela s istog lokaliteta (Radić 2014, sl. 141 b), što navodi autora M. Radića na zaključak kako je u Iloku morala postojati pećarska radionica koja je, između ostalog, mogla proizvoditi pećnjake za potrebe ostalih sjedišta Iločkih (Radić 2014, 211). Prema tome, na čitavom prostoru

<sup>110</sup> Npr. na Ružica-gradu (Radić, Bojčić 2002, kat. 633, 632).

<sup>111</sup> Tako je nekoliko grbova na pećnjacima s Ružica-града obojeno crvenom i plavom bojom koja je većim dijelom izbrisana (Radić, Bojčić 2002, kat. 544, 547 a, d, 586).

<sup>112</sup> Riječ je o jednom ulomku kutnog pećnjaka na kojem je djelomično sačuvan motiv zmaja ili grifona koji je činio grb na heraldičkoj ploči oslikan smeđim linijama na zelenkasto-tirkiznoj podlozi – inv. br. 491.

savsko-dravskog međuriječja uzetom u razmatranje, a s obzirom na trenutno stanje istraženosti, može se sa sigurnošću govoriti o lokalnim pečarskim radionicama u Gudovcu i Novoj Vesi, a treba napomenuti kako iločki nalazi pružaju tek moguće indicije o eventualnom većem značenju Iloka u pečarskoj proizvodnji. U nešto većoj koncentraciji kalupi su prisutni na kasnosrednjovjekovnom gradištu Gudovcu, kao što je to već naglašeno u tekstu (T. 99, kat. 372, 373, 374). Na nalazima iz Nove Vesi zabilježeni su poluproizvodi koji su, između ostalog, dokazali kako je riječ o postojanju radionice. Radionica koja je djelovala u današnjem Zagrebu, na kaptolskom naselju Novoj Vesi (osnovanom 1344. godine kao slobodna općina pod jurisdikcijom kanonika), od velikog je značaja budući da je otkrivena *in situ*, u objektu pravokutnog tlocrta dimenzija 4 x 8 m s podnicom od zapečene zemlje s ukopima od stupova koji su nosili drvenu oplatu. U zapuni otpadne jame otkriveni su brojni primjerci radionički neuspjelih pećnjaka koji su ukazali na postojanje radionice koja je djelovala od kraja 14. do početka 16. stoljeća. Djelatnost radionice s Nove Vesi podijeljena je u tri faze: I. faza (T. 94, T. 95) - period od 1397.-1433. godine,<sup>113</sup> II. faza (T. 96, T. 97) – sredina i druga polovica 15. stoljeća<sup>114</sup> i III. završna faza (T. 98) – od 1500. do poraza od Osmanlija na Mohaču 1526. godine,<sup>115</sup> kada vladari postaju Habsburgovci, a kulturno-povijesna slika Slavonije se u potpunosti mijenja (Mašić 2002, 32-40).

U cjelokupnoj pregledanoj građi izdvojene su sljedeće forme jednostavnih i složenih pećnjaka prikazane na tablama na kojima su za svaki pojedini tip izabrani najreprezentativniji primjerci s različitih slavonskih lokaliteta.

Pećnjaci s heraldičkim motivima vrlo su interesantni budući da su pokazatelji političkih veza i statusa naručitelja peći i trgovačkih putova kojima su pećnjaci kao gotovi proizvodi – importi, i kalupi stizali u Slavoniju iz Ugarske i Austrije. Pojedini pećnjaci, poput reprezentativnih nalaza sa Ružice grada možda su nastali iz originalnih kalupa

---

<sup>113</sup> Proizvodi prve faze nastali su kada je čitavo naselje bilo u vlasništvu zagrebačkih biskupa iz obitelji Alben koji su uživali izniman ugled na dvoru kralja Sigismunda von Luxemburg, a dolaze s prostora današnje Češke. U spomenutom razdoblju vrše se brojni arhitektonski zahvati u Zagrebu kojima su sudjelovali majstori tzv. Parlerove škole, a češki utjecaji, kao i utjecaji žigmundove kraljevske pečarske radionice vidljivi su na proizvodima prve faze (Mašić 2002, 20-23).

<sup>114</sup> Radionica nakon toga započinje s izradom pećnjaka koji su ugrađivani u peći inspirirane tzv. peći s vitezom, te se utjecaji budaških kraljevskih radionica nastavljaju. Izdvojeni su kvalitetniji pećnjaci koji su najvjerojatnije nastali od kalupa vrlo bliskih budimskim izvornicima, od pećnjaka lošije kvalitete koji su rađeni za nešto jeftiniju varijantu iste peći za platežno manje sposobne naručitelje (Mašić 2002, 32).

<sup>115</sup> Zadnja faza radionice s Nove Vesi obilježena je izradom pećnjaka s likovnim prikazima motiva Navještenja i peterolisne ruže te pećnjacima s okrunjenim vladarem, te kutnog pećnjaka s prednjom pločom u obliku štita (Mašić 2002, 32-40).

(Radić, Bojčić 2002, 49-52). Također je zanimljiv pećnjak s grbom Bavarske i grada Regensburga s utvrde Ilok kojom su u drugoj polovici 15. st. gospodarili moćni magnati knezovi Iločki, a peći sa spomenutim grbom su vjerojatno stigle u Ugarsku (Budim, Višegrad, Tata) kao dar biskupa Ruperta II, Falačkog grofa od Sponheima, svojem savezniku ugarskom kralju Matiji Korvinu (Tomičić 2004, 143-176). Tako importirane (darovane) regensburške peći u Ugarskoj predstavljaju spomenike ugarsko-bavarskih saveza 15. stoljeća, odnosno u slučaju kneza Lovre Iločkog, nalazi su odraz želje spomenutog kneza da se poistovjeti s najvišom razinom života na kraljevskom dvoru.

Iz spomenutog razdoblja imamo sačuvane za sad najranije podatke o relativno kasnom udruživanju pećara u cehove. Naime, tek se u 14. st. u Zagrebu prvi puta u izvorima spominje djelovanje majstora lončara, koji su izradu kaljevih peći prihvatili kao dio svoje redovne djelatnosti. Trenutno je najraniji poznati sačuvani pravilnik cehovskog udruženja onaj varaždinskih lončara-pećara, potvrđen 1589. godine, a pravilnik je u potpunosti preuzet prema pravilniku istog ceha iz Ormoža smještenog u susjednoj Sloveniji. Međutim, svi do sad poznati slovenski pravilnici na području Štajerske nastali su prema ranijem jedinstvenom predlošku nastalom u Grazu. Prema tome, pećari na širem području Štajerske (Graz, Radgona, Maribor, Ptuj, Ormož), ali i sjeverozapadne Hrvatske (Varaždin, Zagreb, Koprivnica) rade od 16. stoljeća na dalje pod istim uvjetima i prema istim propisima srodne proizvode. Kako su pomoćnici često mijenjali mjesto boravka prilikom tzv. vandranja (usavršavanja od završetka naukovanja do stjecanja obrta) mogli su se upoznati s tehnološkim novostima i aktuelnim kalupima, što se također potvrđuje u ponavljanju istih oblika i detalja a to je vidljivo na prikazanim primjercima iz perioda renesanse i ranog baroka. Tek 1684. godine zabilježeni su prvi podaci koji se odnose na djelovanje samostalnog ceha pećara u Zagrebu, ali u varaždinskom pravilniku lončara iz 1717. godine još uvijek kao uvjet stjecanja obrta, svaki pomoćnik lončar-pećar mora biti sposoban izraditi čitavu peć. Također, lončari-pećari u pravilnicima iz 16. stoljeća nastoje zaštititi svoje tipove kalupa od krađe i kopiranja kažnjavanjem onoga komu bi krađa bila dokazana. Prema tome, autorica Ilijanić vrlo čestu pojavu istih oblika na pećnjacima s prostora Austrije, Mađarske, Slovenije i Hrvatske možemo protumačiti dozvoljenim prenosom kalupa, u sporazumu s njegovim vlasnikom.

Na čitavom prostoru današnje Hrvatske nije sačuvana niti jedna kasnogotička ili renesansna peć *in situ* u sačuvanim dvorcima. Međutim, prilikom arheoloških

istraživanja pronađena su urušenja peći koja su omogućila izradu tek nekoliko pretpostavljenih rekonstrukcijskih izgleda kaljevih peći. U prvu polovicu 15. stoljeća datiraju se nalazi gotovo cjelovitih pećnjaka s utvrde Garić-grad. Pretpostavljeni rekonstrukcijski crtež peći koji se nalazi u stalnom postavu Muzeja Moslavine Kutina u blizini utvrde nastao je još 70-tih godina i svakako bi se trebao revidirati, međutim, u osnovi i danas sugerira pretpostavljenu osnovnu formu kasnogotičkih peći. Također, brojni nalazi imitacija pećnjaka koji se javljaju na tzv. peći s vitezom, prisutni i u produktima zagrebačke radionice, upućuju kako su slavonske utvrde zasigurno bile opremljene brojnim varijantama spomenute peći, ovisno o platežnoj moći naručitelja.

Zanimljiv je pokušaj rekonstrukcije izgleda peći nastalih u drugoj polovini 15. stoljeća s utvrde Vrbovec pored Huma na Sutli smještene uz samu nekadašnju granicu Ugarske i Njemačkog Carstva. Makroskopskom analizom preko četiri tisuće ulomaka gotovo identičnih, uglavnom zdjelastih i lukovičastih pećnjaka, izdvojeni su s obzirom na nešto drugačiji sastav gline i način pečenja, ulomci i rekonstruirani pećnjaci dvije istovremene peći koje su stajale na prostorijama gornjeg kata *palasa* utvrde koje su se u jednom trenutku urušile<sup>116</sup> (Tkalčec 2010, 77). Pažljivim sortiranjem svih pronađenih ulomaka, te u slučaju svih sačuvanih elemenata pećnjaka i restauracijom pojedinih pećnjaka, mogao se je izračunati pretpostavljeni broj svih tipova pećnjaka na svakoj pojedinoj peći (naime ispostavilo se da svaka peć ima nekoliko tipova zdjelastih pećnjaka koji se razlikuju tek u sitnim detaljima, primjerice dimenzijama i debljini stjenke, ili crvenim ili bijelim premazom) (Tkalčec 2010, 81, 82). Naime, većina pronađenih pećnjaka ima rijetko sačuvane tragove premaza crvenom ili crvenom i bijelom bojom. Radi se o načinu ukrašavanja površine neglaziranih pećnjaka, koji je vjerojatno bio napravljen tek nakon izrade čitave peći. Većina pećnjaka ima samo crveni ukras, a bijeli premaz javlja se svaki puta preko crvenog. Pažljivim kalkulacijama potom je nacrtano po tri varijante pretpostavljenih rekonstrukcijskih crteža svake peći.<sup>117</sup>

---

<sup>116</sup> Peći predstavljaju, uz ostatke arhitektonske plastike, jedine sačuvane originale dijelove interijera utvrde i najzornije svjedoče o ukusu njegovih vlasnika iz vremena zadnje faze života u burgu, u drugoj polovici 15. stoljeća. Postoji nekoliko mogućnosti točnog smještaja dviju kaljevih peći koje su služile za zagrijavanje prostorija u *palasu* (Tkalčec 2010, 82).

<sup>117</sup> Od brojnih keramičkih nalaza izdvojeno je čak 4067 fragmenata pećnjaka. Uzimajući u obzir mjesto nalaza i stratigrafske podatke, svaki ulomak je analiziran s obzirom na strukturu gline i veličinu zrnaca na lomu pećnjaka. Ovim postupkom su ulomci koji na prvi pogled djeluju identični podijeljeni u dvije skupine :

1) Kaljevu peć od fine gline izrađenu od pećnjaka s motivom lovca i perforiranim pećnjacima s arhitektonskim motivom

Idealna rekonstrukcija kaljeve peći s Ružice-grad prezentirana je postavu Zavičajne zbirke u Orahovici. Peć je izrađena od pećnjaka koji su imali dovoljno elemenata za rekonstrukciju, a rekonstrukcije pećnjaka izradio je akademski kipar Marijan Sušac (Radić 2014, 131).

Tabela 2. Lokaliteti s pećnjacima reljefno ukrašenim motivima iz perioda kasne gotike i rane renesanse (kraj 14. st.–1520./1530.): 1. Zagreb - Nova Ves, 2. Ozalj – Stari grad, 3. Susedgrad, 4. Samobor – Stari grad, 5. Klenovec Humski – Plemički grad Vrbovec, 6. Dvorac Veliki Tabor, 7. Donja Stubica – Stari grad, 8. Varaždin – Stari grad, 9. Čakovec – Stari grad, 10. Sv. Ivan Zelina – Stari grad Zelina, 11. Čazma, 12. Popovača - Moslavina-grad, 13. Garić-grad, 14. Bjelovar - Gudovac, 15. Đurđevac – Stari grad, 16. Utvrda Virovitica (dvorac Pejačević), 17. Požega – Rudine, benediktinska opatija sv. Mihovila, 18. Ružica-grad, 19. Ilok.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Arhitektonski motiv – gotička arhitektura	X					X		X	X		X		X	X			X	X	
Arhitektonski geometrijski motiv					X													X	
Religijski motiv- Stari zavjet: Samson koji ubija lava								X			X				X				
Religijski motiv - Stari zavjet: Judita																		X	
Religijski motiv - Stari zavjet: Prorok– Izajija																		X	
Religijski motiv - Stari zavjet: Prorok– David																			
Religijski motiv - Stari zavjet: Prvi grijeh																		X	
Religijski motiv - Stari zavjet: Izgon iz raja																		X	
Religijski motiv - Stari zavjet: Salomonov sud				X					X									X	
Religijski motiv - Novi zavjet: Arhandeo Gabrijel	X		X					X			X			X				X	
Religijski motiv - Novi zavjet: Arhandeo Mihael																		X	
Religijski motiv - Novi zavjet: Djevica Marija-Navještenje								X	X						X	X?		X	
Religijski motiv - Novi zavjet: Uznesenje Marijino																		X	
Religijski motiv - Novi zavjet: Evangelist – sv. Petar									X									X	
Religijski motiv - Novi zavjet: Evangelisti – sv.																		X	

2) Kaljevu peć od grube gline izrađenu od pećnjaka s motivom sv. Margarete, turnirskim motivom i pećnjaka s motivom sv. Jurja (Tkalčec 2010, 82, sl. 46, 47). Kako bi se pretpostavio originalni izgled peći, od pronađenih ulomaka djelomično je slijepljeno 300 zasebnih pećnjaka, koji su omogućili izradu rekonstrukcije idealnog izgleda peći. Budući da postoji daljnja mogućnost spajanja pećnjaka od originalnih ulomaka, restaurirani su tek pojedini primjerci koji su izloženi na izložbi.

Matej																					
Religijski motiv - Novozavjetni svetac: sv. Agneza								X													X
Religijski motiv - Novozavjetni svetac: sv. Barbara																					X
Religijski motiv - Novozavjetni svetac:: sv. Katarina Aleksandrijska							X														X
Religijski motiv - Novozavjetni svetac: sv. Bartolomej																					X
Religijski motiv - Novozavjetni svetac: sv. Juraj koji ubija zmaja			X		X			X	X								X?				X
Religijski motiv - Novozavjetni svetac: biskup (sv. Nikola iz Barija)								X													X
Religijski motiv - Novozavjetni svetac: sv. Kristofor					X			X													X
Religijski motiv - Novozavjetni svetac: sv. Margareta				X				X	X		X										X
Religijski motiv – Djevica s jednorogom					X																X
Životinje i basne: Borba lavova																					X
Životinje i basne: Drvočuvajući lav	X				X																X
Pelikan								X					X								X
Feniks													X								
Grifon	X				X	X					X	X	X						X	X	
Medvjed													X								
Zmaj							X	X				X	X					X	X		
Pas								X													
Lisica propovijeda guskama														X							
Ribe													X								
Vepar								X													
Zec								X													
Ptice – paun ?									X	X											
Prepelice								X													
Lav														X							X
Heraldika: Andeo štitonoša s grbom	X													X						X	X
Heraldika: Češki lav								X		X		X								X	
Heraldika: Dvoglavi orao					X									X				X	X		
Heraldika: pojedinačni grbovi								X											X	X	X
Svjetovni motiv – vladar na prijestolju: Fridrik III.					X																
Svjetovni motiv – vladar na prijestolju: Maksimilijan I.	X				X				X				X								
Svjetovni motiv - lovac sa psom					X																
Svjetovni motiv - sokolar																					X
Svjetovni motiv – turnirska scena: vitez na konju	X	X	X		X	X				X	X		X								
Svjetovni motiv – dvorske scene									X												
Ornamentalni motiv: ispisana gotica						X							X						X		
Ornamentalno- geometrijski motiv						X		X													



Floralno vegetabilni motiv: rozeta	X		X			X	X			X	X	X		X			X		X
Floralno vegetabilni motiv: loza s groždem						X								X				X	X

## 6. 1. Kasnogotički pećnjaci s Garić grada – primjer tipološko - ikonografske analize

### 6.1.1 Garić-gradski pećnjaci pohranjeni u Muzeju Moslavine Kutina

Nalazi kasnogotičkih pećnjaka pohranjenih u muzejskim institucijama na prostoru nekadašnje Slavonije često su izravan ili posredan produkt spomenutog zlatnog doba kraljevske radionice. Međutim, pećnjaci s Garić grada koji se obrađuju dalje u tekstu su u tom smislu iznimka, budući da se svi motivi prezentirani na prednjim perforiranim ili punim pločama pećnjaka vežu uz period prije pojave i popularnosti tzv. peći s vitezom<sup>118</sup>.

Posredne ili neposredne utjecaje budimske kraljevske radionice na pećarskim proizvodima pronađenim na Gariću nije teško pretpostaviti. Poznato je kako je tijekom 13. stoljeća grad bio utvrđenje šomođske županije (Pisk 2009, 41), te da je 1277. godine potvrđeno vlasništvo zagrebačkog biskupa Timoteja. Zagrebački biskupi su, iako s prekidima, svakako obilježili vlasničku povijest Garić-града, a prelazeći iz biskupskih u kraljeve ruke kratko se od 1412.-1415. godine nalazio u posjedu Barbare Celjske (Kruhek 2002, 105). Upravo uz zagrebačke biskupe<sup>119</sup> može vezati osnutak i djelovanje pećarske radionice na Novoj Vesi, jedine do sada arheološki potvrđene radionice na prostoru srednjovjekovne Slavonije. Funkcioniranje spomenute radionice koja je djelovala u periodu od prijelaza 14. na 15. stoljeće do početka 16. stoljeća također je podijeljena u tri faze (Mašić 2002, 20, 34). Međutim, od svih poluproizvoda i nalaza

<sup>118</sup>Prilikom uvida u materijal s Garić grada koji se čuva u Muzeju Moslavine Kutina, uočena su tri ulomka koji svojom izvedbom nikako ne pripadaju ciklusu pećnjaka koji su bili ugrađeni u *kvalitetne izrađene keramičke peći ugrađene u prostorije glavne branič kule* (Kruhek 2002, 106). Naime, dva od tri spomenuta ulomka preliminarno se mogu vezati uz pećnjake karakteristične za drugu polovicu 15. stoljeća, posebno kada je riječ o ulomku rozete, koji s obzirom na glazuru i sastav gline podsjeća na ulomke peći s vitezom s Moslavina grada koji su također pohranjeni u Muzeju.

<sup>119</sup>B. Mašić zaključuje kako novoveška radionica započinje s radom u vrijeme dolaska obitelji Alben s područja Češke na zagrebačko područje, te prvu fazu funkcioniranja radionice okvirno stavlja u period od 1397. – 1433. godine, a na najranijim proizvodima prepoznaje češki utjecaj (Mašić 2002, 38).

pećnjaka koji dokumentiraju djelovanje novoveške radionice osim djelomične sličnosti s nalazom jednog cilindričnog nišastog pećnjaka<sup>120</sup> za sada nema niti jednog dokaza koji bi doveo u vezu nalaze s ova dva lokaliteta. Ako su peći nastale u vrijeme kada je Garić bio biskupski grad, vrlo vjerojatno se može očekivati kako bi biskup angažirao pećara iz vlastite radionice.

Prvi opis pojedinih ukrasa na garić-gradskim pećnjacima donosi D. Iveković (Iveković 1970, 6-7), a zatim M. Kruhek koji objavljuje osnovne tipove pećnjaka pronađenih na Garić gradu (Kruhek 1973, 9-11). Autorica A. Bobovec reljefno ukrašene pećnjake dijeli u skupine pećnjaka s prednjom dekorativnom pločom (trokutastom, sedlastom, četvrtastom) te pećnjake s pravokutnom dekorativnom pločom i gotičkom nišom (Bobovec 1992, 22; Bobovec 1994, 24-29; Bobovec 2003, 166-173). Uvidom u sve pećnjake i ulomke koji se trenutno čuvaju u Muzeju<sup>121</sup>, kako bi se pojednostavila njihova analiza, dodijeljene su brojčane oznake za dvadeset različitih tipova pećnjaka; osam tipa pećnjaka s reljefnim motivom fantastičnih i stvarnih životinja na prednjim ukrasnim pločama: grifon-pećnjak (T. 102, kat. 386), ribe-pećnjak (T. 102, kat. 383), heraldički lav-pećnjak (T. 101, kat. 380), feniks-pećnjak (T. 101, kat. 379), medvjed-pećnjak (T. 101, kat. 381), zmaj-pećnjak (T. 105, kat. 398), pelikan-pećnjak (T. 101, kat. 382), a u spomenutu skupinu svrstani su i pećnjaci sa slovima ispisanim na gotici (T. 102, kat. 384). U tipove 1 a (T. 78, kat. 296) i 1 b (T. 103, kat. 388), te tip 2 (T. 78, kat. 297 i T. 103, kat. 391) podijeljeni su tipovi pećnjaka kruništa peći, dok su nišasti pećnjaci s punom ili perforiranom prednjom pločom ukrašenom arhitektonskim i geometrijsko-vegetabilnim motivima podijeljeni u 10 različitih tipova. Uočeno je kako su gotovo svi pećnjaci izrađeni od svijetle pjeskovite gline sa sporadičnim primjesama sitnih crvenih čestica crijepa. Čestice kvarca i samljevenog crijepa veličine su do 1 mm. Na pojedinim ulomcima vidljive su posljedice naknadnog gorenja. Osim pećnjaka

---

<sup>120</sup> Garićgradski pećnjak s arhitektonskim motivom klasificiran dalje u tekstu kao tip 3 u osnovnoj kompoziciji blizak je pećnjaku pronađenom prilikom arheoloških istraživanja pećrske radionice na Novoj Vesi. Prema autoru B. Mašiću, pećnjak pronađen u Zagrebu veže se uz prvu fazu spomenute radionice datiranu u početak 15. stoljeća (Mašić 2002, 23, sl. 11). Međutim, na garićgradskom pećnjaku se iznad gotičke bifore nalazi rozeta sa složenijim i geometrijski zahtjevnijim prepletom, za razliku od pećnjaka uočenih na materijalu iz Guodvca (Tkalčec 1997, T. XXV, sl. 1-6; T. XXVI, sl. 1) na kojima se zaista naslućuje povezanost sa radionicom.

<sup>121</sup> Vizualnu analizu karakteristika gline, glazure i engobe na garićgradskim pećnjacima izvršila je keramičarka i restauratorica Sylva Antony Čekalová. Dva pećnjaka koja se nalaze na restauraciji nisu analizirana.

navedenih u tablici, pećnjaci nisu premazani engobom, već su glazirani žutom ili zelenom prozirnomo glazurom<sup>122</sup>.

Tabela 3. Klasifikacija garić-gradskih pećnjaka s obzirom na tip, sastav gline i glazuru

	Tip pećnjaka	Broj restauriranih zeleno glaziranih pećnjaka	Broj restauriranih žuto glaziranih pećnjaka	Ulomci zeleno ili žuto glaziranih pećnjaka koji se izdvajaju po sastavu gline	Restaurirani pećnjaci i ulomci koji nisu glazirani ili se izdvajaju po sastavu glazure
1	Ribe, (T. 102, kat. 383)	4	2	1 ulomak ( inv. br. 221 ), crvena glina finijih primjesa, zelena <i>istrošena</i> glazura	2 ulomka (inv.br.218, 220), koji bi mogli činiti cjelinu, crvena glina finijih primjesa, svijetla engoba, neglazirani
2	Slova, (T. 102, kat. 384)	1	1		
3	Lav, (T. 101, kat. 380)	4	2		
4	Feniks, (T. 101, kat. 379)		7		
5	Medvjed, (T. 101, kat. 381)		2		
6	Zmaj, (T. 105, kat. 398)	3 (od tri navedena pećnjaka, jedan je sačuvan u originalu s okvirom u obliku letve pravokutnog presjeka, međutim odnosi dimenzija unutar reljefnog motiva su isti a pećnjak se proširio 3 – 4 mm zbog dodanog okvira(korišten je isti kalup reljefnog motiva od kojeg su rađeni ostali pećnjaci s motivom zmaja)	2		
7	Grifon, (T. 102, kat 386)	8	6	1 cjeloviti pećnjak, crvena glina finijih primjesa, zelena <i>istrošena</i> glazura, drugačijeg oblika stražnjih rebara, te drugačijih dimenzija na reljefnom motivu koji je oko 5 mm veći u odnosu na ostale grifon-pećnjake	1 pećnjak ima crvenu boju gline na prednjoj ploči, a na stražnjoj strani je glina svijetla, glazura može biti prozirna ili žuta? (crvena boja gline na prednjoj strani može biti postignuta kombinacijom prozire glazure i visoke temperature pečenja)
8	Pelikan, (T. 101, kat. 382)	7	2		
9a	Tip 1a: trokutasto krunište sa		1 restaurirani pećnjak i 1 ulomak		

<sup>122</sup>Kod većine tipova pećnjaka nailazi se na obje varijante, glaziranih žutom ili pak zelenom glazurom, osim pećnjaka s prednjim ukrasnim pločama ukrašenim s reljefnim motivom medvjeda i ptice (vjerojatno feniksa) koje nailazimo glazirane isključivo sa žutom glazurom. Veća je neujednačenost glazura kod pećnjaka s prednjim ukrasnim pločama ukrašenim s arhitektonskim motivima, tako da tipove 1 i 5 nailazimo samo u žutoj varijanti, odnosno tipove 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9 i 10 nailazimo samo u zelenoj varijanti. Međutim, osim u slučaju pećnjaka s prikazom ptice od kojih je sačuvan veći broj, te je svih 7 primjeraka očito namjerno isključivo žuto glazirano, kod pećnjaka s arhitektonskim motivima jednobojnost se objašnjava sporadičnom očuvanošću, kao što je to slučaj s dva očuvana primjerka kruništa tipa 1a, koji se javljaju žuto glazirani.

	šiljkom na desnoj strani, (T. 78, kat. 296)				
<b>9b</b>	Tip 1b: trokutasto krunište bez šiljka, (T. 103, kat. 388)	1	1		
<b>10</b>	Tip 2: sedlasto krunište, (T. 78, kat. 297)	4 restauriranih pećnjaka i 1 ulomak	1		
<b>11</b>	Tip 1: pećnjak s punom ravnom prednjom ukrasnom pločom s odrezanim polucilindrom, (T. 102, kat. 385)		1		
<b>12</b>	Tip 2: pećnjak s punom ravnom prednjom ukrasnom pločom s odrezanim polucilindrom (T. 103, kat. 387)	1			
<b>13</b>	Tip 3: pećnjak s punom ravnom prednjom ukrasnom pločom s odrezanim polucilindrom, (T. 103, kat. 389)	2			
<b>14</b>	Tip 4: pećnjak s punom ravnom prednjom ukrasnom pločom s odrezanim polucilindrom, (T. 104, kat. 391)	1			
<b>15</b>	Tip 5: pećnjak s punom ravnom prednjom ukrasnom pločom s odrezanim polucilindrom,		1		

	(T. 104, kat. 392)				
16	Tip 6: polucilindrični pećnjak s perforiranom prednjom ukrasnom pločom, (T. 104, kat. 393)	1			
17	Tip 7: polucilindrični pećnjak s perforiranom prednjom ukrasnom pločom, (T. 104, kat. 394)	1			
18	Tip 8: polucilindrični pećnjak s perforiranom prednjom ukrasnom pločom, (T. 105, kat. 395)	2			
19	Tip 9 polucilindrični pećnjak s perforiranom prednjom ukrasnom pločom, (T. 105, kat. 396)	1			
20	Tip 10: polucilindrični pećnjak s perforiranom prednjom ukrasnom pločom, (T. 105, kat. 397)	2			
<b>Ukupno restauriranih pećnjaka zelenih</b>			žutih	Ukupan broj pećnjaka ili ulomaka izrađenih od gline drugačijeg sastava	
		<b>43 restauriranih pećnjaka+ 1 ulomak</b>	<b>29 restaurirana pećnjaka + 2 ulomka</b>	<b>4, od toga jedan cjeloviti grifon-pećnjak pećnjak te jedan ulomak riba s <i>istrošenom</i> glazurom zelene boje, te dva ulomka s reljefnim motivom ribe bez glazure</b>	

Vizualnom analizom nalaza s obzirom na ujednačenost sastava gline i glazure može se konstatirati kako su svi ulomci pregledanih pećnjaka nastali u jednoj radionici, odnosno od jednog majstora. Ako se prilikom arheoloških istraživanja moglo razlikovati dva

zasebna urušenja dviju kaljevih peći (Maroević 1971, 8)<sup>123</sup>, pregledom uzoraka pohranjenih u Muzeju može se zaključiti kako su svi pećnjaci također mogli biti ugrađeni u jednu peć, kao što je to prikazano na idealnom rekonstrukcijskom crtežu u Muzeju (sl. 42). Ako je riječ o dvije zasebne peći smještene na dva kata glavne branič kule Garić grada, proizvedene su istovremeno. Činjenica da je pronađeno tri tipa krunišnih pećnjaka možda govori u prilog postojanju dviju peći. Osim restauriranih pećnjaka, u Muzeju je pohranjeno još približno 80 nerestauriranih sitnijih ulomaka koji nisu navedeni u tablici. Ipak, uočena su četiri primjerka koji imaju drugačiji sastav gline i glazuru. Riječ je o grifon-pećnjaku izrađenom od crvene gline koja ima finije primjese, zelenu *istrošenu* glazuru<sup>124</sup>, drugačijeg oblika stražnjih rebara, te drugačijih dimenzija na reljefnom motivu koji je oko 5 mm veći u odnosu na ostale grifon-pećnjake. Još tri ulomka s reljefnim prikazom ribe izrađeni su od iste crvene gline, finijih primjesa, te ih nailazimo samo premazane s engobom, bez glazure, a jedan ulomak premazan je sa zelenom *istrošenom* glazurom. Grifon-pećnjak izrađen od crvene gline koja ima finije primjese razlikuje se od ostalih i po načinu pričvršćivanja rebara na prednju stranu pećnjaka, na kojima se ne uočavaju znatno vidljiva udubljenja od utisnutih prstiju, kao što je to slučaj na svim ostalim pećnjacima izrađenim od žute gline koji imaju sačuvana rebra<sup>125</sup>. Također, s obzirom na oblik okvira, jasno se izdvaja zmaj-pećnjak koji jedini ima okvir u obliku jednostavne letve, pravokutno profiliran. Međutim, spomenuti pećnjak izrađen je od žute gline istog sastava i glazure kao i svi ostali zmaj-pećnjaci kojima okvir nedostaje. Konačno, odnosi dimenzija unutar reljefnog motiva ukazuju kako je za izradu spomenutog zmaj-pećnjaka korišten isti kalup, te isti način pričvršćivanja rebara s otiscima prstiju, međutim iz nekog razloga dodan mu je drugačiji okvir.

Određene sličnosti u kompoziciji pećnjaka kruništa s punom prednjom ukrasnom pločom ukrašenih motivom ribljeg mjehura u mrežastom gotičkom prepletu (Kruhek

---

<sup>123</sup> Naime, iz objavljenih podataka o okolnostima nalaza ne može se sa sigurnošću ustvrditi da li se do zaključka o postojanju dviju kaljevih peći došlo s obzirom na situaciju prilikom istraživanja spomenutog urušenja ili samo s obzirom na činjenicu da je riječ o dvije nijanse glazura korištenih prilikom glaziranja pećnjaka (Iveković 1970, 6). Naime, više nijansi jedne glazure mogle su se koristiti u kombinaciji na jednoj peći.

<sup>124</sup> Glazura se na pećnjaku izrađenom od finije crvene gline drugačijeg sastava ne razlikuje puno od osnovnih karakteristika glazure korištene prilikom glaziranja većine ostalih pećnjaka izrađenih od žute gline, međutim u tekstu se naziva *istrošenom* budući da je protokom vremena gotovo u potpunosti stajanjem u zemlji otpala s površine pećnjaka. Ova činjenica može se objasniti drugačijom reakcijom iste glazure na dvije različite vrste podloga, odnosno glina.

<sup>125</sup> Sedlasti pećnjaci kruništa peći (tip 2) nemaju sačuvana stražnja rebra, pa nije moguće uočiti otiske prstiju.

1973, 10), u tekstu klasificiran kao tip 1b, naziru se u nalazima ulomaka kruništa (perforiranih) kaljevih peći iz anžuvinskog perioda, poput ulomaka pronađenih u budimskom podgrađu Szentpétermártir (Végh 2002, 632, sl. 9). Naime, ulomci koji su pripadali jednoj kaljevoj peći pronađeni su u otpadnoj jami, te su sa sigurnošću datirani u period između 1370. do 1382. godine (Végh 2002, 624). Međutim, isti motiv na krunišnom pećnjaku (Holl 1958, 232, sl. 34) ostaje tipičan na materijalu pronađenom u budimskoj palači iz nešto kasnijeg vremena, proizvodnje koja se veže uz vrijeme kralja Žigmunda, a koji u velikoj mjeri počivaju na tradiciji pećarske proizvodnje anžuvinskog perioda. Na primjeru pećnjaka kruništa s motivom poput garić-gradskog pećnjaka kruništa tip 1 b I. Holl razlikuje originalni perforirani predložak istog motiva (tip 8 prema: Holl 2002, 367; Holl 1995, 258, sl. 3, 1-3) od kopiranog istog motiva s punom prednjom pločom prve grupe (Holl 1995, 258, sl. 3, 4) te novonastale, pojednostavljene varijante kopiranog motiva druge grupe<sup>126</sup> (Holl 1995, 258, sl. 3, 5). Motiv na kruništu garić-grdske peći očigledno se može vezati uz utjecaj budimske radionice, iz razdoblja početka i prve polovine 15. stoljeća. Možda se i na kružnom mrežištu s trolistom u sredini (Bobovec 2003, 168) uočava utjecaj ugarskih središnjih radionica Žigmundova doba s obzirom na identični kružni perforirani motiv na pećnjaku Hollovog tipa 14 (Holl 1958, 239, sl. 49).

Na ulomcima pećnjaka iz Szentpétermártira pronađeni su motivi karakteristični za prvu fazu funkcioniranja kraljevske radionice u Budi, između ostalog ugarski i poljski kraljevski grb iz anžuvinskog perioda s toliko karakterističnim ljiljanima (Végh 2002, 627, sl. 3, 1, 2). Naime, popularni anžuvinski ljiljani javljaju se ne samo u sklopu heraldičkog prikaza (Holl 1958, 224, sl. 23; Holl 1990, 63, sl. 9) već i kao svojevrsni neprekinuti tapetni uzorak<sup>127</sup> na prednjim pločama pećnjaka (Holl 1958, 224, sl. 22) iz perioda druge polovice 14. stoljeća. Na polucilindričnim garić-gradskim pećnjacima tip 5 i 6 ljiljani predstavljaju osnovni ukras na njihovim prednjim pločama, međutim u drugačijoj formi i značenju, nevezanu uz heraldiku. Na pećnjaku tip 2 javlja se četverolisna rozeta unutar kvadratnih okvira, koja se u pojednostavljenom obliku javlja na sedlastom pećnjaku kruništa tip 2. Friz četverolisne rozete može se uočiti na prednjim pločama pećnjaka izrađenim na proboj iz Anžuvinskog perioda, poput pećnjaka iz

---

<sup>126</sup> Proizvode iz perioda ugarskih kraljevskih radionica Žigmundovog vremena I. Holl podijelio je u grupe I.-V. (Holl 1971, 172), s tipovima pećnjaka karakterističnim za svaku grupu.

<sup>127</sup> Uzorak ljiljana koristi se na pećnjacima u tapetnom neprekinutom nizu vrlo često tijekom druge polovice 15. stoljeća, primjerice na bernskim nalazima Kaufmann Roth *et al.* 1994, 251-254, kat. 332-339).

Diósgyőra (Boldizsár 2002, 79, sl. 9). Međutim, dok su stilizirani ljiljani na garić-grdskim pećnjacima prisutni tek kao dekorativni element, od heraldičkih motiva prepoznaje se lav o kojem će biti riječi dalje u tekstu.

Od sredine 14. stoljeća prilikom ukrašavanja pećnjaka arhitektonski oblici dobivaju sve više na važnosti (Franz 1981, 49). Iz prve polovice 15. stoljeća na pećnjacima s prostora današnje Češke i središnje Ugarske, nailazi se na brojne kombinacije arhitektonskih motiva na prednjim pločama nišastih pećnjaka, od kojih pojedine podsjećaju na kompliciranije varijante garić-gradskih, primjerice poput pećnjaka tip 1 u kojem se možda mogu prepoznati osnove kompozicije kružne rozete pećnjaka iz Melica u Moravskoj, s rekonstruirane peći iz prve polovine 15. stoljeća (Holl 1998, 155, sl. 4 i 5; Pavlík, Vitanovský 2004, 293, kat. 1092-1094; Halzbauer 2003, 158, sl. 11). Još bliža analogija kružnoj rozeti na prednjoj ploči garić-gradskog polucilindričnog pećnjaka tip 1 je pećnjak iz Bude s perforiranom verzijom istog tipa rozete, datiranog u zadnju trećinu 14. stoljeća (Holl 1990, 93; Holl 1998, 155, sl. 20, 1). Arhitektonsku kompoziciju na spomenutom pećnjaku I. Holl pripisuje utjecajima Parlerove praške škole<sup>128</sup>. Međutim, pećnjak je interesantan i zbog središnjeg stupića *bifore* sa stepeničastom bazom pećnjaka kakav se nalazi na garić-gradskom polucilindričnom pećnjaku tip 6, odnosno njegovoj verziji s punom prednjom pločom tip 5. Spomenuti detalj u arhitektonskoj kompoziciji prednjih ploča perforiranih pećnjaka anžuvinskog doba javlja se na još jednom primjerku iz Budima (Holl 1990, 67, sl. 12, a, b), ali i na garićgradskom pećnjaku s reljefnim prikazom medvjeda. Naime, stablo krošnje drveta s koje medvjed nastoji dohvatiti (najvjerojatnije) med ili plodove (Kruhek 1973, 10), počiva na istoj stepeničastoj bazi. Pećnjak s prikazom medvjeda u još jednom zanimljivom detalju veže se uz utjecaje budimske produkcije. Krošnja pećnjaka s prednjom pločom reljefno ukrašenom s prikazom sv. Jurja odgovara garić-gradskoj (Holl 1990, 76, sl. 23, 1), u kojem se prepoznaju anžuvinske tradicije, te se atribuiraju I. Hollovoj grupi produkata iz perioda kralja Žigmunda, iz početka 15. stoljeća. Komplicirani geometrijski preplet rozete najreprezentativnijeg garić-gradskog polucilindričnog pećnjaka tip 9 podsjeća na

---

<sup>128</sup> Od brojnih poznatih primjera čeških pećnjaka s perforiranom prednjom pločom ukrašenih s arhitektonskim motivima Žigmundova vremena, a nastalih pod utjecajem Parlerove škole, pojedine kompozicije na rozetama predstavljaju motive koji se u nešto izmijenjenom obliku javljaju i na garićgradskim pećnjacima. Primjerice, lijepo izvedena kompozicija kružne rozete garićgradskog pećnjaka tip 9 nazire se i na nešto jednostavnijem prepletu rozete pećnjaka iz mjesta Sezimovo Ustí (Pavlík, Vitanovský 2004, 288, kat. 1056). Spomenuti pećnjaci datirani u period između 1419. i 1420. godine, spojeni su u peć koja se sastoji od brojnih kombinacija perforiranih pećnjaka s arhitektonskim motivima (Halzbauer 2003, 154, sl. 5).



rozetu perforiranog krunišnog pećnjaka s Višegrada iz početka 15. stoljeća (Franz 1981, sl. 52). Garić-gradska rozeta ima kompliciraniji preplet s deset latica (segmenata), dok je višegradski pećnjak konstruiran od devet segmenata. Kod usporedbe garić-gradskih pećnjaka sa sličnim i istovremenim primjerima, treba imati na umu kako su naknadne promjene na negativu ili na pećnjaku prije pečenja moguće, a motivi se u toku učestale proizvodnje lagano mijenjaju. Majstori su nakon skidanja pećnjaka iz modela rub pećnjaka mogao slobodno mijenjati i prilagoditi trenutnim potrebama (Tamasí 1995, 63), kao što je to uočeno na zmaj-pećnjaku s Garić grada. Rezač forme je posebno modelirao pojedini element kompozicije (sliku i okvir), koje je onda sastavio unutar drvenog okvira. Od tako dobivenog „pozitiv – modela“ pećar bi napravio svoj model. Ako je želio nešto promijeniti, izvadio je jedan dio i zamijenio ga s drugim, pa su se tako djelomično modeli mogli različito kombinirati prema želji naručitelja.

#### 6.1.2. Reljefni prikazi na prednjim pločama garić-gradskih pećnjaka

Reljefni prikazi na prednjim pločama garić-gradskih pećnjaka plijene pažnju dobrom izvedbom i zanimljivim izborom scena, međutim, ne smije se zanemariti osnovna funkcija kaljevih peći – zagrijavanje prostora u kojem su postavljeni. Ipak, od trenutka kada su se javili prvi reljefni ukrasi na pećnjacima, kaljeve peći postaju proizvod primijenjene umjetnosti, a uz funkcionalnost peć dobiva nove funkcije: dekorativnu, a time naravno i komunikativnu, budući da je potencijal slikovnog prikaza u komunikaciji neosporan. Vlasnici peći su svakako prepoznali mogućnost korištenja odabranih scena na pećnjacima kako bi gledateljima poslali određene informacije o svojem identitetu, statusu i svjetonazoru. Scene na pećnjacima poprimaju edukativnu funkciju kućnih prikaza koji su služili kao sredstvo za poučavanje. Pojedini ciklusi s odabranim religijskim scenama i prikazima svetaca na pećima svakako su pridonosili i popularnosti izabranih svetačkih kultova (v. Gruia 2006a, 7-48; Gruia 2006b, 40-63). Konačno, pojedini autori došli su do zaključka kako su u nekim slučajevima određeni prikazi na pećima koje su kao izvor topline činile središte društvenog života ukućana, morali imati i apotropejsko značenje, dobivajući ulogu toliko uobičajenih slika zaštitnica, pogotovo kada je riječ o prikazima čudovišta (Gruia 2007b, 10). Religijske slike, pa tako i reljefni prikazi na pećnjacima, ne bi mogle ispunjavati svoju funkciju bez pomoći konteksta,

naslova i šifre, ali upravo kontekst, naslov i šifra omogućuju da značaj medija bude očit (Gombrich 1994, 155). Kontekst mora biti podržan u osnovnim očekivanjima koja se temelje na tradiciji jer kada tih veza nestane, komunikacija propada (Gombrich 1994, 143). Budući da slikovni prikaz u odnosu na jezik ima izraženiju funkciju podražaja, no njezina funkcija izražavanja je problematična jer nema toliko jasnu mogućnost izjave koju jezik posjeduje (Gombrich 1994, 138), pojedini se prikazi na pećnjacima, češće na primjercima iz perioda renesanse, javljaju u kombinaciji s ispisanim naslovom, što olakšava prepoznavanje značenja poruke. Interpretacije uloge stvaraoca slike mora uvijek biti usuglašena s interpretacijom promatrača (Gombrich 1994, 145). Prema tome, značenja fantastičnih stvorenja na garić-gradskim pećnjacima bila su poznata stvaraocu i promatraču, kao i šifre koje u nedostatku naslova pomažu u tom prepoznavanju poruke, primjerice klasa u kljunu fantastične ptice, prema kojem bi se ptica na garićgradskom pećnjaku mogla protumačiti feniksom. Poruka je i sa strane primaoca i pošiljaoca uvjetovana i oslanja se na neko prethodno iskustvo jer inače jednostavno ne bi bila prepoznata kao produkt simboličke prakse (Škiljan 1985, 107-8), a simbolička praksa srednjovjekovne umjetnosti može se iščitati i u suvremenim literarnim izvorima poznatim pod nazivom bestijariji.<sup>129</sup> Dok su nišasti pećnjaci s Garić grada ukrašeni arhitektonskim i geometrijsko-vegetabilnim motivima, pećnjaci s punom prednjom ukrasnom pločom reljefno su ukrašeni i prikazima koji se susreću u spomenutim iluminiranim srednjovjekovnim literarnim izvorima. *Bestiaire* – knjiga o životinjama, je zbirka pripovijedaka koje pretpostavljene karakteristike stvarnih i imaginarnih životinja, biljaka i minerala koriste kao kršćanske alegorije u svrhu moralnih i religijskih instrukcija (Rowland 1983, 203), te predstavljaju jedno od najpopularnijih štiva europskog srednjovjekovlja. Srednjovjekovni bestijariji pružaju izvanredan uvid u

---

<sup>129</sup> Prikazi koji se javljaju na prednjim ukrasnim pločama pećnjaka odgovaraju ikonografiji materijalnih nalaza koji se klasificiraju „marginalnim“, odnosno koji pripadaju srednjovjekovnoj *popularnoj kulturi*, na koju, međutim, nije bila imuna niti elita. Naime, ista mješavina religijskih i profanih scena, svetaca i čudovišta (često zmaja i grifona), prikaza iz Starog i Novog zavjeta ili satiričnih priča javlja se na srednjovjekovnim pećnjacima, kao i na marginama manuskripta, znakovima kuća, broševima, krovnim dekoracijama, miserikordama, kalupima za keramiku i kolače, pojasevima itd. (Gruia 2007b, 23). Međutim, iste scene javljaju se i na sačuvanoj romaničkoj i gotičkoj crkvenoj arhitekturi, zatim na minijaturama manuskripta, u prvom redu bestijarija koji se dakako, klasificiraju dobro izučenom „elitnom“ srednjovjekovnom umjetnošću. Tako već površni pregled srednjovjekovnih bestijarija jasno ukazuje kako su i zastrašujuća čudovišta, često prikazivana u kombinaciji s primjericama, prikazima svetaca, upravo religijski motivi, kojima službena religija daje točno propisana alegorijska tumačenja iz kršćanske simbolike. Ipak, takvi prikazi odgovaraju posebnom mehanizmu popularne magije kombinirajući religijske i profane simbole i autorica A. Gruia je to dokazala na primjerima pojedinih pećnjaka čiji prikazi odgovaraju „popularnoj srednjovjekovnoj kulturi“ koja je kombinirala službenu religiju, kulturu društvene elite i vlastite kreacije (Gruia 2007b, 25).

mentalitet srednjovjekovnog čovjeka. Brojni, često fantastični opisi raznih stvorenja nastali su prepisivanjem od autora koje su pisci bestijarija smatrali nepogrešivim autoritetima. Stoga gotovo svako poglavlje u bestijarijima započinje pozivanjem na autoritet u literaturi na temelju kojeg se donose osobine pojedinih bića. Polazili su od osnovne pretpostavke kako je Stvoritelj sve učinio s osnovnim razlogom – podučiti grješnog čovjeka. Pisci bestijarija znali su da je Bog načinio životinje, ptice i ribe, te im je podario običaje i čud, kako bi grešnici mogli razaznati kako se svijet ljudi odražava u zakonima prirode te lakše spoznati put ka otkupljenju učeći na primjerima raznih stvorenja. Stoga svako stvorenje nosi moralnu suštinu te je poruka grešniku koji je iščitava. Dakle, u opisu često fantastičnih osobina pojedinih životinja ili čudesnih bića, dodano je njihovo alegorijsko tumačenje, prema kojem su jedna stvorenja izraz božanskog, a druga đavolskog porijekla. Stvorenja imaju mistično značenje, te su ponekad prezentirali Dobro i Zlo istovremeno. Srednjovjekovni bestijariji potječu od *Physiologos* – anonimne zbirke grčkih pripovijedaka o čudesima prirode nastale između 2. i 4. st. u kojoj se u 48 kratkih poglavlja pripovijeda o neobičnim pojavama u svezi s različitim životinjama i bjoslovnim stvorenjima, biljkama i mineralima, i te se pojave na temelju pojedinih mjesta iz Biblije simbolički interpretiraju. O popularnosti zbirke tijekom srednjega vijeka svjedoči činjenica da je u periodu između 5. i 12. st. prevedena više puta na latinski, prvi puta vjerojatno oko 400. g., a grčka verzija prevedena je u 5. st. na etiopski, sirijski, koptski i arapski, a latinski prijevodi na brojne europske jezike: anglosaksonski, starovisokonjemački, irski, islandski, flamanski, starofrancuski, provansalski, španjolski i talijanski (Škiljan 1996, 221). Tek tri sačuvana poglavlja pisana na staroengleskom koja se datiraju u 8. st. predstavljaju najstariji sačuvani primjerak Fiziologa (Rowland 1983, 204), a najstariji cjeloviti primjerak je *Bern Physiologus* iz 9. st. (Wheatcroft 2000, 142), kada se već javljaju brojni primjerci *Fiziologa*. Do kraja 12. st. osnovni tekst Fiziologa se je u velikoj mjeri proširio (uglavnom pozivajući se na Izidora Seviljskog i djelo *Ethimologiae sive orginum* iz početka 7. st.) u bestijarije od čak 150 poglavlja. Popularnost velikog broja različitih verzija *Fiziologa* zaslužna je za stvaranje uobičajenih predodžbi o simboličkim značenjima životinja, koja je obilježila cjelokupno srednjovjekovno pjesništvo, heraldiku, a dakako, došla je do značajnog izražaja i u likovnim umjetnostima. Stoga osnovna simbolička značenja likova koji se javljaju na prednjim pločama garić-gradskih pećnjaka, a koje se proteže kroz čitavi srednji vijek, posredno potječu još iz grčkog Fiziologa čiji je anonimni pisac crpio svoje podatke dijelom iz Aristotela, Plinija,

dijelom iz Biblije, a dijelom iz usmene predaje. Dakako, u objašnjenjima koje popraćaju sve pojave opisane u takvim tekstovima, pa tako i grifona, zmaja, pelikana, lava, feniksa, medvjeda i riba koji se susreću na garić-gradskim nalazima, nalaze svoj iskaz glavne točke kršćanskog nauka. Brojna fantastična bića odraz su simbolizma orijentalne umjetnosti. Ilustracije pojedinih bića u *bestijarijima*, poput primjerka bestijarija na grčkom jeziku iz 11. stoljeća, zasigurno sadrže tradicionalne elemente u svojem likovnom prikazivanju, koji vuku podrijetlo još iz perioda prije pojave ikonoklazma u 7. stoljeću. Tako su pojedini likovni prikazi zasigurno preuzeti iz latinske redakcije *Physiologusa* (Barber 1999, 11). Kada se javljaju u romaničkoj ili gotičkoj umjetnosti, pa tako i u vidu reljefnih prikaza na prednjim pločama pećnjaka, bića iz Bestijarija preuzimaju svoje tradicionalne uloge. Pojedini motivi na prednjim ukrasnim pločama kvadratičnih garić-grdskih pećnjaka prepoznaju se kako u istočnom, tako i u zapadnom pečarskog radioničkom krugu. Susreće se reljefni prikaz grifona, stiliziranih riba, heraldičkog lava, ptice (vjerojatno feniksa), medvjeda, zmaja i pelikana.

Ukras slova te ukras četiri ribe u spiralnom krugu djeluje gotovo ornamentalno, te ih se ne može uspoređivati s prikazima iz bestijarija. Četiri ribe kružno savijene zatvaraju u sredini malu kvadratičnu plohu ukrašenu s motivom četiri četverolista (Kruhek 1973, 10), vrlo čestog na pećnjacima s prednjom pločom ukrašenom arhitektonskim motivima. Poznato je značenje riba u kršćanskoj simbolici – krštenje, besmrtnost, uskrsnuće (znak Jone) (Cooper 1987, 143).

Također, heraldički pećnjaci imaju svoju zasebnu logiku. Lav se, kao i dvoglavi orao, ali i drugi brojni prikazi često fantastičnih stvorenja koji se mogu vezati uz grbove pojedinih plemićkih obitelji, na pećnjacima često javljaju u heraldičkoj funkciji. Prikazan s krunom na glavi kako stoji na dvije stražnje noge s ispruženim jezikom i kandžama, s dvostrukim repom, u kombinaciji s linijama koji sugeriraju heraldički štit, na žigmundovoj peći bez sumnje simboliziraju boemijskog lava. Kao simbol moći i najviše vlasti i pravde (Cheevalier, Gheerbrandt 1987, 344), ne iznenađuje njegova česta uporaba u heraldici. Lav se u bestijarijima najčešće karakterizira kao plemenita zvijer, te se konstantno upotrebljavao kao kraljevski simbol (Haist 1999, 3-16). Heraldički lav kao tip 4 (Holl 1971, 167, sl. 120, iz grupe II) pećnjaka kraljevskih radionica Žigmundova vremena javlja se vrlo često. Navedeni tip ima određene sličnosti s garić-gradskim primjerkom, pogotovo u pogledu jednostrukog repa. Međutim garić-gradski lav u

određenim detaljima stilski je nešto drugačije izveden, te ima završetak repa u obliku stiliziranog ljljana.

Simbolično značenje pelikana preuzeto je iz *Fiziologa*, te predstavlja jedan od najranijih motiva koji se javljaju na pećnjacima s prednjom ukrasnom pločom. Primjerice, J. Tauber donosi primjerke zeleno glaziranog pećnjaka s pelikanom iz burga Schenk, kanton Luzern (Tauber 1980, sl. 143, 22), koji se sa sigurnošću datira u polovinu ili zadnju četvrtinu 14. stoljeća, baš kao i primjerci s lokaliteta Löwenburg u kantonu Jura (Tauber 1980, sl. 143, 22). Pelikan se dakle u najranijim prikazima sudeći prema nalazima iz Berna javlja prikazan kako hrani mlade smještene u gnijezdu (Kaufmann Roth *et al.* 1994, 155, kat. 122) ali i bez gnijezda (Kaufmann Roth *et al.* 1994., str. 155, kat. 123-124). Kao što je J. Tamasí pokazala u svojoj analizi geneze tzv. *medaillon* pelikan-pećnjaka (Tamasí 1995, sl. 119-122) motiv se prvotno javlja na švicarskom području, te ga s ili bez medaljona susrećemo na brojnim srednjoeuropskim lokalitetima<sup>130</sup>. Garić-gradski pelikan iako izveden puno finije i detaljnije od spomenutih bernskih pećnjaka ranijeg datuma, ipak sadrži njihovu osnovnu kompoziciju, prikazan bočno, s kljunom kojim razdire svoja prsa te krvlju hrani tri ptica. Prema tekstu *Fiziologa*, te kasnijih redakcija brojnih bestijarija, pelikan izuzetnom ljubavlju brine o svom potomstvu, međutim nakon što mlade ptice ojačaju, kljunom napadaju oči svojih roditelja. Napadnuti pelikani potom ubijaju svoje mlade, međutim, poslije tri dana njihova majka kljunom ozljeđuje vlastita prsa kako bi krvlju i ljubavlju povratila mlade u život (Barber 1999, 146-147), te su u bestijarijima tako prikazivani (Bolduc 1999, sl. 5). Stoga se je pelikan smatrao simbolom očinske ljubavi, odnosno u kršćanskoj ikonografiji simbolizira Krista. Predstavlja žrtvu, milosrđe i roditeljsku ljubav, dakle, Krista koji je dao vlastitu krv za grijeha mnoštva, te osim raspeća simbolizira i sakrament sv. pričesti (Cooper 1986, 128)<sup>131</sup>.

Pećnjak s reljefnim prikazom ptice s razgranatim repom koja u kljunu nosi grančicu (klas žita prema: Kruhek 1973, 10; Bobovec 1994, 27) aromatičnog bilja ili čak crva – gusjenicu?) možda predstavlja feniksa. Međutim, slijedi li se ikonografija feniksa

---

<sup>130</sup> Poput pećnjaka iz Banske Bystrice iz 2. polovine 15. stoljeća (Gruia 2007a, 91, sl. 3, c), Brna (Jordánková, Loskotová 2002, sl. 7-4) Na prostoru srednjovjekovne Slavonije, svakako je geografski, ali ne i kompozicijski, najbliži primjerak sa Ružica grada čije analogije autori vežu uz nalaze iz kraljevske radionice u Budi (Radić, Bojčić, 2004, 248, kat. 522) te ga datiraju u drugu polovicu 15. stoljeća.

<sup>131</sup> Budući da živi uz vode, koja iščezne pod djelovanjem sunčeve topline, te se ponovno rađa, postao je simbolom Kristove žrtve i uskrsnuća. Prema: Cheevalier, Gheerbrandt 1987, 493, to je i razlog zašto se ponekad javlja u paru s feniksom.

prikazanih na minijaturama u bestijarijima, ovo fantastično biće uglavnom se likovno prikazuje vezano uz još jednu predaju koja se ponavlja u pričama o feniksu. Naime, feniks u trenutku svoje smrti leti visoko prema suncu kako bi se zapalio te plamteći vratio u pripremljeno gnijezdo, koje se zajedno s feniksom pretvara u pepeo. Potom, kao i u prethodno spomenutoj predaji, iz pepela treći dan uzlijeće mladi feniks. Stoga je feniks univerzalni simbol uskrsnuća i besmrtnosti, smrti u vatri i ponovnog rođenja iz vatre (Cooper 1986, 41-42). Pisana predaja o dugovječnoj mitskoj ptici iz Etiopije (smješta se i u Indiju ili Arabiju) koja u trenutku svoje smrti savija gnijezdo od mirisnih grančica (mirte) i u njemu izgori od vlastite topline, da bi potom uskrsnuo iz vlastitog pepela, poznata je i prije zapisa u *Fizologu* (Cheevalier, Gheerbrandt 1987, 153). Simbolizira uskrsnuće i besmrtnost, cikličko rađanje i umiranje, a u kršćanskoj simbolici opet Kristovo uskrsnuće. Dok je simbol ljudske biti pelikan, feniks je simbolom božanske biti (Cheevalier, Gheerbrandt 1987, 153). Opisuje se kao ptica s krijesom poput paunove, crvenim perjem na prsima i plavim po ostatku tijela. Nakon petsto godina feniks leti u Heliopolis gdje na oltaru savija gnijezdo od aromatičnog bilja, a nakon što bi svećenik uklonio pepeo izgorjelog feniksa, u gnijezdu se je stvorio mirišljavi crv koji se nakon tri dana (poput Krista) pretvara u uskrsnulog feniksa.

Feniks se za razliku od pelikana i grifona ne nalazi toliko često na pećnjacima, iako je vrlo vjerojatno da pojedini prikazi ptica na prednjim pločama pećnjaka mogu predstavljati fenikse, ali to je teško sa sigurnošću ustvrditi. Javlja se na pećnjaku iz Basela datiranom u sredinu 15. stoljeća (Franz 1982, 96). Naime, spomenuti reljefni prikaz ptice dugačkog repa s orlovskim kljunom i isplaženim jezikom možda bi se teško atribuirao feniksu da ptica u kljunu ne drži svitak s natpisom koji ukazuje kako je pećar želio prikazati upravo spomenuto fantastično stvorenje. Primjerice, bestijarijima se navodi kako feniks ima kljun poput sokola ili orla (Jones 1999, 105), te se možda teško razlikuje od orla. S druge pak strane, imajući u vidu opise fizičkih osobina feniksa u literarnim izvorima (Barber 1999, 141), baselskom feniksu nedostaje karakteristični krijes na glavi. Usporede li se prikazi feniksa u iluminiranim rukopisima bestijarija, postaje očito kako se feniks najčešće javlja s krijestom poput garić-gradske ptice, s dugačkim repom, a ako se javlja bez krijeste, uglavnom je riječ o jednostavnijim verzijama koje zaista podsjećaju na baselski pećnjak. Prikazani su s raširenim krilima kako obavijeni plamenom uzlijeću iz zapaljenog gnijezda (Hassig 1999; Jones 1999, sl.5), ili u trenutku kada leže na zapaljenom gnijezdu (Jones 1999, sl. 3). Također, mogu

biti prikazani kako u kljunu nose grančicu mirisne mirte koju koriste kako bi savili svoje gnijezdo (Jones 1999, sl. 1), stoga se s velikom sigurnošću može pretpostaviti kako je prikaz ptice na garićgradskom pećnjaku feniks, prikazan u trenutku kada savija svoje gnijezdo.

Grifoni se često javljaju u kršćanskoj simbolici, a kao reljefni prikazi na prednjim pločama pećnjaka gotovo su pravilo. Slično kao i feniks i pelikan, i grifoni imaju dugu ikonografsku tradiciju, puno stariju od kršćanstva. Prema minijaturama u bestijarijama, kao i na pećnjacima, prepoznaju se po orlovskom kljunu, kandžama i krilima, u kombinaciji s lavljim tijelom (Barber 1999, 39) koja su simbol dviju Kristovih priroda: ljudske i božanske (Cheevalier, Gheerbrandt 1987, 177). Kasnije se grifon tumači i u nepovoljnom smislu – i simbolizira demona. Takva tradicija uočava se i u opisima iz bestijarija, gdje su grifoni strašne ptice koje žive u pustinjama Indije, iz koje odlaze u potrazi za hranom, poput Sotone koji uzima duše smrtnika i odvodi svoj plijen u pustinje pakla, a u kršćanskoj tradiciji mogu simbolizirati i progonitelje kršćana (Collins 1987, 45-46).

Pećnjake s prikazom grifona na prostoru srednjovjekovne Slavonije nailazi se u drugoj polovici 15. stoljeća (Mašić 2002, 28, kat. 15; 29, kat. 17; Radić, Bojčić, 2004, 248, kat. 524; 249, kat. 523; 281, kat. 594), nastalih očito pod posrednim ili neposrednim utjecajem pećnjaka iz tzv. zlatnog perioda funkcioniranja kraljevske radionice na Budi (Holl 1958, 275, sl. 108), koji su uvijek prikazani s jednom prednjom kandom u zraku, krilima prikazanim u profilu, unutar profiliranog okvira naglašenog vegetabilnim uzorkom, često u kombinaciji s pećnjakom s prikazom „drvočuvajućeg lava“. Tako prikazani javljaju se u istom periodu na prostoru južnonjemačke regije (Kaufmann Roth *et al.* 1994, 166-169, kat. 153-160). Garić-gradski prikaz grifona, poput prikaza pelikana, ikonografski je stariji. Po određenim karakteristikama možda se može usporediti s grifon-pećnjakom s peći koja je stajala u utvrdi Křivoklát (Durdík 2003, 190, sl. 5). Grifon ima prikazana oba krila, međutim u drugačijoj poziciji, tako da su oba krila na desnoj strani pećnjaka, dok garić-gradski ima krila raširena po svako na jednoj strani grifona. Također, rep garić-gradskog grifona drugačije je položen u odnosu na češki primjer. Ipak, unatoč sitnim razlikama u detaljima perja na stražnjoj strani vrata, te jezika koji na garićgradskom pećnjaku nedostaje, cjelokupni dojam pećnjaka neobično podsjeća na grifona s Garić grada. Sličnosti se očituju u vidu položaja nogu te izvedbe kandži koje su isto izvedene na svim životinjskim prikazima s Garić grada. Grifon-

pećnjak s utvrde Křivoklát pronađen je u kombinaciji s pećnjakom s prikazom Samsona koji ubija lava, motiva kojeg susrećemo već na pećnjacima anžuvinskog perioda (Voit, Holl 1963, sl. 2). Brojnost nalaza pećnjaka pronađenih u urušenju nastalom prilikom katastrofalnog požara omogućili su idealnu rekonstrukciju peći iz Luxemburškog perioda datirane u vrijeme između 1400. – 1422. godine (Durdík 2003, 191, sl. 6).

Kao što je grifon ptica s lavljim tijelom, zmaj je kombinacija zmijske i ptice. Najčešće se pojavljuje kao strogi čuvar ili kao simbol zla (Cheevalier, Gheerbrandt 1987, 793). U kršćanskoj ikonografiji najčešće se javlja uz sv. Jurja, sv. Mihaela, sv. Margaretu, iako i Krist može biti prikazan kako nogama gazi zmajevu (Cheevalier, Gheerbrandt 1987, 795). Stoga u romaničkoj umjetnosti simbolizira poraz zla (Forstner 1982, 292). U bestijarijima zmaj se javlja kao neprijatelj pantere, mladog slona i golubica koje počivaju na Drvu života (Barber 1999, 182). Izjednačavan sa zmijom koja je u kršćanskoj ikonografiji uvijek simbol zla i Sotone. Pobjeda nad zmajem simbolizira pobjedu nad zlom, a prikazan s repom svezanim u čvor predstavlja poraženo zlo, budući da se je smatralo kako u repu zmaj ima najveću moć (Collins 1987, 192). Usporedi li se prikaz zmaja na garićgradskom pećnjaku s brojnim zmajevima iluminiranim u bestijarijima, nailazi se na gotovo identično izvedene prikaze, u istoj pozi, iako s varijacijama u određenim detaljima (Bolduc 1999, sl. 3).

Prema zapisima u bestijarijima, medvjedica svoju mladunčad rađa ubrzo nakon što ih je začela, te ih stoga rađa u potpunosti bezlične. Svojom lizanjem, medvjedica im polako daje izgled medvjeda, i upravo se na takve prikaze nailazi u poglavljima bestijarija koji se odnose na njihov opis (Barber 1999, 58-60). Stoga je u kršćanskoj tradiciji često simbolizirao preobražavajuću moć kršćanstva nad mnogobošcima (Collins 1987, 103). Spominje se osveta i bijes medvjedice ako se želi nauditi njezinom potomstvu (Forstner 1982, 245). U bestijarijima se navodi medvjeda pohlepa za medom i sposobnosti stajanja na dvije stražnje noge (Barber 1999, 60). Stoga je simbolizirao upravo grijeh pohlepe, požude čak i samog Sotonu (Cooper 1986, 103). U Wahleru na lokaciji Grasburg pronađen je pećnjak s prikazom medvjeda koji stoji na stražnjim nogama te nastoji dohvatiti krošnju drveta (Kaufmann Roth *et al.* 1994, 176, kat. 171). Scena s medvjedom nalazi se u kombinaciji s dvoglavim orlom, stoga djeluje poput heraldičkog pećnjaka, te se datira u drugu polovinu 15. stoljeća. U isti period datira se i pećnjak s prikazom medvjeda pohranjenog u Bernisches Historisches Museum, u istoj pozi, međutim koji se nalazi između dva drveta te je prikazan kako šapama čvrsto pridržava stablo



(Kaufmann Roth *et al.* 1994, 191, kat. 200, 201). Već su navedeni detalji koji garić-gradski medvjed-pećnjak vežu uz prvu grupu proizvoda ugarskih kraljevskih radionica iz vremena Žigmunda koje počivaju na snažnoj anžuvinskoj tradiciji. Tako se prikaz medvjeda iz Grasburga u detaljima razlikuje od krajnje stiliziranog garić-gradskog medvjeda, koji je djeluje kao da je prikazan u sjedećem položaju ispod niže krošnje. Ipak, budući da se prikazi medvjeda ne nalaze učestalo poput zmaja, grifona i heraldičkog lava, nalaz iz Grasburga svjedoči o uporabi spomenutog motiva i njegovog simboličnog značenja u pećarskoj proizvodnji.

Zaključno, o vizualnoj analizi nalaza pećnjaka s Garić grada podijeljenih u dvadeset različitih tipova, a s obzirom na ujednačenost sastava gline i glazure, može se konstatirati kako su svi ulomci pregledanih pećnjaka nastali u jednoj radionici, odnosno od jednog majstora. Prilikom njihove izrade korištena su dva tipa gline i jedna vrsta kalupa i glazure, te su uočeni ulomci bez glazure odnosno ulomci samo premazani engobom. Dimenzijama motiva izdvojio se grifon-pećnjak koji je oko 5 mm veći u odnosu na ostale grifon-pećnjake. Usporedbom iluminacija iz spomenutih rukopisa s prikazima na pećnjacima točno su prepoznati svi korišteni motivi i njihova simbolika. Utvrđen je motiv heraldičkog lava i feniksa, koji su se često zamjenjivali sa zmajem koji ima sasvim drugačiju simboliku. Tradicija na koju nailazimo u bestijarijima ima svoje začetke u samostanima, međutim, stvorenja koja nailazimo kao ukrasne motive na pećarskoj umjetnosti nisu bila nepoznata srednjovjekovnoj publici, budući da posebno od 13. stoljeća na dalje bestijariji postaju uobičajeno štivo pismenih laika (Bolduc 1999, 187). S obzirom na motive na prednjim pločama, te usporedbom s analognim materijalom, na garić-gradskim pećnjacima prepoznati su utjecaji pećarskih proizvoda radionica iz vremena Žigmunda Luksemburškog, iz perioda prve polovine 15. stoljeća. Naime, uzimajući u obzir pretpostavku kako je upravo glavna središnja kula grada, u čijem su urušnju nastalom prilikom požara pronađeni pećnjaci, mogla poslužiti kao posljednje uporište zadnjim braniteljima prilikom napada Turaka (Maroević 1971, 4) koji ga konačno gotovo napuštenog zauzimaju spomenute 1544. godine, garić-gradski pećnjaci u dosadašnjoj literaturi datirani su u kraj 15. stoljeća (Kruhek 1973, 12). Ako je zaista riječ o tako kasnijim uradcima, nastali su pod neobično snažnim utjecajem tradicije Žigmundova vremena.

## 7. ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA I NALAZI PEĆNJAKA S LOKALITETA DVORAC VELIKI TABOR

### 1.1. Pitanje nastanka i građevinskog razvoja Velikog Tabora

Dvorac Veliki Tabor reprezentativan je i jedan od najbolje sačuvanih profanih arhitektonskih sklopova nastalih na prijelazu iz srednjeg u rani novi vijek na prostoru današnje kontinentalne Hrvatske. Dokument iz 1502. godine kojom hrvatski ban Ivaniš Korvin daruje Pavlu I. Rattkayu i njegovoj braći velikotaborski posjed (HDA, DMV, 631; prema: Gulin 1995, 11) do nedavno je u stručnoj literaturi krivo datirao i početak izgradnje kompleksa u sam početak 16. stoljeća. Kasnogotička zgrada peterokutnog tlocrta u unutarnjem dvorištu koja je prvotno stajala samostalno središnja je i najveća građevina velikotaborskoga sklopa. Ta isprva dvokatna građevina, imala je primarno stambenu funkciju, tako da se tipološki označava kao *stambena zgrada* (Žmegač 1991, 67), s nadograđenom trećom etažom obrambenog karaktera. U literaturi je do nedavno prevladavalo mišljenje kako se tek tijekom 16. st. gradi ostatak kompleksa isprva uglavnom fortifikacijske namjene – četiri renesansne polukružne kule koje okružuju središnju peterokutnu kulu, te bastion na ulazu u sklop s nižim, vanjskim bedemom, kojim se linija obrane udaljuje od središta dvorca, da bi se tijekom 17. i 18. st. kule otvaranjem većih prozora i vrata za vanjsko loženje kaljevih peći, nadogradnjom drugoga kata, te izgradnjom kamene arkade s toskanskim stupovima također prilagodile za stanovanje (Žmegač 1991, 73). Međutim, tijekom zadnjeg desetljeća izvršena su brojna interdisciplinarna istraživanja na samom dvorcu, ali i lokalitetima u neposrednoj blizini, poput crkve sv. Ivana u Ivaniću Miljanskom, te su uvelike produbljene spoznaje o prošlosti ovog značajnog kompleksa, i dovedene u pitanje do sad navedene konstatacije.

Nema sumnje kako je najstarija sačuvana građevina na velikotaborskom platou središnja peterokutna kula uže gradske jezgre, međutim postoje dva osnovna stava u pogledu početka njezine izgradnje. Riječ je o razdoblju polovine ili druge polovine 15.

stoljeća,<sup>132</sup> odnosno periodu početka 16. stoljeća.<sup>133</sup> Međutim, osim zanimljivih rezultata arheoloških istraživanja provedenih 2009. godine, i rezultati provedenih konzervatorsko-restauratorskih istraživanja od strane Hrvatskog restauratorskog zavoda u periodu od 2008. do 2011. godine koja su obuhvatila sjeverno krilo i istočnu kulu (kula D), unutrašnjost tzv. spojnog krila, južnu, jugozapadnu i sjeverozapadnu kulu (kule C, B i A) s kurtinama ukazuju kako „ritmički niz otvora prvog sloja upotpunjuje vanjski izgled utvrde s oblikovnim elementima karakterističnim za obrambenu arhitekturu druge polovine 15. st., vremena uvođenja vatrenog oružja kao standarda u ratovanju“ (Čikara, Ćurić 2011, 63). Prema tome, pretpostavka kako Pavao Rattkay i njegova braća nakon 1502. godine grade kasnogotički peterkutni *palas* Velikog Tabora, odnosno renesansnu utvrdu Velikog Tabora s četiri polukružne kule tek sredinom stoljeća<sup>134</sup> (Žmegač 1992, 69; Žmegač 1991, 55) zamijenjena je novom, po kojoj je velikotaborska utvrda zasnovana u vrijeme drugog rata kralja Matijaša Korvina s Fridrikom III. (1484-1490), odnosno da pripada nizu pograničnih utvrda u kojima je bila razmještena plaćena redovna, tzv. “crna” vojska Matijaša Korvina (Čikara, Ćurić 2011, 63-72). Najnoviji radovi vezani uz spomenutu temu predlažu i raniju dataciju, vezanu uz djelovanje obitelji Celjski (Srša 2012, 5-32). Naime, kao najnovija teza javlja se mišljenje kako se palas u vrijeme kada je funkcionirao kao samostalna građevina u izvorima spominje u pomađarenom obliku termina Vingrad ili Gorica, dakle, *castellum Borovec* (Srša, 2012, 23), odnosno da je sagrađen u vrijeme grofa Fridrika II. Celjskog u godinama između 1445. i 1453. (Srša 2012, 22). Predlaže se izgradnja zapadne i jugozapadne polukružne kule (kule A i B) već u vrijeme Jana Vitovca (do njegove smrti 1469. godine), odnosno njegovog sina Vilima koji umire 1504. godine (Srša 2012, 28), a djelomično dovršenje

---

<sup>132</sup>Gj. Szabo, A. Horvat, T. Premrl, *Izveštaj o radu Zemaljskog povjerenstva za očuvanje spomenika u g. 1911.*, u: *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, N.S. XII, 1912, 221.; G. Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb, 1920., 74; T. Premrl, *Veliki Tabor naša obaveza prema porukama baštine*, u: KAJ III, Zagreb 1978., 15 i 16; A. Horvat, *Pregled spomenika kulture općine Pregrada*, u: KAJ II-III, Zagreb, 1985., 167.; M. Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*, ŠK Zagreb 1991., 176, 280; M. Petković, *Veliki Tabor baština Ratkaja*, u katlogu: *Ratkaji velikotaborski u Hrvatskoj baštini i kulturi: 1502-1793.*, Zagreb, 1993., 54-55.

<sup>133</sup>Majer, K., Šurina, E., *Veliki Tabor*, u: *Veliki Tabor u svjetlu otkrića*, MHZ, 11-22., Miletić, D., *Veliki Tabor, Izveštaj o konzervatorskim istraživanjima palasa s prijedlogom prezentacije i prijedlogom nove namjene*, RZH, Zagreb, 1996.; A. Žmegač, *Veliki Tabor – razvoj i značenje*, magistarski rad, Zagreb 1991., M. Kruhek – M. Pandžić, *Veliki Tabor – povijesni razvoj staroga grada*, (rukopis), za potrebe Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, 1990., Z. Horvat, *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb 1992., 183.

<sup>134</sup>Žmegač klesarski grb na kordonskom vijencu kule „A“ i radionicu koja gradi unutrašnji prsten veže uz Ugarsku, te smatra kako braći Rattkay, odnosno „njihovim nasljednicima ili rođacima ako je prsten podizan sredinom stoljeća, nije bilo teško uputiti u Hrvatsku (Slavoniju) jednu kamenarsku grupu radi novogradnje na Velikome Taboru“, koja bi u tom slučaju podigla prvi dio prstena, dvije zapadne kule i kortinu među njima, a preostali je dio nastao u kasnijoj, drugoj etapi (Žmegač 1991, 55).

fortifikacije (bez sjevernog krila) uokolo *palasa* poduzima Beatrica Frankopan poslije smrti Ivaniša Korvina, dakle, u periodu do 1510. godine (Srša 2012, 28). Dakako, ostaje neupitna godina 1537. upisana na pročelju *palasa* i definirana kao godina izgradnje trećeg kata središnje kule. Prema mišljenju I. Srše Rattkayi ne samo da nisu graditelji Velikog Tabora, već u posjed ulaze tek 1513. godine, a među prvim sigurnim građevinskim zahvatima koje su izveli izgradnja je trećeg kata *palasa* (Srša 2012, 28). Brojni do sad objavljeni povijesni izvori pružaju detaljan uvid u vlasničku povijest dvorca, kojim u periodu do 1793. godine upravljaju Rattkayi. Dakako, u spomenutom periodu izvršene su određene barokne preinake na dvorcu, a manji graditeljski zahvati na bastionu vršeni su i kasnije, u periodu kada se Veliki Tabor nalazio u vlasništvu baruna Tughutha do 1818. godine. Dvorac se zatim nalazio u vlasništvu Carske komore, a od 1903. i trgovaca braće Grünewald. Tijekom Prvog svjetskog rata dvorac je korišten kao zatvor, a od 1919. do 1938. kupuje ga i koristi slikar Oton Iveković. U periodu od 1938. do 1950. koriste ga časne sestre Družbe kćeri milosrđa Trećeg reda sv. Franje.

## 7.2. Arheološka istraživanja Velikog Tabora<sup>135</sup>

Dosadašnja arheološka istraživanja Velikog Tabora vršena su u više navrata i od različitih institucija od 1995. godine do danas (skica 1). Prva i ujedno najopsežnija konzervatorsko-arheološka istraživanja provela je Uprava za zaštitu kulturne baštine,

---

<sup>135</sup> Izvršena arheološka istraživanja na lokalitetu dvorac Veliki Tabor u razdoblju od 1995. do 2013. godine: 1995. i 1998. – opsežna zaštitna iskopavanja uže gadske jezgre (zapadna kula, palas, dvorište, sjeverna prigradnja) i kontrolne sonde izvan dvorca, voditelj istraživanja Amelio Vekić, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Zagrebu; 2006. – arheološki nadzor prilikom uvođenja plinskih instalacija, voditeljica istraživanja Ivana Škiljan, Muzeji Hrvatskog zagorja; 2008.-2009. – zaštitna istraživanja istočne, zapadne i jugozapadne kule (kula „D“, „A“ i „B“), voditeljica istraživanja Ida Pavlaković, Muzeji Hrvatskog zagorja; 2009. – zaštitna istraživanja južne kule (kula „C“), voditelj istraživanja Vinko Madiraca, Služba za arheološku baštinu, Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu; 2009. – arheološki nadzor prilikom uvođenja elektroenergetskih instalacija, istražena ulazna kula vanjskog obrambenog zida i struktura ispred današnjeg ulaza u užu gradsku jezgru – sjevernog krila dvorca sagrađenog u 19. stoljeću, voditelj nadzora Davor Špoljar; 2011. – probna istraživanja bastiona, voditeljica istraživanja Ivana Škiljan, Muzeji Hrvatskog zagorja; 2011. – arheološki nadzor prilikom uvođenja vodovodnih instalacija, istražena i konzervirana južna stražarnica vanjskog obrambenog zida do razine podnice i dio vanjskog obrambenog zida uz ulaznu kulu, voditeljica istraživanja Ivana Škiljan, Muzeji Hrvatskog zagorja; 2012. – dovršeno sustavno istraživanje južne stražarnice i sjeverozapadne prigradnje, konzervirana podnica od opeka južne stražarnice, voditeljica istraživanja Ivana Škiljan, Muzeji Hrvatskog zagorja; 2013. – sustavna istraživanja sjeverne stražarnice, voditeljica istraživanja Ivana Škiljan, Muzeji Hrvatskog zagorja.

Konzervatorskog odjela u Zagrebu 1995. i 1998. godine.<sup>136</sup> Budući da su manji arheološki zahvati iz 2006. godine, kao i početak sustavnih arheoloških istraživanja struktura vanjskog obrambenog zida u razdoblju od 2011. do 2013. godine izvršeni pod stručnim nadzorom autorice disertacije, u ovom poglavlju detaljan osvrt pružiti će se na rezultate navedenih kampanja, a pregled ostalih provedenih arheoloških radova predstaviti će se krajnje sažeto, s obzirom na dostupne objavljene podatke.

Poslije navedenih radova izvršenih krajem devedesetih godina, arheološka istraživanja nisu provedena sustavno, već su isključivo zaštitnog karaktera, vezana uz konzervatorsko-restauratorske i građevinske radove obnove dvorca, te uvođenje instalacija u dvorac. Prilikom uvođenja plinskih instalacija 2006. godine izvršen je arheološki nadzor koji je pratio iskop rova za spomenute instalacije i ugradnju bio-jame smještene uz sjeverno krilo dvorca. Iskop je vršen do dubine potrebne za ugradnju instalacija (50 cm, do najveće dubine od 1 m). Trasa predviđena za plinovodne instalacije tretirana je kao 25 probna rova dužine 5 m, širine 1 m. Kulturni sloj SJ 002 definiran kao otpadni građevinski materijal korišten za niveliranje terena u probnim rovovima nije prelazio dubinu od jednog metra, a sadržavao je uobičajene novovjekovne nalaze keramike, stakla, pećnjaka i sporadično metala. O ispremiješanosti materijala govori i podatak kako su među novovjekovnim i recentnim nalazima uočeni i ulomci kasnogotičkih keramičkih čaša (Škiljan 2012b, kat. 1, 31, 70, 72) i pećnjaka (Škiljan 2012a, kat. 37, 44, 46 b, 48, 50, 51, 53). Na istočnoj strani dvorca ubrzo ispod humusnog sloja definiran je tvrdi nabijeni lapor na kojem su izgrađene polukružne kule, a kulturni sloj na južnoj i zapadnoj strani dvorca zbog ranije provedenih uvođenja telefonskih i električnih instalacija bio je prilično ispremiješan s recentnim nalazima. Definirana je i struktura vanjskog bedema na zapadnoj strani, a to je nepovezani kamen lomljenac. Najviše nalaza pronađeno je uz vanjski kontrafor sjevernog zida. Naime, istovremeno s vršenjem arheološkog nadzora, a u sklopu konzervatorsko-restauratorskih zahvata na građevini uklonjen nasipani građevinski otpadni materijal, izvan uže gradske jezgre uz sjeverno krilo dvorca (Škiljan 2007, 38-39). Iako spomenuti nadzor ne donosi nove informacije o stratigrafsko-datacijskim odnosima na lokalitetu, tom prilikom

---

<sup>136</sup>Istraživanjem je obuhvaćena „peterokutna kula, sjeverna potkovasta kula, sav dvorišni prostor osim istočnog, te cjelokupni ulazni trakt s prostorijom u njegovu nastavku i na kraju nekoliko kontrolnih sondi oko dvorca kojim su utvrđeni temelji potkovastih kula“. Najvažniji nalaz tijekom kampanje 1995. godine svakako je otkriće drvene palisade „iz vremena prije gradnje peterokutne kule (15. st.)“ koji se tumače kao „obrambena drvena ograda koja je predstavljala jedinu obranu u vrijeme gradnje kule“ (Vekić 2007, 26, 27-sl. 5, 32). Više o rezultatima istraživanja vidi u: Vekić 2007.

pronađen je velik broj nalaza izvan njihovog originalnog konteksta (Škiljan 2007, 98-116, kat. 98-158), te do sad najveći broj nalaza pećnjaka. Brojnost nalaza omogućila je idealnu rekonstrukciju čak tri kaljeve peći u dvorcu koja je provedena u narednom razdoblju, od 2007. do 2011. godine, o kojima će također biti više govora u drugom dijelu ovog poglavlja. Nasip je bio visine cca 2 m u odnosu na ostalu hodnu površinu prostora između unutrašnjeg kompleksa i vanjskog bedema. Uz uobičajeni sadržaj šute prošloga stoljeća, u nasipu su nenadano otkriveni mnogobrojni ulomci novovjekovnih pećnjaka. Sloj šute SJ 003 koji je sačinjavao nasip identificiran je kao kulturni sloj kojeg karakteriziraju građevinski ostaci: mnoštvo opeke i crijepa, kamenja, te kasnosrednjovjekovni i novovjekovni nalazi ulomaka pećnjaka, keramike, te stakla i metala, a proteže se na čitavom istraženom pojasu odmah ispod tankog humusnog sloja. Uz sporadične nalaze ulomaka pećnjaka i keramike na čitavom potezu ipak je najviše nalaza identificirano unutar sonde C, ispod nekadašnjeg nasipa. Debljina tog sloja u prosjeku je 30-tak centimetara, te zapravo predstavlja sloj šute najbogatiji nalazima. Međutim, ubrzo se dolazi do predzdravice. Ako se može vjerovati usmenim podacima lokalnog stanovništva spomenuti nasip nastao je sredinom 20. st., prilikom izgradnje cisterne za vodu koja je i danas jedina vodoopskrba u dvorcu, te obuhvaća gotovo čitavu površinu središnjeg dvorišta. Taj podatak koji se dakako, uzima s rezervom, može objasniti ispremiješnost materijala koji se datira u period od 16. do 20. stoljeća.

Arheološka istraživanja Velikog Tabora koja se nastavljaju tijekom 2008., odnosno 2009. godine potvrdila su kako svaki novi zahvat na lokalitetu uvelike obogaćuje i mijenja dosadašnje spoznaje o životu u dvorcu. Naime, usporedno s konzervatorsko-restauratorskim i građevinskim radovima na Velikom Taboru koje provodi Hrvatski restauratorski zavod, a zavisno o njihovu tijeku, nastavljaju su i iskopavanja koja su obuhvatila dosad u potpunosti arheološki nedokumentirane dijelove uže gradske jezgre – južnu i istočnu polukružnu kulu,<sup>137</sup> te neistražene dijelove zapadne

---

<sup>137</sup>Spomenuta provedena arheološka istraživanja dvorca posebno su zanimljiva budući da upozoravaju na korištenje velikotaborskog uzvišenja prije 1502. godine. U istraženim polukružnim kulama utvrđena je zajednička specifičnost – kule su nivelirane nekadašnjim otpadnim materijalom koji je uz slojeve sterilne gline bio iskorišten za nasipavanje njihove unutrašnjosti (Hirschler, Madiraca, 2011). Međutim, ispod dubokih i tvrdih slojeva šute i lapora nanesenih prilikom izgradnje, otkrivene su strukture prije nastanka kamenom zidane polukružne kule, na što upućuje i datacija sloja zapečene zemlje u vrijeme od druge polovice 13. st. do konca 14. stoljeća dobivena C 14 analizom. Obradom pokretne arheološke građe iz južne kule dvorca, izdvojili su se „pojedini arheološki nalazi karakteristični za vrijeme od kraja 14. stoljeća do početka 16. stoljeća“, poput objavljenog izuzetno rijetkog ulomka posude tzv. španjolske *lustru* majolike izrađivane u 15. st. u radionicama oko Valencije i uvezene u naše krajeve (Hirschler, Madiraca, 2011). O rezultatima istraživanja južne polukružne kule dvorca vidi više u: Hirschler, Madiraca 2011, a spoznaje dobivene istraživanjem zapadne polukružne kule dvorca nisu dosad cjelovito

i jugozapadne polukružne kule. Također se vrši arheološki nadzor prilikom uvođenja električnih instalacija, čija zadana trasa prolazi kroz glavni ulaz u kompleks, tako da je djelomično istražena glavna ulazna kula te ulazni prostor u užu gradsku jezgru.<sup>138</sup> Prilikom ovih istraživanja, u Muzej je pristigla velika količina pokretnih arheoloških nalaza, od kojih su najbrojniji nalazi iz istočne polukružne kule dvorca, tzv. kule D. Nešto više o navedenoj kampanji istraživanja donosi se u narednom dijelu teksta u kojem se iznose rezultati analize kasnogotičkih pećnjaka iz dvorca.

#### 7.2.1. Istraživanja struktura na vanjskom obrambenom zidu u razdoblju od 2011. do 2013. godine

Dok su do sad navedena zaštitna arheološka istraživanja u najvećoj mjeri obuhvatila užu prostor dvorca, istraživanja koja Muzeji Hrvatskog zagorja provode u razdoblju od 2011. do 2013. godine usmjerena su isključivo na strukture izvan gradske jezgre. Vanjski obrambeni zid s ulaznom kulom i nekoliko stražarnica te bastionom kao glavnim punktom vanjske linije obrane omeđivao je čitavu površinu platoa brijega na kojem je smješten dvorac. Kompleks je osim obrambenih, i stambenih sadržavao i građevine gospodarske namjene (konjušnice, tamnicu, kovačnicu) smještene izvan uže gradske jezgre, a koje se spominju u pisanim izvorima, te im tek predstoje istraživanja. Iskopavanja 2011. godine obuhvatila su probna istraživanja velikotaborskog bastiona, zatim zaštitna istraživanja južne stražarnice vanjskog obrambenog zida te nadzor nad radovima uvođenja vodovodnih instalacija. Spomenuti radovi predstavljaju početak buduće revitalizacije vanjske linije obrane, započete provedenim otkupom velikotaborskog bastiona koji se nalazio u privatnom vlasništvu. Dugogodišnji planirani projekt Muzeja, osim arheoloških istraživanja čitavog vanjskog obrambenog zida, podrazumijeva njegovu konzervaciju i prezentaciju. Čitavi kompleks podijeljen je u mrežu kvadranta dimenzija 5x5 m. Sondažna arheološka istraživanja velikotaborskog bastiona započela su kako bi se upotpunila konzervatorsko-restauratorska istraživanja na građevini poduzeta od strane Hrvatskog restauratorskog zavoda. Istraživanja su prema

---

publicirane, već se u radu koristi dostupna terenska dokumentacija i neobjavljeni rukopis: Pavlaković, I., *Završni izvještaj Dvor Veliki Tabor – MHZ; kula D, listopad 2008. – lipanj 2009. godine.* i pregledni rad Pavlaković, Škiljan 2011, 12-22.

<sup>138</sup>O rezultatima arheološkog nadzora vidi više u: Špoljar 2010.

smjernicama konzervatora HRZ-a ciljano obuhvatila (naknadno spojene) sonde 1 i 2<sup>139</sup> u unutrašnjosti građevine, te manju sondu 3 ispred ulaza u bastion (skica 2 i skica 3).<sup>140</sup> Utvrđena je kasnija faza koja se veže uz otkrivene kamene ostatke temelja baze kvadratnog tlocrta<sup>141</sup>, smještenog u sredini bastiona, odnosno ranija faza iz perioda prije niveliranja terena za izgradnju bastiona, prepoznatu u vidu niza rupa za stupove - ostataka drvenih konstrukcija. Nizovi rupa za stupove nalaze se ispod debelih nanosa slojeva koji su korišteni za nasipavanje unutrašnjosti bastiona prilikom njegove gradnje. Upotrijebljen je otpadni građevni materijal,<sup>142</sup> iznad kojeg je nasipan sloj tvrdog nabijenog lapora, a služio je za niveliranje hodne površine bastiona.<sup>143</sup> Ranija faza veže se uz laporasti sloj sivo žućkaste boje s primjesama žbuke, mrvljene opeke i gara,<sup>144</sup> koji prati prirodni pad terena prije izgradnje bastiona, u kojeg su ukopana dva osnovna niza rupa za stupove (promjera cca 20-35 cm), vjerojatno ostatci ranijih palisadnih konstrukcija. Stupovi se nižu u pravcu sjeverozapad – jugoistok, prateći osnovnu liniju kamenom zidanih ostataka vanjskog obrambenog zida koji se spaja s bastionom, odnosno niz rupa za stupove osnovnog smjera sjever-jug, koji se podvlači pod kamene ostatke temelja kvadratnog tlocrta (sl. 5, 6). Arheološkim nadzorom trase kanala za vodovodne instalacije provedenim iste godine, otkrivena je u slikovnim i pisanim izvorima spominjana južna stražarnica kružnoga tlocrta (skica 10). Naime, nadzor je vršen na zadanoj trasi koja je planinarskim putem zvanim „Veronikin put“ na jugu ulaza u kompleks vanjskog obrambenog zida, kroz današnji sporedni ulaz, na kojem je proširena probna sonda 4.<sup>145</sup> Zatim kanal skreće u pravcu suvremenog prilaznog puta dvorca, uz koju se, prateći trasu već provedenog elektroenergetskog voda, samo uz suprotnu, sjevernu stranu ceste, spušta prema glavnom ulazu, na kojem je već potvrđeno postojanje glavne ulazne kule. Stoga je nasuprot ubiciranom položaju jugozapadnog ugla ulazne kule vanjskog obrambenog zida pretpostavljenog pentagonalnog tlocrta (Špoljar 2010, 60-70), otkriven njezin sjeveroistočni ugao spojen s vanjskim obrambenim zidom. Na tom dijelu trasa je proširena probnom sondom 5, te su iskopani temelji sjevernog poteza vanjskog obrambenog zida dvorca, koji se proteže u pravcu

---

<sup>139</sup>Kvadranti □ P4 i O4.

<sup>140</sup>Kvadrant □ O6.

<sup>141</sup>Možda je riječ o ostatku nosača greda ranijeg krovišta, dimenzija 2,24 x 1,84 m.

<sup>142</sup>Slojevi SJ 62, te SJ 48 s većom koncentracijom razlomljenog i djelomično cjelovitog crijepa, opeke te sporadično novovjekovne keramike.

<sup>143</sup>Sloj SJ 27.

<sup>144</sup>Sloj SJ 22.

<sup>145</sup>Kvadranti □ W, V36 i V 35.



istok-zapad (sl. 3, 4).<sup>146</sup> Sonda 4 otvorena na mjestu sporednog južnog ulaza u kompleks proširena je na čitavu južnu stražarnicu, kojoj je utvrđen kružni tlocrt, te je istražena do originalne podnice (skica 11). Naime, unutrašnjost stražarnice ispod humusa bila je ispunjena otpadnim građevinskim materijalom,<sup>147</sup> ispod kojeg je ostala djelomično sačuvana originalna podnica stražarnice izrađena od pravilno poslaganih opeka (skica 4). Na sjeveroistočnom djelu stražarnice u kojem je uočena velika koncentracija gara i pepela,<sup>148</sup> podnica je uništena (sl. 7, 8). Stražarnica je očito u određenoj fazi bila natkrivena krovnom konstrukcijom, sudeći prema dva otkrivena temelja baze kvadratnog tlocrta (dimenzija 0,7 x 0,7 m, sačuvane visine 1 m) smještenih uz unutrašnje lice zidina kule koji su ga nosili. Građevina je sagrađena na debelom nanosu lapora (SJ 11), ispod kojega su u sondi 4 na samom mjestu južnog ulaza u kompleks prilikom probnog dubljeg iskopa u odnosu na ostalu zadanu dubinu trase za vodovodne instalacije utvrđeni srednjovjekovni slojevi iz vremena prije niveliranja terena za izgradnju vanjskog sustava obrane.<sup>149</sup> U već ranije istraženim polukružnim kulama uže jezgre dvorca, ali i u bastionu i južnoj stražarnici vanjskog obrambenog zida utvrđena je zajednička specifičnost – kule i bastion nivelirane su nekadašnjim otpadnim materijalom koji je uz slojeve sterilne gline bio iskorišten za nasipavanje njihove unutrašnjosti, a zidine južne stražarnice nalaze se na sloju lapora također korištenom za niveliranje platoa. Međutim, ispod dubokih i tvrdih slojeva šute i lapora nanesenih prilikom izgradnje, otkrivene su strukture iz vremena prije nastanka kamenom zidanih građevina u 16. stoljeću.

Ostatke otkrivene građevine bilo je nužno konzervirati, te su poduzeti zahvati koji su se sastojali od konsolidiranja istražene arhitekture, fugiranja lica zidova i izrade zaštitne kape, te restauracije oštećenog zapadnog dijela zida kule na originalnu sačuvanu visinu ostatka zida (sl. 12).<sup>150</sup> Međutim, kako bi se omogućio pristup brojnim posjetiteljima

---

<sup>146</sup>Budući da je zid na tom dijelu već ranije presječen betonskim cijevima koje više nisu u funkciji, a kako bi se spriječila dodatna devastacija, na istom dijelu vanjskog obrambenog zida smještene su vodovodne instalacije.

<sup>147</sup>Slojevima SJ 10, te SJ 25, sastava velikih komada kamena, opeke, razlomljenog crijepa, u kojem su pronađeni brojni dislocirani nalazi pećnjaka, keramike i stakla.

<sup>148</sup>Sloj SJ 112.

<sup>149</sup>Radi se sloju gara s ulomcima srednjovjekovne keramike i životinjskih kostiju (SJ 88), te laporastom sloju (SJ 96), sa sporadičnim primjesama gara i iznimno tragovima žbuke i mrvljene opeke, te također ulomcima srednjovjekovne keramike.

<sup>150</sup>Zaštitne konzervatorske radove zidina južne stražarnice izvršila je tvrtka Ingrad d. o. o. Poštivao se je način gradnje i gabariti izvornih sačuvanih zidova, u skladu sa smjernicama projektanta prof. dr. sc. Željka Pekovića. Građevni materijal korišten za konsolidaciju sastojao se isključivo od kamena sa samog lokaliteta, izdvojenog prilikom arheoloških istraživanja.

dvorca na južnu stražarnicu, restaurirana je i podnica od opeka<sup>151</sup> iz najmlađe dokumentirane faze funkcioniranja stražarnice. Dakako, spomenuti zahvat u južnoj stražarnici bilo je moguće planirati tek nakon cjelovitih istražnih radova do razine sterilnog sloja koji su poduzeti u kampanji 2012. godini, a važni su za interpretaciju razvoja vanjske linije obrane dvorca. Iskopavanja svih sačuvanih kulturnih slojeva u južnoj stražarnici pružila su saznanja koja su omogućila definiranje četiri zasebnih faza funkcioniranja istraženog prostora unutar kružnih zidina. Najmlađa izdvojena faza predstavlja vrijeme izgradnje i prvotnog korištenja podnice od opeka otkrivene 2011. godine. Najmlađe aktivnosti iz vremena funkcioniranja zidina dokumentirane su u vidu nekoliko slojeva čija je pretpostavljena funkcija nivelacija u svrhu izgradnje, odnosno popravak postojeće podnice, a koja se okvirno može datirati u razdoblje oko ili nakon 18. stoljeća. Situacija koja prethodi najmlađoj podnici relativno novijeg datuma definirana je kao faza u kojoj funkcionira podnica od estriha (skica 5) dokumentirana sporadično na središnjem dijelu stražarnice (sl. 9),<sup>152</sup> kada se može pretpostaviti i izgradnja masivnih baza/potpornja kvadratnog tlocrta građenih od opeka, koje su očito nosile krovnu konstrukciju, a funkcionirale su u obje pretpostavljene najmlađe faze korištenja prostora južne stražarnice. Na prikazu Velikog Tabora na slici rodoslovnog stabla obitelji Rattky iz 1782. godine pohranjenoj u Hrvatskom povijesnom muzeju (inv. br. HPM 8819) (sl. 62) prepoznaje se južna stražarnica sa stožastim krovom prekrivenim crijepom, kojeg su mogle nositi upravo spomenute baze.<sup>153</sup> O izgledu južne stražarnice najbolje nam svjedoči i freska iz dvorca Miljana iz 18. stoljeća (sl. 63).<sup>154</sup> U ovoj fazi dokumentiran je niz koji čine tri rupe za stupove/potpornje, pravilnog rasporeda, osnovnog smjera sjever – jug, a koji prolazi središnjom osi kružnog prostora stražarnice, kao i s njim u vezi plići ukopi pravilna okrugla oblika.<sup>155</sup> Međutim, slojevi dokumentirani u vezi s podnicom od estriha ne predstavljaju najraniju fazu

---

<sup>151</sup>Konzervatorski radovi 2012. godine sastojali su se u manjoj mjeri od fugiranja unutrašnjeg lica zida južne stražarnice, te u rekonstrukciji podnice od opeka. Konzervirana su i dva temelja baza od opeka kvadratnog tlocrta. Građevni materijal korišten za rekonstrukciju podnice sastojao se je isključivo od opeke koja je korištena i prilikom restauratorskih radova na podovima galerije I. i II. kata dvorca, odnosno podova palasa, a koja dimenzijama odgovara pronađenoj opeki podnice *in situ*.

<sup>152</sup>Sloj SJ 151, s nabojem za podnicu SJ 171.

<sup>153</sup>Unutar izdvojene cjeline dokumentirani su ukopi za postojeće i eventualno pretpostavljene kvadratne baze koje se nisu sačuvale, kao i rupe za stupove smještenih u liniji s bazama.

<sup>154</sup>Freska je fotografirana prilikom posjete djelatnika Dvora Veliki Tabor gđi. Kajfež u dvorcu Miljana.

<sup>155</sup>Najveći broj nalaza ulomaka novovjekovne i kasnosrednjovjekovne keramike (ulomci posuda, te jednostavnih zdjelastih i tamno glaziranih pećnjaka) iz kampanje 2012. potječe iz slojeva zapuna rahle konzistencije (slojevi SJ 181, 183, 193), koji očigledno predstavljaju zemlju namjerno nasipanu (vjerojatno u svrhu nivelacije terena za postavljanje podnice od estriha) u uski ukop relativno pravilna oblika (sloj SJ 212), koji prati južni rub zida stražarnice.

funkcioniranja prostora unutrašnjosti stražarnice, već se nastavljaju na slojeve protumačene kao dokaz ranijih aktivnosti (sl. 10), a vežu se uz jednostavniju podnicu od tvrdo nabijenog lapora intenzivno žute do smeđe-žute boje.<sup>156</sup> Pretpostavljena krovna konstrukcija (kat ili drveni ophod u slučaju da se radilo o otvorenoj građevini bez krovišta) ove faze počivala je na drvenim gredama dokumentiranih u vidu rupa za stupove, koje rasporedom prate kružni tok unutrašnjeg zida stražarnice u relativno pravilnim međusobnim razmacima (od 1.8 m do 1.28 m) (skica 6). Konačno, utvrđeni su slojevi koji dokumentiraju vrijeme prije izgradnje južne stražarnice, kada je na mjestu današnje građevine postojao tek vanjski obrambeni zid (skica 8). Hodnu površinu ove faze predstavlja laporasti sloj maslinasto-smeđe boje,<sup>157</sup> koji se nalazi s južne strane sloja tvrdo nabijenog grumenja sivo-žutog lapora.<sup>158</sup> Potonji laporasti sloj nalazi se iznad sterilnog sloja žutog lapora, a možda se može protumačiti kao naboj za temelje vanjskog obrambenog zida. Linija vanjskog obrambenog zida stajala je, dakle, na prirodnoj žili lapora relativno pravilnog oblika, osnovnog smjera istok-zapad, omeđenoj s dva ukopa u vidu kanala u kojem su zabilježene rupe za drvene stupove (sl. 11).<sup>159</sup> Može se pretpostaviti da su ovi stupovi nosili drvenu konstrukciju prislonjenu na obrambeni zid čineći tako svojevrsni ophod.<sup>160</sup>

Tijekom 2012. godine do sterilnog sloja lapora istražen je sektor sjeveroistočna prigradnja smješten uz sjeverno krilo uže gradske jezgre. Sektor predstavlja prostor omeđen zidovima dijela prigradnje dvorca koji je uklonjen prilikom konzervatorsko-restauratorskih zahvata na Velikom Taboru.<sup>161</sup> Najbogatiji pokretnim arheološkim nalazima (ulomcima staklenih posuda, keramičkih kasnogotičkih čaša i vrčeva, te jednostavnih zdjelastih i polucilindričnih pećnjaka) je sloj koji je protumačen kao

---

<sup>156</sup>Sloj je dobio oznaku SJ 203. Spomenuta zbivanja dokumentiraju vrijeme niveliranja terena, zatim vrijeme izgradnje te prvotnog funkcioniranja kružne kamene građevine, s hodnim površinama dokumentiranim u vidu slojeva SJ 203, te SJ 219 i 224, iznad kojih su zabilježeni tamnosivi slojevi zemlje s manjom količinom gara i željeznih čavala koji eventualno sugeriraju ostatke urušenja drvene građe (slojevi SJ 201 i SJ 202).

<sup>157</sup>Sloj SJ 247.

<sup>158</sup>Sloj SJ 243.

<sup>159</sup>Kanal SJ 244 nalazi se sa sjeverne, a kanal SJ 185 s južne strane linije protezanja zida, a u potonjem je dokumentiran niz rupa za drvene stupove promjera cca. 20 cm.

<sup>160</sup>Možda dokumentirane strukture predstavljaju ostatke drvene palisade prije izgradnje kamenog zida, iako je bitno napomenuti da svojom širinom SJ 243 odgovara već dokumentiranim gabaritima obrambenog zida otkrivenog u kampanji 2011. godine i prati njegovu osnovnu liniju na južnom rubu velikotaborskog uzvišenja.

<sup>161</sup>Nakon rušenja ostali su vidljivi ostaci temelja zidova koji zatvaraju pravokutan prostor dimenzija 3x5 m, prislonjen uz vanjsko lice SI dijela dvorca, između kule D (istočne polukružne kule uže gradske jezgre) i sjevernog krila.

recentno nasipani otpadni građevinski materijal rahle konzistencije sastavljen od usitnjene opeke, šljunka i većih komada ulomaka kamenja.<sup>162</sup>

Arheološkim istraživanjem poduzetim u kampanji 2013. godine djelomično je istražen još jedan važan segment vanjske linije obrane – građevina smještena na sjevernom potezu obrambenog zida, odnosno sjeverna stražarnica (skica 12, 13). Istraživanja su započeta s ciljem otkrivanja tlocrtne dispozicije sjeverne stražarnice, koja se poput južne, jasno raspoznaje na prikazu dvorca na rodoslovnom stablu obitelji Rattkay. Međutim, za razliku od južne stražarnice čiji je položaj u funkciji vidikovca prekrivenog humusom jasno razaznat, površina pretpostavljene lokacije nekadašnje stražarnice u potpunosti je bila prekrivena šumskom vegetacijom. Ispod šumske vegetacije, i humusa pomiješanog s brojnim korijenjem, utvrđen je razasuti građevinski materijal rahle konzistencije koji se prostirao gotovo na čitavoj površini južne stražarnice.<sup>163</sup> Na razini spomenutog sloja utvrđeni su i najviši dijelovi kamenih zidina sjeverne stražarnice, na djelu gdje se spajaju s vanjskim obrambenim zidom, a ustanovljeni su već prilikom uklanjanja humusa. Nakon uklanjanja spomenutog otpadnog građevinskog materijala, unutar gabarita stražarnice uočen je pregradni zid koji pravokutno zatvara jugoistočni kut stražarnice, poput svojevrsne male prostorije.<sup>164</sup> Spuštajući se sve dublje, uklanjanjem spomenutog sloja, utvrđeni su sačuvani temelji čitavog zida sjeverne stražarnice, koja je, za razliku od južne, potkovastog oblika. Zatim je ustanovljen vrlo koncentrirani sloj gara koji se prostirao na gotovo čitavoj unutrašnjoj površini građevine.<sup>165</sup> U spomenutom sloju gara utvrđeni su brojni posebni nalazi svi redom metalni predmeti (novac iz 15. st., brojni nožići, klinovi, te predmeti čija će se namjena utvrditi tek nakon konzervatorskog postupka), kao i izuzetno brojni ulomci metalne šljake.<sup>166</sup> Vrlo je značajan rezultat radiokarbonske analize izrađene u Leibnitz Labor für Altersbestimmung und Isotopenforschung, Christian-Alberchts-Universität u Kielu uzorka<sup>167</sup> (charcoal) prikupljenog u sloju SJ 297 (sl. 13) (izdvojenom u kontekstu sloja SJ 298 s obzirom na veću koncentraciju sačuvanog drvenog ugljena). S 95,4% vjerojatnosti dobiveni su datumi 1447(77,7%) 1517calAD i 1596(17,7%) 1619calAD

---

<sup>162</sup>Sloj SJ 133.

<sup>163</sup>Razasuti građevinski materijal dobio je oznaku SJ 288, sastava usitnjene žbuke, kamenja, opeke ali i sporadično velikih blokova kamenja.

<sup>164</sup>Ispod otpadnog građevinskog materijala dokumentiran je sloj SJ 294, koji možda predstavlja tragove urušavanja krovišta stražarnice s vrlo koncentriranim sastavom žbuke, koja je sačuvana u većim komadima.

<sup>165</sup>Sloj SJ 298.

<sup>166</sup>U prednjem središnjem dijelu stražarnice utvrđena je veća zapuna koja je ispunjavala okruglu rupu promjera cca 1 m, a koja je možda mogla služiti kao svojevrsno ognjište.

<sup>167</sup>Uzorak (U 161), narudžba pod signaturom KIA50086.

odnosno s manjim postotkom od 68,2 % vjerojatnosti dobiveni su datumi 1452(59,1%)1490 calAD i 1603(9,1%)1610calAD. Iako istraživanja nisu dovršena, a analiza dobivenih podataka i dalje je u tijeku, s velikom vjerojatnošću može se konstatirati kako je prostor unutar gabarita sjeverne stražarnice funkcionirao možda već u drugoj polovici 15. stoljeća, odnosno svakako krajem 15. i početkom 16. stoljeća. Zanimljiva je stoga konstatacija I. Srše kako je upravo Beatrica Frankopan nakon smrti muža M. Korvina nakon prethodnih graditeljskih aktivnosti poduzetih u vrijeme Jana Vitovca i njegovih sinova, nastavila s izgradnjom utvrđenja uokolo palasa, međutim, i da je „dala čitav posjed opasati zidom nevelike debljine zidova (50 cm), ali zato debljih zidova polukula (70-100 cm), čime je dodatno osnažila i obranu posjeda, koliko-toliko osiguravši ga protiv mogućih upada Rattkayevih ljudi“ (Srša 2012, 28). U svakom slučaju otpada konstatacija<sup>168</sup> po kojoj je vanjski obrambeni zid s bastionom i drugim pomoćnim obrambenim građevinama sagrađen tek poslije 1544. godine (Žmegač 2000, 32, 48).

S obzirom na brojne nalaze metalne šljake, moguća je pretpostavka da su se u određenoj fazi funkcioniranja stražarnice, u spomenutom prostoru odvijale i određene metalurške aktivnosti. Ispod sloja gara dokumentiran je sloj SJ 310, možda ostatak podnice, vrlo tanak i izuzetno nabijen, sivkaste boje s koncentriranim primjesama žbuke, gara i opeke u tragovima. Ispod spomenutog sloja utvrđeni su slojevi koji dokumentiraju ranije aktivnosti u stražarnici, a definirani su u vidu većih rupa za stupove koji se tek trebaju pobliže interpretirati. Istraživanja unutrašnjosti stražarnice nisu u potpunosti dovršena,<sup>169</sup> a moguće ih je nastaviti tek nakon konzervatorskih radova na otkrivenim temeljima kamenih zidina sjeverne stražarnice, koja su provedena tijekom sezona 2014. i 2015. godine.

#### 7.2.2. Povijesno-arheološke spoznaje – zaključna razmatranja

Budući da su arheološka istraživanja provedena u razdoblju od 2011. – 2013. godine usmjerena na strukture unutar i na vanjskom obrambenom zidu, nužan je kratak osvrt na podatke dostupne iz povijesnih izvora kako bi se rekonstruirala pretpostavljena namjena

---

<sup>168</sup> Prema A. Žmegaču, tek u drugoj polovici 16. st. nastaje centralno organiziran poligonalni kaštel smješten na istočnom kraju zaravni kojeg konačno definira nešto niži, danas slabije vidljiv vanjski obrambeni zid s još očuvanim bastionom (Žmegač 1993, 67-75).

<sup>169</sup> Istraživanja 2013. godine zaustavljena su na sivom sloju (SJ 360) dokumentiranom na sjevernoj polovici stražarnice, koji možda predstavlja svojevrsno urušenje drvene građe.

i postojanje objekata u prvom redu gospodarske i obrambene, ali i stambene namjene, na velikotaborskom platou izvan uže gradske jezgre. U povijesnim izvorima spominje se kuća za pastira i konjušara, velika štala za konje i spremišta za kola<sup>170</sup> - „U vanjskom dijelu grada, diobena isprava iz 1597. godine, nabraja nam i opisuje još neke građevne objekte. Na tom zaravanku se nalazi više gospodarskih, stambenih i fortifikacijskih objekata: kuća za pastira i konjušara, velika štala za konje i spremišta za kola. U vanjskom zidanom plaštu nalazi se jedna obrambena kula koja je pokrivena. U vanjsko gradsko dvorište vodi mali ulaz, mala gradska vrata u prizemlju veće kule četverokutnog tlocrta. U toj ulaznoj kuli nalazi se prostorija za vinsku prešu a tu su i stanovi nekih gradskih slugu i zanatlija, kovača i kolara.“<sup>171</sup> Autor A. Žmegač za vratašca na istočnoj strani koja se spominju u ispravi,<sup>172</sup> napominje kako se u dokumentu navodi da su smještena „u vanjskom djelu grada“ (Žmegač 1991, 58), te spomenuta mala vrata identificira s onima koja se spominju u kasnijem dokumentu kao „*turris parva penes portam parvam, in se continens testitudinis duas*“ – odnosno malene kule na dva stropa koju je već spomenuti autor poistovjetio s južnom stražarnicom (Žmegač 1991, 58), arheološki istraženom tijekom 2011. i 2012. godine. Prema tome, njihov položaj pokraj „male kule“ označava južnu stražarnicu, a Žmegač napominje kako su već na slici *Rodoslovlje obitelji Rattkay* iz 18. st. „nacrtana vrata, doduše bez kule, dok je na katastarskoj karti iz 19. st. ucrtana samo kula...“ (Žmegač 1991, 59). Postojanje „kule“ nad vratima potvrđuje termin *portam magnam exterioris* (Žmegač 1991, 59), pa možemo slobodno razlikovati glavni i sporedni ulaz na plato, na kojem su smješteni vinska preša, stan kovača, tamnica i prostor za uhićene. U ispravi iz 1602. godine dokumentirana je dogradnja prostorija uz sjeverni dio gradskih zidina (Žmegač 1991, 59). U vanjsko dvorište vodi mali ulaz, gradska vrata koja se nalaze u prizemlju ulazne kule. Tu su smješteni i stanovi za gradske slugu, kovača i kolara, te prostor za vinsku prešu. „U vanjskom zidanom plaštu navodi se i jedna obrambena kula koja je pokrivena“, a to je prema mišljenju konzervatora dostupnom u *Elaboratu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja bastiona dvora Veliki Tabor* 2011. godine,<sup>173</sup> mogao biti upravo bastion. Bastion se prema A. Žmegaču spominje prvi puta

<sup>170</sup> *Veliki Tabor, povijesni razvoj staroga grada* – M. Kruhek, M. Pandžić, rukopis dostupan u dokumentaciji MHZ- Dvora Veliki Tabor.

<sup>171</sup> *Veliki Tabor, povijesni razvoj staroga grada* – M. Kruhek, M. Pandžić, rukopis dostupan u dokumentaciji MHZ- Dvora Veliki Tabor, str. 9.

<sup>172</sup> A koje M. Kruhek i M. Pandžić u rukopisu *Veliki Tabor, povijesni razvoj staroga grada* tumače kao tajni izlaz, probijen kroz istočnu kulu.

<sup>173</sup> Čikara, Duško, Čurić, Anka, *Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja bastiona dvora Veliki Tabor* 2011. godine, Hrvatski restauratorski zavod, (rukopis), Zagreb, 2011.

u ispravi iz 1597. godine (Žmegač 1991, 65), koji najbližu analogiju velikotaborskom bastionu nalazi u mariborskom „Vodenom stolpu“ kojeg 1555. godine grade Domenico dell'Allio i njegov brat Andrea, te je velikotaborski mogao nastati nešto kasnije od mariborskog (Žmegač 1991, 65). U ispravi iz 1616. godine „spominje se jedna od kula u rubnom zidu i njezina namjena, s gornjom prostorijom uređenom u utvrdi sredine zida i tamnica u donjem dijelu prije spomenute utvrde“ a koja nije bastion jer se bastion navodi naknadno u ispravi. Stoga, prema A. Žmegaču, ovaj spomen kule podrazumijeva neku od manjih kula vanjskoga zida. Zatim se spominju „malena vrata kod vinograda“ prema istom autoru identična vratima spomenutim 1597. godine kao istočna vrata (Žmegač 1991, 70). U ispravi iz 1633. godine spominje se "mlinica iznad prostora za ratarstvo i stražarnica kraj tamnice“ a u vanjskom djelu „spremište nad kojim je kućica“ (Žmegač 1991, 70). U ispravi iz 1672. godine spominje se „nova veća građevina sazidana između staje i druge manje građevine“ i „manja građevina u vanjskom dijelu grada, pokraj Ivanovog dijela, gdje su dvije sobe i kuhinja gore, zatim zidana građevina upravo dostatna za staju i spremište“. U istoj se ispravi spominje hambar u malenom vrtu. I u ovoj se ispravi spominje južna stražarnica i to kao „okrugao tornjić nad vinogradima“ – *turricula rotunda, supra vines*<sup>174</sup>. U ispravi iz 1690. godine, u vanjskom dijelu grada spominju se zgrade sa svodom i zgrade od opeke (Žmegač 1991, 70). Bastionska peterokutna kula predstavlja jednu od „najznačajnijih dogradnji i ujedno samostalnu građevinu“ (Žmegač 1992, 70) u odnosu na užu gradsku jezgru, prepoznata kao jedan od malobrojnih visinskih poligonalnih bastiona u kontinentalnoj Hrvatskoj. Bastion štiti najotvoreniji i najpristupačniji, jugozapadni prilaz gradu. Odredimo li bastion kao građevinu peterokutna tlocrta, ne višu od susjednih dijelova utvrde, namijenjena smještaju teškoga vatrenog oružja (Žmegač 2000, 167), on svojim tlocrtom ali u sklopu bastionskoga sustava po prvi puta u razvoju vojnog graditeljstva omogućuje potpuni nadzor nad svakim dijelom prostora pred obrambenim pojasom, odnosno pred bedemima osnovnog tijela utvrde.

Sudeći prema dostupnim i do sad objavljenim povijesnim podacima o izgradnji vanjskog obrambenog zida (Pandić-Kruhek, A. Žmegač) bastion je izgrađen u drugoj polovini 16. stoljeća.<sup>175</sup> Prema do sad raspoloživim podacima na prostoru kontinentalne Hrvatske

---

<sup>174</sup>Žmegač, A., *Veliki Tabor – razvoj i značenje*, magistarski rad, (rukopis), Filozofski fakultet, Zagreb, 1991., 71.

<sup>175</sup>A. Žmegač u djelu *Bastionske utvrde i bastioni u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Golden Marketing Institut za povijest umjetnosti, Zagreb 2000., kratko zaključuje: „ O nastanku bastiona nemamo nikakvih

bastioni se javljaju 1544. godine s početkom velikih radova na modernizaciji varaždinskih utvrda pod vodstvom graditelja Domenica dell'Allia, kada započinje i bastionsko utvrđivanje najvažnijih austrijskih gradova, Beča, Graza i Klagenfurta, i izravno se vežu uz tursku opasnost (Žmegač 2000, 27). Zatim na prostoru Slavonije niču bastioni utvrde Koprivnice, Križevaca i Ivanića (Žmegač 2000, 28). Poslije 1562. Zrinski započinju gradnju bastionske utvrde u Čakovcu (Žmegač 2000, 29), a. Žmegač tzv. „prvo razdoblje“ izgradnje bastionskih utvrda na prostoru kontinentalne Hrvatske zaključuje s Žitavskim mirom 1606. godine, a odnose se na razvoj bastionskih utvrda isprva uz Dravu - Varaždin, Koprivnica, Križevci, Čakovec, kasnije i Ivanić, odnosno utvrde južno od Save - Karlovac, Petrinja. Prema tome, velikotaborski bastion bi nastao u spomenutoj prvoj fazi izgradnje bastionskih utvrda na spomenutom prostoru, zajedno s ostalim bastionima prigradenim starijim vlastelinskim gradovima – Samoboru i Brinju. Za spomenute bastione koji predstavljaju posebnu skupinu tzv. *bastiona prigradenih srednjovjekovnim gradovima*<sup>176</sup> karakteristično je zidanje i raznolikost u dimenzijama i karakteristikama budući da su nastajali u individualnim uvjetima (Žmegač, 2000, 32, 48). Njihova je zajednička specifičnost činjenica da je svakom gradu prigraden po jedan bastion, a ne čitav bastionski sustav koji je mogao biti dograđen srednjovjekovnoj jezgri, kao što je to slučaj drugdje u Europi. U *Elaboratu konzervatorsko-restauratorskih istraživanja bastiona dvora Veliki Tabor*<sup>177</sup> 2011. godine navedeni su svi relevantni slikovni izvori važni u razvoju pojedinih struktura na vanjskom obrambenom zidu. Dakako, u tekstu već navođeno poznato ulje na platnu *Rodoslovlje grofova Ratkaj* iz 1782. godine najstariji je likovni izvor na kojem je prikazan bastion, južna stražarnica, ulazna kula i svi segmenti velikotaborskog kompleksa (sl. 62). Međutim, spomenutom poznatom prikazu pridružujemo i prikaz velikotaborskog kompleksa – detalj originalnog baroknog zidnog oslika iz dvorca Miljana (sl. 63).

Vanjski obrambeni zid okruživao je čitavo velikotaborsko uzvišenje, te je osim ulazne kule i bastiona povezivao i dvije kule kružnoga tlocrta – južnu stražarnicu obuhvaćenu istraživanjima 2011. i 2012. godine, te sjevernu stražarnicu koja je do 2013. bila sasvim prekrivena zemljom i raslinjem. Spoj vanjskog obrambenog zida i bastiona osim na likovnim izvorima i danas se jasno uočava na građi zida bastiona, na uglu istočnog i

---

podataka, osim što znamo već postojao 1597. godine, kada se spominje kao *propugnaculum quadratum* navodeći podatak iz isprave HDA, Obitelj Ratkaj, kut. IV, II 3<sup>cc</sup>.

<sup>176</sup>U spomenutu skupinu spadaju bastioni prigradeni utverdama Požegi, Iloku i Cetinu (Žmegač 2000, 49).

<sup>177</sup>Čikara, Duško, Čurić, Anka, *Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja bastiona dvora Veliki Tabor* 2011. godine, Hrvatski restauratorski zavod, (rukopis), Zagreb, 2011.



sjeveroistočnog pročelja te na sjeverozapadnom pročelju bastiona.<sup>178</sup> Obrambeni zid je na spoju s pročeljima bastiona bio građom povezan s njime.<sup>179</sup> Zanimljivo, na slici je prepoznatljiv južni, pomoćni ulaz, ali ne i stražarnica kružnoga tlocrta koja ga kontrolira. Također, restauratori uzimaju u obzir prijevode dokumenata iz 19. stoljeća s detaljnim opisom pojedinih prostora i opreme dvorca, u kojima se bastion uvijek naziva *vinskom prešom*.<sup>180</sup> Također, iz elaborata restauratora može se iščitati kako postoji mogućnost provođenja određenih građevinskih zahvata na dvorcu početkom 19. stoljeća do smrti baruna Thugutha 1818. godine, odnosno sigurno su se određene sanacije izvele između 1818.-1820. godine.<sup>181</sup> Tada je promijenjena krovna konstrukcija *vinske preše* prema nacrtu Josipa Jaszenizkya koje i danas postoji, a očigledno je morala 1855. godine biti dodatno poduprta s okomito postavljenim gredama, sudeći prema godini upisanoj na drvenom stupu uz sjeverozapadni zid bastiona. Do nedavno prostor bastiona korišten je za skladištenje vina i sijena. Pristup strjelicama prvoga kata bio je omogućen drvenim ophodom, sudeći prema ležištima greda pronađenih ispod prve druge i treće strjelice zapadnog zida bastiona, odnosno ispod sjeverne strjelice istočnog zida, te sudeći prema otkrivenom ležištu masivne grede u južnom zidu, dokumentiranom tijekom konzervatorsko-restauratorskih istraživanja.<sup>182</sup> Također, sjeveroistočni zid na kojem sa nalazi današnji ulaz u bastion ima s unutrašnje strane temeljnu stopu koja se od sjeveroistočne strane zida sužava i izjednačava s debljinom zida kod ulaznih vrata, što je sasvim logično budući da je novijeg datuma i nije građevno vezan sa ostalim zidovima.<sup>183</sup> U poglavlju „Kratki pregled građevinskih promjena od izgradnje bastiona u 16. stoljeću do danas“ stručnjaci konzervatorsko-restauratorske struke zaključuju kako je bastion sagrađen u 16. stoljeću prvotno imao drveni ophod koji je omogućavao pristup strjelicama prvoga kata, nošen zaključnim plohamo ojačanog južnog, zapadnog i većeg djela sjevernog zida.<sup>184</sup> Stoga su na zaključnu plohu ojačanih prizemnih zidova morale biti poprečno položene drvene grede u razmacima 3-4 m, s jedne strane vjerojatno ugrađene u zid, a s druge strane vjerojatno povezane s okomito postavljenim i uz prizemno zidno ojačanje prislonjenim gredama koje su nosile krovnu kosinu duž ophoda. Prema pretpostavkama restauratora u prvoj, originalno obrambenoj graditeljskoj

---

<sup>178</sup> *Ibidem*, 55.

<sup>179</sup> *Ibidem*, 57.

<sup>180</sup> *Ibidem*, 10.

<sup>181</sup> *Ibidem*, 11.

<sup>182</sup> *Ibidem*, 63, 65, 66.

<sup>183</sup> *Ibidem*, 64.

<sup>184</sup> *Ibidem*, 65.

fazi bastion je imao krovom natkrit samo spomenuti ophod, sudeći prema izljevu za oborinske vode u sjeverozapadnom zidu bastiona kroz koji je istjecala oborinska voda iz nenatkrivenog dijela bastiona.<sup>185</sup>

Imajući u vidu sva do sad iznesena zapažanja konzervatora, sondažna arheološka istraživanja velikotaborskog bastiona vršena su prema smjernicama navedenih stručnjaka. Nabijeni zemljani pod predstavlja recentnu hodnu površinu bastiona, (sloj SJ 9), koja je niža u odnosu na originalnu hodnu površinu bastiona iz vremena kada je služio u obrambene svrhe, sudeći prema unutrašnjosti zapadnog zida bastiona, koji je „do visine od tridesetak centimetara, mjereći od sadašnjeg zemljanog poda, neožbukano, i tek je potom darsana njegova građa“, odnosno podna ploha u niši sjeverne strjelice na mjestima gdje je bolje sačuvana nalazi se na istoj koti.<sup>186</sup> Na recentnoj hodnoj površini bastiona površinski se već prije istraživanja djelomično nazirala pravokutna baza kvadratnog tlocrta,<sup>187</sup> smještena na sredini građevine. Prema mišljenju konzervatora, bastion se tek krajem 18. stoljeća sasvim prekriva krovom, kada građevina postaje prostor za proizvodnju i preradu vina, s krovom peterostranog šatorastog oblika, „građenu tako da je svaki zid nosio jednu krovnu kosinu koje su se u vrhu oslanjale na visoku, u sredini prostora smještenu okomito uspravljenu gredu, vjerojatno trupac. Široki kamenom građeni temelj približno kvadratnog tlocrta koji je nosio gredu“ predstavlja bazu otkrivenu arheološkim istraživanjima. U svakom slučaju, baza je morala nastati u vrijeme kada je originalna razina poda u bastionu već morala biti snižena za tridesetak centimetara.<sup>188</sup> Istočni zid bastiona također ima utvrđenu temeljnu stopu, iako nema prizemnog ojačanja pa je njegovu gaznu plohu ophoda morala nositi samostalna drvena konstrukcija.<sup>189</sup>

---

<sup>185</sup> *Ibidem*, 66.

<sup>186</sup> *Ibidem*, 62.

<sup>187</sup> Riječ je o vertikalnom nosaču greda krovišta, specifičnog stožastog oblika – peterostrane piramide poput slike na rodoslovnom stablu Rattkaya, međutim, ako se bastion nazivao *vinska preša*, možda se naprosto radi o ostacima preše koja je vjerojatno morala stajati u unutar bastiona.

<sup>188</sup> Čikara, Duško, Čurić, Anka, *Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja bastiona dvora Veliki Tabor 2011. godine*, Hrvatski restauratorski zavod, (rukopis), Zagreb, 2011., 67.

<sup>189</sup> *Ibidem*, 66.

### 7.3. Nalazi kasnogotičkih pećnjaka iz Velikog Tabora<sup>190</sup>

Već je navedena važnost istraživanja polukružnih kula dvorca poduzetih 2008. i 2009. godine od kojih su nalazi pećnjaka otkriveni prilikom istraživanja istočne polukružne kule dvorca (kula „D“) bacili sasvim novo svjetlo na proučavanje kaljevih peći u Velikom Taboru. Naime, lokalitet Veliki Tabor odlikuje se bogatstvom nalaza dijelova kaljevih peći koji su služili zagrijavanju stanovnika i prostorija dvorca od srednjega vijeka do suvremenog doba. Od ukupno približno 2500 ulomaka reljefno ukrašenih renesansnih i rano baroknih peći, iskopanih tijekom ranijih kampanja, u pokretnim arheološkim nalazima iz istočne polukružne kule dvorca, jasno se izdvajaju pećnjaci s reljefnim prikazima kasnogotičkih stilskih karakteristika. Ulomci pećnjaka kasnogotičkih stilskih karakteristika prepoznati su i u nalazima otkrivenim u slojevima nasipanog građevinskog materijal izvan uže gradske jezgre dvorca (2006. godine), a pojedini ulomci izdvojeni su i tijekom uvida u mnogobrojne kutije s keramičkom građom iz istraživačkih kampanja poduzetih 1995. i 1998. godine. Ipak, tek su istraživanja istočne polukružne kule dvorca ozbiljno upozorila na bogati kasnosrednjovjekovni horizont prisutan na lokalitetu. U ovom poglavlju prezentirani su svi do danas pronađeni nalazi pećnjaka koji se u trenutnom stanju istraženosti mogu datirati u period 15. i početka 16. stoljeća a koji su pohranjeni u Muzeju. Prilikom njihove analize u obzir su uzete njihove stilske karakteristike i brojne analogije<sup>191</sup>, te raspoloživa dokumentacija o istraživanju zapadne polukružne kule dvorca.<sup>192</sup> Kako se razaznaje iz izvješća Pavlaković, I., *Završni izvještaj Dvor Veliki Tabor – MHZ; kula D, listopad 2008. – lipanj 2009. godine*, velik broj keramičkih nalaza potječe iz slojeva otpadnog građevinskog materijala i debelih slojeva gline korištene za niveliranje terena prilikom izgradnje polukružne kule. Međutim, najviše nalaza pronađeno je u slojevima koji su u vezi s funkcioniranjem otkrivenih ostataka peći s podnicom od zapečenih opeka, horizontalno poredanih u polukrug i omeđenih kamenim polukružnim zidom

<sup>190</sup>Tekst koji se donosi u ovom dijelu poglavlja *Arheološka istraživanja i nalazi pećnjaka s lokaliteta Veliki Tabor* objavljen je u katalogu izložbe *Tajanstvena gotika* (Škiljan 2012a).

<sup>191</sup>Usporedba s materijalom s prostora nekadašnje srednjovjekovne Slavonije i pogranične slovenske regije Štajerske, omogućena je ljubaznošću kolega: Ane Bobevec (Muzej Moslavine Kutina), dr. sc. Gorana Jakovljevića (Gradski muzej Bjelovar), Edite Janković Hapavel (Muzej grada Đurđevca), Branke Marciuš (Muzej Međimurja Čakovec), Jadranke Kruljac-Sever (Gradski muzej Čazma), Marine Šimek (Gradski muzej Varaždin), Darje Prikmajer (Pokrajinski muzej Celje) i Branke Stergar (Zavičajni muzej Ozalj). Zahvaljujem i dr. Geraldumu Volkeru Grimmu (Institut für Kunstgeschichte und Archäologie, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität, Bonn) na iskazanom pomoći.

<sup>192</sup>Detaljniju objavu rezultata arheoloških istraživanja donijeti će voditeljica iskopavanja I. Pavlaković, a izabrani keramički nalazi u ovom radu prezentirani su tipološki.

sastavljenim od grubo tesanog kamena koji na visini od pola metra prelazi u polukružni, nesačuvani svod (Pavlaković, Škiljan 2011, 20). Polukružna peć dimenzija 2 x 2,5 m imala je i pravokutni ulazni prostor dimenzija 1,3 x 0,6 m (sl. 2).<sup>193</sup> Naime, u neposrednoj blizini peći u "u slojevima SJ 004/005 i SJ 014/015, sa zapadne strane podne konstrukcije peći" pronađeno je mnoštvo ulomaka keramike, životinjskih kostiju, te velika koncentraciju gara i pepela.<sup>194</sup> Još veća količina nalaza "keramičkih posuda i pećnjaka s kraja 15. i prve polovine 16. stoljeća" potječe iz zapune otpadne jame (SJ 058) ukopane u sterilni sloj lapora, također smještene sa zapadne strane pronađene peći. Najveći broj neglaziranih pećnjaka s prikazom okrunjenog vladara o kojima će dalje biti riječi, pronađen je u ovom kontekstu. Na drugu veću količinu nalaza kasnogotičkih pećnjaka pronađenih u kuli D naišlo se sjeveroistočno u odnosu na pronađenu peć, u sloju SJ 081/082 horizontalno položenih drvenih greda; možda svojevrsne urušene podnice površine 25 m<sup>2</sup><sup>195</sup> (sl. 2). Na sjevernoj strani, pri samom rubu SJ 081/082 zatečena je nakupina ulomaka glaziranih pećnjaka, dio figuralno ukrašenih s prikazom cara Fridrika III. i keramike (SJ 052) (sl. 2). Voditeljica istraživanja zaključuje kako je pronađena sačuvana podnica funkcionirala istovremeno s ostacima peći,<sup>196</sup> koja je negirana zidom kule D, što upućuje na činjenicu da spomenute strukture svjedoče o funkcioniranju ovog prostora na velikotaborskom uzvišenju prije izgradnje polukružne kule.<sup>197</sup>

### 7.3.1. Kasnogotički glazirani pećnjaci

Kasnogotički glazirani reljefno ukrašeni velikotaborski pećnjaci mogu se, s obzirom na makroskopsku analizu sastava gline i vrste glazure i engobe, podijeliti u nekoliko skupina. Preliminarno su izdvojeni ulomci izrađeni od gline tip I: grube, dobro ispečene crvene gline s primjesama bijelih, smeđih (vjerojatno kremenata i tinjaca) i crvenih čestica (samljevenog crijepa), veličine do 3,1 mm. Ova skupina ulomaka premazana je bijelom engobom i glazirana glazurom označenom kao vrsta A: prozirna,

---

<sup>193</sup>Iako za sada nije pronađena glinena rešetka nužna za proces pečenja gline, te unutar peći nisu pronađeni nikakvi popratni nalazi koji bi sa sigurnošću pretpostavili njezinu namjenu, predložena je pretpostavka o korištenju peći za proizvodnju keramičkih proizvoda (Pavlaković, Škiljan 2011, 20). U otpadnoj jami u blizini peći pronađeni su ostaci zapečenog lijepa i troske, ali i veća količina životinjskih kostiju, te se također čini izvjesnom mogućnost da nalaz predstavlja peć za pripremanje hrane.

<sup>194</sup>Pavlaković, I., *Završni izvještaj Dvor Veliki Tabor – MHZ; kula D, listopad 2008. – lipanj 2009. godine*, str. 4.

<sup>195</sup>*Ibidem*, str. 8.

<sup>196</sup>*Ibidem*, str. 9.

<sup>197</sup>Prema Hirschler, Madiraca 2011: datacija uzorka iz horizontalno položenih drvenih greda dobivena C 14 analizom pružila je sljedeći datum: Cal AD 1440 do 1540 (Cal BP 510 do 420) i Cal AD 1540 do 1630 (Cal BP 400 do 320).

djelomice mutna tamno zelena glazura. Zatim su izdvojenu ulomci izrađeni od gline tip II: srednje grube oker gline s primjesama tamnosmeđih i crnih čestica i samljevenog crijepa. Ulomci navedene skupine ulomaka premazani su engobom od fine gline iste boje kao i crijep te prozirnomo zelenom glazurom (vrsta B). Izdvojen je i malen broj ulomaka koji ostavljaju dojam kao da su izrađeni od gline tip II, međutim nešto su svjetlije boje crijepa, te je stoga glina od koje su izrađeni izdvojena kao varijanta gline tip II i označena je kao glina tip IIa: srednje gruba svjetla oker gline s primjesama tamnosmeđih i crnih čestica i samljevenog crijepa. Ulomci izrađeni od gline tip IIa premazani su vrstom gline B, ali djeluju kao da nemaju nanesenu engobu. Izdvojeni su i malobrojni ulomci izrađeni od gline tip III: svjetle srednje grube gline sa sitnim česticama kremenata i sporadičnim česticama crijepa, te smeđim česticama (željeza?) veličine do 0,5 mm. Ulomci izrađeni od gline tip III premazani su svjetlom engobom i zelenom glazurom izdvojenom kao vrsta C.

Tabela 4. Podjela analiziranih glaziranih restauriranih kasnogotičkih pećnjaka i ulomaka pećnjaka prema tipu, motivu, vrsti gline i glazure

Tip pećnjaka	Motiv	Tip gline	Vrsta glazure	Katalog
1. Ulomci kruništa peći ili krunišnog pećnjaka	Arhitektonski motiv (šprljici na prednjoj pločini nema dovoljno elemenata za rekonstrukciju motiva)	I	A	T. 1, kat. 1-3
2. Polucilindrični pećnjak (s odrezanim polucilindrom) i punom prednjom ukrasnom pločom	Heraldički orao	I	A, a pojedini detalji su preko bijele engobe premazani osim s prozirnomo tamno zelenom, i sa žutom i smeđom glazurom	T. 2, kat. 4
3. Kutni pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom i odrezanim polucilindrom	Rozeta tip I	I	A	T. 3, kat. 5 i T. 66, kat. 271
4. Polucilindrični pećnjak (s odrezanim polucilindrom) i punom prednjom ukrasnom pločom	Rozeta tip I	I	A	
5. Polucilindrični pećnjak (s odrezanim polucilindrom) i punom prednjom ukrasnom pločom	Okrunjeni vladar – Fridrik III.	I	A	T. 4, kat. 6 i T. 62, kat. 265
6. Ulomak ruba i prednje ukrasne ploče pećnjaka	Vitica slična pećnjaku	I	A	T. 4, kat. 7-10

		motivom Fridrika ali drugačijeg prepleta				
7	Ulomak ruba i prednje ukrasne ploče pećnjaka	Rozeta tip II	I	A	T. 4, kat. 11-12; T. 5, kat. 13-21	
8	Ulomak prednje ukrasne perforirane ploče pećnjaka	Dio veće kompozicije perforirane prednje ploče polucilindričnog pećnjaka nastalog po uzoru na pećnjake tzv. viteške peći	I	A	T. 5, kat. 22	
9	Ulomak prednje ukrasne perforirane ploče pećnjaka Ulomak ruba i prednje dekorativne ploče pećnjaka	Grb i cvijet - ulomak većeg nedefiniranog motiva	I	A	T. 5, kat. 23	
10	Ulomci pune prednje ukrasne ploče pećnjaka	<i>Drvočuvajući</i> lav tip I	I	A	T. 6, kat. 24, 26-32	
11	Nišasti pećnjak s reljefno ukrašenom unutrašnjosti	Navještenje	II	B	T. 7, kat. 33 i T. 48, kat. 238	
12	Ulomak prednje ukrasne ploče pećnjaka	Sv. Kristofor	II	B	T. 7, kat. 34-35	
13	Ulomci prednje ukrasne ploče pećnjaka	<i>Drvočuvajući</i> lav tip II	II	B	T. 7, kat. 36; T. 6, kat. 37-42; T. 8, kat. 43-46	
14	Pećnjak vijenca peći	Vitica s listićima	II	B	T. 8, kat. 25	
15	Ulomci prednje ukrasne ploče pećnjaka	Dio motiva viteza – sv. Juraj koji ubija zmaja	Ila	B, nanesena bez podloge od engobe	T. 8, kat. 47-49	
16	Ulomci prednje ukrasne ploče pećnjaka	Dio motiva viteza na konju	III	C	T. 9, kat. 50-51	

Izdvajaju se sljedeće skupine nalaza: 1) skupina polucilindričnih pećnjaka s odrezanim polucilindrom, 2) skupina u kojoj se prepoznaju varijante tipova pećnjaka s tzv. peći s viteškim figurama budimskih kraljevskih radionica (sačuvana izuzetno fragmentarno) i 3) skupina pećnjaka vezana uz radionicu peći iz bečkog Stephansdoma. Na velikotaborskoj građi izdvojena su dva različita motiva rozete na prednjim ukrasnim pločama, koji su preliminarno definirani kao (uvjetno rečeno *velikotaborska*) rozeta tip I i rozeta tip II, kao i dva različita motiva *drvočuvajućeg* lava koji su po istom principu definirani kao *drvočuvajući* lav tip I i II.

U odnosu na podjelu iz prikazane tabele, rekonstruirani motivi heraldičkog orla (T. 2, kat. 4), rozete tipa I (T. 3, kat. 5) i okrunjenog vladara (T. 4, kat. 6), izrađeni su od istog tipa gline, kao i ulomci krunišnih nišastih pećnjaka (T. 1, kat. 1, 2), zatim ulomci rozete tipa II (T. 4, kat. 11-12; T. 5, kat. 13-21), *drvočuvajućeg* lava tipa I (T. 6, kat. 24, 26-32) i ulomaka koji bi se mogli dovesti u vezu s pećnjacima nastalim pod utjecajem tzv. peći s viteškim figurama budimskih kraljevskih radionica (T. 5, kat. 22, 23). Posljednje bismo, s obzirom na motiv, morali na neki način smjestiti u kontekst s ulomcima pećnjaka koji su činili dio viteza na konju (T. 9, kat. 50 i 51) te su također pronađeni u dvorcu, ali su, sudeći prema makroskopskom pregledu glazure i loma, izrađeni od gline drugačijih karakteristika. Međutim, sličnost u sastavu gline ne mora značiti kako su svi ulomci gline istih karakteristika činili jednu peć, već spomenute informacije možda pomažu u donošenju određenih zaključaka o radioničkoj pripadnosti,<sup>198</sup> i svakako pomažu u stvaranju predodžbi o broju kasnogotičkih peći koje su grijale odaje najstarijeg dijela dvorca. S druge pak strane, motivi koji se, sudeći prema brojnim analogijama javljaju zajedno, poput ciklusa pećnjaka s motivom Marijina Navještenja (T. 7, kat. 33) i sv. Kristofora (T. 7, kat. 34, 35), evidentno imaju istu glazuru i sastav gline i vrlo vjerojatno su istovremeno izrađeni od jednog majstora ili jedne radionice. Identični se motivi inače javljaju u kombinaciji s ostalim scenama iz Staroga i Novog zavjeta, poput Samsona koji ubija lava, Prvog grijeha, Izgona iz raja, no oni na velikotaborskim ulomcima za sada nisu zabilježeni.

#### 7.3.1.1. Skupina polucilindričnih pećnjaka s odrezanim polucilindrom

Pećnjaci s reljefnim motivima rozete tipa I (T. 3, kat. 5) i II, vladara (T. 4, kat. 6), heraldičkog dvoglavog orla (T. 2, kat. 4) i *drvočuvajućeg* lava tipa I (T. 6, kat. 24, 26-32) vrlo vjerojatno su nastali u isto vrijeme.

Motiv peterolisne rozete izuzetno je bogato zastupljen u europskim pećarskim proizvodima 15. stoljeća,<sup>199</sup> te iako su bile dio repertoara više pećarskih majstora i

---

<sup>198</sup>U nedostatku makroskopske usporedbe velikotaborskih pećnjaka, primjerice, s nalazima iz radionice iz Nove Vesi s kojima se svakako uočavaju jasne poveznice, te petrografskih i elementnih analiza, treba se suzdržati od bilo kakvih pretpostavki o radioničkoj pripadnosti pojedinih tipova velikotaborskih pećnjaka.

<sup>199</sup>Od Gornje Rajne, preko Bodenseea, do Merana u južnom Tirolu, zatim Krakowa u Poljskoj, te Bratislave, odnosno prostora srednjovjekovne Ugarske (Tamasí 1995, 19-20).

radionica (proizvodnja na gornjo rajnskom području datira se u period 1450.-1470. godine), težište njihove proizvodnje veže se uz Zürich. Izdvojeno je 10 varijanti rozetnih pećnjaka (gornjo rajnska skupina varijante A-F, istočna skupina varijante A-D), prema tome razlikuje se skupina gornjo rajnskih rozeta i ugarskih rozeta (Tamasí 1995, 19-29). U Velikom Taboru zabilježeno je dvije varijante rozetnog ukrasa – popularna peterolisna ruža (kat. 5), ali i ulomci koji su činili zasad nerekonstruirani središnji motiv s ukrasom ruže zašiljenih latica i dva srcolika lista (T. 4, kat. 11-12; T. 5, kat. 13-21). Velikotaborski ulomci ne odgovaraju u potpunosti niti jednoj varijanti rozetnih pećnjaka kako ih je izdvojila J. Tamasí. Rozetni pećnjaci u Ugarskoj koji se vežu uz djelatnost peći s viteškim figurama imaju centralni motiv obavijen gotičkom viticom njem. *Rankenastmotiv* (Tamasí 1995, 26), a srodnost izdvojenih tipova pećnjaka s motivom rozeta objašnjava se raširenošću grafičkih predložaka i općom modom. Za prostor Ugarske, u pogledu tzv. rozetnih pećnjaka, karakterističan je mali broj sačuvanih originalnih rozetnih pećnjaka koji su činili sastavni dio peći s viteškim figurama budimskih radionica, a puno više ima nalaza kopija rozetnih pećnjaka s peći s viteškim figurama koji su popularni i nakon djelovanja spomenute radionice (Tamasí 1995, 28). Velikotaborski nalaz nije direktna kopija niti jedne od varijanti koje je autorica izdvojila, već je možda kasna redakcija originalnog dizajna rozete koja više nije u direktnoj vezi s izvornim motivom iz prve polovice 15. stoljeća, poput kasnih rozeta na peći iz krakovskog Wawela datiranih u razdoblje od 1505. do 1518. (Franz 1981, sl. 139) ili istočne varijante iz Transilvanije datirane u kraj 15., početak 16. stoljeća (Benkő, Székely 2008, 242, sl. 110). Naime, velikotaborska rozeta nema gotičku viticu koja uokviruje centralni motiv a koja se pripisuje rozetama ugarske regije, a javlja se primjerice na pećnjacima iz Gudovca, zatim Nove Vesi i Ružica-grada (Mašić 2002b; Radić, Bojčić 2004). Ipak i u spomenutoj regiji izdvojena je varijanta D iz utvrde Tata koja nema gotičku viticu uz perforirani rub pećnjaka (Tamasí 1995, sl. 36).<sup>200</sup> Varijanta D opet po svojim karakterističnim oblikom užeta s čvorovima oko središnjeg motiva nikako ne odgovara velikotaborskoj budući da je kružna vitica na pećnjaku iz Velikog Tabora sasvim drugačija od svih predloženih varijanti – izrađena je od stiliziranih listića. Kutni listovi rozete iz Velikog Tabora podsjećaju na, (od originala – varijante A), jako udaljenu rozetu iz utvrde Kőszeg (Tamasí 1995, sl. 46) kod koje kutni listovi imaju oblik manje okrugle rozete s četiri lista, kvadratnog oblika vrlo sličnom velikotaborskim

---

<sup>200</sup>Poznata je i kopija spomenute varijante iz Sigeta (Tamasí 1995, sl. 43), a također u Tati naljaju se motivi rozeta koja umjesto gotičke vitice ima tordirani ukras, međutim ovaj primjer ne predstavlja zasebnu varijantu već mu je varijanta A služila kao predložak za kalup (Tamasí 1995, sl. 44).



stiliziranim kutnim listovima. Međutim, u odnosu na plitki reljef spomenutog primjera, velikotaborski reljef je začuđujuće dobro izveden, nema naznake plitkoće ili istrošenosti kalupa.

Pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen s prikazom ležećeg lava ispod hrasta u cvjetnom okviru, također ima mnogo utvrđenih varijanti diljem srednje Europe. Velikotaborski okvir je profiliran i ukrašen viticom s manjim listićima sličnim hrastovim i većim trolisnim cvijetom s pet latica i zvjezdastom čaškom. Središnji motiv lava uokviren je s gotičkom viticom. Autorica J. Tamasí, na osnovi analize geneze pojedinih tipova pećnjaka koje je uzela u razmatranje,<sup>201</sup> opisane je grupe pećnjaka tematski i geografski podijelila u dva osnovna kruga.<sup>202</sup> U obje su se regije mogle izdvojiti po dvije glavne grupe pećnjaka s motivom ležećeg lava ispod hrasta.<sup>203</sup> Pećnjaci s prikazom tzv. *drvočuvajućeg* lava na prostoru srednjovjekovne Slavonije vežu se uz pećnjake srodne tzv. peći s vitezom, budući da je ovaj motiv činio najniži red tzv. peći s viteškim figurama. Dakle, pećnjaci s motivom rozete i *drvočuvajućeg* lava iz Velikog Tabora mogu se opredijeliti u skupinu pećnjaka nastalih pod utjecajem peći s viteškim figurama, međutim, uzimajući u obzir karakteristike gline i glazure, preliminarno su prezentirani izdvojeno od ulomaka koji će biti uključeni u tzv. velikotaborsku skupinu pećnjaka koji su sačinjavali pojedine tipove pećnjaka prisutnih na peći s viteškim figurama. Treba uzeti u obzir da je, osim motiva rozete i *drvočuvajućeg* lava koji se kao zasebni motivi prvotno javljaju na pećnjacima zapadne regije, detaljna analiza motiva viteza na konju u turnirskoj pozi pokazala kako pojedini likovni motivi aplicirani na peći s viteškim figurama potječu iz južno-bavarskog prostora. Međutim, nesumnjiva je činjenica da peć s budimskog dvora – jedinstvenom kompilacijom tih motiva – predstavlja izvorište njihova širenja diljem Europe (Tamasí 1995, 61-87; Franz 1981, 51). Tako je motiv tzv. *drvočuvajućeg* lava na zapadu vrlo vjerojatno nastao u radionici Petra Haustleiba u Baselu, koji se može smatrati praocem čitave obitelji „lavovskih pećnjaka“ (baselski lav varijanta C), datiran s obzirom na sačuvani natpis u 1435. godinu (Tamasí 1995, 30-41).

---

<sup>201</sup>Među kojima su i tipovi pećnjaka prisutni u Velikom Taboru – pećnjaci s reljefnim prikazima rozete, heraldičkog orla, Fridirka, sv. Juraja i tzv. *drvočuvajućeg* lava).

<sup>202</sup>Tematski se izdvaja grupa pećnjaka iz radionice peći s viteškim figurama i s njom srodni tipovi, te grupa *medaillon*-pećnjaka. (pećnjaka sa središnjim reljefnim motivom u medaljonu), a geografski se dijele na pećnjake južnonjemačke regije, odnosno pećnjake srednjovjekovne Ugarske pogranične regije Tamasí 1995, 67-68).

<sup>203</sup>U zapadnoj regiji to su proizvodi: 1) baselske radionice i 2) grupa Zürich – Schaffhausen i Stein am Rhein, a u istočnoj grupi to su proizvodi: 1) lava koji leži na podlozi reljefno uobličenoj na način da imitira kamenito tlo i 2) ležećeg lava koji leži na podlozi reljefno uobličenoj na način da ne imitira kamenito tlo.

U istočnoj regiji se, dakle, svi pronađeni originalni proizvodi, kopije i krivotvorine spomenutog motiva svakako moraju dovesti u vezu s kraljevskom radionicom u Budi. Konačno, suprotno mišljenju K. Straussa, Tamasí zaključuje kako se uz istočnu regiju vežu i proizvodi iz današnje Štajerske i Kranjske, što potvrđuje činjenica da lav na pećnjacima iz navedene regije leži na podlozi reljefno uobličenoj na način da imitira kamenito tlo i unutarnji okvir s gotičkom viticom, budući da se po spomenutim detaljima produkti ove dvije regije međusobno razlikuju. Također, još jedan detalj karakterizira produkte istočne regije – na prikazima lava nastalim pod utjecajima peći s viteškim figurama ne nalazi se vitica (dupli rep) iza stražnjeg dijela lava zapadne regije, već je umetnut još jedan hrast (Tamasí 1995, sl. 58), vidljiv i na velikotaborskom lavu tipa I. Nalazi pećnjaka s motivom tzv. *drvočuvajućeg* lava iz Velikog Tabora prisutni su u dvije verzije s obzirom na sastav gline, ali i motiv. Varijanta tipa I iz Velikog Tabora (ulomci na T. 6, kat. 24-32) slična je varijanti iz Ružice-grada (Radić, Bojčić 2004, 253, kat. 533), također zastupljenoj i na materijalu u Čakovcu, iako se na velikotaborskim ulomcima uočava izrazita istrošenost kalupa. Dakle, rub pećnjaka ukrašen je viticom koja ima jedva čitljivo kombinirano cvijeće i listove, a središnji motiv lava s profiliranim rubom i još jednom viticom s listovima. Pećnjak s prikazom tzv. *drvočuvajućeg* lava tipa II ima puno jednostavnije ukrašen rub s nizom listova, a na sačuvanim ulomcima se također razabire istrošenost kalupa (T. 6, kat. 37-42; T. 8, kat. 43, 44). Vrlo vjerojatno su i ulomci rubova pećnjaka ukrašeni dvostrukim nizom listova (T. 8, kat. 45-46) također vezani uz motiv lava. Ovi ulomci jasno sugeriraju kako se taborski pećnjak s lavom koji sjedi tipa 1 razlikuje od istog tipa pećnjaka nastalog u radionici u Novoj Vesi, koji predstavlja jednu od inačica budimskog izvornika, čije su najbliže analogije u prikazu lava iz Svetine kraj Celja te na celjskom Starom gradu (Mašić 2002a, 30, sl. 16, kat. 46).

Reljefni prikazi heraldičkog orla (T. 2, kat. 4) vrlo su čest motiv na kasnogotičkim pećnjacima i javljaju se od Žigmundove peći na dalje. Dvoglavi orao javlja se na kasnogotičkom pećnjaku iz Budima (Tamasí 1995, sl. 130), koji je svrstan u skupinu pravokutnih pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom s dva anđela sa svake strane prednje ploče u medaljonu, koji nose štit s grbom dvoglavog orla, a po izvedbi krila orla u izvjesnoj mjeri podsjeća na velikotaborskog. Kasnije će se, posebice u periodu od 16. stoljeća na dalje, habsburški dvoglavi orao gotovo redovito javljati na pećarskim proizvodima, pogotovo ugaonim heraldičkim pločama. Na peći iz Stephansdoma iz Beča nalaze se ulomci s prikazom dvoglavog orla datirani u period oko 1500. godine, carskim

grbom Austrije, međutim, spomenuti pećnjak pronađen u Ružici razlikuje se od velikotaborskog (Radić, Bojčić 2004, 295, kat. 621). O motivu okrunjenog vladara biti će više riječi dalje u tekstu.

### 7.3.1.2. Skupina ulomaka pećnjaka nastalih pod utjecajem tzv. peći s viteškim figurama budimskih kraljevskih radionica

Bez obzira na činjenicu što je tek nekoliko ulomaka koji čine pećnjake nastale pod utjecajem pećnjaka *viteške peći* prepoznato na velikotaborskom materijalu, oni su vrlo značajni, budući da upozoravaju na postojanje još jedne ili čak više peći nastalih pod utjecajem tzv. peći s viteškim figurama u dvorcu. Ulomak s nizom rozeta ispod vitice uz profilirani rub i fragmentarno sačuvanom profiliranom kružnom rozetom (T. 5, kat. 22) čini gornji desni ugao tipa polucilindričnog pećnjaka s perforiranom prednjom pločom s figurama svetaca na kapitelima profiliranih stupova koji nose čitavu kompoziciju gotičkoga luka perforirane prednje ploče (Holl 1963, sl. 17), a prvi se put javlja na gornjem cilindričnom dijelu viteških peći<sup>204</sup> budimskih kraljevskih pećarskih radionica, ali se ubrzo, kao i ostali tipovi spomenute peći, prepoznaju u brojnim inačicama lokalnih majstora (prema I. Hollu svi produkti nastali pod utjecajem spomenute radionice mogu se datirati u period od 1454. do 1457. na dalje, a na kopije, imitacije, i produkte nastale pod utjecajem spomenute peći, nailazimo diljem Europe i u relativno dugom vremenskom periodu, nakon 1500. godine tijekom 16. stoljeća).<sup>205</sup> Tako je na prostoru srednjovjekovne Slavonije poznato mnogo nalaza raznih inačica spomenutog tipa pećnjaka, primjerice na Susedgradu (Stahuljak, Klobučar 1958, 210,

---

<sup>204</sup>Najniži red pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tzv. peći s vitezom, sastojao se je od pećnjaka s naglašenim rubom, s unutrašnje strane obrubljenim nizom gotičkog lišća i glavnim motivom grifona i lava koji čuva hrastove, i to naizmjenice. Iznad stoje nišasti pećnjaci s lukom, koji sa svake strane ima konzole, jedna ukrašena s grbom. Na konzolama se uzdižu figure svetaca i proroka. Gornji dio peći sastoji se od nišastih pećnjaka sa stupićima koji flankiraju male niše u kojima su smještene skulpture, tako da čitava kompozicija podsjeća na portale gotičkih katedrala. Slijedi dio peći s redom nišastih perforiranih pećnjaka s vitezom na konju i kopljem u niši, u stavu borbe na viteškim turnirima, sa spuštenim vizirima. Budući da su ponekad vitezovi ostavljeni neglazirani i na nekim mjestima obojani u crveno, postignut je kontrast u odnosu na zeleno glaziranu nišu. Red pećnjaka iznad čine nišasti perforirani pećnjaci ukrašeni s figurama svetaca u niši, dok se krunište peći sastoji od nišastih pećnjaka s figurom anđela u niši koji u rukama drži grbove Austrije i Beča. Ukrasni efekti peći su pojačani s tamnosmeđe glaziranim kutnim pećnjacima koji formiraju kuteve peći i reljefno su ukrašeni s tzv. *diamant mustrom* (Voit, Holl 1963, 20-26, T. IX).

<sup>205</sup>Kopije i imitacije iz kruga budimske radionice peći s viteškim figurama mogu datirati u kraj 15. do početka 16. stoljeća (Tamasi 1995, 78).

kat. 3), Novoj Vesi (Mašić 2002a, kat. 3, 25, 33, 34) a nezaobilazni su nalazi vrlo bliski izvorniku s Ružice-grada na kojima se prepoznaju figure svetaca (Radić, Bojčić 2004, 256-257, kat. 538-540; 268-271, kat. 559-567).

Konačno, osnovni motiv viteza na konju također je vrlo prisutan na slavonskim lokalitetima, pa tako i Velikom Taboru. Vrlo su brojni nalazi viteza s kopljem u punoj bojnoj opremi na prema lijevo ili desno galopirajućem konju, koji se u većoj ili manjoj mjeri mogu vezati uz budimski izvornik. Osim već spomenutih lokaliteta, Susedgrada (Stahuljak, Klobučar 1958, 209, kat. 2), Nove Vesi (Mašić 2002a, 49, kat. 21, 22, 29-32), Ružice-grada (Radić, Bojčić 2004, 255, kat. 536), viteške figure zabilježene su prilikom uvida u muzejsku građu pećnjaka iz Čazme, Gudovca, Popovače-Moslavina grada, Ozlja, o čemu je više riječi u poglavlju *Tipologija pećnjaka savsko-dravskog međuriječja*.<sup>206</sup> Ovdje je opet važno naglasiti važnost Gudovca kojeg G. Jakovljević tumači kao važno radioničko središte s velikom proizvodnjom, a posebno naglašava pronalazak kalupa za pećnjake<sup>207</sup> (Jakovljević 2006, 133). Također, ulomci pećnjaka peći s viteškim figurama, u odnosu na ostale reljefne motive na prednjim pločama pećnjaka, najzastupljeniji su među pregledanim gudovačkim nalazima. Konačno, ovaj lokalitet trenutno raspolaže s jedinim u potpunosti sačuvanim kalupom s negativom viteza na konju ispod gotičkog luka (vidi naredno poglavlje i Tkalčec 1997, T. XXIX, 5). Pojedini tipovi pećnjaka koji su se prvo pojavili na kraljevskim pećima, reproduciraju se tijekom 15. i 16. stoljeća u lokalnim radionicama u različitim regijama države i lokalitetima poprilično udaljenim od palače i dvora. Također, umjetnički utjecaj kraljevskih radionica širio se i preko replika kraljevske peći koje je sama kraljevska radionica izrađivala za razne rezidencije razbacane diljem države, a one su pak nadahnjivale mnoge provincijske majstore koji možda nikada nisu morali biti u direktnom kontaktu s kraljevskim radionicama (Voit, Holl 1963, 24-25). Trenutno su izdvojena tek dva gotovo identična ulomka koji su činili polucilindrične pećnjake s punom prednjom pločom ukrašenom s prikazom viteza na galopirajućem konju u njegovom lijevom profilu, u punoj bojnoj opremi i s horizontalno držećim kopljem. Na

<sup>206</sup> Drugačije izvedbe je vitez na pećnjaku iz Vrbovca (Tkalčec 2010, kat. 363).

<sup>207</sup> Prilikom uvida u nalaze pohranjene u Gradskom muzeju Bjelovar fotografiran je kalup od pečene gline ukrašen motivima ptica što zoblju grožđe, a u pregledanim nalazima nije utvrđen pozitiv navedenog motiva. Međutim, zamiječeni su ulomci reljefno ukrašene opeke s motivom vinove loze koji također u potpunosti ne odgovaraju otisku prethodno spomenutog kalupa (također publicirane u: Jakovljević 2006, 133). Iako je kalup publiciran i protumačen kao kalup za pećnjake (Jakovljević 2006, 132), ne smije se zanemariti mogućnost kako je možda riječ o kalupu za opeke. Konačno, na materijalu pohranjenom u Gradskom muzeju Čazma uočen je identičan ukras na reljefno ukrašenoj opeci i pećnjaku, očigledno otisnut iz istog kalupa.

ulomku se prepoznaje štit, dio ruke, koplja i sedla viteza (T. 9, kat. 50, 51). Na budimskom izvorniku konjanik se nalazi uokviren profiliranim stupovima koji u gornjem dijelu završavaju stiliziranim kapitelima kao bazom za tri višestruko profilirana trolista. Na njima se, s vanjske strane, nalaze motivi rakovice i križna ruža u tjemenu. Nad trolistima višestruko su postavljeni profilirani šprljci završeni rozetom – oponašajući, na taj način, gotički prozor (Voit, Holl 1963, T.15). Taborski primjer pećnjaka s vitezom na konju nije rađen s perforiranom prednjom pločom, već s punom, što je bio česti slučaj oponašanja izvornika. Treba imati na umu da je širenje umjetničkih utjecaja od centra u periferiju često vezano uz utjecajne pojedince na visokim političkim položajima koji dolaskom na periferiju, ili pak, svojim vezama s centrom, donose duh novih kulturnih stremljenja, pa tako i predmete vrhunskog umjetničkog obrta.<sup>208</sup> Tijekom svojeg širenja, razlikuje se grupa pećnjaka najvjerojatnije nastalih iz kalupa vrlo bliskih budimskim izvornicima, a zasigurno su postojali i kalupi za nešto jednostavniju varijantu (ili varijante) peći s vitezom, koje su očito kružili srednjom i dijelom istočne Europe.<sup>209</sup> Svakako je ovaj luksuzan proizvod budimske kraljevske radionice tijekom druge polovice 15. stoljeća inspirirao brojne radionice središnje Europe, između ostalog i radionicu na Novoj Vesi, čiji su proizvodi koji imitiraju spomenutu peć obilježili čitavu radioničku fazu koju B. Mašić datira u period od 1466. do 1500. godine, kao i autori Radić i Bojčić koji brojne ulomke pećnjaka peći s viteškim figurama iz Ružica grada datiraju također u drugu polovicu 15. stoljeća (Radić, Bojčić 2004, 249-265, 268-274).

---

<sup>208</sup>Do sličnih zaključaka navodi nas i podatak da su osobe od povjerenja kralja Ladislava V., poput Dénesa Széchia u arhiepiskopalnoj palači u Ostrogonu, imali privilegiju da se griju peći s vitezovima iz kraljevske radionice (Voit, Holl 1963, 22), zatim se navodi kako je u nekoliko slučajeva Žigmundova kraljevska radionica opskrblila svojim proizvodima vjerojatno i plemićka imanja u Budi i Višegradu, ili pak plemićke ladanjske kuće, kao kraljev poklon (Voit, Holl 1963, 18). U rezidenciji Sigmunda Ernusta, biskupa Pečsa u periodu od 1473. do 1505. nailazimo na kopiju peći s vitezovima kraljevske radionice i doznajemo kako je graditelj spomenute peći naručio novi negativ za donji dio peći, gdje su pećnjaci nosili grb biskupske obitelji (Voit, Holl 1963, 24).

<sup>209</sup>Tako su i poluproizvodi pronađeni u radionici na Novoj Vesi predstavnici jedne takve jednostavnije varijante peći s vitezom, dok je samo tri komada poluproizvoda koji su vjerojatno nastali prilikom izrade peći koja je bila iz kalupa vrlo bliskih izvorniku, i za naručitelja koji si je takvu peć mogao priuštiti (Mašić 2002a, 40).

### 7.3.1.3. Skupina pećnjaka analogna pećnjacima iz bečkog Stephansdoma

Tipološki, zatim po vrsti gline, ali i reljefnom prikazu, nišasti pećnjak reljefno ukrašen s prikazom Navještenja (T. 7, kat. 33) i ulomci definirani kao dijelovi pećnjaka s reljefnim prikazom sv. Kristofora (T. 7, kat. 34-36), pripadaju istom ciklusu. Radi se o pećnjacima analognim peći iz bečkog Stephansdoma, a s obzirom na finoću modelacije figura i okvira, možda se mogu atribuirati predlošku rađenom od ruku istog umjetnika, i datirati u period između 1480. i ranih 1490tih godina. Motiv odgovara uobičajenim prikazima Navještenja u ikonografiji razvijenoga srednjeg vijeka i vrlo je čest na reljefno ukrašenim kasnogotičkim pećnjacima: anđeo Gabrijel prikazan je s kovčavom kosom, sa spuštenim krilima u dugoj haljini i ogrtaču s naboranom odjećom te desnom rukom na prsima, dok u lijevoj drži žezlo oko kojeg je omotana traka tkanine. Djevica Marija prikazana je u sjedećem položaju s knjigom u rukama (redovitim rekvizitom u zapadnoj ikonografiji Navještenja od 13. stoljeća na dalje) (Fučić 2006, 453), aureolom, dugom valovitom kosom, naboranom haljinom i plaštem, glavom okrenutom u desno prema anđelu. Iznad Marije i anđela Gabrijela nalazi se veliki naborani baldahin. Položaj likova jasno predočuje trenutak Navještenja, u kojem su oba lika okrenuta jedan prema drugome, a to je jasno sugerirano položajem njihovih glava i ruku (Radić, Bojčić 2004, 300, kat. 626). Bitno je napomenuti kako je ciklus pećnjaka koji se dovode u vezu s radionicom peći iz bečkog Stephansdoma na prostoru kasnogotičke Slavonije itekako zastupljen. U prvom redu to su primjeri iz Ružice-grada s religioznim scenama iz Staroga i Novog zavjeta (Navještenje, sv. Kristofor, Prvi Grijeh, Samson koji ubija lava itd.), datirani u kraj 15., prvu polovicu 16. stoljeća (Radić, Bojčić 2004, 300). Međutim, identične kvalitete i motiva prepoznaju se i pećnjaci iz Varaždina (Samson koji ubija lava) (Ilijanić 1999, 263-267), Čakovca, Čazme i Đurđevca. Istom ikonografskom ciklusu pripada i ulomak koji je vjerojatno činio donji desni dio pećnjaka s prikazom sv. Kristofora s Isusom u naručju. Ovaj svetac također se javlja kao motiv na kaljevim pećima diljem Europe (Franz 1981, sl. 109). Najbliža analogija velikotaborskom ulomku svakako su opet pećnjaci iz slavonske utvrde Ružica-grad, koje su spomenuti autori također usporedili s analognim motivom iz Stephansdoma u Beču,<sup>210</sup> a prikazuje sv. Kristofora u vodi sa zadignutom haljinom iznad koljena, kojem na lijevom ramenu sjedi

<sup>210</sup>Motiv sv. Kristofora nalazimo i na polucilindričnom pećnjaku koji se čuva u Österreichisches Museum für angewandte Kunst (Blümel 1965, 211). a vrlo vjerojatno je isti motiv prisutan i na ulomku iz Đurđevca dobivenom na uvid, a koji se detaljnije opisuje u zaključku.

mali Krist s aureolom i ljiljanima oko glave. Središnji prizor je uokviren s *frizom uvijenih listova* ispod koje se nazire baldahin na gornjem rubu, te s dva stupa koji završavaju s tornjićima na lijevoj i desnoj strani. Na velikotaborskom ulomku uočava se dio plašta sv. Kristofora (T. 7, kat. 34) koji vijori na desnoj strani pećnjaka. Pećnjak s Ružica-grada datiran je u period oko 1500. godine (Radić, Bojčić 2004, 296, kat. 622). Prema navedenim autorima pećnjaci s ovim ikonografskim ciklusom već na određeni način predstavljaju prelazak iz kasne gotike u renesansu, te se kao što je već naglašeno mogu datirati u prelazak iz 15. u 16. stoljeće (Radić, Bojčić 2004, 301). Skupina ulomaka na kojima se prepoznaje prikaz ruke viteza u pregibu i gotička vitica uz rub pećnjaka identična pećnjaku s prikazom Navještenja vrlo je vjerojatno dio krunišnog nišastog pećnjaka s reljefno ukrašenom unutrašnjosti s prikazom sv. Jurja koji ubija zmaja (T. 8, kat. 47-49). I ovaj se motiv javlja na istim lokalitetima kao i ciklus pećnjaka vezan uz radionicu peći iz bečkog Stephansdoma. Dakle, datirani u kraj 15. stoljeća, ovakvi pećnjaci javljaju se na Susedgradu (Stahuljak, Klobučar 1958, 209, kat. 1), Ružica-gradu (Radić, Bojčić 2004, 289, kat. 610) i Varaždinu.

### 7.3.2. Kasnogotički i ranorenesansni neglazirani reljefno ukrašeni i jednostavni pećnjaci

Ne može se sa sigurnošću tvrditi da su jednostavni pećnjaci – zdjelasti pećnjak s trokutastim otvorom (T. 11, kat. 65), zdjelasti pećnjaci s kvadratičnim otvorom (T. 11, kat. 66, 67), jednostavni polucilindrični pećnjak (T. 11, kat. 64), lukovičasti pećnjak sa šiljastim vrhom (T. 10, kat. 63) i lukovičasti pećnjak s ravnim vrhom (T. 10, kat. 62), te konstruktivni element peći u obliku pinije<sup>211</sup> (T. 10, kat. 61) – svi činili dijelove peći iz kasnogotičkog razdoblja, budući da ih se može datirati i u nešto kasnije razdoblje<sup>212</sup>, svakako čitavo 16. stoljeće. Međutim, s ulomkom zdjelastog pećnjaka s ostatkom premaza crvene boje, otkrivenim prilikom istraživanja južne polukružne kule dvorca (Hirschler, Madiraca 2011, T. 6-4), uočila se jasna veza s nalazima iz obližnje utvrde Vrbovec. Ulomak je izrađen od iste vrste fine gline kakva je u Vrbovcu korištena za

<sup>211</sup>Poznati su brojni primjeri posuda za spremanje novčića lukovičastog oblika s otvorom za ubacivanje novčića, kakav se nalazi i na predmetu na T. 10, kat. 61 koji je zbog otvorenog dna ipak opredijeljen u skupinu konstruktivnih elemenata peći u obliku pinije.

<sup>212</sup>Predstojeća detaljna analiza svih ulomaka pećnjaka jednostavnog oblika izdvojenih iz cjelokupne keramičke građe pohranjene u Muzeju zasigurno će pružiti više informacija o eventualnom pretpostavljenom izgledu i dataciji velikotaborskih kaljevih peći sastavljenih od jednostavnih formi pećnjaka.

izradu zdjelastih, lukovičastih i jednostavnih polucilindričnih pećnjaka na peći s motivom lovca i perforiranim pećnjacima s arhitektonskim motivom, datiranim u 15. stoljeće (Tkalčec 2010, 81, 82). Pregledom velikotaborske keramičke građe uočeno je na desetak ulomaka iste vrste gline koji su činili zdjelaste pećnjake, te predstavljaju zasebnu skupinu kasnogotičkih nalaza.<sup>213</sup> Ulomak na T. 106 (uzorak 2) na dnu ukrašen koncentričnim krugovima odgovara vrbovečkom, ne samo na temelju vizualne analize ulomka, već i po kemijskom sastavu gline. Na dva uzorka<sup>214</sup> napravljena je elementna analiza metodom energetski disperzivne spektroskopije u okviru pretraženog elektronskog mikroskopa. Obzirom da se radi o mikroskopskoj analitičkoj metodi, analiza je provedena na 3 različita područja: unutrašnjem dijelu uzorka (sive boje), vanjskom dijelu, te na crvenom sloju - premazu. Analizom su dobiveni podjednaki omjeri kemijskih elemenata na oba uzorka,<sup>215</sup> odnosno pećnjaci su izrađeni od gline podjednakog sastava, što pak navodi na pretpostavku da su iz istog vremena te da su, vjerojatno, izrađeni u istoj radionici, možda od ruku istog majstora.

Tabela 5. Rezultati analize uzorka 1: Ulomak složenog zdjelastog pećnjaka s prednjom perforiranom prednjom pločom iz Vrbovca (PN 109, SJ 005, □ D 6), T. 106 (uzorak 1)

Element	Atomski udio %		
	Crveni premaz	Vanjski sloj	Unutrašnji sloj
<b>O</b>	65,61	64,70	65,08
<b>Na</b>	0,32	0,31	0,30
<b>Mg</b>	1,03	1,17	1,17
<b>Al</b>	7,71	9,51	7,73
<b>Si</b>	17,27	18,77	21,20
<b>P</b>	0,32	0,00	0,00
<b>K</b>	1,87	1,66	1,24
<b>Ca</b>	2,58	1,20	0,62
<b>Ti</b>	0,21	0,20	0,15
<b>Fe</b>	3,08	2,48	2,50
<b>Total</b>	<b>100,00</b>	<b>100,00</b>	<b>100,00</b>

<sup>213</sup>Možda dijelove još jedne kasnogotičke kaljeve peći o kojoj u trenutnom stanju istraženosti ne možemo reći ništa detaljnije.

<sup>214</sup>FE SEM/EDS analizu arheoloških uzoraka pećnjaka izvršila je dr. sc. Mira Ristić sa zagrebačkog Instituta Ruđer Bošković, Zavoda za kemiju materijala, model instrumenta JEOL FE-SEM 7000F opremljenim s Inca Oxford 350 EDS spektrometrom.

<sup>215</sup>Dobiveni podatci bez petrografske analize ne govore ništa o mogućem zajedničkom ležištu gline od koje su, očigledno, napravljena oba pećnjaka.



Tabela 6. Rezultati analize uzorka 2: Ulomak zdjelastog pećnjaka iz Velikog Tabora, istraživanja južne polukružne kule „C“, T. 106 (uzorak 2)

Element	Atomski udio %		
	Crveni premaz	Vanjski sloj	Unutrašnji sloj
O	65,67	64,77	64,24
Na	0,26	0,32	0,35
Mg	0,96	1,10	1,26
Al	8,24	8,95	9,03
Si	17,31	19,89	18,84
P	0,16	0,00	0,00
K	1,78	1,71	1,67
Ca	2,04	0,47	1,09
Ti	0,19	0,18	0,25
Fe	3,40	2,61	3,27
	<b>100,00</b>	<b>100,00</b>	<b>100,00</b>

Također su izdvojeni i ulomci reljefno ukrašenih i neglaziranih kasnogotičkih pećnjaka, koji su puno pogodniji za dataciju. Od skupine kasnogotičkih neglaziranih reljefno ukrašenih velikotaborskih pećnjaka tek jedan tip pećnjaka, onaj ukrašen s okrunjenim vladarem Maksimilijanom I. (Maksimilijan-pećnjak), ima rekonstruiranu stražnju stranu, te je stoga opredijeljen u skupinu pećnjaka s punom prednjom ukrasnom pločom i dugim izvijenim tijelom (tubusom) (T. 9, kat. 52), a izrađen je od drugačijeg predloška u odnosu na glazirani pećnjak prikazan na T. 4, kat. 6, koji je ranije u tekstu označen kao pećnjak s prikazom vladara Fridrika III. (Fridrik-pećnjak). Istoj radionici ili majstoru svakako su pripadali i neglazirani ulomci pećnjaka s reljefnim prikazom dame s jednorogom (Škiljan 2007, kat. 99) (T. 10, kat. 53, 55, 54, 57; T. 9, kat. 59), te fragmentarno sačuvani ulomci s prikazom kule<sup>216</sup> (T. 10, kat. 56; T. 9, kat. 58) i osobe u naboranoj odjeći u stavu klečanja (?) (T. 9, kat. 60), koji čine zajednički ciklus.

### 7.3.3. Pećnjaci s motivom okrunjenog vladara

<sup>216</sup>Panorama burga javlja se još na Žigmundovoj peći izrađenoj u kraljevskoj radionici u Budimu (Voit, Holl 1963, 19, T. VII; Holl magyariorszagon I, 241, sl. 53) i to u raznim varijantama (Voit, Holl 1963, sl. 6, 10, 11), a koncept kraljevske kćeri i gradskih zidina prisutan je i na pećnjaku s prikazom sv. Jurja kako ubija zmaja iz burga Vrbovec (Talčec 2010, 78, kat. 362).

U Velikom Taboru otkrivena su dva međusobno različita pećnjaka s motivom okrunjenog vladara (T. 4, kat. 6 i T. 9, kat. 52), stoga će se pokušati pobliže definirati njihov odnos. Pećnjak s motivom okrunjenog vladara koji se u stručnoj literaturi naziva *Freidrichskacheln* spada u grupu srodnu pećnjacima peći s viteškim figurama. Naime, u južnonjemačkoj regiji (na tzv. *ravensburškoj peći* iz sredine 15. stoljeća a koja se čuva u Stuttgartu u Württembergisches Landesmuseumu) javlja se prvi put, zajedno s krunišnim pećnjacima reljefno ukrašenim s motivom *drvočuvajućeg* lava (Blümel 1965, 209) i predstavlja Fridrika III. (Tamasí 1995, 43) (njemački kralj od 1440. do 1493., car od 1452. do 1493.). Ovaj se tip pećnjaka iz Švicarske putem Austrije proširio u Mađarsku, a za sada znamo tek njegovo izvorište (Bodensko jezero) i krajnju točku pojavljivanja u već *osakaćenoj* varijanti (Tamasí 1995, 43) – Transdanubija, odnosno Slavonija. Na prostoru Slavonije pećnjaci s prikazom okrunjenog vladara zabilježeni su u Zagrebu – Novoj Vesi (Mašić 2002a, 35, sl. 24), Gudovcu i Velikom Taboru, a jedan ulomak ruke s vladarskim žezlom iz pećnjacima bogatog fundusa Muzeja grada Čazme vrlo vjerojatno je također činio pećnjak s okrunjenim vladarom. U pokušaju traženja veza između pojedinih primjeraka istog tipa pećnjaka s ravensburškim izvornicima, poput pećnjaka iz Untervaza koji su izrađeni s istim modelom, uočene su razlike spomenutih pećnjaka južnonjemačke grupe podijeljenih u varijantu A i B u odnosu na „osakaćeni“ motiv koji se javlja dalje na istoku, najprije u Grazu, a potom dalje u kraljevini Ugarskoj – u samostanu Kaposvár – Szentjakab kojeg je I. Holl datirao vrlo rano, u period pedesetih godina 15. stoljeća (Tamasí 1995, sl. 86). Vrlo pojednostavljena verzija motiva vladara na pećnjaku iz Kaposvár – Szentjakaba koji se uvelike razlikuje od svojeg izvornika na ravenburškoj peći (Tamasí 1995, sl. 88) gotovo je identičan neglaziranom pećnjaku s punom prednjom ukrasnom pločom i dugim izvijenim tijelom (tubusom) (T. 9, kat. 52) iz Velikog Tabora. Riječ je o pećnjaku koji se u ovom tekstu naziva pećnjak reljefno ukrašen s prikazom cara Maksimilijana, a ne Fridrika. Ovaj pećnjak se, bez obzira na identično grbovlje koje sugerira habsburšku vladarsku kuću (Mašić 2002b), razlikuje od Fridrik-pećnjaka s ravensburške peći. U pokušaju praćenja razvoja motiva Fridrik-pećnjaka uočeno je kako je primjerak Fridrik-pećnjaka iz Untervaza prešan istim modelom kao ovi iz Ravensburga (varijanta A prema Tamasí), međutim svakako nešto kasnije budući da je kalup za prešanje već bio istrošen. Schaffhausenski pećnjaci predstavljaju varijantu B prema Tamasí jer se uočava da nije riječ o negativu niti neposrednoj kopiji, već je veza indirektna (Tamasí 1995, 44). Primjer varijante još više udaljene od ravenburških pećnjaka je pećnjak iz Austrije,

objavljen u: Tamasí 1995, sl. 87, za kojeg se tek navodi da je pohranjen u Landesmuseumu u Grazu. Austrijski pećnjak je neglaziran, ali na kvadratnoj ravnoj prednjoj ukrasnoj ploči nalazi se okrunjeni car postavljen na heraldički štit, dok šiljasti svod varijante B u potpunosti izostaje (Tamasí 1995, 80), a jasno se nazire zanimljiv detalj: medaljon oko vrata, koji nije prisutan na izvornom motivu, ali uočen je na pećnjaku iz Schaffhausena prilikom uvida u građu iz Museuma zu Allerheiligen u Schaffhausenu, iako ne tako jasno naglašen. Velikotaborski Fridrik-pećnjak (T. 4, kat. 6) ima traku s nečitim natpisom koja po kvaliteti izrade puno više odgovara austrijskom pećnjaku, s druge pak strane ima pojedine detalje koji ga razlikuju od potonjeg, primjerice drugačiji, izduženiji oblik. Budući da niti velikotaborski primjerak nema već spomenuti šiljasti svod, a opet, po dimenzijama i drugim detaljima ne može biti kopija ili negativ austrijskog primjera, za velikotaborski Fridrik-pećnjak može se konstatirati kako postoji veza s austrijskim pećnjakom s kojim zasigurno ima najviše analogija, osim jedne: austrijskom nedostaje medaljon oko vrata. S druge pak strane, i s neglaziranim pećnjacima iz Nove Vesi (Mašić 2002a, 35, sl. 24) i s neglaziranim pećnjacima iz Velikog Tabora (T. 9, kat. 52) i **Gudovca**, pogotovo s obzirom na borduru uz okvir i kvadratni format, mogu se povući određene sličnosti s primjerkom iz Zemaljskog muzeja u Grazu, iako postoje opravdane indicije da neglazirani pećnjak s prednjom reljefnom pločom ukrašenom s prikazom okrunjene muške osobe sa žezlom vrlo vjerojatno predstavlja lik kralja Maksimilijana I. (T. 9, kat. 52), budući da nije mogao nastati kao otisak<sup>217</sup> niti jedne od spomenutih varijanti pećnjaka s prikazom cara Fridrika III., već mu direktne analogije nalazimo u proizvodima zadnje faze pećarske radionice na Novoj Vesi, te u samostanu Kaposvár – Szentjakab (Holl 1975, 211, sl. 52).<sup>218</sup> U pećarskoj radionici u Novoj Vesi otkrivene su dvije vrste pećnjaka s motivom okrunjenog cara koje se ne razlikuju po glavnom motivu već okviru i borduri (Mašić

---

<sup>217</sup>Kao što je već spomenuto, kod analize motiva glaziranog okrunjenog muškog lika, izvorište ovog motiva je u južnoj Njemačkoj gdje je prikazan car Fridrik III (Tamasí 1995, 45), međutim, ovaj tip pećnjaka ne može biti neposredni otisak niti jedne od prije navedenih inozemnih paralela Fridrik-pećnjaka, niti je moguće da je riječ o kopiji pećnjaka iz Graza, iako je najbližnji upravo njemu (Tamasí 1995, 44).

<sup>218</sup>Naime, Holl smatra kako je pećnjak iz samostana Szentjakab „produkt domaćeg majstora koji je pak kopirao jednog nama nepoznatog majstora, čiji su se pećnjaci nalazili na jednoj, nama danas nepoznatoj peći, iz neke zapadno transdanubijske ili susjedne austrijske tvrđave“ (Holl 1975, 211, sl. 52), za izradu koje mu je mogao poslužiti pećnjak ali možda i grafički prikaz cara. Tamasí zaključuje kako nikada nećemo moći ustvrditi da li je taj majstor imao pećnjak kao uzor ili možda grafički prikaz cara, te smatra kako je tipološko rodoslovlje ovog motiva na pećnjacima zasigurno razgranato, međutim, kojem grane do danas gotovo da i nisu otkrivene.

2002a, 34, 50, kat. 27, 53, kat. 45).<sup>219</sup> Neglazirani pećnjaci iz Velikog Tabora s okrunjenim vladarem (T. 9, kat. 52) u odnosu na primjere iz novoveške radionice pokazuju tek male razlike u okviru koji okružuje središnju scenu: velikotaborski pećnjak ima između bordure koja imitira reljefno lagano naglašenu heraldičku ploču na kojoj se nalazi glavni motiv i uskog, pravokutno odrezanog ruba, niz reljefno izvedenih kvadratića s polukružnim završetkom.<sup>220</sup> Lik je smješten iznad tri grba (Austrije, Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti i Habsburgovaca) (Mašić 2002b), i uokviren je sa svake strane trakom s nečitkim natpisom. Na traci varijante A pećnjaka iz Untervaza piše: III KAISER ♦ FRIDRICH ♦ (Tamasí 1994, 118, e; 113, e). Natpis na traci velikotaborskog Fridrik-pećnjaka (T. 4, kat. 6) slabo je čitljiv. Međutim, primjerke iz Nove Vesi B. Mašić datira u period Fridrikova sina, Maksimilijana I., u vrijeme njegove vladavine od 1493. do 1519. godine, na što, prema njegovom mišljenju navodi i natpis na traci koja okružuje lik cara, a na kojoj se mogu iščitati brojke 15..., što sugerira da je pećnjak svakako morao nastati u 16. stoljeću (Franz 1981, 54, sl. 104; Mašić 2002a, 34).<sup>221</sup> Takvoj dataciji opet ide u prilog tvrdnja da glazirani pećnjak iz Velikog Tabora (T. 4, kat. 6) predstavlja Fridrika III., a neglazirani pećnjak iz Velikog Tabora predstavlja Maksimilijana (T. 9, kat. 52), te je on prema tome stariji u odnosu na neglazirani Maksimilijan-pećnjak. Međutim, na nalazu neglaziranog pećnjaka s motivom okrunjenog vladara iz samostana Kaposvár – Szentjakab u Mađarskoj koji prema likovnoj kompoziciji uvelike nalikuje na novoveške primjerke pećnjaka s okrunjenim vladarom i velikotaborskom neglaziranom Maksimilijan-pećnjaku (T. 9, kat. 52) na traci je I. Holl iščitao natpis: „ri. misek. ha. is. er. fr. id r. c“ (Holl 1975, 210), odnosno: *rimise khaiser fridrc*, što objašnjava toliko ranu dataciju ovog pećnjaka od strane spomenutog autora. Na temelju publicirane fotografije pećnjaka iz Kaposvár –

---

<sup>219</sup>Dimenzije pećnjaka s prikazom cara Maksimilijana izrađene u novoveškoj radionici su 20 x 22 x 4,5 cm (20,5 x 19,3 x 10 cm glazirani) (Mašić 2002a, 34, 50, kat. 27, 53, kat. 45), dok su taborski primjerci nešto manjih dimenzija 18 x 19 x 5,2 cm. Dimenzije pećnjaka iz paulinskog samostana Kaposvár – Szentjakaba odgovaraju taborskim: 19 x 18,5 x 8 cm.

<sup>220</sup>Budući da su majstori mogli ovisno o planiranoj konstrukciji čitave peći, upravo na širini ruba oko centralnog motiva varirati s dimenzijom čitavog pećnjaka, kako bi se konstatirala određena radionička pripadnost, ili pak kopija originala, pažnja se treba obratiti na sastav gline i glazure, te odnose dimenzija na samom centralnom motivu. Bez potrebnih daljnjih analiza (kemijskog sastava gline, ili naprosto makroskopskom usporedbom oba komada) može se zaključiti da su pećnjaci iz Kaposvár – Szentjakaba i Velikog Tabora gotovo identični.

<sup>221</sup>U pogledu datacije, i J. Tamasí zaključuje kako je datacija I. Holla pećnjaka s motivom okrunjenog cara iz Kaposvár – Szentjakaba u 1450. godinu svakako preuranjena jer se poznata ravensburška peć, gdje se taj motiv javlja po prvi put, datira u polovicu 15. stoljeća, a svakako je potreban jedan duži period da se preuzme motiv te da preuzeti motiv doživi određene promjene (Tamasí 1995, 45), kao što ih je doživio prikaz cara Fridrika od njegove prve pojave do, primjerice, pojave na peći u Velikom Taboru ili radionici u Novoj Vesi.

Szentjakaba (Holl 1975, 211, sl. 52) na kojoj se slabo može sasvim detaljno iščitati natpis, pa se prema tome mora vjerovati Hollovom tumačenju, ipak se uočavaju znakovi ...15... na traci, koji je I. Holl iščitao kao dio niza slova iz spomenutog natpisa „ ri. misek. ha. is. er. fr. id r. c“. U tom slučaju bi znakovi na novoveškim i gudovečkim pećnjacima bili krivo protumačeni kao brojke.<sup>222</sup> Naime, novoveški i velikotaborski maksimilijan-pećnjaci (T. 9, kat. 52) morali su nastati iz istog predloška kao ugarski primjerak, ali nešto kasnije, budući da se prema slabo čitljivom natpisu može zaključiti kako je kalup novoveških i velikotaborskih pećnjaka već bio poprilično istrošen. Da li spomenuta činjenica govori u prilog zaključku kako je majstor pećar na neglaziranim velikotaborskim primjercima (T. 9, kat. 52) također želio prikazati Fridrika, za sada se ne može sa sigurnošću tvrditi.

Treba imati na umu da je autorica J. Tamasí prilikom analize spomenutog motiva uzela u razmatranje tek četiri njoj dostupna primjerka Fridrik-pećnjaka. Međutim, pećnjaci sa spomenutim motivom vrlo su česti i vidljivo je kako ih čak i na trenutno slabo istraženom srednjovjekovnoj Slavoniji smještenoj na periferiji Ugarske nalazimo na nekoliko lokaliteta, a javljaju se i u Šleskoj, Češkoj, Moravskoj. Prilikom uvida u građu iz celjskog Starog grada vrlo bliskom Velikom Taboru također je prepoznat glazirani Fridrik-pećnjak. Na prostoru Njemačke poznato je još primjeraka istog motiva koje autorica nije uzela u razmatranje, poput primjerka iz Nürnberga (Germanisches National Museum), ili primjerka iz Francuske iz Strassburga koji je datiran u kraj 15. do prve polovice 16. stoljeća (Keller 1999b, 206, T. 101, kat. 3). Konačno, motiv okrunjenog vladara ne mora se nužno odnositi samo na cara Fridrika. Motiv je očigledno korišten i nakon njegove vladavine, pa se stoga pojedini primjerci raznih varijanti spomenutog motiva u literaturi navode kao prikazi kralja Matijaša Korvina. Pećnjak iz Rožnov-grada se, između ostalog i s obzirom na izvedbu baldahina ispod kojeg je smješten vladar dovodi u vezu s poznatim polikromno glaziranim pećnjakom s prikazom Matijaša Korvina iz Budima, a datira u posljednju četvrtinu 15. stoljeća (Loskotová *et al.* 2008, 73). Kao poznate analogije primjerka iz Rožnov-grada autori navode nalaze iz Žateca, Olomuca, Prostějova (Loskotová *et al.* 2008, 78, kat. 220). Iako bi se detaljnom usporedbom, sada već vrlo brojnih verzija i varijanti figuralnih prikaza okrunjenog vladara, zasigurno došlo do zanimljivih rezultata, jedini nepobitni zaključak u pogledu velikotaborskog Fridrik-pećnjaka jest činjenica da su kopije i imitacije originalnog

---

<sup>222</sup> Bez uvida u originalne predmete iz Kaposvár – Szentjakaba ne može se samo na temelju fotografije suditi da li je riječ o nizu slova iz natpisa kako ih je protumačio Holl ili brojka.

pećnjaka iz Ravensburga očigledno itekako prisutne i brojne, a sve se mogu datirati u period od 1452. godine na dalje. Pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom i dugim izvijenim tijelom (tubusom) (T. 9, kat. 52) okrunjenog vladara iz Velikog Tabora, bez obzira na to da li prikazuje Fridrika ili Masimilijana, uvelike se po stilu, dimenzijama, načinu izrade i, sasvim očigledno – predlošku, razlikuje od velikotaborskog glaziranog Fridrik-pećnjaka (T. 4, kat. 6), te ga se s dozom nesigurnosti može datirati u period od 1490te na dalje. Napomenuto je kako se ovaj pećnjak javlja u istom ciklusu s motivom dame s jednorogom – motivom toliko karakterističnom za kasnogotičkim pećnjake 15. stoljeća, što bi išlo u prilog ranoj dataciji pećnjaka iz Kaposvár – Szentjakaba Imre Holla (Holl 1975, 210). Međutim, motiv jednoroga javlja se i kasnije, oko 1550. godine (Kauffmann 1970). Kombinacija motiva okrunjenog vladara i dame s jednorogom javlja se zajedno i na peći iz utvrde Tirol am Meran (*tal.* Merano). Prikaz okrunjenog vladara atribuiran je Maksimilijanu i datiran u period oko 1500. (Franz 1981, sl. 104, 105), a nastao je na temelju drugačijeg predloška u odnosu na oba velikotaborska tipa okrunjenih vladara. Primjerice, tirolski pećnjak nema nikakve heraldičke oznake, vladar u jednoj ruci drži vladarsku jabuku (poput u tekstu navedenih prikaza vladara na Fridrik/Maksimilijan pećnjacima), ali u drugoj ruci drži mač, dok Fridrik/Maksimilijan pećnjaci imaju prikaze vladara isključivo sa žezlom u drugoj ruci. Kompozicija očito imitira poznati polikromno glazirani pećnjak s prikazom Matijaša Korvina iz 1490. godine, koji također drži mač i vladarsku jabuku (Franz 1981, sl. 112). I dama s jednorogom nema dodirnih točaka s izvedbom velikotaborske kompozicije.

#### **7.4. Nalazi renesansnih i rano baroknih pećnjaka iz Velikog Tabora**

Teško je izvršiti analizu brojnih ulomaka renesansnih i rano baroknih pećnjaka iz dvorca Veliki Tabor pronađenih uglavnom u slojevima nasipanog otpadnog građevinskog materijala a da se arheolog pri tom zaista opasno ne približi istraživačkoj domeni povjesničara umjetnosti. Već sama činjenica da se radi o proizvodima 16. i 17. stoljeća koji se do sada nisu posebno analizirali u hrvatskoj arheologiji otežava pristup. Međutim, kako je riječ o građi koja je, iako s uglavnom irelevantnim stratigrafskim datacijskim odnosima, u Muzej ipak prispjela najvećim djelom zaštitnim arheološkim istraživanjima, i tako postala osnovom za osnivanje Arheološke zbirke Dvora Veliki

Tabor, u narednom poglavlju iznose se rezultati makroskopske analize vrsta gline i glazura, tehnika korištenih prilikom izrade, i dakako, reljefnih prikaza na brojnim ulomcima novovjekovnih pećnjaka.

Osim arheološkim nadzorom, malobrojni ulomci prispjeli su u Muzej tijekom brojnih restauratorskih zahvata koji su provedeni na dvorcu Veliki Tabor od 60-tih godina 20. st. do danas,<sup>223</sup> a nešto veća količina ulomaka pećnjaka pronađena je i tijekom restauratorskih zahvata izvršenih 2008. godine. Ulomci pećnjaka pronađeni su na drugom katu sjevernog ulaznog trakta dvorca (današnjem tavanu), u podnoj štiti koja je ispunjavala prostor između kupola stropa prvoga kata. Spomenuti dio dvorca najkasnije je sagrađen. To je ulazni trakt kojim se danas ulazi u grad i nastao je kada novi vlasnik dvorca, Ugarska dvorska komora, zbog trošnosti ulaznog prostora koji je izvorno bio za jedan travej kraći nego danas, 1824. godine provodi popravak tog djela građevine (Žmegač 1991, 79-80). Budući da je većina pećnjaka tijekom prijašnjih arheoloških istraživanja također pronađena uz vanjski zid ulaznog trakta, u nasipu pokraj sjevernog kontrafora (Škiljan 2007, 38-39) javlja se pretpostavka kako su pećnjaci možda bacani kroz prozor drugoga kata, dok je dio ulomaka koji su otkriveni 2008. godine poslužio za ispunjavanje štite. Ulomci pronađeni na spomenute dvije lokacije prilikom restauratorskog postupka bili su u velikom postotku spojivi. Činjenica je da su se i u prošlosti komadi razbijenih starih kaljevih peći pokazali idealnim za izravnavanje terena, te se pećnjake nalazi upravo u nasutim slojevima uz vanjsku stranu bedema kao što je to slučaj na Ljubljanskom gradu (*Ljubljanski grad.* 1994, 35-39). Prozori iznad nekadašnjeg nasipa su otvori dviju mlađih prostorija na prvom katu i tavana na drugom katu. Zanimljiv je podatak A. Žmegača koji u svojem magistarskom radu prvi donosi fotografije tri komada pećnjaka iz Velikog Tabora, koji su nađeni prilikom prvih konzervatorskih zahvata početkom 70-tih godina na tavanu dvorca. Naravno, za ispunjavanje prostora između svodova korištena je – opet štita. Prema trome, kao pretpostavka ostaje mogućnost kako su kaljeve peći iz reprezentativnih prostorija u određenom trenutku razbijene, možda prenijete na tavan, zatim su sa tavana bačene, te je tako eventualno samo povećana količina već postojećeg nasipa. Ušlo se u trag fotodokumentaciji pećnjaka otkrivenih prilikom konzervatorskih radova na spomenutom djelu dvorca 1971. g., a koja je bila pohranjena u Upravi za zaštitu kulturne baštine,

---

<sup>223</sup>Radi se o nekolicini ulomaka zatečenih 2006. godine u Muzeju prilikom prvog stručnog uvida u raznoliku, još neinventariziranu i „nemuzealiziranu“, građu (kulturno-povijesnu, etnografsku i likovnu) pohranjenu u Muzeju.

Konzervatorskom odjelu u Zagrebu. U analizi su korištene fotografije pećnjaka, budući da trenutno nije utvrđeno mjesto pohrane snimljenih komada. Iako je većina pronađenih pećnjaka i foto dokumentiranih ulomaka ukrašena motivima koji su uglavnom odgovarali motivima na kataloški obrađenim ulomcima objavljenim u katalogu *Veliki Tabor u svjetlu otkrića* (Škiljan 2007), uočena je i nekolicina novih motiva. Osim toga, novi nalazi otkriveni u šuti drugoga kata bili su manje fragmentirani te su omogućili detaljniju stručnu obradu već poznatih ulomaka pećnjaka.

Okolnosti nalaza ulomaka pronađenih tijekom istraživanja južne stražarnice koja je sustavno istražena do razine sterilnog sloja zdravice, uglavnom su slični kao i okolnosti nalaza pećnjaka iz arheološkog nadzora poduzetog 2006. godine. Opet je u sloju otpadnog građevinskog materijala (sloju SJ 25m sastava velikih komada kamena, opeke, razlomljenog crijepa) pronađeno oko tridesetak ulomaka pećnjaka, reljefno ukrašenih s već zabilježenim motivima na prednjim ukrasnim pločama. Tijekom istraživanja sjeverne stražarnice koja su i dalje u tijeku, osim nekolicine nalaza pećnjaka iz otpadnog građevinskog materijala, otkriven je tek jedan ulomak pećnjaka iz relevantnog kulturnog sloja. Riječ je o neglaziranom pećnjaku iz sloja SJ 329 (skica 14, sl. 14) ukrašenog s tapetnim ukrasom kanelura (sl. 15) koji se veže uz sloj gara SJ 297 datiranog C14 analizom uzorka ugljena u drugu pol. 15., početak 16. stoljeća.

Treba napomenuti kako je istraživački rad u ovoj sintezi prvenstveno orijentiran na tipološko – tehnološke značajke analiziranih ulomaka, u skladu s recentno objavljivanim međunarodnim radovima novovjekovne građe od strane arheologa koji se također bave navedenom tematikom, ali nisu se dakako mogli zanemariti reljefno izrađeni motivi na prednjoj strani pećnjaka, na koje su uglavnom fokusirani povjesničari umjetnosti prilikom svojih sinteza. Pri tom se dakako, kao što je to slučaj i kod gotičkih reljefno ukrašenih pećnjaka, nužno koristiti već postojećom terminologijom povjesničara umjetnosti (krilati *putti*, *akantus*, brojni ikonografski ciklusi, alegorijski prikazi itd., javljaju se, naravno, i na ostalim umjetničkim proizvodima renesanse). Motivi koji se ponavljaju svakako su logičan razlog svrstavanju ulomaka u iste skupine. Međutim, treba napomenuti kako se u renesansnom razdoblju koristi određen repertoar motiva koji se često ponavlja, pa se gotovo identičan ukras cvijeta uokvirenog u rombu, kalote uokvirene akantusom ili tapetni ukras cvijeta na kaneliranoj podlozi javlja na sasvim različitim skupinama pećnjaka. Orijentiranost isključivo na reljefne motive



prilikom pokušaja svrstavanja pećnjaka u skupine ne pomaže puno kod primjerice, analize konstruktivnih elemenata peći ili pećnjaka vijenca peći koji su u ovom razdoblju gotovo uvijek ukrašeni identičnim motivom koji se javlja u bezbroj varijanti - nezaobilaznim motivom akantusa. U obzir su prema tome uzimani brojni elementi, između ostalog i način obrade reljefnog ukrasa na prednjoj ukrasnoj ploči pećnjaka koji također može sugerirati kako je riječ o radu istog majstora koji je mogao biti angažiran prilikom opremanja dvorca s jednom ili više kaljevih peći u dvorcu. Ipak, arheolog najviše informacija dobiva ne samo iz dijela slomljene stjenke pećnjaka, tzv. crijepa, već se analiza stražnje strane i rebara pećnjaka prilikom brojnih dvojbi oko svrstavanja ulomaka u skupine sličnih karakteristika pokazala krucijalnom. Možemo se slobodno izraziti kako su tzv. ruke pećara najvidljivije upravo na djelu pećnjaka koji nije izložen pogledu prilikom slaganja peći. Primjerice, pojedini ulomci imaju vrlo dobro vidljive otiske tkanine na stražnjem dijelu, što je olakšalo determinaciju skupine pećnjaka ukrašene s motivom maskerona i ljiljana. Također, pomnim proučavanjem uzorka koji otisnuta tkanina ostavlja na stražnjem dijelu pećnjaka jasno se uočavaju razlike, a razlika je i u intenzitetu pritiska, pa se kod pojedinih skupina uzorak jasno vidi praktički po čitavoj stražnjoj površini, dok se kod drugih skupina tek naznačava, i to ne na svim analiziranim ulomcima. Tako se primjerice uzorak tkanine s nalaza iz skupine pećnjaka reljefno ukrašenih s tapetnim ukrasom stiliziranog ljiljana razlikuje od uzorka tkanine s nalaza iz skupine tamno glaziranih pećnjaka reljefno ukrašenih s tapetnim uzorkom kanelura. Zatim se kod pojedinih skupina pećnjaka uočavaju otisci prstiju majstora, kao što je to slučaj kod skupine pećnjaka s alegorijskim prikazima ispod arkada kod kojih se jasno može vidjeti kako je majstor prije pečenja rukama izgadio unutrašnje uglove stražnje strane i rebara pećnjaka koje je probušio „dlijetom“ prepoznatljivog presjeka. Rebra pećnjaka različito su (i ne uvijek) probušena kako bi se olakšalo slaganje pećnjaka u peći i stavljanje metalnih spona koje ih pridržavaju zajedno. Također, kod pojedinih skupina pećnjaka majstor se može prepoznati i po urezanim linijama na vanjskoj strani rebara. Primjerice, kod skupine pećnjaka glaziranih metalno plavom glazurom majstor je urezao linije tvoreći rombove, a na skupini tamno glaziranih pećnjaka reljefno ukrašenih motivom cvijeta na kaneliranoj podlozi majstor je na rebrima urezao kose, relativno udaljene linije. Analiza glazura također olakšava svrstavanje pećnjaka u skupine sličnih karakteristika, međutim, treba napomenuti kako je „prostim okom“ u nedostatku kemijskih analiza često vrlo teško razlikovati brojne nijanse zelene glazure koja je svakako najučestalija a i varira zbog različite izloženosti kisiku prilikom pečenja sirove

sirovine, a slično je i s tamnim tzv. „metalno plavim“ glazurama. Pojedini pećnjaci koji su slagani u istu kaljevu peć mogli su biti različito raspoređeni u peći prilikom pečenja sirovog proizvoda tako da boja pečene gline i nijansa glazure na ulomku nikako ne može poslužiti kao parametar prilikom podjele pećnjaka u skupine. Možda se navedena konstatacija najbolje uočava na pećnjacima višebojne restaurirane peći ukrašene s motivom dvorepog stvorenja koja se posebno obrađuje u narednom poglavlju. Naime, nijanse glazura i boje pečene gline jednog te istog tipa pećnjaka na prvi pogled toliko se razlikuju da djeluju kao da je riječ o dvije različite peći, a zapravo se radi o različitom intenzitetu izlaganja kisiku i temperaturi prilikom pečenja sirovih proizvoda.

Analiza usmjerena prvenstveno na grupiranje ulomaka u skupine s obzirom na navedene parametre polučila je zanimljive rezultate.<sup>224</sup> I prilikom makroskopske analize novovjekovnih ulomaka pećnjaka uzeta je ista shema za stupnjevanje veličine neplastičnih elemenata (jako fina do 0,25 mm, fina od 0,26 do 0,50 mm, sitna 0,51 do 2,00 mm, gruba 2,01 do 3,00 mm i vrlo gruba iznad 3,01 mm), te njihova učestalost u glini koja može biti rijetka, umjerena i gusta. S obzirom na činjenicu da nisu vršene kemijske analize mineraloškog sastava ulomaka pećnjaka, čestice neplastičnih elemenata u glini vidljive na crijepu opisane su s obzirom na boju i veličinu, međutim ne može se točno determinirati o kojoj se vrsti radi (kvarc /pijesak i kremen/, feldspat /kalij, natrij ili tinjac – liskun/, kalcijev karbonat, pirit, oksidi i silikati željeza). Također, bitno je napomenuti kako su pojedini ulomci s obzirom na reljefni ukras, glazuru, način modeliranja i dakako, analizu crijepa, stavljeni u logične skupine, međutim tijekom dugogodišnjeg stajanja u zemlji, presjek je vrlo često dosta istrošen te se točna učestalost i boja neplastičnih čestica na samom crijepu teško determinira. Međutim, u tekstu je za svaki ulomak naznačeno ako su prilikom svrstavanja u izdvojene skupine pećnjaka postojale određene dvojbe. Također, bitno je naglasiti, kako je nužno u manjoj mjeri promijeniti pristup u analizi ulomaka iz navedenog kasnijeg razdoblja u odnosu na obrađene kasnogotičke ulomke. U prvom redu, kasnogotičkih reljefno ukrašenih ulomaka u odnosu na novovjekovne primjerke otkriven je relativno malen broj, izdvojenih u tri osnovna tipa gline. Prilikom analize novovjekovnih ulomaka uočava se

---

<sup>224</sup> Analiza ulomaka djelomično je olakšana provedenim konzervatorsko-restauratorskim postupcima u suradnji s češkom restauratoricom Sylvom Antony Čekalová, a detaljna stručna obrada i konačno znanstvena analiza vršena je usporedno s arheološkim radovima i prilivom građe u Muzej, a nastavlja se praktično do danas. Primjerice, tehničko osoblje Dvora Veliki Tabor, čak prilikom košnje trave uokolo dvorca često pronalazi arheološke nalaze. Tako se iz dana u dan upotpunjuje slika o izgledu velikotaborskih peći i pojedinih tipova pećnjaka.

raznolikost u primjenama glazura, budući da je repertoar boja korištenih glazura velik, što vrlo često olakšava restauratorski postupak i obradu, međutim, pojedine izdvojene skupine ulomaka rađene su od gline na „prvi pogled“ gotovo identičnih karakteristika. Kasnogotički ulomci vrlo su se jasno razlikovali po kvaliteti korištene gline, pa ostaje pretpostavka da je sirovina uzimana s različitih ležišta, dok kod novovjekovnih pećnjaka to možda nije uvijek slučaj. Primjerice, u jednom navratu dvorac se mogao opremiti s više kaljevih peći koje je mogao izraditi jedan majstor koristeći istu sirovinu.

Uzevši u obzir sve navedene čimbenike, kao i dakako reljefne motive na prednjim pločama pećnjaka, nalazi su grupirani u više skupina: 1) skupina neglaziranih reljefno ukrašenih ulomaka pećnjaka (sačuvana izuzetno fragmentarno), 2) skupina zeleno glaziranih ulomaka pećnjaka vezanih uz ciklus alegorijskih prikaza ispod renesansnih arkada, 3) skupina pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni ukras motiva stiliziranog ljiljana u rombu: 4) skupina zeleno glaziranih ulomaka pećnjaka na kojima prevladava osnovni tapetni floralno-vegetabilni ukras (radnog naziva motiva stiliziranih „đurđica“).

Bitno je ipak prvenstveno izdvojiti tri najbrojnije skupine nalaza: 1) skupina višebojno glaziranih ulomaka pećnjaka reljefno ukrašenih s prikazom dvorepog fantastičnog stvorenja, 2) skupina višebojno glaziranih ulomaka pećnjaka na kojima prevladava osnovni floralno-vegetabilni ukras cvijeta u rombu i 3) skupina zeleno glaziranih ulomaka pećnjaka na kojima prevladava osnovni tapetni ukras s kanelurama. Ovi su nalazi obrađeni u zasebnom poglavlju budući da su navedene cjeline nalaza restaurirane i javnosti prezentirane u pokušaju idealne rekonstrukcije u prostorijama samog dvorca. Izuzev ulomaka pećnjaka reljefno ukrašenih s prikazom dvorepog fantastičnog stvorenja koji po određenim parametrima iskaču od uobičajenog repertoara renesansnih motiva i kvalitete kaljevih peći karakterističnih za prostor današnje središnje Hrvatske, ostale izdvojene grupe mogu se odrediti kao reprezentativan uzorak pećarske produkcije s navedenog prostora. Prilikom uvida u građu pohranjenu u muzejskim čuvaonicama diljem Hrvatske utvrđen je određen repertoar popularnih motiva na pećnjacima koji se upotrebljavaju na teritoriju tzv. „uže Hrvatske“ tijekom 16. i 17. stoljeća a velikotaborska građa se u tom repertoaru izdvaja naprosto brojnošću i bogatstvom sačuvanih nalaza. Međutim, najočitije, najbrojnije i naprosto frapantne sličnosti s velikotaborskim ulomcima novovjekovnih pećnjaka uočene su pregledom nalaza pohranjenih u Pokrajinskom muzeju Celje. Iako ova konstatacija nije iznenađujuća s

obzirom na povijesno-teritorijalne čimbenike, i dakako, blizinu Velikog Tabora i brojnih slovenskih, u prvom redu štajerskih lokaliteta, s kojima se pak u literaturi nailazi na brojne analogije, veza celjskih i velikotaborskih novovjekovnih nalaza pećnjaka mora se naglasiti.

#### 7.4.1. Skupina neglaziranih reljefno ukrašenih pećnjaka

Neglazirani reljefno ukrašeni pećnjaci prikazani su kao zasebna skupina ulomaka, međutim nisu sasvim homogeni u pogledu vrste gline i ukrasa. Naime, navedenih ulomaka, u odnosu na glazirane primjerke, sačuvano je vrlo malo, što zaista nije iznenađujuće s obzirom na činjenicu da su u renesansnom razdoblju kaljeve peći, čak i one najnižeg platežnog ranga, često glazirane. Ipak za pećnjak izrađen od fine gline reljefno ukrašen alegorijskim prikazom „zvuka“ u vidu ženskog lika s lutnjom i jelenom tipičnim za 16. stoljeće svakako se može tvrditi kako spada u skupinu renesansnog repertoara velikotaborskih pećnjaka. Ulomak kruništa peći te ulomci s geometrijskim prikazom rozete izrađeni su od gline sličnih karakteristika. Sličan ulomak zabilježen je i u građi pohranjenoj u Pokrajinskom muzeju u Celju. Ulomak koji prikazuje ljudski lik, koji se može protumačiti sveticom s obzirom na naznake aureole oko glave, možda je dio iste skupine pećnjaka. Međutim, crijep i reljefni ukras na pećnjaku jako je istrošen i slabo vidljiv. Tu vjerojatno nije riječ o istrošenosti kalupa, već djelovanju atmosferilija. Ipak treba izdvojiti ulomke pećnjaka prikazanih crtežima na zasebnoj tabli koji se kakvoćom gline i ukrasa razlikuju od prethodno opisanih. Pećnjak ukrašen tapetnim motivom cvijeta na kaneliranoj podlozi izrađen je od gline narančaste boje pečenja i sive boje presjeka crijepa, s primjesama neplastičnih smjesa bijele i crne boje veličine do 1 mm. Vrh rebra ima profiliran rub, a na spoju rebra s prednjom reljefnom ukrasnom pločom probušen je otvor za umetanje spone okruglog presjeka, dok unutrašnja strana prednje ploče ima tragove crne boje nastale prilikom uporabe peći. Ovaj tapetni ukras vrlo je zastupljen na pećarskim proizvodima diljem Europe, a na velikotaborskim pećima javlja se na najmanje tri zasebne peći (osim na neglaziranim primjercima, javlja se i na peći izdvojenoj u vidu skupine pećnjaka glazirane tamnom glazurom, te na zeleno glaziranoj peći rekonstruiranoj *in situ* u samom dvorcu). Iako se ovakve tapetne peći javljaju tijekom 16. i 17. stoljeća, u pogledu velikotaborskih neglaziranih

primjeraka ne smije se isključiti mogućnost kako je ipak riječ o nešto ranijim pećnjacima, možda iz perioda oko 1500. godine. Identičan ulomak pronađen je prilikom istraživanja sjeverne stražarnice<sup>225</sup>. S obzirom na slične karakteristike gline, možda istoj skupini pećnjaka pripada i ulomak ukrašen zanimljivim ukrasom koji se može protumačiti kao motiv „ribljih ljuski“ ili perja u kojem se nalaze ukrasi rozeta i lišća. Vrh rebra ima profiliran rub s tri urezane vodoravne linije, na spoju rebara vidljivi su duboki otisci tragova prstiju pećara koji ih je prstima dodatno učvršćivao; vanjska strana rebra i unutrašnja strana prednje ploče ima tragove crne boje nastale prilikom uporabe peći. Ovakvi motivi zastupljeni su na slovenskim primjercima dobivenim na uvid iz Celja.

Tabela 7. Skupina neglaziranih reljefno ukrašenih pećnjaka

Tip pećnjaka	Motiv	Katalog
1 Pećnjak s reljefnom prednjom ukrasnom pločom, tip I	Alegorijski prikaz „zvuka“	T. 12A, kat. 73 a, b
2 Pećnjak s reljefnom prednjom ukrasnom pločom, tip II a	Rozeta	T. 12B, kat. 76, 77, 78
3 Pećnjak s reljefnom prednjom ukrasnom pločom, tip II b	Geometrijski	T. 12A, kat. 75
4 Pećnjak s reljefnom prednjom ukrasnom pločom, tip III ?	Sv. Marija ili neki drugi svetački lik ?	T. 12B, kat. 81
5 Ulomak prednje ukrasne ploče pećnjaka	Floralno vegetabilni (sačuvan fragmentarno)	– T. 12B, kat. 79
6 Ulomak kruništa peći ili krunišnog pećnjaka	Stilizirani floralni	T. 12A, kat. 74
7 Pećnjak s reljefnom prednjom ukrasnom pločom, zasebna skupina i tip I	Tapetni motiv cvijeta na kaneliranoj podlozi	T. 12A, kat. 71
8 Pećnjak s reljefnom prednjom ukrasnom pločom, zasebna skupina i tip II	„Riblje ljuske“ ? s rozetama i lišćem	T. 12A, kat. 72

#### 7.4.2. Skupina pećnjaka vezanih uz ciklus alegorijskih prikaza ispod renesansnih arkada

U ovoj skupini prevladavaju ulomci izrađeni od srednje grube gline, svijetle oker

<sup>225</sup>Signatura ulomka: DVT 13, sektor SJEVERNA STRAŽARNICA, kvadrant B / C 21, SJ 329, PN 25; vis. 7 cm, šir. 13,3 cm, deb. 5,5. cm.

narančaste boje pečenja sa sitnim primjesama bijelih, tamnosmeđih i crnih čestica veličine do 2 mm (na baznom pećnjaku veličina doseže i 3 mm), umjerene do učestale zastupljenosti. Zanimljivi su ulomci vijenca peći tipa XI koji kakvoćom gline, glazure i načinom modeliranja odgovaraju osnovnim karakteristikama ostalih izdvojenih ulomaka, međutim, vrlo su dobro ispečeni, tamno narančaste boje pečene gline, što je utjecalo i na konačni dojam boje glazure (malo više maslinastih tonova u odnosu na ostale ulomke, pa možda treba ovaj ulomak staviti u skupinu pećnjaka s rombom i dva listića u uglu). Može se pretpostaviti kako su ulomci iz ove skupine izrađeni od gline sličnih karakteristika mogli sačinjavati renesansnu peć koja je imala donji kvadratni grijači, i gornji cilindrični dio (s obzirom zaobljenu prednju ploču pećnjaka tipa I) sačinjen od pećnjaka s reljefnim ukrasom arkade na prednjoj ploči, ispod koje se izmjenjuju motivi.

Tabela 8. Skupina pećnjaka vezanih uz ciklus alegorijskih prikaza ispod renesansnih arkada 2)

.	Tip pećnjaka	Motiv	Katalog
1	Pećnjak s punom prednjom /zaobljenom/ ukrasnom pločom, tip I a	Alegorijski prikaz ispod arkade s krilatim <i>puttima</i>	T. 13, kat. 83
2	Ulomak pećnjaka s punom prednjom /ravnom/ ukrasnom pločom, tip I b (manje dim.)	Sačuvan fragmentarno	T. 13, kat. 84
3	Pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom, tip II a	Vegetabilni motiv ispod arkade s krilatim <i>puttimau</i> uglovima	T. 14, kat 85
4	Pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom, tip II b	Vegetabilni motiv ispod arkade s volutama u uglovima	T. 15, kat. 93
5	Ulomak pećnjaka s punom prednjom ukrasnom pločom, tip III a	Arkada /s „bisernim nizom“/ sa zrakama sunca (dio većeg nesačuvanog motiva, možda <i>Uznesenja Marijinog</i> )	T. 15, kat. 89, 90
6	Ulomak pećnjaka s punom prednjom ukrasnom pločom, tipa III b	Arkada /bez „bisernog niza“/ sa zrakama sunca (dio većeg nesačuvanog motiva, možda	T. 15, kat. 91, 92

		<i>Uznesenja Marijinog)</i>	
7	Pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom, tip IV	Glavica krilatog <i>putta</i> sa stiliziranim vegetabilnim motivom	T. 14, kat. 86; T. 15, kat. 87
8	Ulomak pećnjaka s punom prednjom ukrasnom pločom, tip V	Žena u renesansnoj haljini (alegorijski prikaz ?, sačuvan fragmentarno)	T. 15, kat. 88
9	Ulomak pećnjaka vijenca peći, tip I	Akantus	T. 16, kat. 95
10	Ulomak pećnjaka vijenca peći, tip II	Akantus i mrežasti motiv	T. 16, kat. 96, 97
11	Ulomak pećnjaka vijenca peći, tip III	Akantus	T. 16, kat. 98
12	Pećnjak baznog vijenca peći	/	T. 16, kat. 94

Glavice stiliziranih *putta* gotovo su nezaobilazan motiv na renesansnim pećima druge polovice 16. stoljeća, a posebno često smještene u kutove kao dodatak centralnom motivu (primjerci iz Ljubljanskog grada, nalazi polikromnog pećnjaka iz Samobora datiranog u drugu polovicu 16. ili 17. st., istovremeno datiran ulomak iz varaždinskog zemljanog opkopa (Klemm *et al.* 2008, 51, kat. 131), i ulomci iz utvrde Čanjevo (Čimin 2008, 189, T22, 11, 14-16) potvrđuju njihovo učestalo pojavljivanje na prostoru Štajerske i teritoriju „uže Hrvatske“. Dakle, reljefni ukras prednje ploče pećnjaka gdje okviri prelaze u arkadu s ukomponiranim figuralnim ili vegetabilnim ornamentima, tipični su za renesansu, a samoborski i susedgradski primjerci datirani su u prvu polovicu 16. st., kao i ulomci pećnjaka sa utvrde Čanjevo gdje se ispod arkade također nailazi na ženske likove u renesansnim haljinama (Čimin 2008, 187, T 20, 4; 189, T 22, 1-10). Vrlo bliske analogije pećnjacima tipa II a i b reljefno ukrašenih s prikazom „tulipana“ koji izvire iz tkanine sa stiliziranim naborima, koja je sa obje strane cvijeta zavezana u dvije mašne nailazimo u gradu Šaleku u Sloveniji datiranom u 17. stoljeće (Brišnik 1997, 47, 50, 54, kat. 9). Kao što je već napomenuto, prilikom uvida u muzejsku građu Pokrajinskog muzeja Celje utvrđene su daleko najbrojnije poveznice s velikotaborskim ulomcima, pa su tako uočeni ulomci iz Slovenskih Konjica koji odgovaraju velikotaborskom tipu II a, zatim tipu I b, te ulomak sa celjskog Starog grada koji vjerojatno odgovara velikotaborskom tipu I a. Prilikom uvida u celjsku građu uočen je ulomak koji također pripada spomenutom ciklusu i preliminarno se na velikotaborskoj građi tumači kao dio većeg ne cjelovitog motiva koji možda predstavlja Mariju okruženu

sa zrakama sunca (tip III a i b), kako je najčešće prikazivana scena Uznesenja Marijinog. Na celjskim ulomcima također su uočeni ulomci koji spadaju u navedenu skupinu pećnjaka, međutim nemaju glazuru, što je slučaj i na jednom velikotaborskom ulomku iz iste skupine. Gotovo identičan motiv ženskog lika prikazan na velikotaborskom pećnjaku tipa VI nailazimo i na Fridrihštajnu u Sloveniji (Cankar 1973, 5).

#### 7.4.3. Skupina pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni ukras motiva stiliziranog ljiljana u rombu

Pećnjaci ove skupine izdvojili su se relativno lako, s obzirom na velik broj sačuvanih ulomaka, i gotovo cjelovitih pećnjaka ukrašenih tapetnim ukrasom motiva stiliziranog ljiljana. Ulomci su izrađeni od gline oker narančaste boje pečenja i crijepa sive boje na kojem se uočavaju primjese neplastičnih smjesa crne, sive i bijele boje veličine do 1,5mm. Većina gotovo cjelovitih pećnjaka pronađenih su prilikom uklanjanja podne šute s II. kata sjevernog krila dvorca, međutim, pojedini ulomci na kojima se vrlo jasno uočava žbuka što na prednjoj reljefnoj ploči, što na stražnjem dijelu, pronađeni su prilikom istraživanja kule D<sup>226</sup>. Ova skupina ulomaka ima na unutrašnjoj strani prednje ploče i rebrima često vidljive ostatke tragova crno-sive boje nastale prilikom uporabe peći, kao i dobro vidljive otiske uzorka utisnute tkanine.

Tabela 9. Skupina pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni ukras motiva stiliziranog ljiljana u rombu

Tip pećnjaka (	Motiv	Katalog
1 Restaurirani pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip I	Tapetni ukras stiliziranog ljiljana rombovima obrubljenim tzv. „bisernim nizom	T. 17, kat. 99
2 Rekonstruirani pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip II	Maskeron	T. 17, kat. 103
3 Rekonstruirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom (možda je činio	Motiv <i>balustra</i>	T. 18, kat. 104

<sup>226</sup>Ulomci iz kule D imaju signaturu - DVT' 09, RUSTIK, sonda B, kvadrant 2.O razasutosti ulomaka po čitavom lokalitetu govori podatak kako se primjerice jedan od navedenih ulomaka pronađen u kuli D (tip I, kat. 6) tijekom restauratorskog postupka spojio s ulomkom pronađenim tijekom istraživanja 1998. godine pronađenom na sasvim drugom dijelu dvorca.



	vijenac peći), tip III		
4	Rekonstruirani pećnjak vijenca peći s prednjom ukrasnom pločom, tip I	Vegetabilni motiv	T. 19, kat. 106
5	Ulomak kutnog glaziranog pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom	Tapetni ukras stiliziranog ljiljana u rombovima obrubljenim tzv. „bisernim nizom“, kutna strana je bez reljefa, glatko glazirana	T. 17, kat. 100, 101
6	Ulomak pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom s tragovima engobe	Tapetni ukras stiliziranog ljiljana u rombovima obrubljenim tzv. „bisernim nizom	T. 17, kat. 102
7	Pećnjak vijenca peći, tip II	Motiv arkada i akantusa	T. 19, kat. 110
8	Pećnjak vijenca peći, tip III	Motiv akantusa i geometrijski stilizirani kružni motiv	T. 20, kat. 111
9	Pećnjak vijenca peći, tip IV	Motiv stiliziranih ljudskih likova, možda je dio cjeline tzv. peći s maskeronom	T. 19, kat. 109
10	Pećnjak vijenca peći, tip V	Akantus, geometrijski motiv	T. 19, kat. 107, 108
11	Ugaona heraldička ploča – dio kutnog pećnjaka posebnog oblika	Dvoglavi orao	T. 18, kat. 105

#### 7.4.4. Skupina pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni floralno vegetabilni ukras (motiva tzv. stiliziranih „đurđica“)

Skupina tapetnih pećnjaka ukrašena stiliziranim tapetnim floralno vegetabilnim ukrasom vrlo se je lako izdvojila s obzirom na vrlo prepoznatljivu *srednje grubu* glinu svijetlo oker sive boje pečenja s učestalom pojavom neplastičnih smjesa u glini crne i smeđe boje veličine do 1 mm, odnosno sa sporadičnim primjesama čestica crvene boje (samljevenog crijepa) veličine do 2,5 mm, glaziranu zelenom prozirnom glazurom. Izdvojene su slijedeće skupine tipova pećnjaka.

Tabela 10. Skupina pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni floralno vegetabilni ukras (motiva tzv. stiliziranih „đurđica“)

Tip pećnjaka	Motiv	Katalog
1. Ulomci prednje ravne ukrasne ploče pećnjaka	Tapetni vegetabilno floralni motiv	T. 20, kat. 112, 113
2. Pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip I	Tapetni vegetabilno floralni motiv	Rekonstrukcijski crtež izveden na osnovu ulomaka T. 20, kat. 114 i 115
3. Pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip IIa većih dimenzija)	Tapetni vegetabilno floralni motiv – cvijet u rombu s grančicama u uglovima	T. 21, kat. 116
4. Pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip IIb (manjih dimenzija)	Tapetni vegetabilno floralni motiv – cvijet u rombu s grančicama u uglovima	T. 21, kat. 117
5. Pećnjak vijenca peći, tip I	Akantus	T. 21, kat. 118
6. Pećnjak vijenca peći, tip II	Motiv sačuvan fragmentarno, ukras utisnutih kvadrata i cvjetića	T. 21, kat. 119
7. Ulomak prednje ukrasne ploče pećnjaka	fragmentarno (vegetabilan ukras), zasigurno čini zaseban tip	T. 21, kat. 120
8. Ulomak prednje ukrasne ploče pećnjaka	Motiv sačuvan fragmentarno (cvijet), zasigurno čini zaseban tip	T. 21, kat. 121

## 7.5. Idealne rekonstrukcije *in situ* triju renesansno-rano baroknih peći iz Velikog Tabora

Brojnost triju izdvojenih skupina ulomaka pećnjaka omogućila je idealnu rekonstrukciju čak tri kaljeve peći u dvorcu.<sup>227</sup> Navedene zahvate izvela je češka restoratorica specijalizirana za rad na kaljevima Sylva Antony Čekalová,<sup>228</sup> (Atelier resturovaní kachlových kamen, Prag), a predstavljaju prvi takav pokušaj na arheološkoj građi u Hrvatskoj.<sup>229</sup>

### 7.5.1 Skupina višebojno glaziranih ulomaka pećnjaka reljefno ukrašenih s prikazom dvorepog fantastičnog stvorenja – Peć sa sirenom / Meluzinom (sl. 59)

Približno 260 ulomaka izrađeno od srednje grube gline, svijetle crvene boje pečenja sa sitnim primjesama tamnosmeđih čestica veličine do 2 mm umjerene do učestale zastupljenosti izdvojeno je u navedenu skupinu. Ulomci su prije glaziranja premazani svijetlo oker engobom. Prisutne su bijela, ultra marin (tirkizna), plava, mangan ljubičasta, smeđa, te prozirna žuta i zelena glazura. Utvrđeni su zasebni tipovi pećnjaka (Škiljan 2007, 67) prezentirani dalje u tekstu uz pomoć tabele 10.

Tabela 11. Skupina višebojno glaziranih ulomaka pećnjaka reljefno ukrašenih s prikazom dvorepog fantastičnog stvorenja – Peć sa sirenom / Meluzinom

	Tip pećnjaka	Motiv	Glazura	Katalog
1	Restaurirani krunišni zaobljeni	Krilati <i>putti</i> na	Svijetla oker	Škiljan 2007, kat.

<sup>227</sup>Radovi na velikotaborskim pećima obavljani su u sklopu redovite programske djelatnosti restauracije muzejske građe Muzeja Hrvatskog zagorja (voditeljica projekta: Ivana Škiljan), u etapama od 2007. do 2011. godine, financirani sredstvima Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

<sup>228</sup>Autorica disertacije, ujedno i kustosica novoosnovane zbirke i voditeljica arheoloških radova, od samog je početka suradnje prilikom radova na rekonstrukciji svih triju peći s češkom restoratoricom vršila obradu iskopanih nalaza i klasifikaciju nalaza u zasebne tipove, te je sukladno svojim obavezama kao voditeljica zbirke restoratorici ponudila sve poznate analogije i moguća rješenja prema raspoloživoj literaturi. To se pokazalo posebno korisnim prilikom restauracije zelene tapetne peći i višebojne peći. Prijedlog rekonstrukcije u vidu dokumentacijskih crteža izradila je Antony Čekalová.

<sup>229</sup>Sudeći prema do sad objavljenim radovima, restauracija kaljevih peći u Hrvatskoj izvedena je, osim u Velikom Taboru, i na četiri kaljeve peći iz Požege, te na klasicističkoj peći iz salona s vedutama na drugom katu palače šećerane u Rijeci. Svi spomenuti zahvati izvedeni su na odsjeku IV, Odjela za polikromnu skulpturu HRZ-a, Mislavova 18, Zagreb. Autorica koncepta te voditeljica svih programa restauracija peći bila je Romana Jagić, akademska kiparica, konzervatorica-restoratorica savjetnica. (Kolić Gunjača, Cvetković 2010, 201-213).

	pećnjak	delfinu između <i>amfore italice</i>	engoba, bijela, plava, ultra marin, smeđa glazura, zelena i žuta prozirna glazura	154, 155
2	Restaurirani zaobljeni pećnjak gornjeg i donjeg reda <sup>230</sup> vijenca cilindričnog dijela peći, tip I	Akantus, niz malih rozeta u obliku romba	Svijetla oker engoba, bijela, plava, ultra marin, ljubičasta glazura, zelena i žuta prozirna glazura	Škiljan 2007, kat. 150, 151.
3	Restaurirani zaobljeni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip Ia	Fantastični lik s dva riblja repa	Svijetla oker engoba, bijela, plava, ultra marin, smeđa, ljubičasta glazura, zelena i žuta prozirna glazura	Škiljan 2007, kat. 153, 152.
4	Restaurirani pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip Ib	Fantastični lik s dva riblja repa	Svijetla oker engoba, bijela, plava, ultra marin, smeđa, ljubičasta glazura, zelena i žuta prozirna glazura	Škiljan 2007, kat. 144, 145.
5	Restaurirani kutni pećnjak, tip I (kutna verzija pećnjaka tipa Ib)	Fantastični lik s dva riblja repa	Svijetla oker engoba, bijela, plava, ultra marin, smeđa, ljubičasta glazura, zelena i žuta prozirna glazura	Škiljan 2007, kat. 142, 143.
6	Restaurirani pećnjak gornjeg reda vijenca pravokutnog dijela peći, tip II	Dva nasuprot postavljena heraldička lava s štitom, akantus s krilatim glavicama putta s floralnim motivom	Svijetla oker engoba, bijela, plava, ultra marin, smeđe-ljubičasta glazura, zelena i žuta prozirna glazura	Škiljan 2007, kat. 148, 149.
7	Restaurirani kutni pećnjak gornjeg reda vijenca pravokutnog dijela peći, tipa II (kutna verzija pećnjaka gornjeg vijenca tip II)	Dva nasuprot postavljena heraldička lava s štitom, akantus s krilatim glavicama	Svijetla oker engoba, bijela, plava, ultra marin, smeđe-ljubičasta glazura, zelena i	

<sup>230</sup>Restauratorica Čekalová logično je pretpostavila kako je ovaj tip pećnjaka vijenca peći morao zbog svoje zaobljene forme činiti gornji vijenac na cilindričnom dijelu peći. Međutim, kako bi ublažila prelaz između cilindričnog i kvadratnog dijela peći, postavila je samoinicijativno još jedan red ovog tipa pećnjaka na kraju okruglog tornja peći, postavljenog obrnuto (v.skicu i sliku peći sl 59). Ovakav prijelaz estetski i sa stajališta arhitekture peći sasvim je opravdan, međutim, praktički je nemoguće dokazati kako su navedeni pećnjaci originalno stajali (na način da motiv akantusa gleda prema gore ili dolje) te da li su zaista korišteni u dva reda na samoj peći.

		puta s floralnim motivom	žuta prozirna glazura		
8	Restaurirani pećnjak vijenca pravokutnog dijela peći, tip III	Arkada /s „bisernim nizom“/ sa rozetama, geometrijski motiv	Svijetla engoba, plava, smeđe-ljubičasta glazura, zelena i žuta prozirna glazura	oker bijela, ultra marin,	Škiljan 2007, kat. 146, 147.
9	Restaurirani kutni pećnjak vijenca pravokutnog dijela peći, tip III (kutna verzija pećnjaka gornjeg vijenca tipa III)	Arkada /s „bisernim nizom“/ sa rozetama, geometrijski motiv	Svijetla engoba, plava, smeđe-ljubičasta glazura, zelena i žuta prozirna glazura	oker bijela, ultra marin,	
10	Restaurirani bazni pećnjak, tip I	Floralno-vegetabilni motiv, <i>amphora italica</i>	Svijetla engoba, plava, smeđe-ljubičasta glazura, zelena i žuta prozirna glazura	oker bijela, ultra marin,	Škiljan 2007, kat. 140, 141.
11	Restaurirani kutni pećnjak baznog vijenca peći, tipa IV (kutna verzija baznog pećnjaka tip I)	Floralno-vegetabilni motiv, <i>amphora italica</i>	Svijetla engoba, plava, smeđe-ljubičasta glazura, zelena i žuta prozirna glazura	oker bijela, ultra marin,	
12	Restaurirani bazni pećnjak, tip II	Arkade, akantus	Svijetla engoba, plava, smeđa glazura, zelena i žuta prozirna glazura	oker bijela, ultra marin,	Škiljan 2007, kat. 138, 139.
13	Restaurirani kutni pećnjak baznog vijenca peći, tip V (kutna verzija baznog pećnjaka tipa II)	Arkade, akantus	Svijetla engoba, bijela, smeđa glazura, zelena i žuta prozirna glazura	oker plava, ultra marin,	
14	Restaurirana noga peći	Floralno-vegetabilni motiv	Svijetlo engoba, plava, smeđa glazura i žuta prozirna glazura	oker bijela, ultra marin,	Škiljan 2007, kat. 137.

Postupak restauracije svih izdvojenih tipova pećnjaka i potom rekonstrukcije čitave peći predložen je od strane restauratorice angažirane na projektu (sl. 51 – 58). Restauraciju pojedinačnih pećnjaka olakšavala je činjenica da su osnovne glazure nanese na pećnjake prilikom procesa pečenja doživjele određene malformacije, te su poprimile raznolike i neujednačene nijanse.<sup>231</sup> Tako je bilo puno lakše odrediti koji ulomci čine cjelinu jednog pećnjaka, i dakako, odrediti što točniji broj sačuvanih pećnjaka, što se pokazalo jako bitnim prilikom procesa što točnijeg izračuna dimenzija i oblika čitave peći. Odlučujući za klasifikaciju bili su ukras i boja pećnjaka, te boja i struktura crijepa, način obrađivanja ukrasa, te način na koji su izrađena rebra i kako su bila povezana s prednjom pločom, zatim debljina stjenke i stupanj ispečenosti. Pretpostavljeni izgled i dimenzije peći dobivene su zahvaljujući dovoljnom broju sačuvanih zaobljenih pećnjaka gornjeg reda vijenca tipa I (15 komada) i zaobljenih pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom tipa Ia koji su činili gornji cilindrični dio peći (8 komada).<sup>232</sup> Slože li se restaurirani pećnjaci ovog tipa u redu jedan do drugog, dobije se krug promjera 82,5 cm. Izračun pretpostavljenih dimenzija donjeg, kvadratnog dijela peći dobiven je istim principom. Sačuvan je po jedan komad kutnih *verzija* svih tipova pećnjaka koji su činili donji dio peći (bazni i gornji vijenci i pećnjak s centralnim motivom) i jedna keramička noga peći. Stoga je prihvaćena pretpostavka kako je donji kvadratni dio peći imao dvije strane obložene pećnjacima, dok je treća i četvrta strana stajala prislonjena uz zid.<sup>233</sup> Dakle, peć je morala stajati u kutu s dimnim otvorom prostorije koju je zagrijavala. Restauriranih 18 pećnjaka s motivom fantastičnog dvorepog lika s ravnom prednjom ukrasnom pločom tipa Ib, 8 zaobljenih pećnjaka s motivom fantastičnog dvorepog lika s prednjom ukrasnom pločom tipa Ia i 3 kutna pećnjaka tipa I s istim motivom pružili su minimalan broj pećnjaka koji su morali sačinjavati samu peć. Od tri sačuvana kutna pećnjaka tipa I, dva su desno pozicionirana, a jedan lijevo. Prema principu izgradnje peći, ovaj podatak upućuje restauratora na princip slaganja pećnjaka prilikom pokušaja same rekonstrukcije. Najizvjesnijom se čini mogućnost da je peć imala 18 pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom tipa Ib koji su u kombinaciji s 3 sačuvana kutna

---

<sup>231</sup>Makroskopski mogu se izdvojiti dva osnovna tipa: tamnija i svjetlija varijanta nijansi boja. Tako se pozadina pećnjaka s osnovnim motivom dvorepog stvorenja kreće u rasponu boja od oker do zelenkasto i tamno smeđe, do gotovo ljubičasto crne. Tijelo i peraje lika slijede boje pozadine te se također kreću od svjetlijih do tamnijih tonova (Škiljan 2007, 62-63).

<sup>232</sup>Antony Čekalová 2007, 9.

<sup>233</sup>Također, Čekalová zaključuje kako je dvorac arhitektonski ostao gotovo sasvim pošteđen suvremenih intervencija, a s obzirom na položaj otvora dimnjaka u prostorijama u kojima je originalno mogla stajati peć čini se sasvim izvjesnim predloženi oblik. Naime, u suprotnom, da je peć imala tri strane vidljive a treću okrenutu vrlo blizu zidu, treća strana tako lijepo ukrašenih pećnjaka bila bi praktički nevidljiva. *Ibidem*, 10.

pećnjaka tipa I složeni u tri reda. Gornji, cilindrični dio peći morao je imati 8 zaobljenih pećnjaka s ukrasnom pločom tipa Ia u jednom redu, što je ujedno i broj sačuvanih restauriranih pećnjaka. Sudeći prema prosječnoj visini stropa prostorija u dvorcu u kojima je s obzirom na pristup dimnjaku ova peć originalno i mogla stajati, čini se izvjesnim kako je gornji dio peći mogao imati dva reda od po 8 zaobljenih pećnjaka tipa I.<sup>234</sup> Prilagode li se ostali tipovi pećnjaka koji su činili gornje i bazne vijence kvadratnog dijela peći ovom osnovnom izračunu, kojem se pridoda i visina sačuvane noge peći, dobivene su slijedeće pretpostavljene dimenzije peći: visina: 320 cm, širina donjeg kvadratnog dijela peći 144 x 144 cm.<sup>235</sup> Konačno, pećnjaci se prema pretpostavljenoj idealnoj rekonstrukciji slažu ovim redoslijedom:

Baza: Peć je morala stajati na željeznom okviru s obzirom na sačuvanu šuplju keramičku nogu<sup>236</sup> peći, kojom su se originalno oblagale metalne šipke koje nose okvir.

I.red: Bazni pećnjaci, tipa II

II.red: Bazni pećnjaci, tipa I

III.red: Pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ib

IV.red: Pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ib

V.red: Pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ib

---

<sup>234</sup>U slučaju da se restauratorica odlučila rekonstruirati tri reda navedenih pećnjaka, završno krunište peći gotvo bi dodirivalo kasetirani drveni strop. Iako navedeni pećnjaci, kao uostalom niti čitav tzv. toranj peći nije isijavao po požar opasnu toplinu, tako da postoje brojni primjeri peći visokih preaktički do stropa, Čekalová se odlučila za varijantu od dva rekonstruirana reda. Naime, kao što je detaljno opisano u trećem poglavlju disertacije, kasnogotičke i renesansne peći obično vrlo jednostavno konstruirane, bez unutarnjih dimnih kanala. Gornji dio peći zagrijavan je, dakle, više ostatkom dima nego samom vatrom. Prikaze velikih ili visokih peći postavljenih u relativno malim prostorijama nalazimo naprimjer na drvorezu Benedikta Buchpindera iz 1488. godine (Hazlbauer 2003, 170), na drvorezu interijera patricijske kuće iz 2. pol. 16. stoljeća (Strauss 1969, sl. 34), na drvorezu H.Sasche iz pol.16.stol (Holl 1993, sl. 24) ili na prikazu gozbe – crtež H. S. Behama iz ciklusa «Mjeseci» (siječanj) datiranog oko 1520. godine (Hazlbauer 2003, 172). Peći čiji se gornji vijenac nalazi u samoj blizini drvenog stropa možemo vidjeti na drvorezu Ammana Josta iz 1568. godine – radionica proizvođača igala (Hazlbauer 2003, 177), na drvorezu «Gosti u gostionici» H.Sasche iz pol. 16. stoljeća (Holl 1993, sl. 24) ili na drvorezu iz 1493. g. s prikazom svađe bračnog para – bazelski tisak «Ritter von Thurn (Franz 1981, sl 22). Prema procjeni restauratora angažiranih na obnovi Velikog Tabora (zahvaljujem na podatku gđi. Blandi Matici), originalna visina stropa u palasu bila je tek za cca 10 cm viša od današnje. U ostalim prostorijama također je utvđena originalna hodna površina i situacija je približno ista, pa se prema tome rekonstrukcija peći na odabranu visinu čini barem u ovom segmentu ispravnom.

<sup>235</sup>Antony Čekalová 2007, 10.

<sup>236</sup>Restauratorica je usmeno upozoravala kako je vrlo vjerojatno moralo postojati više keramičkih noga peći, budući da se težina željeznog okvira raspoređuje na više metalnih šipki. Tijekom daljnjih arheoloških istraživanja pronađeni su ulomci koje je restauratorca naknadno pregledala i spojila. Slijepljeno je dovoljno ulomaka koji omogućuju restauraciju još jedne identične keramičke noge. Postupak će se provesti čim Muzej osigura sredstva, a noga dodati na jendru od keramikom neobloženih metalnih nogu rekonstruirane peći smještene u *palasu* dvorca.

- VI.red: Pećnjaci vijenca pravokutnog dijela peći, tipa III
- VII.red: Pećnjaci vijenca gornjeg reda pravokutnog dijela peći, tipa III
- VIII.red: Zaobljeni pećnjaci gornjeg reda vijenca cilindričnog dijela peći, tipa I – postavljeni na način da je motiv akantusa okrenut prema dolje
- IX.red: Zaobljeni pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ia
- X.red: Zaobljeni pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ia
- XI.red: Zaobljeni pećnjaci gornjeg reda vijenca cilindričnog dijela peći, tipa I - postavljeni na način da je motiv akantusa okrenut prema gore
- XII.red: Krunišni pećnjaci.<sup>237</sup>

Čekalová zaključuje kako su II. i VI. red mogli biti međusobno zamijenjeni. Naime, po njihovoj formi nemoguće je zaključiti da li su spomenuti pećnjaci bazni vijenci ili pećnjaci čine gornje vijence peći. Stoga su na peći postavljeni osobnim odabirom restauratorice vodeći računa o cjelokupnom estetskom dojmu peći.<sup>238</sup> Iako su izračuni restauratorice s obzirom na raspoložive podatke najvjerojatniji, isključivo sa znanstvenog gledišta mogu se dalje preispitivati. Ipak, s muzeološkog aspekta itekako je opravdano ovako velik broj međusobno povezane restaurirane građe prezentirati kao jednu cjelinu.<sup>239</sup>

Tabela 12. Prikaz zastupljenosti pojedinih tipova pećnjaka restauriranih iz originalnih ulomaka i broj njihovih replika.<sup>240</sup>

Tip pećnjaka	Broj restauriranih pećnjaka	Broj replika potrebnih za rekonstrukcijski

<sup>237</sup> Antony Čekalová 2007, 11.

<sup>238</sup> *Ibidem.*

<sup>239</sup> Imajući u vidu činjenicu da, izuzev vrlo vrijednih sačuvanih arhitektonskih elemenata, muzejski fundus i originalna unutrašnja oprema dvorca koja bi govorila o ukusu vlasnika praktički nedostaje, u obzir su prilikom pokušaja izrade plana budućeg stalnog postava i prezentacije života u dvorcu u velikoj mjeri uzeti originalni predmeti iz razdoblja kasnog srednjeg ali i ranog novog vijeka koji na svoj način svjedoče o dvorskoj svakodnevici, a dobiveni su arheološkim istraživanjima. Tako se u muzeološkoj prezentaciji ovog arhitektonski vrlo vrijednog prostora rekonstrukcija originalnih kaljevih grijaćih peći spajanjem brojnih ulomaka otkrivenih arheološkim istraživanjima javlja kao vrlo primamljiva mogućnost.

<sup>240</sup> Antony Čekalová 2007, 17.



		postupak
Noga	1	0
Pećnjak baznog vijenca peći, tipa II	6	4
Kutni pećnjak baznog vijenca peći, tipa V	1	0
Pećnjak baznog vijenca peći, tipa I	8	2
Kutni pećnjak baznog vijenca peći, tipa IV	1	0
Pećnjak s ravnom ukrasnom pločom tipa Ib	18	0
Kutni pećnjak s ravnom ukrasnom pločom tipa I	3	0
Mali pećnjak s ravnom ukrasnom pločom <sup>241</sup>	0	3
Zaobljeni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom tipa Ia	8	8
Pećnjak gornjeg vijenca pravokutnog dijela peći, tipa III	8	0
Kutni pećnjak gornjeg vijenca pravokutnog dijela peći, tipa III	1	0
Pećnjak gornjeg reda vijenca pravokutnog dijela peći, tipa II	7	0
Kutni pećnjak gornjeg vijenca pravokutnog dijela peći, tipa II	1	0
Zaobljeni pećnjak gornjeg reda vijenca cilindričnog dijela peći, tipa I	4	11
Zaobljeni pećnjak gornjeg reda vijenca cilindričnog dijela peći, ali korišten obrnuto postavljen na donjem redu cilindričnog dijela peći	0	15
Krunišni pećnjak	5	10
<b>Ukupno</b>	<b>73</b>	<b>53</b>

Najbliža analogija velikotaborskoj peći s dvorepim fantastičnim likom javlja se na peći iz dvorca Ottenstein u Austriji datiranoj u prvu polovicu 17. stoljeća (Franz 1981, sl. 638). Također polikromni, dvorepi fantastični lik gotovo identičan velikotaborskim primjercima prisutan je na prednjoj reljefnoj ploči kutnih pećnjaka na navedenoj peći. Pećnjaci su izrađeni od kalupa izrađenih u radionici Strobl (Franz 1981, 182). Tomas Strobl predstavlja jednog od najpoznatijih salzburških lončara/pećara, koji je djelovao u razdoblju druge polovice 16. stoljeća do svoje smrti 1622. godine. Zanimljiva je činjenica da se ovaj likovni prikaz, vrlo popularan na srednjovjekovnim pećnjacima, ponovno pojavljuje u renesansno-manirističkom izdanju na peći iz Velikog Tabora i peći

<sup>241</sup> Ovaj tip pećnjaka nije naveden u prethodnoj tablici budući da ga među originalnim ulomcima pronalazimo u formi kutnog pećnjaka tipa I. Dakle, kutni pećnjak tipa I sastoji se od dvije ravne ukrasne reljefno ukrašene ploče postavljene pod kutom od 90°. Jedna ukrasna ploča istih je dimenzija i ukrašena je s identičnim dvorepim stvorenjem kao tipovi pećnjaka I a i b, dok je druga ploča dvostruko uža i, iako također predstavlja dvorepo biće, riječ je o drugačijem reljefu i kalupu. Restauratorica Čekalova ispravno je pretpostavila kako je morao postojati dvostruko uža pećnjak s istim motivom i u samostalnoj a ne isključivo kutnoj formi budući da prilikom slaganja peći završni, uz zid postavljen pećnjak na kraju svakog drugog reda pećnjaka mora nužno biti dvostruko uža od ostalih pećnjaka u redu. Kako bi riješila ovaj problem, restauratorica je izradila replike tri završna pećnjaka koji su nedostajali koristeći se uskom prednjom pločom postojećeg kutnog pećnjaka. (Antony Čekalová 2007, 1)

iz radionice Strobl. Prikazi dvorepe žene javljaju se na pećnjacima vrlo rano, od 14. st. na dalje (Tauber 1980, 329, sl. 238-5),<sup>242</sup> a prisutni su tijekom 15. st. u različitim dijelovima srednje Europe, kada se uglavnom javljaju kao centralna figura na prednjoj ukrasnoj ploči pećnjaka (Byrch *et al.* 1990, kat. 86; Pavlík *et al.* 2004, kat. 505-519; Magyar 1991, kat. 403; Kaufmann *et al.* 1994, kat. 63-65; Voit, Holl 1963, sl. 13). Sudeći prema ikonografiji likovnih prikaza na pećnjacima, na ovaj način mogla se uprizoriti sirena, vila Meluzina iz istoimene srednjovjekovne legende a slično se je u renesansnoj umjetnosti prikazivala i Skila (Škiljan 2007, 61-68).<sup>243</sup> Tijekom 16. stoljeća uglavnom preuzimaju ulogu sporedne dekoracije, najčešće na krunišnim pećnjacima. Reljefnim motivima karakterističnim za razdoblje renesanse pripada i pećnjak kruništa peći s prikazom ženskog lika u renesansnoj odjeći bez sačuvane glave, koji u raširenim rukama drži riblje repove s utvrde Donja Stubica, o čemu će biti još govora u zasebnom poglavlju. Nalaz pećnjaka s reljefnim prikazom sirene spominje se i među nalazima iz varaždinskog Starog grada (Klemm *et al.* 2008, 30), a analiziran je prilikom uvida u građu Gradskog muzeja Varaždin za potrebe pisanja disertacije. Svi ostali ukrasni elementi koje je majstor velikotaborske peći ukomponirao u svoje kalupe karakteristični su repertoar na pećnjacima druge polovice 16. i 17. stoljeća.

#### 7.5.2. Skupina zeleno glaziranih ulomaka pećnjaka na kojima prevladava osnovni tapetni ukras s kanelurama – Zelena peć (sl. 60)

---

<sup>242</sup>Javljaju se vrlo rano i na ugarskom prostoru, poput primjerka iz Pomáza koji se datira u 14. st. (Kolba 2005, 22).

<sup>243</sup>Zanimljivo je naglasiti da tzv. motiv morske djeve spada u najučestalije teme čeških srednjovjekovnih pećnjaka (Pavlík *et al.* 2004, 79). Češki primjerci pećnjaka s reljefnim prikazima žene s donjim dijelom tijela poput ribe svrstani su u tri skupine: okrunjena morska djeva (Pavlík *et al.* 2004, kat. 505-507), torzo kraljevine s ribama (Pavlík *et al.* 2004, kat. 508-511) i kraljevna koju proždiru ribe (Pavlík *et al.* 2004, kat. 512-519; Brych *et al.* 1990, 41, kat. 86). Dakle, radi se o prikazima žene s krunom, s (u većini slučajeva nagim) ženskim torzom, te dva riblja repa. Kada je prikazana odjevena, po odjeći se također razabire njezin kraljevski / plemićki status. Na svim pećnjacima lik ima raširene ruke, postavljene u razini ramena u kojima drži riblje repove. Dakle, motiv je ipak svrstan u tri skupine budući da može biti prikazan drugačije u pogledu nekoliko detalja. Okrunjena morska djeva prikazana je na način da gornji ženski dio tijela kontinuirano prelazi u dva riblja repa, i tako prikazana ona u potpunosti odgovara brojnim romaničkim prikazima sirene. Prikaz torza kraljevine s ribama razlikuje se od okrunjene morske djeve tako što ima jasno odvojeni ženski torzo od ribljega tijela. Treći tip je kraljevna proždirana ribama, gdje dvije ribe proždiru čitavi njezin lik. Fantastičnost scene ističe mirni nasmijani izraz žene i dramatično razdvojene riblje njuške pune zubiju (Pavlík *et al.* 2004, 80). Sve su to uglavnom pećnjaci s prednjim dijelom u obliku kvadratne ploče, ukrašene sa spomenutim reljefima, datirani u drugu polovicu 15. st., odnosno 1500. godinu. Ne isključuje se mogućnost da opeke s torzom kraljevine s ribama i kraljevine proždiranu ribama ne predstavljaju ilustracije za sada nepoznate legende i nerazjašnjen simbol. Posebno zbunjuje pećnjak s osnovnim motivom u obliku torza kraljevine s ribama koji ima trokutasto polje na vrhu s malim pojednostavljenim ali dobro vidljivim reljefom morske djeve s jednim repom ali bez krune (Pavlík *et al.* 2004, 80).

Peć je bila izrađena od 132 ulomka srednje grube gline, crvenkaste boje pečenja sa sitnim primjesama čestica pijeska i samljevenog keramičkog crijepa veličine do 2 mm umjerene do učestale zastupljenosti. Ulomci su premazani prozirnom zelenom olovnom mrljastom glazurom bez engobe. Boja pečene glazure ovisno o temperaturi i položaju u peći pri pečenju te stupnju oksidacije varira od zeleno smeđe do tamnozeleno nijanse. Izdvojeni su zasebni tipovi pećnjaka navedeni u tabeli 12.

Tabela 13. Skupina zeleno glaziranih ulomaka pećnjaka na kojima prevladava osnovni tapetni ukras s kanelurama – Zelena peć

	Tip pećnjaka	Motiv	Glazura	
1	Restaurirani krunišni zaobljeni pećnjak	Perforirana mreža	Prozirna glazura	zelena
2	Restaurirani zaobljeni pećnjak gornjeg vijenca cilindričnog dijela peći, tip Ia	<i>Akantus</i> , arkade	Prozirna glazura	zelena
3	Restaurirani zaobljeni pećnjak donjeg vijenca cilindričnog dijela peći, tip Ib <sup>244</sup>	<i>Akantus</i> , slijepe niše	Prozirna glazura	zelena
4	Restaurirani zaobljeni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip Ia	Floralno-geometrijski ukras na kaneliranoj pozadini	Prozirna glazura	zelena
6	Restaurirani pećnjak gornjeg reda vijenca pravokutnog dijela peći, tip II	<i>Akantus</i>	Prozirna glazura	zelena
7	Restaurirani kutni pećnjak gornjeg reda vijenca pravokutnog dijela peći, tipa I (kutna verzija pećnjaka gornjeg vijenca tip II)	<i>Akantus</i>	Prozirna glazura	zelena
8	Ugaona heraldička ploča <sup>245</sup>	Dvoglavi orao	Prozirna glazura	zelena
9	Restaurirani pećnjak s ravnom	Floralno-	Prozirna	zelena

<sup>244</sup>Prema zapažanjima restauratorice, pećnjak Ib je istog oblika i motiva kao zaobljeni pećnjak gornjeg vijenca cilindričnog dijela peći, tipa Ia, samo suprotno okrenut, s većim razmakom između rebara, prema: Antony Čekalová 2011, 3.

<sup>245</sup>Termin *ugaona heraldička ploča* koji se prvi puta upotrebljava T. Stahuljak pri obradi susedgradskih i samoborskih pećnjaka (Stahuljak, Klobučar 1957) nije zastupljen u tipologiji E. Roth Heege. Termin koji bi odgovarao ovom tipu pećnjaka svakako je *složeni kutni pećnjak* (*Gesims – Eckkachel*) kako je svrstan donjostubički primjer u narednom poglavlju, ili ga možemo svrstati u skupinu *kutnih pećnjaka raznolikih oblika* (*Eckkachel – Sonderform*). Naime, ugaona heraldička ploča zapravo je dio kutnog pećnjaka gornjeg reda vijenca pravokutnog dijela peći, tipa I (kutna verzija pećnjaka gornjeg vijenca tipa II).

	prednjom ukrasnom pločom, tip Ib	geometrijski ukras na kaneliranoj pozadini – ukras identičan tipu Ia, međutim pećnjak ima pridodan letvičasti okvir	glazura	
10	Pećnjak s ravnom ukrasnom pločom, tip Ic (završni pećnjak s u pola manjom dužinom od tipa Ib)	Floralno-geometrijski ukras na kaneliranoj pozadini	Prozirna glazura	zelena
11	Kutni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip II (kutna verzija sastavljena od tipa Ia i c)	Floralno-geometrijski ukras na kaneliranoj pozadini	Prozirna glazura	zelena
12	Restaurirani bazni pećnjak, tip I	<i>Akantus</i> , geometrijski ukras	Prozirna glazura	zelena
13	Restaurirani kutni pećnjak baznog vijenca peći, tip III (kutna verzija baznog pećnjaka tipa I)	<i>Akantus</i> , geometrijski ukras	Prozirna glazura	zelena

Izrada idealnog rekonstrukcijskog crteža tzv. zelene tapetne peći s jednog aspekta je olakšana činjenicom da restaurirani tipovi pećnjaka zasigurno spadaju u najčešći repertoar renesansno-baroknih kaljevih peći na čitavom europskom prostoru uporabe kaljevih peći. Ovakav tip tapetnih peći sačuvan je *in situ* na više lokacija. Prostorno i vremenski najbliža je peć iz Graza (Oratorium des Grazer Domes) datirana u drugu polovicu 16. stoljeća (Franz 1981, sl. 630), koja sasvim odgovara predloženom rekonstrukcijskom crtežu restauratorice s nešto drugačijom perforiranom mrežom na krunišnim pećnjacima. Sačuvana peć iz Graza smještena je na zidanom temelju. Međutim, u V. Taboru nema nalaza ostataka zidanih temelja peći osim kod peći na prvom katu palasa i na prvom katu kule D, gdje je danas također situirana novo prigradena mlađa peć.<sup>246</sup> Također, među nalazima ulomaka nije uočen niti jedan koji bi sugerirao ostatke šuplje keramičke noge. Stoga je prihvaćeno najjednostavnije predloženo rješenje - izrada metalnog okvira. Dimenzije čitave peći ovisile su o lokaciji

<sup>246</sup> Prilikom izrade pretpostavljenih rekonstrukcijskih crteža izvršene su brojne konzultacije s restauratorima iz Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu. Zahvaljujem na informacijama o poziciji nalaza ostataka zidanih temelja kaljevih peći gđama. Blandi Matici, Editi Šurini i Krasanki Mayer. S obzirom na tempo izgradnje pojedinih kula kao i vrijeme njihove adaptacije za stanovanje, restauratorice predlažu kako niti jedna od rekonstruiranih peći nije originalno stajala na dimnim otvorima gdje su zabilježeni zidani ostaci postolja. Jedno željezno postolje pronađeno je dislocirano tijekom restauratorskih istraživanja početkom 2009. Godine, što potvrđuje korištenje željeznih okvira pri izgradnji peći u V. Taboru.

dimnjaka i smještaju stropnog svoda. Može se prihvatiti pretpostavka kako je peć bila vidljiva samo s dvije strane, smještena u kutu sobe. Pogled s tri strane nije moguć zbog kutnog položaja dimnjaka i ložišta. Pretpostavljeni izgled i dimenzije peći restoratorica je izračunala zahvaljujući dovoljnom broju sačuvanih pećnjaka baznog vijenca peći. Restaurirano je 9 pećnjaka, od toga 1 kutna verzija navedenog tipa. Slože li se bazni pećnjaci jedan do drugog minimalna dužina baznog reda sa svake strane je 133 – 135 cm (Antony Čekalová 2011, 14). Zatim slijede četiri reda pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa Ib i c. Sačuvani su ulomci minimalno 26 pećnjaka (uključujući 2 kutna pećnjaka sastavljena od prednje ploče tipa b i c). Budući da su dimenzije pećnjaka tog tipa 25,5 x 25,5 cm, i uzevši u obzir dimenzije baze, najmanji broj pećnjaka u jednom redu je 9,5 (8 pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa Ib, + 1 kutni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa II i 1 pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa Ic) (Antony Čekalová 2011, 14). S najmanje 26 pećnjaka dobiti će se minimalno 4 reda, a upravo takav raspored odgovara gore navedenoj analognoj peći. Donji kvadratni dio peći završen je redom pećnjaka gornjeg reda vijenca pravokutnog dijela peći, tipa II s kutnim pećnjakom gornjeg reda vijenca pravokutnog dijela peći, tipa I s heraldičkom pločom. Pronađeni su ulomci četiri pećnjaka vijenca i jednog kutnog pećnjaka s dvoglavim orlom, a njihove dimenzije odgovaraju dimenzijama sačuvanog reda baznih pećnjaka (Antony Čekalová 2011, 14). Gornji cilindrični dio peći obrubljen je s redom pećnjaka gornjeg vijenca cilindričnog dijela peći, tipa Ia a donji cilindrični dio peći obrubljen je s redom pećnjaka gornjeg vijenca cilindričnog dijela peći, tipa Ib. Sylva Čekalová zaključuje kako njihova razlika u oblikovanju rebra svjedoči kako su prvi smješteni u donjem, a drugi u gornjem vijencu (Antony Čekalová 2011, 14). Ako se složi 15 pećnjaka vijenca dobije se vrijednost od 104 cm na donjem i 98 cm na gornjem rubu (Antony Čekalová 2011, 14). Čitavi toranj peći morao je biti sagrađen od zaobljeni pećnjak gornjeg vijenca cilindričnog dijela peći, tipa Ia, kojih je u samom materijalu determinirano minimalno 22 komada. Složi li se 14 pećnjaka u jedan red, dobije se promjer kruga od 94 cm. Analogna peć iz Graza ima četiri reda zaobljenih pećnjaka gornjeg, cilindričnog dijela peći. Restoratorica pretpostavlja kako je i velikotaborska peć mogla biti podjednako visoka, budući da stropovi prostorija u kojima je originalno mogla stajati peć imaju dovoljnu visinu. Međutim, prostoriji na prvom katu kule D u kojoj je prema mišljenju restoratora navedena peć mogla originalno stajati, te u kojoj je u konačni i izvedena planirana rekonstrukcija, u baroknom razdoblju pridodani su svodovi koji onemogućuju izgradnju

peći na navedenu visinu. Stoga su u rekonstruirana samo tri reda navedenih pećnjaka (Antony Čekalová 2011, 14). Pridoda li se ovom izračunu red sačuvanih krunišnih pećnjaka, peć ima slijedeće dimenzije: visina 295 cm, dimenzije baze 133 x 133 cm, visina donjeg, kvadratnog dijela peći uključujući okvir s nogama je 160 cm, a visina nastavka 135 cm (Antony Čekalová 2011, 14).

Konačno, pećnjaci se prema pretpostavljenoj idealnoj rekonstrukciji slažu ovim redoslijedom:

- Baza: Peć je morala stajati na željeznom okviru<sup>247</sup>
- I.red: Bazni pećnjaci, tipa I
- II.red: Pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ib
- III.red: Pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ib
- IV.red: Pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ib
- V.red: Pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ib
- VI.red: Pećnjaci vijenca pravokutnog dijela peći, tipa II
- VII.red: Zaobljeni pećnjaci gornjeg reda vijenca cilindričnog dijela peći, tipa I – postavljeni na način da je motiv akantusa okrenut prema dolje
- VIII.red: Zaobljeni pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ia
- IX.red: Zaobljeni pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ia
- X.red: Zaobljeni pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom, tipa Ia
- XI.red: Zaobljeni pećnjaci gornjeg reda vijenca cilindričnog dijela peći, tipa I - postavljeni na način da je motiv akantusa okrenut prema gore
- XII.red: Krunišni pećnjaci.<sup>248</sup>

---

<sup>247</sup>Prema rekonstrukcijskom crtežu S. Čekalove željezne su noge izrađene glatke, četvrtastog profila, raskovane na donjem kraju. Željezni okviri za obje rekonstruirane peći izradio je muzejski preparator Tomislav Drempetić Hrčić. Noge su klasično kovane, crna površina postignuta je tehnikom stavljanja usijanog željeza ukantu s uljem. Dijelovi koji se ne vide (gornja konstrukcija okvira i limovi), zaštićeni su suvremenom crnom bojom. Peći sagrađene na okviru saželjeznim glatkim nogama nalazimo u Salzburgu - Schloß Eferding (peć datirana 1580., i peć iz 1585.), (Fraz 1981 sl. 346, 363), u Nürnbergu (peć datirana 1540. i 1550.) (Fraz 1981, sl. 269, 276) kao i npr. kod peći s kraja 17. stoljeća iz Innsbrucka - Schloß Ambras (Fraz 1981, sl. 449).

Iako je ranije u tekstu naglašena sličnost peći iz Graza, tapetni ukras tzv. zelene velikotaborske peći ima nebrojeno puno analogija. Očito je riječ o peći koja je bila ekonomski lako dostupna. Činjenica da se u velikotaborskoj građi nailazi na čak tri različite peći ukrašene identičnim osnovnim ukrasom govori u prilog navedenoj tvrdnji. Riječ je o izdvojenim skupinama pećnjaka bez glazure, ali i skupini crno glaziranih pećnjaka također ukrašenim istim motivom koje će se obraditi dalje u tekstu (Škiljan 2007, 98, kat. 102). Možda treba izdvojiti tek prostorno najbliže analogije. Pećnjaci, koji se okvirno datiraju u drugu polovicu 16. st. iz Samobora i Ljubljane (Stahuljak, Klobučar 1958, 217, kat. 29 a i b; *Ljubljanski grad.* 1994, 130-133, kat. 115-119) također imaju četiri cvijeta na suprotnim stranama su uokvirena vitičastom linijom (gotskim lukom) i kanelirani fond (Škiljan 2007, 98, kat. 102). Treba imati na umu da nalaza pojedinačnih pećnjaka ili ulomaka pećnjaka s navedenim ukrasom, poput onog iz Salzburga (Franz 1981, sl. 632) ima nebrojeno mnogo. Peć iz Graza nije jedini primjer navedenog osnovnog tipa peći sačuvanog *in situ*. U Hrvatskoj se ovaj karakteristični tapetni uzorak među objavljenom građom prepoznaje u nalazima s utvrde Čanjevo (Čimin 2008, 188, T 21, 3, 6). Peć koja je nekad stajala u starom gradu Pišece u Sloveniji također izgledom odgovara velikotaborskoj a njezin izgled je foto dokumentiran (*Ljubljanski grad.*, 79). Zapravo, najbliže analogije velikotaborskim nalazima opet su determinirani prvenstveno u građi dobivenoj na uvid u Pokrajinskom muzeju Celje.

### 7.5.3. Skupina višebojno glaziranih ulomaka pećnjaka na kojima prevladava osnovni floralno-vegetabilni ukras cvijeta u rombu – Višebojna peć (sl. 61)

Ukupno 103 ulomka od srednje grube gline, svijetle oker – crvenkaste boje<sup>249</sup> pečenja sa sitnim primjesama čestica pijeska i samljevenog keramičkog crijepa veličine do 2 mm umjerene do učestale zastupljenosti izdvojeno je u navedenu skupinu. Pojedini detalji na reljefu su prije nanošenja osnovnih glazura premazani svijetlo oker engobom. Prisutne su prozirna olovna glazura sa svijetlom engobnom podlogom (tzv. svijetla glazura),

---

<sup>248</sup> Antony Čekalová 2011, 14.

<sup>249</sup> Boja pečene gline varira, ovisno o temperature pečenja i stupnju oksidacije, od svijetlooker do svijetlocrvenkaste. Negdje se pojavljuje sekundarna zadimljenost keramike, dakle crijep je dobio boju u rasponu od sive do crne.

prozirna žuta olovna glazura s engobnom podlogom i bez nje (žuta glazura), prozirna zelena olovna glazura bez engobe (zelena glazura), prozirna plava olovna glazura bez engobe (tamnoplava glazura), neprozirna smeđe-ljubičasta olovna glazura (smeđe-ljubičasta glazura), neprozirna ultra marin olovna glazura (tirkizna glazura), hrđavo smeđa neprozirna olovna glazura (hrđavo smeđa glazura) i tzv. bijelo plava neprozirna olovna glazura u kojoj se prekrivaju slojevi bijele neprozirne i tamnoplave prozirne glazure. Utvrđeni su zasebni tipovi pećnjaka prezentirani dalje u tekstu uz pomoć tabele.

Tabela 14. Skupina višebojno glaziranih ulomaka pećnjaka na kojima prevladava osnovni floralno-vegetabilni ukras cvijeta u rombu – Višebojna peć

Tip pećnjaka	Motiv	Glazura
1 Restaurirani zaobljeni pećnjak gornjeg vijenca cilindričnog dijela peći, tipa I <sup>250</sup>	<i>Akantus</i> , geometrijski motiv	Varijante kombinacija glazura: Tip B, Tip C, Tip D, Tip E <sup>251</sup>
2 Restaurirani zaobljeni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa Ia	<i>Akantus</i> , glatka kalota	Varijanta tipa B <sup>252</sup>
3 Restaurirani zaobljeni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa Ib <sup>253</sup>	<i>Akantus</i> , glatka kalota	Varijante kombinacija glazura: Tip A, Tip B, Tip C, Tip D
5 Restaurirani pećnjak donjeg reda vijenca cilindričnog dijela peći, tipa II	<i>Akantus</i> , <i>voluta</i> <sup>254</sup>	Različite kombinacije svih zastupljenih glazura
6 Restaurirani pećnjak gornjeg reda vijenca kvadratnog dijela peći, tipa III	<i>Akantus</i> , geometrijski motiv	Varijante kombinacija glazura: Tip A i B
7 Restaurirani kutni pećnjak gornjeg	<i>Akantus</i> ,	Varijante

<sup>250</sup> Prema stručnom izvješću restauratorice, nisu pronađeni ulomci donjeg dijela pećnjaka, već je rekonstruiran prema analognom nalazu pećnjaka iz Susedgrada (Stahuljak, Klobučar 1958, 215, kat. 22 a, b): Antony Čekalová 2011, 10.

<sup>251</sup> Više o svakoj pojedinoj varijanti vidi u: Antony Čekalová 2011, 7-10.

<sup>252</sup> Restauratorica pretpostavlja kako je da je ovaj tip pećnjaka također imao više varijanti boja. Nažalost, pronađen je samo jedan fragment toga tipa i njegova kombinacija boja podsjeća na varijantu tipa B. Boja ruba središnje kalote nije sigurna: Antony Čekalová 2011, 10.

<sup>253</sup> Pećnjak je identičan zaobljenom pećnjaku s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip Ia, a razlikuje se tek po detaljima vijenca stiliziranog akantusova lišća uokolo kalote.

<sup>254</sup> Motiv ovog tipa pećnjaka nije u potpunosti sačuvan. Pronađen je tek jedan ulomak koji pripada desnoj strani pećnjaka, a ima reljef volute. Analogan pećnjak pronađen je u Ljubljanskom gradu (*Ljubljanski grad...* 1994, kat. 45). Motiv volute na ljubljanskom primjerku razvija se u grančicu s lišćem. Restauratorica je nepoznati dio reljefnog ukrasa rekonstruirala prema navedenom primjeru. „Središnji dio za kojinedostaju analogije ostavili smo gladak, bez reljefa, da se jasno vidi što se u rekonstrukciji još može promijeniti nakon novih nalaza drugih fragmenata ili boljih analogija“, prema: Antony Čekalová 2011, 10.



	reda vijenca kvadratnog dijela peći, tipa I (kutna varijanta tipa I)	geometrijski motiv	kombinacija glazura: Tip A i B
8	Restaurirani pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa II (malih dimenzija)	Akantus, kalota	Zelena, svijetla glazura, žuta prozirna, tamnoplava,
9	Restaurirani kutni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa II (kutna varijanta tipa II)	Akantus, kalota	Zelena, svijetla glazura, žuta prozirna, tamnoplava,
10	Restaurirani pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa IIIa i b	Floralno-vegetabilno-geometrijski motiv	Varijante kombinacija glazura: Tip A, Tip B, Tip C, Tip D
11	Restaurirani kutni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa III (kutna varijanta tipa III)	Floralno-vegetabilno-geometrijski motiv	
12	Restaurirani pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa IV	Floralno-vegetabilno-geometrijski motiv	Varijante kombinacija glazura: Tip A, Tip B, Tip C, Tip D
13	Restaurirani kutni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa IV (kutna varijanta tipa IV)	Floralno-vegetabilno-geometrijski motiv	
14	Restaurirani bazni pećnjak <sup>255</sup> (identičan poput pećnjaka gornjeg reda vijenca kvadratnog dijela peći, tipa III)	Akantus, geometrijski motiv	Varijante kombinacija glazura: Tip A i B

U pokušaju izrade idealnog rekonstruiranog izgleda višebojne peći naišlo se na brojne nedoumice. Već pri prvom uvidu u tabelu determiniranih tipova višebojne peći jasno je vidljivo kako postoji niz pitanja vezanih prvenstveno uz različite kombinacije glazura na pojedinim detaljima pojedinih tipova pećnjaka, ali i uz sami reljefni ukras. Ipak, izradu idealnog rekonstrukcijskog crteža bilo je moguće započeti zahvaljujući dobivenim osnovnim dimenzijama donjeg kvadratnog dijela od kojeg je pronađeno najviše elemenata. Nalazi iz gornjeg dijela relativno su malobrojni, dakle njegova visina izvedena je, osim od dimenzija pojedinih pećnjaka i proporcija donjeg dijela, oslanjajući se u velikoj mjeri na analogne primjere peći u susjednim zemljama. Ovakav pristup, dakako, uvijek se lako može podvrći znanstvenoj i stručnoj kritici. Kao što je to slučaj kod prethodne dvije peći, i ova peć je vidljiva samo sa dvije strane, jer kutni položaj dimnjaka i ložište onemogućuju pogled s tri strane. S obzirom na naknadno dodane

<sup>255</sup>Budući da je trenutno otkriven samo jedan tip pećnjaka vijenca donjeg dijela peći, restauratorica je praktički tek pretpostavila kako je isti tip pećnjaka činio i bazni vijenac i gornji vijenac kvadratnog dijela peći, samo položen na dva različita načina – ukras akantusa okrenut prema gore ili dolje.

barokne svodove u prostoriji predviđenoj za rekonstrukciju, jedna strana peći produžena je kako bi os tijela peći bila ista kao os lunete (Antony Čekalová 2011, 15). Najbrojniji i najbolje sačuvani su pećnjaci s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa III a i b. Sačuvano je najmanje 14 pećnjaka, uključujući dva tordirana kutna pećnjaka i jedan uski pećnjak tipa III b. To je i brojem i prisutnošću dvaju kutnih pećnjaka previše da bi mogli biti smješteni u samo jedan red. Dakle restauratorica je logično zaključila kako su morala biti minimalno dva reda pećnjaka tog tipa (Antony Čekalová 2011, 15). Dimenzije pećnjaka s kalotom (tip II) 20,5 cm, odgovaraju dimenzijama kraće strane pećnjaka tipa IV. Sačuvane rupe za pećarsko montiranje ukazale su da je pećnjak tipa IV bio okrenut kratkom stranom prema gore. Zbog različitih dimenzija pojedinih tipova pećnjaka nije ih bilo moguće međusobno kombinirati u jednom redu. Stoga je restauratorica od pećnjaka tipa IV restaurirala 12 pećnjaka. Čekalová pretpostavlja kako je originalno peć s obje strane bila istih dimenzija i nije bila s desne strane duža kao što je to bilo nužno u sadašnjoj muzeološkoj prezentaciji zbog osi barokne lunete. Dvanaest komada rekonstruiranih pećnjaka navedenog tipa dovoljna je količina za jedan red, s tim da nedostaje jedan kutni pećnjak i dvije polovice koje su vjerojatno bile djelomično stavljene u zid. Dokaz za postojanje tipa pećnjaka u obliku odrezanih polovica osnovnog tipa pronalazimo u ulomku s odrezanim rubom po sredini kalote. Ovaj tip pećnjaka zasigurno je bio stavljen na kraju reda, uz zid. Čekalová zaključuje kako dimenzije donjeg kvadratnog dijela peći zbog položaja dimnjaka i zbog broja sačuvanih pećnjaka nisu mogle biti manje od predloženih (Antony Čekalová 2011, 15). Za rekonstrukciju gornjeg dijela peći odlučujući su bili promjeri pojedinih redova koji su ograničeni zaobljenjem pećnjaka i njihovim dimenzijama. Promjer prvog vijenca (pećnjaci donjeg reda vijenca cilindričnog dijela peći, tip II) je 115 cm na donjem rubu i 104 cm na gornjem rubu (sastavljen od 13 pećnjaka). Promjer redova zaobljenih pećnjaka s kalotom (zaobljeni pećnjaci s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip I a i b) koji stvaraju tijelo gornjeg dijela peći je 100 cm (sastavljen od 12 pećnjaka). Promjer gornjeg vijenca (sastavljen od zaobljenih pećnjaka gornjeg vijenca cilindričnog dijela peći, tip I) je 100 cm na donjem rubu i 115 cm na gornjem rubu (također 12 pećnjaka u krugu). Budući da imamo četiri varijante boja zaobljenih pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip I i samo jedan primjerak boja tipa I b (iako je vjerojatno također postojao u višebojnim kombinacijama), čija se dvostruka tipizacija razlikuje samo u reljefu oko kalote, Čekalová se odlučila za izmjenjivanje tih dvaju tipova po redovima<sup>256</sup>. Visinu

---

<sup>256</sup> „Kako bi postojala jedna kombinacija glazura za svaki tip, a druga bi razlika bila samo u reljefu,

gornjeg cilindričnog dijela peći ograničava kasnije nadograđen barokni svod. Ako pogledamo analogije tog tipa peći, nalazimo obično gornji dio proporcionalno viši od donjeg ili barem istih dimenzija. Primjere peći sačuvanih *in situ*: peć iz Innsbrucka koju je izradio Philipp Gantner 1626. godine (Franz 1981, sl. 446) sastavljena je iz identičnih pećnjaka tipa III. Primjer peći također sačuvane *in situ*, smještene u viteškoj dvorani Rigersburga iz druge polovice 16. st., a izrađene prema modelima salzburške radionice (Franz 1981, 178, sl. 22) sagrađena je od pećnjaka s reljefnim ukrasom prazne kalote. Primjer peći sastavljene od pećnjaka tipa III i IV nalazimo u dvorcu Reichersbeuern bei Bad Tölz (Gebhard 1988, 17). U sadašnjoj rekonstrukciji stavljeni su četiri reda pećnjaka s kalotom, jer bi peć s tri reda pećnjaka izgledala disproporcionalno, a pet redova se u sadašnjoj situaciji sa svodom ne bi moglo smjestiti. Dakle dok postoji dosta točna predodžbu o dimenzijama pojedinih redova, njihov raspored nije sasvim siguran, redovi (izuzevši vijence) bi se mogli kombinirati i na drugi način. Sadašnji raspored redova zasigurno predstavlja tek idealnu rekonstrukciju. Dimenzije peći nakon rekonstrukcije su slijedeće: visina 308 cm, baza 163 x 188 cm, kvadratni dio peći 158 x 180 cm, visina donjeg dijela uključujući željezni okvir i noge 170 cm, visina gornjeg, cilindričnog dijela 138 cm.<sup>257</sup>

Konačno, pećnjaci se prema pretpostavljenoj idealnoj rekonstrukciji slažu ovim redoslijedom:

Baza: Peć je morala stajati na željeznom okviru<sup>258</sup>

I.red: Bazni pećnjaci – identičan pećnjacima gornjeg reda vijenca kvadratnog dijela peći, tipa III pozicionirani na način da je motiv akantusa okrenut prema dolje

II.red: Pećnjaci s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip III a i b

III.red: Pećnjaci s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip IV

IV.red: Pećnjaci s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip III a i b

---

pretpostavljala bih izmjenjivanje obaju tipova u jednom redu. S obzirom na više kombinacija boja kod tipa VI, varijanta izmjenjivanje po redovima čini mi se vjerojatnija.“, prema: Antony Čekalová 2011, 16.

<sup>257</sup> Antony Čekalová 2011, 15-16.

<sup>258</sup> Za višebojnu peć restauratorica je predložila postolje s tordiranim nogama, budući da se tordiranje pojavljuje kao ukras na uglu kutnog pećnjaka donjeg dijela peći, prema: Antony Čekalová 2011, 13. Analognu situaciju, gdje se uz tordirane kutne pećnjake pojavljuju tordirane noge željeznog okvira, nalazimo na pećima u Nürnbergu (renesansna peć datirana 1520 – 1530, Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum, prema: Franz 1981, sl. 174), zatim na još jednoj renesansnoj peći iz 2. pol. 16. st., također iz Germanisches Nationalmuseuma u Nürnbergu (Franz 1981, sl. 194) ili u Zwickau (Sachsen Museum) na peći datiranoj u 1557. godinu (Franz 1981, sl. 196).

- V.red: Pećnjaci s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip II (malih dimenzija)
- VI.red: Pećnjaci gornjeg reda vijenca kvadratnog dijela peći, tip III pozicionirani na način da je motiv akantusa okrenut prema gore
- VII.red: Pećnjaci donjeg reda vijenca cilindričnog dijela peći, tip II
- VIII.red: Zaobljeni pećnjaci s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip Ia
- IX.red: Zaobljeni pećnjaci s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip Ia
- X.red: Zaobljeni pećnjaci s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip Ib
- XI.red: Zaobljeni pećnjaci s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tip Ia
- XII.red: Zaobljeni pećnjaci gornjeg vijenca cilindričnog dijela peći, tip I.<sup>259</sup>

Za zaobljene pećnjake gornjeg vijenca cilindričnog dijela peći, tipa I analogiju pronalazimo u materijalu sa starih gradova Susedgrada i Samobora ( Stahuljak, Klobučar 1958, 215, kat. 22 a, b), te građi s Ljubljanskog grada (*Ljubljanski grad...* 1994, kat. 23). Zaobljeni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa Ib podsjeća na nalaz iz Celjskog grada (*Drobci nekega vsakdana* 1997, 35, kat. 28). Analogiju pećnjaku donjeg reda vijenca cilindričnog dijela peći, tipa II također pronalazimo na Ljubljanskom gradu (*Ljubljanski grad...* 1994, kat. 45). Pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa IV svoje analogije pronalazi u dvorcu Reichersbeuern bei Bad Tölz (Gebhard 1988, 17) te materijalu sa starih gradova Susedgrada i Samobora (Stahuljak, Klobučar 1958, 216, kat. 25). Tip pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa IIIa i b nailazi se relativno često (Stahuljak, Klobučar 1958, 216, kat. 26; *Srednjeveško Celje* 2001, 201, 220, kat. 114,115; *Drobci nekega vsakdana* 1997, 32, sl. 19). Na utvrđi Čanjevo pronađen je isti motiv ali jednobožno glaziran (Čimin 2008, 187, T 20, 2,3; 188, T 21, 1). Analogiju za kutni pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, tipa II (kutna varijanta tipa II) s tordiranom trakom na samom uglu pronalazimo također na materijalu sa starih gradova Susedgrada i Samobora (Stahuljak, Klobučar 1958, 215, kat. 23a). Primjerak sličan pećnjak gornjeg reda vijenca kvadratnog dijela peći, tipa III za kojeg je restoratorica pretpostavila da je činio i bazni vijenac također nalazimo u slovenskom materijalu (*Drobci nekega vsakdana* 1997, kat. 27, sličan motiv

---

<sup>259</sup> Antony Čekalová 2011, 15-16.

kat. 26). Motiv medaljona okruženog akantusom sa stiliziranim ljiljanima (u literaturi se ovaj ukras navodi i kao palmeta) u uglovima, također je prisutan na kalupima za izradu pećnjaka poput velikotaborskog, datiranih u 17. stoljeće (Benker, Hagn 2002, 33, 34, kat. 25-30), odnosno jedan kalup datira se sa sigurnošću u 1617. godinu (Benker, Hagn 2002, 33, kat. 25). Po uzoru na gravuru Hendricka Goltziusa iz godine 1600. nastao je prikaz sv. Andrije na pećnjaku tipa C1 (prema Benker, Hagn 2002, 36). Ukrašeni su arkadama i akantusom u rozetama na donjem dijelu. Nije točno utvrđeno do kada se točno koristi navedeni motiv. Primjerak iz 1689. potječe iz Etlingena, ali svakako nije karakterističan za razdoblje baroka. Ukras na prednjoj ploči u obliku medaljona uokvirenog akantusom, s dvije vegetabilne vitice iznad i ispod centralnog motiva medaljona kakvog nailazimo primjerice na rekonstruiranoj tzv. višebojnoj velikotaborskoj peći, te nešto jednostavniju formu u skupini tamno glaziranih velikotaborskih pećnjaka, popularan je tijekom 17. stoljeća, posebice krajem stoljeća sudeći po nalazima kalupa (Benker, Hagn 2002, 36, kat. 34). U isto razdoblje datira se i kutni pećnjak s medaljonom (Benker, Hagn 2002, 36, kat. 23). vrlo sličan pećnjaku na višebojnoj velikotaborskoj peći, ali i na ostalim izdvojenim skupinama pećnjaka. I konačno, opet je nužno naglasiti kako je uvidom u građu Pokrajinskog muzeja Celje utvrđen velik broj ulomaka identičnih velikotaborskoj peći.

#### 7.5.4. Izrada replika i postupak izgradnje peći (sl. 51 – 58)

Kako bi se izgradila čitava peć, nužna je bila izrada keramičkih replika pećnjaka koji nedostaju. Iako su replike pečene u plinskoj peći, novi pećnjaci svih triju rekonstruiranih peći, kao što je to bio slučaj i sa željeznim postoljima, u potpunosti su izrađeni na tradicionalan način (Antony Čekalová 2007, 7). Za izradu keramičkih replika napravljeni su novi modeli pećnjaka, uvećani za 10% zbog skupljanja keramike pri pečenju. Od tih modela odliveni su gipsani kalupi. Replike su napravljene otiskivanjem glinenih ploča u gipsani kalup. Tako je dobivena prednja reljefno ukrašena ploča pećnjaka, na njezinu stražnju stranu pričvršćena su glinena rebra. Nakon sušenja, pećnjaci su ispečeni u plinskoj peći na temperaturi od cca 1000°C. Kako bi površina glazure što više odgovarala istrošenim glazurama originala, u suvremene glazure dodani su oksidi Cu, Mg, Cr, Co i Fe, te pepeo, pijesak i piljevine, te su replike djelomično ispečene u

redukcijskoj atmosferi. Gradnja peći odvija se također prema svim pravilima povijesnog načina gradnje kaljevih peći. Restaurirani pećnjaci i replike se slažu jedan pored drugog, te se međusobno povezuju metalnim sponama na stražnjim rebrima. Suvremena intervencija prepoznaje se u vidu unutrašnje nosive konstrukcije peći koju čine ploče od *ytonga*, a koje prate konstrukciju pećnjaka. Ytong se koristi zbog lakoće i činjenice da peć neće biti u funkciji, te se glina koja međusobno spaja pećnjake neće zapeći. Stoga je bilo nužno napraviti čvrstu unutrašnju konstrukciju na koju se slažu restaurirani pećnjaci. Svi pećnjaci i ploče od *ytonga* povezuju se isključivo glinom pomiješanom s pijeskom, materijalom tradicionalno korištenom u gradnji kaljevih peći. Fuge između pećnjaka oblikuju se u spomenutom vezivnom sredstvu – glini s pijeskom, koje se suši cca 30 dana. Vanjska površina ugrađenih pećnjaka se detaljno čisti od gline - vezivnog sredstva korištenog prilikom gradnje i priprema za izlaganje.

Budući da je pokušaj rekonstrukcije velikotaborskih peći prvi takav pokušaj u Hrvatskoj, svakako će biti podložan kritikama budućih istraživača. To se posebno odnosi na pitanja poput sigurne determinacije prostorije u dvorcu u kojoj su originalno stajale peći,<sup>260</sup> zatim pitanja dimenzije čitave peći – npr. kada je izračunat broj pećnjaka koji se mogu restaurirati i kada su posloženi kako bi po logici gradnje peći mogli stajati u prostoru. Kod zelene peći postojala je realna mogućnost rekonstrukcije 12 ali i 13 redova pećnjaka. Sličan je slučaj i s višebojnom peći. Možemo zaključiti kako su dane dimenzije prostorija (smještaj stropnog svoda koji je iz 18. a ne 16.-17. st) kao i lokacija dimnjaka tek djelomično riješile dilemu. I dok kod jednostavne zelene peći nije bilo puno nedoumica, raspored i način kombinacije pojedinih redova pećnjaka višebojne peći s obzirom na motiv bio je praktički stvar koju je restauratorica morala odlučiti sama. Na

---

<sup>260</sup> Prostorije u dvorcu pregrađivane su tijekom vremena kako bi se prilagodile ukusunovog doba i potrebama vlasnika. Tako je u jednoj odaji moglo u relativno kratkom vremenskom razdoblju stajati u slijedu i nekoliko kaljevih peći. Kaljeva peć s prikazom dvorepog bića zasigurno je stajala na vrlo reprezentativnom mjestu u dvorcu, tako da je smještaj ove peći u *palas* naišao na odobravanje restauratora iz HRZ-a i zaista se čini krajnje mogućom originalnom lokacijom peći. Peć je restaurirana na drugom katu palasa, jedinoj prostoriji koja je imala dimni otvor u vrijeme izgradnje peći, budući da je treći kat adaptiran za stanovanje u vrijeme baroka, a na prvom katu nalazi se krušna peć iz prve polovice 20. stoljeća. Zelena tapetna peć i višebojna peć bile su od početka planirane kao glavni izložak novog stalnog postava u sjevernomkrilu dvorca. Oboje prostorije, gdje su sada peći rekonstruirane (Zelena peć stapetnim motivom na prvom katu sjevernog krila - *soba br. 08.* prema *Idejnomoj projektu tlocrta 1. kata* i Višebojna peć s cvjetnim motivom na prvom katu u kuli D -*soba br. 10.* prema *Idejnomoj projektu tlocrta 1.kata*) predstavljaju jednu od mogućih pozicija gdje su ove peći zaista originalno mogle stajati. Međutim, također dolazi u obzir susjedna prostorija u kuli D (*br. 11.* prema *Idejnomoj projektu tlocrta*) gdje se danas nalazi klasicistička peć iz 19. stoljeća na zidanom postolju, zatim prva prostorija sjevernog krila (*soba br.07.* prema *Idejnomoj projektu tlocrta*), gdje također sadašnja situacija sa svodovima onemogućuje rekonstrukciju jedne ili druge peći, pa čak i prostorije na drugom katukule D koje su tijekom 17.-18. stoljeća također adaptirane za stanvanje.

tu odluku su svakako utjecale poznate analogije, proporcije pojedinih pećnjaka i sačuvane rupe za pećarsko montiranje koje su ukazivale na podatak kako se pećnjak morao ispravno pozicionirati u peći, ali i cjelokupni estetski dojam peći. Svaki prethodno naveden korak u postupku restauracije i rekonstrukcije zabilježen je fotografski i filmski, a cijeli rekonstrukcijski proces javnosti je predstavljen u obliku kratkog dokumentarnog filma koji se i danas prezentira u izložbenom postavu Dvora Veliki Tabor.<sup>261</sup>

## **8. ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVNJA I NALAZI PEĆNJAKA S LOKALITETA DONJA STUBICA – STARI GRAD**

### **8.1. Povijesni podaci**

Lokalitet Donja Stubica – Stari grad smješten je na sjevernim obroncima Medvednice, na povoljnom položaju od 209 m / nv u samom centru naselja koji dominira stubičkom kotlinom, s dobrim pogledom na goru Ivanščicu u smjeru sjeveroistoka. Nalazište čini središnje uzvišenje površine 2300 m<sup>2</sup> (60x40 m) okruženo umjetno iskopanim obrambenim jarkom.

Iako je utvrda tijekom stoljeća mijenjala gospodare, živo sjećanje mještana na vlasnika Franju Tahyja sačuvalo se je u nazivu lokaliteta *Tahijev grad*, *Tahijev breg* ili naprosto *Stari grad*. U stručnoj literaturi lokalitet prvi spominje Gjuro Szabo 1920. g., i navodi kako su vidljivi tek „ostaci grada“ koji je bio “utvrđeni grad s četiri kutne kule” (Szabo 1920, 49). U *Registru arheoloških nalazišta sjeverozapadne Hrvatske* nalazište se opisuje kao „gradište koje je sa sjeverne i istočne strane okruženo rječicom Topličicom, a s južne i zapadne omeđen je dubokim jarkom. Prema konfiguraciji terena razaznaje se četverokutni tlocrt s kutnim kulama“ (Registar 1997, 68, br. 119). Prilikom arheološkog rekognosciranja stubičkog kraja koje su proveli djelatnici Instituta za arheologiju u Zagrebu, definirani su “ulomci kasnosrednjovjekovne keramike i drobljeno sitno kamenje”, a Stari grad je prepoznat kao “srednjovjekovni utvrđeni grad, što je nužno

---

<sup>261</sup> S obzirom na informacije kojima autorica disertacije raspolaže iz osobnog iskustva prilikom svakodnevnog kontakta s posjetiteljima, čitav postupak prezentirana na ovaj način nailazi na jako dobre kritike i izvrstan odaziv brojnih posjetitelja Muzeja, što onih većeg ali i onih manjeg uzrasta.

potvrditi daljnjim istraživanjem” (Lipovac, Sekelj Ivančan 1993, 38-41). U *Catalogue of Medieval Sites in Continental Croatia* lokalitet se također navodi kao srednjovjekovna utvrda (Sekelj Ivančan 1995, 96, br. 14). Zatim je u studiji zaštite kulturne baštine Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu prilikom izrade *Prostornog plana (GUP) naselja Donja Stubica* lokalitet prepoznat kao arheološko nalazište koje je tek nužno zaštititi (GUP 1994, 82-83). Provedena arheološka istraživanja čiji se rezultati iznose u tekstu, pružili su dovoljno elemenata da se na prijedlog Ministarstva kulture, Konzervatorskog odjela u Krapini započne proces zaštite nalazišta. Autorica T. Tkalčec u magistarskom radu pod nazivom *Srednjovjekovna gradišta u Hrvatskoj* konstatira kako je vrlo vjerojatno riječ o kasnosrednjovjekovnom zidanom kaštelu.<sup>262</sup>

Premda se u povijesnim izvorima 1209. prvi puta spominje toponim Stubica, radilo se o posjedu s istim imenom koji je obuhvaćao prostor današnjeg gornjostubičkog i donjostubičkoga područja čiji je centar bila crkva sv. Jurja u Gornjoj Stubici. Tek u 14. stoljeću Donja Stubica se javlja kao treća važna točka, uz Gornju Stubicu i Susedgrad, na golemom susedgradsko – stubičkom vlastelinstvu koje se je počelo oblikovati pod vlašću Arlandijevaca od roda Aka (Čičko 2007, 27). Od 1342. godine Arlandijevci se razdvajaju na gornjostubičku lozu, koja od 15. st. nosi pridjevak *de Felseo Ztubicza*, i susedgradsko-donjostubičku (*Tot*). Prema prvom sačuvanom popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. godine, u Donjoj Stubici već postoji župa posvećena svetom Trojstvu (Buturac 1984, 66). Obitelj Tot vlasnik je stubičkog posjeda sve do 1439. g., kada postaje vlasništvo obitelji Henning, te prvi puta nailazimo na termin *castrum Also Ztubicza* ili *Ztubicza Inferior*. Obitelj Henning s prekidima ostaje vlasnicima susedgradsko-stubičkog vlastelinstva sve do početka 17. stoljeća. Nakon smrti posljednjeg muškog potomka spomenute obitelji, poslije 1502. g. očito nastupa dosta teško razdoblje na vlastelinstvu, budući da se u izvorima često spominje kako je „kaštel“ trošan. Zatim se, 1551. godine, vraćaju potomci Henningovaca po ženskoj liniji na posjed Stubicu i ubrzo obnavljaju ruševno feudalno zdanje. Ispod Starog grada je obrtničko naselje u kojem je 1567. godine živjelo 17 porodica „purgara“ (Čičko 2007, 40). Prema ispravi iz kraja 17. st., utvrda je imala stariji i noviji dio, te nekoliko kula (Čičko 2007, 40). Zanimljiv je i, doduše vjerojatno vrlo shematiziran, likovni prikaz utvrde u Donjoj Stubici na karti *Tabula Hungariae*, Lazarus, Ingostadt, iz 1528. godine.

---

<sup>262</sup> T. Tkalčec, *Srednjovjekovna gradišta u Hrvatskoj*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, 2004. (mentor: prof. dr. sc. Ž. Tomičić), str. 84.



U povijesnoj građi utvrda se spominje u pismu Jeronima Laškog koji traži dopuštenje od kralja da zbog lošeg i trošnog stanja spali „kaštel“ u Donjoj Stubici. Naime, u periodu anarhije i nestabilnih prilika na susedgradsko-stubičkom posjedu tijekom nemirnog 16. stoljeća, vlasnikom Susedgrada i Donje Stubice postaje 1540. godine kraljevski savjetnik Jeronim Laški. Iz spomenutog pisma Laškog kralju Ferdinandu saznajemo o lošem stanju kojeg je zatekao spomenute godine na vlastelinstvu, između ostalog i o izgledu feudalnog sijela koji je prema njegovom mišljenju u ruševnom stanju zbog trule građe, pa moli kralja da mu dopusti da ga spali, budući da (vjerojatno s obzirom na tursku opasnost) ionako nema velike potrebe za utvrdom u Stubici (Čičko 2007, 40). U pismu se utvrda Donja Stubica naziva “castellum also Zthwbycza” (Adamček 1968, 72). Naime, termin *castellum* uvijek se koristi za utvrdu Donja Stubica u izvorima tijekom čitavog 16. stoljeća, tako da se u historiografskim tekstovima za lokalitet Stari grad u Donjoj Stubici uvriježio termin *kaštel Donja Stubica*. Godine 1545. komora odobrava Luki Sekelju 2 640 guldena za popravak Stubice i Susedgrada<sup>263</sup> (Budak 1994, 121), a pet godina kasnije Sekelj je i sam dodao 640 florena “ad reformationem fortificationemque dictorum castris nostri Zomzedwara et castelli seu oppidi Alsozthubyca” (Budak 1994, 121). Budak s obzirom na ovaj podatak zaključuje kako je i stubičko trgovište bilo na neki način zaštićeno nekom vrstom zemljanog bedema i palisada, iako je možda izvjesnije, pogotovo s obzirom na saznanja dobivena arheološkim istraživanjima provedenim 2013. godine, da se ovaj podatak odnosi na samu utvrdu. Također, sudeći prema inventarima utvrde Donja Stubica sastavljenih 1566., 1568., 1569., i 1571. godine,<sup>264</sup> „kaštel“ je uz ratnu opremu (28 puški bradatica, jedan falkonet, jednu bačvu baruta za topove, 20 kugli za falkonete, 182 olovne i 144 željezne kugle za puške bradatice, četiri laka koplja itd.) imao i oskudno opremljen inventar (jedan stol, dva stolca, dvije škrinje u prizemlju kaštela itd.) (Čičko 2007, 41), te je točno naveden broj domaćih životinja vjerojatno smještenih u prostorima predviđenim za gospodarstvo.

Tijekom burnih događaja koji su prethodili Seljačkoj buni 1573. godine, saznajemo i za nemire koje su prouzrokovali naoružani kmetovi 1567. godine ispred donjostubičke utvrde. Naime, J. Adamček spomenute nemire interpretira *opsadom kaštela* (Adamček 1988, 350) uzrokovane nezadovoljstvom zbog rekmutacije desetine. O spomenutom

---

<sup>263</sup> Poznato je kako su sporadični osmanski pljačkaški upadi na prostor Hrvatskog zagorja dosegli vrhunac u bitci kod kaštela Konjščina upravo u spomenutom razdoblju.

<sup>264</sup> Kaštel je imao guske, 11 patki velikih i 10 malih, 8 kokoši, 2 kokota, 16 komada pilića, 8 goveda za vuču i dva bika, 13 krava i 4 junice (Čičko 2007, 41).

dogadaju saznajemo iz pisma provizora Stjepana Grdaka Ugarskoj komori 1567. godine: “Ovo doista mogu objaviti Vašim Gospodstvima da su sami kmetovi stubički u cjelini ustali oružanom rukom protiv nas, i pošto su zauzeli položaj nasuprot kaštelu, javili su nam da oni neće nikako dati spomenutu desetinu u naturi.” (*Neoregistrata acta*, sv. 632, br. 23, prema: Adamček 1968, 90). Iz izvora, a i stanje na terenu to potvrđuje, očigledno je kako se tijekom i nakon burnih događaja Seljačke bune 1573. g. nastavlja život na lokalitetu sve do početka 17. st. kada se opet spominje da je kaštel u vrlo lošem stanju (Adamček 1968, 72). Tako se često u literaturi nailazi na zaključke povjesničara kako su utvrde Susedgrad i Donja Stubica počele u drugoj polovici 16. st. gubiti prvobitnu ulogu ekonomskih i upravnih centara susedgradsko – stubičkog vlastelinstva (Adamček 1968, 72), što je zasigurno točno. Nakon burnog razdoblja 16. stoljeća i stotinjak godina upravljanja vlastelina Malakocyja, lokalitet će se konačno napustiti tek u vrijeme vlastelina Domjanića. Ostao je u upotrebi zasigurno i krajem 17. st., što potvrđuju i nalazi dviju zdjela s upisanim godinama 1607. i 1682., o kojima će biti riječi dalje u tekstu, sve dok se posljednji vlasnici trošnog zdanja nisu preselili u novosagrađeni dvorac Golubovec koji postaje središtem imanja. Naime, tijekom 17. st. u dva se navrata, 1633. i 1693. navodi kako je kaštel trošan, da bi vjerojatno u 18. st. bio razgrađen. Pravilno tesani blokovi kamena s ruševina kaštela su (prema sjećanju mještana) potom upotrebljavani kao građevni materijal za podrume brojnih kuća u Donjoj Stubici, te za dvorac Stubički Golubovec. Dakle, sjedište donjostubičkog vlastelinstva prebačeno je sa Staroga grada u Golubovec, koji je sagrađen svakako prije 1788. g., dok se kurija na posjedu Golubovec spominje već od 1648. godine.

## **8.2. Rezultati arheoloških istraživanja**

Arheološka istraživanja na lokalitetu Stari grad u Donjoj Stubici sustavno se provode već zadnjih šest godina. Projekt *Arheološko istraživanje utvrde Donja Stubica – Stari grad* započeli su Muzeji Hrvatskog zagorja 2008. godine, kada je povodom obilježavanja osamstote obljetnice spomena termina Stubica u povijesnim izvorima napravljena prva probna sonda na lokalitetu. Do 2013. godine istraživanja i konzervatorski radovi kampanjski se provode svake sezone, te predstavljaju prva sustavna arheološka istraživanja na prostoru Krapinsko-zagorske županije poduzeta od

strane Muzeja. Lokalna zajednica i Grad Donja Stubica od samog su početka uključeni u projekt. Interes gradske uprave u želji da u vidu arheološkog parka ponudi još jednu turističku atrakciju vezanu uz Franju Tahija i događaje iz Velike seljačke bune očituje se i u činjenici da je zemljište na kojem je smješten lokalitet Grad Donja Stubica otkupio od privatnih vlasnika 2012. godine. Od navedenog razdoblja Grad je postao nositelj istraživačkog projekta na lokalitetu, dakako, i dalje u suradnji s Muzejom.

Prva probna sonda dimenzija 5 x 5 m otvorena je 2008. godine u suglasnosti s vlasnikom zemljišta na sjeverozapadnom dijelu središnjeg uzvišenja. Tom prilikom nisu otkriveni očekivani kompaktni temelji sjeverozapadne kule, već svojevrsno urušenje sastava neobrađenog kamena i sporadično komada opeke, sitnih ulomaka žbuke, usitnjene opeke, te ulomaka keramike, željeznih čavala i jednostavnih zdjelastih pećnjaka (SJ 7). Na urušenje građevinskog materijala usporedno se je nadovezivao u smjeru istoka tamno smeđi, izuzetno tvrdi sloj šute s većim primjesama žbuke, sitnog kamena i sporadično nalazima srednjovjekovne keramike (SJ 6) (sl. 18), koji je definiran kao razasuti ostatak dijela zida jugozapadne građevine, a u kasnijim istraživanjima u nadovezuje se na zid (SJ 57; Z-2) (sl. 17). Ispod urušenja (SJ 7), u sloju rahlije sivo – smeđe izgorjene zemlje (SJ 8) sa sitnim ostacima žbuke i nalazima većih ulomaka keramičkih posuda, čavala i usitnjene opeke, pronađeni su i ulomci srednjovjekovnog pehara od žutog prozirnog stakla s bradavicama (Škiljan 2011a, T. 11, 2 a, 2 b) (tzv. *Krautstrunk*, Lazar 2001, 73), koji se mogu datirati u drugu polovicu 15., odnosno prvu polovicu 16. st., te prvih nalaza pećnjaka na lokalitetu - jednostavnih zdjelastih pećnjaka (SJ 8). Istočno od sloja SJ 6, uz sam istočni profil početne sonde otvorene na jugozapadu uzvišenja, definirao se tanki rahliji smeđi sloj (SJ 9) u kojem je nađeno dosta srednjovjekovne keramike te ulomci majoličkog vrča iz druge polovice 15., prve polovice 16. stoljeća. Tijekom istraživanja provedenih 2010. godine potvrditi će se početna pretpostavka kako je riječ o sloju funkcioniranja tzv. jugozapadne građevine. Ispod opisanih slojeva, uz sam jugozapadni rub središnjeg uzvišenja, u sloju maslinasto smeđe kompaktnije ilovače (SJ 10) otkriven je pravilan niz rupa za stupove osnovne orijentacije sjever – jug promjera 20-30 cm koje su činile ostatke drvene konstrukcije. Drvena palisada podignuta je na sloju koji se može definirati kao ostatak niveliranja prostora za njezinu gradnju. Vrlo vjerojatno su graditelji tog bedema zaravnali prošireni prostor i prikupljenom zemljom zasićenom starijim nalazima: ulomcima prapovijesne keramike, brončanim srpom i rožnjačkom

izrađevinom, budući da je riječ o nalazima koji su pronađeni izvan svojeg originalnog prapovijesnog konteksta.<sup>265</sup>

U arheološkim istraživanjima nastavljenim tijekom 2009. godine, kako bi se dobio najbolji uvid u vertikalnu stratigrafiju središnjeg uzvišenja i opkopa te njihov međusoban odnos, iskopan je probni rov na južnom dijelu lokaliteta. Naime, početkom istraživanja nisu postojale naznake o mogućnosti budućih sustavnih istraživanja, a radovi su ciljano vršeni povodom obilježavanja već spomenute obljetnice i izložbe planirane u tekućoj 2009. godini. Cilj je bio također utvrditi naznake rasporeda zidanih ili drvenih objekata na južnoj polovici središnjeg uzvišenja. U probnom rovu u opkopu naišlo se na ostatak drvenog pilota promjera 26 cm i sačuvane visine 52 cm (sl. 16), a koji je najvjerojatnije činio ostatke mosta. U obrambenom jarku ispod sloja humusa definiran je debeli sloj (SJ 44) građevinskog materijala (cjelovitih komada opeke, crijepa, nepravilno tesanog kamena vapnenca većih dimenzija i komadića žbuke) u kojem je pronađen velik broj nalaza datiranih u period 16. i 17. st., a činio je građu sa središnjeg uzvišenja koja je poslužila za zatrpavanje opkopa u trenutku kada je on već sasvim izgubio svoju obrambenu funkciju. Riječ je o pećnjacima o kojima će biti više riječi u zasebnom poglavlju, brojnim ulomcima keramičkih posuda, te ulomcima željeza, u prvom redu čavala. U slojevima (SJ 26, 30, 33 i 34)<sup>266</sup> žute, odnosno žuto-sive kompaktne ilovače, pronađen je već poznati repertoar nalaza te uzoraka životinjskih kostiju,<sup>267</sup> koji su u odnosu na fragmentirane nalaze iz sloja nasutog građevinskog materijala (SJ 44) sačuvani gotovo u cijelosti. Riječ je o nalazima koji se s obzirom na svoje tipološke karakteristike mogu datirati u period od kraja 15. do 17. stoljeća. Osim gotovo cjelovitog zdjelastog pećnjaka, pronađeni su brojni i raznoliki ulomci pećnjaka s

---

<sup>265</sup> Malobrojni i loše sačuvani ulomci keramike s primjesama grubih neplastičnih smjesa, okvirno su datirani u period eneolitika, kao i ulomak litike koji se najvjerojatnije može definirati kao slomljena rožnjačka izrađevina, možda slomljeno svrdlo. Srp sa slabo vidljivim žlijebom ispod gornjeg ruba potvrđuje određene aktivnosti na lokalitetu i u periodu brončanog doba, i okvirno se može datirati u 1000. g. pr. Kr., odnosno mlađe razdoblje kulture polja sa žarama (Ha B1 prema Müller – Karpeu, fazu IV prema Vinski Gasparini) (Vinski Gasparini 1973, 22, 151-172).

<sup>266</sup> Sloj kompaktne žute ilovače (SJ 26) uz velik broj gotovo cjelovitih nalaza (keramičkih, staklenih, majoličkih posuda te pećnjaka) karakteriziraju i sporadični ulomci i cjeloviti komadi građevinskog materijala (opeke, crijepa i kamena), dok se u sloju sivkasto-žute (SJ 30) i žuto-narančaste kompaktne ilovače (SJ 33) koji se nalaze ispod sloja SJ 26 na ulomke građevinskog materijala više ne nailazi. Možda svjedoče o vremenu kada je opkop održavan te je ispunjavao svoju obrambenu svrhu.

<sup>267</sup> Svi uzorci životinjskih kostiju pronađeni tijekom iskopavanja 2008. i 2009. godine poslani su na zoarheološku analzu koju je provela dr. sc. Tatjana Trbojević Vukičević sa Zavoda za anatomiju, histologiju i embriologiju Veterinarskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Determinirano je 210 uzoraka, od kojih je sigurno utvrđeno: 94 uzorka goveđih kostiju, 60 uzoraka svinjskih kostiju, 7 uzoraka jelenjih kostiju, 3 uzorka srnećih kostiju, 3 uzorka zečijih kostiju, 6 uzoraka psećih kostiju, 5 uzoraka konjskih kostiju, 2 uzorka ptićijih (kokošnjih) kostiju te jedan uzorak medvjede kosti. Uzorci kostiju iz narednih istraživanja nalaze se u procesu obrade.

reljefno ukrašenom prednjom pločom. Sve keramičke posude koje su gotovo u cijelosti sačuvane (vrčevi, lonac, čaša ukrašena žigosanjem, zdjelasti pećnjak) pronađene su u spomenutim slojevima (Škiljan 2011a, T. 3- 3, 4, 5; T. 4 - 1). Stakleni nalazi datirani su u 16. st., a iz sloja rahlije smeđe zemlje uz nasip (SJ 34) koji je vjerojatno istovremen sa slojem žute kompaktne ilovače iz opkopa (SJ 33) posebno se izdvaja čaša od prozirnog stakla s reljefnim prikazom lavlje glave na nozi (Škiljan 2011a, T. 12) iz sredine 16. st. koja je gotovo u potpunosti restaurirana. Osim staklenog stolnog posuđa, pronađene su i dvije majoličke zdjele s upisanim godinama 1682. i 1607. godine (Škiljan 2011a, T. 10-5, 6). Posude su pronađene u sloju žute ilovače sa sporadičnim nalazima cjelovitih opeka, kamena i crijepa<sup>268</sup> (SJ 26). Nalazi spomenutih posuda iz obrambenog opkopa vrlo su značajni jer se već pri samom početku istraživanja, bez detaljnog poznavanja same stratigrafije na lokalitetu, potvrdila pretpostavka kako se život na utvrdi odvijao sve do kraja 17. stoljeća. Nakon što je uklonjen drveni pilot koji je na dnu sa svih strana bio učvršćen s jednim redom neobrađenog kamenja većih dimenzija, naišlo se na sloj tamno sive kompaktne ilovače (SJ 36) s velikim brojem ostataka drvene građe, s nalazima zdjelastog pećnjaka (Škiljan 2011a, T.5-7) i ulomaka čaše od fino pročišćene gline ukrašene izvučenim buklima u obliku bodlji (Škiljan 2011a, T. 3-7), datiranih u 15. stoljeće. I, konačno, ispod tamno sivog sloja koji obiluje drvenim ostacima, nalazi se tvrda ilovača i lapor bez nalaza (SJ 34 i 43).

Istraživanja 2010. godine početak su sustavnih istraživanja središnjeg uzvišenja s ciljem da se u što većoj mogućoj mjeri utvrdi tlocrtna dispozicija utvrde. Naime, ostaci kamenom zidanih temelja zida Z1 otkrivenih 2009. godine na jugozapadnom dijelu središnjeg uzvišenja koji se proteže u smjeru S-J, ukazivali su na mogućnost kako dugogodišnja eksploatacija kamene građe s lokaliteta kao i poljoprivredna obrada platoa nije sasvim uništila zidane ostatke utvrde. Na spomenutom dijelu utvrde iskopana je do tada jedina sigurno arheološki definirana cjelina (sl. 17), građevina (možda kula) ili prostorija dimenzija 8 x 5,5 m s potpornim stupom za gornje katove u sredini. Četverokutni tlocrt (skica 15) jasno se je iščitavao unatoč činjenici što su ostaci zida koji zatvara zapadnu stranu građevine iščupani, te su se sačuvali samo u vidu već spomenute zapune temelja razasutog zida (SJ 6) (sl. 18). Međutim, razasuti temelji zida, odnosno šuta s većim komadima kamena i žbuke, nadovezuje se na jedini pronađeni ostatak

---

<sup>268</sup>Na središnjem uzvišenju utvrđeni su ostaci zida od pravilno tesanog kamena lomljenca, a prilikom gradnje utvrde u velikoj je mjeri korištena opeka (Škiljan 2011a, T. 18-2, 3, T. 19-2), dok su određene zgrade pokrивane s crijepom (Škiljan 2011a, T. 18-1, 4, 5). Ulomci staklenih prozorskih okana govore o izgledu pojedinih prozora.

južnog zida dužine 1,40 m (Z4, SJ 66). Stoga je najbolje sačuvan, tek do 1,20 m visine zajedno s temeljnom stopom visine 0,6 m), prvotno otkriveni zid Z1 koji zatvara istočni rub definiranog četverokuta, rađen od tesanog kamena vapnenca povezanog žbukom s dobro vidljivim pragom, širine 1 – 1,20 m. Lice zida čini veće i manje kamenje priklesane površine, dok su međuprostori zapunjeni manjim i još sitnijim komadićima kamena (skica 16). Na južnom kraju spomenutog zida, u jami koja je nastala čupanjem samoga zida, pronađen je žeton izrađen u nirnberškoj kovnici novca koja je od druge polovice 16. st. preuzela europski monopol u kovanju novca s natpisom gravera Hansa Krauwinkela. Datira se u period Hansa Krauwinkela I (od 1562. do 1586.), odnosno Hansa Krauwinkela II (od 1586. do 1635.) Možda je upravo spomenuta datacija vrijeme funkcioniranja otkrivene građevine, sudeći i prema sloju žute ilovače SJ 29, koji je, iako prilično uništen urušenjima građevinskog materijala (u prvom redu opeke) obilovao ulomcima novovjekovne keramike, željeznih noževa ali i renesansnih pećnjaka (Škiljan 2011a, T. 9-5, T. 5-3,. Budući da je u sredini prostorije četverokutnog tlocrta otkriven potporni kamen promjera 0,86 cm kao baza nosivog stupa koji je vjerojatno nosio gornji kat ili katove, možda su ulomci pećnjaka činili kaljeve peći koje su grijale plemićke odaje na gornjem katu. Naboj za podnicu spomenute prostorije, odnosno sloj vezan uz hodnu površinu u vrijeme funkcioniranja zidova, možda je sačuvan tek u vidu tvrdo nabijene žute ilovače (SJ 222) uočene na zapadnom dijelu prostorije, koja je u određenom trenutku gorila.<sup>269</sup> Naime, požar unutar zidova utvrđen je i kod osmuđenog potočkog šljunka i oblutaka (SJ 45, 177) kojemu je svrha bila ista – niveliranje terena za postavljanje podnice.<sup>270</sup> Konačno, kameni zidovi ukopani su u slojeve koji svjedoče o ranijoj fazi funkcioniranja utvrde (SJ 9, 5 ) (skica 17). Otkrićem niza rupa za drvene stupove koji se javljaju ukopani u slojeve SJ 221 i 244 fizički vezane uz SJ 9, te su ih kameni zidovi presjekli i negirali (slika 19, 23), jasno je kako spomenuti nizovi stupova vidljivi na skici tlocrtne dispozicije, zasigurno predstavljaju raniju fazu funkcioniranja utvrde od prethodno opisane. Okvirna datacija druge četvrtine 15. stoljeća dobivena C 14 analizom uzorka sačuvanog drvenog stupa pronađenog unutar spomenutog niza stupova idu u prilog ovoj tvrdnji. Analiza je izrađena u Leibnitz Labor für

---

<sup>269</sup> S obzirom na dosadašnje spoznaje, ne mora se isključiti mogućnost dviju faza funkcioniranja prostora unutar četverokutne tlocrtne dispozicije. Primjerice, ostaci temelja razasutog zida (SJ 6) koji je zatvarao zapadnu stranu jugozapadne prostorije presjekao je niz rupa od manjih kolaca dimenzija cca 10-15 cm poredanih u tri osnovna reda (SJ 298), u razmacima od cca 20 cm, koji u potpunosti prati orijentaciju zidova.

<sup>270</sup> U sloju osmuđenog potočkog šljunka pronađene su strelice za samostrel karakteristične su za period kraja 15. i prve polovine 16. stoljeća.

Altersbestimmung und Isotopenforschung, Christian-Alberchts-Universität u Kiel.<sup>271</sup> Skraćena kalibracija putem CalPal Online Radiocarbon Calibration daje period od 1426. do 1440. CalAD s 68,3% vjerojatnosti (one sigma range), odnosno godine od 1418. do 1445. CalAD s 95,4% vjerojatnosti (two sigma range).

Iskopani su površinski slojevi sjeverno, južno i istočno od četverokutne tlocrtne dispozicije na jugozapadu uzvišenja, kako bi se mogla pružiti tek određena pretpostavka o izgledu ostalih sačuvanih kamenom zidanih struktura. Sjeverno od opisane jugozapadne arhitektonske cjeline, pronađeni su ostaci znatno dublje utemeljenih i nešto debljih temelja zidova (SJ 134-Z6, 206-Z8) (slika 21). Od početka se iznijela pretpostavka kako predstavljaju ostatke iščupanih zidova koji su zatvarali prostoriju ili građevinu čiji se tlocrt nazire unutar obrisa rova nastalog namjernim čupanjem spomenutih zidova zbog potrebe za eksploatacijom kamene građe. Prema tome je zid na dijelovima iskopan do temelja, a rov nastao vađenjem temelja debelih zidova potom ispunjen šutom odbačenog građevinskog materijala; kamenja, opeke i žbuke. Ispražnjavanjem rova (SJ 64/67) (slika 20) dobiveni su obrisi zidova koji su zatvarali prostoriju četverokutnog tlocrta. Slojevi urušenja drvene građe u kojoj su pronađeni ulomci novovjekovne keramike, a koji se dovode u vezu s redom uzdužno poslagane nevezane opeke (SJ 59) koji negira zid Z6, definirani su kao moguća najmlađa faza otkrivena prilikom istraživanja. Zidovi su građeni od izduženih nepravilno tesanih kamenih blokova, obilno zalivenih žbukom.

Na dijelu utvrde istočno od četverokutne građevine istraživanja su započeta 2010. godine, i do danas nisu dovršena. Ispod humusnog sloja, nalazi se sloj urušenja kamene građe (SJ 25), koji se sastoji od brojnih većih komada neobrađenog kamena lomljenca, ali i dislociranih obrađenih dijelova arhitektonske plastike, vidljivih na slici (dimenzija 20x50x128 cm) (slika 22). Izdvojeno je nekoliko urušenja kamene građe koji su iskopani kako bi se ustvrdili kompaktniji ostaci kamene arhitekture. Tako su dobivene jezgre urušenja nekadašnjih zidova (SJ 116-Z9, 115-Z5 i SJ 139) koji su morali postojati i na tom dijelu utvrde kao naznake određene tlocrtne dispozicije koja će daljnjim istraživanjem zasigurno dobiti više smisla. U ovoj fazi istraživanja, spomenuta urušenja za sada se smještaju u istu graditeljsku fazu s tzv. jugozapadnom prostorijom / građevinom budući da se prema podacima iz iskopanog probnog rova na istočnom dijelu

---

<sup>271</sup>Uzorak je uveden pod signaturom DS SG 09 ; S C ; 9 ; SJ 41/42 (u SJ 45), U 10, a narudžba pod signaturom KIA 40889.

uzvišenja prepoznaju isti stratigrafski odnosi kao u istraživanoj građevini, u kojem se jasno iščitava sloj gorenja, vrlo vjerojatno većeg požara (sloj gara i crvene zemlje - SJ 37) (skica 17). Istočno od najistočnijih za sada otkrivenih urušenih ostataka zida (Z5) pronađena je velika količina odbačenih životinjskih kostiju. Od brojnih determiniranih uzoraka kostiju domaćih životinja i nešto divljači, izdvaja se uzorak kosti medvjeda, koji potvrđuje kako su spomenute životinje obitavale na Medvednici tijekom ranog novog vijeka, vjerojatno u 16. stoljeću, sudeći prema nalazima pronađenim zajedno u kontekstu s uzorkom kosti medvjeda.

Sjeverno od opisane jugozapadne arhitektonske cjeline, pronađeni su ostaci znatno dublje utemeljenih i nešto debljih temelja zidova. U današnjem stanju istraženosti, jedino logično objašnjenje koje se nudi jest da su zidovi možda namjerno iščupani do temelja. Ako je ova pretpostavka točna, utvrđeni su negativni iskopanog zida koji su zatvarali prostoriju (u narednim istraživanjima nazvana sektor ZAPADNA prostorija). Ipak, već su istraživanja 2010. godine ukazale na realnu mogućnost postojanja ranijih struktura od one iz prve polovice 15. stoljeća vezane uz dolazak Henningovaca. Naime, pri završetku istraživanja, zaključeno je kako kulturni slojevi unutar prostora JZ građevine/prostorije nisu iskopani do kraja, budući da su se javile rupe za stupove ukopane u sloju ispod pretpostavljene faze Henningovaca. Daljnja istraživanja svakako su potvrdila mogućnost osnivanja utvrde u vrijeme obitelji Tot, prije prve polovice 15. stoljeća.

Tijekom kampanje 2011. godine u potpunosti je dovršeno istraživanje sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA / građevina, te je utvrđena tlocrtna dispozicija ZAPADNE prostorije koja se nastavlja na arheološki istraženu u pravcu sjevera. Cilj radova na jugozapadnom dijelu lokaliteta bio je istražiti sve kulturne slojeve unutar otkrivene prostorije zbog početka planiranih konzervatorskih radova. Istraženi su slojevi SJ 9 i SJ 5 uz koje se fizički vežu dva paralelna rova iskopana za rupe za stupove koja se protežu u smjeru sjever - jug te skreću u pravcu zapada (SJ 244 i SJ 221) u neistraženi dio sonde, te niz rupa za stupove osnovne orijentacije istok-zapad (SJ 271) koji se nalazi južno, unutar kvadranta B9 (sl. 23, skica 17). Niz SJ 244 presjekao je tamnosivu zapunu SJ 305, pravilnog ovalnog oblika, s nalazima gara, životinjskih kostiju i brojnim ulomcima srednjovjekovne keramike. Nakon što su istraženi segmenti tzv. drvene srednjovjekovne faze, istražen je SJ 10 – maslinasto zeleni kompaktni kulturni sloj u kojem su pronađeni srednjovjekovni i sporadično prapovijesni nalazi (ulomci keramike,



mikroliti i dijelovi kamene sjekire) (sl. 24). Nije riječ o uvjetno pretpostavljenim srednjovjekovnim strukturama starijim od tzv. faze Heningovaca, već o prapovijesnom horizontu koji je naknadnim intervencijama u većoj mjeri uništen. Konačno, ispod SJ 10, dovršeno je istraživanje jugozapadnog dijela središnjeg uzvišenja, budući da sloj žute laporaste ilovače SJ 22, sa sporadičnim srednjovjekovnim i prapovijesnim nalazima koji su upali iz gornjih slojeva, predstavlja zdravicu. Nastavljeno je istraživanje prostorije koja se nadovezuje na istraženu u pravcu sjevera, omeđenu dublje utemeljenim i nešto debljim ostacima zidova koji su na određenim dijelovima namjerno do temelja iščupani. Otkrićem zapadnog zida Z 10 potvrđene su njezine unutrašnje dimenzije (6 x 5,5 m) i pravokutni tlocrt, unutar kojega su do kraja istražene najmlađe strukture iz perioda nakon korištenja srednjovjekovnih zidova ukopane u sloj žute nabijene ilovače SJ 126 koja je mogla služiti za niveliranje terena. Također se započelo s istraživanjem slojeva koji se vežu uz funkcioniranje zidova a javljaju se ispod nabijene ilovače. Na zapadnoj polovici prostorije prepoznato je manje urušenje kamene građe s garom relativno pravilnog oblika, osnovne orijentacije sjever – jug, ispod kojeg je definiran smeđe žuti sloj sa sporadičnim primjesama gara, (SJ 346) u kojeg su ukopane rupe za stupove (348/349, 350/351) ali i tanki sloj nabijene žbuke bijele boje koja je sačuvana samo u sjeverozapadnom kutu prostorije (uz zid Z6), kao ostatak tankog sloja za naboj podnice (sl. 25). Istovremeno sa slojem SJ 346, na sjeveroistočnom dijelu prostorije ponovno se nailazi na veliku koncentraciju znakova gorenja prepoznatog u sloju SJ 343, uz kojeg se fizički veže plitki kanalić (SJ 354/355) osnovnog smjera istok zapad paralelnog sa zidom Z6 i sloj SJ 357. Vrlo vjerojatno je riječ o gorenoj drvenoj građi koja je nasjela na zapečenu jarko crvenu ilovaču nepravilnog oblika (SJ 358). Tijekom istraživanja otkriveni su brojni ulomci keramičkih posuda, životinjskih kostiju, te u manjoj količini, stakla, te metalnih predmeta poput prstena i dijela svijećnjaka. Pronađeno je nekoliko dijelova arhitektonske kamene plastike. Iste sezone prvi puta su izvršeni konzervatorski radovi otkrivenih zidanih struktura na lokalitetu<sup>272</sup>

---

<sup>272</sup>Zaštitne konzervatorske radove izvršila je tvrtka Ingrad d. o. o., a sastojali su se od konsolidiranja istražene arhitekture, te restauracije pojedinih segmenata zida na originalnu sačuvanu visinu. Fugiranje lica zidova i izrada zaštitne kape izvedena je na zidovima Z1 (SJ 40), Z3 (SJ 65) i Z4 (SJ 66) (sl. 32, 33). Veća je zidarska intervencija obavljena na južnom kraju zida Z1 na kojem je bila sačuvana samo temeljna stopa, dok je zidu Z3 restaurirano sjeverno lice na dijelovima gdje je lice iščupano, prilikom namjernog odnošenja kamene građe s lokaliteta tijekom 19. i 20. stoljeća. Poštivao se je način gradnje i gabariti izvornih sačuvanih zidova, u skladu sa smjernicama projektanta prof. dr. sc. Željka Pekovića. Građevni materijal korišten za konsolidaciju sastojao se je isključivo od kamena sa samog lokaliteta, izdvojenog prilikom arheoloških istraživanja. Mort se je izveo od odležanog gašenog vapna, i agregata (pijeska sličnog onom koji je upotrijebljen za zidanje zidova koji se konzerviraju). Vezivno sredstvo – produženi

Istraživanja provedena u jesen 2012. godine nastavila su se u kvadrantima D 6 i 7 te u sektoru ZAPADNA PROSTORIJA (kvadranti B, C / 6, 7). Međutim, kampanja 2012. godine obuhvatila je ranije datirane kulturne slojeve. Utvrđena je tlocrtna dispozicija ostataka drvenih konstrukcija dokumentiranih u kulturnim slojevima unutar spomenutog rova, međutim, vrlo vjerojatno iz vremena prije funkcioniranja ranije otkrivenog ostataka kamenog zida Z – 10. S obzirom na položaj rasporeda otkrivenih rupa za stupove ali i ostataka horizontalno položenih drvenih greda, drvene konstrukcije u sektoru ZAPADNA PROSTORIJA možda predstavljaju ulaz u utvrdu iz spomenute faze (sl. 27). Otkrivena drvena konstrukcija pretrpjela je snažan požar zabilježen u vidu ostataka gorenih greda, debelog sloja ugljena i zapečene ilovače (26). U spomenutim slojevima otkriveni su keramički nalazi karakteristični za kraj 14., i 15. stoljeće. Analizom uzorka gorenog ostatka drvene grede iz sloja SJ 410 izvršenom na Institutu "Ruđer Bošković, spomenuti požar preliminarno je datiran u razdoblje od 1321. do 1431. godine s 68,2% vjerojatnosti, što u ovom stanju istraženosti ukazuje na najraniji datum korištenja uzvišenja u srednjovjekovnoj fazi. Istražena drvena konstrukcija u sektoru ZAPADNA PROSTORIJA nalazi se u ravnini s drvenom palisadom utvrđenom uz rub uzvišenja. Naime, niz rova s rupama za stupove pravca istok-zapad nastavlja se na isti pravac stupova zabilježen tijekom istraživanja 2010. i 2011. godine u tzv. JUGOZAPADNOJ PROSTORIJI. Radovi na lokalitetu sve su više ukazivali kako je riječ o ostacima drvene palisade koja je vjerojatno okruživala čitavo središnje uzvišenje. Otkrivene strukture i nadalje su upotpunile tlocrt utvrde iz tzv. *drvene faze* (sl. 27).

Istraživanja 2012. obuhvatila su i prostor istočno od spomenutog sektora, koji obuhvaća kvadrante D 6 i 5, na kojem su 2010. tek započela istraživanja. Istražena je najmlađa faza koja je na spomenutom dijelu lokaliteta poprilično devastirana kopanjem rova za električni dalekovod i gromobran. Trenutno najmlađa faza prepoznata na terenu dokumentirana je u vidu urušenja od opeke, nalaza reda uredno posložene opeke vezane vezivnim sredstvom (kojima još nije definirana funkcija), i sloja gara, te ukopa rupa za stupove. Sva spomenuta zbivanja događaju se na debelom sloju žute ilovače, identičnom mlađim novovjekovnim zabilježenim fazama iz jugozapadne i zapadne prostorije (sl. 28), datiranim u period poslije 1545. godine kada se u izvorima spominje paljenje čitave

---

vapneni mort – sastojao se je od sipine ( $\leq 4$  mm) vapna i cementa i to u omjeru (1:3:6 – cement:vapno:sipina). Završna kapa izrađena je pomoću hidrauličnog vapna.

utvrde zbog trošnosti i njezin popravak. Utvrda je očito napuštena tek krajem 17., početkom 18. stoljeća.

Istraživanja 2013. godine u sektoru radno nazvanom SREDINA nastavila su se na završnu situaciju iz 2010. godine, kada je u kvadrantima C / D - 5 / 6 uklonjen humusni sloj, te su u žutoj nabijenoj ilovači SJ 144 zabilježene zapune i ukopi rupa za stupove uz zid SJ 134 koji tada, zbog nedovoljnog stupnja istraženosti, nisu činili neku logičnu cjelinu. Međutim, istraživanja poduzeta 2013. godine pružila su dovoljno informacija kako bi se već otkrivene strukture spojile u cjeline. Naime, prepoznat je niz rupa za stupove ukopane u kanal SJ 698, koji se proteže u pravcu sjever – jug i nastavlja se na kanal s rupama za stupove SJ 304 zabilježenim još 2010. godine na rubnom južnom dijelu terena, u kvadrantu B 7 / 8. Ovim saznanjem dobivena je važna informacija vezana uz tlocrtnu dispoziciju utvrde. Naime, trenutno se sve očiglednijom čini pretpostavka da je lokalitet u (možda jednoj od) drvenoj fazi funkcionirao poput kasnosrednjovjekovnog gradišta, te je po čitavom rubu platoa bio omeđen drvenom palisadom.

Također, još se jedan niz rupa za stupove nastavlja iz sektora ZAPADNA PROSTORIJA u sektor SREDINA. Riječ je o rovu ispunjenom zapunom od nabijene žute ilovače (SJ 693) koji je u ovoj kampanji definiran, a prepoznat je u zapadnoj prostoriji već 2012. godine. Dakle, spomenuti niz nastavlja se na istom pravcu sjever – jug u identičnom položaju, međutim presječen zidom SJ 134, i u sektoru SREDINA (sl. 29). Ove strukture vezane su uz raniju fazu prepoznatu na lokalitetu – dakle, uz tzv., drvenu fazu vezanu uz plemićku obitelj Henning. Međutim, iako je vrlo jasno dokumentirano kako su strukture u zapadnoj prostoriji pretrpjele razoran požar, zasigurno su funkcionirale u periodu od 1321. – 1431. godine, dakle i u vrijeme plemićke obitelji Tot.

Niz drvenih stupova u novo istraženom sektoru SREDINA zasigurno predstavlja nosače za još jednu prostoriju smještenu na sredini uzvišenja a kojoj se tek trebaju utvrditi gabariti. Naime, sudeći po vrlo debelom i koncentriranom sloju gara u kojem su pronađeni posebni metalni nalazi čija će se namjena utvrditi nakon konzervatorskog postupka, ali i brojni nalazi keramičkih posuda – uglavnom lonaca, od kojih i jedna gotovo cjelovita, i ova je prostorija pretrpjela znatno gorenje. U sredini prostorije zabilježena je okrugla konstrukcija – rupa za stup vjerojatno za gredu većeg promjera omeđena kamenjem poslaganim ukrug. Budući da je očigledno približno jedna trećina

spomenute prostorije otvorena i ove godine istražena do razine gara, a udaljenost od centralnog drvenog nosača do zida SJ 134 iznosi 3,78 m, mogu se u eventualnim budućim istraživanjima predvidjeti gabariti središnje prostorije i dobro isplanirati njezino istraživanje.

U sektoru ZAPADNA PROSTORIJA tijekom 2013. godine iskopane su strukture koje se vežu uz sivi debeli kulturni sloj sličan sloju SJ 005 koji se javlja kao najranija srednjovjekovna faza na čitavoj do sad istraženoj površini terena (u sektoru JUGOZAPADNA PROSTORIJA), ispod kojeg se javlja najranija zabilježena faza na lokalitetu, a koja se veže uz maslinasto-sivi sloj (SJ 010 koji je također već zabilježen na istraženim površinama lokaliteta) a predstavlja ostatke pretpovijesnog sloja djelomično uništenog naknadnim aktivnostima tijekom srednjeg vijeka. Međutim, istraživanja su u ovom sektoru potrajala zbog vrlo komplicirane situacije na zapadnom dijelu prostorije, u kojem je već tijekom 2012. godine postavljena pretpostavka kako je riječ o pronalasku mosta, odnosno svojevrzne konstrukcije vezane uz glavni ulaz u utvrdu. Istraživanja 2013. godine potvrdila su navedenu pretpostavku, budući da su u zapuni pravokutnog ukopa dimenzija 1,5 x 4,5 m pronađeni brojni ukopi rupa za kolce manjeg promjera, vrlo gusto poredani, a čija se funkcija tek treba ustvrditi. Ukopi kolaca pronađeni su u spomenutoj zapuni uz zid SJ 364, koji možda također predstavlja dio ulazne konstrukcije. Konstatcija o ulaznoj konstrukciji potvrđena je otkrićem drvene konstrukcije koja je iskopana ispod zapune, ali i ispod samog zida (sl. 31). Riječ je o drvenoj masivnoj horizontalno položenoj gredi dužine 3 m s okomito postavljenim daskama koje su vezane za nju i nastavljaju se ispod zida. Drvena konstrukcija nalazi se na dubini u kojoj tijekom gotovo cijele godine nadire voda iz opkopa, što je uvelike otežavalo istraživanje.

Kako bi se bolje razjasnila namjena spomenutog zida i drvene konstrukcije ispod njega, te potvrdila pretpostavka o glavnom ulazu u utvrdu, otvoren je novi sektor ULAZ. Spomenuti sektor obuhvaća površinu od 8 x 4 m zapadno od zida SJ 364. Istraživanjem je uklonjen debeli sloj humusa, te je utvrđena deblji sloj urušenja otpadnog građevinskog materijala (sastava opeke, većih komada obrađenog kamena, žbuke) SJ 499 u kojem je pronađeno gro pokretnih arheoloških nalaza, među kojima i poseban nalaz sačuvanog i obrađenog dijela kamene arhitektonske plastike, vjerojatno češkog prozora. U sektoru ULAZ istraživanja se moraju nastaviti kako bi se bolje razjasnila zanimljiva sačuvana drvena konstrukcija i osigurali uvjeti za konzervaciju zida SJ 364.

### 8.2.1. Zaključno s trenutnim stanjem istraženosti

Sasvim je izvjesno kako su arheološka istraživanja provedena već 2010. godine u velikoj mjeri potvrdila podatke poznate iz povijesnih izvora. Stratigrafski je prepoznato više horizonata, najviši pripadaju razdoblju druge polovice 16. i 17. stoljeća. Najstariji su nalazi iz prapovijesnog razdoblja, za sada dokumentiranih samo u vidu dislociranih nalaza i tek djelomično u vidu također sporadičnih prapovijesnih nalaza pronađenih zajedno sa srednjovjekovnim materijalom u rahlom maslinastom sloju SJ 10 dokumentiranom iznad predzdravice u kojem se nisu mogle razaznati konkretne strukture. Utvrđeno je najmanje III. faze iz perioda srednjeg i ranog novog vijeka. Najraniju fazu čine kulturni slojevi vezani uz strukture od opeke (više redova vodoravno poslaganih opeka čija se funkcija tek treba protumačiti) i žutu nabijenu ilovaču. Trenutno se također može konstatirati kako se tzv. mlađa. kamenom zidana faza koja se prvenstveno veže uz slojeve iz funkcioniranja tzv. SJEVEROZAPADNE prostorije datira u burno razdoblje 16. stoljeća a možda i prvu polovinu 17. stoljeća. Vjerojatno je riječ o zasebnoj građevini - kuli ili prostoriji dimenzija 8 x 5,5 m s potpornim stupom za gornje katove u sredini. Ispod slojeva funkcioniranja kamenim zidovima omeđenog prostora utvrđen je sloj osmuđenog potočkog šljunka, i zapečene ilovače koji također sugerira znakove gorenja. Ne može se još ništa sa sigurnošću konstatirati budući da se iskopana četverokutna jugozapadna arhitektonska cjelina u smjeru istoka veže uz djelomično iskopane ostatke jezgre urušenja nekadašnjih zidova koji su morali postojati i na tom dijelu utvrde kao naznake određene tlocrtne dispozicije koja će daljnjim istraživanjem zasigurno dobiti više smisla. Ostaci drvenih konstrukcija u navedenom sektoru presječenih naknadno sagrađenim kamenim zidom, datiraju se s obzirom na C 14 analizu u drugu četvrtinu 15. stoljeća, te možda predstavljaju mlađu drvenu fazu. Ovi slojevi vežu se uz obitelj Henning, kada se u povijesnim izvorima prvi puta spominje *castrum* Donja Stubica koju zajedno s čitavim vlastelinstvom dobiva spomenuta plemićka obitelj. Otkrivene rupe za stupove povezane u cjelinu, čine dio tlocrta drvene građevine na zapadnom rubu uzvišenja, orijentacije S-J, jasno negirane sljedećom opisanom kamenom zidanom fazom. Ostaci zidanih struktura u sektoru ZAPADNA PROSTORIJA niti po načinu gradnje a niti po situaciji na terenu ne djeluju istovremeni s funkcioniranjem zidova JUGOZAPADNE PROSTORIJE. Čini se izvjesnijim kako se

moгу vezati uz strukture prepoznate kao ostatke drvenih konstrukcija. Otkrivene konstrukcije osim okomito postavljenih greda prepoznatih u vidu rupa za stupove imale su i horizontalno položene grede te su pretrpjele razoran požar. Konstrukcija uvjetno nazvana ulazom preliminarno je datirana s obzirom na C 14 analizu u period od 1321. do 1431. godine, te možda predstavlja stariju drvenu fazu na lokalitetu. Treba se tek ustvrditi u kakvom je odnosu sa sačuvanim drvenim gredama otkrivenim 2013. godine.

S obzirom na spomenute podatke iz povijesnih izvora i navedene arheološki dobivene spoznaje, drveno kasnosrednjovjekovno gradište okruženo palisadom za kojega se tek može konstatirati kako ga najkasnije podiže obitelj Tot u prvoj polovici 14. st., funkcionira u vrijeme Henningovaca, trpi najmanje jedan razoran požar, te se obnavlja pred zahtjevima renesansne arhitekture prilagođene novom načinu ratovanja. Vjerojatno tada poprima izgled svojevrsnog kaštela, a nakon burnog razdoblja Seljačke bune 1573. g. i stotinjak godina upravljanja vlastelina Malakocyja, konačno se napušta tek u vrijeme vlastelina Domjanića. Tijekom 17. st. se u dva navrata, 1633. i 1693., navodi kako je kaštel trošan, da bi vjerojatno u 18. st. bio razgrađen. Pravilno tesani blokovi kamena s ruševina kaštela su potom upotrebljavani kao građevni materijal za podrumne brojnih kuća u Stubici, te za dvorac Stubički Golubovec. Dakle, sjedište donjostubičkog vlastelinstva je prebačeno sa Staroga grada u Golubovec, koji je sagrađen svakako prije 1788. g., iako se kurija na posjedu Golubovec spominje već od 1648. godine. Brojni pokretni arheološki nalazi datirani u period od 15. do kraja 17. stoljeća, zaista upućuju da se je život na lokalitetu odvijao najintenzivnije u kasnom srednjem i ranom novom vijeku. Postaje sve izvjesnije kako utvrda Donja Stubica – Stari grad pripada tipu utvrda za koje se u Hrvatskoj uvriježio termin *srednjovjekovno* odnosno *kasnosrednjovjekovno obrambeno-naseobinsko gradište*.

### **8.3. Nalazi pećnjaka sa lokaliteta Donja Stubica – Stari grad**

Uzevši u obzir sve relevantne parametre na koje je obraćena pažnja prilikom obrade nalaza pećnjaka s lokaliteta Veliki Tabor, na isti način izvršena je i makroskopska analiza nalaza pećnjaka s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad. Ulomci su stoga grupirani u sljedeće skupine: 1) skupina neglaziranih pećnjaka, 2) skupina zeleno glaziranih reljefno ukrašenih pećnjaka iz sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA

vezanih uz ciklus prikaza ispod renesansnih arkada (osnovni motiv Raspeća Krista), 3) skupina zeleno glaziranih reljefno ukrašenih pećnjaka iz sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA ukrašenih mrežastim motivom, 4) skupina višebojno glaziranih reljefno ukrašenih pećnjaka. Zatim su prepoznati pećnjaci s prevladavajućim tapetnim ukrasom, izdvojeni u sljedeće skupine: 5) skupina pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni ukras neprekinutog tamno glaziranog vitičastog motiva, 6) skupina pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni ukras višebojno glaziranog vitičastog motiva i 7) skupina pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni ukras s kanelurama.

Prve tri skupine nalaza interpretirane su na temelju stratigrafijsko-datacijskih odnosa, dok su ostali ulomci pronađeni u obrambenom jarku, te se u današnjem stanju istraživanja mogu obraditi samo na temelju stilskih karakteristika i analogija. Stoga se datacija nalaza ulomaka pećnjaka iz sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA čini najizvjesnijom. Ulomci su činili kaljeve peći koje su grijale plemićke odaje na katu tzv. JZ četverokutne prostorije/građevine, u sloju njezina funkcioniranja, dakle prvenstveno u sloju SJ 58. Spajanjem i restauracijom pećnjaka s reljefnim prikazom Raspeća Krista (T. 22, kat. 122; T. 28, kat. 147) utvrđeno je kako se ulomak pećnjaka s reljefnim prikazom ljudskog lika s prekriženim rukama (Škiljan 2011a, T. 5 – 3), uklapa u spomenutu likovnu kompoziciju i predstavlja lik Marije Magdalene. U istom kontekstu pronađen je i pećnjak koji je činio vijenac peći reljefno ukrašen s motivom paralelnih kosih “stupića”, tako da tvore motiv debelog užeta (T. 28, kat. 151). Detaljnijom obradom i pećnjaci pronađeni u opkopu s reljefnim prikazima vrlo karakterističnim za razdoblje renesanse preciznije su dovedeni u vezu s nalazima iz spomenutog sektora. Preostale skupine nalaza govore mnogo o raznolikosti kaljevih peći korištenih tijekom nekoliko stoljeća funkcioniranja utvrde Donja Stubica.

### 8.3.1. Skupina neglaziranih pećnjaka

Skupinu ulomaka neglaziranih pećnjaka čine reljefno neukrašeni pećnjaci jednostavnog oblika i pećnjaci s reljefno ukrašenom prednjom pločom. Uzimajući u obzir karakteristike gline, makroskopskim pregledom ulomaka uočavaju se najmanje dvije podskupine neglaziranih ulomaka. Budući da je obrada nalaza i dalje tijeku, ulomci na tabli koja slijedi nisu izdvojeni po tipovima eventualnih zasebnih kaljevih peći, već su

prikazani zajedno. U brojnijoj skupini prevladavaju ulomci izrađeni od fine gline oker do narančaste boje pečenja, sivog presjeka, sa sitnim primjesama neplastičnih smjesa crne, smeđe i bijele boje, veličine do 1 mm. Može se pretpostaviti kako su ulomci iz ove skupine izrađeni od gline sličnih karakteristika mogli sačinjavati kasnogotičku peć u kojoj je prevladavao osnovni ukras rozete (pećnjak s prednjom ukrasnom pločom ukrašenom rozetom, T. 26, kat. 135; T. 24, kat. 125). U tom slučaju reljefno ukrašeni neglazirani pećnjaci slagani su u kombinaciji s jednostavnim pećnjacima – zdjelastim pećnjacima trokutastog otvora i zdjelastim pećnjacima kvadratnog otvora.<sup>273</sup> Na jednom ulomku dna zdjelstog pećnjaka zabilježena ukras izvučene koncentrične trake sa zarezima učinjenim vrhom oštrog predmeta (T. 27, kat. 141). Navedeni ulomak pronađen je u sloju SJ 222. Također je izdvojen jedan ulomak iz navedene skupine pećnjaka koji ima tijelo polucilindrične forme, međutim nema dovoljno elemenata za rekonstrukciju (T. 27, kat. 143).<sup>274</sup> Specifičnost za navedenu peć svakako je prepoznatljiv, na pojedinim ulomcima dobro sačuvan, premaz crvenom engobom vidljivom na dnu unutrašnje strane jednostavnih pećnjaka, ali i na reljefnom ukrasu pećnjaka ukrašenih s reljefnim prikazom rozete. Ulomci rozeta-pećnjaka pronađeni su u sloju SJ 77,<sup>275</sup> ali i u zapuni SJ 64, te u sloju SJ 29. Jednostavni pećnjaci trokutastog otvora s dnom ukrašenim koncentričnom krugovima sa i bez crvene engobe (T. 27, kat. 138, 139 i 140), ali sličnih makroskopskih karakteristika gline, također su u najvećoj mjeri dokumentirani u sloju zapune rova SJ 64. Tijekom istraživanja 2013. godine iskopan je ulomak reljefno ukrašen s geometrijskim motivom sa istim premazom preko reljefnog ukrasa (T. 27, kat. 142). Zbog različitog motiva na ukrasnoj ploči pećnjaka ovaj se ulomak, iako bez dovoljno elemenata za rekonstrukciju čitavog motiva, svakako treba izdvojiti u zaseban tip pećnjaka.<sup>276</sup>

Ako se može pretpostaviti najmanje dvije kaljeve peći izrađene od neglaziranih pećnjaka, sljedeću, brojnošću evidentno slabije zastupljenu skupinu ulomaka čine pećnjaci izrađeni od grube gline oker do svijetlo smeđe boje pečenja, sivog presjeka, sa primjesama neplastičnih smjesa smeđe i bijele boje, veličine do 3,1 mm. U ovu skupinu ulomaka ubraja se pećnjak s prikazom koji je trenutno protumačen kao sv. Katarina

---

<sup>273</sup>U građi sa Staroga grada uočen je veći broj ulomaka zdjelastih pećnjaka kvadratnog otvora izrađenih od gline narančaste boje pečenja, sivog presjeka s puno blistavih čestica kvarca po površini, primjese su vrlo sitne do 1 mm, crne i bijele boje. Ulomci supronađeni u slojevima SJ 406 (N 837) SJ 135 (N 131), SJ 144 (N 529), SJ 26 (N 336).

<sup>274</sup>Još jedan ulomak koji sugerira polucilindričnu formu pronađen je u zapuni SJ 64 (N 712).

<sup>275</sup>Signatura: DS SG 10, S D, kvadrant 7, SJ 77 - N 410, N 690, N 492.

<sup>276</sup>SJ 514, N 943.



Aleksandrijska (T. 24, kat. 128; T. 26, kat. 136). Ovaj pećnjak koji je u čitavom fundusu stubičkih nalaza jedinstven, pronađen je nažalost u obrambenom opkopu. Pojedini ulomci dna zdjelastih pećnjaka ukrašeni koncentričnim krugovima po fakturi keramike vrlo jasno se mogu dovesti u vezu s ovim nalazom (T. 27, kat. 144). Međutim, pronađen je također usamljen nalaz smeđe glaziranog pećnjaka bez engobe s prednjom ukrasnom pločom ukrašenom prikazom magarca ili konja (možda je riječ o sceni ulaska Krista u Jeruzalem) (T. 27, kat. 145) koji se trenutno ne može svrstati u niti jednu od navedenih skupina. Ipak, izrađen je od srednje grube gline narančaste boje pečenja s primjesama sitnih čestica bijele i smeđe boje vel. do 3,1 mm poput pećnjaka s prikazom kraljice / svetice.

Tabela 15. Skupina neglaziranih pećnjaka

Tip pećnjaka	Motiv	Katalog
1 Rekonstruirani pećnjak s prednjom reljefno ukrašenom ukrasnom pločom	Rozeta	T. 24, kat. 125; T. 26, kat. 135
2 Rekonstruirani pećnjak s prednjom reljefno ukrašenom ukrasnom pločom	Svetica / kraljica	T. 24, kat. 128; T. 26, kat. 136
3 Rekonstruirani zdjelasti pećnjak kvadratnog otvora	/	T. 26, kat. 137
4 Zdjelasti pećnjak trokutastog otvora	Koncentrični krugovi	T. 27, kat. 138
5 Zdjelasti pećnjak trokutastog otvora	/	T. 27, kat. 139
6 Zdjelasti pećnjak trokutastog otvora	Koncentrični krugovi, crvena engoba	T. 27, kat. 140
8 Ulomak dna jednostavnog pećnjaka	Koncentrična traka sa zarezima	T. 27, kat. 141
9 Ulomak pećnjaka s punom prednjom ukrasnom pločom	Geometrijski motiv	T. 27, kat. 142
10 Ulomak pećnjaka s polucilindričnim tijelom	/	T. 27, kat. 143
1 Dno jednostavnog pećnjaka	Koncentrični krugovi	T. 27, kat. 144

### 8.3.2. Dvije skupine zeleno glaziranih reljefno ukrašenih pećnjaka iz sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA

U skupini zeleno glaziranih reljefno ukrašenih pećnjaka iz sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA vezanih uz ciklus prikaza ispod renesansnih arkada (osnovni motiv Raspeća Krista) prevladavaju ulomci izrađeni od srednje grube gline oker do narančaste boje pečenja, sivog presjeka, sa sitnim primjesama neplastičnih smjesa crne, smeđe i bijele boje, veličine do 2 mm, odnosno sasvim sporadično ulomcima keramičkog crijepa veličine do 3,1 mm. Može se pretpostaviti kako su ulomci iz ove skupine izrađeni od gline sličnih karakteristika mogli činiti dijelove renesansne peći u kojoj je osnovni motiv ispod karakterističnih renesansnih arkada Kristovo raspeće. Naime, prilikom obrade nešto brojnijih ulomaka sačuvanih iz ove skupine pećnjaka, te u sklopu konzervatorsko-restauratorskog postupka rekonstruiran je čitav motiv na pećnjaku tipa I. Stražnja strana svih pregledanih ulomaka pećnjaka ima sivu boju prepoznatu na vanjskoj strani rebara te na unutrašnjem djelu prednje ploče, na kojem se razaznaje debeli sloj gline korištene kako bi se na prednju ploču pričvrstila rebra (razmazana glina javlja se na gotovo čitavoj površini stražnjeg djela reljefne ploče koja ima otisak od tkanine), te rupa za montiranje koja nije sasvim probušena. Na vanjskoj strani rebara urezana je jedna vodoravna linija. Međutim, izdvojeno je još najmanje sedam zasebnih pećnjaka s istim motivom koji također imaju sve elemente za rekonstrukciju. Većina pećnjaka s navedenom scenom otkrivena je u sloju SJ 58,<sup>277</sup> a pojedini ulomci pronađeni su u rovu SJ 64/67, te u sloju SJ 078,<sup>278</sup> odnosno u humusu,<sup>279</sup> te uz zid Z – 5<sup>280</sup> i u sloju SJ 29.<sup>281</sup> Bitno je naglasiti kako je ulomak pećnjaka s istim motivom otkriven prilikom arheološkog nadzora u dvorcu Oršić (T. 32, kat. 186), koji se donosi u poglavlju o istraživanju lokaliteta Samci. Navedeni pećnjak dimenzijama motiva djeluje kao da je izrađen iz istog kalupa poput pećnjaka sa Starog grada, međutim, glazura djeluje nešto kompaktnije a glina sa vrlo sličnim primjesama djeluje nešto grublja na opip. Ipak, stražnja strana je također premazana slojem gline, i pećnjak je možda nastao od istog majstora. Stoga se može pretpostaviti kako je navedena peć dosta siromašna različitošću scena ispod arkada u odnosu na brojne primjere renesansnih peći ukrašene istim motivom na prostoru austrijskih i njemačkih pokrajina. Na donjostubičkoj peći očito prevladava jedan tip pećnjaka, iako se ne mogu isključiti druge uobičajene scene iz ikonografskog ciklusa Isusovog života i muke na križu. Primjerice ulomak na T. 28, kat. 149 (izdvojen kao tip III) prikazuje noge muškog lika koji vjerojatno predstavlja scenu bičevanja. Peć je

<sup>277</sup> N 487, N 473, N 469, N 485, N 472, N 487, N 488, N 490, N 496.

<sup>278</sup> N 489.

<sup>279</sup> N 306.

<sup>280</sup> PN 73.

<sup>281</sup> PN 63 / inv. br. MSB 1567.

kombinirana s pećnjacima ukrašenim s toliko učestalim motivom kalote uokvirene nizom akantusa, zabilježene ne samo u Velikom Taboru već i na brojnim drugim okolnim lokalitetima, poput restauriranog pećnjaka (T. 28, kat. 148; T. 23, kat. 123).<sup>282</sup> Sudeći po glazuri, tipu gline ali i već spomenutim karakteristikama stražnjeg dijela (otisak tkanine, rupe za montiranje) ovi pećnjaci činili su cjelinu s pećnjacima ukrašenim scenom Raspeća. Peć je zasigurno imala perforirano krunište reljefno ukrašeno s prikazom dvorepog fantastičnog lika (također vrlo popularnog na okolnim lokalitetima) (T. 28, kat. 146; inv. br. MSB 2347).<sup>283</sup> Također, pećnjak vijenca peći ukrašen akantusom prezentiran na tabli 31 (kat. 168) vrlo vjerojatno se može svrstati u ovu skupinu nalaza.

Tabela 16. Skupina zeleno glaziranih reljefno ukrašenih pećnjaka iz sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA vezanih uz ciklus prikaza ispod renesansnih arkada (osnovni motiv Raspeća Krista),

Tip pećnjaka (prema E. Roth Heege)	Motiv	Katalog
1 Krunišni pećnjak	Dvorepo fantastično biče	T. 28, kat. 146; T. 24, kat. 132
2 Pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom, tip I	Ciklus muka Kristovih – raspeće	T. 28, kat. 147; T. 22, kat. 122
3 Pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom, tip II	Kalota	T. 28, kat. 148; T. 23, kat. 123
4 Pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom, tip III	Bičevanje Krista ?	T. 28, kat. 149
5 Pećnjak vijenca peći, tip I	Akantus	T. 28, kat. 150
6 Pećnjak vijenca peći, tip II	Balustrade	T. 28, kat. 151
7 Ulomci gornjeg reda vijenca peći, tip III	<i>Akntus</i> , utisnuti kvadrati	T. 29, kat. 152, 153, 154
8 Ulomak vijenca peći, tip IV ?	Akantus, sačuvan samo jedan ulomak, s oprezom izdvojen u zasebni tip	T. 29, kat. 155 <sup>284</sup>

<sup>282</sup> Ulomci navedenog tipa pećnjaka dokumentirani su u obrambenom jarku SJ 034 (N 341), SJ 002-024 (N 481) dok su ulomci istog tipa pećnjaka inv. br. MSB 1494 pronađeni u humusu (N 236, N 154) te u sloju SJ 025 (N 401). Jedan ulomak pronađen je u sloju SJ 64/67, i u sloju SJ 58.

<sup>283</sup> Na stražnjoj strani pećnjaka inv. br. MSB 2347 prepoznaje se karakterističan otisak tkanine (signatura: DS SG 10, S b, kvadrant 8, SJ 58, N 473 (v. 10,8 cm, š. 15,1 cm, deb. 5,2 cm). Nedefinirani ulomci ove kaljeve peći zabilježeni su još u SJ 64 (N 495, N 236, PN 30, N 233), SJ 58 (N 485), SJ 29 (N 604), SJ 26 (N 316), SJ 026 (N 299), SJ 69 (N 150), SJ 026 (N 161), SJ 26 (N 316), a ulomci pećnjaka vijenca tipa IV zabilježeni su u SJ 058 (N 495, N 473, N 485), SJ 64 (N 795, N 472, N 463, N 738), SJ 078, SJ 29, SJ 9 (N 350), humus (N 131, N 142) i SJ 26 (N 316).

<sup>284</sup> Još jedan ulomak ovogetno izdvojenog u tipa vijenca zabilježen je u SJ 009 (N 350).

9	Kutni pećnjak s heraldičkom pločom	Heraldički motiv	T. 29, kat. 158 <sup>285</sup>
10	Ulomci vijenca ili kruništa peći	Lavlje glave?	T. 29, kat. 156, 157; T. 24, kat. 130, 131

## Skupina zeleno glaziranih pećnjaka reljefno ukrašenih mrežastim motivom iz sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA

U skupini zeleno glaziranih pećnjaka reljefno ukrašenih mrežastim motivom iz sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA prevladavaju ulomci izrađeni od nešto grublje gline u odnosu na peć ukrašenu s prikazom Kristove muke. Ulomci izdvojeni u ovu skupinu izrađeni su od gline narančaste boje pečenja, s dosta gusto raspoređenim primjesama neplastičnih smjesa crne, smeđe i bijele boje, te keramičkog crijepa veličine do 3,1 mm, sporadično čak do 5 mm. Za stražnje strane izdvojenih ulomaka može se konstatirati da nemaju vidljive otiske tkanine, a velik broj ulomaka ima vidljiv sloj gline korišten za spajanje rebara s prednjom pločom koji je uglavnom potamnio od gorenja. Može se pretpostaviti kako su ulomci iz ove skupine izrađeni od gline sličnih karakteristika mogli činiti dijelove zasebne renesansne peći u kojoj je osnovni motiv mrežasti ukras. Većina ulomaka također je dokumentirana u sektoru JUGOZAPADNA PROSTORIJA. Vrlo vjerojatno je riječ o dvije zasebne peći koje su grijale zasebne prostorije navedene građevine. Izdvojeno je nekoliko tipova pećnjaka s ravnom prednjom reljefnom pločom, od kojih je tek jedan motiv na prednjoj ploči u potpunosti rekonstruiran, onaj s mrežastim motivom (tip I) (T. 29, kat. 160).<sup>286</sup> Također su izdvojeni ulomci koji su suviše fragmentirani kako bi se mogli pobliže definirati, međutim svrstani su u ovu skupinu pećnjaka (T. 30, kat. 163, 164, 165, 166; T. 25, kat. 134).

## Tabela 17. Skupina zeleno glaziranih pećnjaka reljefno ukrašenih mrežastim motivom iz sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA

.	Tip pećnjaka	Motiv	Katalog
1	Ulomak kruništa peći ili krunišnog pećnjaka	Vegetabilni	T. 29, kat. 159

<sup>285</sup>Ulomci ovog tipa pećnjaka zabilježeni su u SJ 29 – PN 74, SJ 64 – N 750, SJ 58 – N 496, SJ 58 – N 473, PN 60, SJ 37 – N 353, PN 60, SJ 078 – N 489, SJ 002 N 152, SJ 37 – N 353, SJ 006 – PN 12, SJ 025 – N 401, SJ 006 – PN 12, SJ 29 – PN 74.

<sup>286</sup>Ulomci ovog tipa pećnjaka imaju slijedeće signature: 5 x SJ 058 (N 485), SJ 058 (N 479), SJ 59 (25) – (N 455), SJ 64/67.

2	Pećnjak s prednjom ukrasnom reljefno ukrašenom pločom, tip I	Geometrijsko-vegetabilni, mrežasti	T. 29, kat. 160; T. 23, kat. 124 <sup>287</sup>
3	Pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom, tip II, manjih dim.	Geometrijsko-vegetabilni s pijetlom	T. 30, kat. 161 <sup>288</sup>
4	Pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom, tip III	Geometrijsko-vegetabilni - cvijet	T. 30, kat. 162 <sup>289</sup>
5	Nedefinirani ulomci koji pripadaju istoj cjelini	Geometrijski i vegetabilni	T. 30, kat. 163, 164, 165, 166; T. 25, kat. 134
6			

Izdvojeni su i zasebni tipovi pećnjaka koji su rađeni od gline sličnih karakteristika poput gline skupina zeleno glaziranih pećnjaka reljefno ukrašenih mrežastim motivom iz sektora JUGOZAPADNA PROSTORIJA. Ipak, možemo je označiti za nijansu drugačijom: oker boje pečenja gusto raspoređenih čestica neplastičnih smjesa crne, smeđe, bijele i sive boje veličine do 2 mm. Razlikuje se prvenstveno karakterističnim utisnutim prstom pećara na kutovima stražnjeg spoja rebra i prednje ploče pećnjaka. Pećnjak s rombom u kojem se nalazi centralni motiv s grančicama u kutovima zabilježen je u više primjeraka (T. 30, kat. 167) (inv. br. MSB 1499, objavljen u: Škiljan 2011a, T. 8 – 3). Stražnji dio ovog pećnjaka u potpunosti je potamnio od posljedica uporabe peći. Zabilježeno je više ulomaka spomenutog tipa pećnjaka.<sup>290</sup> Izrađeni od iste gline djeluju i drugi ulomci iz opkopa,<sup>291</sup> a vrlo sličnih karakteristika gline i glazure je specifičan ulomak pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašenom s (vrlo vjerojatno) prikazom grifona (T. 30, kat. 168; T. 25, kat. 133) (Škiljan 2011a, T. 6 – 2). Međutim ulomak ima otisak tkanine na stražnjem dijelu koje je sive boje (vjerojatno od posljedica uporabe peći) i nema karakterističan otisak prsta u uglu, te se sa sigurnošću ne može izdvojiti u niti jednu zasebnu skupinu.

<sup>287</sup>Prilikom restauratorsko-konzervatorskog postupka izdvojeno je još nekoliko zasebnih pećnjaka istog tipa koji imaju elemente za rekonstrukciju – sa signaturama: SJ 58 (N 488, PN 69), SJ 29 (PN 74 koji je spojen s ulomcima iz slojeva SJ 25-45 I SJ 006 (N 150), SJ 003 (N 233, N 236) i SJ 006 (PN 12). Isti tip pećnjaka je i već objavljen ulomak s inventarnim brojem MSB 1514 objavljen u: Škiljan 2011a, 115, T. 9, kat. 6.

<sup>288</sup>Pećnjak s inventarnim brojem MSB 1512 klasificiran je u istu skupinu pećnjaka, a isti tip pećnjaka javlja se u smeđe-maslinasto glaziranoj varijanti, poput već objavljenog ulomka s inventarnim brojem MSB 1512 (Škiljan 2011a, 115, T. 9, kat. 5).

<sup>289</sup>Ulomci ovog tipa pećnjaka imaju sljedeće signature: 5 x SJ 58 (N 485, N 479, N 496), SJ 64 (N 786, N 672), SJ 25 (N 401), SJ 26 (N 299), SJ 69.

<sup>290</sup>Deset ulomaka iz SJ 002 (N 116), SJ 092 (N 46), te deset ulomaka iz SJ 26 (N 316, N 241).

<sup>291</sup>Iz SJ 033 (N 256), SJ 026 (N 299, N 260) i SJ 030-033 (N 320).

Posebno treba izdvojiti ulomke koji imaju također otisak tkanine na stražnjem dijelu i po kvaliteti gline mogu pripadati renesansnoj peći s prikazom Kristove muke, ali i ovoj zadnjoj skupini pećnjaka. Riječ je o pećnjacima na T. 30, kat. 169, 170 (Škiljan 2011a, T. 9 – 1, 2). Prvi nema ostatke gorenja, a drugi ima pozadinu sive boje, a na oba se dobro vidi trag tkanine poput pećnjaka iz druge skupine. U glini oker boje pečenja vidljive su primjese bijele, crne i smeđe boje te keramičkog crijepa veličine do 2 mm. Iste gline je i ulomak vjerojatno kruništa peći reljefno ukrašen bradavicama (kat. 161). I nacrtani pećnjak (površinski nalaz) s otiskom perja koji je katalogiziran i isto ima stražnji dio siv s otiskom tkanine spada u ovu skupinu pećnjaka (T. 30, kat. 166).<sup>292</sup> Ulomak reljefno ukrašen sa gotičkim slovima (T. 25, kat. 132) ne može se u trenutnom stanju istraženosti svrstati u niti jednu od prethodno opisanih skupina. Name, presjek je sive boje s primjesama neplastičnih smjesa bijele, crne, sive i smeđe boje veličine do 1 mm, te sporadično keramičkog crijepa do 3 mm, a stražnja strana je tamno oker boje pečenja, glatka i nema neke posebne karakteristike.

### 8.3.3. Ostale skupine nalaza pećnjaka

U skupini nazvanoj skupina višebojno glaziranih pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni ukras vegetabilno-vitičastog motiva izdvojeni su ulomci izrađeni od fine gline oker do narančaste boje pečenja, sivog presjeka, sa sitnim primjesama neplastičnih smjesa sive i smeđe boje, i sasvim sporadično bijele boje, veličine do 1 mm, te sporadičnim većim primjesama crijepa veličine do 4 mm. Može se pretpostaviti kako su ulomci iz ove skupine izrađeni od gline sličnih karakteristika mogli činiti dio jedne tapetno ukrašene peći koja je funkcionirala na lokalitetu u 17. stoljeću.<sup>293</sup>

U ovu skupinu nalaza, uz rekonstruirani tapetni pećnjak tip I, zasigurno spada i pećnjak s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilno-vitičastim tapetnim motivom, tip II (T. 30, kat. 171). Glazura na prednjoj strani pećnjaka sačuvana

---

<sup>292</sup>Slično je i s ulomcima sa signaturama: N 241, SJ 030 (PN 60), SJ 026-030 (N 204), SJ 033 – 040 (N 256), SJ 126-030 (N 204), SJ 26 (N 316), SJ 26 (N 212), SJ 030-033 (N 320), SJ 030-033 (N 200). Nešto drugačiji motiva ali ista glina i isti otisak prsta javlja se na ulomcima SJ 030 (N 320, N 204), SJ 034-035 (N 275), SJ 030-033 (N 320), SJ 030-040 (N 256), SJ 2 (N 316), SJ 026 (N 299).

<sup>293</sup>Ulomci ove vrlo lako izdvojene i prepoznatljive skupine pećnjaka zabilježeni su u obrambenom jarku, u sloju SJ 033 (PN 23), kontaktu slojeva SJ 033 i 040 (N 256, N 233) te sloju SJ 034 i 035 (PN 48, N 275, N 272), ali i u sloju SJ 003 (N 238), te sloju SJ 026 (N 299, N 316, N 220, N 241).

je relativno dobro u odnosu na ulomke pećnjaka tipa I (T. 31, kat. 173; T. 24, kat. 126), te se jasno vidi kako je prije stavljanja glazure, pećnjak premazan oker engobom. Motiv na prednjoj ploči identičan tipu I, međutim prednja ploča je zakrivljena i zasigurno je činila gornji cilindrični dio peći. Na stražnjoj strani pećnjaka djelomično su vidljivi tragovi gorenja od uporabe pećnjaka, te sloj gline zaglađen prstima kojim su rebra pričvršćena na prednju ploču pećnjaka.

Tabela 18. Skupina višebojno glaziranih pećnjaka u kojem prevladava osnovni tapetni ukras vegetabilno-vitičastog motiva

Tip pećnjaka	Motiv	Katalog
1 Rekonstruirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, tipa I	Vegetabilni motiv	T. 31, kat. 173; T. 24, kat. 126
2 Pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, tip II	Vegetabilni motiv	T. 30, kat. 171
3 Ulomak pećnjaka vijenca peći, tip I	Akantus	T. 30, kat. 172

U skupini višebojnih pećnjaka u kojem prevladava osnovni ukras orla prevladavaju ulomci izrađeni od gline sasvim drugačijih karakteristika od prethodno opisane skupine višebojno glaziranih pećnjaka, iako je bitno naglasiti kako se glazure (također smeđa, zelena na podlozi od oker engobe) po svojoj relativno lošijoj kvaliteti manje razlikuju. Glina je puno grublja svijetlo oker do narančaste boje pečenja, sivog presjeka, s učestalim primjesama neplastičnih smjesa sive, smeđe, crvene boje, i sasvim sporadično bijele boje, veličine do 3,1 mm.<sup>294</sup> Stražnje strane ove skupine pećnjaka, npr. pećnjak na T. 31, kat. 174 (inv. br. MSB 1505), nemaju vidljive tragove gorenja, već vrlo slabo je vidljiva glinena traka koju je pećar koristio kako bi bolje pričvrstio prednji i stražnji dio pećnjaka. Na ulomku na T. 31, kat. 176 (inv. br. MSB 1523) vidljiva je siva boja na stražnjoj strani vjerojatno nastala kao posljedica uporabe peći.

Tabela 19. Skupina višebojnih pećnjaka u kojem prevladava osnovni ukras orla

Tip pećnjaka (prema E. Roth Heege)	Motiv	Katalog
1 Pećnjak s prednjom ukrasnom pločom	Orao uokviren grančicom dovoljno elemenata za rekonstrukciju	T. 31, kat. 174, 175

<sup>294</sup>Ulomci ove skupine pećnjaka zabilježeni su također u obrambenom jarku, u sloju SJ 002-026, (N 192), SJ 26 (N 307), SJ 26 (N 293, N 272, N 299, N 291), N 241, kontaktu slojeva SJ 002-035 (N 225).

	motiva
2	Ulomak pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom Orao većih dimenzija, -nema dovoljno elemenata za rekonstrukciju motiva T. 31, kat. 176

U skupini tamno glaziranih pećnjaka s osnovnim reljefnim tapetnim ukrasom vegetabilno-vitičastog motiva prevladavaju ulomci izrađeni od srednje gline svijetlo oker boje pečenja, s vrlo gusto raspoređenim sitnim primjesama neplastičnih smjesa sive, crne, bijele, narančaste, smeđe i bijele boje, veličine do 1,5 mm.<sup>295</sup> Ulomci su glazirani tamnom glazurom. Može se pretpostaviti kako su ulomci iz ove skupine izrađeni od gline sličnih karakteristika mogli činiti dio jedne tapetno ukrašene peći koja je funkcionirala na lokalitetu tijekom ranog novog vijeka. Na stražnjim stranama ove skupine pećnjaka vidljive su rupe za montiranje u uglovima, zatim slabi otisak tkanine te svijetlo siva boja koja vrlo vjerojatno predstavlja ostatak korištenja peći.

Tabela 20. Skupina tamno glaziranih pećnjaka s osnovnim reljefnim tapetnim ukrasom vegetabilno-vitičastog motiva

Tip pećnjaka	Motiv	Katalog
1	Ulomak krunišnog pećnjaka Vegetabilni motiv -nema dovoljno elemenata za rekonstrukciju motiva	T. 31, kat. 177
2	Pećnjak sa zaobljenom prednjom ukrasnom pločom, tip I a Vegetabilni motiv -nema dovoljno elemenata za rekonstrukciju motiva	T. 31, kat. 178
3	Pećnjak sa zaobljenom prednjom ukrasnom pločom, tip I b Vegetabilni motiv -nema dovoljno elemenata za rekonstrukciju motiva	T. 31, kat. 179
4	Ulomci pećnjaka vijenca peći Akantus	T. 32, kat. 180, 181, 182

<sup>295</sup>Ulomci ove vrlo lako izdvojene i prepoznatljive skupine pećnjaka zabilježeni su u obrambenom jarku, u sloju SJ 026 (N 299, N 222, N 272, N 316), kontaktu slojeva SJ 002-026 (N 192, N 293, PN 25,) kontaktu slojeva SJ 026-030 (N 204, N 242, N 275).



Konačno, možda u ovu supinu pećnjaka treba svrstati i tek nekoliko ulomaka pećnjaka tamno glaziranih ukrašenih s kanelurama, izrađeni od nešto drugačije gline od prethodno opisanih ulomaka: grublje gline oker svijetlo narančaste boje pečenja s gustim primjesama neplastičnih smjesa, bijele, sive, crne i crvene boje vel. do 3 mm, poput pećnjaka inv. br. MSB 1495 (T. 32, kat- 183) (Škiljan 2011a, 113, T. 8, kat. 4). Zanimljiva karakteristika ovog ulomka su cik-cak linije urezane na vanjskoj strani rebara.<sup>296</sup> Unutrašnjost je tamne boje nastale kao posljedica gorenja.

Najveći broj ulomaka pećnjaka pronađenih u opkopu datira se u period renesanse, a izdvojeni su i ulomci koji se mogu datirati u 15. st. (možda prvu polovicu), poput neglaziranog pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašenom s prikazom kraljice/svetice koja u ruci drži žezlo/ljiljan (T. 24, kat. 128) (Škiljan 2011a, T. 5, kat. 4). U skupinu ranijih pećnjaka također se može ubrojiti i ulomak pećnjaka s prikazom grifona (T. 25, kat. 133) (Škiljan 2011a, T. 6, kat. 2), te ulomak zeleno glaziranog pećnjaka reljefno ukrašenog sa "slovima" koji imitiraju gotički tekst (T. 25, kat. 132) (Škiljan 2011a, T. 5, kat. 5).

Stubički primjeri datiraju se u period od 15. stoljeća, a pronađeni su u sloju urušenja na sjeverozapadu uzvišenja (SJ 7), te u obrambenom opkopu u sloju SJ 26 (Škiljan 2011a, T. 7, kat. 1).

Neglazirani pećnjak s prikazom kraljice/svetice koja drži žezlo ili ljiljan (Škiljan 2011a, T. 5, kat. 4) datira se u 15. stoljeće. Budući da reljefni prikaz nije sačuvan u cijelosti, ne može se sa sigurnošću tvrditi koje atribute drži ženski lik u rukama. Naime, vrlo često su, na identični način, na brojnim pećnjacima prikazivane svete, koje nisu uvijek nužno imale aureolu uokolo krune, već samo krunu. Primjerice sv. Katarina Aleksandrijska prikazana na pećnjaku iz Češkog Krumlova, s golubom u jednoj i ljiljanom u drugoj ruci (Pavlík, Vitanovský 2004, kat. 293) svojim likovnim rješenjem, stiliziranom naboranom odjećom, kosom i licem s naglašenim očima i ustima podsjeća na stubički primjerak. Prikazana na drugom pećnjaku i s drugim atributima (mačem i kotačem), Katarina Aleksandrijska također sugerira na stubički ženski lik, s identičnom krunom kod oba slučaja (Pavlík, Vitanovský 2004, kat. 288). Međutim, ne smije se zanemariti činjenica kako se u sasvim drugačijim reljefnim likovnim kompozicijama, a opet slično prikazane s obzirom na krunu, odjeću, kosu i stilizirano lice, javljaju ženski

---

<sup>296</sup>Pronađena su još dva takva ulomka sa signaturama: N 241 i DSSG 09, PR 5.

okrunjeni likovi i na brojnim svjetovnim scenama (Pavlik, Vitanovský 2004, kat. 649; Byrch *et al.* 1990, kat. 75), a također se vrlo slično prikazuje i lik sv. Marije prikazan bez aureole (Franz 1980, sl. 86). Svi spomenuti primjerci datiraju se u 15. stoljeće. Donjostubički pećnjak s okrunjenim ženskim likom pronađen je, kao i pećnjak reljefno ukrašen s motivom "riblje kosti" (Škiljan 2011a, T. 5, kat. 6) u sloju SJ 33 u obrambenom opkopu, u kojem je pronađena i gotička čaša ukrašena žigosanjem. Ulomak tamno zeleno glaziranog pećnjaka reljefno ukrašenog sa "slovima" koji imitiraju gotički tekst (Škiljan 2011a, T. 5, kat. 5) također se javljaju često na pećnjacima 15. st., samostalno, poput primjerka sa Ružica grada (Radić, Bojčić, 2002, 510a), ili kao dio složenije likovne kompozicije. Ulomak pećnjaka pronađen u SJ 26, s prikazom stražnjeg dijela (noge i rep) i krila životinje vrlo vjerojatno predstavlja grifona (Škiljan 2011a, T. 6, kat. 2), koji se također pojavljuje vrlo često u ikonografiji kasnogotičkih pećnjaka. Ikonografski je zanimljiv kutni pećnjak vijenca peći s heraldičkom pločom koji se sastoji od dva dijela (T. 29, kat. 158) (Škiljan 2011a, T. 7-2). Dio koji je činio vijenac je izduženog pravokutnog oblika, ima profilirane rubove, i plitko izvedene kvadrate u sredini. Na njega je naknadno spojena heraldička ploča reljefno ukrašena u obliku grba s prikazom lava, iznad kojeg se nalazi poprsje ženskog lika u renesansnoj odjeći koji rukama "pridržiava" grb. Takve kompozicije vrlo su česte (Franz 1980, sl. 106), primjerice na Ružica gradu pojavljuje se ženski lik koji drži grb s dvoglavi orlom (Radić, Bojčić 2002, kat. 621). Tri prethodno opisana pećnjaka pronađena su u obrambenom opkopu, u sloju SJ 30. Renesansni pećnjaci podijeljeni su s obzirom na reljefni prikaz na zeleno glazirane s figuralnim prikazima, te pećnjake ukrašene tapetnim uzorkom. Dvoglavi orao pojavljuje se i na nalazima pećnjaka s utvrde Donja Stubica, na ulomku na kojem su krila i tijelo orla smeđe glazirani, dok je podloga ostavljena oker engobirana (Škiljan 2011a, T. 9, kat. 4) poput pećnjaka sa Samoborskog starog grada (T. 31, kat. 174, 175) (Stahuljak, Klojučar 1958, kat. 65) koji se datira u 16., prvu polovicu 17. stoljeća. Ulomak pećnjaka s orlom fakturom i glazurom odgovara ulomcima pronađenim u istom sloju, koji sugeriraju kako je centralni motiv orla okružen s lisnatim grančicama, kao što se vidi na ulomku pećnjaka na T. 31, kat. 174. Ulomci su pronađeni u obrambenom opkopu, u sloju SJ 26, i datiraju se u 16. i čitavo 17. stoljeće. Slične glazure, a također iz istog sloja je i pećnjak vijenca peći s reljefnim ukrasom akantusovog lišća (Škiljan 2011a, T. 9, kat. 7) i tapetni pećnjak s vegetabilnim uzorkom (Škiljan 2011a, T. 8, kat. 6). Dvije zeleno glazirane stilizirane, možda lavlje, glavice

koje su činile vijenac peći (T. 24, kat. 130, 131) (Škiljan 2011a, T. 5, kat. 1, 2) također su pronađene u istom sloju, a izvedbom su karakteristične za 16. stoljeće.

Možda je jedna od njih određene redove centralnog dijela peći imala sastavljene od pronađenih ulomaka pećnjaka s reljefnim ukrasom zaobljenog pećnjaka s dvostruko profiliranim rubom u čijoj se središnjoj plohi nalazi izbočena, glatka kalota (Škiljan 2011a, T. 8, kat. 2) (tzv. *Meallionkachel*, Franz 1981, sl. 184, 185) oko koje teče vijenac akantusovog lišća, omeđen profilacijom, a u uglovima prednje ploče smješteni su stilizirani lisnati izdanci (T. 28, kat. 148), poput pećnjaka sa Susedgrada (Stahuljak, Klobučar 1958, 215, kat. 23a). Ovaj pećnjak činio je gornji, cilindrični dio peći. Na isti tip pećnjaka nailazimo i u Pragu (Brych *et al.*, 1990, 147, kat. 336, 338, 339), te u Celju (Bregant 1997, 35), a datiraju se u 16. st., odnosno početak 17. stoljeća. Ovakav renesansni ukras javlja se vrlo često, primjerice i na pećnjacima iz Velikog Tabora (Škiljan 2007, 108, kat. 135). Reljefnim motivima karakterističnim za razdoblje renesanse pripada i pećnjak kruništa peći s prikazom ženskog lika u renesansnoj odjeći bez sačuvane glave, koji u raširenim rukama drži riblje repove (T. 28, kat. 146) (Škiljan 2011a, T. 6, kat. 1).<sup>297</sup> Izbor spomenutog lika upravo na kruništu stubičke peći odgovara uobičajenom izgledu kruništa renesansnih peći, često reljefno ukrašenih s primjerice dva simetrično postavljena delfina zavinitih repova s perajama. Konačno, s obzirom na glazuru i fakturu, vrlo vjerojatno su dio spomenutih renesansnih peći sačinjavali i pećnjaci od kojih je pronađen tek jedan ulomak, međutim, koji se također često javlja u kombinaciji s pećnjacima s kružnom kalotom. Riječ je o pećnjaku s reljefnim prikazom romba s cvijetom u sredini, te četiri grančice s dva lista u svakom kutu, s čitavim fondom ispunjenog bradavicama (T. 30, kat. 167) (Škiljan 2011a, T. 8, kat. 7), pronađenom u obrambenom opkopu sloju SJ 26. Analogiju nalazimo u dvorcu V. Tabor, i na brojnim lokalitetima u Sloveniji, primjerice u gradu Slovenske konjice (Stopar 1977, 69, sl. 3), zatim na starom gradu Celje, koji se datira u mlađi kasnogotički horizont (od 1470. do 1511.) (Bregant 1997, 32, sl. 19). Celjski komad je kvadratnog oblika koji nije karakterističan za renesansne, već kasnogotičke pećnjake. Stoga se još preciznija analogija veže opet uz Celje, ali podgrađe (položaj Gledališka ulica – Turška mačka), gdje je pronađen i u pogledu izduženijeg oblika isti pećnjak, iako crvenkaste glazure (Guštin *et al.* 2001, 42, kat. br. 114). Spomenute peći imale su vijence reljefno ukrašene sa stiliziranim akantusovim lišćem, poput pećnjaka na T. 29, kat. 152 (Škiljan 2011a, T.

---

<sup>297</sup>Sudeći prema ikonografiji likovnih prikaza na pećnjacima, na ovaj način mogla se uprizoriti sirena, vila Meluzina iz istoimene srednjovjekovne legende a slično se je u renesansnoj umjetnosti prikazivala i Skila

8, kat. 2) koji također s obzirom na glazuru i fakturu odgovara prethodno opisanim ulomcima, iako je pronađen u opkopu u sloju šute SJ 44.

Možda najčešći tapetni ukras prisutan na brojnim pećima srednje Europe javlja se i na donjostubičkom pećnjaku na T. 32, kat. 183 (Škiljan 2011a, T. 8, kat. 4). To je kutni pećnjak pronađen u opkopu u sloju SJ 30, pravokutnog oblika, crno glaziran, s reljefnim ukrasom četiri simetrično postavljene polovice cvijeta s tri scolike, na jednoj strani nazupčane latice, i tučkom ispunjenim bradavicama. Dva cvijeta na suprotnim stranama su uokvirena vitičastom linijom (gotičkim lukom). Cijela preostala površina je kanelirana. Brojne su analogije spomenutog tipa pećnjaka, primjerice u Slovenskim Konjicama (Stopar 1977, 73, sl. 8), zatim na Susedgradu, međutim s reljefnom površinom ispunjenom bradavicama, a ne kanelurama. Jedan primjerak je s crno-zelenom olovnom glazurou, dok drugi nije glaziran, te su datirani u drugu polovicu 16. stoljeća (Stahuljak, Klobučar 1958, 217, kat. 29 ab). Vrlo slični primjerci pronađeni su također i na Ljubljanskom gradu, te Planini pri Sevnici, imaju zelenu glazuru, ali i naglašeni profiliran okvir čitavog ukrasa. Datirani su u drugu polovicu 16. st. prvu pol. 17. stoljeća (*Ljubljanski grad...* 1994, 77, 130-132, kat. 115-119).<sup>298</sup> Brojni ulomci zeleno glaziranih pećnjaka s opisanim tapetnim uzorkom pronađeni su i u dvorcu Veliki Tabor (Škiljan 2007, kat. 102).<sup>299</sup> Gotički luk i fond ispunjen bradavicama javlja se i na nešto drugačijem zeleno glaziranom pećnjaku na T. 30, kat. 170 (Škiljan 2011a, T. 9, kat. 1), pronađenom u istom sloju. Pećnjak s reljefnim ukrasom vitičastog vegetabilnog ornamenta i lista s grančicom koji ispunjava ugao prednje ploče na T. 30, kat. 169 (Škiljan 2011a, T. 8, kat. 3), ukazuje da se radi o pećnjaku s centralnim motivom cvijeta uokvirenog u rombu i spomenutim ukrasom u uglovima koji nalikuje primjerku iz dvorca Veliki Tabor (Škiljan 2007, kat. 104), varaždinskog Starog grada (Klemm *et al.* 2008, kat. 129) i Susedgrada (Stahuljak, Klobučar 1958, kat. 25) a datira se u drugu polovicu 16. stoljeća. Među pećnjacima iz Donje Stubice javlja se još nekolicina tapetnih uzoraka koji se okvirno mogu datirati u period 16. – 17. stoljeća T. 38, kat. 178, 179 (Škiljan 2011a, T. 8, kat. 5).

---

<sup>298</sup> Takav tip pećnjaka objavljen je i u nalazima iz Celja (Guštin *et al.* 2001, 204, 230, kat. 182), samo što je *hrđave* glazure.

<sup>299</sup> Velik broj sačuvanih ulomaka spomenutog tipa pećnjaka pronađenih u Velikom Taboru također su pružili dovoljno elemenata za izradu idealnog rekonstrukcijskog crteža čitave kaljeve peći. Budući da je prilikom istraživanja na utvrdi Donja Stubica pronađen tek jedan pećnjak s opisanim uzorkom, izgled stubičke peći nije moguće pretpostaviti, međutim treba imati na umu da je ovakav tipe peći bio u širokoj uporabi, s manjim osobitostima.

Brojni ulomci pećnjaka koji su činili dijelove grijaćih kaljevih peći, u nedostatku drugog izvornog donjostubičkog inventara, svjedoče o ugođaju prostorija dvorca, a svojim stilskim karakteristikama i kvalitetom istovjetni su suvremenim pećima iz Štajerske, odnosno i nalazima iz dvorca Veliki Tabor, utvrde Čanjevo, Varaždina. Dakako, logične su veze sa Susedgradom, koje se očituju u nalazima pećnjaka, te u ostalim keramičkim nalazima.

## 9. ARHEOLOŠKI NADZOR I NALAZI PEĆNJAKA S LOKALITETA UTVRDA SAMCI (DVORAC ORŠIĆ)

Prilikom iskopa probnih sondi za izradu troškovnika planiranog projekta drenaže dvorca Oršić pokušalo se iz segmentiranih i dimenzijama skromnih iskopa izvući što više podataka koji bi mogli pružiti naznake života na posjedu koji se u povijesnim izvorima naziva Samci. Stoga je izvršen neophodan arheološki nadzor iskopa otvorenih sondi.<sup>300</sup>

### 9. 1. Povijest istraživanja i povijesni podatci o utvrđi Samci

Srednjovjekovna utvrda Gornja Stubica na brdu Samci prvi se puta kao *castrum* spominje 1476. godine kada se nalazi u posjedu Doroteje i njezina sina Ivana Hennygha od Susedgrada.<sup>301</sup> Posjed *Zancka* (Samci) spominje se u ispravi iz 1342. godine, prilikom obiteljske razdiobe posjeda Arlandijeve loze roda Aka (prema Čičko 2004, 16, u CD, XI, 4-5). U literaturi često spominjana razdioba posjeda između potomaka gornjostubičke i donjostubičke grane Arlandija završava 1485. godine kada Heningovci prepuštaju gornjostubičke dijelove posjeda sitnim plemićkim obiteljima Ljupša, Raškaj i Petra od Brokunove gore, potomcima Jelene i Lucije Gornjostubičke (Čičko 2004, 17,

<sup>300</sup> Sonde su otvorene prema smjernicama projektanta prof. dr. Željka Pekovića (Omega Inženjering d.o.o.), a arheološki nadzor vršili su Muzeji Hrvatskog zagorja. Radovi su financirani vlastitim sredstvima Muzeja Hrvatskog zagorja, u trajanju od 13. – 21. prosinca 2011. godine, odnosno od 16. – 25. siječnja 2012. godine. Uz muzejske djelatnice, voditeljicu istraživanja I. Škiljan i preparatoricu za keramiku A. Brlobuš, u nadzoru su sudjelovali studenti arheologije T. Karavidović i M. Mađerić, te radnici tvrtke Ingrad d.o.o.

<sup>301</sup> Prema Regan 2011, 37: Stipišić, Šamšalović 1959-63, 618. Isprava 2 817, u kojoj se spominje "...castrum Zomzedwar ac Superioriois et Inferioris Zthwbyczae...".

19). Poznatiji vlasnici posjeda Samci su od 1543. Ambroz i Stjepan Gregorijanec, a zatim od 1574. posjedom gospodare Petričevići. U 17. stoljeću vlasnikom postaje Ivan Franjo Oršić, te će utvrda, kao i barokni dvorac sagrađen 1756. godine, djelomično inkorporiran u srednjovjekovnu građevinu, ostati u vlasništvu obitelji Oršić do 1924. godine.

Vršeći tipološku analizu utvrde s obzirom na poznatu katastarsku snimku iz 1861. godine iz koje se jasno iščitava tlocrt nekadašnje utvrde i baroknog dvorca s danas porušenim gospodarskim zgradama, kao i s obzirom na vidljive elemente ranije građevine uklopljene u građevinske strukture baroknog dvorca, a uzimajući u obzir i poznate fotografije danas nestalih ostataka dvorca iz početka 20. stoljeća, K. Regan zaključuje kako se utvrda Samci tipološki može svrstati u red *utvrđenih kurija* – manjih obrambenih građevina koje je podizalo niže plemstvo tijekom čitava 15. i 16. stoljeća (Regan 2011, 37-45). Spomenuti autor iznio je hipotetsku rekonstrukciju utvrđene kurije Samci u obliku "dvokatne obrambene građevine čiji su zidovi u tlocrtu opisivali pravokutnik ili trapez" (Regan 2011, 44), za koju pretpostavlja<sup>302</sup> kako je sagrađena tijekom druge polovine 14. stoljeća kao ladanjska rezidencija Nikole IV. od roda Arlandija, te da su je između 1476. i 1482. utvrdili Doroteja i Ivan Hennyng, a da pritom ne isključuje mogućnost kako je spomenutoj kuriji mogla prethoditi neka starija obrambena građevina opasana obrambenim jarcima (Regan 2011, 43-44).

Probna arheološka istraživanja lokaliteta započeli su Muzeji Hrvatskog zagorja<sup>303</sup> još tijekom 2007. i 2008. godine, i to na sjevernom vanjskom obrambenom zidu dvorca Oršić. Spomenuti obrambeni zid čiji su ostaci bili vidljivi prije samog istraživanja proteže se u smjeru istok-zapad te je istražen u dužini od 36 m (Pavlaković 2011, 141).<sup>304</sup> Iako je otkrivena arhitektura u neposrednoj vezi s arhitektonskim sklopom baroknoga zdanja, voditeljica istraživanja ne isključuje mogućnost izgradnje vanjskog obrambenog zida još u srednjem vijeku (Pavlaković 2011, 144).

Inkorporiranost baroknog zdanja u literaturi je vrlo jasno konstatirana (Obad-Ščitaroci 1991, 78-82, Regan 2004, 29-38), kao i pretpostavka kako se sjeverni zid plemićkog

---

<sup>302</sup> Istu pretpostavku isključivo s obzirom na povijesne izvore iznosi i autor B. Čičko (Čičko 2004, 17-18).

<sup>303</sup> Pod stručnim vodstvom arheologinje Ide Pavlaković.

<sup>304</sup> Uz obrambeni zid otkriveni su i dijelovi arhitekture koja se nadovezuje na njega – ostaci prostorije (poprečni zid), koja je u određenom trenutku doživjela prenamjenu (uočene su kasnije pregradnje odvodnih cijevi i stepeništa) (Pavlaković 2011, 143), o čemu svjedoče i pokretni novovjekovni arheološki nalazi – uporabna keramika i staklo, te brojni pećnjaci koji su činili jednu jednostavnu novovjekovnu kaljevu peć kakva je mogla biti u uporabi u 19. stoljeću.

grada, očuvan još početkom 20. st. u punoj visini, naslanjao na južno krilo baroknoga dvorca, koje je prema autoru K. Reganu služilo kao "komunikacijska spojnica srednjovjekovnoga plemićkog grada i baroknoga dvorca" (Regan 2004, 32). Kako su sjeverni zid srednjovjekovne utvrde Oršići uklopili u svoje barokno zdanje, dvorac predstavlja zanimljivo rješenje u baroknoj profanoj arhitekturi, budući da su ostaci kaštela zatvarali unutrašnje dvorište novosagrađenog dvorca<sup>305</sup> (Filipčić Maligec 2004, 42). Osim sačuvanih fotografija koje ukazuju na još postojeće ostatke sjevernog krila dvorca (v. u tekstu Regan 2004, 34; Čičko 2004, 16), katastarski snimak istočno od spomenute građevine bilježi i dvije, danas nepostojeće zgrade, i nestali produžetak zapadnog krila dvorca prema jugu. U dvorcu je od 1924. djelovala gornjostubička seljačka zadruga, a nakon 1945. i osnovna škola, te se vrlo vjerojatno može očekivati kako su određene preinake na kompleksu mogle biti vršene i tijekom navedenog razdoblja. Međutim, opsežniji radovi na lokalitetu dokumentirani su od 1970. godine kada započinju pripreme za obnovu dvorca i otvorenje Muzeja seljačkih buna koje je uslijedilo tri godine kasnije.

Iz teksta autora J. Mataića, prvog ravnatelja Muzeja, pod naslovom "Utemeljenje spomenika i Muzeja seljačkoj buni u Gornjoj Stubici" sastavljenog za Vijesti muzealaca, a čiji se rukopis čuva u Muzeju, doznajemo kako je program proslave i obilježavanja 400-godišnjice Seljačke bune, između ostalog podrazumijevao i "obnovu, rekonstrukciju, restauraciju i dovodjene u izvorno stanje dvorca Oršić iz 18. stoljeća u Samcima u Gornjoj Stubici" (Mataić 1973, 2) Mataić dalje zaključuje: "Krajnji desni trakt objekta djelovao je poput razvaline – napuklih već iskrivljenih zidova što su prijetili da se svakog časa sruše" (Mataić 1973, 3). Kako bi se uredio perivoj i pripremio teren za postavljanje Spomenika Matiji Gupcu i Seljačkoj buni kipara A. Augustinčića, čitavo središnje uzvišenje pretrpilo je velike zahvate: "Istovremeno na terenu odvijala se složena faza pripremnih i građevinskih radova. Tokom 1971. i 1972. godine pripremao se cijeli teren za spomen obilježje." U spomenute radove uključile su se inženjerske jedinice JNA, uz čiju pomoć je iskopano preko 6.000 m<sup>3</sup> zemlje, koristeći "zahuktane bagere, kašikere, utovarivače i druge strojeve" (Mataić 1973, 5).

Pregledom projektne dokumentacije iz perioda od 1969. do 1973. koja je pohranjena u Muzeju seljačkih buna, kao i sačuvanih fotografija, sasvim je izvjesno kako su zahvati

---

<sup>305</sup> "Tlocrt dvorca u obliku je slova L , a s kaštelom je zatvarao unutrašnje dvorište" (Filipčić Maligec 2004, 42).

izvršeni do 1973. godine, u prvom redu izgradnja ceste i Spomenika, uvelike promijenili originalnu konfiguraciju terena uzvišenja koje danas tumačimo višeslojnim arheološkim lokalitetom na kojem svaki zahvat danas nužno podrazumijeva arheološki nadzor. Autor Mataić napominje kako su "prije restauracije dvorca izvršena odgovarajuća istraživanja, sondiranja terena uz objekat, djelomično skidanje zidnih žbuka" (Mataić 1973, 6). Međutim, pojedini trošni dijelovi dvorca naprosto su uklonjeni, a prilikom izgradnje terase dvorca, svi vidljivi ostaci ranijeg zdanja srušeni su, te prekriveni zemljom, odnosno terasa je nivelirana kako bi bila "pogodna za turiste". Ipak, ostavljen je jedan ugao kojeg Regan tumači "bazom snažnog potpornjaka" na nekadašnjem spoju sjevernoga i istočnoga obrambenog zida (Regan 2011, 40), a koji je pod vodstvom Muzeja Hrvatskog zagorja stručno konzerviran 2010. godine.

## **9. 2. Rezultati arheološkog nadzora 2012. godine**

Sonde 2, 3, i 4 s recentnim kulturnim slojevima iskopane su na zapadnoj i južnoj strani zapadnog krila dvorca, prije dolaska arheologa na teren. Kako bi se izvršio stručni nadzor, prostor čitavog lokaliteta podijeljen u mrežu kvadranta dimenzija 5 x 5 m.<sup>306</sup> Već prilikom prvih dana radova u sondi 1 otvorenoj na južnoj strani južnog istaka zapadnog krila dvorca, ispod razine današnje hodne površine, pronađeni su otvori podrumске prostorije. S obzirom na navedeno otkriće, te kako bi se mogli predvidjeti troškovi buduće planirane hidro izolacije dvorca, ali i eventualnih budućih arheoloških istraživanja, sjeverni dio sonde 1 istražen je do razine zdravice. Naime, u južnom dijelu sonde otkrivena je vodovodna cijev koja je i dalje u funkciji. Prema tome, na južnom dijelu sonde nije se moglo nastaviti s istraživanjima. Uz sam južni zid istaka zapadnog krila dvorca otkriveni su ostaci zapunjenog podrumskog prozora koji je s druge strane gleda u prostor ispod površine zemlje, također ispunjen otpadnim građevinskim materijalom (prozor se nije otvarao ali vidljivi su manji otvori u zidu koji svjedoče o prisutnosti otpadnog građevinskog materijala). Sloj građevinskog otpadnog materijala,<sup>307</sup> sastava opeka, kamena - sporadično većih, a uglavnom manjih dimenzija (promjera 20 cm), zatim pijeska - nastavlja se u dubinu od preko 2 m. Spomenuti sloj

<sup>306</sup> Sonda 1 zauzela je kvadrant E/7-8, sonda 2 kvadrant F-G/4-5, sonda 3 kvadrant L/5-6, te sonda 4 kvadrantu C-7.

<sup>307</sup> SJ 2.



očigledno je nastao niveliranjem terena iz 70tih godina. Istraživanjem dokumentacije pripremljenih radova za otvorenje Muzeja seljačkih buna na zanimljivoj fotografiji pohranjenoj u Fototeci Muzeja seljačkih buna jasno se uočava stanje na mjestu otvorene sonde 1 prije i poslije zahvata 70tih. Naime, radnici na fotografiji stoje u podrumskim prostorijama na čije se otvore naišlo a koje su ispunjene otpadnim građevinskim materijalom, dakle, na mjestu današnjeg sanitarnog čvora. Teren u pozadini, na mjestu današnje sonde 1 već je djelomično niveliran. Međutim, zanimljiva je okrugla tlocrtna dispozicija koja se nazire nešto dalje. Da li je riječ o tada otkrivenim, i naravno zatrpanim, temeljima okrugle tvorevine (možda kule?) vidljive na katastarskom planu iz 1861. godine? Planovi projektne dokumentacije ne otkrivaju ništa u tom smislu. Ipak, jasno je na koji način je tada rekonstruiran kratki istak zapadnog krila dvorca što se nekoć naslanjao na stariju utvrdu.

Na dubini koja odgovara visini svodova sačuvanog vinskog podruma Muzeja konačno su otkriveni arheološki zanimljiviji slojevi. Ispod sloja otpadnog građevinskog materijala (SJ 2) uočena je kulturni sloj od kompaktne nabijene ilovače s primjesama žbuke i otpadnog građevinskog materijala (SJ 8), ispod kojeg su pronađeni ostaci arhitekture – temelji zida (SJ 10), a proteže se u pravcu sjever-jug (sl. 34). Zid se sastoji od dva reda kamenja vezanih žbukom – možda predstavlja ostatak srednjovjekovnih struktura. Ispod žutog sloja ilovače djelomično pomiješanog s gornjim slojevima šute otkrivena je žbuka – podnica (SJ 13), a ispod nje žuta nabijena ilovača (SJ 17) (sl. 35). U blizini zida otkrivena je zapuna i ukop rupe za stup (SJ 15/16). Sloj žute nabijene ilovače se zbog sporadičnih primjesa gara, mrvljene opeke i žbuke može tretirati kao predzdravica. Naime, nismo mogli istražiti spomenuti sloj zbog opasnosti urušavanja čitavog profila, već je napravljen probni rov dimenzija 1x2 m uz istočni rub sonde, u dvije radne dubine. Nisu uočene nikakve promjene u strukturi sloja, te je čitava sonda prekrivena geotekstilom i zatrpana. U sondama 2, 3 i 4 dokumentirana je zatečena situacija. Na fotografijama iz Fototeke MHZ vidljivo je kako su zahvati su 70tih vršeni i na položajima otvorenih sondi. Zid od tri reda opeke vezanih žbukom, a presječen šahtom, na jugozapadnom uglu zapadnog krila dvorca u sondi 3, dobio je oznaku SJ 7. U sondama 3 i 4 uočeni su poprilično recentni kulturni slojevi - žuto smeđi sloj sa sporadičnim primjesama mrvljene opeke i šljunka (ispod humusa) (SJ 5), koji se nalazi iznad žute kompaktne ilovače (SJ 6), u koju je ukopan zid (SJ 7). U sondi 2 uočeni su

zidovi vezani opekom,<sup>308</sup> naknadno djelomično prekriveni betonom. Kao što se razaznaje na prethodnim fotografijama stanja spomenutog položaja uz dvorac prije radova 70tih, predstavljaju ostatke zida iz vremena funkcioniranja „pučke škole“ u dvorcu.

Nakon novogodišnje stanke, a također prema smjernicama projektanta, nastavljeni su radovi kako bi se otvorila sonda 5, (kvadrant C-7, dim. 2x3 m), na mjestu gdje se očekuje jugozapadna kula nekadašnje utvrde Samci. Ispod sloja humusa dokumentiran je otpadni građevni materijal istog sastava utvrđenog u sondi 1, i ostaci temelja pretpostavljenog srednjovjekovnog zida (SJ 18) (sl. 36). Otkriveni zid je istog sastava kao i vidljivi ostaci nekadašnje utvrde u dvorištu dvorca, izrađen od lomljenog vapnenca obilno zalivenog žbukom. Zid Z-2 je iskopan tek na dubinu od 80 cm od razine humusa isključivo sa svrhom utvrđivanja njegove tlocrtne dispozicije, u smjeru danas postavljene ograde s posađenim grmljem. Naime, nastavlja se ispod spomenute ograde u pravcu sjevera, prema današnjem sanitarnom čvoru ugostiteljskog objekta smještenog unutar prizemnih prostorija dvorca. Otkrivena tlocrtna dispozicija ima oblik kvadrata koji okvirno odgovara tlocrtu kule s pojačanim kontraforom na jugozapadnom uglu pretpostavljene kvadratne uže jezgre utvrde Samci kao što je to naznačeno na građevini ucrtanoj na katastarskom planu iz 1861. godine. Dakle, možemo pretpostaviti kako se djelomično utvrdila osnovnu tlocrtnu dispoziciju jugozapadne kule uže jezgre utvrde Samci, manjih dimenzija kvadratnog tlocrta. Svakako bi se probna sonda 5 koja zapravo obuhvaća zidine i unutrašnjost kvadratnog istaka smještenog na jugozapadnom uglu srednjovjekovne građevine trebala istražiti do razine zdravice.

### **9.3. Nalazi pećnjaka s lokaliteta Samci**

Izuzev jednostavnih ulomaka novovjekovnih keramičkih posuda ukrašenih urezanim valovnicama i apliciranom plastičnom trakom koji se okvirno mogu datirati u 16. stoljeće, a pronađeni su u sloju žute nabijene ilovače u sondi 1 (SJ 8), svi ostali pokretni arheološki nalazi potječu iz sloja otpadnog građevinskog materijala (SJ 2), te stoga nemaju svoj originalni arheološki kontekst, već su nađeni ispremiješani s recentnim

---

<sup>308</sup> SJ 3. Sloj 4 je žuti sloj koji ispunjava ugao na zidovima SJ 3 - možda ostatak naknadnog žbukanja i ponovne uporabe zidova SJ 3 u svrhu odvodnog sustava.

nalazima iz vremena funkcioniranja „pučke škole“. Navedeni nalazi su fragmentarni, i uglavnom potječu iz vremena funkcioniranja dvorca Oršić. Naime, riječ je o fragmentiranim ostacima staklenih baroknih posuda (stope i dna čaša, te otvori boca), te nekoliko ulomaka baroknih kaljevih peći. Ipak, pronađen je i vrlo sitan ulomak majolike, nekoliko ulomaka srednjovjekovne i novovjekovne keramike. Prepoznato je tek četiri ulomka pećnjaka. Ulomak pećnjaka s ravnom prednjom ukrasnom pločom premazanog svijetlom engobom sa zelenom glazurom reljefno ukrašenog floralnim motivom (T. 32, kat. 184) nikako se ne može datirati prije 17. st., iako se ne smije isključiti još mlađa datacija. Dva ulomka zasigurno predstavljaju renesansne pećnjake. Riječ je o ulomku pećnjaka vijenca peći reljefno ukrašenog s prikazom akantusa (T. 32, kat. 185), te nalazu renesansnog pećnjaka s motivom arkade i križa koji u potpunosti odgovara nalazima pećnjaka s motivom raspetog Krista datiranog u drugu polovicu 16. stoljeća pronađenog na utvrđi Donja Stubica (T. 32, kat. 186). Vrlo je očita pretpostavka kako su se vlasnici gornjostubičke i donjostubičke utvrde opskrbili sličnim kaljevim pećima. Dimenzije motiva na sačuvanom ulomku iz Gornje Stubice identične su ulomcima pećnjaka s prikazom raspetog Isusa Krista iz Donje Stubice. Posljednji pronađeni ulomak pećnjaka teško je sa sigurnošću datirati. Reljefni prikaz vitice koja uokviruje središnji motiv koji nedostaje možda podsjeća na kasnogotičke oblike (T. 32, kat. 187).

Ostaci kamene arhitekture, ali i vrlo skromni pokretni nalazi, u prvom redu ostatak renesansnog pećnjaka i ulomak majolike, zasigurno ukazuju kako bi, unatoč dosta opsežnim radovima tijekom sedamdesetih godina prošlog stoljeća na lokalitetu, nastavak istraživanja mogao donijeti sačuvane kulturne slojeve i konkretnije spoznaje o izgledu nekadašnje utvrde ili kaštela Samci. Budućim istraživanjima može se očekivati više podataka o izgledu tipova pećnjaka prisutnih na lokalitetu te raspolagati s više podataka o eventualnom djelovanju majstora koji je u jednom kraćem razdoblju mogao opremiti više utvrda na prostoru susedgradsko-stubičkog vlastelinstva kaljevim pećima

## 10. ZAKLJUČAK

Ovaj rad nastao je prvenstveno iz potrebe za iznalaženjem što jednostavnijeg i logičnijeg načina klasifikacije nalaza kasnosrednjovjekovne i rano novovjekovne građe koja je itekako prisutna u muzejskim institucijama te je bogato zastupljena prilikom sve češćih istraživanja lokaliteta iz navedenog razdoblja, a za koju u hrvatskoj arheologiji trenutno nema izrađene adekvatne terminologije i tipologije. Stoga je velik naglasak u razumijevanju zadane teme stavljen na proučavanje dostignuća inozemnih istraživača. Njemačka terminologija raspolaže s tridesetak osnovnih termina sastavnih dijelova kaljevih peći, koji su pak podijeljeni u brojne varijante, tako da, uzmu li se u obzir samo izdvojeni tipovi pećnjaka, bez tipologije ostalih sastavnih dijelova kaljevih peći, na teritoriju koji obuhvaća njemački govorni prostor susrećemo ih u najmanje šezdeset različitih varijanti. U radu se definiraju pojmovi kaljeva peć, problematiziraju se oblici i sastavni dijelovi kaljevih peći, te suvremeni koncept razvoja i prve pojave kaljevih peći na europskom tlu. Slijedeći, dakle, njemačku tipologiju u analizi se prihvaća osnovna terminološko-tipološka klasifikacija ostataka kaljevih peći u tri osnovne skupine: 1. Jednostavne pećnjake, 2. Složene pećnjake i 3. Sastavne elemente peći, s brojnim pripadajućim tipovima, podtipovima i varijantama. Tom prilikom uvelike je korištena tipološka podjela autorice E. Roth Heege. U disertaciji su predloženi hrvatski termini koji predstavljaju početak terminološke sistematizacije zadane teme, a koji će se tek eventualnom uporabom od strane sve brojnijih autora koji se bave srednjovjekovnom i novovjekovnom arheologijom u Hrvatskoj pokazati više ili manje uspješnom.

U poglavlju *Tipologija pećnjaka savsko-dravskog međuriječja* nastojalo se popuniti postojeću prazninu u poznavanju pećarskih i keramičarskih proizvoda prostora koji obuhvaća teritorij današnje kontinentalne Hrvatske i donijeti uvid u tipološki razvoj peći i pećnjaka. U toj namjeri, klasifikacija pećnjaka s obzirom na tematiku reljefnog ukrasa na prednjoj ploči ispostavila se nedostatnom. U radu se, dakle, nastojalo slijediti osnovnu pretpostavku slojevite analize pećnjaka, koja se u zaključnom razmatranju može sažeti u tri osnovna pristupa:

1. *Arheološki*, u kojem se uzimaju u obzir svi podaci o kontekstu nalaza dobivenih prilikom arheoloških istraživanja i koji podrazumijeva osnovnu klasifikaciju nalaza u tipove.

2. *Povjesničarsko umjetnički*, koji podrazumijeva sve elemente ikonografske analize prednje ukrasne ploče pećnjaka koja se dodatno produbljuje ako je sačuvano dovoljno elemenata za pretpostavljen idealni izgled peći, pri čemu prikazi na pećnjacima čine jedan ciklus. U tom smislu možemo govoriti i o *historijsko i kulturno antropološkom pristupu*.

3. *Konzervatorsko-restauratorski*, koji se odnosi u prvom redu na detaljnu makroskopsku (a prema potrebi i mikroskopsku) analizu sastava gline i vrsta glazura i engoba. Iako bi se s pravom moglo tvrditi kako i *arheološki pristup* podrazumijeva navedenu analizu, keramičar i pećar, i dakako, restaurator obratiti će pažnju na detalje koji čine još jedan novi korak u obradi ove teme. Najbolji rezultati korištenja ovog pristupa dobivaju se kada se obrađuje građa s jednog lokaliteta a koja je dovoljno brojna da se mogu izdvojiti skupine nalaza istih karakteristika, u smislu cjelina nalaza koji su mogli činiti zasebne kaljeve peći. Takav pristup u radu prezentiran je također na građi s lokaliteta dvorac Veliki Tabori i Stari grad – Donja Stubica.

Prema tome, znanstvena valorizacija izabrane vrste građe izvršena je u nekoliko razina:

1. Tipološka, 2. Ikonografska i (uvjetno rečeno) 3. Tehnološka. U doktorskom radu se u zasebnom potpoglavlju na primjeru toliko često publiciranih reprezentativnih nalaza s Garić-grada pokušala izvršiti analiza spomenutih nalaza u sve tri razine. Tipološka i ikonološka analiza vrlo su važne pogotovo kada je riječ o muzejskim predmetima koji su vrlo često rezultat arheoloških istraživanja provedenih prije mnogo godina s nerasploživim potrebnim stratigrafijsko-datacijskim podacima. Početna je svakako tipološka analiza. Tako se jednostavni pećnjaci u obliku čaša, zdjela, lonaca i plitica jasno tipološki razlikuju, a također se izdvajaju i njihovi podtipovi s obzirom na oblik dna (ravno ili zaobljeno) i oblik otvora. Pećnjaci lukovičaste forme također se razlikuju s obzirom na završetak, koji može biti zaobljen, špičast ili ravan. Obrada stražnjeg dijela pećnjaka kao i forma njegovog presjeka pokazala se neizostavnom prilikom svrstavanja nalaza u pojedine tipove, i postaje ključna u promjeni pristupa u obradi ove vrste nalaza. U zaključku je svakako bitno naglasiti kako je izričito nužno prekinuti praksu publiciranja pećnjaka u vidu fotografija koje prezentiraju isključivo njegovu reljefno ukrašenu prednju ploču, budući da takva objava omogućava ikonografsku analizu, ali pruža jako malo informacija o samom predmetu i nedostatna je za provedbu ostalih analiza. Kod složenih oblika pećnjaka presudan je, dakle, prikaz presjeka i stražnji dio. Naime, prednja se ukrasna ploča pećnjaka, nebitno bila ona okrugla, trokutasta,

četvrtasta, pa čak i romboidna, ili perforirana odnosno puna, ravna ili zaobljena, ukrašena ili neukrašena, može aplicirati na različite forme tijela pećnjaka. Razlikuje se polucilindrično tijelo, koje može biti odrezano (s otvorom) ili zatvoreno, te vertikalno ali i vodoravno, te tijelo u obliku zdjele, koje također može biti sa središnjim otvorom. Tijelo može imati oblik dugačkog izvijenog *tubusa*, ili pak formu kratkih rebara. Na inozemnim nalazima dokumentirana su tijela složenih pećnjaka i u obliku plitice. Kod tipološke klasifikacije pećnjaka presudan je također i njegov položaj prilikom slaganja peći, što konačno rezultira njihovim različitim formama, poput krunišnih pećnjaka, pećnjaka vijenca peći, pećnjaka gornjeg reda vijenca peći itd. Keramički sastavni elementi peći i ukrasni elementi (peći) u obliku pećnjaka također se dijele u podtipove i varijante.

Sljedeća razina je ikonografska analiza. Dobro poznavanje kasnogotičke, renesansne ali i ranobarokne ikonologije, kao i elemenata ornamentalnog leksika navedenih stilskih razdoblja izuzetno je nužno. Pri tom se valja koristiti već postojećom terminologijom povjesničara umjetnosti (krilati *putti*, *akantus*, brojni ikonografski ciklusi, alegorijski prikazi itd., javljaju se, naravno, i na ostalim umjetničkim proizvodima renesanse). Detaljnom analizom mogu se, primjerice, sa sigurnošću interpretirati kasnogotički prikazi feniksa, grifona, heraldičkog lava, medvjeda, koji se vrlo lako mogu krivo protumačiti, što je primjerice bio slučaj s garić-gradskim pećnjacima. Također, olakšava se ili potvrđuje datacija, a istraživaču se otvara sasvim novi prozor u mentalitet srednjovjekovnog čovjeka. Uzmemo li, dakle, garić-gradske pećnjake kao svojevrsni *case study* pristupa u obradi odabrane teme, sasvim je izvjesno kako krivo atribuiranje motiva na prednjim ukrasnim pločama pećnjaka uskraćuje istraživaču eventualnu daljnju kulturno antropološku analizu. Od trenutka kada su se javili prvi reljefni ukrasi na pećnjacima, kaljeve peći postaju proizvod primijenjene umjetnosti, a uz funkcionalnost peć dobiva nove funkcije: dekorativnu, a time naravno i komunikativnu, budući da je potencijal slikovnog prikaza u komunikaciji neosporan. Vlasnici peći svakako su prepoznali mogućnost korištenja odabranih scena na pećnjacima kako bi gledateljima poslali određene informacije o svojem identitetu, statusu i svjetonazoru. Scene na pećnjacima poprimaju edukativnu funkciju kućnih prikaza koji su služili kao sredstvo za poučavanje. Pojedini ciklusi s odabranim religijskim scenama i prikazima svetaca na pećima svakako su pridonosili i popularnosti izabranih svetačkih kultova. Uočavaju se prikazi srednjovjekovnog *imaginarija* poput scena iz srednjovjekovnih *bestijarija*, basni

i legendi. Prikazi koji se javljaju na prednjim ukrasnim pločama pećnjaka odgovaraju ikonografiji materijalnih nalaza koji se klasificiraju „marginalnim“, odnosno koji pripadaju srednjovjekovnoj popularnoj kulturi, na koju, međutim, nije bila imuna niti elita. Naime, ista mješavina religijskih i profanih scena, svetaca i čudovišta (često zmaja i grifona), prikaza iz Starog i Novog zavjeta ili satiričnih priča i legendi javlja se na srednjovjekovnim pećnjacima, kao i na marginama manuskripta, znakovima kuća, broševima, krovnim dekoracijama, kalupima za keramiku i kolače, pojasevima itd. Međutim, iste scene javljaju se i na sačuvanoj romaničkoj i gotičkoj crkvenoj arhitekturi, i na minijaturama manuskripta, koji se dakako, klasificiraju dobro izučenom „elitnom“ srednjovjekovnom umjetnošću. Na taj način moguće je iz reljefnih prikaza na pećnjacima iščitati elemente basni i legendi popularnih u srednjem vijeku, poput francuske legende o vili Meluzini.

Tehnološka analiza podrazumijeva dakle makroskopsku i eventualnu mikroskopsku analizu ne samo dijela slomljene stjenke pećnjaka, tzv. crijepa, već i stražnje strane i rebara pećnjaka. Uzeta je uobičajena shema za stupnjevanje veličine neplastičnih elemenata (jako fina do 0,25 mm, fina od 0,26 do 0,50 mm, sitna 0,51 do 2,00 mm, gruba 2,01 do 3,00 mm i vrlo gruba iznad 3,01 mm), te njihova učestalost u glini koja može biti rijetka, umjerena i gusta. S obzirom na činjenicu da nisu vršene kemijske analize mineraloškog sastava ulomaka pećnjaka, čestice neplastičnih elemenata u glini vidljive na crijepu opisane su s obzirom na boju i veličinu, međutim ne može se točno determinirati o kojoj se vrsti radi (kvarc /pjesak i kremen/, feldspat /kalij, natrij ili tinjac – liskun/, kalcijev karbonat, pirit, oksidi i silikati željeza). Prilikom brojnih dvojbi oko svrstavanja ulomaka u skupine sličnih karakteristika prilikom konzervatorsko-restauratorskih postupaka na vrlo opsežnoj građi s lokaliteta dvorac Veliki Tabor, *tehnološka* analiza pokazala se krucijalnom. Ona podrazumijeva detaljniju obradu nalaza s obzirom na sastav gline, način pečenja, oblik, glazuru, uzimajući u obzir eventualni ukras. Motivi koji se ponavljaju svakako su logičan razlog svrstavanju ulomaka u iste skupine. Međutim, treba napomenuti kako se u renesansnom razdoblju koristi određen repertoar motiva koji se često ponavlja, pa se gotovo identičan ukras „cvijeta uokvirenog u rombu“, *kalote* uokvirene *akantusom* ili tapetni ukras cvijeta na kaneliranoj podlozi javlja na sasvim različitim skupinama pećnjaka. Orijentiranost isključivo na reljefne motive prilikom pokušaja svrstavanja pećnjaka u skupine ne pomaže, dakle, uvijek kod renesansnih i ranobaroknih nalaza, posebice kod analize konstruktivnih elemenata peći

ili pećnjaka vijenca peći koji su u ovom razdoblju gotovo uvijek ukrašeni identičnim motivom koji se javlja u bezbroj varijanti - nezaobilaznim motivom *akantusa*. U obzir su prema tome uzimani brojni elementi, između ostalog i način obrade reljefnog ukrasa na prednjoj ukrasnoj ploči pećnjaka koji također može sugerirati kako je riječ o radu istog majstora koji je mogao biti angažiran prilikom opremanja dvorca s jednom ili više kaljevih peći. Ipak, na stražnjoj strani pećnjaka razabiru se ključni detalji – prisutnost, uzorak i intenzitet eventualnog otiska tkanine na stražnjem dijelu pećnjaka, otisci prstiju majstora koji se jako dobro vide ako je majstor prije pečenja rukama izgladio unutrašnje uglove stražnje strane i rebra pećnjaka, presjek (u nekim slučajevima) rupa probušenih na rebrima pećnjaka koja su olakšavala slaganje pećnjaka prilikom izgradnje peći, radi stavljanja metalnih spona koje su ih pridržavale, i to, ponekad, s „dlijetom“ prepoznatljiva presjeka. Nadalje, razabire se prisutnost urezanih linija na vanjskoj strani rebara u točno određenom uzorku (određeni majstor urezivao je kose, relativno udaljene linije, a drugi majstor urezivao je relativno pravilne snopove paralelnih linija, treći rombove itd.).

Analiza glazura također olakšava svrstavanje pećnjaka u skupine sličnih karakteristika, međutim, treba napomenuti kako je „prostim okom“ u nedostatku kemijskih analiza često vrlo teško razlikovati brojne nijanse zelene glazure koja je svakako najučestalija a i varira zbog različite izloženosti kisiku prilikom pečenja sirove sirovine, a slično je i s tamnim tzv. „metalno plavim“ glazurama. Pojedini pećnjaci koji su slagani u istu kaljevu peć mogli su biti različito raspoređeni u peći prilikom pečenja sirovog proizvoda tako da boja pečene gline i nijansa glazure na ulomku nikako ne može poslužiti kao parametar prilikom podjele pećnjaka u skupine. K2

Dakako, da bi se što pouzdanije izdvojile skupine nalaza koje su mogle činiti istu kaljevu peć, nužno je objediniti rezultate svih triju razina istraživanja. Pojedine skupine nalaza mogle su se dodatno izdvojiti na temelju stratigrafsko-datacijskih odnosa, a pojedine, i s obzirom na reljefne motive koje tvore logičan ikonografski ciklus.

Ovakav pristup čini se vrlo opravdan i s obzirom na činjenicu da lokalitet dvorac Veliki Tabor, sudeći po do sad dobivenom uvidu u građu pohranjenu po muzejskim institucijama Hrvatske, predstavlja nalazište s najbrojnijim i najraznolikijim fundusom nalaza pećnjaka.



Konačno, u zaključku se nužno kratko osvrnuti na osnovne karakteristike građe pohranjene u 23 različite institucije, što naočigled zvuči pomalo pretenciozno. Međutim, treba naglasiti kako nisu svi muzejski depoi podjednako bogati nalazima pećnjaka. Primjerice u Gradskom muzeju Nova Gradiška na uvid su dobivena tek dva jednostavna lukovičasta pećnjaka. Muzej Brodskog Posavlja raspolagao je tek s nekolicinom čašastih pećnjaka, Muzej sv. Ivan Zelina čuva tek nekoliko ulomaka pećnjaka, a pregledana građa u Gradskom muzeju Koprivnica, Gradskom muzeju Križevci, Gradskom muzeju Virovitica, Gradskom muzeju Karlovac, Grkokatoličkoj biskupiji u Zagrebu s nalazima iz manastira Marče broji uglavnom deset do najviše trideset ulomaka ili cjelovitih pećnjaka. Čak i nalazi sa Starog grada Krapine i kaštela Konjščina na kojima su vršena ili su u tijeku arheološka istraživanja nisu suviše brojni. Međutim, bitno je napomenuti kako ovi podaci naprosto ukazuju na stanje istraženosti i publiciranosti. S druge pak strane, izuzmemo li stručnoj javnosti dobro poznatu građu sa Garić-grada, Ružice-grada i Nove Vesi, Samobora i Susedgrada, nešto manje poznati nalazi iz Gudovca, Čakovca, Čazme, Varaždina, i dakako, neizostavnog Velikog Tabora i Donje Stubice, pa čak i Ozlja, opatije Rudine i Velike Gorice, naprosto oduševljavaju istraživača bogatstvom reljefnih prikaza i tipoloških oblika. Ipak, i prilikom analize ovako iznimnih zbirki, bilo je nužno napraviti uži izbor najreprezentativnijih nalaza za svaki pojedini izdvojeni tip. Stoga treba u zaključku naglasiti kako ovaj rad, nažalost, nikako ne predstavlja niti ima tendenciju predstavljati kompletan uvid u svu pregledanu građu.

Koristeći se brzo rotirajućim lončarskim kolom i tehnikama oblikovanja u kalupima, kasnogotički majstori koji su djelovali na prostoru Slavonije rano upotrebljavaju razne nijanse olovnih glazura, prvotno bez a potom s podlogom od engobe, koja se često koristi samostalno bez premaza od glazure kada se pojedini motivi žele likovno naglasiti. Estetsko naglašavanje pojedinih likovnih detalja postizalo se i crvenim premazima preko dijelova pećnjaka ostavljenih sa svijetlom podlogom. Na unutrašnjem dijelu zdjelastih pećnjaka tijekom 15. stoljeća također se javljaju crveni i bijeli premazi, te u novom vijeku glaziranje zelenom glazurom, a zabilježeno je i premazivanje unutrašnjosti zdjelastih pećnjaka slojem sjajnog grafita. Bojanje premazom javlja se i kod kasnogotičkih pećnjaka s heraldičkim motivima gdje se javljaju nijanse boja koje vjerodostojno prikazuju grbove, međutim, spomenuti premazi rijetko su sačuvani. Renesansni majstori na tlu nekadašnjih „Ostatka ostataka“ civilne Hrvatske koriste se puno širim rasponom nijansi i kombinacija glazura, opet s ili bez kombinacije

engobiranog premaza, te također koriste kombinacije kalupa u izradi centralnih reljefnih motiva i okvira oko njih. Bitno je napomenuti kako nalazi koji se dovode u vezu sa samim vrhuncem proizvodnje kaljevih peći koja se u središnjoj Europi dostiže uporabom slikanja u tehnici fajanse od druge polovice 16. stoljeća na dalje, s najreprezentativnijim pećima proizvedenim u poznatim winterturškim radionicama, na tlu Slavonije naprosto nedostaju. Izuzetak predstavljaju tek tri ulomka pećnjaka iz 17. stoljeća koji su ukrašeni slikanjem u tehnici fajanse, a dokumentirani su u građi Gradskog muzeja Samobor.

Na čitavom prostoru savsko-dravskog međuriječja uzetom u razmatranje, a s obzirom na trenutno stanje istraženosti, može se sa sigurnošću govoriti o lokalnim pećarskim radionicama u Gudovcu i Novoj Vesi, a treba napomenuti kako dva poznata nalaza kalupa iz Iloka pružaju tek moguće indicije o eventualnom većem značenju Iloka u pećarskoj proizvodnji. Radionica koja je djelovala u današnjem Zagrebu, na kaptolskom naselju Novoj Vesi (osnovanom 1344. godine kao slobodna općina pod jurisdikcijom kanonika), od iznimnog je značaja budući da je otkrivena *in situ*. Kako da je u Gudovcu pronađeno više komada kalupa, mora se zaključiti kako je morala postojati lokalna produkcija pećnjaka na ovom nalazištu.

U pogledu zaključnog prikaza tipološke raznolikosti pećnjaka na prostoru Slavonije, ne iznenađuje konstatacija kako su od jednostavnih formi pećnjaka najzastupljeniji čašasti, lukovičasti pećnjaci sa zaobljenim i šiljastim vrhom i zdjelasti pećnjaci kvadratičnog otvora. Prisutni su i nešto slabije zastupljeni lukovičasti pećnjaci plosnatog vrha. Kao primjer zastupljenosti lončastih pećnjaka ravnog dna s kvadratnim otvorom na prostoru Slavonije možda se mogu izdvojiti nalazi prikazani na T. 44, kat. 228, 229 iz dominikanskog samostana u Čazmi osnovanog u 13. stoljeću. Svakako je najzastupljenija forma jednostavnih pećnjaka na prostoru današnje Hrvatske tip zdjelastih pećnjaka s četvrtastim otvorom (za koje bi, slijedimo li njemačku tipologiju, uvijek trebalo naglasiti oblik dna, dakle – s ravnim dnom). Izdvojen je i jedan primjer plitičastog pećnjaka trolisnog otvora s ravnim dnom i plitičastog pećnjaka okruglog otvora s ravnim dnom, koji svojim oblikom možda predstavlja prijelazni oblik između plitice i zdjele.

Bitno je naglasiti se vrlo očit nedostatak određenih tipova pećnjaka čašaste, zdjelaste, lončaste i plitičaste forme u slavonskoj građi, a koji su vrlo prisutni u srednjoeuropskim regijama. Ova konstatacija djelomično se može objasniti pretpostavkom da se u

slavonskom materijalu iskopanom tijekom druge polovice 20. stoljeća takva vrsta građe nije posebno izdvajala od ostalih keramičkih nalaza kuhinjske i stolne keramike.

Riječ je o slijedećim tipovima pećnjaka: čašasti pećnjak suženog otvora (*Becherkachel mit enger Mündung*), cjevasti pećnjak (*Röhrenkachel*), čašasti pećnjak lećastog dna (*Becherkachel mit Linsenboden*), šiljasti pećnjak (*Spitzkachel*), lončasti pećnjak okruglog otvora sa zaobljenim dnom (*Topfkachel mit Rundboden und runder Mündung*), lončasti pećnjak kvadratičnog otvora sa zaobljenim dnom (*Topfkachel mit Rundboden und quadratischer Mündung*), lončasti pećnjak posebnog oblika (*Topfkachel Sonderform*), plitičasti pećnjak kružnog otvora sa zaobljenim dnom (*Napfkachel mit Rundboden und runder Mündung*), zdjelasti pećnjak kružnog otvora s ravnim dnom (*Schüsselkachel mit Standboden und runder Mündung*). Također, plitičasti pećnjaci s prednjom pločom (*Blattnapfkachel*), tanjurasti pećnjaci (*Tellerkachel*) i gljivasti pećnjaci (*Pilzkachel*) uopće nisu zastupljeni u slavonskim proizvodima koji čine dio periferije ugarskog kraljevstva. Ipak, bitno je naglasiti da spomenuta građa u muzejima nije u potpunosti sistematizirana, te je analiza najranijih oblika pećnjaka u Slavoniji još uvijek u tijeku.

Neispravno bi bilo sa sigurnošću datirati prvu pojavu ovih ranih tipova jednostavnih pećnjaka na našem prostoru. U nedostatku većeg broja objava sustavno iskopanih lokaliteta iz perioda razvijenog i kasnog srednjeg vijeka na prostoru Slavonije, nužno se poslužiti analogijama sa švicarsko-njemačko-austrijskog prostora, te najranijim primjerima pećnjaka (s velikom dozom opreznosti) okvalificirati jednostavne forme pećnjaka s ispupčenim križevima na dnu. Riječ je o čašastim pećnjacima iz Virovitice, Slavanskog Broda koji nisu prikazani na tablama, i zdjelastom (čašastom?) pećnjaku trokutastog otvora iz Čazme (T. 46 – kat. 233), te čašastim pećnjacima s ispupčenim križevima s Ružica-града. Općenito se primjeri čašastih pećnjaka iz Vinkovaca, Požege i Čazme prikazanih na T. 33 mogu preliminarno svrstati u ranije primjere pećnjaka.

Najzastupljenija forma složenih pećnjaka svakako je pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, koji se također s obzirom na oblikovanje stražnjeg dijela dijele u pećnjake s kratkim tijelom (rebrima) te dugim izvijenim tijelom (tubusom). I od formi kutnih pećnjaka najzastupljeniji su oni s kratkim rebrima.

U srednjovjekovno-novovjekovnoj Slavoniji nisu evidentirani pojedini posebni oblici, poput pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom posebnog oblika tj. posebne funkcije

(*Blattkachel mit Sonderform bzw. Sonderfunktion*), te pojedini tipovi kutnih pećnjaka – polucilindrični kutni pećnjak (*Halbzyylinder-Eckkachel*) i kutni pećnjak s prednjom ukrasnom pločom s kalotom (*Blattnapf-Eckkachel*). Također, u potpunosti nedostaju primjerci pećnjaka-posuda – pećnjak s umetnutom pločom (*Gefäßkachel mit eingesetztem Blatt*) te složeni zdjelasti pećnjaci (*Zusammengesetzte Schüsselkachel*) i dvostruki zdjelasti pećnjaci (*Doppelte Schüsselkachel*). Međutim, pećnjake vijenca peći s dugim izvijenim tijelom (*tubusom*) (*Gesimskachel mit langer gedrehter Zarge*), pećnjake gornjeg reda vijenca peći s dugim izvijenim tijelom (*tubusom*) (*Kranzkachel mit langer gedrehter Zarge*), poluvaljkasti pećnjak gornjeg reda vijenca peći (*Kranzkachel mit halbzyindrischem Rumpf*) i krunišni pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom s dugim izvijenim tijelom (*tubusom*) (*Bekrönungskachel mit geschlossenem Blatt, lange gedrehte Zarge*) možda bismo i mogli očekivati u pećarskim proizvodima srednjovjekovne Slavonije, ali u analiziranom materijalu nije bilo puno primjeraka sa sačuvanim ili rekonstruiranim stražnjim dijelom.

Također nedostaju primjerci jednostavnih nišastih pećnjaka neukrašene unutrašnjosti (*Einfache Nischenkachel mit unverziertem Masseblatt*) i složeni nišasti pećnjak neukrašene unutrašnjosti s pridodanim okvirom (*Zusammengesetzte Nischenkachel mit unverziertes Masseblatt mit Rahmen*). Nisu zamijećeni primjerci složenih polucilindričnih pećnjaka (s vodoravnim polucilindrom) *Halbzyylinderkachel mit horizontalem Halbzyylinder*, dvostrukih polucilindričnih pećnjaka (*Halbzyylinderkachel mit doppeltem Halbzyylinder*) i polucilindričnih pećnjaka s vijencem (*Halbzyylinderkachel mit Gesims*). Od krunišnih pećnjaka nisu prepoznati krunišni nišasti kutni pećnjaci s reljefno ukrašenom unutrašnjosti (*Bekrönungs – Eckkachel mit gemodeltem Blatt*), međutim neprisutnost vodoravnih, kutnih i trokutastih levičastih pećnjaka (*Leistenkachel*) vjerojatno je rezultat loše istraženosti, budući da su uočeni primjerci visećih letvičastih pećnjaka u građi iz Gradskog muzeja Varaždin (*Hängende Leistenkachel*). Letvičasti pećnjaci pojavljuju se kao raščlanjujući elementi peći na njemačko-švicarskom materijalu nakon sredine 15. stoljeća (Roth Heege, 2012, 48). Postojanje keramičkih građevnih elemenata peći poput keramičkih čepova/ukrasnih čavala (*Steckpfropfen*), ukrasnih elementa kruništa peći u obliku posude (*Ofenaufsatzgedrehte Topfform*), slobodno stojećih stupova na peći (*Freistehende Ofensäule*), pećnjaka s radnim otvorom (*Kachel mit Arbeitsöffnung*), pećnica s vratima (*Backrohr mit Einschiebedeckel*) i posude za toplu vodu (*Warmwasserhalter*) za sada

nije potvrđeno. Treba imati na umu kako ovaj preliminarni prikaz prisutnosti odnosno neprisutnosti pojedinih tipova pećnjaka na slavonskom materijalu nikako nije konačan.

Iako se švicarsko-južnonjemački prostor smatra ishodištem kaljeve peći, u radu su predstavljeni posebni tipovi pećnjaka koji su prepoznati na slavonskoj građi a nisu zastupljeni na njemačkom govornom prostoru.

Upravo se ovdje vidi u određenom smislu nedostatnost tipologije E. Roth Heege jer se navedena autorica u velikoj mjeri orijentirala na građu iz, u ovoj disertaciji pojednostavljeno nazvanog, tzv. zapadnog kruga.

Specifičan ne samo za prostor Slavonije, već očigledno i teritorij kojeg je nekad zauzimala kraljevina Ugarska, u odnosu na njemačko-švicarski materijal izdvojen je poseban tip kutnog pećnjaka sastavljen od polucilindra i zdjele pod nazivom *zdjelasto-polucilindrični kutni pećnjak* (T. 76, kat. 291, 292). Naime, čini se izvjesnim kako ovaj tip pećnjaka uopće nije izuzetan na prostoru srednjovjekovne Ugarske. Među nalazima sa Ružica-grada (Radić, Bojčić 2002, kat. 492) i kaptolske Nove Vesi javlja se zasigurno pod utjecajem budimskih majstora, budući da navedeni tip pećnjaka I. Holl prepoznaje na materijalu navedene radionice Izdvojena je i varijanta lukovičastog pećnjaka izdvojenog pod nazivom *lukovičasti pećnjak turbanastog vrha* (T. 38, kat. 209-214). Također, zabilježena je iznimna verzija *kutnog pećnjaka s odrezanim polucilindrom* (T. 66, kat. 271) i *kutnog pećnjaka posebnog oblika* (T. 67 – kat. 272) te *pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom perforiranom* (T. 52, kat. 245 a) ali i *punom prednjom pločom s tijelom u obliku zdjele* (T. 52, kat. 245 b).

U razdoblju od 1400. do približno 1500. godine na cjelokupnom pregledanom materijalu uočavaju se veze s pećarskim proizvodima s prostora povijesnih ugarskih pokrajina, u vidu posrednih i neposrednih veza s budimskim kraljevskim radionicama. To je vrlo očigledno na tabeli 2 koja prikazuje zastupljenosti motiva na reljefno ukrašenim pećnjacima iz perioda kasne gotike i rane renesanse (kraj 14. st.–1520./1530.). U pogledu najzastupljenijih motiva na kasnogotičkim nalazima kasnosrednjovjekovne Slavonije motiv stilizirane rozete i - odmah poslije rozete – motiv viteza na konju, svakako prednjači. Podjednako je visoka zastupljenost nalaza u rubrici *Arhitektonski motivi: gotička arhitektura*. Vjerojatno bi se ova skupina u budućim analizama trebala dodatno raščlaniti po načinu izvedbe i imitacije gotičkih arhitektonskih elemenata. U svakom slučaju, najzastupljeniji motivi svakako su vrlo logičan odraz direktnih ili

indirektnih utjecaja budimskih kraljevskih radionica iz faze tzv. peći s motivom viteza na konju, što se dodatno potkrepljuje visokom zastupljenošću motiva grifona. Slijedeće što se neupitno zaključuje već iz nasumičnog pogleda na navedenu tabelu jest bogatstvo motiva, posebno likova iz Starog i Novog zavjeta na građi sa Ružice-grad. Možda se ova činjenica djelomično može objasniti i dobrom obrađenošću nalaza, budući da su nalazi detaljno publicirani. Ipak, svakako se opet mora zaključiti kako pećnjaci koji su danas pohranjeni u Orahovici svakako čine najznačajniju zbirku za proučavanje pećarstva srednjovjekovne Slavonije. Također, prikazi Arkandela Gabrijela, sv. Jurja, Navještenja, sv. Margarete i okrunjenog vladara na prijestolju relativno su često prisutni na kasnogotičkim slavonskim nalazima.

Na prijelazu iz srednjeg u novi vijek osmanlijska osvajanja privremeno prekidaju pećarsku proizvodnju na velikom dijelu teritorija nekadašnje srednjovjekovne Slavonije, a na materijalu teritorija „Ostatka ostataka“ civilne Hrvatske uočavaju se logične veze s pećarskim proizvodima s prostora povijesnih austrijskih pokrajina, u prvom redu bliskom slovenskom građom. Prikazi koji se javljaju kao središnji motiv na pećnjacima iz razdoblja renesanse i ranog baroka mogu se podijeliti u sljedeće skupine: 1. Arhitektonski motivi – koji uglavnom čine okvire centralnih motiva na prednjim ukrasnim pločama pećnjaka i imitiraju dijelove renesansne arhitekture – stupovi, arkade itd; 2. Florlano-vegetabilni motivi – od kojih je svakako najzastupljeniji *akantus* itd.; 3. Biblijsko – religijski motivi (Marija Majka Božja, Raspeće Kristovo, Ostale scene iz Kristovog života); 4. Portreti i prikazi povijesnih ličnosti i događaja (antički junaci, likovi suvremenih kraljeva i careva); 5. Alegorijski motivi (sedam antičkih znanja – gramatika, dijalektika, retorika, geometrija, aritmetika, astronomija, glazba); 6. Likovi životinja i prizori sa životinjama; 7. Heraldčki motivi (najzastupljeniji motiv dvoglavog habsburškog orla); 8. Ornamentalni motivi (razni tapetni uzorci, a ovdje također spadaju i krilati *putti*, mitološka stvorenja iz antike ako su u funkciji ornamentalnog ukrasa /triton, sirena/ i groteskni motivi poput *maskerona* koji se također javljaju u svojstvu ornamenta a ne prizora koji se veže u određeni ikonografski ciklus; 9. Ostali ornament.

Iako je najveći broj novovjekovnih nalaza pećnjaka pronađen u slojevima otpadnog građevinskog materijala, nikako se ne može zaključiti kako je većina nalaza pećnjaka pronađena iz stratigrafski nezanimljivih cjelina, posebice kada je riječ o kasnogotičkim nalazima. Istraživanja zapadne kule dvorca Veliki Tabor, u kojoj je pronađen najveći broj kasnogotičkih nalaza, polučila su zanimljive rezultate čija je detaljna analiza

potpomogla točniju dataciju nastanka dvorca. Glazirani pećnjak s prikazom vladara za kojeg se detaljnom ikonografskom i heraldičkom analizom prihvatilo kako prikazuje cara Fridrika III., dodatno je potvrdio pretpostavku kako je mjesto na kojem je kasnije sagrađen Veliki Tabor kakvog danas poznajemo morao nastati ne samo prije 1502. kada se spominje u povijesnim izvorima, već je morao funkcionirati u vrijeme borbi za prijestolje Matijaša Korvina i Fridrika III. Dakle, pećnjaci postaju svojevrsni reperi u determinaciji kulturnih sojeva, cjelina nalaza pa i čitavog lokaliteta.

Izuzmemo li pećnjake na kojima se natpisima godina ili heraldičkim prikazima olakšava datacija, u pogledu pitanja databilnosti pojedinih tipova pećnjaka, sasvim je izvjesno kako inozemni stručnjaci za pojedine, posebice rane forme pećnjaka, nemaju odviše dvojbi u pogledu točnog vremenskog raspona u kojem se oni pojavljuju. U tom smislu pećnjaci poput, primjerice, cjevastih pećnjaka koji su zabilježeni isključivo tijekom 12. i 13. stoljeća, mogu poslužiti kao reperi u datiranju pojedinih arheoloških slojeva i faza prilikom arheoloških iskopavanja. Međutim, upravo je za prostor srednjovjekovne Slavonije (s trenutnim stanjem istraženosti!) karakterističan nedostatak najranijih formi pećnjaka iz 12. i 13. stoljeća. S druge pak strane, brojne jednostavne forme lončastih, zdjelastih i čašastih pećnjaka popularne su u duljem vremenskom razdoblju. Primjerice, *zdjelasti pećnjaci kvadratičnog otvora s ravno odrezanom rubom* pojavljuju se u dugom vremenskom rasponu od 15. do 18./19. stoljeća. U tom smislu, složeni pećnjaci i pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom zasigurno su puno više databilni, ali uvijek treba imati na umu da se vrijeme pojavljivanja određenog tipa ili prikaza u budimskim kraljevskim ili južnonjemačkim radionicama ne može podudarati s njegovim pojavljivanjem na prostoru srednjovjekovne Slavonije. Vrijeme potrebno da određeni tip ili motiv „prijede“ od centra do periferije može se ustvrditi jedino sustavnim arheološkim istraživanjima pomoću kojih će se odrediti jedinstvena kronologija za svaki pojedini slavonski lokalitet. Jedino se usporedbom na ovaj način dobivenih podataka može iznijeti pouzdana datacija pojedinih tipova i motiva koji se javljaju na prednjim pločama pećnjaka prostora srednjovjekovne Slavonije. S druge pak strane, kao što se to u radu tek pokušalo naznačiti kratkim osvrtom na vrlo rane elemente renesansnog ornamentalnog leksika iz druge polovice 15. stoljeća, koji se identični javljaju na pećnjacima kao i na elementima arhitektonske ukrasne plastike od opeke u Čazmi, u vrijeme Matijaša Korvina Slavonija se očito iz više aspekata nalazi bliže centru – Italiji

– nego što je to slučaj sa sjevernije smještenim europskim pećarskim centrima s dugom tradicijom proizvodnje.

I, konačno, iako su istraživači skloni traganju skrivenih značenja na reljefnim prikazima prednjih ploča pećnjaka, budući da su ljudi od davnine, od početaka gradnje uređaja za zagrijavanje svojih domova, a posebice od kada su kaljeve peći počele služiti toj svrsi, te objekte tretirali i doživljavali ne samo kao tehničke sprave s određenom funkcijom nego i kao važne i – zbog svoje dugotrajne upotrebljivosti – posebno istaknute dijelove namještaja svojih životnih prostora, a ubrzo svakako i kao arhitekturno ili skulpturalno oblikovane likovne objekte, treba imati na umu kako su kaljeve peći, u prvom redu, ipak - funkcionalne prirode. Uzme li se priručnik o grijanju *Furnologia* autora kojeg je inženjer i arhitekt Georg Andreas Böckler o kaljevim pećima izdan još davne 1666. godine kao polazna točka u pregledu bibliografije o kaljevim pećima, istraživač će neočekivano naići na izuzetan povijesni izvor obogaćen ilustracijama koji zorno predstavlja važnost praktičnosti i funkcionalnosti keramičkih peći zbog kojih su ostale u uporabi do suvremenosti.

Na kraju zaključnog razmatranja pozornost se svraća na kartu Hrvatske (karta 4) s lokalitetima na kojima se iz preliminarnih terenskih izvješća s istraživanja i pojedinačnih rekognosciranja koja su prevedena posljednjih nekoliko godina uočava kako obiluju nalazima kaljevih grijaćih peći, ali tek im predstoji objava. Završno, kao poticaj budućim istraživanjima zadane teme i u iščekivanju što skorije objave materijala sa ovih lokaliteta, preliminarnu tipološko-terminološku analizu slavonskih pećnjaka nužno je zaključiti sa sadašnjim stanjem istraženosti.



## 11. KATALOG

### Pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor (T. 1 - T. 31)

Kasnogotički pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor (T. 1 – T. 11):

T. 1. Kasnogotički pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

1. Ulomak glaziranog krunišnog pećnjaka; vis. 20,5 cm, šir. 15,5 cm, deb. 3 cm; 2 x DVT'09, RUSTIK, S – B, kvadrant 3, 4 r.d.; pr. br. GOT 177 i 176.
2. Ulomak glaziranog krunišnog pećnjaka; vis. 15,5 cm, šir. 12,8 cm, deb. 4 cm; DVT'09, RUSTIK, S – B, kvadrant 1, SJ 052, 9 r.d.; pr. br. GOT 183.
3. Dio glaziranog kruništa peći; vis. 10,5 cm, šir. 14,4 cm, deb. 3,5 cm; 2 x DVT'08, RUSTIK, S – A/B, kvadrant 3; pr. br. GOT 178.

T. 2. Kasnogotički pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

4. Rekonstruirani glazirani polucilindrični pećnjak (s odrezanim polucilindrom) i punom prednjom ukrasnom pločom; reljefno ukrašen s motivom dvoglavog orla na heraldičkom štitu; vis. 33,6 cm, šir. 23,5 cm, deb. 12 cm; DVT'08, RUSTIK, S - A/B, kvadrant 3, SJ 004/005; 2 x DVT'08, RUSTIK, S - A/B, kvadrant O, SJ 020; DVT'09, RUSTIK, S - A/B, kvadrant 2; DVT'08, RUSTIK, S - A/B, kvadrant 1, pr. br. GOT 69; DVT'09, RUSTIK, S - B, kvadrant 3, SJ 003; DVT'09, RUSTIK, S - B, kvadrant 1; DVT'08, RUSTIK, S - B, kvadrant O, SJ 020; inv. br. DVT 1856.
5. Rekonstruirani glazirani kutni pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom s odrezanim polucilindrom, reljefno ukrašen s motivom rozete tipa I; DVT'09, RUSTIK, S - B, kvadrant 1, SJ 052, 10. r.d.; vis. 27 cm, šir. 24,5 cm, deb. 14 cm; inv. br. DVT 1851.

T. 4. Kasnogotički pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

6. Rekonstruirani glazirani polucilindrični pećnjak (s odrezanim polucilindrom) i punom prednjom ukrasnom pločom; reljefno ukrašen motivom vladara na prijestolju (Fridrik III.), vis. 32,5 cm, deb. 10,5 cm, šir. 25 cm; DVT 08, S- B, kvadrant 1, SJ 037, 10. r.d.; inv. br. DVT 1279.

7. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen s gotičkom viticom; vis. 2,3 cm, deb. 1,3 cm, šir. 9 cm; DVT'09, RUSTIK, S- B, kvadrant 2, SJ 003, pr. br. GOT 13.

8. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen s gotičkom viticom; vis. 3,2 cm, deb. 1,2 cm, šir. 7,8 cm; VT'98, S - VI, kvadrant 1, SJ 167, pr. br. GOT 96.

9. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen s gotičkom viticom; vis. 4,2 cm, deb. 1,4 cm, šir. 6,1 cm; VT'95, S - 5, kvadrant 8-9/A-5, pr. br. GOT 98.

10. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen s gotičkom viticom; vis. 3,8 cm, deb. 1,9 cm, šir. 6 cm; VT'98, S - VI, kvadrant 7-10/A, SJ 70, pr. br. GOT 97.

11. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašenog s motivom rozete tipa II; vis. 11 cm, deb. 1,3 cm, šir. 7 cm; DVT'09, kula B, S - B, kvadrant 1; pr. br. GOT 133.

12. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašenog s motivom rozete tipa II; vis. 7,5 cm, deb. 1,3 cm, šir. 7,2 cm; DVT'09, S - B, kvadrant 1; pr. br. GOT 129.

#### T. 5. Kasnogotički pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

13. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašenog s motivom rozete tipa II; vis. 7,2 cm, deb. 1,3 cm, šir. 6,7 cm; DVT'08, RUSTIK, S - B, kvadrant 1, SJ 037, 10. r.d.; pr. br. GOT 125.

14. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašenog s motivom rozete tipa II; vis. 6,8 cm, deb. 1,5 cm, šir. 7,5 cm; DVT'09, SJ. PRIG, S - A, kvadrant 1, SJ 001; pr. br. GOT 119.

15. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašenog s motivom rozete tipa II; vis. 6,7 cm, deb. 1,7 cm, šir. 6,5 cm; DVT'08, RUSTIK, S - A/B, kvadrant 3, SJ 004/005; pr. br. GOT 128.

16. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašenog s motivom rozete tipa II; vis. 4,9 cm, deb. 1,2 cm, šir. 4,9 cm; DVT'09, kula B, S - A, kvadrant 2; pr. br. GOT 124.

17. Ulomak donjeg dijela glaziranog polucilindričnog pećnjaka sa sačuvanim rubom; vis. 17,2 cm, deb. 11,3 cm, šir. 23,3 cm; DVT'08, RUSTIK, S - B, kvadrant 1, SJ 037, 10. r.d.; DVT'08, RUSTIK, S - A/B, kvadrant 3, SJ 004/005; pr. br. GOT 97.

18. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, vis. 6,3 cm, deb. 1,4 cm, šir. 5,5 cm; DVT'09, kula B, S - B, kvadrant 1; pr. br. GOT 132.

19. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, vis. 6,8 cm, deb. 2,1 cm, šir. 12 cm; DVT'08, RUSTIK, S - A/B, kvadrant 3, SJ 004/005; pr. br. GOT 139.

20. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom srcolikih listova na vitici, vis. 4 cm šir. 6,6 cm, deb. 0,8 cm; bez signature; pr. br. GOT 120.

21. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, vis. 8,8 cm, deb. 5 cm, šir. 12,7 cm; DVT'09, RUSTIK, S - B, kvadrant 3, SJ 003; pr. br. GOT 50.

22. Ulomak prednje glazirane ukrasne perforirane ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom niza malih rozeta uz rub pećnjaka; vis. 6 cm, deb. 5 cm, šir. 6,5 cm; DVT'06, PR 1, kvadrant 14, SJ 002, N 118; pr. br. GOT 25.

23. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom ljljiana i heraldičkog štita; vis. 4,3 cm, deb. 2 cm, šir. 5 cm; DVT'08, RUSTIK, S - A/B, kvadrant 2, SJ 050; pr. br. GOT 17.

#### T. 6. Kasnogotički pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

24. Ulomak donjeg ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom gotičke vitice s cvijetićima. Sačuvan dio okvira središnjeg motiva s gotičkom viticom (I. tip lava); vis. 12 cm, deb. 5,8 cm, šir. 26,2 cm; DVT'09, RUSTIK, S - A/B, kvadrant 2, SJ 053, 9 r.d.; pr. br. GOT 4.

26. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom krošnje hrasta s plodovima (I. tip lava); vis. 7,7 cm, deb. 5,8 cm, šir. 1,3 cm; DVT'09, RUSTIK, S - B, kvadrant 1, SJ 19; pr. br. GOT 8.

27. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom gotičke vitice (I. tip lava); vis. 3,3 cm, deb. 1,3 cm, šir. 4,5 cm; DVT'09, RUSTIK, S - B, kvadrant 3, SJ 003; pr. br. GOT 167.
28. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom gotičke vitice s cvijetićima (I. tip lava); vis. 3,5 cm, deb. 1,2 cm, šir. 3,6 cm; DVT'09, RUSTIK, DVT'09, RUSTIK, S - A/B, kvadrant 2, SJ 058; pr. br. GOT 6.
29. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom gotičke vitice s cvijetićima (I. tip lava); vis. 7 cm, deb. 3,1 cm, šir. 7,5 cm; DVT'09, RUSTIK, S - A/B, kvadrant 1, SJ 020; pr. br. GOT 5.
30. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom lavlje brade (I. tip lava); vis. 5,7 cm, deb. 1,5 cm, šir. 5,6 cm; VT'95, S - V.
31. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom krošnje stabla (I. tip lava); vis. 3,6 cm, deb. 1,5 cm, šir. 4,5 cm; DVT'09, RUSTIK, S - A, kvadrant 1; pr. br. GOT 7.
32. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom stražnje lavlje šape (I. tip lava); vis. 5,8 cm, deb. 1,1 cm, šir. 3 cm; VT'95, S - V, DVT 1100 b.
37. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom listića (II. tip lava); vis. 7,5 cm, deb. 5,2 cm, šir. 17,5 cm; DVT'06, PR 1, kvadrant 1, SJ 002, N 82; pr. br. GOT 159.
38. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom donjeg dijela hrastovog stabla i prednjih lavljih šapa (II. tip lava); vis. 10 cm, deb. cm, šir. 9,5 cm; DVT'09, RUSTIK, S - B, kvadrant 3, SJ 003, 4. r.d.; pr. br. GOT 163 i 168.
39. Ulomak gornjeg lijevog ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom listića i krošnje hrasta (II. tip lava); vis. 9 cm, deb. 3,5 cm, šir. 11,6 cm; DVT'09, RUSTIK, S - B, kvadrant 3, SJ 003, 4. r.d.; pr. br. GOT 166.
40. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom lavlje brade (II. tip lava); vis. 7,2 cm, deb. 1,5 cm, šir. 7 cm; pr. br. GOT 10.

41. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom stražnje lavlje šape ili repa (?) (II. tip lava); vis. 3 cm, deb. 1,2 cm, šir. 4,3 cm; pr. br. GOT 15.

42. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom krošnje hrasta (II. tip lava); vis. 4,6 cm, deb. 1,4 cm, šir. 5,8 cm; DVT'09, SJ PRIGRADNJA, S-A, kvadrant 1, SJ 001; pr. br. GOT 164.

#### T. 7. Kasnogotički pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

33. Rekonstruirani nišasti glazirani pećnjak s reljefno ukrašenom unutrašnjosti s prikazom Navještenja; vis. 34 cm, deb. 10,5 cm, šir. 25 cm; DVT'08, S - B, kvadrant 1, SJ 037; DVT'08, RUSTIK, S - A/B, kvadrant 3, SJ 004/005, DVT'09, RUSTIK, S - D, kvadrant 1, SJ 037; DVT'09, RUSTIK, S - B, kvadrant 1; inv. br. DVT 1669.

34. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom plašta sv. Kristofora; vis. 10,5 cm, deb. 2,5 cm, šir. 9,2 cm; DVT'09, RUSTIK, S - B, kvadrant 1, SJ 052, 9. r.d.; pr. br. GOT 92.

35. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom stupa; vis. 6,3 cm, deb. 2,2 cm, šir. 3,5 cm; DVT'08, SJ. KRILO, tavan; pr. br. GOT 100.

36. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom gotičke vitice; vis. 6,3 cm, deb. 2,2 cm, šir. 3,5 cm; VT'95, S - 8, b. 1/A-D; pr. br. GOT 151.

#### T. 8. Kasnogotički pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

25. Ulomak glaziranog pećnjaka vijenca peći, reljefno ukrašen viticom s listićima (II. tip lava); vis. 12 cm, deb. 4,5 cm, šir. 13 cm; DVT'09, RUSTIK, S - B, kvadrant 3, SJ 003, 4 r.d.; pr. br. GOT 90.

43. Ulomak glaziranog pećnjaka (možda tip krunišnog pećnjaka), reljefno ukrašenog motivom *drvočuvajućeg* lava; vis. 7,5 cm, deb. 1,3 cm, šir. 6,5 cm; DVT'09, SJ PRIGRADNJA, S-A, kvadrant 1, SJ 001; pr. br. GOT 11.

44. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom lavlje brade (II. tip lava); vis. 3,8 cm, deb. 1 cm, šir. 5,5 cm; DVT'06, SJ. ZID, kontrafor - šuta; pr. br. GOT 12.

45. a. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom niza listića (II. tip lava); vis. 5,2 cm, deb. 1,4 cm, šir. 2,7 cm; DVT'09, SJ. PRIGRADNJA, S – A, kvadrant 1, SJ 001; pr. br. GOT 165.

45. b. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom niza listića (II. tip lava); vis. 7,6 cm, deb. 5,7 cm, šir. 7,7 cm; VT'98, p. E, b. D-E/1-2; pr. br. GOT 158.

46. a. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom niza listića (II. tip lava); vis. 3 cm, deb. 1,4 cm, šir. 8 cm; DVT'09, SJ. PRIGRADNJA, S – A, kvadrant 1, SJ 001; pr. br. GOT 162.

46. b. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom niza listića (II. tip lava); vis. 5 cm, deb. 2 cm, šir. 5 cm; DVT'06, PR 1, SJ. ZID, kontrafor - šuta; pr. br. GOT 153.

47. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom ruke viteza (sv. Juraj ?); vis. 4,3 cm, deb. 1,3 cm, šir. 7,1 cm; DVT'98, S-VI A/B, kvadrant 7-10/A-C, SJ 157, pr. br. GOT 147.

48. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen gotičkom viticom, vis. 6,3 cm, deb. 1,5 cm, šir. 9,5 cm; DVT'06, PR 2, kvadrant 1, SJ 004, N 155; pr. br. GOT 156.

49. Ulomak ruba prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, ukrašen gotičkom viticom; vis. 3,7 cm, deb. 0,8 cm, šir. 2,6 cm; VT'98, S-VI, kvadrant 7-10/A-C, SJ 157, pr. br. GOT 149.

#### T. 9. Kasnogotički pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

50. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom ruke s štitom s motivom heraldičkog lava i završetkom koplja viteza, vis. 5,7 cm, deb. 1,4 cm, šir. 7,3 cm; DVT'06, SJ ZID, ŠUTA; pr. br. GOT 148.

51. Ulomak prednje glazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen motivom ruke i završetka koplja viteza; vis. 5,9 cm, deb. 1,5 cm, šir. 6,3 cm; DVT'06, SJ ZID, ŠUTA; pr. br. GOT 146.

52. Rekonstruirani pećnjak s prednjom neglaziranom ukrasne pločom i dugim izvijenim

tijelom (tubusom), reljefno ukrašenom s prikazom okrunjenog vladara; vis. 19 cm, deb. 5,5 cm, šir. 18 cm; DVT'08, RUSTIK, S - A; kvadrant 2, SJ 058; inv. br. DVT 1292.

58. Ulomak prednje neglazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen s motivom kule; vis. 5,3 cm, deb. 1,1 cm, šir. 4,5 cm; DVT'08, RUSTIK, S-A, kvadrant 2, SJ 058, 10.r.d.; pr. br. GOT 425.

59. Ulomak prednje neglazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen s motivom jednoroga (sačuvan rep); vis. 5,7 cm, deb. 1,5 cm, šir. 7,2 cm, pr. br. GOT 33.

60. Ulomak prednje neglazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen s fragmentarno očuvanim motivom – možda se nazire lik s naboranom odjećom; vis. 10 cm, deb. 4 cm, šir. 10,3 cm; bez signature; pr. br. GOT 34.

#### T. 10. Kasnogotički pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

53. Pećnjak s prednjom neglaziranom ukrasne pločom, reljefno ukrašen s prikazom dame s jednorogom; vis. 10,4 cm, deb. 5,9 cm, šir. 19,5 cm; DVT'06, S - 1, kvadrant – B3, SJ 005, PN 1; inv. br. DVT 1075. (Škiljan 2007, kat. 99)

54. Ulomak prednje neglazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen s motivom ljudskog lika u odjeći s aureolom; vis. 13 cm, deb. 4 cm, šir. 7,1 cm; DVT'08, RUSTIK, S-A, kvadrant 2, SJ 058, 10. r.d.; pr. br. GOT 423.

55. Ulomak prednje neglazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen s motivom dame u odjeći s naboranim rukavima, i aureolom, u pozadini se nazire nazupčani završetak srednjovjekovne arhitekture. Na stražnjoj strani djelomično sačuvan otisak prsta lončara.; vis. 8,6 cm, deb. 3 cm, šir. 7,7 cm; DVT'08, RUSTIK, S-A, kvadrant 2, SJ 058; pr. br. GOT 424.

56. Ulomak prednje neglazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen s motivom kule; vis. 7 cm, deb. 2,6 cm, šir. 8,2 cm; bez signature; pr. br. GOT 32.

57. Ulomak ruba prednje neglazirane ukrasne ploče pećnjaka, reljefno ukrašen s motivom niza kvadrata; vis. 4,2 cm, deb. 2,1 cm, šir. 4 cm; bez signature.

61. Rekonstruirani neglazirani konstruktivni element kruništa peći u obliku piniije; vis. oč. 12,3 cm, pr. dna 6,3 cm, šir. 9,9 cm.

62. Rekonstruirani jednostavan neglazirani pećnjak u obliku lukovice s ravnim vrhom; vis. 12,3 cm, pr. dna 7 cm, šir. 12 cm.

63. Rekonstruirani jednostavan neglazirani pećnjak u obliku lukovice s zašiljenim vrhom; vis. oč. 18,8 cm, pr. dna 10,5 cm, šir. 16 cm.

#### T. 11. Kasnogotički pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

64. Rekonstruirani jednostavan neglazirani polucilindrični pećnjak; vis. 14 cm, deb. 5 cm, šir. 9,7 cm; DVT'09, RUSTIK, S-B, kvadrant 2, SJ 060; pr. br. GOT 421.

65. Rekonstruirani zdjelasti neglazirani pećnjak s trokutastim otvorom; vis. 9,3 cm, pr. dna 7,4 cm, šir. otvora 16,5 cm.

66. Rekonstruirani zdjelasti pećnjak s kvadratnim otvorom; vis. 14,2 cm, pr. dna 12,2 cm, pr. otvora 19 cm.

67. Rekonstruirani zdjelasti pećnjak s kvadratnim otvorom; vis. 13 cm, pr. dna 14,8 cm, pr. otvora 21 cm.

68. Ulomak oplatne pločice peći; vis. 10,7 cm, deb. 1,5 cm, šir. 17,8 cm; DVT'09, RUSTIK, S-B, kvadrant 2, SJ 062, 9. r.d.

69. Ulomak oplatne pločice peći; vis. 11,7 cm, deb. 1,2 cm, šir. 10 cm; DVT'09, RUSTIK, S-B, kvadrant 2, SJ 062.

70. Ulomak oplatne pločice peći; vis. 9,1 cm, deb. 1,6 cm, šir. 11,7 cm; DVT'09, RUSTIK, S-B, kvadrant 2, SJ 062, 9. r.d.

#### T. 12 A. Renesansni i ranobarokni pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

71. Ulomak pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim motivom cvijeta na kaneliranoj podlozi. Vrh rebra ima profiliran rub, a na spoju rebra s prednjom reljefnom ukrasnom pločom probušen je otvor za umetanje spone okruglog presjeka, unutrašnja strana prednje ploče ima tragove crne boje nastale prilikom uporabe peći; vis. 8,9 cm, šir. 18,2 cm, deb. 8 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 1373.

72. Ulomak pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen motivom ribljih ljusaka ? u kojima se nalazi naizmjenice red rozeta i lišća. Vrh rebra ima profiliran rub s tri urezane vodoravne linije, na spoju rebara vidljivi su duboki otisci tragova prstiju



pećara koji ih je prstima dodatno učvršćivao; vanjska strana rebra i unutrašnja strana prednje ploče ima tragove crne boje nastale prilikom uporabe peći; vis. 21,5 cm, šir. 11 cm, deb. 9,5 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 187.

73. a. Pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen alegorijskim prikazom „zvuka“ - ženskog lik s lutnjom i jelenom, tip I; vis. 14 cm, deb. 1,5 cm, šir. 11 cm; DVT'09, RUSTIK, S-A, kvadrant 2; Inv. br. DVT 1324.

73. b. Ulomak pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen alegorijskim prikazom „zvuka“, tip I; vis. 4 cm, deb. 1,5 cm, šir. 5,7 cm; DVT'09, RUSTIK, S-A, kvadrant 2; pr. br. GOT 40.

74. Ulomak krunišnog pećnjaka; vis. 5,8 cm, deb. 1,5 cm, šir. 4,4 cm; DVT'09, RUSTIK, S-A, kvadrant 2; pr. br. GOT 41.

75. Ulomak pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašen geometrijskim motivom, tip II b; vis. 6,4 cm, deb. 2 cm, šir. 7 cm; DVT'09, RUSTIK, S-A, kvadrant 2; pr. br. GOT 42.

#### T. 12 B. Renesansni i ranobarokni pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

76. Pećnjak s prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašen geometrijskim motivom, tip II a; vis. 5,4 cm, deb. 3 cm, šir. 11 cm; DVT'09, RUSTIK, S-A, kvadrant 2; pr. br. GOT 39.

77. Pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen geometrijskim motivom, tip II a; vis. 8,3 cm, deb. 3 cm, šir. 12 cm; DVT'09, RUSTIK, S-A, kvadrant 2; pr. br. GOT 43.

78. Ulomak pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen geometrijskim motivom, tip II a; vis. 3,4 cm, deb. 1,5 cm, šir. 7 cm; DVT'09, RUSTIK, S-A, kvadrant 2; pr. br. GOT 44.

79. Ulomak prednje ukrasne ploče pećnjaka reljefno ukrašene floralno-vegetabilnim motivom; vis. 7 cm, deb. 3 cm, šir. 8 cm; DVT'09, RUSTIK, S-A, kvadrant 2; pr. br. GOT 45.

80. Ulomak pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen reljefno ukrašenog floralno-vegetabilnim motivom; vis. 6,4 cm, deb. 1,5 cm, šir. 6 cm; DVT'09, RUSTIK, S-A, kvadrant 2; pr. br. GOT 46.

81. Ulomak pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen s prikazom ljudskog lika s napola vidljivom aureolom, u halji s plaštem i pokrivalom za glavu, i rukama prislonjenim na trbuh, tip III ?; vis. 9 cm, deb. 1,7 cm, šir. 9,2 cm; inv. br. DVT 101.

82. Ulomak pećnjaka, vis. 4 cm, deb. 1,5 cm, šir. 3,6 cm; DVT'09, RUSTIK, S-A, kvadrant 2; pr. br. GOT 47.

#### T. 13. Renesansni i ranobarokni pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

83. Restaurirani pećnjak s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen alegorijskim prikazom ženskog lika na kugli ispod arkade, tip I a; vis. cm, šir. cm, deb. cm; inv. br. DVT 1852.

84. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen identično donjem lijevom dijelu pećnjaka tipa I b, međutim sačuvani dio je manjih dimenzija, tip I b; vis. 8,3 cm, šir. 7,4 cm, deb. 3 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 9.

#### T. 14. Renesansni i ranobarokni pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

85. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašenom motivom stiliziranog cvijeta s tkaninom, tip II a; vis. 9,5 cm, šir. 8,7 cm, deb. 0,9 cm; DVT'04, pod palasa, I. kat; inv. br. DVT 1098 b.

86. Djelomično (crtežom) rekonstruiran pećnjak s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašenom motivom anđeoske glavice s krilima iznad stiliziranog cvijeta s tkaninom, tip IV. Sastoji se od sljedećih ulomaka:

a. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen motivom anđeoske glavice s krilima iznad stiliziranog cvijeta s tkaninom; vis. 17 cm, šir. 12,1 cm, deb. 3,2 cm; 3 x DVT'08, sjeverno krilo - tavan; pr. br. 69.

b. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen motivom krila anđeoske glavice; vis. 9,1 cm, šir. 12,1 cm, deb. 7,7 cm; DVT'06, sjeverni zid, šuta.

c. Ulomak pećnjaka s zeleno glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen motivom anđeoske glavice s krilima; vis. 5,2 cm, šir. 5 cm, deb. 0,9 cm; DVT'06, šuta galerije između kula C i D.

d. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen motivom krila anđeoske glavice; vis. 3,5 cm, šir. 5,7 cm, deb. 0,9 cm; DVT'06, sjeverni zid, šuta; ; pr. br. 67a.

e. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen motivom krila anđeoske glavice; vis. 8,3 cm, šir. 6,2 cm, deb. 1,2 cm; DVT'06, sjeverni zid, šuta; pr. br. 67.

f. Ulomak ruba pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen; vis. 7,7 cm, šir. 6,2 cm, deb. 2,8 cm; DVT'06, sjeverni zid, šuta; pr. br. 84.

g. Ulomak pećnjaka s zeleno glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilnim motivom, pećnjak tipa IV; vis. 13,5 cm, šir. 14,4 cm, deb. 5 cm; DVT'06, sjeverno krilo, tavan ; pr. br. 85.

h. Ulomak pećnjaka s zeleno glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašenom motivom grozda?, pećnjak tipa IV; vis. 10,4 cm, šir. 10,6 cm, deb. 2,8 cm; DVT'06, sjeverni zid, šuta; ; pr. br. 67a.

i. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilnim motivom, pećnjak tipa IV; vis. 10,7 cm, šir. 9,1 cm, deb. 5,6 cm; DVT'06, most, šuta; inv. br. DVT 1098 c.

#### T. 15. Renesansni i ranobarokni pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

87. Ulomak ruba pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen s krilom anđela, tip IV; vis. 10,8 cm, šir. 5 cm, deb. 3,2 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan ; pr. br. 58.

88. Ulomak pećnjaka s zeleno glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen motivom dame u renesansnoj odjeći, tip V; vis. 11 cm, šir. 7,5 cm, deb. 1,1 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; inv. br. DVT 1857.

T. 16. Renesansni i ranobarokni pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

89. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašenom motivom zraka sunca ispod arkade uokvirene bisernim nizom, tip IIIa; vis. 7 cm, šir. 8,9 cm, deb. 2,5 cm; DVT'06, sjeverni zid, kontrafor.

90. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašenom motivom zraka sunca ispod arkade uokvirene bisernim nizom, pećnjak tipa IIIa; vis. 5,3 cm, šir. 10,8 cm, deb. 3,6 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 21.

91. Ulomak pećnjaka sa zeleno glaziranom prednjom pločom, reljefno ukrašenom motivom arkade, tip III b; vis. cm, šir. cm, deb. cm; DVT'09, kula B, sonda A, kvadrant 2, pr. br. 27.

92. Ulomak pećnjaka sa zeleno glaziranom prednjom pločom, reljefno ukrašen motivom zraka sunca ispod arkade, tip III b; vis. cm, šir. cm, deb. cm;

93. Djelomično (crtežom) rekonstruiran pećnjak s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen motivom stiliziranog cvijeta s tkaninom, tip II a. Sastoji se od sljedećih ulomaka:

a. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen *volutom*, pećnjak tipa II b; vis. 6,2 cm, šir. 6,5 cm, deb. 4,1 cm; DVT'06, kvadrant 19 - PR, SJ 002, N 138; pr. br. 28.

b. Ulomak pećnjaka sa zeleno glaziranom prednjom pločom, reljefno ukrašen arkadom s „bisernim nizom“, pećnjak tipa II b; vis. 5,9 cm, šir. 13,8 cm, deb. 4,3 cm; DVT'04, pod galerije sjevernog krila; pr. br. 44.

c. Ulomak pećnjaka s zeleno glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilnim motivom, pećnjak tipa II b; vis. 4,9 cm, šir. 3,9 cm, deb. 1,1 cm; DVT'06, sjeverni zid, šuta; pr. br. 109.

d. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilnim motivom, pećnjak tipa II b; vis. 7 cm, šir. 7,5 cm, deb. 1,4 cm; DVT'06, sonda C, kvadrant 2, SJ 002, N 168; pr. br. 25.

T. 16.

94. Pećnjak baznog vijenca peći, glaziran; vis. 8,7 cm, šir. 39 cm, deb. 8,9 cm; 2 x DVT'95, sonda V; pr. br. 692.

95. Pećnjak vijenca peći glaziran i reljefno ukrašen motivom akantusa, tip I; vis. 11,7 cm, šir. 19,5 cm, deb. 8,2 cm; DVT'06, sjeverni zid, šuta; inv. br. DVT 1102, spojila s ulomkom sa signaturom DVT'09, kula D, II. kat, šuta.

96. Djelomično (crtežom) rekonstruiran pećnjak vijenca peći glaziran i reljefno ukrašen motivom akantusa, tip II. Sastoji se od sljedećih ulomaka:

a. Ulomak pećnjaka vijenca peći glaziran i reljefno ukrašen motivom akantusa; vis. 7,8 cm, šir. 7,8 cm, deb. 4,8 cm; DVT'06, sonda C, kvadrant 1, SJ 002, N 92; pr. br. 105.

b. Ulomak pećnjaka vijenca peći glaziran i reljefno ukrašen motivom akantusa; vis. 9,5 cm, šir. 6,2 cm, deb. 2,7 cm; DVT'06, sonda C, kvadrant 1, SJ 002, N 100; pr. br. 40.

c. Ulomak pećnjaka vijenca peći glaziran i reljefno ukrašen motivom akantusa i rombova; vis. 7,6 cm, šir. 6 cm, deb. 1,4 cm; DVT'06, sjeverni zid, šuta; pr. br. 103.

97. Ulomak pećnjaka vijenca peći glaziran i reljefno ukrašen motivom rombova, tip II; vis. 8,7 cm, šir. 4,8 cm, deb. 4,6 cm; DVT'06, sjeverni zid, šuta; pr. br. 3.

98. Ulomak pećnjaka vijenca peći glaziran i reljefno ukrašen motivom akantusa, tip III; vis. 7,2 cm, šir. 10,9 cm, deb. 3,4 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 34.

T. 17. Renesansni i ranobarokni pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

99. Rekonstruirani glazirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim motivom stiliziranih ljiljana u rombovima obrubljenim tzv. „bisernim nizom“, tip I; vis. 21 cm, šir. 27 cm, deb. oč. 4,8 iako je debljina zasigurno ista kao i kod tipa II – 7,8 cm; 6 x DVT'08, sjeverno krilo – tavan; pr. br. 1298, 1286, 1287, 1278, 1269, 1288, 1274.

100. Ulomak kutnog glaziranog pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim motivom stiliziranih ljiljana u rombovima obrubljenim tzv. „bisernim nizom“, tip III – kutna strana je bez reljefa, samo glazirana; vis. 6,2 cm, šir. 9,8 cm, deb. 3,8 cm; 1 x DVT'08, sjeverno krilo – tavan; pr. br. 1279.

101. Ulomak kutnog glaziranog pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim motivom stiliziranih ljiljana u rombovima obrubljenim tzv. „bisernim nizom“ – kutna strana je bez reljefa, samo glazirana; vis. 3,1 cm, šir. 3 cm, deb. 1,5 cm; 1 x DVT'08, sjeverno krilo – tavan.

102. Ulomak pećnjaka s tragovima engobe i prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim motivom stiliziranih ljiljana u rombovima obrubljenim tzv. „bisernim nizom“; vis. 2,9 cm, šir. 7,1 cm, deb. 4,4 cm; DVT'98, kula A, blok 1,2/B,C, pr. br. 1268.

103. Restaurirani glazirani pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen motivom maskerona, tip II; vis. 14 cm, šir. 22 cm, deb. 10 cm; DVT'08, sjeverno krilo – tavan.

#### T. 18. Renesansni i ranobarokni pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

104. Rekonstruirani glazirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen motivom *balustra*, tip III; vis. 12,8 cm, šir. 23 cm, deb. 5,6 cm; 2 x DVT'08, sjeverno krilo - tavan; inv. br. DVT 1849 .

105. Restaurirana ugaona glazirana heraldička ploča, reljefno ukrašena motivom dvoglavog orla; pr. 14 cm, deb. 4 cm; DVT'08, sjeverno krilo – tavan.

#### T. 19. Renesansni i ranobarokni pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

106. Rekonstruirani glazirani pećnjak vijenca peći s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilnim motivom, tip I; vis. 12,8 cm, šir. 23 cm, deb. 5,6 cm; 2 x DVT'08, sjeverno krilo - tavan; inv. br. DVT 1670.

107. Glazirani ulomak pećnjaka vijenca peći, reljefno ukrašen geometrijskim motivom, tip V; vis. 7 cm, šir. 10 cm, deb. 3,9 cm; DVT'08, sjeverno krilo – tavan.

108. Glazirani ulomak pećnjaka vijenca peći, reljefno ukrašen geometrijskim motivom i akantusom, tip V; vis. 7,3 cm, šir. 12 cm, deb. 1 cm; DVT'08, sjeverno krilo – tavan.

109. Glazirani ulomak pećnjaka vijenca peći reljefno ukrašen motivom stiliziranih ljudskih likova, možda je dio cjeline tzv. peći s maskeronom pa čini vijenac tip IV - vis. 7 cm, šir. 7,3 cm, deb. 2,9 cm; DVT'08, sjeverno krilo – tavan; inv. br. DVT 1182.

110. Crtežom (djelomično) rekonstruiran glazirani pećnjak vijenca peći, reljefno ukrašen motivom arkada i akantusa, tip II; vis. 16,5 cm, šir. 18 cm, deb. 5,7 cm; 3 x DVT'08, sjeverno krilo – tavan; pr. br. 1318, 1319.

#### T. 20. Renesansni i ranobarokni pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

111. Crtežom (djelomično) rekonstruiran glazirani pećnjak vijenca peći, reljefno ukrašen geometrijskim stiliziranim kružnim motivom, tip III. Sastoji se od sljedećih ulomaka:

a. Glazirani ulomak pećnjaka vijenca peći, reljefno ukrašen motivom geometrijskim stiliziranim kružnim motivom; vis. 9,1 cm, šir. 13,5 cm, deb. 3,8 cm; DVT'08, sjeverno krilo – tavan; pr. br. 1326.

b. Glazirani ulomak pećnjaka vijenca peći, reljefno ukrašen akantusom; vis. 9,1 cm, šir. 19 cm, deb. 4 cm; 2 x DVT'08, sjeverno krilo – tavan; pr. br. 1335.

c. Glazirani ulomak pećnjaka vijenca peći, reljefno ukrašen akantusom; vis. 10,8 cm, šir. 8,3 cm, deb. 7,5 cm; DVT'08, sjeverno krilo – tavan; pr. br. 1301.

112. Ulomak glaziranog pećnjaka sa prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom cvijeta uokvirenog vitičastim listovima; vis. 7,6 cm, šir. 7,6 cm, deb. 1 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 233.

113. Ulomak glaziranog pećnjaka sa prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom cvijeta uokvirenog vitičastim listovima; vis. 6,5 cm, šir. 5,7 cm, deb. 0,9 cm; DVT'06, sonda C, kvadrant 1, SJ 002, N 100; pr. br. 234.

114. Crtežom rekonstruiran pećnjak sa prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom cvijeta uokvirenog vitičastim listovima;, tip I. Sastoji se od sljedećih ulomaka:

a. Ulomak pećnjaka sa glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom; vis. 9,9 cm, šir. 15,7 cm, deb. 6,7 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 290.

b. Ulomak pećnjaka sa glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom; vis. 9,7 cm, šir. 15,7 cm, deb. 8,9 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 262.

c. Ulomak pećnjaka sa glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom; vis. 11,8 cm, šir. 8,1 cm, deb. 3,1 cm; DVT'08, RUSTIK, sonda A, kvadrant 1, 2; pr. br. 271.

d. Ulomak pećnjaka sa glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom; vis. 10,2 cm, šir. 7,8 cm, deb. 1 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 244.

e. Ulomak pećnjaka sa glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom; vis. 7,3 cm, šir. 78,2 cm, deb. 1 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 226.

f. Ulomak pećnjaka sa glaziranom prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom; vis. 6,4 cm, šir. 4,7 cm, deb. 1 cm; DVT'06, sjeverni zid, šuta; pr. br. 243.

115. Crtežom rekonstruiran pećnjak sa prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom cvijeta uokvirenog vitičastim listovima; tip I. Sastoji se od sljedećih ulomaka:

a. Ulomak pećnjaka sa glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom, identičan kat. 114, ali nešto drugačijeg ruba; vis. 7,6 cm, šir. 15,7 cm, deb. 4,3 cm; 2 x DVT'08, RUSTIK, sonda A, kvadrant 1,2; pr. br. 275.

b. Ulomak pećnjaka sa glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen tapetnim vegetabilnim motivom, identičan kat. 114, ali nešto drugačijeg ruba; vis. 9,8 cm, šir. 11,5 cm, deb. 3,9 cm; 2 x DVT'08, RUSTIK, sonda A, kvadrant 1,2; pr. br. 286.

T. 21. Renesansni i ranobarokni pećnjaci s lokaliteta dvorac Veliki Tabor

116. Ulomak pećnjaka sa glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen centralnim motivom uokvirenim rombom koji nedostaje i listićima u uglovima; tip II a; vis. 8,9 cm, šir. 25,5 cm, deb. 9,9 cm; 2 x DVT'08, RUSTIK, sonda B, kvadrant 3, SJ 003; pr. br. 293.



117. Ulomak pećnjaka sa glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen centralnim motivom uokvirenim rombom koji nedostaje i listićima u uglovima, tip II b, vjerojatno manja verzija tipa II a; vis. 5,9 cm, šir. 5 cm, deb. 7,6 cm; 2 x DVT'06, palas, II. kat, šuta poda.

118. Glazirani pećnjak vijenca peći, reljefno ukrašen akantusom, tip I; vis. 14 cm, šir. 12,4 cm, deb. 9,3 cm; DVT'08, RUSTIK, sonda B, kvadrant 3; pr. br. 276.

119. Glazirani pećnjak vijenca peći, reljefno ukrašen motivom kvadrata i cvjetova, tip II; vis. 6,5 cm, šir. 10,9 cm, deb. 5,6 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 267.

120. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilnim motivom, pripada cjelini tzv. peći s đurđicama i vjerojatno čini zaseban tip; vis. 6,8 cm, šir. 6,1 cm, deb. 1 cm; DVT'08, sjeverno krilo, tavan; pr. br. 263.

121. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilnim motivom, pripada cjelini tzv. peći s đurđicama i vjerojatno čini zaseban tip; vis. 5,4 cm, šir. 5,2 cm, deb. 1,2 cm; DVT'12, površinski nalaz uz južnu stražarnicu, N 292.

**Pećnjaci s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad i Gornja Stubica - utvrda Samci  
(dvorac Oršić) (T. 22 - T. 32)**

T. 22. Pećnjaci s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad

122. = 147. Rekonstruirani pećnjak s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen motivom Kristovog raspeća, tip I; vis. 33 cm, šir. 20,5 cm.

T. 23. Pećnjaci s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad

123. = 148. Rekonstruirani pećnjak s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašenom motivom kalote s akantusom, tip II; vis. 23,8, šir. 23,7, deb. 6,2 cm; 3 x DS SG 10, PR, SJ 034, N 341; inv. br. MSB 1517.

124. = 160. Rekonstruirani glazirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen geometrijskim motivom (mrežom) uokvirenim vegetabilnim ukrasom – lozom, tip I. Stražnja strana pećnjaka i rebra nemaju nikakve posebne karakteristike, osim što je vidljiv tamni trag gorenja i sloj gline kojim su rebra pričvršćena za prednju ploču; vis.

26,2 cm, šir. 26 cm, deb. 8,5 cm; DS SG 09, S C, □ 9, SJ 29, PN 74; DS SG 10, S B, □ 8, SJ 58, N 170; inv. br. MSB 2037.

#### T. 24. Pećnjaci s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad

125. = 135. Rekonstruirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom ukrašen, reljefno ukrašen s prikazom rozete, na reljefu su vidljivi tragovi crvene engobe. Na stražnjoj strani, u uglovima vidljiva četiri otiska prsta pećara (spajanje prednje ploče sa stražnjim dijelom pećnjaka izrađenim na lončarskom kolu). Također, vidljive su tanke urezane linije poput ureza na jednostavnom pećnjaku trokutastog otvora s dnom ukrašenim koncentričnim krugovima. U unutrašnjosti su vidljivi tragovi crno-sive boje nastali prilikom uporabe peći; vis. 24 cm, šir. 23,7 cm, deb. 13,5 cm, pr. otvora stražnje strane: 14,8 cm; 7 x DS SG 10, S B, □ 10, SJ 29, N 466; inv. br. MSB 2036.

126. = 173. Rekonstruirani glazirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilno-vitičastim tapetnim motivom, tip I. Na prednjoj strani pećnjaka sporadično su sačuvani tragovi glazure relativno loše kvalitete, i to smeđe, oker, zelenih i žutih nijansi. Na stražnjoj strani pećnjaka djelomično su vidljivi tragovi gorenja od uporabe pećnjaka, te sloj gline zaglađen prstima kojim su rebra pričvršćena na prednju ploču pećnjaka; vis. 221,8 cm, šir. 20 cm, deb. 5,5 cm; DS SG 09, SJ 002-033, N 225; DS SG 10, SJ 002-033, N 256; DS SG 09, PR 5; inv. br. MSB 1511.

127. Glazirani pećnjak vijenca peći, reljefno ukrašen akantusom; vis. 14 cm, šir. 11,3 cm, deb. 9,4 cm; DS-SG'10, sonda B, kvadrant 8, SJ 58, N 485.

128. = 136. Pećnjak prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen s prikazom kraljice/svetice s uzdignutom rukom u kojoj možda drži ljiljan ili žezlo, stiliziranim grudima i naborima na haljini. Na glavi ima krunu s tri križa. Stražnja strana pećnjaka izrađena je na lončarskom kolu i ima vidljive otiske prstiju od pričvršćivanja prednje ukrasne ploče; vis. 15,7 cm, šir. oč.: 7,3 cm, duž. oč. 6,5 cm; DS SG 09, PR 7, SJ 33, PN 52, N 292; inv. broj: MSB 1500.

129. = 146. Krunišni glazirani pećnjak reljefno ukrašen s prikazom ženskog lika u renesansnoj odjeći bez sačuvane glave, koji u raširenim rukama drži riblje ili zmijske repove koji predstavljaju donji dio fantastičnog lika. Prizor može predstavljati nekoliko mitskih stvorenja: sirenu, vilu Meluzinu ili Skilu; vis. 12,3 cm, duž. 11,2 cm, šir. 5,2 cm; DS SG 09, PR 3, SJ 30, PN 15, N 200; inv. broj: MSB 1493.

130. = 156. Ulomak glaziranog pećnjaka koji je vrlo vjerojatno činio krunište peći u obliku glavice s reljefno oblikovanim licem i kosom; vis. 4,3 cm, duž. 3,9 cm, šir. 1,8 cm; DS SG 09, PR 3/A3, SJ 26, PN 57; inv. broj: MSB 1501.

131. = 157. Ulomak glaziranog pećnjaka koji je vrlo vjerojatno činio krunište peći u obliku glavice s reljefno oblikovanim licem i kosom; vis. 4 cm, duž. 4 cm, šir. 1,8 cm; DS SG 09, PR 3/A3, SJ 26, PN 57; inv. broj: MSB 1501.

#### T. 25. Pećnjaci s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad

132. Glazirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen gotičkim slovima; vis. 8,2 cm, duž. 8 cm, šir. 1 cm; DS SG 09, PR 6, SJ 30, N 280; inv. br. MSB 1504.

133. = 168. Glazirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen prikazom zmaja ili grifona; vis. 8,5 cm, šir. 13,7 cm, deb. 3,5 cm; DS SG 09, PR 3, SJ 26-30, PN 16, N 195; inv. br. MSB 1491.

134. Glazirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen geometrijskim ornamentom; vis. 5,5 cm, šir. 8,5 cm, deb. 1 cm; DS SG 09, PR 3, SJ 33, N 219; inv. br. MSB 1540.

#### T. 26.

135. = 125.

136. = 128.

137. Rekonstruirani zdjelasti pećnjak kvadratnog otvora. Na vanjskoj površini vidljivi su tragovi gorenja. vis.: 15 cm, š. otvora: 19,5 cm, Ø dna: 10,5 cm, deb. stjenke: 1 cm; DS SG 09, PR 6, SJ 26, PN 46; inv. broj: MSB 1560.

#### T. 27. Pećnjaci s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad

138. Rekonstruirani zdjelasti pećnjak trokutastog otvora, na stražnjoj strani vidljive urezane tanke linije, dno s unutrašnje strane ukrašeno koncentričnim rugovima; vis. 13,1, šir. 19 x 21,5 cm, pr. dna 9,2 cm, dužina treće stranice trokuta 25,5 cm; 4 x DS SG 11, SJ 64, N 734; 3 x SJ 64, N 729; 2 x SJ 64, N 751, SJ 64, N 743; inv. br. MSB 2317.

139. Zdjelasti pećnjak trokutastog otvora. Inv. br. MSB 2034.

140. Zdjelasti pećnjak trokutastog otvora, s dnom premazanim crvenom engobom ukrašeno s koncentričnim krugovima; dimenzije najvećeg sačuvanog dijela: pr. dna 10,1, vis. oč., 10,6, deb. stjenke 0,8 cm; 8 x DS SG 11, SJ 64, N 764; inv. br. MSB 2035.

141. Dno jednostavnog pećnjaka, ukrašeno izvučenom koncentričnom trakom s (zarecima ) učinjenim vrhom oštrog predmeta; pr. 11,4 cm, deb. 1,4 cm; Ds SG 11, PN 86 (sonda B, kvadrant 8, SJ 222) i N 662.

142. Ulomak pećnjaka s prednjom reljefnom pločom ukrašen geometrijskim motivom i crvenim premazom, unutrašnjost sive boje; vis. 4 cm, šir. 7,4 cm, deb. 4,9 cm; DSG 13, SJ 514, N 943.

143. Ulomak pećnjaka s polucilindričnim tijelom ?; vis. 11 cm, šir. 11 cm, deb. 2,2 cm; N 764.

144. Dno jednostavnog pećnjaka (vjerojatno pećnjaka u obliku zdjele), dno s unutrašnje strane ukrašeno koncentričnim rugovima; vis. 3,6 cm, Ø otvora 11,1 cm, deb. stjenke 0,6 cm; DS SG 08, S E, □ 2, S; inv. br. MSB 1454.

145. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen s prikazom konja ili magarca; DS SG 11, pov. nalaz.

T. 28. Pećnjaci s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad

146. = 129.

147. = 122.

148. = 123.

149. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vjerojatno scenom bičevanja. Stražnja strana ima tragove sive boje nastale prilikom korištenja peći, te sloj gline kojom su se na prednju ploču pričvršćivala rebra. Uočava se i trag utisnute tkanine i urezana vodoravna linija na vanjskoj strani rebra, tip III; vis. 11,1 cm, šir. 8,9 cm, deb. 6,8 cm; 2 x DS SG 10, S B, kvadrant 8, J 058.

150. Glazirani pećnjak vijenca peći, reljefno ukrašen motivom akantusa, tip I. Na stražnjoj strani ima sporadične tragove sive boje nastale prilikom korištenja peći, te sloj gline uz rub prednje ploče kojom su se na prednju ploču pričvršćivala rebra, te jedva

vidljiv otisak tkanine; vis. 7,8. šir. 16,9 cm, deb. 6,8 cm; 7 x DS SG 10, S B, kvadrant 8, SJ 058; inv. br. MSB 2039.

151. Glazirani pećnjak vijenca peći, reljefno ukrašen balustradama, tip II. Na stražnjoj strani nema tragova gorenja. Inv. br. MSB 1496.

#### T. 29. Pećnjaci s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad

152. Ulomak glaziranog pećnjaka vijenca peći, reljefno ukrašen motivom akantusa, tip III. Na stražnjoj strani jedva vidljiv otisak tkanine i nema tragova gorenja; vis. 9 cm, duž. 8,2 cm, šir. 4,5 cm. DS SG 09, PR 4, SJ 44, PN 14, N 189; inv. br. MSB 1525.

153. Ulomak glaziranog pećnjaka vijenca peći, reljefno ukrašen motivom akantusa, tip III. Ovaj tip vijenca nema dovoljno elemenata za rekonstrukciju njegovih dimenzija i čitavog reljefnog ukrasa, međutim imamo sačuvano više nespojivih ulomaka na kojima se razaznaje kako je pećnjak imao donji dio ukrašen nizom kvadrata gornji s motivom akantusa. Na stražnjoj strani razaznaje se otisak tkanine i jedva vidljivi tragovi sive boje nastali prilikom uporabe peći; vis. 9 cm, šir. 7,5 cm, deb. 7 cm; DS SG 10, S B, kvadrant 8, SJ 058.

154. Ulomak glaziranog pećnjaka gornjeg reda vijenca peći, tip III. Ulomak je katalogiziran budući da svjedoči o spoju gornjeg i donjeg dijela. Na vanjskom rubu vidljivi tragovi gorenja; vis. 7,5 cm, šir. 7,7 cm, deb. 1,5 cm; DS SG , SJ 006, N 142.

155. Ulomak glaziranog pećnjaka gornjeg reda vijenca peći, reljefno ukrašen motivom akantusa. Uvjetno je izdvojen kao tip IV, zbog drugačije forma akantusa, međutim sačuvano je premalo ulomaka kako bi se rekonstruirao tip. Ulomak djeluje kao vijenac gornjeg reda vijenca peći; vis. 8,2 cm, šir. 8,4 cm, deb. 3,5 cm; DS SG 10, S B, kvadrant 8, SJ 26 – N 316.

156. = 130.

157. = 131.

158. Kutni glazirani pećnjak vijenca peći s heraldičkom pločom. Pećnjak se sastoji od dva dijela; dio koji je činio vijenac je izduženog pravokutnog oblika, ima profilirane rubove, i plitko izvedene kvadrate u sredini. Na njega je naknadno spojena heraldička ploča reljefno ukrašena u obliku grba s prikazom lava, iznad kojeg se nalazi poprsje

ženskog lika u renesansnoj odjeći koji rukama "pridržiava" grb; vis. 22,5 cm, šir. 13 cm, duž. 21 cm; DS SG 09, PR 4, SJ 30, PN 38; inv. broj: MSB 1503.

159. Ulomak glaziranog krunišnog pećnjaka, reljefno ukrašen vegetabilnim motivom; v. 6,2 cm, š. 6,9 cm, deb. 1,1 cm; DS SG 09, pov. n.

160. = 124.

#### T. 30. Pećnjaci s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad

161. Glazirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen geometrijskim motivom uokvirenim viticom s cvijećem i pijetlom, tip II. Na stražnjoj strani vidljivi su nešto slabiji tragovi gorenja i slabo vidljiv sloj gline kojim su rebra pričvršćena za stražnju ploču; vis. 18,8 cm, šir. 14 cm, deb. 7,2 cm; 2 x DSSG 10, S B, kvadrant 8, SJ 89, PN 75; inv. br. MSB 2038.

162. Ulomak glaziranog pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen cvijetom s lišćem u kojem se nalazi mrežasti motiv, izdvojen kao zaseban tip – tip III, iako nema sve elemente za rekonstrukciju motiva; na stražnjoj strani slabo vidljivi tragovi gorenja i tanki sloj gline; vis. 7,8 cm, šir. 13 cm, deb. 4 cm; 2 x DSSG 10, S B, kvadrant 8, SJ 58, N 484; inv. br. MSB 2040.

163. Nedefinirani glazirani ulomak prednje ukrasne ploče, ukrašen geometrijskim motivom; šir. 7,4 cm, vis. 5,3 cm, deb. 0,9 cm; 2 DSSG 09, SJ 034-35, N 275.

164. Nedefinirani glazirani ulomak prednje ukrasne ploče, ukrašen geometrijskim motivom; šir. 5,4 cm, vis. 6,1 cm, deb. 0,9 cm; 2 DSSG 09, PR 3,4/A3, SJ 26, N 316.

165. Ulomak glaziranog krunišnog pećnjaka, reljefno ukrašen bradavicama; vis. 6,2 cm, deb. 2,5 cm, šir. 8 cm; DS SG 10, SJ 002, N 94.

166. Ulomak pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen s prikazom stiliziranog perja; vis. 8,4 cm, šir. 13,5 cm, deb. 5,9 cm; DSSG N 90, površinski nalaz.

167. Glazirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilnim ornamentom – motiv cvijeta u rombu; vis. 14,4 cm, šir. 4,8 cm, duž. 10,1 cm; DS SG 09, PR 4/A3, SJ 30, PN 61, N 330; inv. br. MSB 1499.

168. = 133.

169. Glazirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilnim ornamentom; vis. 5,3 cm, šir. 6,7 cm, deb. 1 cm; DS SG 09, PR 5, SJ 26; inv. br. MSB 1543.

170. Glazirani pećnjak s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen vegetabilnim ornamentom; vis. 8,5 cm, šir. 9,8 cm, šir. 4 cm; DS SG 09, PR 5, SJ 26; inv. br. MSB 1544.

171. Pećnjak s glaziranom prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašenom vegetabilno-vitičastim tapetnim motivom, tip II. Glazura na prednjoj strani pećnjaka sačuvana je relativno dobro u odnosu na ulomke pećnjaka tipa I, te se jasno vidi kako je prije stavljanja glazure, pećnjak premazan oker engobom. Motiv na prednjoj ploči identičan tipu I, međutim prednja ploča je zakrivljena i zasigurno je činila gornji cilindrični dio peći. Na stražnjoj strani pećnjaka djelomično su vidljivi tragovi gorenja od uporabe pećnjaka, te sloj gline zaglađen prstima kojim su rebra pričvršćena na prednju ploču pećnjaka; inv. br. MSB 1510.

172. Ulomak glaziranog pećnjaka vijenca peći, reljefno ukrašenim motivom akantusa, tip I; vis. 10 cm, šir. 11 cm, deb. 3 cm. DS SG 09, PR 4, SJ 2-26, PN 14, N-189; inv. br. MSB 1524.

T. 31. Pećnjaci s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad

173. = 126.

174. Ulomak glaziranog pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen s vegetabilnim ornamentom; vis. 12,5 cm, šir. 13,2 cm, deb. 4 cm; DS SG 09, PR 3-4/A3, SJ 26, N 307; inv. br. MSB 1505.

175. Ulomak glaziranog pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen s prikazom orla; vis. 5 cm, šir. 6,9 cm, deb. 1 cm; DS SG 09, PR 4, SJ 2-26, N 192; inv. br. MSB 1507.

176. Ulomak glaziranog pećnjaka s prednjom ukrasnom pločom. V. 8,5 cm, duž. 6,4 cm, š. 1,4 cm, DS SG 09, sonda F, kvadrant 8, SJ 001-002, N 154.

177. Ulomak glaziranog krunišnog pećnjaka; v. 3,6 cm, d. 12,2 cm, š. 5 cm; N 275.

178. Pećnjak s glaziranom zaobljenom prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašen s tapetnim uzorkom u obliku simetrično postavljenih trolista, i vitica postavljenih uz rubove, tip I a; vis. 14,5 cm, šir. 12 cm, deb. 4,5 cm; DS SG 09, PR 4, SJ 26, N 222; inv. br. MSB 1509.

179. Pećnjak s glaziranom zaobljenom prednjom ukrasnom pločom reljefno ukrašen s tapetnim uzorkom u obliku simetrično postavljenih trolista, i vitica postavljenih uz rubove, tip I b. Na stražnjoj strani vidljiv otisak tkanine; vis. 9,2 cm, šir. 10,5 cm, deb. 0,6 cm; DS SG 10, PR 3/ A3, SJ 026, N 299, DSSG 09, SJ 026, N 192.

T. 32. Pećnjaci s lokaliteta Donja Stubica – Stari grad i Gornja Stubica - utvrda Samci (dvorac Oršić)

180. Ulomak pećnjaka vijenca peći, koji je činio gornji cilindrični dio peći, reljefno ukrašen akantusom; vis. 7,8 cm, šir. 10,3 cm, deb. 5,3 cm; 3 x DS SG 09, PR 5, DSSG 10, SJ 026-030, N 204.

181. Ulomak pećnjaka vijenca peći, koji je činio gornji cilindrični dio peći, reljefno ukrašen kvadratnim poljem; vis. 6,4 cm, šir. 9,1 cm, deb. 2,5 cm; PN 25 .

182. Ulomak pećnjaka vijenca peći, reljefno ukrašen akantusom; vis. 3,6 cm, šir. 5,5 cm, deb. 1,2 cm; DS SG 09, PR 5 .

183. Kutni glazirani pećnjak, reljefno ukrašen cvijetom s tri srolike, na unutarnjoj strani nazupčane latice i tučkom ispunjenim bradavicama. Cvijet je uokviren vitičastom linijom (gotskim lukom), a fond reljefnog ukrasa je kaneliran; vis. 7,3 cm, šir. ruba: 7,8 cm, deb. 11,3 cm; DS SG 09, PR 4/A3, SJ 30, PN 59, N 332; inv. broj: MSB 1495.

184. Ulomak višebojno glaziranog pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen s vegetabilnim motivom; vis. 6 cm, šir. 11,8 cm, deb. 2,5 cm; Samci, sonda 1, SJ 2.

185. Ulomak pećnjaka vijenca peći, reljefno ukrašen akantusom; vis. 4,4 cm, šir. 7,1 cm, deb. 2,5 cm; Samci, sonda 1, SJ 2.

186. Ulomak glaziranog pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen s prikazom Kristovog Raspeća; vis. 7,3 cm, šir. 10,8 cm, deb. 4,5 cm; Samci, sonda 1, SJ 2; inv. br. MSB 2041.



187. Ulomak glaziranog pećnjaka s glaziranom prednjom ukrasnom pločom, reljefno ukrašen s vegetabilnim motivom; vis. 6,5 cm, šir. 11,8 cm, deb. 2,5 cm; Samci, sonda 1, SJ 2.

**Primjeri tipova pećnjaka i sastavnih elemenata peći na prostoru savsko-dravskog međuriječja (T. 33 - T. 91)**

T. 33. Čašasti pećnjaci okruglog otvora

188. Gradski muzej Požega – lokalitet samostan Rudine, kraj 14. st. (?).

189. Gradski muzej Požega - lokalitet samostan Rudine, kraj 14. st. (?).

190. Gradski muzej Požega - lokalitet samostan Rudine, poč. 15. st. (?).

191. Gradski muzej Požega - lokalitet samostan Rudine, poč. 15. st. (?).

192. Gradski muzej Vinkovci – lokalitet Nijemci, 15. st. Fototeka gradskog muzeja Vinkovci.

193. Gradski muzej Vinkovci – lokalitet Nijemci, 15. st. Fototeka gradskog muzeja Vinkovci.

194. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, poč 15. st.

195. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, poč 15. st.

196. Gradski muzej Vinkovci - lokalitet Nijemci, kraj 14. st. (?). Fototeka gradskog muzeja Vinkovci.

T. 34. Čašasti pećnjak četverolisnog otvora

197. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, kraj 14. st. (?)

T. 35. Lukovičasti pećnjaci zaobljenog vrha

198. Muzej seljačkih buna, lokalitet Gornja Stubica – dvorac Oršić, 18. 19. st.

199. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, 15. st.

T. 36 – T. 37. Lukovičasti pećnjaci šiljastog vrha

T. 36

200. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 15. st
201. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004, kat. 483.
202. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004, kat. 486.
203. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004, kat. 487.
204. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004, kat. 485.
205. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, 15. st.

T. 37

206. Muzej Turopolja, Velika Gorica – lokalitet Lukavec, druga pol. 15. st.
207. Dvor Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, 15. st.
208. Dvor Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, 15. st.

T. 38. Lukovičasti pećnjaci turbanastog vrha

209. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 15. st
210. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 15. st
211. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 15. st
212. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, 15. st.
213. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, 15. st.
214. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, 15. st.

T. 39. Lukovičasti pećnjak plosnatog vrha

215. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 15. st.

T. 40. Plitičasti pećnjak trolisnog otvora

216. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, kraj 14. st. (?), prema: Radić, Bojčić 2004, kat. 482.

T. 41 – T. 44. Zdjelasti pećnjaci kvadratičnog otvora

T. 41

217. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 15. st.

218. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 16. st.

219. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 15. – 16. st.

220. Muzej seljačkih buna – lokalitet Donja Stubica, Stari grad, druga pol. 15. – poč. 16. st.

T. 42

221. Muzej Turopolja, Velika Gorica – lokalitet Lukavec, sred. 15. st.

222. Gradski muzej Varaždin – lokalitet Stari grad Varaždin, druga pol. 15. st.

223. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, prva pol. 16. st.

224. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, prva pol. 16. st.

T. 43

225. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, sred. 15. st.

226. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, sred. 15. st.

227. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, sred. 15. st.

T. 44

228. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, kraj 14. st. (?)

229. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, kraj 14. st. (?)

230. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, kraj 15. – prva pol. 16. st. (?)

T. 45. Zdjelasti (plitičasti?) pećnjak okruglog otvora

231. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st. (?)

T. 46. Zdjelasti pećnjaci trokutastog otvora (zdjelasti pećnjak posebnog oblika)

232. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, kraj 13. – 14. st. (?)

233. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, kraj 13. – 14. st. (?)

234. Muzej seljačkih buna – lokalitet Donja Stubica, Stari grad, 15. st.

235. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004, kat. 491.

T. 47. Jednostavni polucilindrični pećnjaci

236. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, sred. 15. st.

237. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, sred. 15. st.

T. 48. Složeni nišasti pećnjaci reljefno ukrašene unutrašnjosti

238. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, kraj 15. st.

T. 49 – T. 51. Polucilindrični pećnjaci s perforiranom prednjom pločom

T. 49

239. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

240. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, druga pol. 15. st.

T. 50

241. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

242. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

T. 51

243. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004, kat. 628.

244. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004, kat.542 a.

T. 52. Pećnjak s perforiranom ravnom ukrasnom pločom s tijelom u obliku zdjele

245. a. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, prva pol. 16. st.
- T. 52. Pećnjak s punom ravnom pravokutnom ukrasnom pločom s tijelom u obliku zdjele
245. b. Gradski muzej Požega – lokalitet samostan Rudine, 15. st.
- T. 53. Pećnjaci s ravnom punom prednjom kvadratnom pločom s kratkim tijelom
246. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, 17. st.
247. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, sred. 16. st.
248. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, oko 1500.
249. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, sred. 16. st.
250. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, 17. st.
- T. 54. Pećnjaci s prednjom ukrasnom pločom s dugim izvijenim tijelom (tubusom)
251. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.
252. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, poč. 16. st.
253. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, sred. 15. st.
- T. 55 – T. 57. Pećnjaci s ravnom punom prednjom kvadratnom pločom s kratkim tijelom
- T. 55
254. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 16. st. (?)
255. Muzej seljačkih buna – lokalitet Stari grad Krapina, 16. st.
- T. 56
256. Muzej za umjetnost i obrt – lokalitet Susedgrad, druga pol. 17. st. Fototeka Muzeja za umjetnost i obrt, Zagreb.
257. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, 16. – 17. st.
- T. 57

258. Muzej za umjetnost i obrt – lokalitet Stari grad Samobor, oko 1500. Fototeka Muzeja za umjetnost i obrt, Zagreb.

259. Muzej za umjetnost i obrt – lokalitet Stari grad Samobor, oko 17. st. Fototeka Muzeja za umjetnost i obrt, Zagreb.

T. 58. Pećnjak s prednjom ukrasnom pločom s dugim izvijenim tijelom (tubusom)

260. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, oko 1500.

T. 59. – T. 63. Polucilindrični pećnjaci s odrezanim polucilindrom

T. 59

261. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

T. 60

262. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

T. 61

263. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

264. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, oko 1500.

T. 62

265. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, kraj 15. st.

T. 63.

266. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

267. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

T. 64 – T. 65. Kutni pećnjaci

T. 64.

268. Muzej Međimurja, Čakovec – lokalitet Stari grad Čakovec, 16. – 17. st.

269. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, kraj 15. st.

T. 65

270. Gradski muzej Križevci – lokalitet pavlinski samostan, 17. – 18. st. (?)
- T. 66. Kutni pećnjak s punom ravnom prednjom ukrasnom pločom s odrezanim polucilindrom
271. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, kraj 15. st.
- T. 67. Kutni pećnjak vijenca peći posebnog oblika
272. Muzej seljačkih buna – lokalitet Donja Stubica, Stari grad, poslije 1500.
- T. 68. Okomiti kutni pećnjak
273. Gradski muzej Varaždin – lokalitet Stari grad Varaždin, 17. st.
- T. 69. Pećnjaci gornjeg reda vijenca peći
274. Muzej za umjetnost i obrt – lokalitet Stari grad Samobor, druga pol. 16. – 17. st.
275. Muzej za umjetnost i obrt – lokalitet Susedgrad, druga pol. 16. – 17. st.
276. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. – 17. st.
- T. 70 – T. 71. Pećnjaci vijenca peći s kratkim tijelom
- T. 70
277. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 16. st. (?)
278. Gradski muzej Koprivnica – lokalitet Koprivnica, 17. st.
279. Gradski muzej Križevci – lokalitet pavlinski samostan, 17. st.
- T. 71
280. Gradski muzej Varaždin - lokalitet Stari grad Varaždin, druga pol. 16. – 17. st.
281. Gradski muzej Samobor – lokalitet Stari grad Samobor, druga pol. 16. – 17. st.
282. Gradski muzej Varaždin - lokalitet Stari grad Varaždin, druga pol. 16. – 17. st.
283. Gradski muzej Varaždin - lokalitet Stari grad Varaždin, druga pol. 16. – 17. st.
- T. 72. – T. 73. Pećnjaci vijenca peći s dugim izvijenim tijelom

T. 72

284. Gradski muzej Čakovec – Stari grad Čakovec, druga pol. 15. – poč. 16. st.

T. 73

285. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. st.

286. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. st.

287. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. st.

T. 74. Pećnjak vijenca peći s polucilindričnim tijelom

288. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, prva pol. 16. st.

T. 75. Kutni pećnjaci

289. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. st.- 17. st.

290. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. st. - 17. st.

T. 76. Zdjelasto-polucilindrični kutni pećnjaci

291. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 15. st.

292. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004., kat. 492.

T. 77. Pećnjaci gornjeg reda vijenca peći

293. Gradski muzej Čakovec – lokalitet Stari grad Čakovec, poslije 1500. (?)

294. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. st. - 17. st.

295. Muzej za umjetnost i obrt – lokalitet Susjedgrad, sred. – druga pol. 16. st. Fototeka Muzeja za umjetnost i obrt, Zagreb.

T. 78. Krunišni pećnjaci s punom prednjom ukrasnom pločom

296. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

297. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.



T. 79. Krunišni pećnjaci s perforiranom prednjom ukrasnom pločom i polucilindričnim tijelom

298. Gradski muzej Čazma - lokalitet Čazma, 15. st.

299. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Moslavina-grad, 15. st.

300. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, druga pol. 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004., kat. 538 a, b.

301. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, druga pol. 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004., kat. 551.

T. 80 – T. 81. Krunišni nišasti pećnjaci s reljefno ukrašenom unutrašnjosti

T. 80

302. Muzej za umjetnost i obrt – lokalitet Susedgrad, druga pol. 15. st. Fototeka muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu.

303. Gradski muzej Varaždin – Stari grad Varaždin, druga pol. 15. st.

T. 81

304. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, druga pol. 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004., kat. 610.

T. 82. – T. 83. Krunišni pećnjaci s punom prednjom ukrasnom pločom

T. 82

305. Muzej Međimurja, Čakovec – lokalitet Stari grad Čakovec, 16. st. (?)

306. Gradski muzej Varaždin – lokalitet Stari grad Varaždin, druga pol. 16. – 17. st.

307. Gradski muzej Varaždin – lokalitet Stari grad Varaždin, druga pol. 16. – 17. st.

308. Gradski muzej Varaždin – lokalitet Stari grad Varaždin, druga pol. 16. – 17. st.

309. Gradski muzej Varaždin – lokalitet Stari grad Varaždin, druga pol. 16. – 17. st.

310. Gradski muzej Varaždin – lokalitet Stari grad Varaždin, druga pol. 16. – 17. st.

311. Gradski muzej Varaždin – lokalitet Stari grad Varaždin, druga pol. 16. – 17. st.

312. Zavičajni muzej Ozalj – lokalitet Stari grad Ozalj, druga pol. 16. – 17. st.

T. 83

313. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. st. - 17. st.

314. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. st. - 17. st.

T. 84. Perforirani krunišni pećnjaci

T. 84

315. Gradski muzej Karlovac – lokalitet Dubovac, druga pol. 16. – 17. st.

316. Gradski muzej Požega – lokalitet samostan Rudine, 15. st.

317. Gradski muzej Požega – lokalitet samostan Rudine, 15. st.

318. Gradski muzej Požega – lokalitet samostan Rudine, 15. st.

319. Gradski muzej Varaždin – lokalitet Stari grad Varaždin, 15. st.

320. Gradski muzej Samobor – lokalitet Stari grad Samobor, 17. st.

321. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. st. - 17. st.

322. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. st. - 17. st.

T. 85. Viseći letvičasti pećnjaci

323. Muzej Međimurja, Čakovec – lokalitet Stari grad Čakovec, druga pol. 16. st. – 17. st.

324. Gradski muzej Varaždin – lokalitet Stari grad Varaždin, druga pol. 16. st. – 17. st.

T. 86. (Ukrasna) plastika peći

325. Gradski muzej Orahovica – lokalitet Ružica-grad, druga pol. 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004., kat. 570.

T. 87. Ukrasni elementi kruništa peći u obliku češera pinije

326. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 15. st. (?)

327. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 15. st. (?)

328. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, 15. st. (?)
329. Gradski muzej Koprivnica – lokalitet Koprivnica, 17. st. (?)
330. Muzej Turopolja, Velika Gorica – lokalitet Dubovac, druga pol. 15. st.
331. Muzej Turopolja, Velika Gorica – lokalitet Dubovac, druga pol. 15. st.
332. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, sred. 15. st.
- T. 88. Ukrasni elementi kruništa peći
333. Gradski muzej Vinkovci – lokalitet Nijemci, 15. st. (?). Fototeka gradskog muzeja Vinkovci.
334. Gradski muzej Vinkovci – lokalitet Nijemci, 15. st. (?). Fototeka gradskog muzeja Vinkovci.
335. Gradski muzej Vinkovci – lokalitet Nijemci, 15. st. (?). Fototeka gradskog muzeja Vinkovci.
336. Gradski muzej Vinkovci – lokalitet Nijemci, 15. st. (?). Fototeka gradskog muzeja Vinkovci.
- T. 89 – T. 90. Ukrasni element kruništa peći različitog oblika
- T. 89
337. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovec, 15. st.
- T. 90
338. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 15. st. (?)
- T. 91. Keramičke noge peći
339. Gradski muzej Samobor – lokalitet Stari grad Samobor, druga pol. 16. – 17. st.
340. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, druga pol. 16. – 17. st.
- T. 92. Oplatne pločice podnožja peći
341. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, sred. 15. st.

342. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet Vrbovec, sred. 15. st.

343. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, 16. st. (?)

344. Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac V. Tabor, 16. st. (?)

T. 93. Dimna cijev

345. Muzej seljačkih buna – lokalitet G. Stubica, dvorac Oršić, 18. – 19. st.

### **Pećnjaci proizvedeni u pećarskoj radionici Zagreb - Nova Ves (T. 94 – T. 96)**

T. 94. – T. 95. I. faza (prema: Mašić 2002): od 1397. do 1433.

T. 94

346. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

347. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

348. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

349. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

350. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

351. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

T. 95

352. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

353. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

354. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

355. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

356. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

357. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

358. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, kraj 14. – prva pol. 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

T. 96. – T. 97. II. faza (prema: Mašić 2002): sredina i druga polovica 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

T. 96

359. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, sredina i druga polovica 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

360. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, sredina i druga polovica 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

361. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, sredina i druga polovica 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

362. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, sredina i druga polovica 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

363. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, sredina i druga polovica 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

T. 97

364. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, sredina i druga polovica 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

365. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, sredina i druga polovica 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

366. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, sredina i druga polovica 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

367. Muzej grada Zagreba- lokalitet Nova Ves, sredina i druga polovica 15. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

T. 98. III. faza (prema: Mašić 2002): od 1500. – 1527.

368. Muzej grada Zagreba – lokalitet Nova Ves, prva pol. 16. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

369. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves, prva pol. 16. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

370. Muzej grada Zagreba- lokalitet Nova Ves , prva pol. 16. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

371. Muzej grada Zagreba - lokalitet Nova Ves , prva pol. 16. st. Fototeka Muzeja grada Zagreba.

#### **Ostalo (T. 99 – T. 100)**

T. 99. Kalupi

372. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, druga pol. 15. st.

373. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, 15. st.

374. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, 15. st.

375. Muzej grada Iloka (?) – lokalitet Ilok, druga pol. 15. st., prema: Radić, Bojčić 2004.

T. 100. Pećnjaci i arhitektonski ukrasni elementi od pečene gline s lokaliteta Čazma

376. Gradski muzej Bjelovar – lokalitet Gudovac, druga pol. 15. st.

377. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, druga pol. 15. st.

378. Gradski muzej Čazma – lokalitet Čazma, druga pol. 15. st.

### **Pećnjaci s lokaliteta Garić-grad (T. 99 – T. 103)**

#### T. 101

379. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

380. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

381. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

382. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

#### T. 102

383. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

384. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

385. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

386. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

#### T. 103

387. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

388. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

389. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

390. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

#### T. 104

391. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

392. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

293. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

394. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

#### T. 105

395. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

396. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

397. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

398. Muzej Moslavine, Kutina – lokalitet Garić-grad, prva pol. 15. st.

### **Pećnjaci sa slikanim ukrasom u tehnici fajanse (T. 106)**

T. 106. Pećnjaci s ukrasom slikanja u tehnici fajanse (Stari grad Samobor)

399. Muzej grada Samobora – lokalitet Stari grad Samobor, 17. st.

400. Muzej grada Samobora – lokalitet Stari grad Samobor, 17. st.

401. Muzej grada Samobora – lokalitet Stari grad Samobor, 17. st.

UZORAK 1: Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac Vrbovec, ulomak pećnjaka sa perforiranom prednjom pločom i tijelom u obliku zdjele (signatura: PN 109, SJ 005, kvadrant D6)

UZORAK 2: Dvorac Veliki Tabor – lokalitet dvorac Veliki Tabor, ulomak pećnjaka sa perforiranom prednjom pločom i tijelom u obliku zdjele (signatura: kula „C“)

### **Primjeri pojedinih tipova pećnjaka i sastavnih elemenata peći koji nisu zastupljeni na prostoru savsko-dravskog međuriječja (T. 105. – T. 109)**

T. 105

402. a. Plitičasti pećnjak okruglog otvora s ravnim dnom, Laufen, 14. – 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 141.

402. b. Plitičasti pećnjak okruglog otvora s ravnim dnom, Lüneburg, 14. – 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 142.

402. c. Plitičasti pećnjak okruglog otvora s ravnim dnom, Lüneburg, 14. – 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 143.

403. a. Plitičasti pećnjak četverolisnog otvora s ravnim dnom, Hirsau, 14. – 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 154.

403. b. Plitičasti pećnjak četverolisnog otvora s ravnim dnom, Hirsau, 14. – 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 155.



403. c. Plitičasti pećnjak četverolismog otvora s ravnim dnom, Sindelfingen, 14. – 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 156.

404. a. Plitičasti pećnjak okruglog otvora sa zaobljenim dnom, Höxter, 15. – poč 16. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 160.

404. b. Plitičasti pećnjak okruglog otvora sa zaobljenim dnom, Paderborn, 15., poč. 16. st., 15. – poč 16. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 160.

405. a. Čašasti pećnjak suženog otvora, Konstanz, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 39.

405. b. Čašasti pećnjak suženog otvora, Müstair, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 40.

405. c. Čašasti pećnjak suženog otvora, Müstair, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 41.

406. a. Cjevasti pećnjak, Zürich, sred. 12. – sred. 13. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 48.

406. b. Cjevasti pećnjak, Zürich, sred. 12. – sred. 13. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 49.

406. c. Cjevasti pećnjak, Zürich, sred. 12. – sred. 13. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 50.

406. d. Cjevasti pećnjak, Uster, sred. 12. – sred. 13. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 51.

406. e. Cjevasti pećnjak, Steinen, sred. 12. – sred. 13. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 52.

T. 108

407. a. Čašasti pećnjak trokutastog otvora, Freiberg, 14. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 57.

407. b. Čašasti pećnjak trokutastog otvora, Beč, 14. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 58.

408. a. Čašasti pećnjak trolisnog otvora, Beč, 14. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 59.
408. b. Čašasti pećnjak trolisnog otvora, Beč, 14. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 60.
409. Čašasti pećnjak lećastog dna, Heddesbach, 14. st. (?), prema: Roth Heege 2012, kat. 61.
410. a. Špičasti pećnjak, Hattingen, 12. – 13. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 85.
410. b. Špičasti pećnjak, Einbeck, 12. – 13. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 86.
410. c. Špičasti pećnjak, Morken-Haff, 12. – 13. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 87.
411. Zdjelasti pećnjak kružnog otvora s ravnim dnom, Höxter, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 177.
412. a. Lončasti pećnjak kvadratnog otvora sa zaobljenim dnom, Münster, 14. - 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 115.
412. b. Lončasti pećnjak kvadratnog otvora sa zaobljenim dnom, Münster, 14. - 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 116.
413. a. Lončasti pećnjak posebnog oblika, Dresden, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 136.
413. b. Lončasti pećnjak posebnog oblika, Einbeck, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 137.
- T. 109
414. a. Plitičasti pećnjak s prednjom pločom, Hannoversch Münden, 16. - 17. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 255.
414. b. Plitičasti pećnjak s prednjom pločom, Hannoversch Münden, 16. - 17. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 256.
414. c. Plitičasti pećnjak s prednjom pločom, Minden, 16. – 17. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 257.
415. a. Tanjurasti pećnjak (s okruglom, udubljenom prednjom pločom), Burgdorf, 14. – druga pol. 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 283.

415. b. Tanjurasti pećnjak (s okruglom, udubljenom prednjom pločom), Frenkendorf, 14. – druga pol. 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 284.

416. a. Složeni gljivasti pećnjak (s okruglom, izbočenom prednjom pločom, Aarberg, 14. – 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 291.

416. b. Složeni gljivasti pećnjak (s okruglom, izbočenom prednjom pločom, Auswil, 14. – 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 292.

417. Pećnjak s prednjom ukrasnom pločom posebnog oblika, tj. posebne funkcije, Chur, 14. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 296.

418. Polucilindrični kutni pećnjak, Paderborn, 1. pol. 16. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 364.

T. 110

419. Kutni pećnjak s prednjom ukrasnom pločom s kalotom, Hannoversch Münden, 17. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 365.

420. Složeni nišasti pećnjak reljefno ukrašene unutrašnjosti s perforiranom (visećom) pločom, Altenburg, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 229.

421. Složeni polucilindrični pećnjak (vodoravni polucilindar), Passau, poč. 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 247.

422. Dvostruki polucilindrični pećnjak, Paderborn, 16. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 248.

423. Polucilindrični pećnjak gornjeg reda vijenca peći, Rodewisch, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 398.

424. a. Krunišni pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom i dugim izvijenim tijelom, Winterthur, 14. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 403.

424. b. Krunišni pećnjak s punom prednjom ukrasnom pločom i dugim izvijenim tijelom Winterthur, 14. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 404.

425. Kruniši nišasti kutni pećnjak s reljefno ukrašenom unutrašnjosti, Altenburg, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 424.

T. 111

426. a. Vodoravni letvičasti pećnjak, Burgdorf, 17. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 452.

426. b. Vodoravni letvičasti pećnjak, Melk, 17. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 453.

427. a. Kutni letvičasti pećnjak, Konstanz, 17. st., 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 460.

427. b. Kutni letvičasti pećnjak, Gamprin-Bendern, 17. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 461.

428. Okomiti letvičasti pećnjak, Gelsenkirchen, 16. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 474.

429. a. Trokutasti letvičasti pećnjak, Hallwil, 16. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 479.

429. b. Trokutasti letvičasti pećnjak, Hallwil, 16. st., prema: Roth Heege 2012, kat. prema: Roth Heege 2012, kat. 479.

430. a. Keramički čepovi (ukrasni čavli): Bern, 14. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 481.

430. b. Keramički čepovi (ukrasni čavli): Bern, 14. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 482.

431. Ukasni element kruništa peći u obliku posude, Winterthur, sred. 14. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 489.

432. a. Jednostavni polucilindrični pećnjak, Leipzig, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 208.

432. b. Jednostavni polucilindrični pećnjak, Rodewisch, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 209.

432. c. Jednostavni polucilindrični pećnjak, Altenburg Stift, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 210.

433. a. Jednostavni nišasti pećnjak: Straubing, 15. st. prema: Roth Heege 2012, kat. 202.

433. b. Jednostavni nišasti pećnjak: Beč, 15. st. prema: Roth Heege 2012, kat. 203.

433. c. Jednostavni nišasti pećnjak: Passau, 15. st. prema: Roth Heege 2012, kat. 204.

434. Jednostavni nišasti pećnjak reljefno ukrašene unutrašnjosti, Altenburg Stift, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 206.

434. b. Jednostavni nišasti pećnjak reljefno ukrašene unutrašnjosti, Altenburg Stift, 15. st., prema: Roth Heege 2012, kat. 207.

## POPIS LITERATURE

Adamček 1968

J. Adamček, *Seljačka buna 1573*, Odbor za proslavu 400 godišnjice seljačke bune 1573. u Donjoj Stubici, Zagreb 1968.

Adamček 1988

J. Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1988.

Ambroisiani 1910

S. Ambroisiani, *Zur Typologie der älteren Kacheln*, Stockholm 1910.

Antony Čekalova 2007

S. Antony Čekalová, *The renaissance tile stove with motive of siren. The final report about reconstruction and restoration of stove tiles from found shard material, Castle Veliki Tabor, Croatia, Atelier restaurování kachlových kamen*, Prag 2007. (rukopis)

Antony Čekalova 2011

S. Antony Čekalová, *Dvije renesane kaljeve peći – Dvor Veliki Tabor, Hrvatska. Restauriranje i rekonstrukcija peći od pronađenih ulomaka. Restauratorski radovi 8 / 2008 – 5 / 201*, Atelier restaurování kachlových kamen, Prag 2011. (rukopis)

Ariosto 1990

L. Ariosto, *Satire*, Letteratura italiana Einaundi, Rizzoli, Milano 1990.

Baarasch 2000

M. Baarasch, »The Middle Ages« u: *Theories of Art* New York University Press, 2000., str. 45-107.

Bekić 2006

L. Bekić, *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb-Goričan i njezinim prilaznim cestama*, Zagreb 2006.

Belaj 2005

J. Belaj, »Stari grad Ivanec« u: *Hrvatski arheološki godišnjak 2/2005*, Zagreb 2006., str. 128-129.

Benker, Hagn 2002

G. Benker, H. Hagn, *Historische Kacheln und Modeln vom Spätmittelalter bis zum Jugendstil, Die Sammlung der Staatlichen Fachschule für Keramik Landshut*, Landshut 2002.

Benko, Szekely 2008

E. Benko, A. Szekely, *Kozepokori udvarhaz es nemesseg a Szekelyfoldon*, Budapest 2008.

Biller, Heege 2011

T. Biller, A. Heege, *Scwarzenburg, Ruine Grasburg. Eine spätstaufische Reichburg*. Archäologie Bern 2011, str. 171 – 190.

Bitterli, Grütter 2001

T. Bitterli, D. Grütter, *AltWädenswil, vom Freiherrenturm zur Ordensburg*. Schweizer Beiträge zur Kulturgeschichte und Archäologie des Mittelalters 27, Olten, Freiburg i. Br. 2001.

Blümel 1965

F. Blümel, *Deutsche Öfen. Der deutsche Kunstofen von 1480 bis 1910*, München 1965.

Bobovec 1992

A. Bobovec, »Pećnjaci Garić grada« u: *Muzejski vjesnik* 15, 1992., str. 19-22.

Bobovec 1994

A. Bobovec, »Pećnjaci moslavačkih srednjovjekovnih gradova« u: *Zbornik Moslavine III* (1993-1994), Kutina 1994., str. 21-38.

Bobovec, Sekelj Ivančan 1996

A. Bobovec, T. Sekelj Ivančan, »Obilazak srednjovjekovnih lokaliteta Kraljeve Velike, Opeke i Međurića« u: *Obavijesti HAD-a*, 28/2, Zagreb 1996, str. 35-38.

Bobovec 2003

A. Bobovec, *Muzej Moslavine Kutina: arheološka zbirka, izložbeni postav*. Muzejski vodič, Kutina 2003.

Bobovec 2003a

A. Bobovec, »Pećnjaci s prednjom dekorativnom pločom nađeni u moslavačkim srednjovjekovnim gradovima« u: *Izdanja HAD-a, Arheološka istraživanja u bjelovarsko-bilogorskoj županiji i pogrebni ritusi na teritoriju Hrvatske*, 21, str. 163-176.

Bock, Düwell 2004

S. Bock, U. Düwell, *Bestandskataloge der weltlichen Ortsstiftungender Stadt Freiburg i. Br. Band VI. Die Ofenkeramik Spätmittelalter – 19. Jahrhundert*, Freiburg 2004.

Bojčić, Radić 1984

Z. Bojčić, M. Radić, »Srednjovjekovni grad Ružica u svijetlu novih istraživanja«, u: *Četvrti znanstveni sabor Slavonije i Baranje*, Osijek 1984., str. 149-178.

Bojčić, Radić 2004

Z. Bojčić, M. Radić, *Srednjovjekovni grad Ružica*, Muzej Slavonije Osijek, Osijek, 2004.

Boldizsár 2002

P. Boldizsár, »A diósgyöri vár egy Anjou-korú kályháya« u: *Annales Musei Miskolciensis de Herman Ottó nominati*, XLI, str. 79-88.

Bolduc 1999

M. Bolduc, »Silence's Beasts« u: *The Mark of the Beast*, (ur. D. Hassig), Routledge, New York-London, str. 185-203.



Boschetti – Maradi *et al.* 2004

A. Boschetti – Maradi, D. Gutscher, M. Liebundgut, »Die untersuchungen im Rathaus Nidau 1993.« u: *Archäologie im Kanton Bern 5B*, 2004, str. 641 – 676.

Bourgarel 2002

G. Bourgarel, *Rue de la Samaritaine 9. Ancienne maison de Raemy – Kaesar puis Confiserie Ems*. Recensement des biens culturels immeubles du Canton de Fribourg – Fiche 10, Fribourg 2002.

Böckler 1983

G. A. Böckler, *Furnologia*, ur. Schäfer, Hannover 1983.

Brandl 1984

R. Brandl, »Die Funde vom Haus Obere Krämersgasse 12 - Keramik«, u: *Aus dem Wirtshaus zum Wilden Mann – Funde aus dem Mittelalterlichen Nürnberg*, Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg 1984., str. 158-201.

Brandl 1984a

R. Brandl, »Die Funde vom Weinmarkt 11- Keramik«, u: *Aus dem Wirtshaus zum Wilden Mann – Funde aus dem Mittelalterlichen Nürnberg*, Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg 1984., str. 68-105.

Bregant 1997

T. Bregant, »Pečnice s Starega gradu Celje«, u: *Drobci nekega vsakdana, Archaeologia Historica Slovenica II.*, (ur. Guštin, M., Predovnik, K.), Ljubljana 1997., str. 29-38.

Brišnik 1997

D. Brišnik, »Pečnice z starem gradu Šalek«, u: *Drobci nekega vsakdana*, (ur. M. Guštin, K. Predovnik), Ljubljana, 1997., str. 39-57.

Brych *et al.* 1990

V. Brych V, D. Stehlíková, J. Žegklitz, *Pražské kachle doby gotické a renesanční*, katalog výstavy, Pražský ústav státní památkové péče a ochrany přírody, Praha 1990.

Budak 1994

N. Budak, *Gradovi varaždinske županije u srednjem vijeku (Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća)*. Zagreb – Koprivnica 1994.

Büchler 2007

C. Büchler, *Der Breisacher Münsterberg, Ein Zentralort im frühen Mittelalter*. Freiburger Beiträge zur Archäologie und Geschichte des ersten Jahrtausends II, Rahden 2007.

Buturac 1984

J. Buturac, »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, u: *Starine JAZU, LIX*, Zagreb 1984, str. 43-108.

Cevc 1955

E. Cevc, »Srednjeveške pečnice z motivem leva na Slovenskem«, Posebni otisak iz *Prvog Tkalčičevog zbornika I*, Zagreb 1955.

Châtelet, Schwein 2000

M. Châtelet, J. Jac Schwein, Strasbourg, Place des Bateliers, »La céramique du Pôele du Haut Moyen Âge«, u: Annick Richard, Jean-Jacques Schwein (ur.), *Archéologie du poêle en céramique du Haut Moyen Âge à l'époque moderne: technologie, décors, aspects culturels. Actes de la table ronde de Montbéliard, 1995.*, *Revue archéologique de l'Est et du Centre-Est*, supplément 15, Dijon, 2000., str. 15-31.

Chevalier, Gheerbrant 1987

J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Rječnik simbola*, nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1987.

Cooper 1986

J. C. Cooper, *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*, (prev. S. Đorđević), Prosveta – Nolit, Beograd 1986.

Čeněk *et al.* 2004

P. Čeněk, M. Vitanovský, *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance*, Nakladatelství Libri, Praha 2004.

40. godina... 1986

*40. godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, Koprivnica 1986.

Čičko 2004

B. Čičko, »Gornjostubički kraj u prošlosti« u: *Hrvatsko zagorje, Časopis za kulturu*, 2004., br. 1-2., str. 7-28.

Čičko 2007

B. Čičko, »Prošlost Donje Stubice “od starine zvane varoš« u: *Hrvatsko zagorje, Časopis za kulturu*, 2007, br. 3-4., str. 25- 53.

Čičko 2009

B. Čičko, »Stubica u srednjem vijeku« u: *Osam stoljeća Stubice*, Donja Stubica 2009., str. 43-57.

Čikara, Čurić 2011

D. Čikara, A. Čurić, »O prvotnom izgledu i dataciji velikotaborske utvrde« u: *Peristil*, 54/2011., str. 63-71.

Čikara, Čurić 2011a

D. Čikara, A. Čurić, *Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja bastiona dvora Veliki Tabor 2011. godine*, Hrvatski restauratorski zavod, (rukopis), Zagreb, 2011.

Čimin 2008

R. Čimin, »Keramički nalazi s utvrde Čanjevo« u: *Utvrda Čanjevo, istraživanja 2003-2007*, Visoko 2008., str. 121-189.

Demo 1985

Ž. Demo, »Kamengrad (Starigrad), Koprivnica – srednjovjekovna utvrda« u: *Arheološki pregled*, br. 25, Ljubljana 1985-86., str. 145-148.

Dix 2011

A.Dix, *Heiss diskutiert Kachelöfen. Geschichte, Technologie, Restaurierung. Veröffentlichung des Instituts für Kunsttechnik und Konservierung am Germanischen Nationalmuseum*, Nürnberg 2011.

Drobci... 1997

»Drobci nekega svakdana« u: *Archaeologia Historica Slovenica* 2., ed. M. Guštin/ K. Predovnik, Ljubljana 1997.

Dumitrache 1992

M. Dumitrache, »Heizanlagen im Bürgerhaus« u: *Stadtluft, Hirsebrei und Bettelmönch. Die Stadt um 1300. Katalog zur Ausstellung in Zürich und Stuttgart, Landesdenkmalamt Baden-Württemberg u. Stadt Zürich (Hrsg.)*, Stuttgart 1992, str. 280-287. *Befunde und Bildquellen zum hochmittelalterlichen Becherkachelofen; umstrittene Rekonstruktion (Zürich, Münsterhof); Konstanz, Lanzenhof, fünf Gefäßkacheln von einem Ofen.*

Durdik 2003

T. Durdik, »Kachlová kamna z manského domu na Krivokláč« u: *Sborník*, 1 (2003.), str.187-194.

Endres 1998

W. Endres, »Ein Kachelofen aus Straubings fruher Zeit« u: *Jahresbericht des Historischen Vereins für Straubing und Umgebung* 100/I, 1998, str. 325-348.

Enders 1998a

W. Enders, *Ritterburg und Fürstenschloss, Bd.2: Archäologische Funde*. Jörg – Peter Niemeier/ Herbert W. Wurster/ Richard Loibl, Ritterburg und Fürstenschloss, Passau 1998.

Filipčić Maligec 2004

V. Filipčić Maligec, »Obitelj Oršić i Hrvatsko zagorje« u: *Hrvatsko zagorje, Časopis za kulturu*, 2004., br. 1-2., str. 39-55.

Filipec 1999-2000

K. Filipec, »Neznani srednjovjekovni grad na gori Ivanščici« u: *Opuscula Archaeologica*, vol. 23-24, Zagreb 1999-2000., str. 353-361.

Forstner 1982

D. Forstner, *Die Welt der Christlichen Symbole*, Tyrolia Verlag Innsbruck – Wien – Munchen 1982.

Franz 1981

R. Franz, *Der Kachelofen : Entstehung und kunstgeschichtliche Entwicklung vom Mittelalter bis zum Ausgang des Klassizismus*, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt Graz 1981.

Fučić 2006

*Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, ur. Anđelko Badurina, Uvod u ikonologiju Radovan Ivančević, V. izdanje, Zagreb 2006. (suradnik B. Fučić)

Gebhard 1988

T. Gebhard, *Kachelöfen, Mittelpunkt häüuslichen Lebens; Entwicklung, Form, Technik*. Verlag Callwey, München 1988.

Gombrich 1994

E.H.J. Gombrich, »The Image and the Eye: further studies in the psychology of pictorial representation« u: *The Visual Image: Its Place in Communication*. Phaidon Press Ltd, Oxford 1994, str. 137-161.

Gross 1991 a

U. Gross, *St. Peter und Paul Hirsau*. Forschungen und Berichte in Baden – Württemberg, Band 10/1, Stuttgart 1991.

Gross, Scheschkewitz 2010

U. Gross, J. Scheschkewitz, »Zeitschichten: Königshof und frühe Stadt. Bruchsal im hohen Mittelalter.« u: *Denkmalpflege in Baden – Württemberg*. 2010, str. 214 – 218.

Gruia 2006 a

A.M. Gruia, »Saint Gorge on Medieval Stove Tiles from Transylvania, Moldavia and Wallachia, An Iconographical Approach« u: *Studia Patzinaka*, 3 (2006), str. 7-48.

Gruia 2006 b

A.M. Gruia, »Saint Ladislav on Stove Tiles« u: *Studia Patzinaka*, 2 (2006), str. 40-63.

Gruia 2007 a

A.M. Gruia, »Sex on the Stove, A Fifteenth-century Tile from Banska Bystrica« u: *Studia Patzinaka*, 4, str. 85-122.

Gruia 2007 b

A.M. Gruia, »Magic in the House, Functions of Images on Medieval Stove Tiles from Transylvania, Moldavia and Wallachia« u: *Studia Patzinaka*, 5 (2007), str. 7-46.

Gulin 1995

A. Gulin, *Povijest obitelji Rattkay, Genealoška studija i izvori 1400-1793*, Zagreb, 1995.

GUP 1994

*Prostorni plan (GUP) naselja Donja Stubica, Studija zaštite kulturne baštine, konzervatorsko-urbanistička dokumentacija*, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Zagreb 1994.

Guštin 2001

*Srednjeveško Celje, Archaeologia Historica Slovenica 3.*, ed. Guštin, M., Ljubljana 2001.

Haist 1999

M. Haist, »The Lion, Bloodline, and Kingship« u: *The Mark of the Beast*, (ur. D. Hassig), Routledge, New York-London 1999, str. 185-203.

Hallenkamp – Lumpe 2006

J. Hallenkamp – Lumpe, »Studien zur Ofenkeramik des 12. Bis 17. Jahrhunderts anhand von Bodenfunden aus Westfalen – Lippe« u: *Denkmalpflege und Forschung in Westfalen 42*, Mainz 2006.

Halzbauer 1998

Z. Halzbauer, *Krasa stredovekych kamen*, Prag 1998.

Halzbauer 2003

Z. Halzbauer, »Vývoj stavbení podoby a funkce kachlových kamen ve středověkém raném novověku« u: *Sbornik*, 1 (2003), str. 153-167.

Heiligmann – Huber 1983

B. Heiligmann – Huber, »Les catelles a relief du chateau de Valangin«, Bd. 27, *Cahiers d'archeologie romande*, Laussane 1983.

Henkel 1999

M. Henkel, *Der Kachelofen, Ein Gegenstand der Wohnkultur in Wandel*. Goettinger phil. Diss 1996, Goettingen 1999.

Henkel 2012

M. Henkel, »Abbild oder Sinnbild? Kachelöfen in historischen Bildquellen als Grundlage von Ofenrekonstruktionen« u: *Ofenkeramik und Kachelofen. Typologie, Terminologie und Rekonstruktion*, Basel 2012., str. 151-167.

Hermann 1997

I.Hermann, »Die Bauernhäuser des Kantons Zürich, bd. 3, Zürcher Weinland, Unterland und Limmattal.« *Die Bauernhäuser der Schweiz, bd. 11*, Basel 1997.

Hildebrand, Gross 2002

L. Hildebrandt, U. Gross, »Heilbronn, Horkheim, Fundschau« u: *Fundberichte aus Baden-Württemberg* 26, 2002, str. 176 – 177.

Hirschler, Madiraca 2011

I.Hirschler/V. Madiraca, »Arheološko istraživanje unutrašnjosti prizemlja kule „C“ dvora Veliki Tabor 2009. godine« u: *Portal – Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* II/2011.

Hochstrasser 1993

M. Hochstrasser, »Zur solothurnischen Kachelpoduktion. Neue Fakten.« u: *Jurablätter* 55. Jahrgang, 1993, str. 1 – 74.

Hoffman 2001

C.Hoffman, »Renaissancekacheln aus dem Altbestand des Kulturhistorischen Museums der Hansestadt Stralsund Kachelofen, Heizanlagen und Ofenkeramik vom Mittelalter bis zur Neuzeit« u: *Stralsunder Beiträge zur Archäologie, Geschichte, Kunst und Volkskunde in Vorpommern* 3, Stralsund 2001, str. 97 – 164.

Hohensinner, Kaltenberger 2011

K. Hohensinner, A. Kaltenberger, »Ein Kachelfind aus Grein« u: *Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines. Gesellschaft für Landeskunde*, 156 band, Linz 2011., str. 129-166.

Holl 1958

I. Holl, »Középkori kályhacsempék Magyarországon I. « u: *Budapest Régiségei*, 17, str. 211-300.

Holl, Voit 1963

I. Holl, P. Voit, *Old Hungarian stove tiles*, Corvina Press, Budapest 1963.

Holl 1971

I.Holl, »Középkori kályhacsempék Magyarországon II.« u: *Budapest Régiségei*, XXII, str. 161-207.

Holl 1975

I. Holl, »A kaposszentjakabi kályhacsempék (Ofenkacheln von Szentjakab)« u: *Somogyi Múzeumok Közleményei II*, 1975, str. 209 – 216.

Holl 1983

I. Holl, *Középkori kályhacsempék Magyarországon III (Mittelalterliche Ofenkacheln in Ungarn III)*.

Holl 1990



I. Holl, »Középkori kályhacsempék Magyarországon IV« (Mittelalterliche Ofenkacheln in Ungarn IV) u: *Archaeologiai Értesítő* 117/1990, Budapest 1990., str. 58-95.

Holl 1990a

I. Holl, »Neutronenaktivierungsanalyse mittelalterlicher Ofenkacheln« u: *Acta Archaeologica Hungarica*, 46, Budapest 1990.

Holl 1993

I. Holl, »Középkori kályhacsempék Magyarországon V (Mittelalterliche Ofenkacheln in Ungarn V)« u: *Archaeologiai Értesítő* 120/1993, Budapest 1993.

Holl 1995

I. Holl, »Neutronenaktivierungsanalyse mittelalterlicher Ofenkacheln II« u: *Acta Archaeologica Hungarica*, 47(1995), str. 257 - 294.

Holl 1998

I. Holl, »Középkori kályhacsempék Magyarországon VI (Mittelalterliche Ofenkacheln in Ungarn VI)« u: *Archaeologiai Értesítő* 134/1998, Budapest 1998.

Holl 1998a

I. Holl, »Spätgotische Ofenkacheln, I. Werke einer Mitteleuropäischen Ofenhafnerwerstatt – II. Einer Böhmischer Ofen am Ende des 15. Jahrhunderts« u: *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 50/ 1998, str. 139-214.

Holl 2000

I. Holl, »Középkori kályhacsempék Magyarországon VII (Mittelalterliche Ofenkacheln in Ungarn VII)« u: *Archaeologiai Értesítő* 136/2000, Budapest 2000.

Holl 2001

I. Holl, »Középkori kályhacsempék Magyarországon VIII (Mittelalterliche Ofenkacheln in Ungarn VIII)« u: *Archaeologiai Értesítő* 137/2001, Budapest 2001.

Holl 2002

I. Holl, »Középkori kályhacsempék Magyarországon IX (Mittelalterliche Ofenkacheln in Ungarn IX)« u: *Archaeologiai Értesítő* 138/2002, Budapest 2002.

Holl 2002a

I. Holl, »Középkori kályhacsempék Magyarországon X (Mittelalterliche Ofenkacheln in Ungarn X)« u: *Budapest Régiségei* XXXV/2002, str. 381-402.

Holl 2009

I.Holl, »Der Ofen mit den Heiligen Drei Königen im Palast von Buda« u: *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 60, 2009, str. 423 – 440.

Horvat 1986

Z. Horvat, »O izgledu srednjovjekovnog zida na primjeru nekih građevina u kontinentalnoj Hrvatskoj« u: *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 12 (1986.), str. 179 – 192.

Horvat 1992

Z. Horvat, *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb 1992.

Horvat 1994

Z. Horvat, »Grijanje u srednjovjekovnim burgovima kontinentalne Hrvatske - kamini, dimnjaci i kaljeve peći« u: *Prostor* 2/3-4(1994), str. 215 – 240.

Horvat, Filipec 2001

Z. Horvat, K. Filipec, »Novija saznanja o kaštelu Konjščina« u: *Opuscula Arheologica*. 25(2001.), str. 151 – 182.

Horvat 1999

M. Horvat, *Keramika, Tehnologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv*, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1999.

Houška, Mačković 2013

M. Houška, R. Mačković, *Zelingrad sedam stoljeća povijesti*, Muzej sv. Ivan Zelina, sv. Ivan Zelina, 2013.

Ilijanić 1999

M. Ilijanić, »Kasnogotički pećnjaci iz varaždinske tvrđave« u: *Urbanizam, graditeljstvo, kultura*, Varaždin 1999., str. 263-267.

Iveković 1968

D. Iveković, »Rezultati sondažnih arheoloških istraživanja na području Moslavine« u: *Zbornik Moslavine*, I (1968), str. 368-369.

Iveković 1969

D. Iveković, »Garić-grad - srednjovjekovni grad« u: *Arheološki pregled*, 11(1969), str. 219-223

Iveković 1970

D. Iveković, ,  
,,,,,,»Izvršeni radovi na Garić-gradu u protekle dvije godine« u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, XIX (1-2/1970), str. 5-11.

Jakovljević 2006

Jakovljević, Goran, *Gudovac*, u: Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta, (ur. A. Durman), Zagreb, 2006., str. 132-133.

Jakovljević, Tkalčec 2004

G. Jakovljević, T. Tkalčec, »Srednjovjekovno gradište Gudovac-Gradina kraj Bjelovara u svjetlu prvih arheoloških istraživanja« u: *Obavijesti HAD-a*, br. 3, god. XXXVI/2004., Zagreb 2004., str. 148-150.

Jones 1999

V. Jones, »The Phoenix and the Resurrection« u: *The Mark of the Beast*, (ur. D. Hassig), Routledge, New York-London, str. 99-110.

Jordánková, Loskotová 2002

H. Jordánková, I. Loskotová, »Špilberská kachlová kamna a jejich stavebnici« u: *Archaeologia historica*, Brno, 1(27 (2002)), str. 555-587.

Karaman 1950

Lj. Karaman, »O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji« u: *Historijski zbornik 1-4*, Zagreb 1950, str. 103 – 128.

Keller 1999a

C. Keller, *Gefässkeramik aus Basel, Untersuchungen zur spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Gefässkeramik aus Basel, Typologie - Technologie – Funktion – Handwerk - Text*, Archäologische Bodenforschung des Kantons Basel – Stadt, Basel 1999.

Keller 1999b

C. Keller, *Gefässkeramik aus Basel, Untersuchungen zur spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Gefässkeramik aus Basel, Typologie - Technologie – Funktion – Handwerk - Katalog*, Archäologische Bodenforschung des Kantons Basel – Stadt, Basel 1999.

Klemm *et al.* 2008

M Klemm, M. Šimek, S. Težak, *Iz srednjega u novi vijek, varaždinski stari grad i projekt Bastion*, Gradski muzej Varaždin, Varaždin 2008.

Knezović 2006

I.Knezović, »Stari grad Lukavec« u: *Hrvatski arheološki godišnjak 2/2005*, Zagreb 2006, str. 155-157.

Kolić Gunjača, Cvetković 2010

S. Kolić Gunjača / S. Cvetković, »Četiri restaurirane kaljeve peći iz Požege« u: *Portal Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda*, 1/2010., str. 201-214.

Kovačić 2006

Kovačić, Branka, *Čakovec – Stari grad*, u: Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta, (ur. A. Durman), Zagreb, 2006., str. 110-111.

Kruhek, Maroević 1972

M. Kruhek/ I. Maroević, *Srednjovjekovni Garić-grad nekad i danas*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb 1972.

Kruhek 1973

M. Kruhek, *Garić-grad u prošlosti i sadašnjosti*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb 1973.

Kruhek, Pandžić 1990

M. Kruhek – M. Pandžić, *Veliki Tabor – povijesni razvoj staroga grada*, (rukopis), za potrebe Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, 1990.

Kruhek 2002

M. Kruhek, »Srednjovjekovni utvrđeni gradovi i posjedi u Moslavini« u: *Kutina: povijesno-kulturni pregled s identitetom današnjice*, Kutina 2002, str. 100-109.

Laun, Gross 2006

R. Laun, U. Gross, *Im Boden, aber dennoch über der Erde: frühneuzeitliche Funde aus dem Dachgeschoss des Rathauses in Königsbach – Stein, Enzkreis*. Archäologische Ausgrabungen in Baden – Württemberg 2005, 2006, str. 218 – 220.

Lattauschke, Schmidt 1977

G. Lattauschke, E. Schmidt, *Dessauer Barock - Kacheln*. Schriftenreihe des Museums für Naturkunde und Vorgeschichte Dessau, Dessau 1977.

Lesny 2009

K. Lesny, *Spätmittelalterliche engobierte Ofenkeramik ohne Glasur, Zur Frage der Existenz weisser Öfen auf dem Thorberg/BE, Lizentiatsarbeit der Philosophischen Fakultät der Universität Zürich, Kunsthistorisches Institut, Zürich 2009*. (rukopis)

Lipovac, Sekelj Ivančan 1993

G. Lipovac, T. Sekelj Ivančan, »Obilazak arheoloških lokaliteta na području općine Donja Stubica« u: *Obavijesti HAD-a*, 25/2, Zagreb 1993., str. 38-41.

Lolić 2003

T. Lolić, *Zaštitna arheološka istraživanja, Lukavec* – katalog izložbe, Muzej Turopolja, Velika Gorica 2003.

Loskotová *et al.* 2008

I. Loskotová, D. Menoušková, Č. Pavlik, M. Vitanovsky, *Krasa, ktera hreje, vyberovy katalog gotickyh a renesansčnich kachlu Moravy a Slezska*, Slovacke muzeum v Uherskem Hradišti, Uherske Hradište 2008.

Lovrenčić, Medar 1977

Z. Lovrenčić, M. Medar, »Gotika u Bilogori« u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 2, (1977.), str. 45-60.

*Ljubljanski grad...* 1994

*Ljubljanski grad – Pečnice, Archaeologia Historica Slovenica* 1., ed. Guštin, M. / Horvat, M., Ljubljana 1994.

Majer, Šurina 2007

K. Majer, E. Šurina, »Veliki Tabor«, u: *Veliki Tabor u svjetlu otkrića*, 2007, str. 11-22.

Marti 2000

R. Marti, *Zwischen Römerzeit und Mittelalter. Forschungen zur frühmittelalterlichen Siedlungsgeschichte der Nordwestschweiz (4. – 10. Jahrhundert)*. Archäologie und Museum 41, Liestal 2000.

Masula, Gross 2002

H. Masula, U. Gross, »Esslingen am Neckar« u: *Fundschau. Fundberichte aus Baden-Württemberg* 26, 2002, str. 185.

Mašić 2002

B. Mašić, *Kasnogotički pećnjaci s Nove Vesi*, katalog izložbe, Muzej grada Zagreba, Zagreb 2002.

Mašić 2006

B. Mašić, »Zagreb – Gornjogradska gimnazija« u: *Hrvatski arheološki godišnjak* 2/2005, Zagreb 2006., str. 162 – 163.

Mataić 1973

J. Mataić, *Utemeljenje spomenika i Muzeja seljačkoj buni u Gornjoj Stubici* rukopis iz 1973. sastavljen za Vijesti muzealaca, dokumentacija MHZ.

Matter, Wild 1997

A.Matter, W. Wild, »Neue Erkenntnisse zum Aussehen von Kachelöfen des 13. Und frühen 14. Jahrhunderts« u: *Befunde und Funde aus dem Kanton Zürich. Mittelalter – Moyen age – Medioevo, Temp medieval* 2, 1997, str. 77 – 95.

Matthes 2006

W.E.Matthes, *Engoben*, Koblenz 2006.

Miletić 1996

D. Miletić, *Veliki Tabor, Izveštaj o konzervatorskim istraživanjima palasa s prijedlogom prezentacije i prijedlogom nove namjene*, Zagreb, 1996.

Miletić 2001

Miletić, Drago, *Samoborski Stari grad*, katalog izložbe, Samobor 2001.

Mittendorff 2007

E. Mittendorff, H. van Heren. *Archeologisch onderzoek naar het proces van I vertsedelijking en de vorming van een stedelijke elite in het Polstraatkwartier van Deventer ca 800 – 1250*, Deventer 2007.

Obad – Šćitaroci 1991

M. Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*, Zagreb 1991.

Okroša Rožić 2006

L. Okroša Rožić, »Veliki Kalnik (stari grad)« u: *Hrvatski arheološki godišnjak*, 2/2005, Zagreb 2006., str. 115-117.

Pavlaković 2009

I.Pavlaković, *Završni izvještaj Dvor Veliki Tabor – MHZ; kula D, listopad 2008. – lipanj 2009. godine* (rukopis)

Pavlaković, Škiljan 2011

I.Pavlaković, Ida, I. Škiljan, »Najranija svjedočanstva o zanatskim djelatnostima na arheološkim lokalitetima« u: *Tradicijski i umjetnički obrti Krapinsko-zagorske županije, (ur. G. Horjan), Obrtnička komora Krapinsko-zagorske županije, Muzeji Hrvatskog zagorja, Krapina, 2011., str. 12-22.*

Pavlaković 2011

I.Pavlaković, »Rezultati arheoloških istraživanja na lokalitetu dvorac Oršić u Gornjoj Stubici – vanjski obrambeni zid« u: *Osamsto godina pisanoga spomena Stubice (1209.-2009.)*, zbornik radova, Donja Stubica 2011., str. 141-145.

Pavlik 2008

Pavlik, Čeněk, *Nábožeské motivy*, u: *Krása, která hřeje, výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*, Brno 2008. 10-35.

Peine/Hallenkamp – Lumpe 2009

H. Werner Peine, J. Hallenkamp – Lumpe, *Forschungen zu Haus Horst in Gelsenkirchen. Die Mittelalterlichen und Frühneuzeitlichen öfen*. Denkmalpflege und Forschung in Westfalen 49.3, Mainz 2009.

Petković 1993.

M. Petković, *Veliki Tabor baština Ratkaja*, u: *Ratkaji velikotaborski u Hrvatskoj baštini i kulturi: 1502-1793.*, Zagreb, 1993.

Petrarca 1532



F. Petrarca, *De Remediis utriusque fortunae*, Augsburg, 1532.

Pfrommer, Gutscher 1999

J.Pfrommer, D. Gutscher, *Laufen Rathausplatz. Eine hölzerne Häuserzeile in einer mittelalterlichen Kleinstadt. Hausbau, Sachkultur und Alltag*, Bern 1999.

Pisk 2009

S. Pisk, »Garić, Gračenica i Moslavina – upravna područja (županije, komitati i distrikti) u srednjem vijeku« u: *Zbornik Moslavine*, XI-XII (2008/2009), str. 40-44.

Premrl 1978

T. Premrl, »Veliki Tabor naša obaveza prema porukama baštine« u: *KAJ III* (1978), str. 15 – 16.

Prüssing/ Prüssing 2002

P. Prüssing, G. Prüssing, *Das spätmittelalterlichen Töpferzentrum Dieburg*. Dieburg, Erbe und Gegenwart II, Jahrbuch Heimatverein Dieburg, 2002, str. 61 – 97.

Radić 2014

M. Radić, *Povijest velikaškog roda Iločkih u svijetlu arheoloških istraživanja s osobitim osvrtom na Ružicu-grad i Ilok*, doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014.

Regan 2004

K. Regan, »Plemićki grad Samci u Gornjoj Stubici« u: *Hrvatsko zagorje, Časopis za kulturu*, 2004., br. 1-2., str. 29-38.

Regan 2011

K. Regan, »Stubičke utvrde i njihovi gospodari« u: *Osamsto godina pisanoga spomena Stubice (1209.-2009.)*, zbornik radova, Donja Stubica 2011., str. 27-49.

Registar 1997

*Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*, drugo dopunjeno izdanje, Bjelovar 1997.

Renesanční... 1998

*Renesanční Olomouc v archeologických nálezech: Sklo, slavnostní keramika a kachle: Archeologické výzkumy Památkového ústavu v Olomouci 1973.-1996.*, Památkový ústav v Olomouci a Muzeum umění Olomuc, Olomuc 1998.

Röber 1996

R. Röber, »Studien zur Ofenkeramik der Töpferei Vogler (ca. 1650 – 1683)« u: *Fundberichte aus Baden Württemberg 21*, 1996, str. 579 – 618.

Röber 2002

R. Röber, »Konstanz, Stephanplatz 7: Vom Erdgeschloss zum Keller« u: *Archäologische Ausgrabungen in Baden – Württemberg 2001, 2002*, str. 191 – 194.

Rosmanitz 1994

H. Rosmanitz, »Evangelisten, Tugenden und ein Kurfürst. Bildersprache und Formenvielfalt frühbarocker Ofenkacheln« u: A. Bedal, I. Fehle, *Hausgeschichten, Bauen und Wohnen im alten Hall und seiner Katharinenvorstadt, Ausstellungskatalog. Kataloge des Hällisch – Fränkischen Museums, Soest 5.10 – 9.10. 1993. Denkmalpflege und Forschung in Westfalen 32*, Bonn 1995, str. 125 – 142.

Rosmanitz 2000

H. Rosmanitz, »La série d'apôtres. Réflexion sur la fabrication, la distribution et la datation« u: Annick Richard, Jean-Jacques Schwein (ur.), *Archéologie du poêle en céramique du Haut Moyen Âge à l'époque moderne: technologie, décors, aspects culturels. Actes de la table ronde de Montbéliard, 1995.*, *Revue archéologique de l'Est et du Centre-Est, supplément 15, Dijon, 2000.*, str. 101-113.

Rosmanitz 2006

H. Rosmanitz, *Die Kelzelberg in Haibach. Eine archäologisch – historische Spurensuche*, Neustadt a.d. Aisch 2006.

Rosmanitz 2012a

H. Rosmanitz, »Das Phänomen von Ur- und Sekundärpatrizie« u: *Ofenkeramik und Kachelofen. Typologie, Terminologie und Rekonstruktion*, Basel 2012., str. 57- 63.

Rosmanitz 2012b

H. Rosmanitz, »Grafische Vorlagen und ihre Umsetzung« u: *Ofenkeramik und Kachelofen. Typologie, Terminologie und Rekonstruktion*, Basel 2012., str. 64 - 67.

Rosmanitz 2012c

H. Rosmanitz, Zur Frage der Aussagekraft von Ofenmodellen für die Rekonstruktion neuzeitlicher Kachelöfen, u: *Ofenkeramik und Kachelofen. Typologie, Terminologie und Rekonstruktion*, Basel 2012., str.168-171.

Roth-Kaufmann *et al.* 1994

E. Roth-Kaufmann, R. Buschor, D. Gutscher, *Spatemittelalterliche reliefierte Ofenkeramik in Bern*, Bern 1994.

Roth 1999a

E. Roth, »Aller Anfang ist schwer – Ein Fayenceofen von 1518 aus Schloss Holligen in Bern. In: Bärbel Kerkhoff – Hader/Werner Enders (Hrsg.)« u: *Keramische Produktion zwischen Handwerk und Industrie. Alltag – Souvenir – Technik, Beiträge zum 31. Internationalen Hafnerei Symposium des Arbeitskreises für Keramikforschung in Bamberg vom 28. September bis 4. Oktober 1998. Bamberger Beiträge zur Volkskunde 7*, Hildburghausen 1999, str. 291 – 304.

Roth Heege 2012

Roth Heege, E., *Ofenkeramik und Kachelofen, Typologie, Terminologie und Rekonstruktion*, Schweizer Beiträge zur Kulturgeschichte und Archäologie des Mittelalters, Band 39, Basel, 2012.

Rowland 1983

B. Rowland, »Bestiary« u: *Dictionary of the Middle Ages*, (Joseph R. Strayer, ur.), Charles Scribner's Sons, New York. DMA, vol. 2, s. v. *Bestiary*, 1983, str. 203-207.

Salajić 2008.

S. Salajić, *Srednjovjekovna nizinska utvrda u Virovitici*, Gradski muzej Virovitica, Virovitica 2008.

Schatz 2005

R. H. Schatz, *Südbadische Ofenkeramik des 16. Bis 20. Jahrhunderts mit Berücksichtigung der Nordschweiz und des Oberelsass*. Bestandskatalog der Sammlung Rolf H. Schatz. Kacheln aus Museen Privatbesitz, Kachelöfen, Lörrach 2005.

Schnyder 2011

R. Schnyder, *Mittelalterliche Ofenkeramik aus Zürich*. Die Sammlung des Schweizerischen Nationalmuseums, bd. 1 und 2, Zürich 2011.

Sekelj Ivančan 1995

T. Sekelj Ivančan, *Catalogue of Medieval Sites in Continental Croatia, BarIntSer 165*, Oxford 1995.

Sekelj Ivančan, Tkalčec 2003

T. Sekelj Ivančan, T. Tkalčec, »Istraživanje srednjovjekovnog gradišta Torčec – Gradić 2002« u: *Obavijesti HAD-a*, 35/1 (2003)., str. 143-145.

Sekelj Ivančan, Tkalčec 2004

T. Sekelj Ivančan, T. Tkalčec, »Arheološko nalazište Torčec-Gradić« u: *Podravina, Časopis za multidisciplinarna istraživanja*, vol. 3, br. 6, Koprivnica 2004., str. 71-106.

Sekelj Ivančan, Tkalčec 2002

T. Sekelj Ivančan, T. Tkalčec, »Kasnosrednjovjekovna stolna keramika iz okolice Kuitine i Garešnice« u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, sv. 19(2002).

Sokač-Štimac 2006

Sokač-Štimac, Dubravka, *Rudina - Benediktinska opatija sv. Mihovila*, u: *Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta*, (ur. A. Durman), Zagreb, 2006., str. 226-227.

*Srednjeveško...* 2001

*Srednjeveško Celje, Archaeologia Historica Slovenica 3.*, ed. Guštin, M., Ljubljana 2001.

Srša 2012

I. Srša, »Veliki Tabor« u: *Tajanstvena gotika – Veliki Tabor i kapela sv. Ivana*, katalog izložbe, Desinić, 2012., str. 5 – 33.

Stahuljak, Klobučar 1958

T. Stahuljak, O. Klobučar, »Pećnjaci starih gradova Samobora i Susedgrada« u: *Tkalčićev zbornik II/1958*, Zagreb 1958., str. 205-242.

Stelzle – Hüglin 2004

S. Stelzle – Hüglin, »Von Kacheln und Öfen im Mittelalter. Eine Quellenkritische Betrachtung zum Forschungsstand« u: *Jahrbuch für Hausforschung 50*, 2004, str. 319 - 339.

Stephan 1991

H.G. von Stephan, *Kacheln aus dem Werraland : Die Entwicklung der Ofenkacheln vom 13. bis 17. Jarhundert im unteren Werra-Raum*, Witzenhausen, Göttingen 1991.

Stergar 2010

B. Stergar, *Ozaljski kraj od pretpovijesti do danas, katalog stalnog postava Zavičajnog muzeja Ozlja*, Ozalj, 2010.

Stipišić, Šamšalović 1959 - 63

J. Stipišić, M. Šamšalović, »Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije« u: *Zbornik Historijskog instituta JAZU*, Zagreb, 1959-63, br. 2-3, str. 289 – 379.

Stopar 1977

I. Stopar, »Renesančne pečnice s celjskega območja« u: *Varstvo spomenikov XXI* (1977), Ljubljana, str. 63-100.

Strauss 1966

K. Strauss, *Die Kachelkunst des 15. und 16. Jahrhunderts in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, Strassburg 1966.

Strauss 1972

K. Strauss, *Die Kachelkunst des 15. und 16. Jahrhunderts in Deutschland, Österreich, der Schweiz und Skandinavien*, Teil II, Basel 1972.

Strauss 1983

K. Strauss, *Die Kachelkunst des 15. und 17. Jahrhunderts in europäischen Ländern*, Teil III, München 1983.

*Stredoveke...* 1993

*Stredoveké kachlice*, katalóg, Výstava v Archeologickom múzeu, Bratislava 1993.

Szabo 1912

Gj. Szabo, *Izveštaj o radu Zemaljskog povjerenstva za očuvanje spomenika u g. 1911.*, u: *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, N.S. XII, 1912, str. 221

Szabo 1920

Gj., Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920.

Šimek 2013

M. Šimek, »Iz opkopa Varaždinskog staroga grada. Pećnjaci kasnog srednjeg vijeka« u: *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*; br. 24, 2013., str. 153 – 194

Škiljan 1987

D. Škiljan, *Pogled u lingvistiku*, Školska knjiga, Zagreb 1987.

Škiljan 1996

D. Škiljan, *Leksikon antičkih autora*, Latina & Graeca, Matica hrvatska, Zagreb 1996.

Škiljan 2007

I.Škiljan, »Veliki Tabor u svijetlu arheoloških otkrića« u: *Veliki Tabor u svijetlu otkrića*, Desinić 2007, 35 – 74.

#### Škiljan 2009

I.Škiljan, »Arheološka baština stubičkoga kraja« u: *Osam stoljeća Stubice* (ur. G. Horjan), Donja Stubica 2009, str. 29-39.

#### Škiljan 2011a

I.Škiljan, »Kasnogotički pećnjaci iz Garić-града« u: *Zbornik HAZU Bjelovar*, sv. 4, Bjelovar-Zagreb, 2011., str. 161-194.

#### Škiljan 2011b

I.Škiljan, »Arheološka istraživanja utvrde Donja Stubica – Stari grad« u: *Osamsto godina pisanoga spomena Stubice*, Kajkaviana – Grad Donja Stubica, Donja Stubica 2011., str. 71-140.

#### Škiljan 2012a

I. Škiljan, »Kasnogotički pećnjaci iz Velikog Tabora« u: *Tajanstvena gotika – Veliki Tabor i kapela sv. Ivana*, katalog izložbe, Desinić, 2012., str. 93-130.

#### Škiljan 2012b

I.Škiljan, »Kasnogotičke keramičke čaše i neki primjerni stolne keramike iz Velikog Tabora« u: *Tajanstvena gotika – Veliki Tabor i kapela sv. Ivana*, katalog izložbe, Desinić, 2012., str. 131-152.

#### Škiljan 2012c

I. Škiljan, »Typenkatalog der Ofenkeramik und der Ofenbauteile mit internationalem Glossar – Kroatisch« u: Roth Heege, E., *Ofenkeramik und Kachelofen, Typologie, Terminologie und Rekonstruktion*, Schweizer Beiträge zur Kulturgeschichte und Archäologie des Mittelalters, Band 39, Basel, 2012., str. 213-319.

#### Šourek 2009

Šourek, Danko, *Pavia – Čazma: primjer sjevernotalijanskih utjecaja na renesansnu umjetnost kontinentalne Hrvatske*, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* 33, Zagreb, 2009., str. 37–46.

Špoljar 2010

D. Špoljar, »Zaštitna arheološka istraživanja na trasi elektroenergetskog voda kod Dvora Veliki Tabor« u: *Obavijesti HAD-a*, god XLII (2010), str. 60 – 70.

Štrk 1991

V. Štrk, »Pokusna arheološka iskopavanja u središnjem dijelu Čazme« u: *Muzejski vjesnik* 14, 1991., str. 28-33.

Štrk 1992

V. Štrk, »Osvrt na novootkriveno arheološko nalazište u Čazmi« u: *Muzejski vjesnik* 15, 1992., str. 36-38.

Tamasí 1995

J. Tamasí, *Verwandte Typen im schweizerischen und ungarischen Kachelfundmaterial in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts*, Veszprem 1995.

Tauber 1980

J. Tauber, *Herd und Ofen im Mittelalter*, Philosophisch-Historischen Fakultät der Universität Basel, Basel 1980.

Tauber 1980

J. Tauber, *Herd und Ofen im Mittelalter. Untersuchungen zur Kulturgeschichte am archäologischen Material vornehmlich der Nordwestschweiz (9. – 14. Jahrhundert)*. Schweizer Beiträge zur Kulturgeschichte und Archäologie des Mittelalters 7, Olten, Freiburg 1980.

Tkalčec 1997

T. Tkalčec, *Gradina – Gudovac, kasnosrednjovjekovni burg*, diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, Zagreb 1997.

Tkalčec, Jakovljević 2003

T. Tkalčec, G. Jakovljević, »Prva sezona istraživanja srednjovjekovnog gradišta Gudovac-Gradina« u: *Obavijesti HAD-a*, 35(2003) 2., str. 85-89.



Tkalčec 2004

T. Tkalčec, *Srednjovjekovna gradišta u Hrvatskoj*, magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, Zagreb 2004.

Tkalčec 2008

T. Tkalčec, *Arheološka slika obrambenog sustava srednjovjekovne Slavonije*, doktorski rad, Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za arheologiju, Zagreb, 2008.

Tkalčec 2010

T. Tkalčec, *Burg Vrbovec u Klenovcu Humskome, Deset sezona arheoloških istraživanja*, Institut za arheologiju, Muzeji hrvatskog Zagorja, Zagreb, 2010.

Tkalčec 2010b

T. Tkalčec, Pećnjaci iz drvenog objekta podignutoga na ruševinama srednjovjekovnoga burga Vrbovca kod Huma na Sutli u: *Archaeologia adriatica IV* (2010), str. 325 – 358.

Tomičić 2004

Ž. Tomičić, »Regensburg – Budim – Ilok kasnosrednjovjekovni pećnjaci iz dvora knezova Iločkih dokaz sveza Iloka i Europe« u: *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, sv. 21 (2004), str. 143 – 176.

Tomičić *et al.* 2007

Z. Tomičić, M. Dizdar, B. Šiljeg, K. Jelinčić, K. Turkalj, H. Kalafatić, »Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja Dvora knezova Iločkih 2006. godine« u: *AIA III*, Zagreb, str. 7 – 16.

*Trdnjava...* 2003

*Trdnjava Kostanjevica, Archaeologia Historica Slovenica 4*, ed. Predovnik, K., Ljubljana 2003.

Unteidig 2006

G. Unteidig, »Um 1500. Keramik aus dem Töpfergewölbe im Grimmaer Rathaus« u: *Ralph Mennicken, Keramik zwischen Rhein und Maas. Keramische Begegnungen mit*

*Belgien un den Niederlanden. Beiträge zum 38. Internationalen Hafnereisymposium des Arbeitskreises für Keramikforschung im Töpfermuseum Raeren (B), 18 – 24. September 2005*, Raeren 2006, str. 159 – 163.

Untermann 1995

M. Untermann, *Das Harmonie. Gelände in Freiburgim Breisgau*. Forschungen und Berichteder Archäologiesdes Mittelalters in Baden – Württemberg 19, Stuttgart 1995.

Végh 2002

A. Végh, »Anjou-Kori kályhacsempe lelet a Budai Szentpétermártir külvárosból« u: *Budapest Régiségei*, XXXV, str. 617-632.

Vekić 2007

A.Vekić, »Arheološka istraživanja u Velikom Taboru« u: *Veliki Tabor u syjetlu otkrića* (ur. G. Horjan), katalog izložbe, Desinić 2007, str. 23-33.

Vidović 1994

J. Vidović, *Stoljeća utvrde. Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja fortifikacije starog grada Čakovec*, Muzej Međimurja, Čakovec 1994.

Vinski, Vinski-Gasparini 1950

Z. Vinski, K. Vinski Gasparini, *Gradište u Mrsunjskom Lugu. Prvo iskapanje slavenske utvrde iz ranog srednjeg vijeka u Hrvatskoj*, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb 1950.

Vinski Gasparini 1973

K. Vinski Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Filozofski fakultet u Zadru, Zadar 1973.

Vogt 1948

E. Vogt, *Der Lindenhof in Zürich*, Zwölf Jahrhunderte Stadtgeschichte auf Grund der Ausgrabungen 1937/1938, Zürich 1948.

Vogt 1986

H. J. Vogt, »Ein Topfkachelofen des 12 Jahrhunderts vom Gelände der Wiprechtsburg bei Groitzsch, Kr. Borna« u: *Arbeits und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 30, 1986, str. 165 – 178.

Voit, Holl 1963

P. Voit, I. Holl, *Old Hungarian stove tiles*, Budapest 1963.

Wagner 2008

J. Wagner, *Der Goldene Ofen von Stift Altenburg. Ein Beitrag zur kunsthistorischen, archäologischen und handwerkgeschichtlichen Forschung anhand eines spätmittelalterlichen Fundkomplexes*. Phil. Diss. Universität Graz, Graz, 2008.

Žmegač 1991

A. Žmegač, *Veliki Tabor – razvoj i značenje*, magistarski rad, Zagreb 1991.

Žmegač 1993

A. Žmegač, »Veliki Tabor – interpretacija arhitekture« u: *Radovi Instituta za povijest unjetnosti*, 16 (1993), str. 67-75.

Žmegač 2000

A. Žmegač, *Bastionske utvrde i bastioni u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Zagreb 2000.

Županija.. 1999

M. Šimek, S. Težak, T. Lipljin, *Županija varaždinska u srednjem vijeku*, Gradski muzej Varaždin, Varaždin 1999.

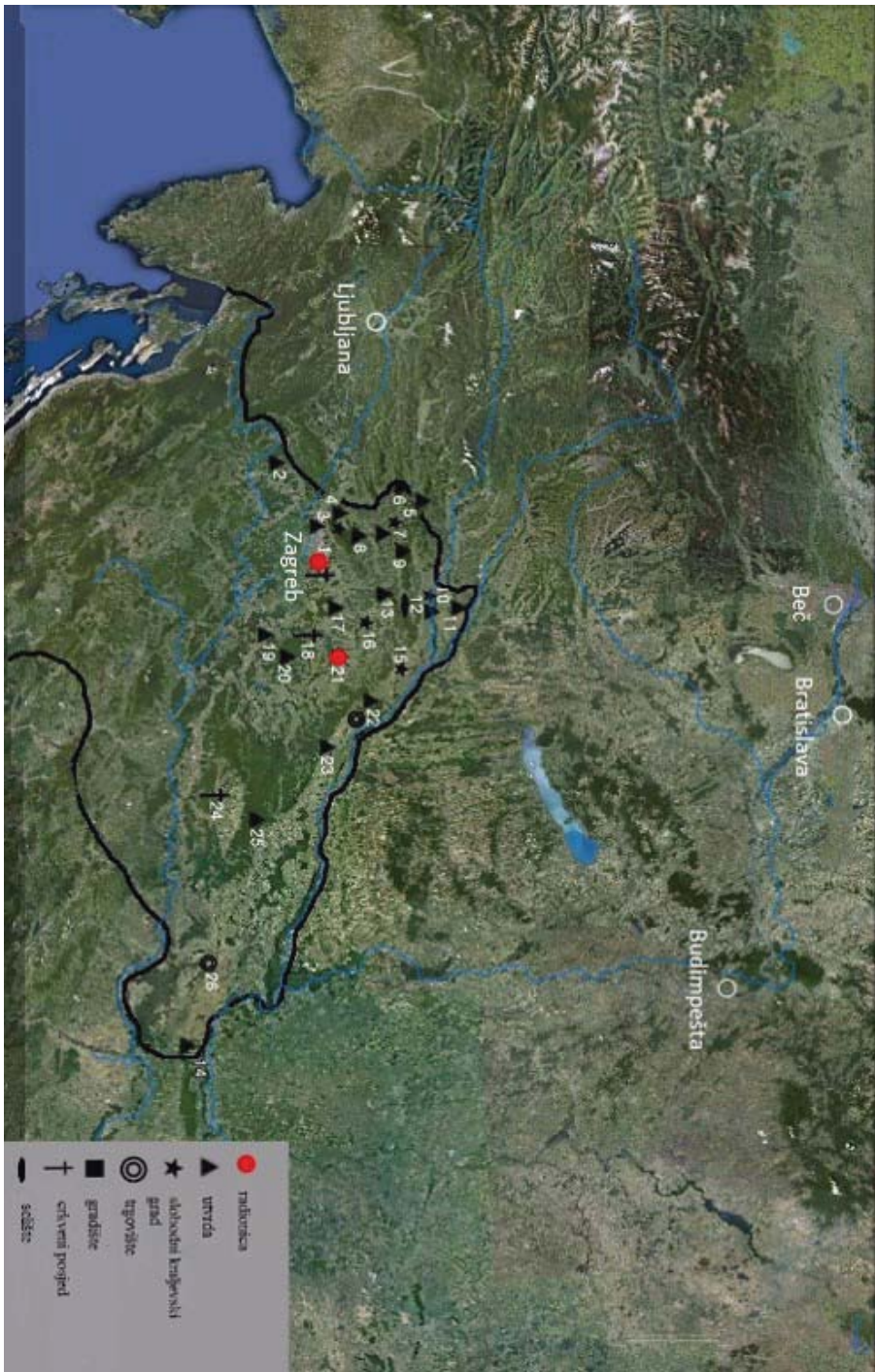


Karta 1.

Savsko-dravsko međurječje s prikazom svih analiziranih lokaliteta s nalazima pećnjaka:

1. Zagreb - Nova Ves, 2. Velika Gorica – dvorac Lukavec, 3. Ozalj – Stari grad, 4. Dubovec – Stari grad, 5. Susedgrad, 6. Samobor – Stari grad, 7. Klenovec Humski – Vrhovec, 8. Dvorac Veliki Tabor, 9. Krapina – Stari grad, 10. Donja Stubica – Stari grad, 11. Gornja Stubica – utvrda Samci (dvorac Oršić), 12. Konjščina, 13. Židovina, 14. Varaždin – Stari grad, 15. Varaždinske Toplice - Ciglenica, 16. Čakovec – Stari grad, 17. Čanjevo, 18. Koprivnica, 19. Križevci – pavlinski samostan, 20. Sv. Ivan Zelina – Stari grad Zelinograd, 21. Čazma, 22. Popovača - Moslavina-grad, 23. Garić-grad, 24. Bjelovar – Gudovac, 25. Durděvac – Stari grad, 26. Virovitica – utvrda (dvorac Pejačević), 27. Požeга – Rudine, benediktinska opatija sv. Mihovila, 28. Ružica-grad, 29. Nova Gradiška, 30. Slavonski Brod, 31. Vinkovci, 32. Ilok – utvrda (dvorac Odescalchi)





Karta 2.

Savsko-dravsko medurječje s prikazom analiziranih lokaliteta iz perioda razvijenog i kasnog srednjeg vijeka s nalazišnim pečnjakom:

1. Zagreb - Nova Ves, 2. Ozalj – Stari grad, 3. Susjedgrad, 4. Samobor – Stari grad, 5. Klenovec Humski - Vrbovec, 6. Dvorac Veliki Tabor, 7. Krapina – Stari grad, 8. Donja Stubica – Stari grad, 9. Židovina, 10. Varaždin – Stari grad, 11. Čakovec – Stari grad, 12. Varaždinske Toplice - Ciglenica, 13. Čanjevo, 14. Ilok – utvrda (dvorac), 15. Koprivnica, 16. Križevci – pavlinski samostan, 17. Sv. Ivan Zelina – Stari grad Zelinograd, 18. Čazma, 19. Popovača - Moslavina-grad, 20. Garić-grad, 21. Bjelovar - Gudovac, 22. Durdėevac – Stari grad, 23. Virovitica – utvrda (dvorac Pejačević), 24. Požeга – Rudine, benediktinska opatija sv. Mlhovila, 25. Ružica-grad, 26. Vinkovci - Nijemci.



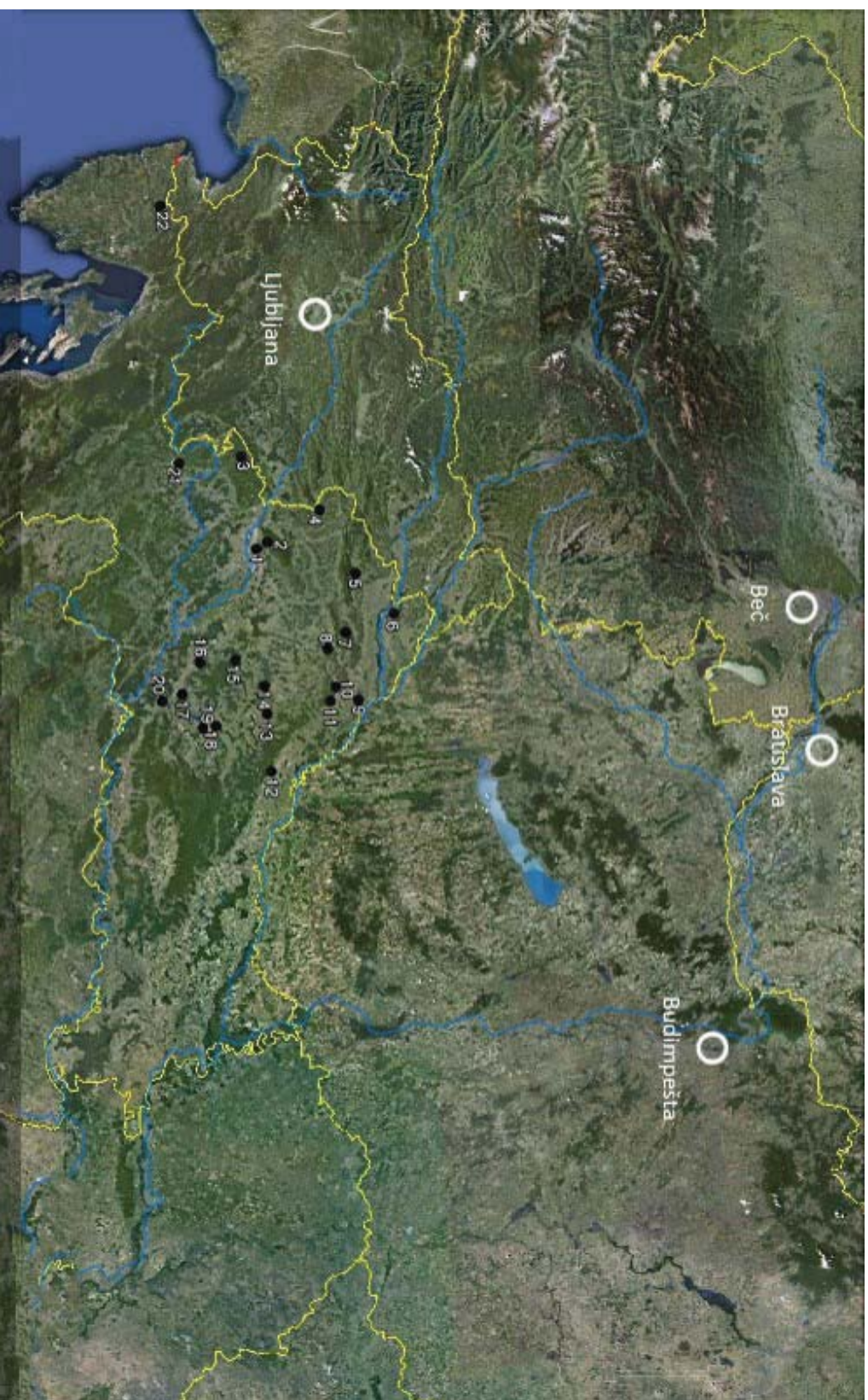


Karta 3.

Savsko-dravsko međuriječje s prikazom analiziranih lokaliteta iz perioda ranog novog vijeka s nalazima pecinjska:

1. Zagreb - Nova Ves, 2. Velika Gorica – dvorac Lukavec, 3. Ozalji – Stari grad, 4. Dubovec – Stari grad, 5. Susedgrad,
6. Samobor – Stari grad, 7. Dvorac Veliki Tabor, 8. Krappina – dg, 9. Donja Stubica – Stari grad, 10. Gornja Stubica – utvrda Samci (dvorac Oršić), 11. Konjščina, 12. Varaždin – Stari grad, 13. Čakovec – Stari grad, 14. Čanjevo, 15. Koprivnica, 16. Križevci – pavlinski samostan, 17. Čazma, 18. Ivanić-grad – manastir Marča

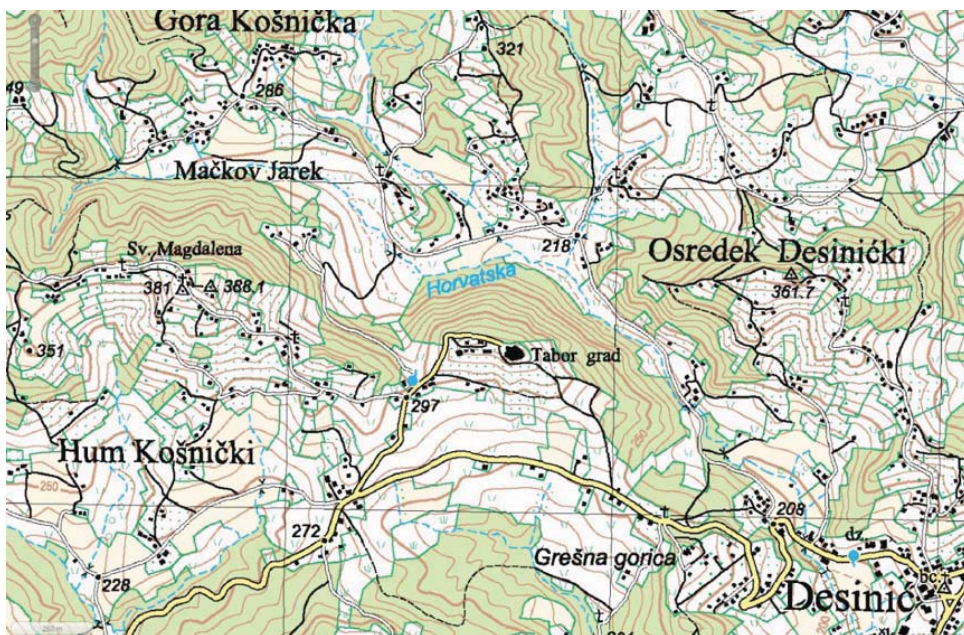




Karta 4.

Hrvatska s naznačenim lokalitetima na kojima su utvrđeni površinski nalazi i nalazi pećnjaka prepoznati iz preliminarnih izvješća s arheoloških istraživanja kojima tek predstoji obrada i publikacija: 1. Zagreb – Gornji grad, 2. Medvedgrad, 3. Žumberak – Stari grad, 4. Cesargrad, 5. Ivanec, 6. Nedelišće, 7. Kalnik, 8. Glogovnica, 9. Torčec, 10. Kamengrad, 11. Borovljani, 12. Špišić Bukovica, 13. Severin, 14. Narta, 15. Pobjenik, 16. Popovača-Plovdin-grad, 17. Mišinka, 18. Tomašica, 19. Sokolovac, 20. Kraljeva Velika, 21. Novigrad, 22. Pietra Pelosa



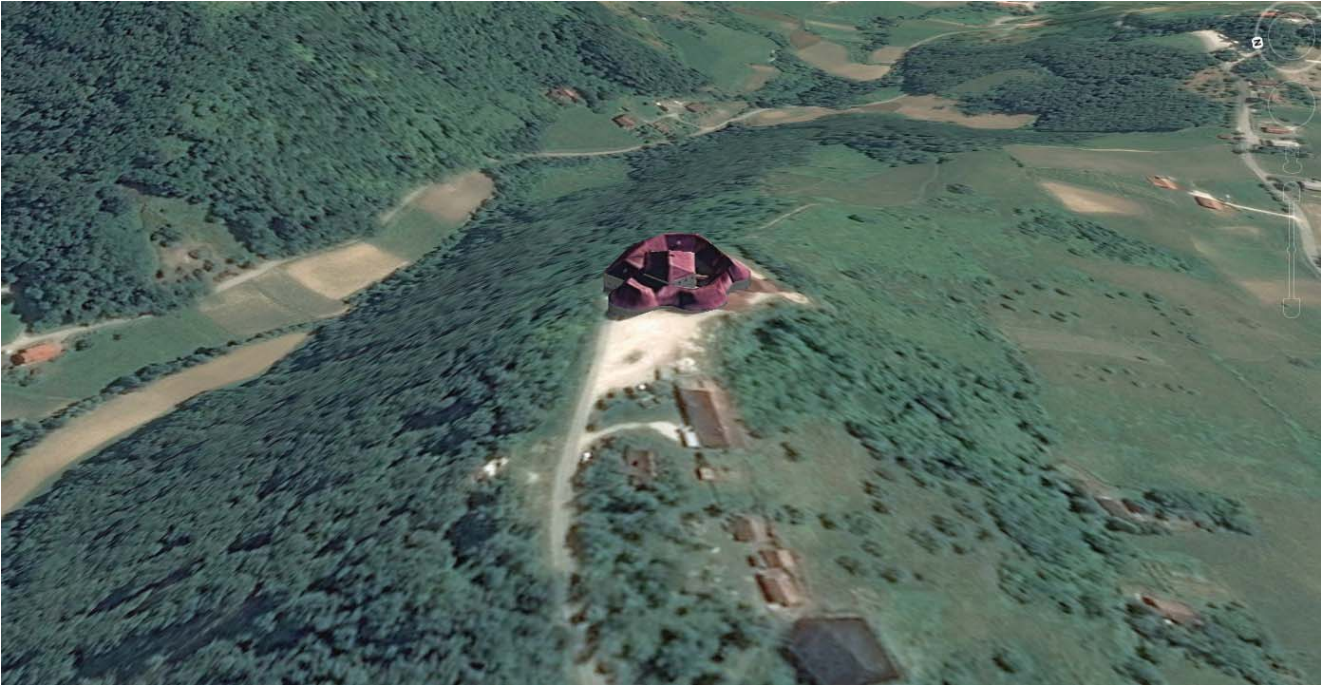


Karta 5.  
Detalj zemljovida s naznačenim položajem lokaliteta dvorac Veliki Tabor (TK  
1:25000)



Karta 6.  
Zračni snimak lokaliteta dvorac Veliki Tabor 1:2000





Karta 7.  
Simulacija terena s dvorcem Veliki Tabor

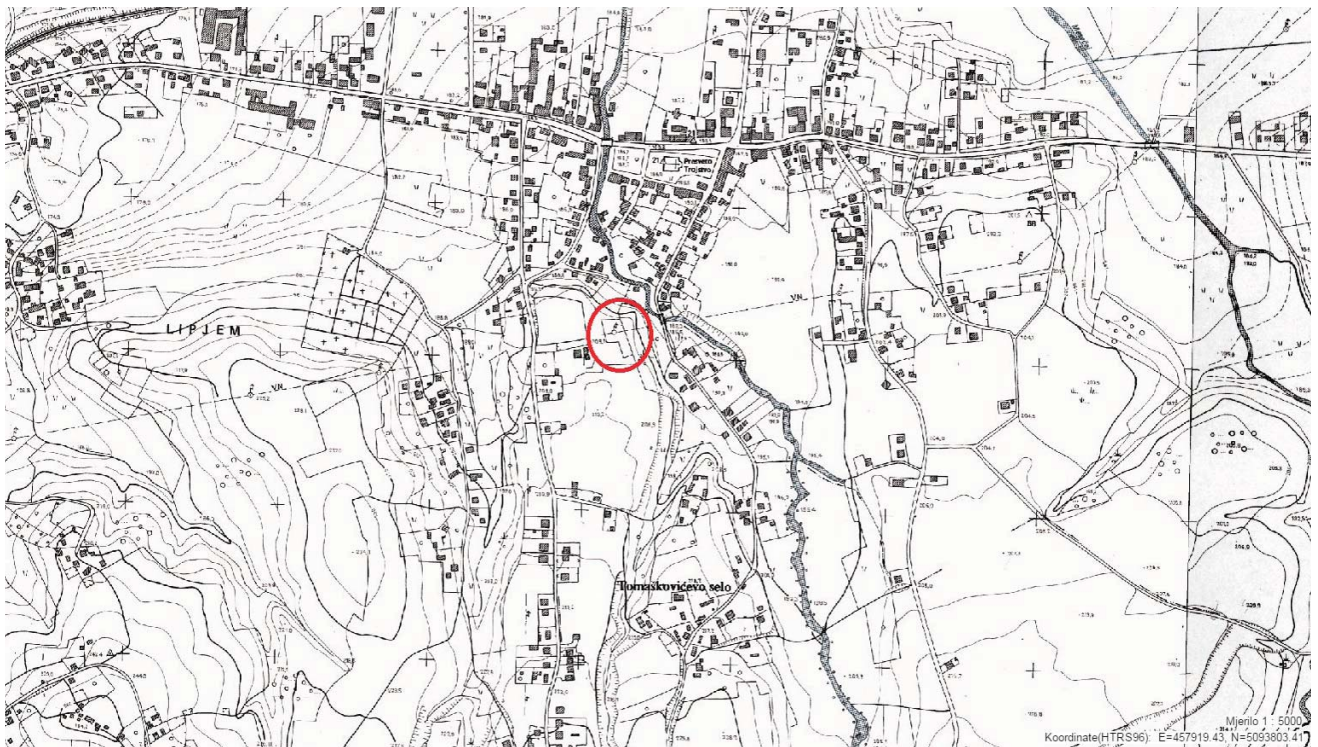


Karta 8.  
Detalj zemljovida s položajem lokaliteta dvorac Veliki Tabor (TK 1:5000,  
aerofotogrametrijska izmjera)





Karta 9.  
Zračni snimak dvorca Veliki Tabor 1:1000



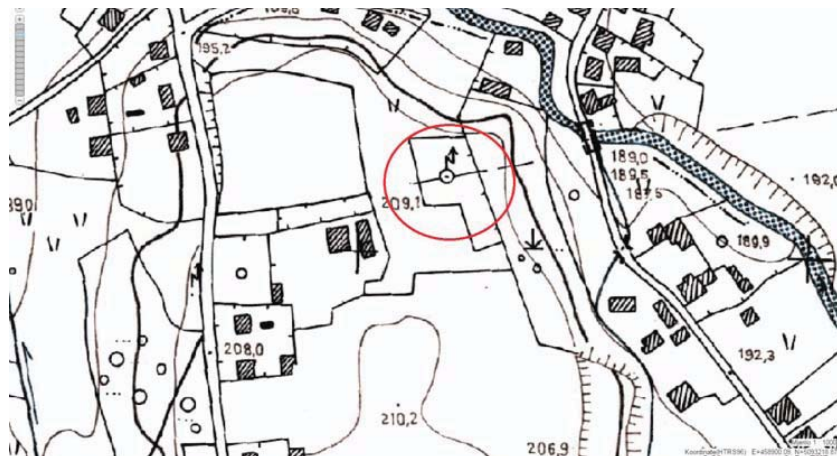
Karta 10.  
Detalj zemljovida s naznačenim položajem lokaliteta Donja Stubica – Stari grad  
(TK 1:5000, aerofotogrametrijska izmjera)





Karta 11.

Zračni snimak s naznačenim položajem lokaliteta Donja Stubica – Stari grad 1:1000



Karta 12.

Detalj zemljovida s naznačenim položajem lokaliteta Donja Stubica – Stari grad (TK 1:1000, aerofotogrametrijska izmjera)

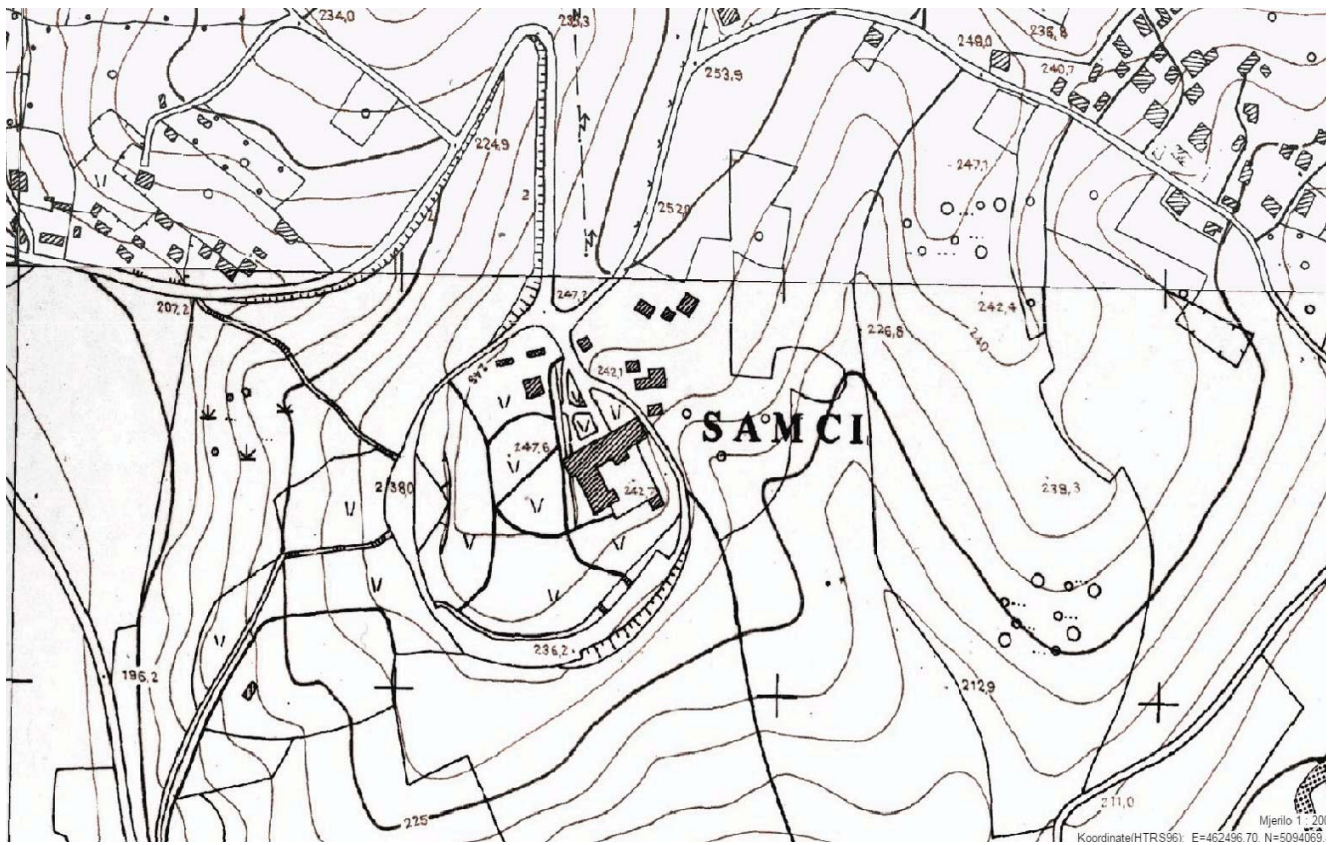




Karta 13.  
Zračni snimak s naznačenim položajem lokaliteta Donja Stubica – Stari grad 1:2000



Karta 14.  
Zračni snimak s naznačenim položajem sonde 1 i 5 na lokalitetu Gornja Stubica – utvrda Samci (dvorac Oršić)



Karta 15.

Detalj zemljovida s položajem dvorca Oršić u Gornjoj Stubici (TK 1:2000, aerofotogrametrijska izmjera)





Slika 1. Dvorac Veliki Tabor – zapadna polukružna kula unutrašnje gradske jezgre – sektor KULA D. Sloj horizontalno položenih drvenih greda (SJ 081/082) i sloj nakupine ulomaka pećnjaka i keramike (SJ 052) (foto: I. Pavlaković)



Slika 2. Dvorac Veliki Tabor – zapadna polukružna kula unutrašnje gradske jezgre – sektor KULA D. Ostaci peći – OBJEKT 1 (foto: I. Pavlaković)



Slika 3. Dvorac Veliki Tabor – vanjski obrambeni zid - sjeverni potez vanjskog obrambenog zida na ulazu u velikotaborski plato (SJ 121, 123) (foto: T. Karavidović)





Slika 4. Dvorac Veliki Tabor – vanjski obrambeni zid - sjeverni potez vanjskog obrambenog zida na ulazu u velikotaborski plato (SJ 121, 122, 123), pogled sa sjevera (foto: T. Karavidović)



Slika 5. Dvorac Veliki Tabor – vanjski obrambeni zid – sektor BASTION. Rov s rupama za stupove, slojevi SJ 15,17, 107, 47, 59, 61, 109, 78, 76, 67 (foto: T. Karavidović)



Slika 6. Dvorac Veliki Tabor – sektor BASTION. Niz rupa za stupove SJ 74, 72, 57, 70, 82, 84 (foto: T. Karavidović)





Slika 7. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Situacija ispod sloja nasipanog otpadnog materijala, slojevi SJ 112, 114, 117, 118, 129 (foto: T. Karavidović)



Slika 8. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Podnica od opeke, najmlađa faza funkcioniranja stražarnice (foto: T. Karavidović)





Slika 9. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Slojevi iz vremena funkcioniranja podnice od estriha (SJ 151 i naboj SJ 171) i masivnih baza / potpornja za krovište (foto: T. Karavidović)



Slika 10. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Slojevi iz najranije faze funkcioniranja stražarnice u okvirima kružne kamene građevine, SJ 201, 202, 219 (foto: T. Karavidović)



Slika 11. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Slojevi iz vremena prije izgradnje kamene građevine, ostaci palisade, SJ 243, 244 (foto: T. Karavidović)





Slika 12. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA, konzervirane zidine (foto: I. Škiljan)



Slika 13. Dvorac Veliki Tabor – sektor SJEVERNA STRAŽARNICA. Otkriveni potkovasti temelji sjeverne stražarnice i sloj gara SJ 298. Na temelju radiokarbonske analize uzorka prikupljenog u sloju SJ 297 (izdvojenom u kontekstu sloja SJ 298 s obzirom na veću koncentraciju sačuvanog drvenog ugljena), s 95,4% vjerojatnosti dobiveni su datumi 1447(77,7%) 1517calAD i 1596(17,7%) 1619calAD (foto: H. Martinolić)





Slika 14. Dvorac Veliki Tabor – sektor SJEVERNA STRAŽARNICA, SJ 329 (foto: M. Razum)



Slika 15. Dvorac Veliki Tabor – sektor SJEVERNA STRAŽARNICA, PN 25 iz SJ 329 (foto: H. Martinolić)





Slika 16. Donja Stubica – Stari grad, sektor OPKOP. Situacija u probnoj sondi (PR 2) otvorenoj na jugozapadnom djelu obrambenog jarka s ostatkom drvenog stupa i mnoštvom pokretnih nalaza. PN 32 iz SJ 033 (foto: I. Škiljan)



Slika 17. Donja Stubica – Stari grad, sektor JUGOZAPADNA PROSTORIJA. Zidovi Z1 i Z3 koji omeđuju prostoriju/građevinu dimenzija 8 x 5,5, m (foto: T. Karavidović)





Slika 18. Donja Stubica – Stari grad, sektor JUGOZAPADNA PROSTORIJA. Ostaci zapune temelja razasutog zida (SJ 6) koji je na zapadu zatvarao jugozapadnu prostoriju/građevinu (foto: T. Karavidović)



Slika 19. Donja Stubica – Stari grad, sektor JUGOZAPADNA PROSTORIJA. Ostaci rupa za stupove (SJ 271, 295, 297, 39, 269). RZS presječene su naknadnom gradnjom zida Z1 (foto: T. Karavidović)





Slika 20. Donja Stubica – Stari grad, sektor ZAPADNA PROSTORIJA. Rov (SJ 67) koji je vjerojatno nastao čupanjem zidova koji su mogli biti povezani s ostacima zida Z6 (foto: T. Karavidović)



Slika 21. Donja Stubica – Stari grad, sektor ZAPADNA PROSTORIJA. Zid Z6 (foto: T. Karavidović)



Slika 22. Donja Stubica – Stari grad, Ostaci urušenja kamene građe SJ 025 istočno od JZ građevine/prostorije (foto: T. Karavidović)





Slika 23. Donja Stubica – Stari grad, sektor JUGOZAPADNA PROSTORIJA. Ostaci drvene konstrukcije (SJ 244, 5, 9, 221-222), presječene naknadnom gradnjom zidova tzv. jugozapadne prostorije (foto: T. Karavidović)



Slika 24. Donja Stubica – Stari grad, sektor JUGOZAPADNA PROSTORIJA. Ukopi i rupe od stupova u SJ 22 (foto: T. Karavidović)





Slika 25. Donja Stubica – Stari grad, sektor ZAPADNA PROSTORIJA. Smeđe žuti sloj sa sporadičnim primjesama gara (SJ 346), u kojeg su ukopane rupe za stupove i tanki sloj nabijene žbuke bijele boje koja je sačuvana samo u sjeverozapadnom kutu prostorije (foto: T. Karavidović)



Slika 26. Donja Stubica – Stari grad, sektor ZAPADNA PROSTORIJA. Slojevi SJ 410, 411, 412, 418, 419, 420 koji su protumačeni kao ostatci drvenih konstrukcija iz vremena prije funkcioniranja ranije otkrivenog ostatka kamenog zida Z10. Analizom uzorka ostatka drvene grede (SJ 410), spomenuti prostor funkcionirao je u razdoblju od 1321. do 1431. godine s 68,2% vjerojatnosti (foto: T. Karavidović)





Slika 27. Donja Stubica – Stari grad, sektor ZAPADNA PROSTORIJA. Slojevi SJ 420,492 i 470 s pripadajućim rupama za stupove i horizontalno položenim gredama (foto: T. Karavidović)



Slika 28. Donja Stubica – Stari grad, sektor SREDINA. Popločenje od opeke i situacija u kvadrantima D 6 i 5 (slojevi SJ 460, 496, 497) s pripadajućim rupama za stupove (foto: T. Karavidović)





Slika 29. Donja Stubica – Stari grad, sektor SREDI-NA. Ostaci gorenja na središnjem dijelu uzvišenja (SJ 673 i 771) (foto: M. Mađerić)



Slika 30. Donja Stubica – Stari grad, sektor ZAPADNA PROSTORIJA. Sloj SJ 772 (foto: M. Mađerić)



Slika 31. Donja Stubica – Stari grad, sektor ULAZ. Drvena konstrukcija SJ 750 (foto: M. Mađerić)



Slika 32. Donja Stubica – Stari grad, sektor JUGOZAPADNA PROSTORIJA. Konzervirano sjevno lice zida Z3 (foto: I. Škiljan)



Slika 33. Donja Stubica – Stari grad, sektor JUGOZAPADNA PROSTORIJA. Konzervirani zidovi Z1 i Z3 (foto: I. Škiljan)





Slika 34. Samci – dvorac Oršić. Sloj SJ 10 u sondi 1 (foto: T. Karavidović)



Slika 35. Samci – dvorac Oršić. Predzdravica SJ 17 u sondi 1 (foto: T. Karavidović)



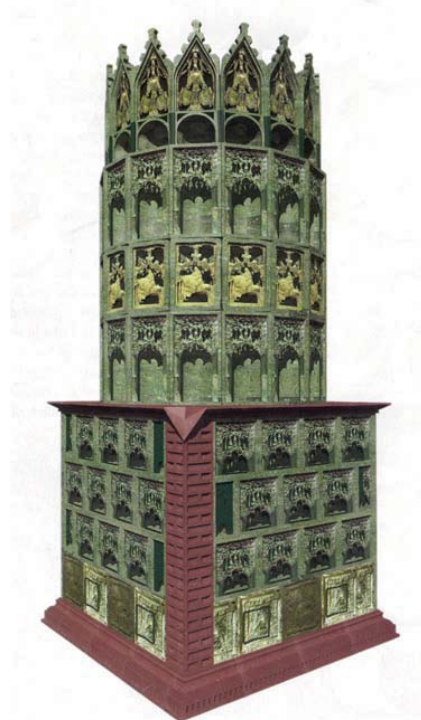
Slika 36. Gornja Stubica – utvrda Samci (dvorac Oršić). Temelji zida SJ 18 otkrivenog u sondi 5 (foto: I. Škiljan)



Slika 37. Primjer seoske peći iz Donje Bistre, prva pol. 20. st., inv. br. negativna 419 (foto: V. Tkalčić). Foto arhiv 2196, Fototeka Ministarstva kulture RH, Konzervatorski odjel Zagreb, dio starog stalnog postava Muzeja seljačkih buna otvorenog 1973. godine.



Slika 38. Crtež djevojke koja se odmara kraj kaljeve peći. Slika pripada seriji od 21 slike koje prikazuju različite aktivnosti žena; niz izreka objašnjava prikazane radnje. Iznad slike uz peć mogu se pročitati riječi napisane na gotici velikim slovima: ICH LIG HIE ALS AÜ FUDE SOL HINTER DEM OFEN IST MO WOL = Ležim tu kao lijena svinja, iza peći mi je baš ugodno. Radi se o freskama koje su pronađene šezdesetih godina 19. st. u kanonikovoju kući vlastelinske zadužbine St. Stephan u Konstanzi, iz početka 1319./1320. godine (prema: Roth Heege 2012, sl. 246)



Slika 39. Idealna rekonstrukcija popularne tzv. peći s viteškim figurama originalno proizvedene u budimskim kraljevskim radionicama oko sredine 15. stoljeća (prema: Mašić 2002, 24, sl. 12)





Slika 40. Idealna rekonstrukcija kasnogotičke peć iz Erfurta datirana u kraj 15. stoljeća, dvorac Pillnitz (prema: Roth Heege 2012, 76, sl. 86)



Slika 41. Najstarija u potpunosti sačuvana kasnogotička kaljeva peć sačuvana in situ u utvrdi Hohensalzburg, datirana u 1501. godinu (prema: Roth Heege 2012., 136, sl. 230)



Slika 42. Rekonstrukcijski crtež peći s utvrde Garić-grad iz prve polovice 15. stoljeća, stalni postav Muzeja Moslavine Kutina, crtež izradio Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb (foto: I. Škiljan)



Slika 43. Bakrorez, Strassbourg, 1508. (prema: Roth Heege 2012, sl. 258)



Slika 44. Bakrorez, južna Njemačka, 1625. (prema: Roth Heege 2012, sl. 273)





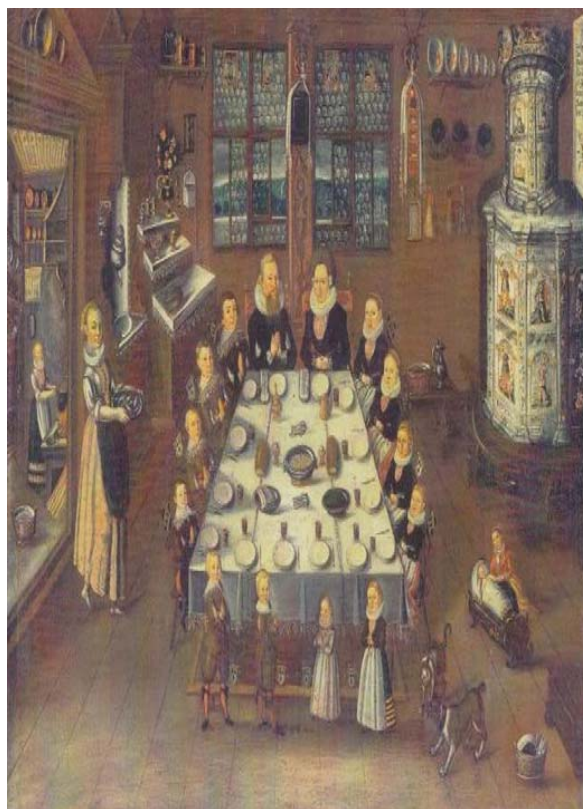
Slika 45. Gradska vijećnica u Luzernu, 1513. (prema: Roth Heege 2012, sl. 254)



Slika 46. Peć tipična za proizvodnju nirnberške radionice iz sredine 16. stoljeća, Germanisches National Museum, Nürnberg (foto: I. Škiljan)



Slika 47. Pećnjak s ravnom prednjom ukrasnom pločom, utvrda Coburg, 1540. (prema: Roth Heege 2012, sl. 267)



Slika 48. Ulje na platnu, Conrad Bodmer s obitelji, dvorac Greifensere (kanton Zürich), 1643. prema: Roth Heege 2012, sl. 272)



Slika 49. Peć iz Rosenburga, najraniji primjer fajanse na švicarskom prostoru, 1566., Schweizerisches Nazional Museum, Zürich (foto: S. Čekalová)



Slika 50. Peć majstora Ludwiga Pfaua, Winterthur, Schweizerisches Nazional Museum, Zürich, (foto: S. Čekalová)





Slika 51. Izrada replika pećnjaka za idealnu rekonstrukciju peći s prikazom dvorepe sirene (Meluzine?) (foto: S. Antony Čekalová)



Slika 52. Radovi na idealnoj rekonstrukciji peći s prikazom dvorepe sirene (Meluzine?), dvorac Veliki Tabor, peterokutna kula – *palas*. Željezno postolje s nogom (foto: S. Antony Čekalová)



Slika 53. Radovi na idealnoj rekonstrukciji peći s prikazom dvorepe sirene (Meluzine?), dvorac Veliki Tabor, peterokutna kula – *palas* (foto: S. Antony Čekalová)



Slika 54. Radovi na idealnoj rekonstrukciji peći s prikazom dvorepe sirene (Meluzine?), dvorac Veliki Tabor, peterokutna kula – *palas* (foto: S. Antony Čekalová)



Slika 55. Radovi na idealnoj rekonstrukciji peći s prikazom dvorepe sirene (Meluzine?), dvorac Veliki Tabor, peterokutna kula – *palas* (foto: S. Antony Čekalová)



Slika 56. Radovi na idealnoj rekonstrukciji peći s prikazom dvorepe sirene (Meluzine?), dvorac Veliki Tabor, peterokutna kula – *palas* (foto: S. Antony Čekalová)



Slika 57. Radovi na idealnoj rekonstrukciji peći s prikazom dvorepe sirene (Meluzine?), dvorac Veliki Tabor, peterokutna kula – *palas* (foto: S. Antony Čekalová)



Slika 58. Radovi na idealnoj rekonstrukciji peči s prikazom dvorepe sirene (Meluzine?), dvorac Veliki Tabor, peterokutna kula – *palas* (foto: S. Antony Čekalová)



Slika 59. Idealna rekonstrukcija peči s prikazom dvorepe sirene (Meluzine?), dvorac Veliki Tabor, peterokutna kula - *palas*, I. kat, oko 1650. Prijedlog i crtež: S. Antony Čekalová, restauratorski radovi: Atelier restaurovaní kachlových kamen, Prag (foto I. Škiljan)





Slika 60. Idealna rekonstrukcija zeleno glazirane peći s tapetnim uzorkom, dvorac Veliki Tabor, sjeverno krilo, prvi kat, 17. stoljeće, prijedlog i crtež: S. Antony Čekalova, restauratorski radovi: Atelier restaurovani kachlových kamen, Prag (foto I. Škiljan)



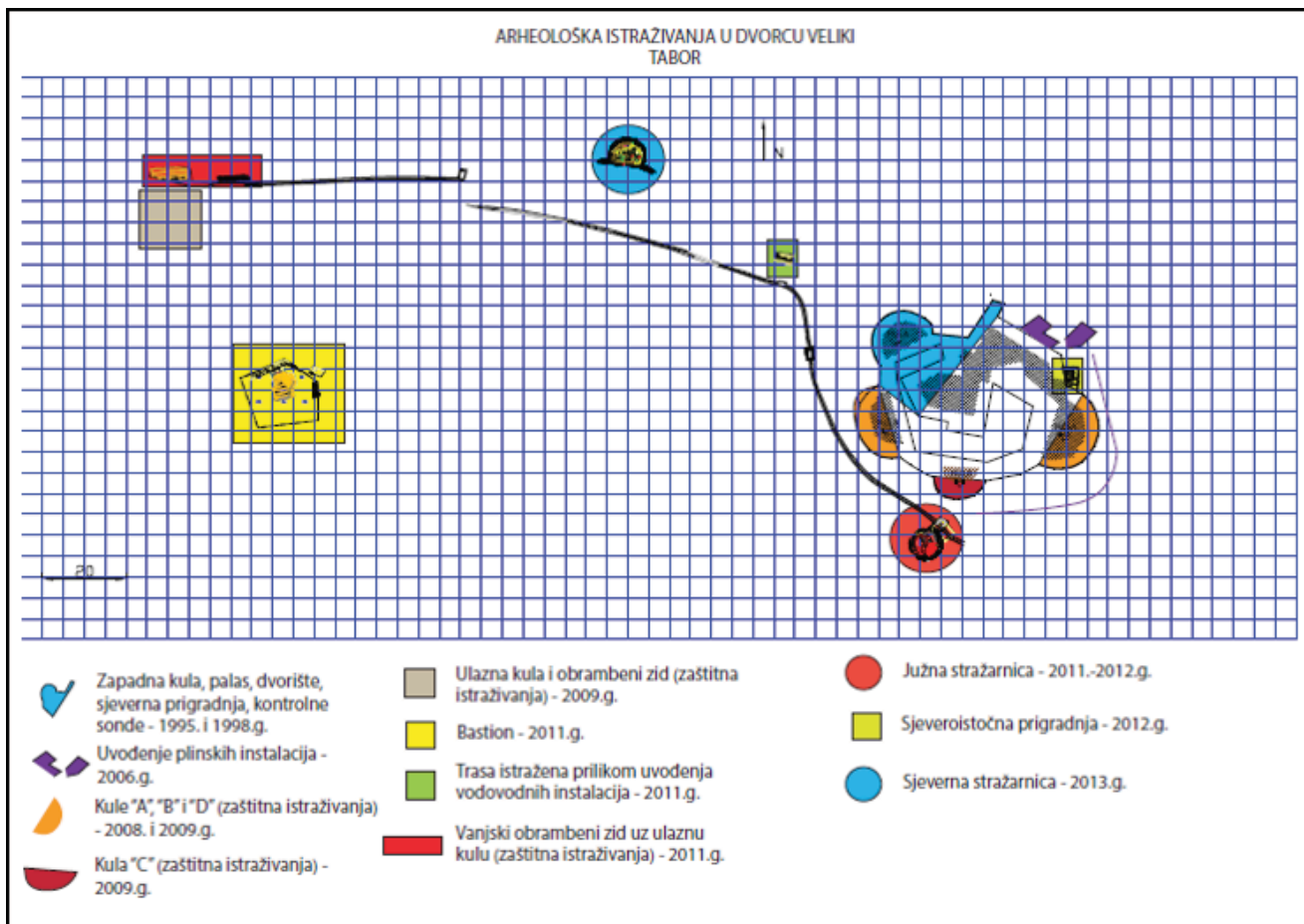
Slika 61. Idealna rekonstrukcija višebojno glazirane peći s tapetnim uzorkom cvijeta u rombu, dvorac Veliki Tabor, zapadna polukružna kula (kula D), prvi kat, 17. stoljeće, prijedlog i crtež: S. Antony Čekalova, restauratorski radovi: Atelier restaurovani kachlových kamen, Prag (foto I. Škiljan)



Slika 62. Ulje na platnu, Rodoslovno stablo obitelji Rattkay, 1782., Hrvatski povijesni muzej, HPM 8819.



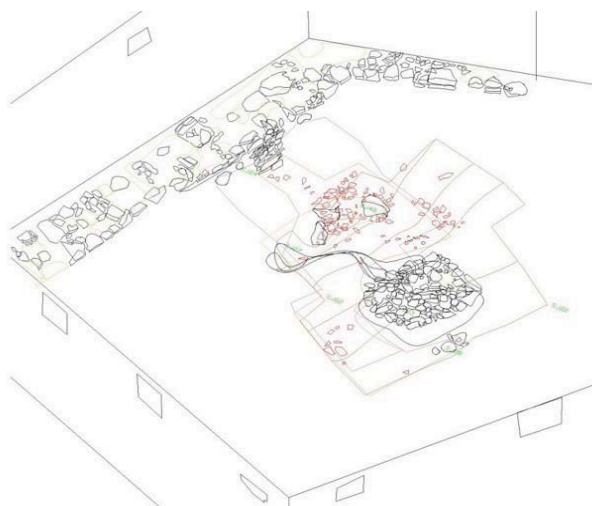
Slika 63. Barokni zidni oslik s prikazom dvorca Veliki Tabor, dvorac Miljana, sredina 18. st. (foto: S. Žnidarec)



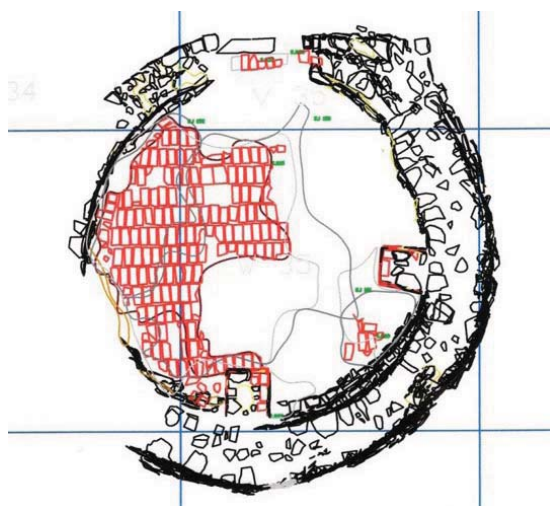
Skica 1. Dvorac Veliki Tabor. Skica arheoloških istraživanja (izradio: M. Mađerić)



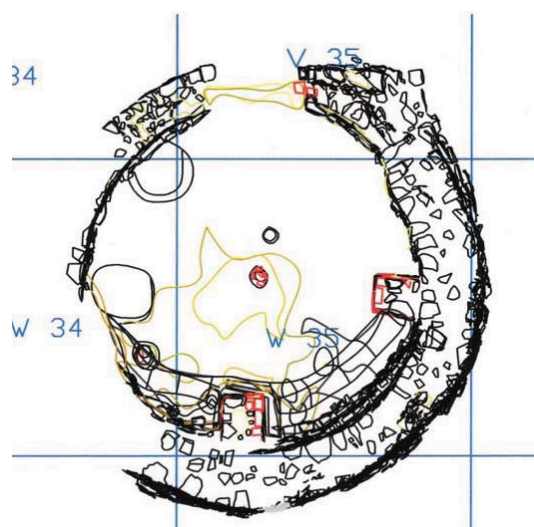
Skica 2. Dvorac Veliki Tabor – sektor BASTION. Skica istražene površine (izradio: M. Mađerić)



Skica 3. Dvorac Veliki Tabor – sektor BASTION. Skica istražene površine (izradio: M. Mađerić)

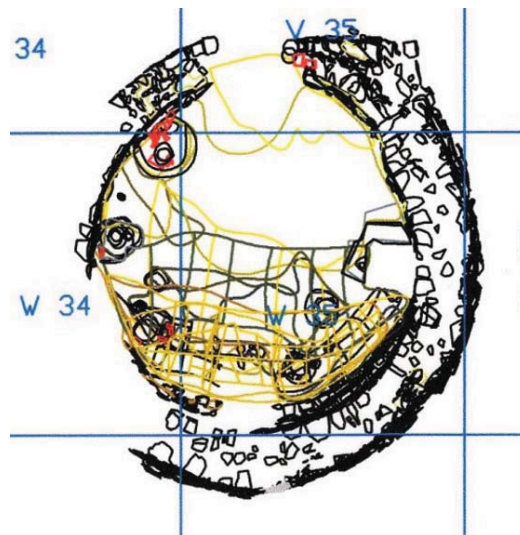


Skica 4. Dvorac Veliki Tabor - sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Skica najmlađe faze funkcioniranja južne stražarnice vezane uz podnicu od opeka (izradio: M. Mađerić)

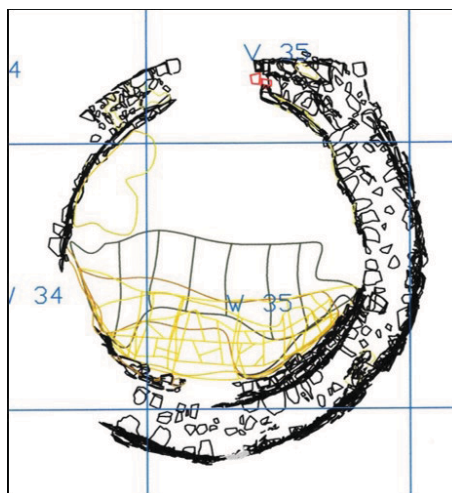


Skica 5. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Skica faze funkcioniranja južne stražarnice s podnicom od estriha (SJ 151 i naboj SJ 171) i masivnim bazama/ potpornjima za krovšte (izradio: M. Mađerić)

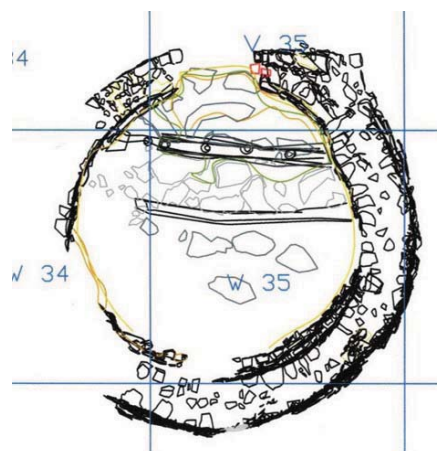




Skica 6. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Skica najranije faze funkcioniranja stražarnice u okvirima kružne kamene građevine, SJ 201, 202, 219 (izradio: M. Mađerić)

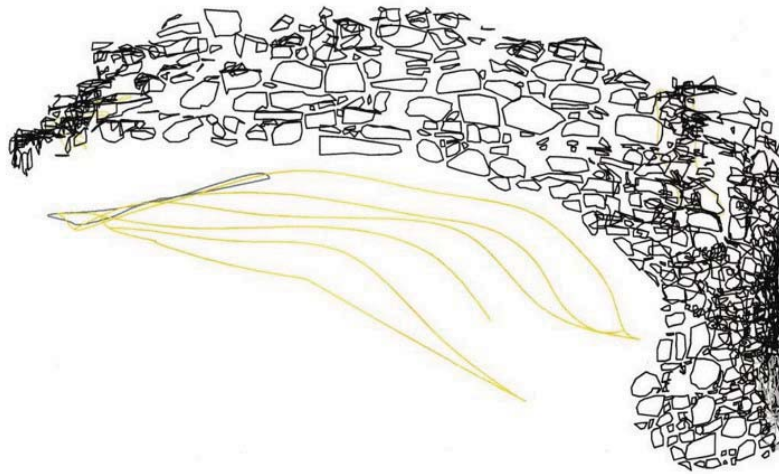


Skica 7. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Skica izdvojene podfaze – priprema (nivelacija) prirodne padine za izgradnju južne stražarnice, SJ 246, 194, 256, 258, 260, 263, 280 (izradio: M. Mađerić)

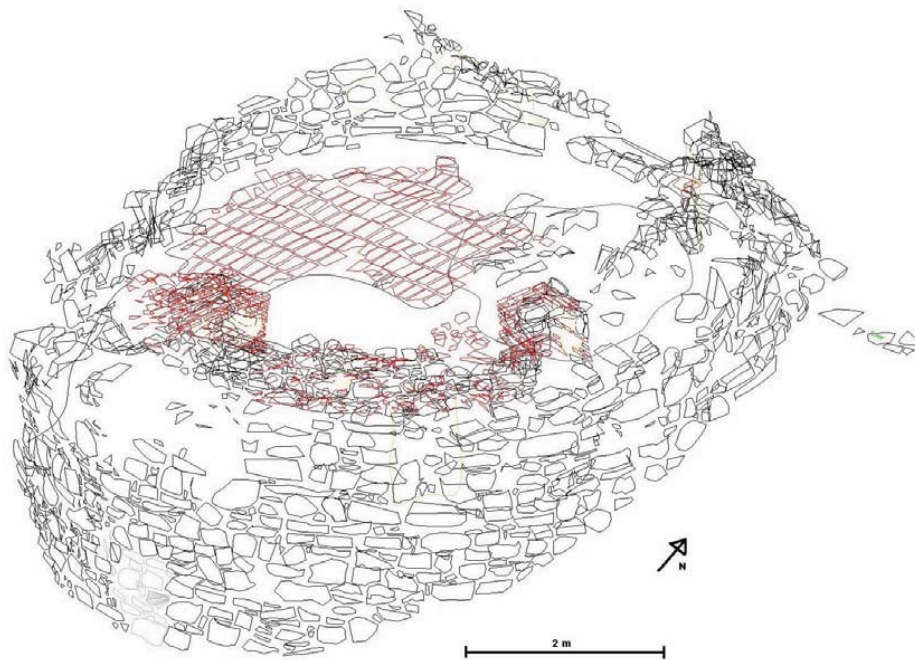


Skica 8. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Skica faze vezane uz slojeve iz vremena prije izgradnje južne stražarnice i ostatke drvene palisade, SJ 243, 244 (izradio: M. Mađerić)

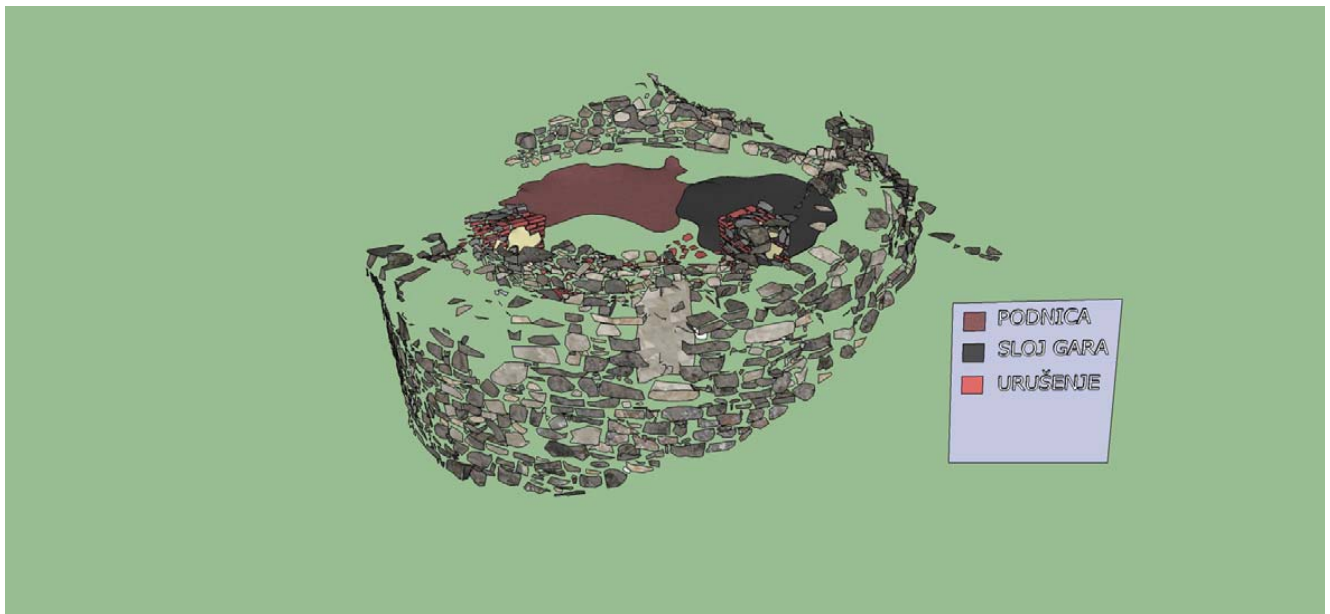




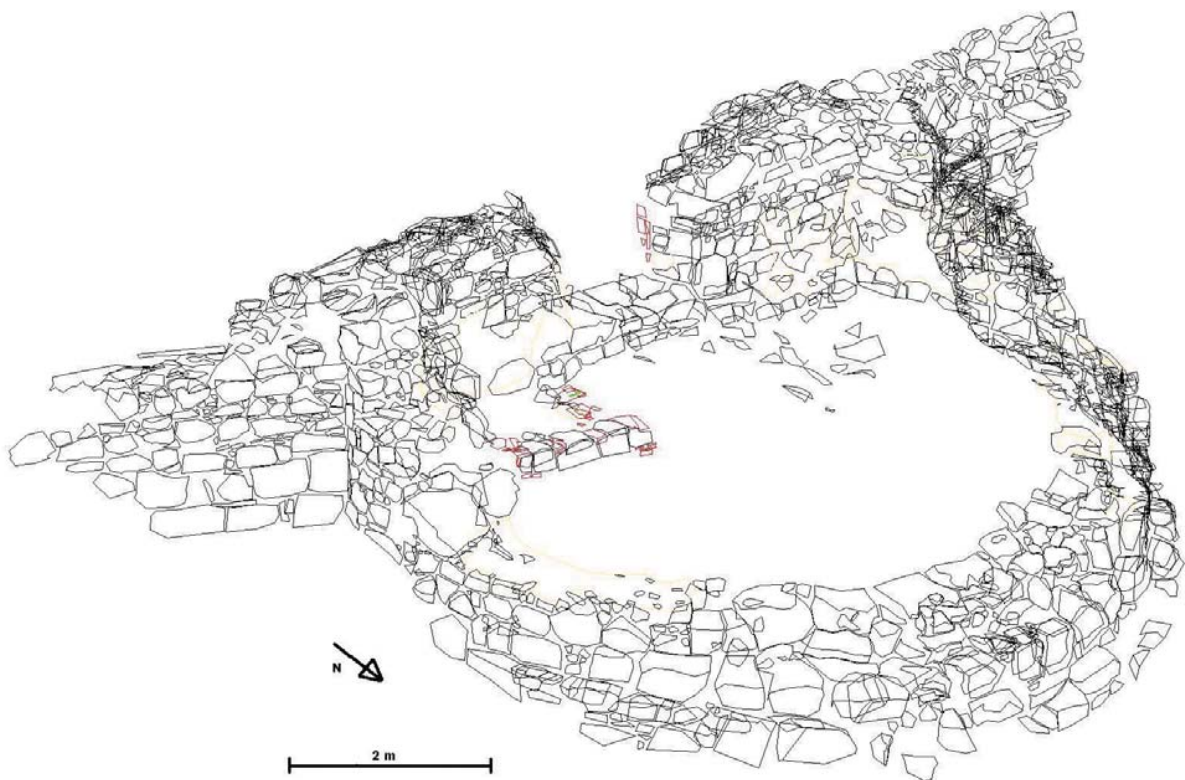
Skica 9. Dvorac Veliki Tabor - sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Skica južne stražarnice iz smjera jugozapada, situacija na kraju istraživanja, slojevi SJ 278, 279 (izradio: M. Mađerić)



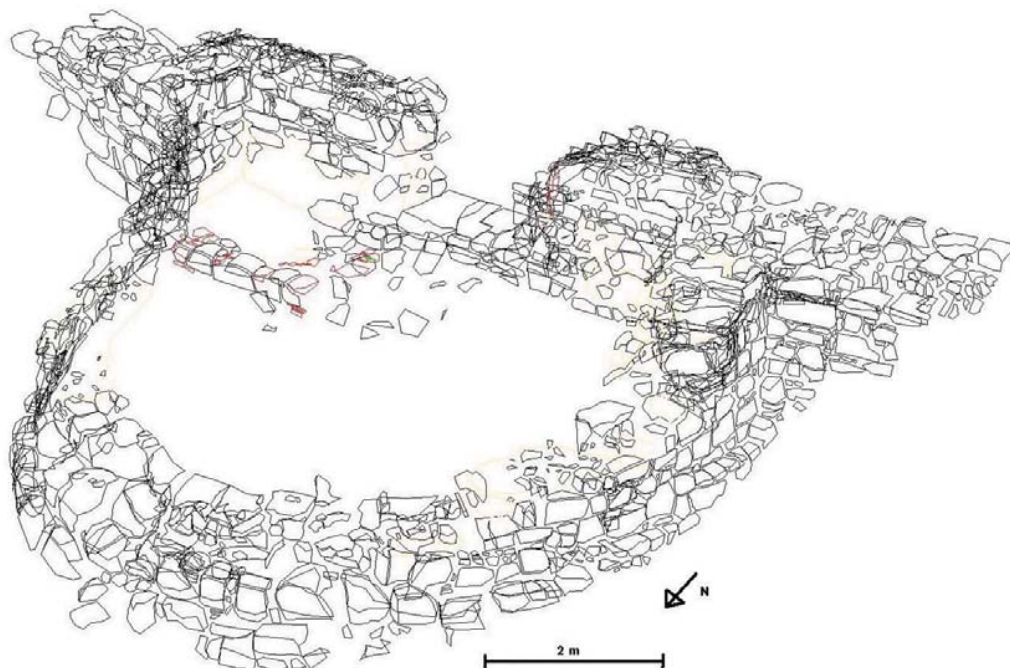
Skica 10. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Skica zida i podnice od opeke južne stražarnice (izradio: M. Mađerić)



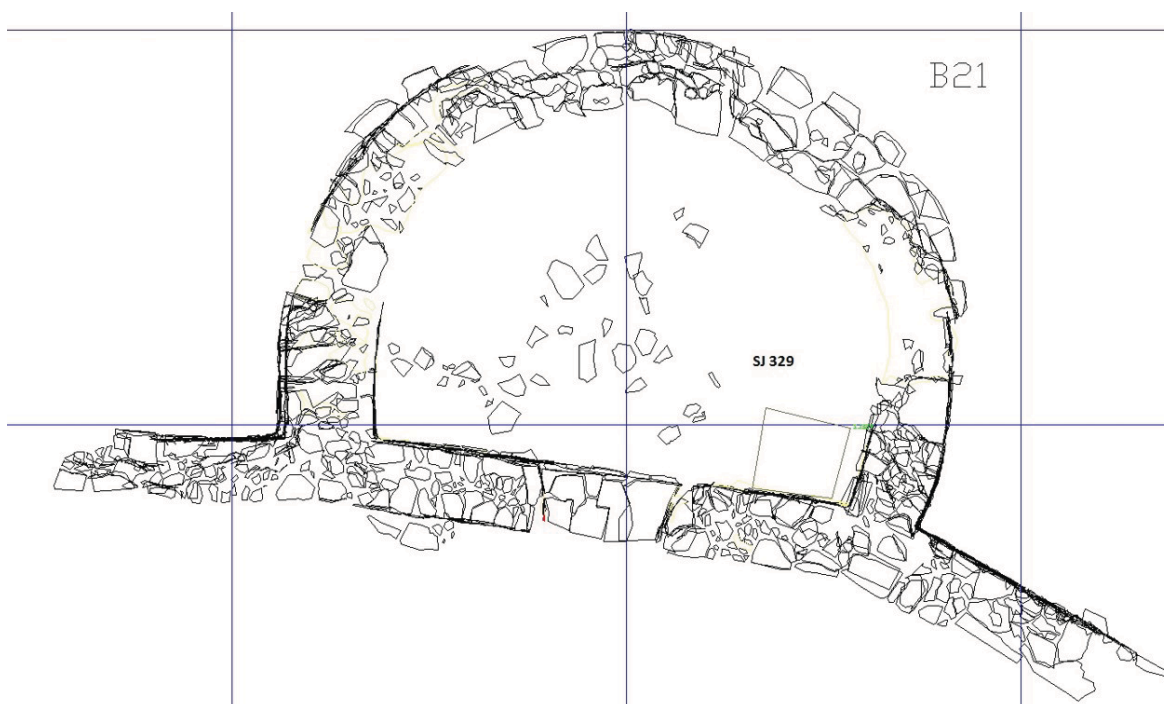
Skica 11. Dvorac Veliki Tabor – sektor JUŽNA STRAŽARNICA. Skica ziđa i podnice od opeke južne stražarnice s garom SJ 112 (izradio: M. Mađerić)



Skica 12. Dvorac Veliki Tabor – sektor SJEVERNA STRAŽARNICA. Skica ziđa (izradio: M. Mađerić)



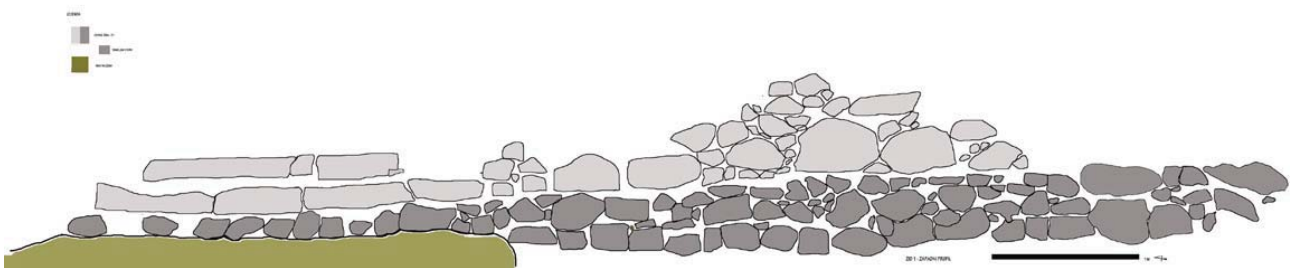
Skica 13. Dvorac Veliki Tabor – sektor SJEVERNA STRAŽARNICA. Skica zida (izradio: M. Mađerić)



Skica 14. Dvorac Veliki Tabor – sektor SJEVERNA STRAŽARNICA. Skica SJ 329 (izradio: M. Mađerić)

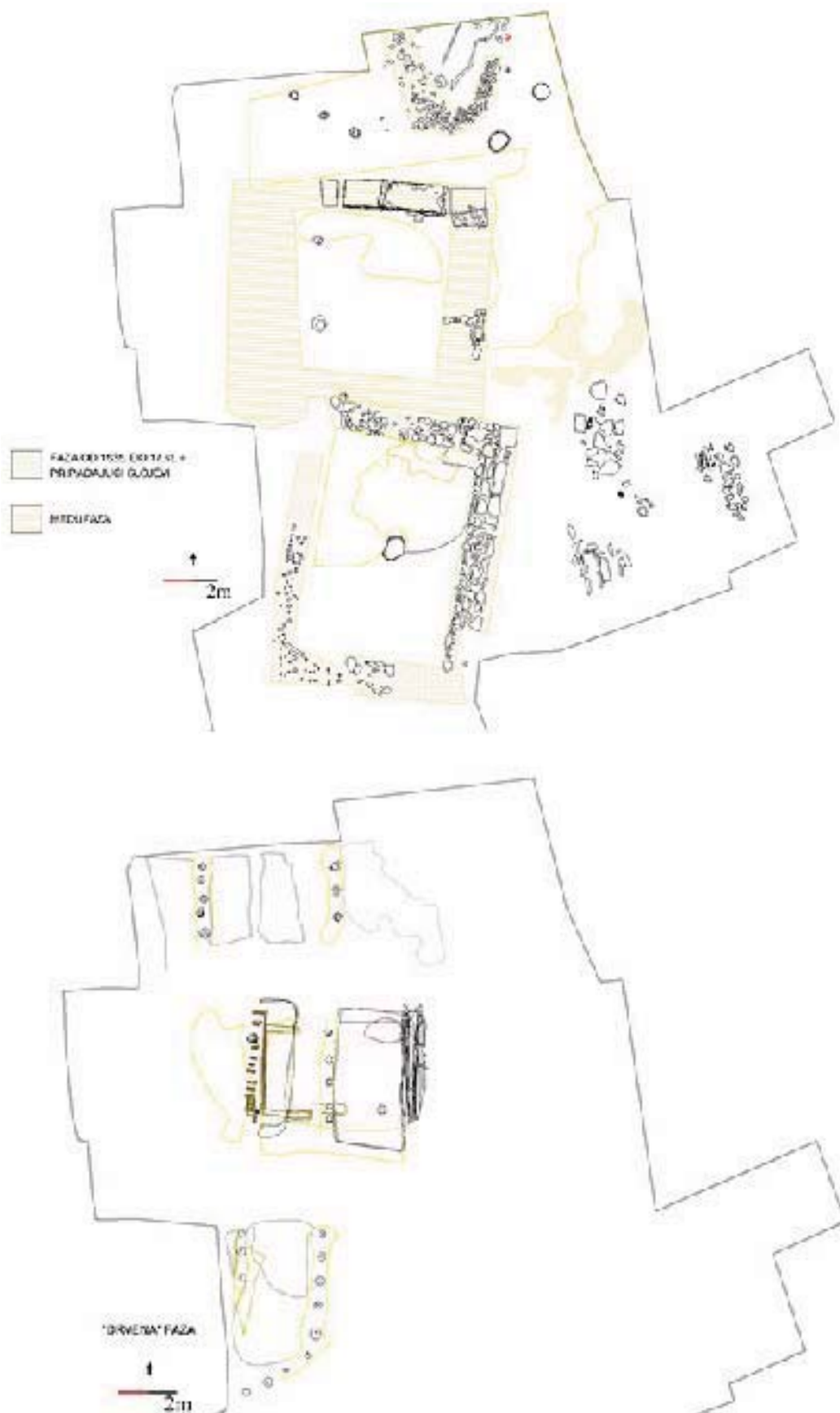


Skica 15. Donja Stubica – Stari grad, sektor JUGOZAPADNA PROSTORIJA. Skica tlocrta zidova Z1 i Z3 (izradila: T. Karavidović)

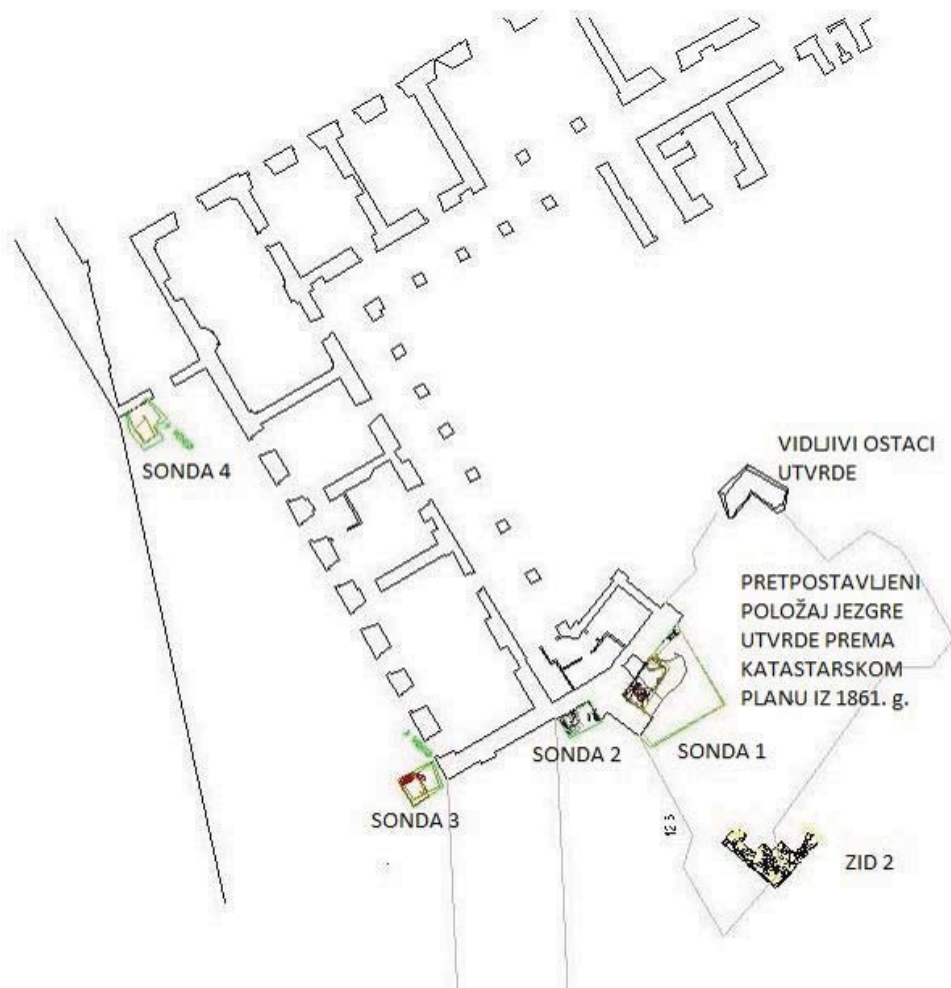


Skica 16. Donja Stubica – Stari grad, sektor JUGOZAPADNA PROSTORIJA. Skica zapadnog lica zida Z1 (izradila: T. Karavidović)

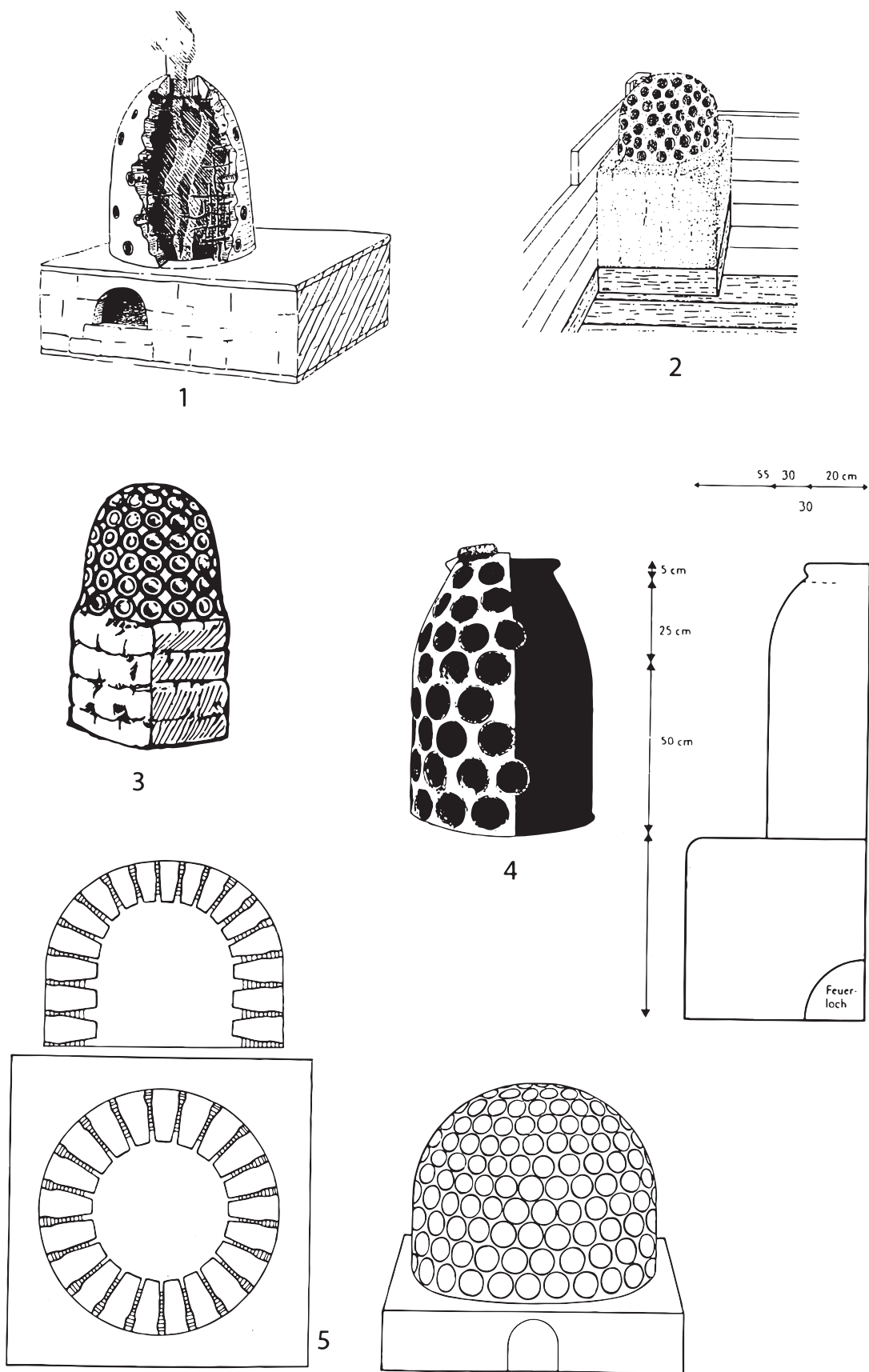




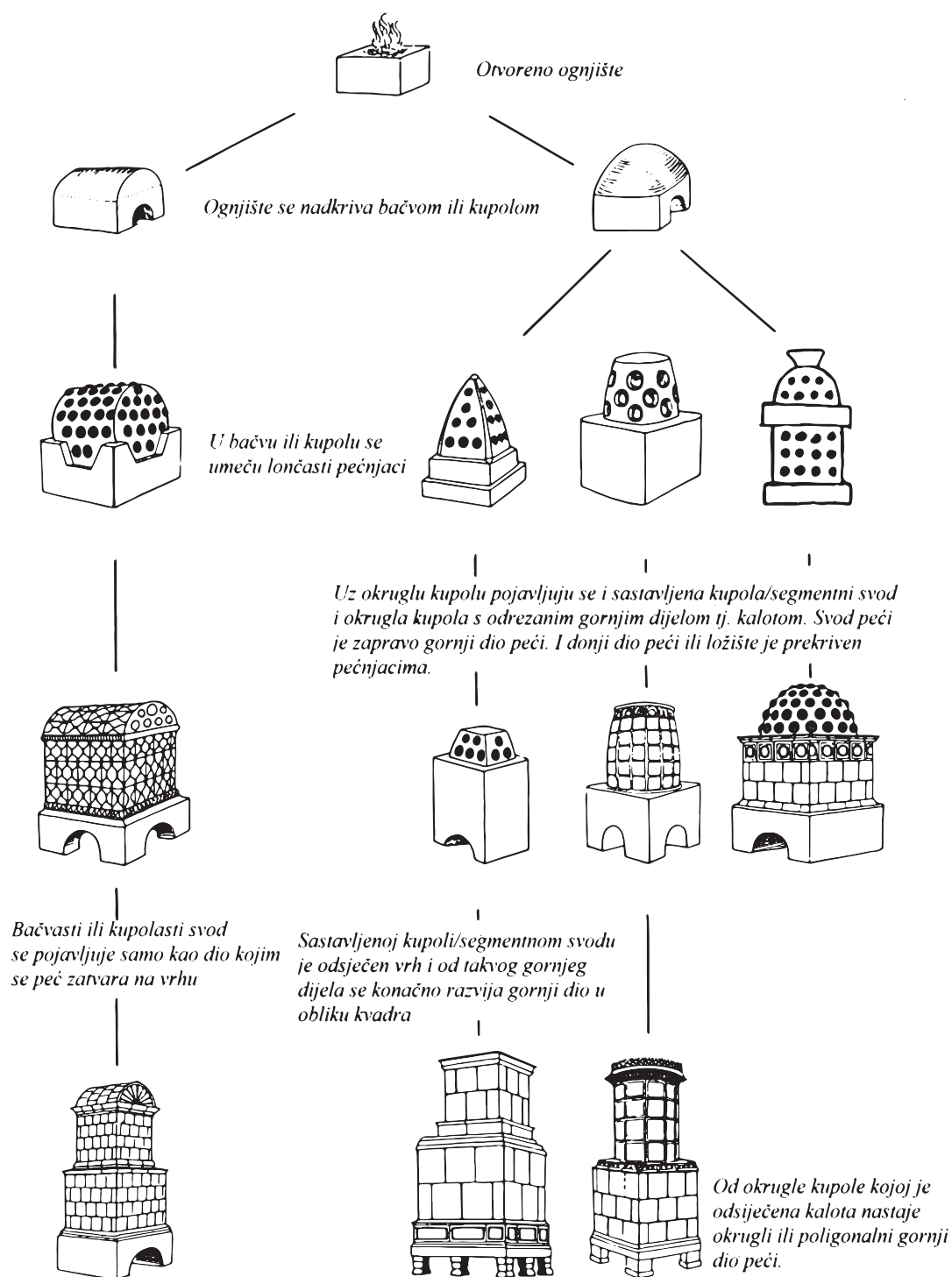
Skica 17. Donja Stubica – Stari grad, skica dviju osnovnih izdvojenih faza: 1) Faza dokumentirana u vidu ostataka kamene arhitekture, datirana u razdoblje od 1535.-17. st. i 2) Faza dokumentirana u vidu ostataka drvene arhitekture, datirana u razdoblje 14. i 15. st.



Skica 18. Gornja Stubica – utvrda Samci (dvorac Oršić). Skica arheološkog nadzora (Izradili: I. Škiljan, M. Mađerić, T. Karavidović)

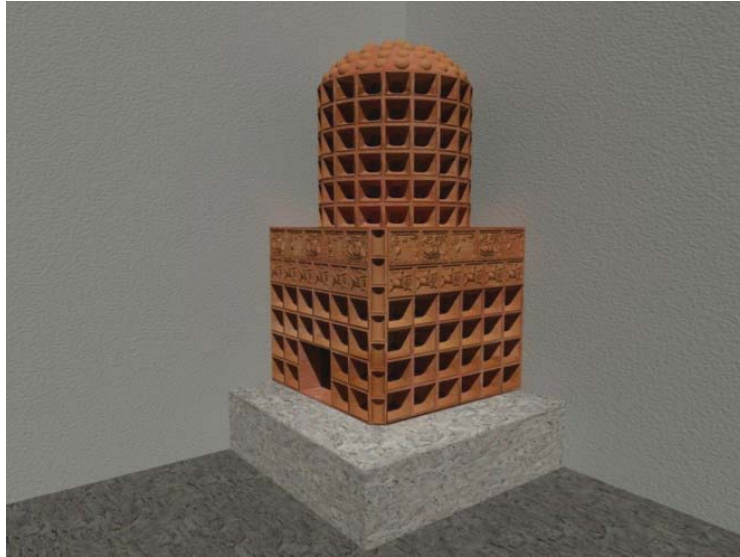


Skica 19. Rekonstrukcije najranijih primjera kaljevih peći u Europi: 1. Zürich, Münsterhof, druga četvrtina 13. st.; 2. Winterthur, Metzgasse, 1208.-1300.; 3. Neuenburg, Freyburg/Unstrut, 13. st.; 4. Straubing, Schmidgasse, druga pol. 13. st.; 5. Wiprechtsburg bei Groitzsch, 12. st. (prema: Hellenkamp-Lumpe 2006, T. 155)



Skica 20. Nastanak i razvoj kaljeve peći prema R. Franz (prema: Franz 1981, sl. 11)

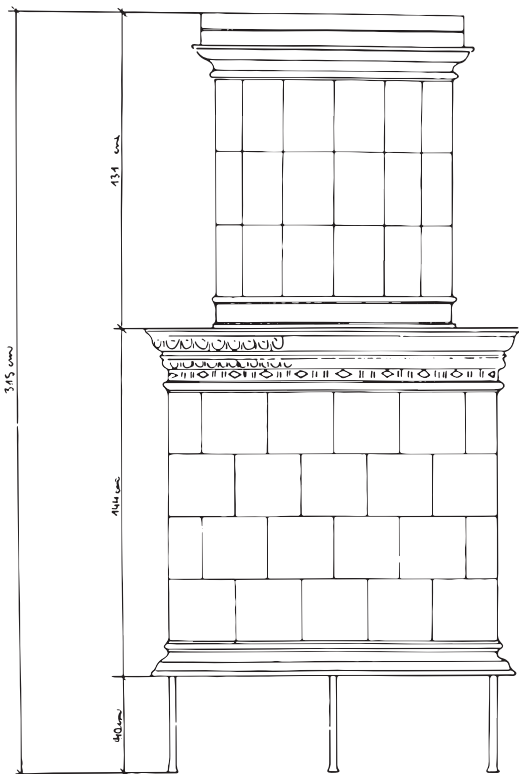




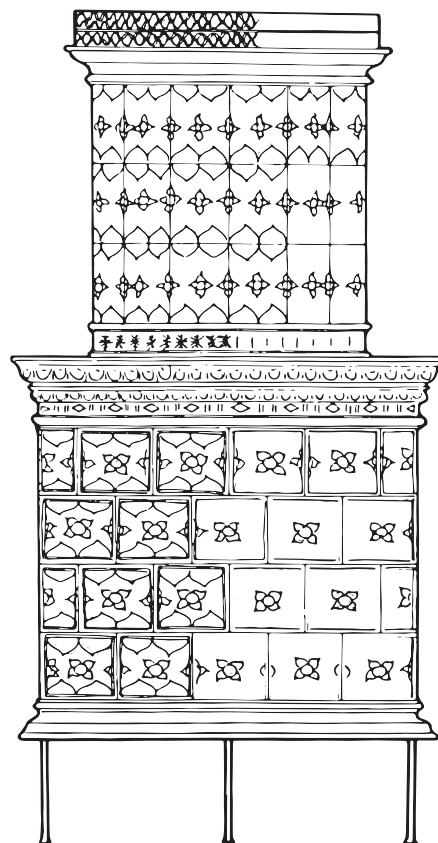
Skica 21. 3D vizualizacija idealne rekonstrukcije kaljeve peći s utvrde Vrbovec (pećnjaci s reljefnim prikazom sv. Margarete i viteza na konju u bojnoj opremi), druga polovica 15. stoljeća, prijedlog i crtež: S. Antony Čekalova, 3D vizualizacija: Filip Ružić (prema: Tkalčec 2010, sl. 46)



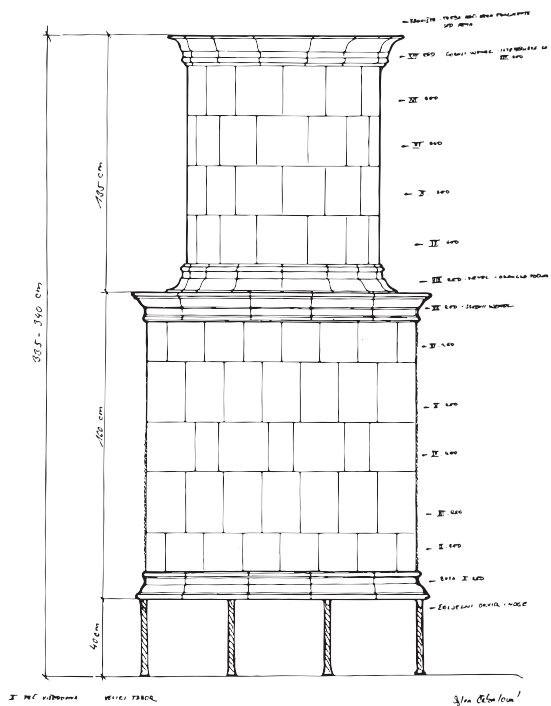
Skica 22. 3D vizualizacija idealne rekonstrukcije kaljeve peći s utvrde Vrbovec (pećnjaci s reljefnim prikazom scene lova i arhitektonskim motivom), druga polovica 15. stoljeća, prijedlog i crtež: S. Antony Čekalova, 3D vizualizacija: Filip Ružić (prema: Tkalčec 2010, sl. 46)



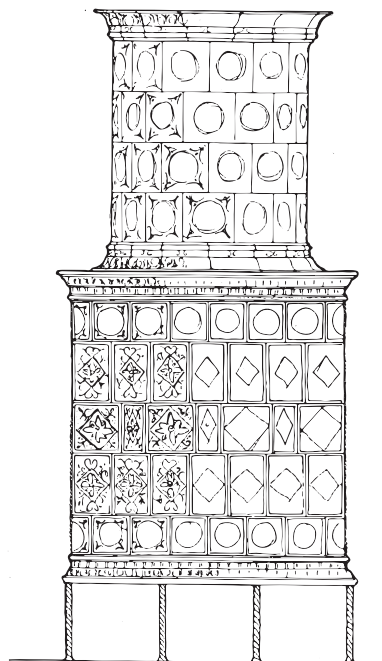
Skica 23: Rekonstrukcijski crtež s mjerama pretpostavljenog izgleda zeleno glazirane peći s tapetnim uzorkom, dvorac Veliki Tabor, S. Antony Čekalova, Atelier restaurovaní kachlových kamen, Prag



Skica 24: Rekonstrukcijski crtež pretpostavljenog izgleda zeleno glazirane peći s tapetnim uzorkom, dvorac Veliki Tabor, S. Antony Čekalova, Atelier resaturovaní kachlových kamen, Prag

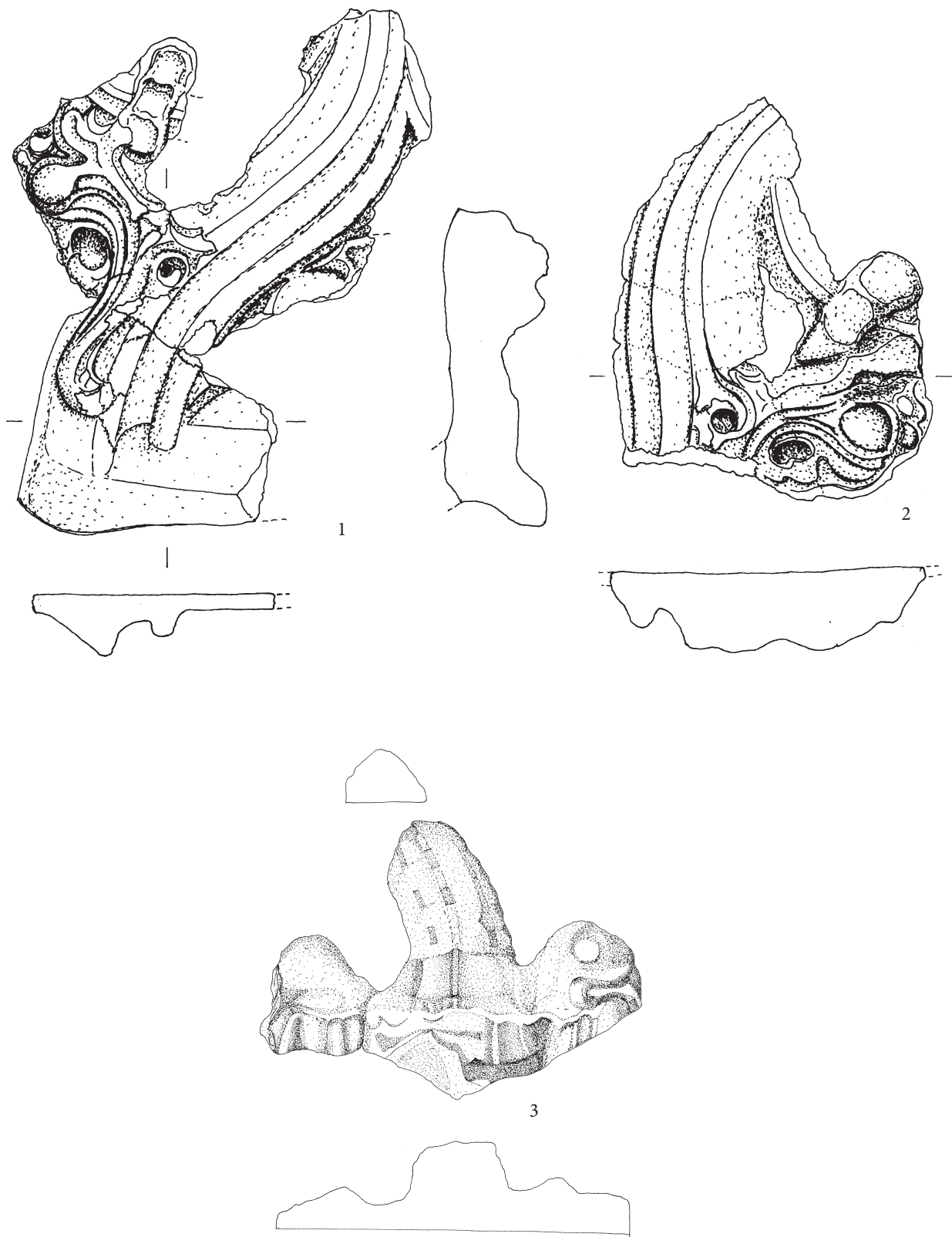


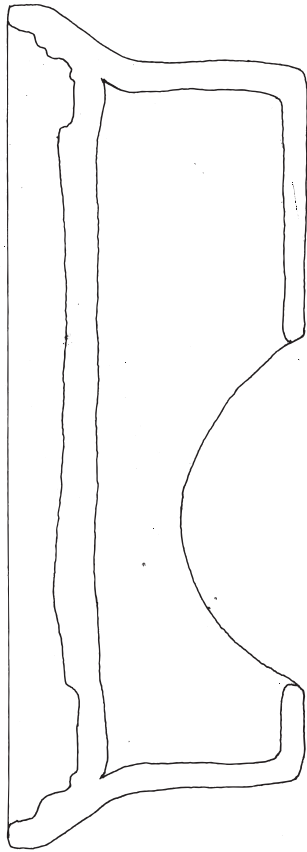
Skica 25: Rekonstrukcijski crtež s mjerama pretpostavljenog izgleda višebojno glazirane peći s tapetnim uzorkom cvijeta u rombu, dvorac Veliki Tabor, S. Antony Čekalova, Atelier restaurovaní kachlových kamen, Prag



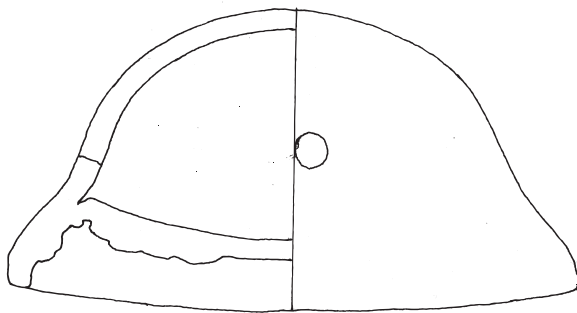
Skica 26: Rekonstrukcijski crtež pretpostavljenog izgleda višebojno glazirane peći s tapetnim uzorkom cvijeta u rombu, dvorac Veliki Tabor, S. Antony Čekalova, Atelier resaturovaní kachlových kamen, Prag

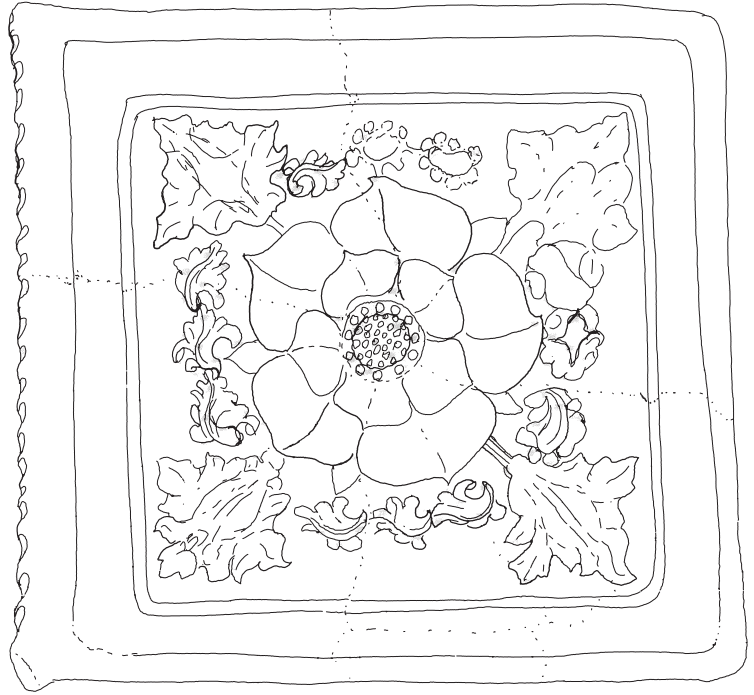
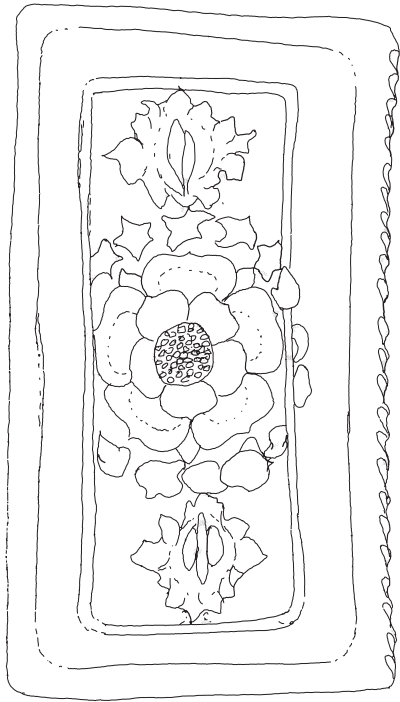




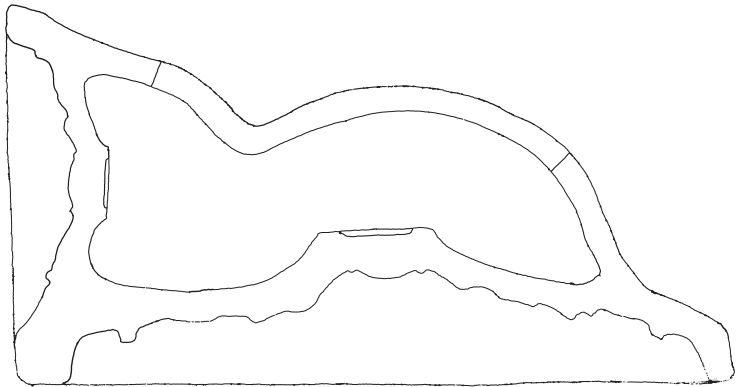


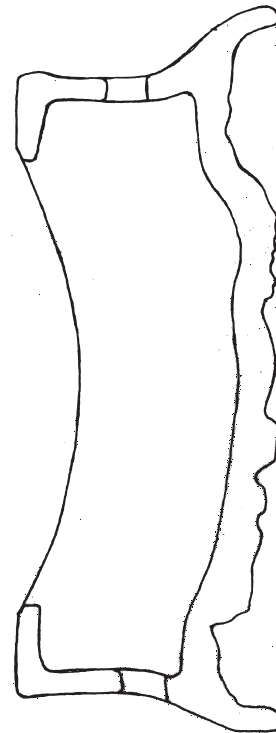
4



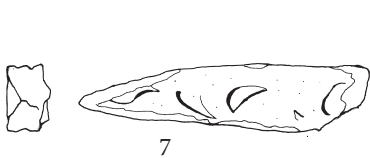
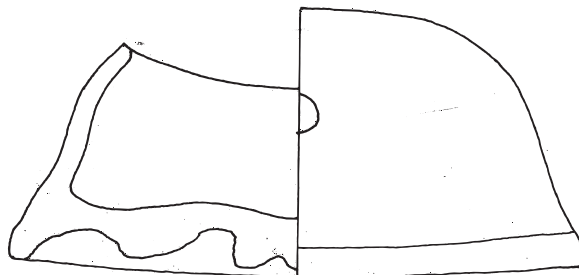


5

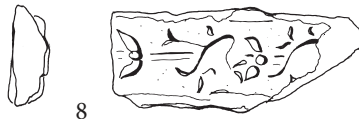




6



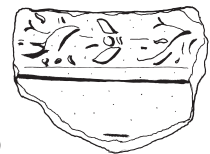
7



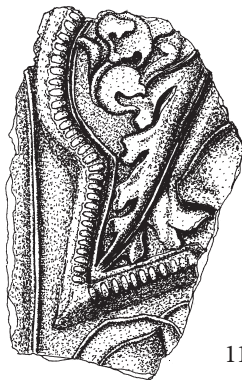
8



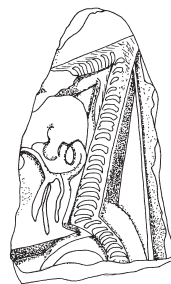
9



10



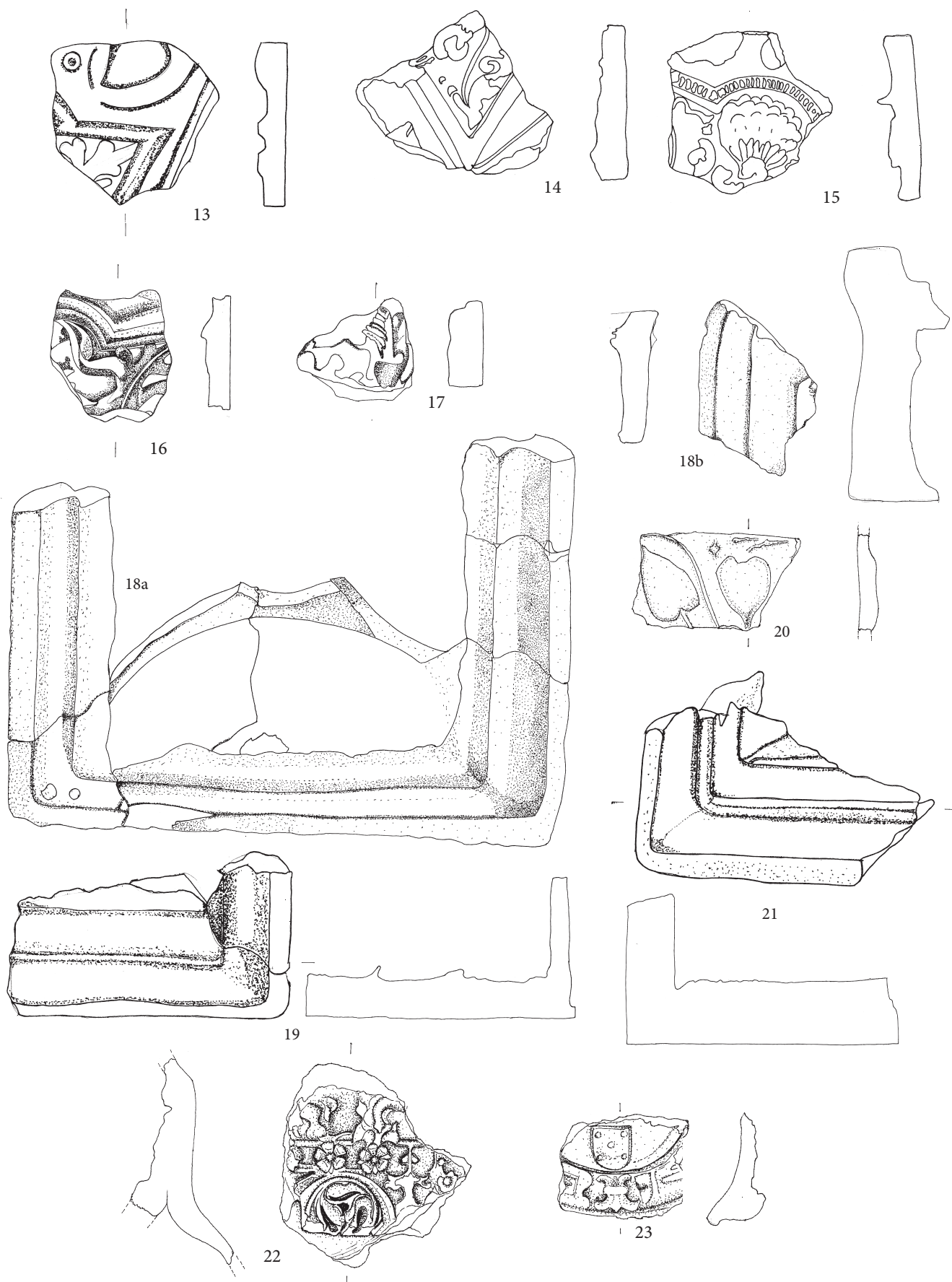
11



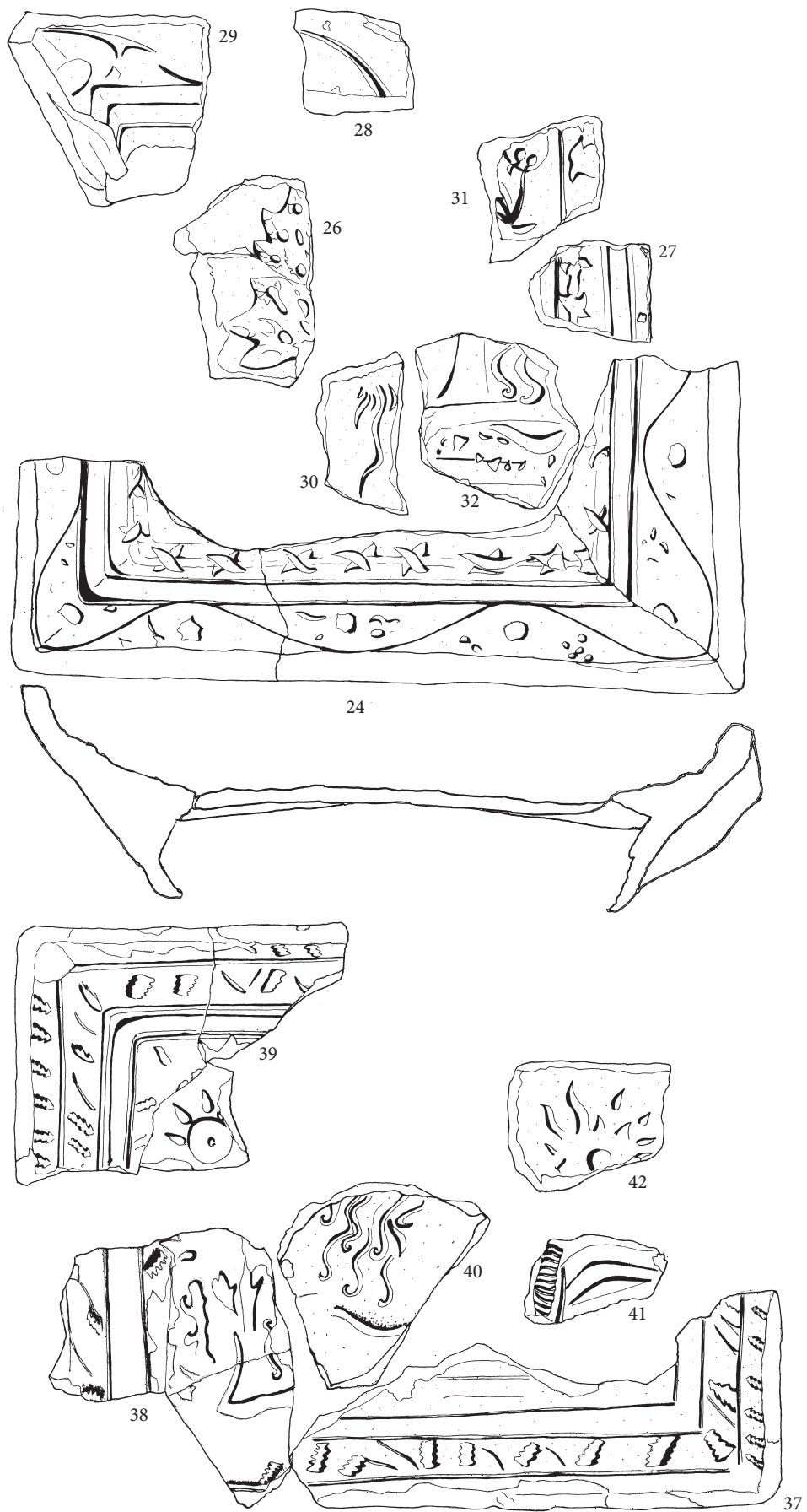
12







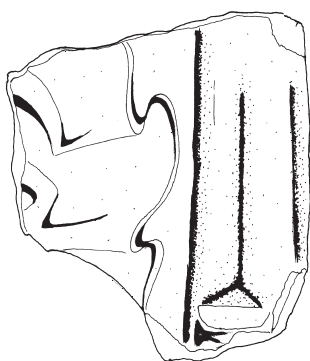
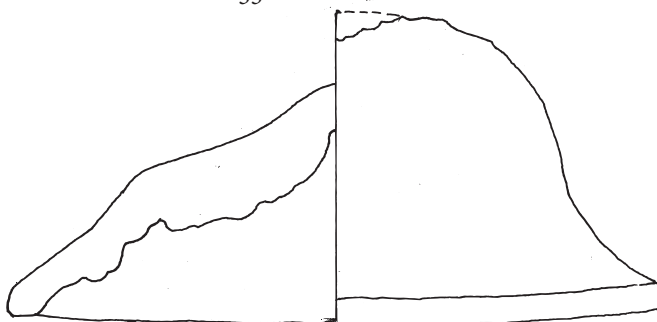




T.6. - 24-32, 37-42



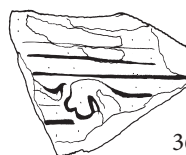
33



34

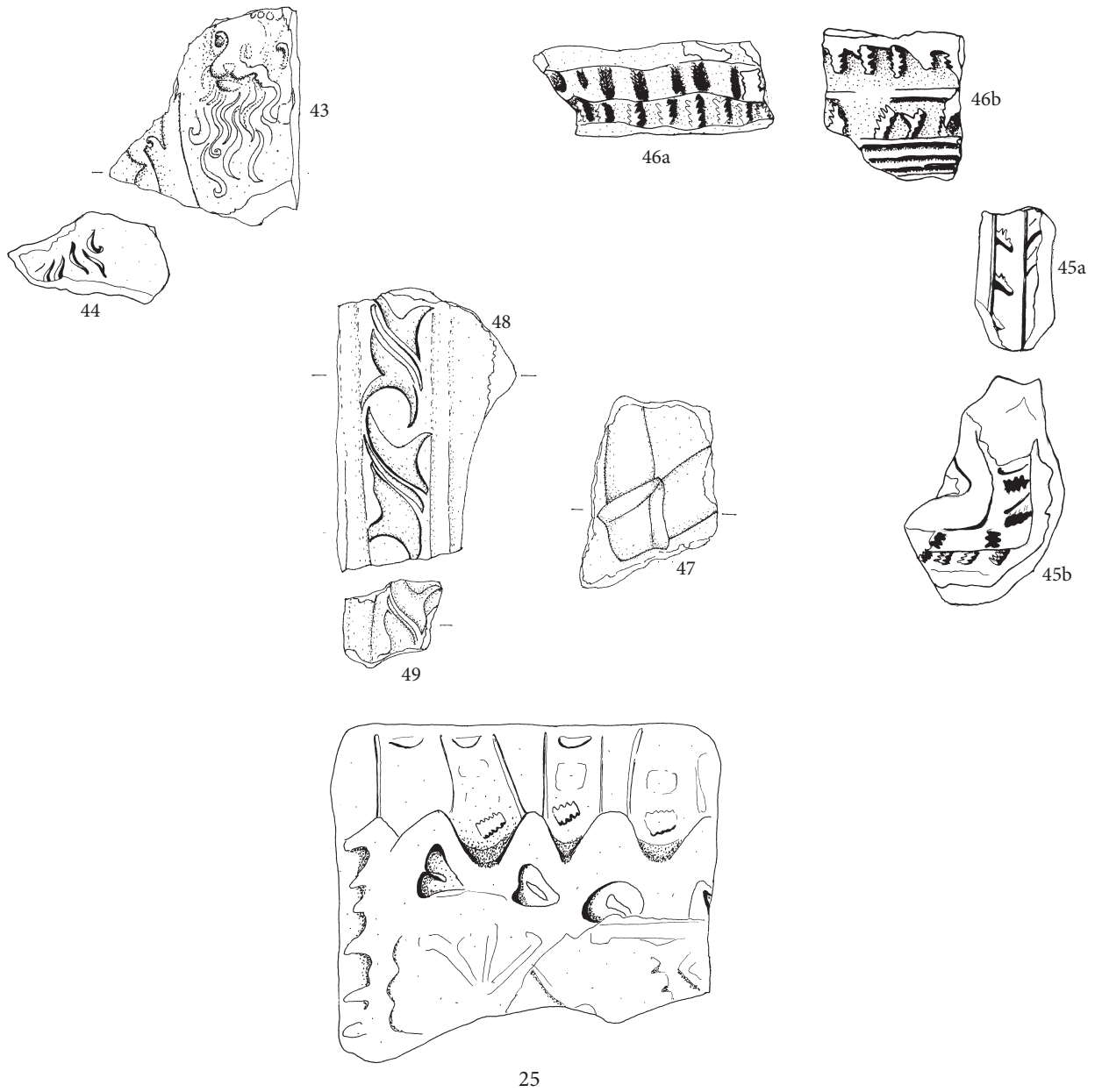


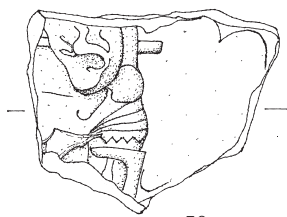
35



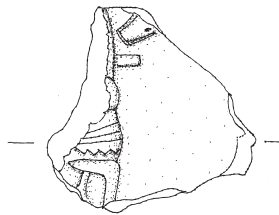
36







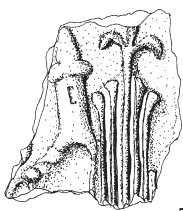
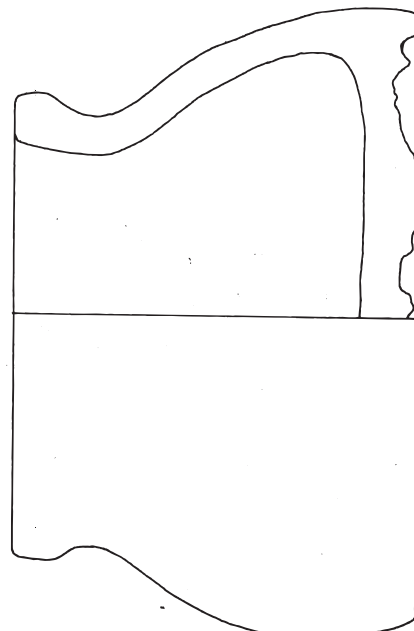
50



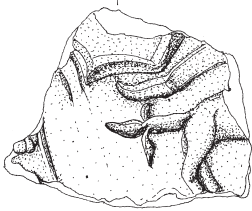
51



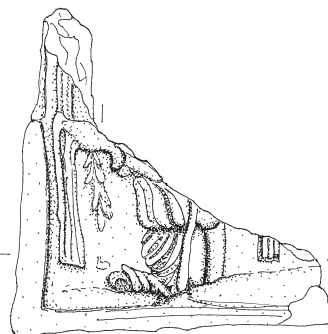
52



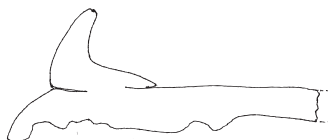
58



59

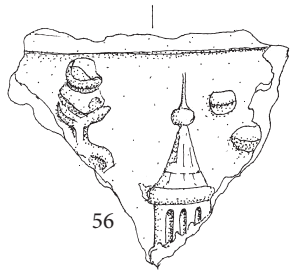


60

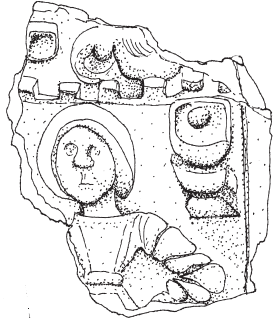




57



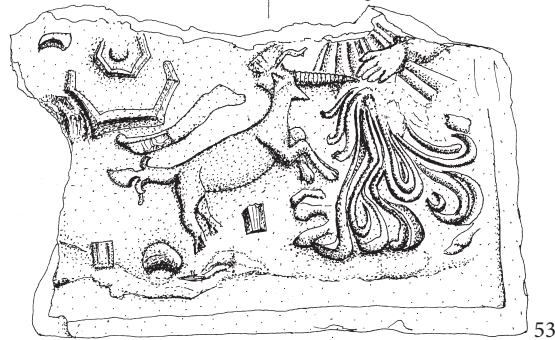
56



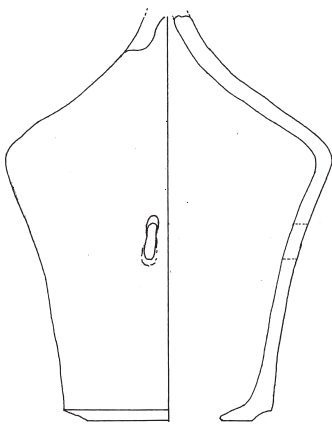
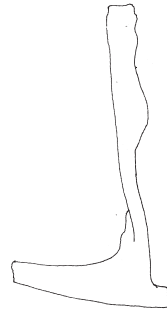
55



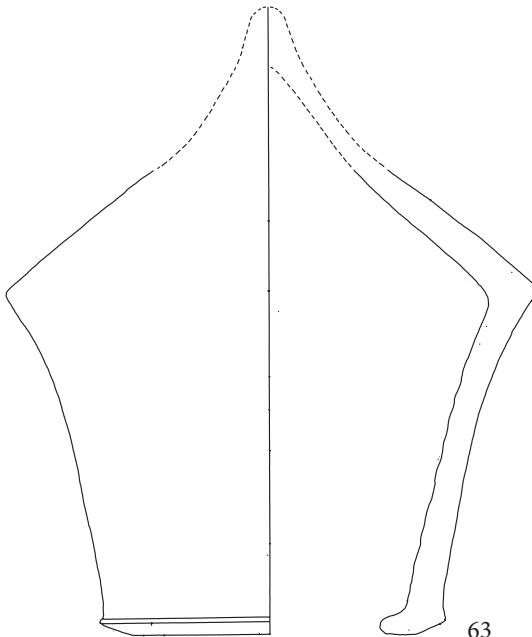
54



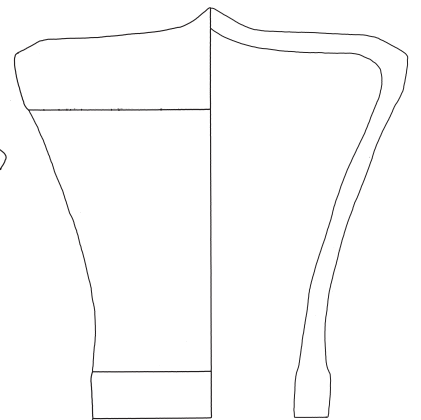
53



61

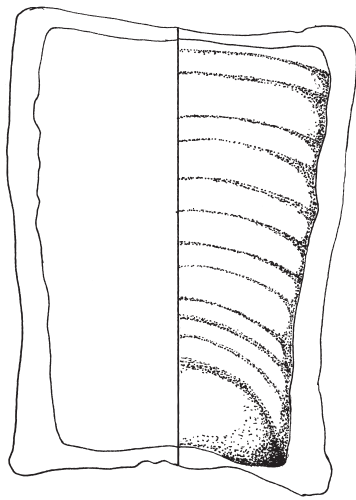


63

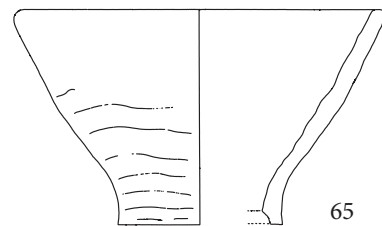
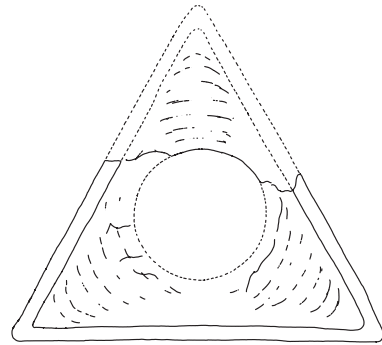


62

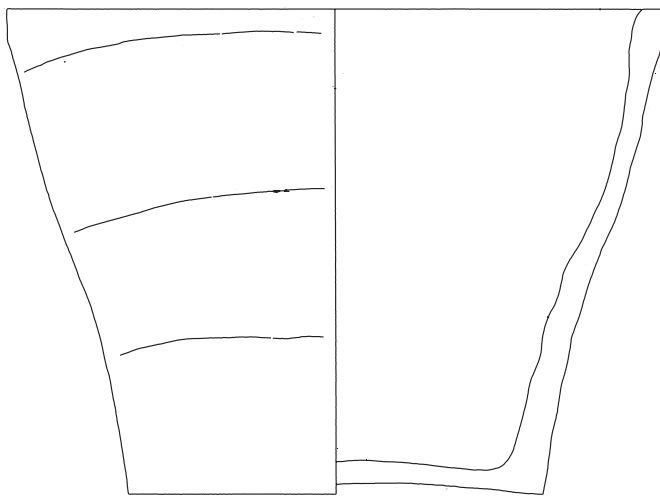




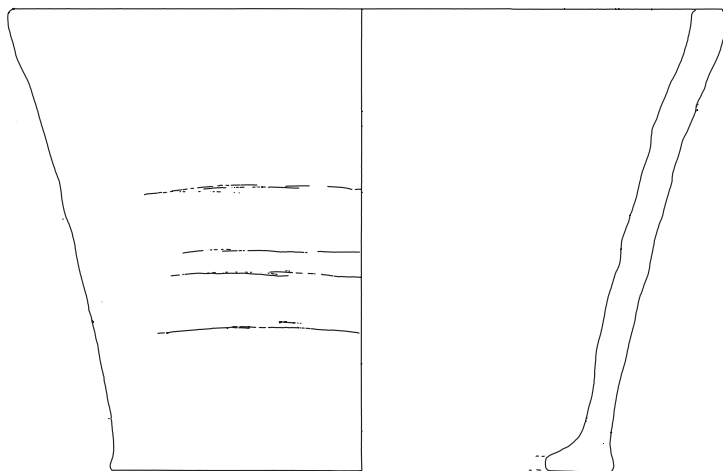
64<sup>1</sup>



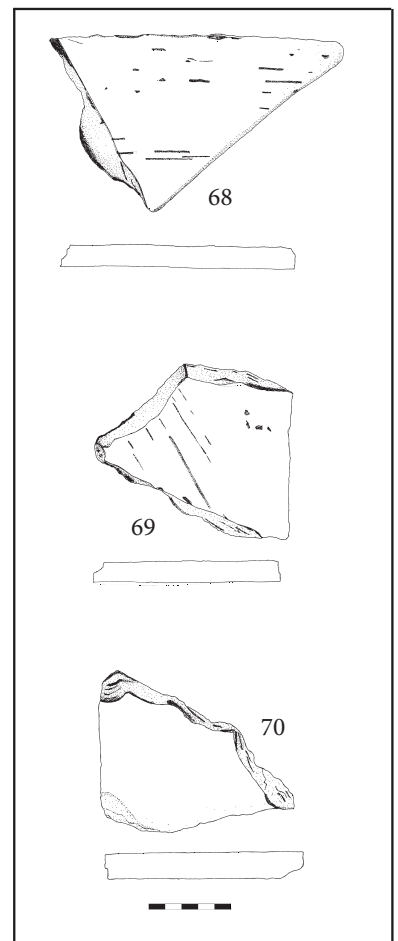
65



66



67



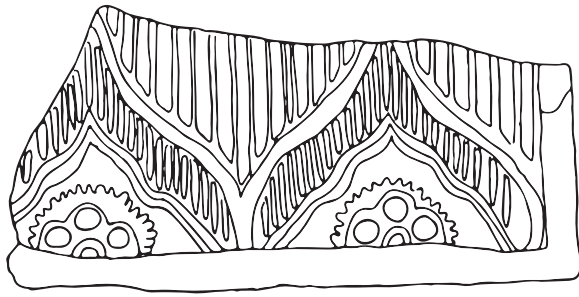
68

69

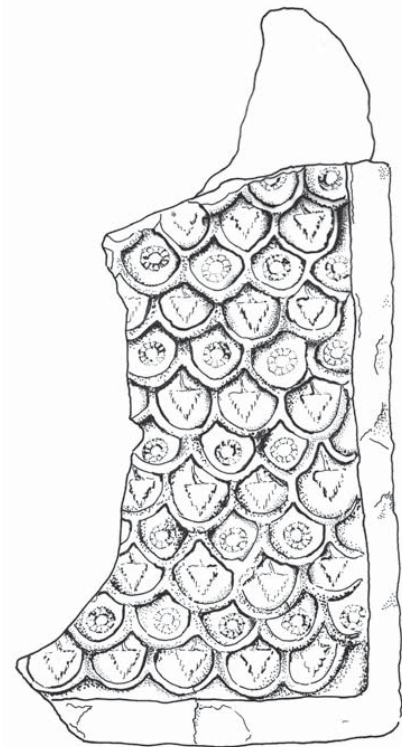
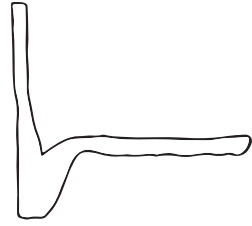
70



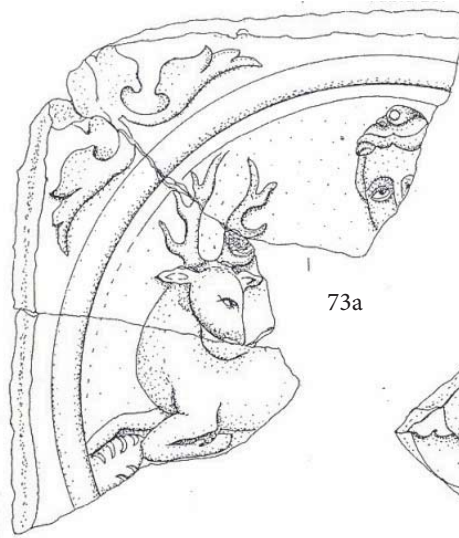




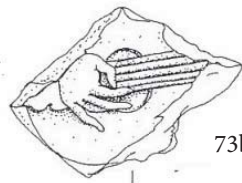
71



72



73a



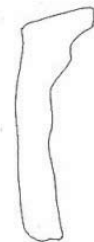
73b

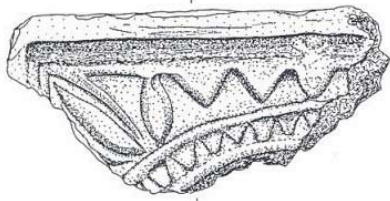


74

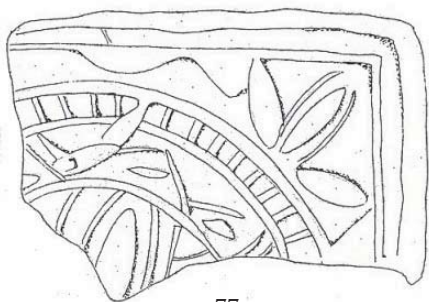


75

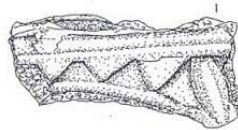




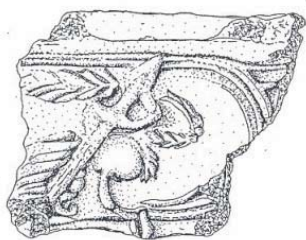
76



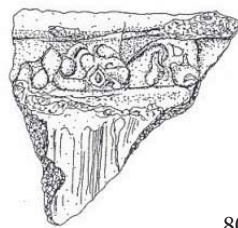
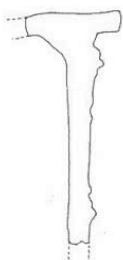
77



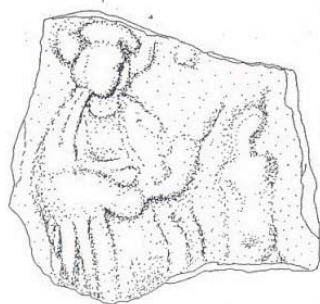
78



79



80



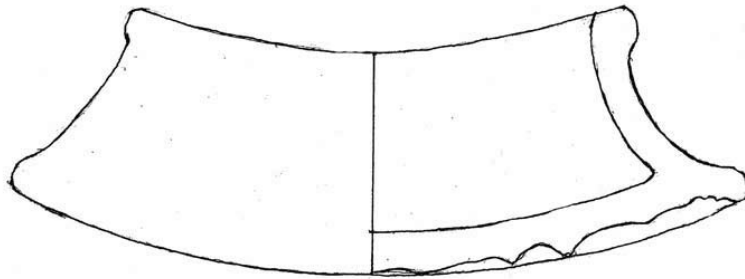
81



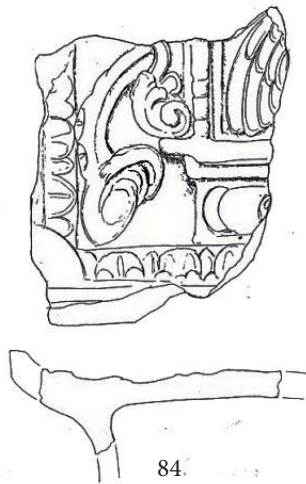
82





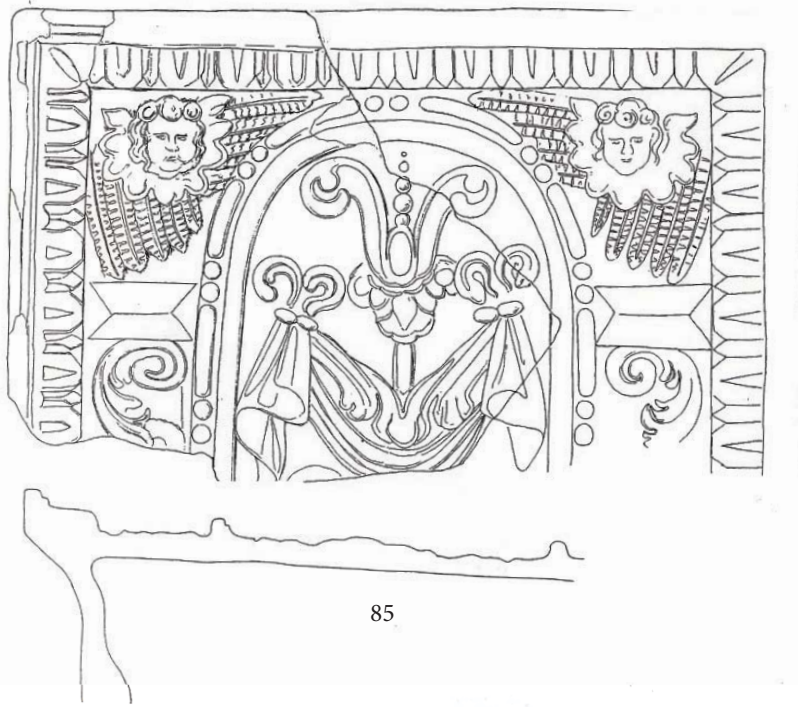


83

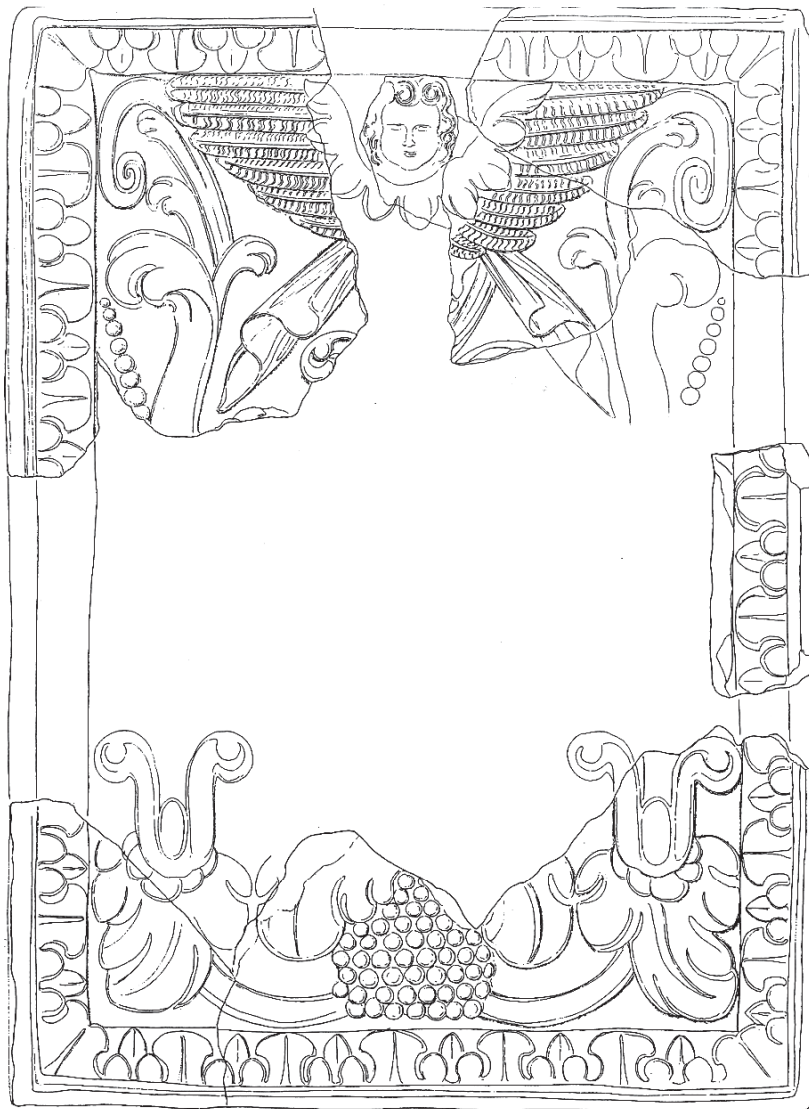


84



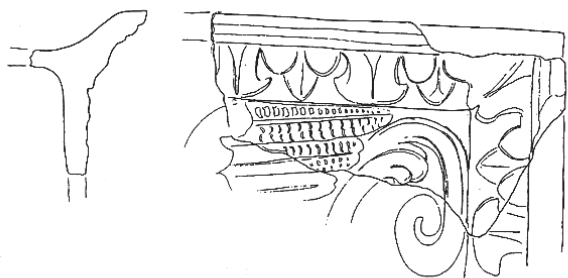


85



86

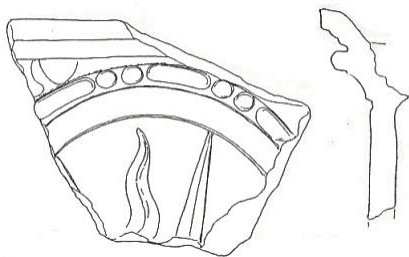




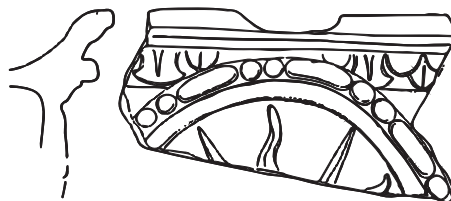
87



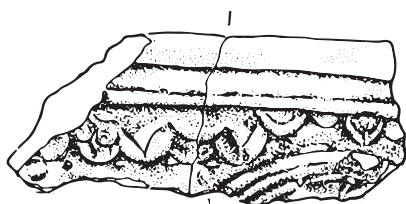
88



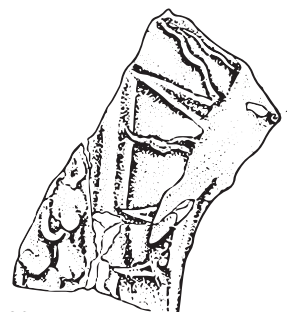
89



90



91

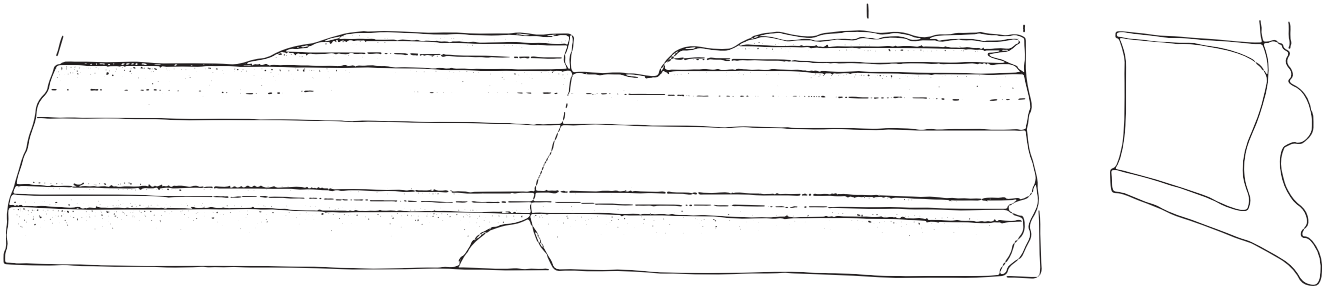


92



93

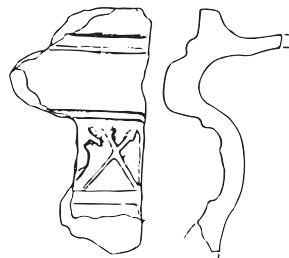
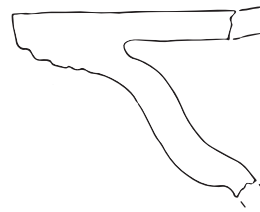




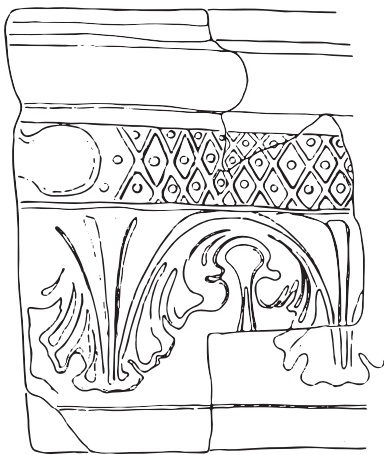
94



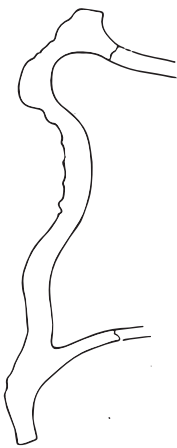
95



97



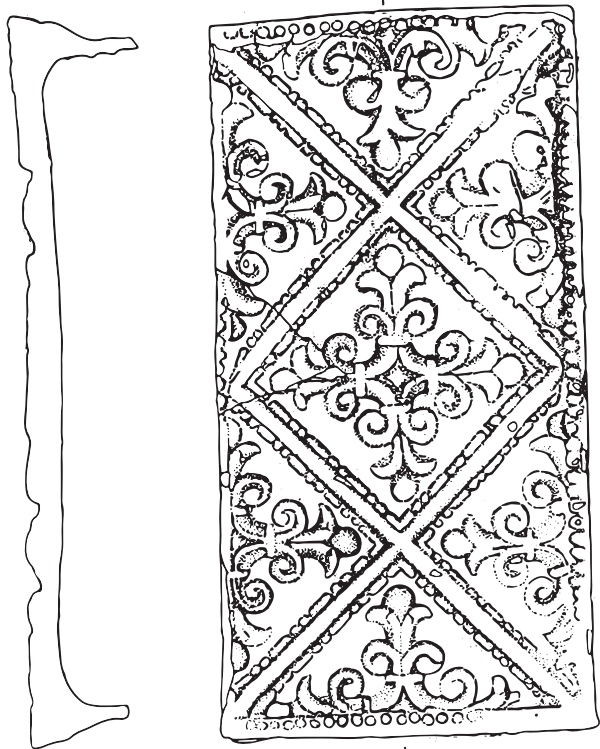
96



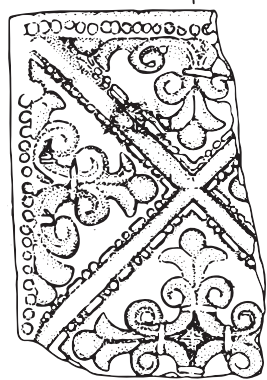
98



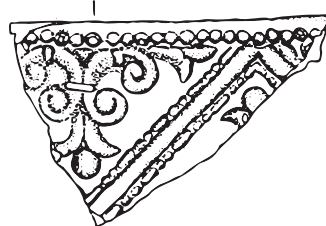
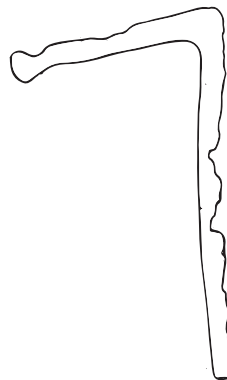




99



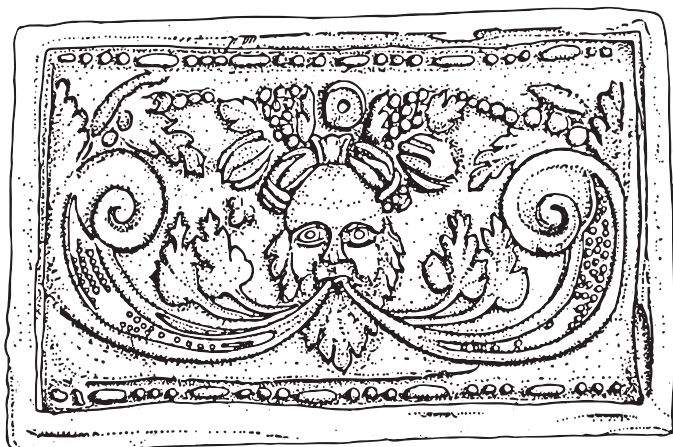
100



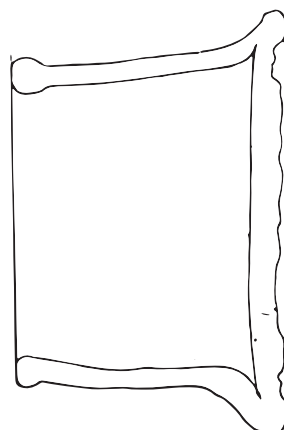
101

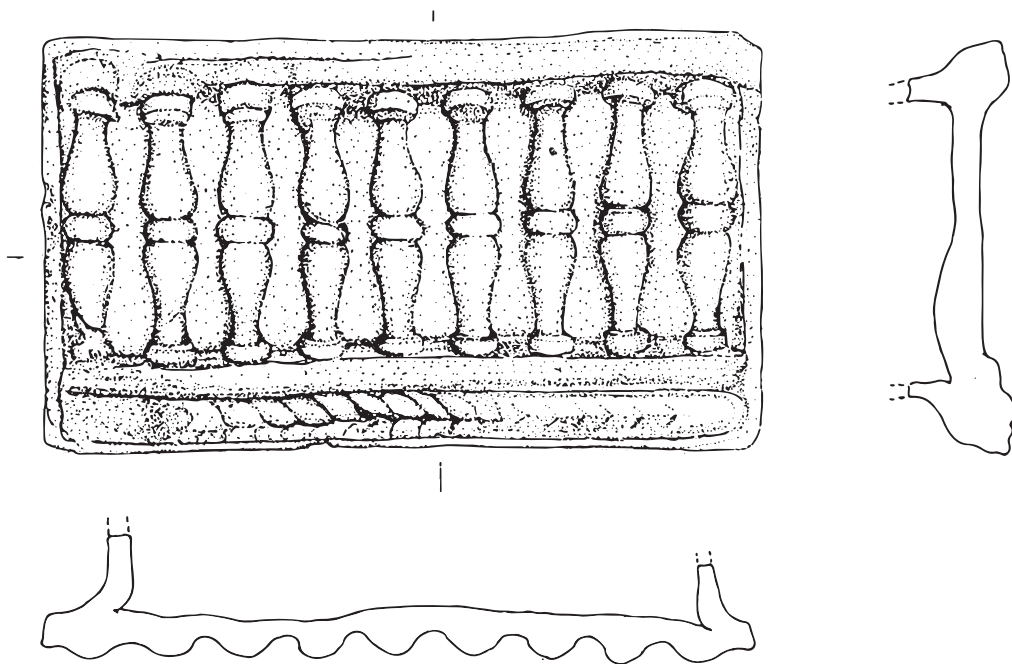


102

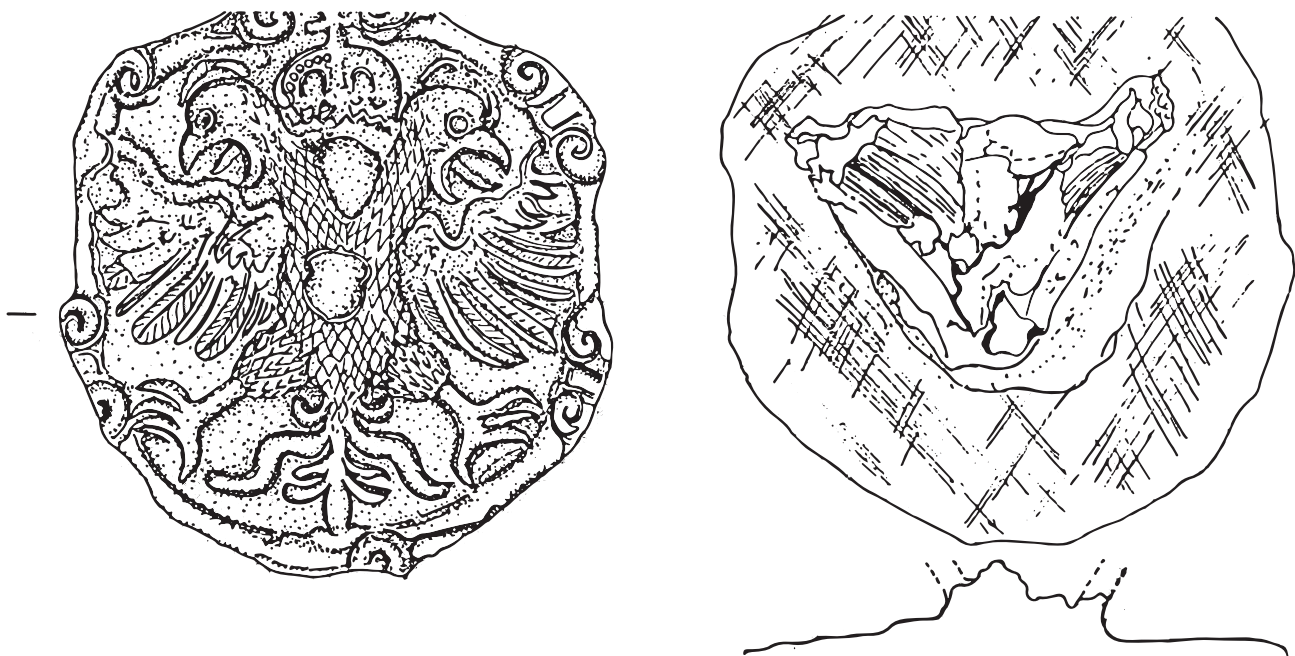


103



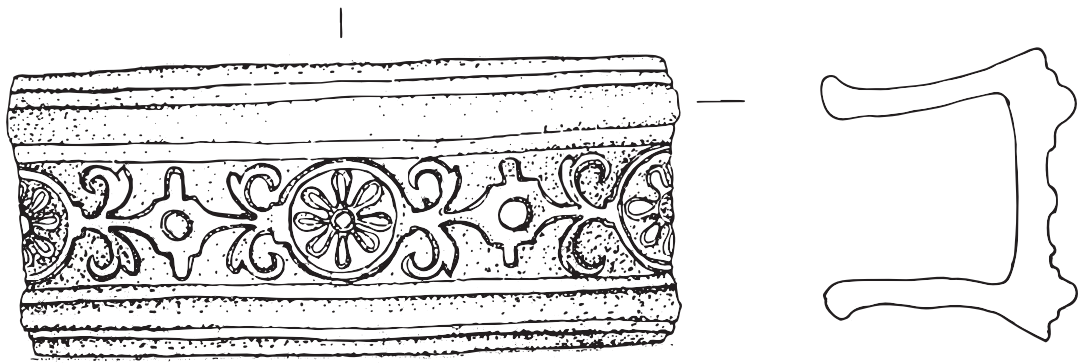


104

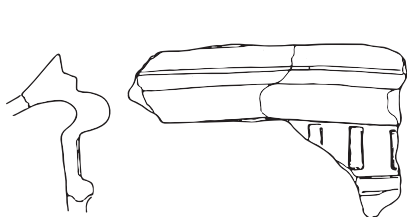
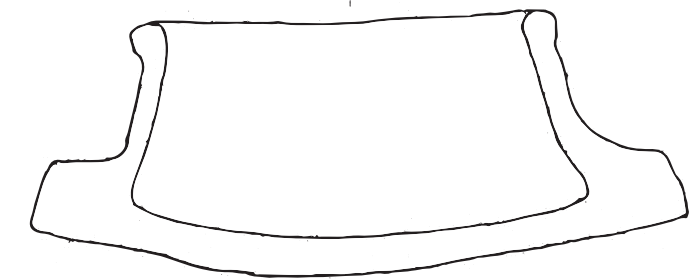


105

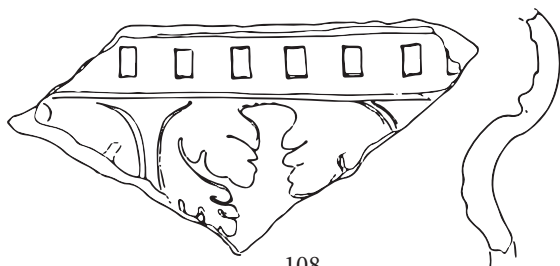




106



107



108

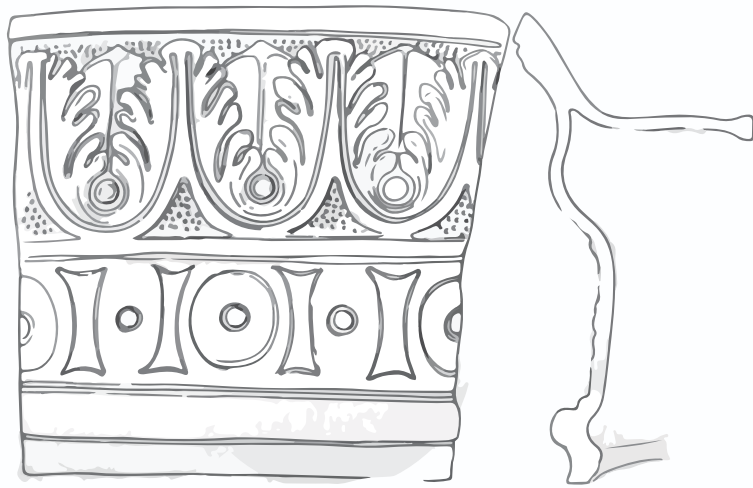


109

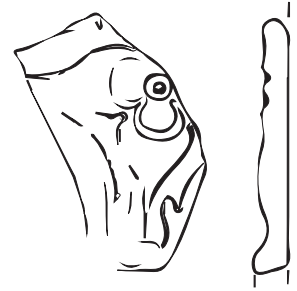


110

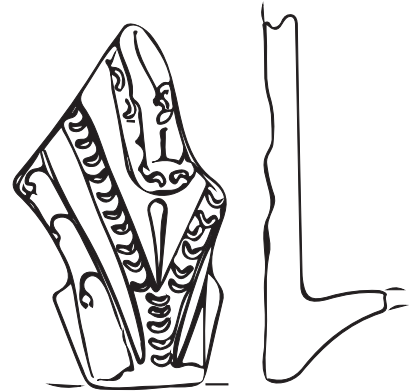




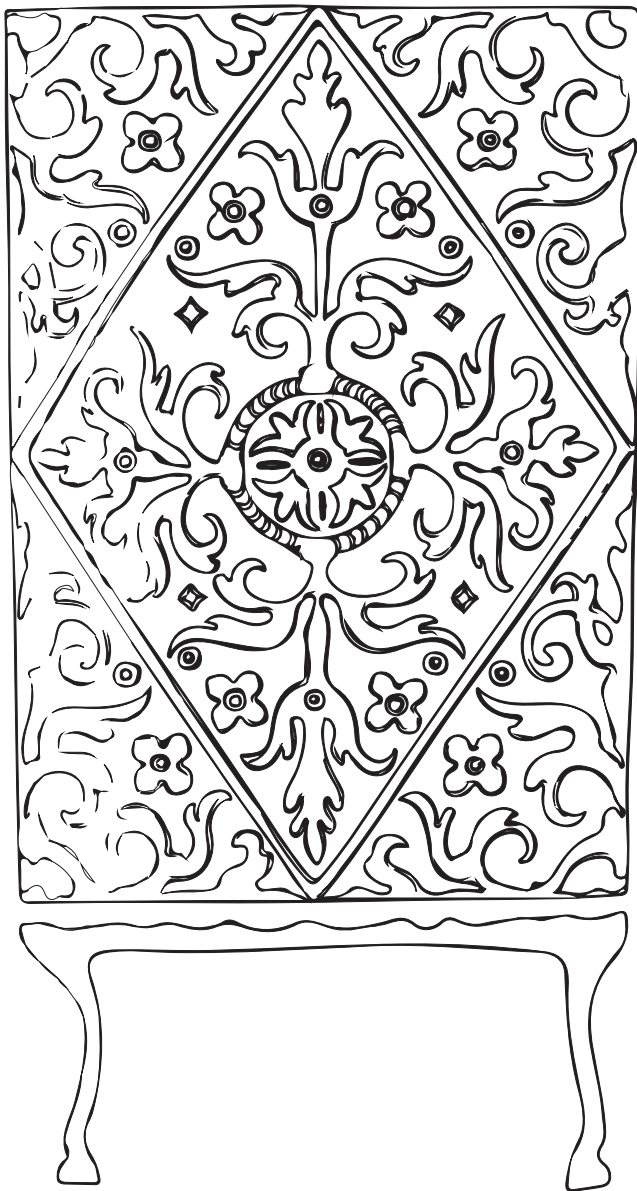
111



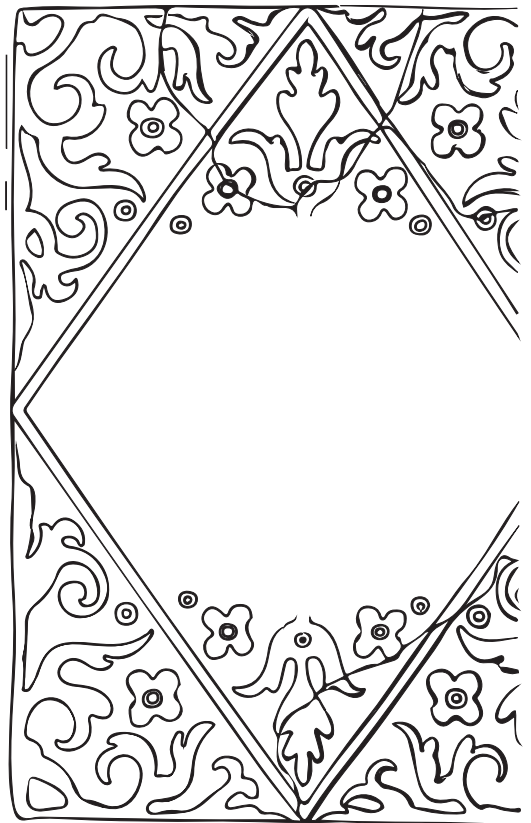
112



113



114

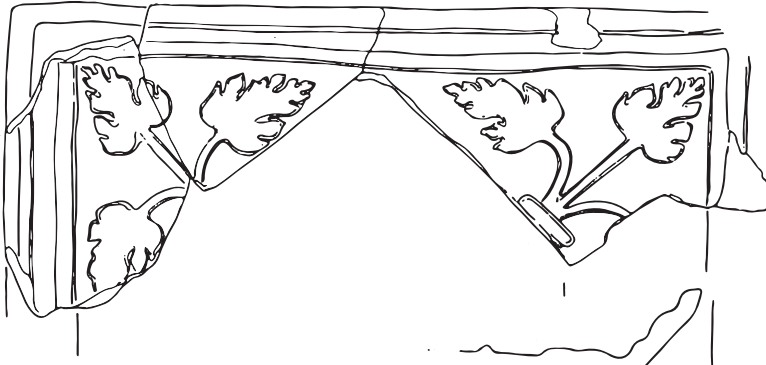


115

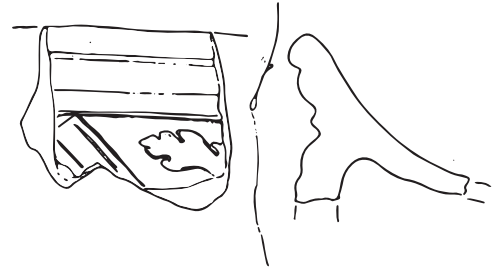
T.20. - 111-115







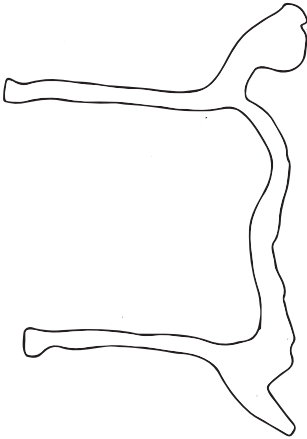
116



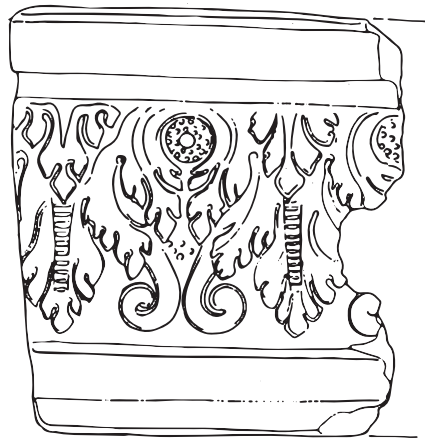
117



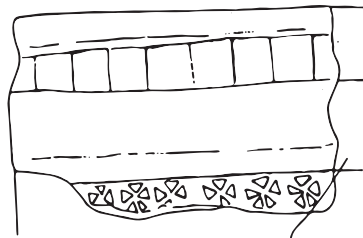
120



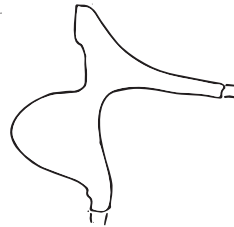
118

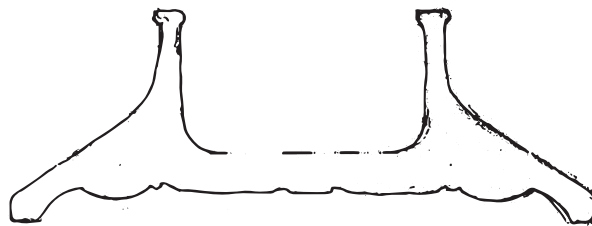
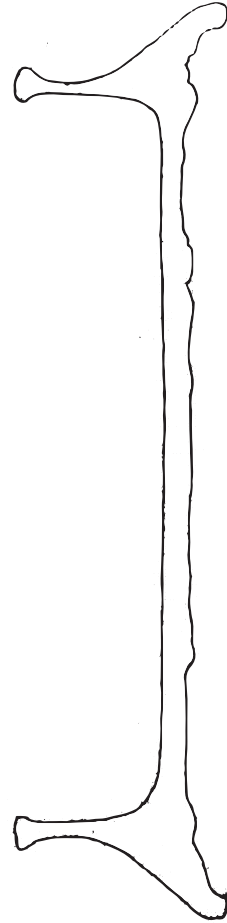
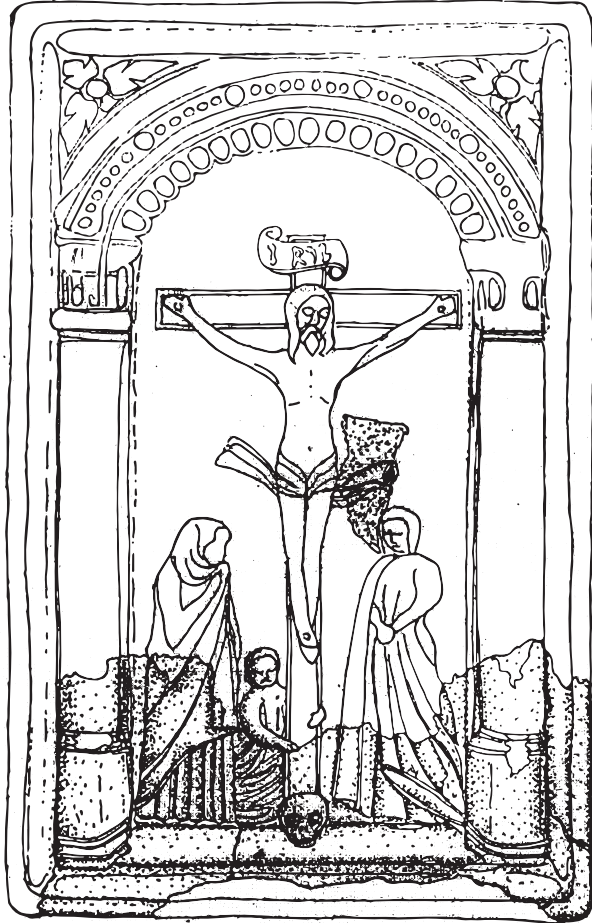


121



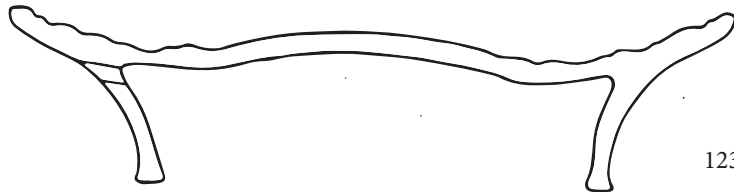
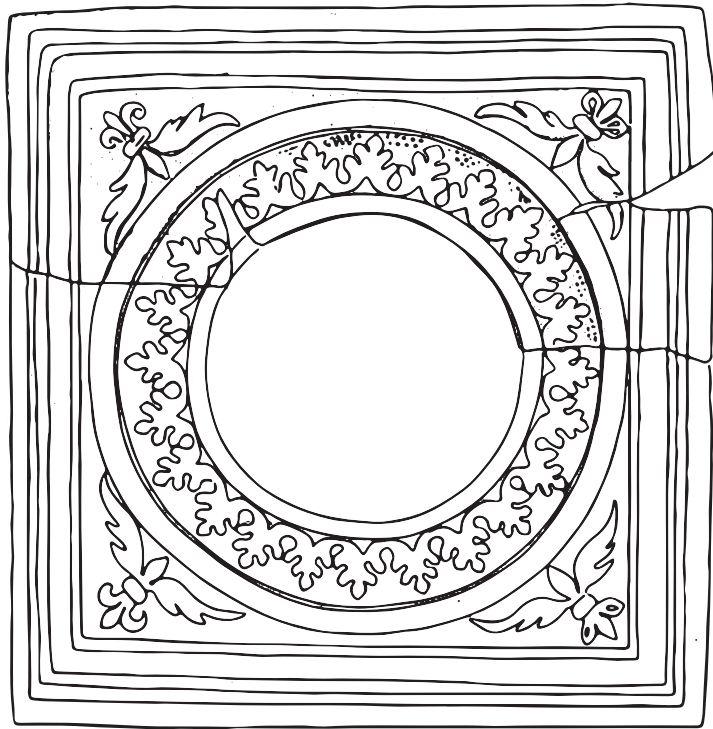
119



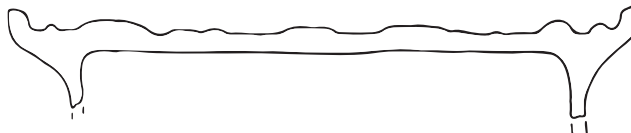
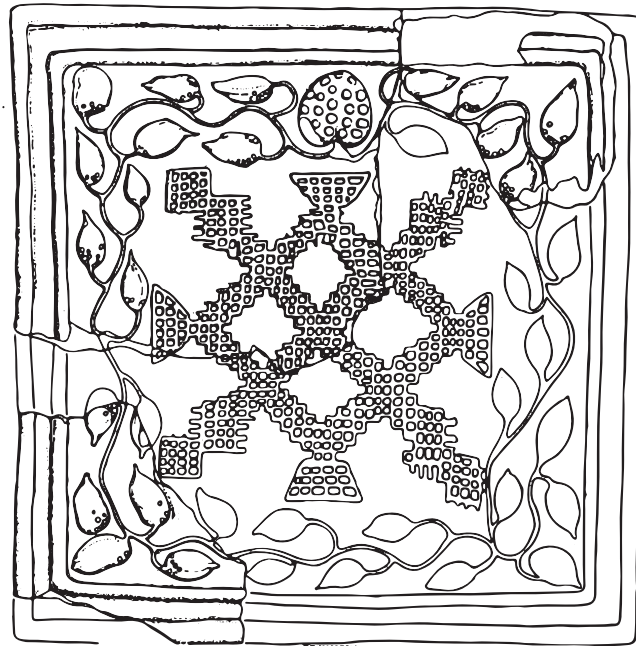


122





123

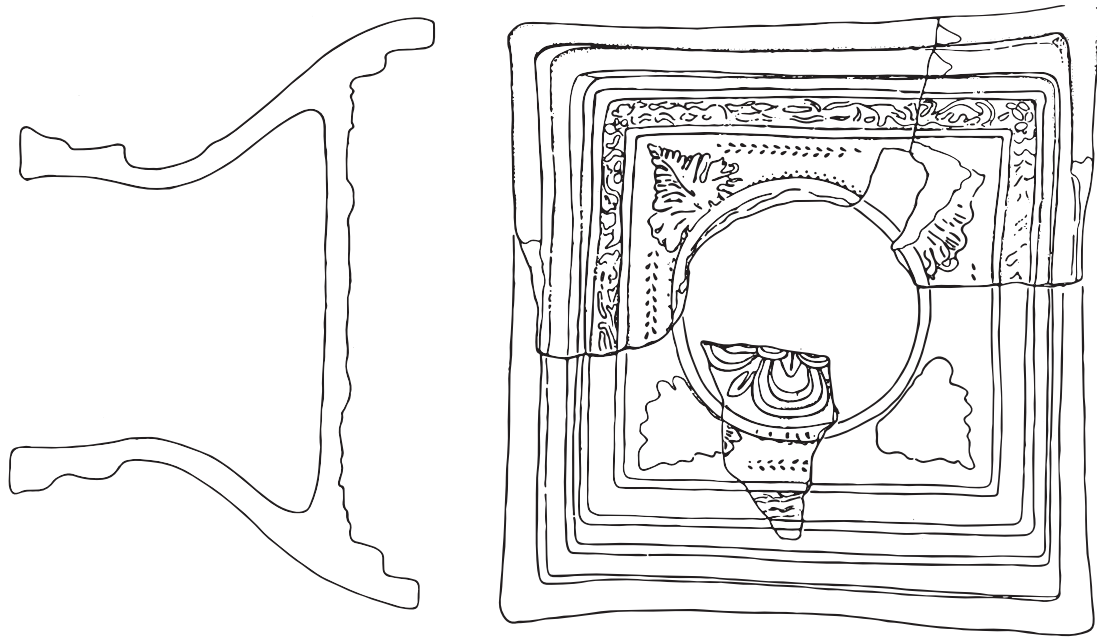


124

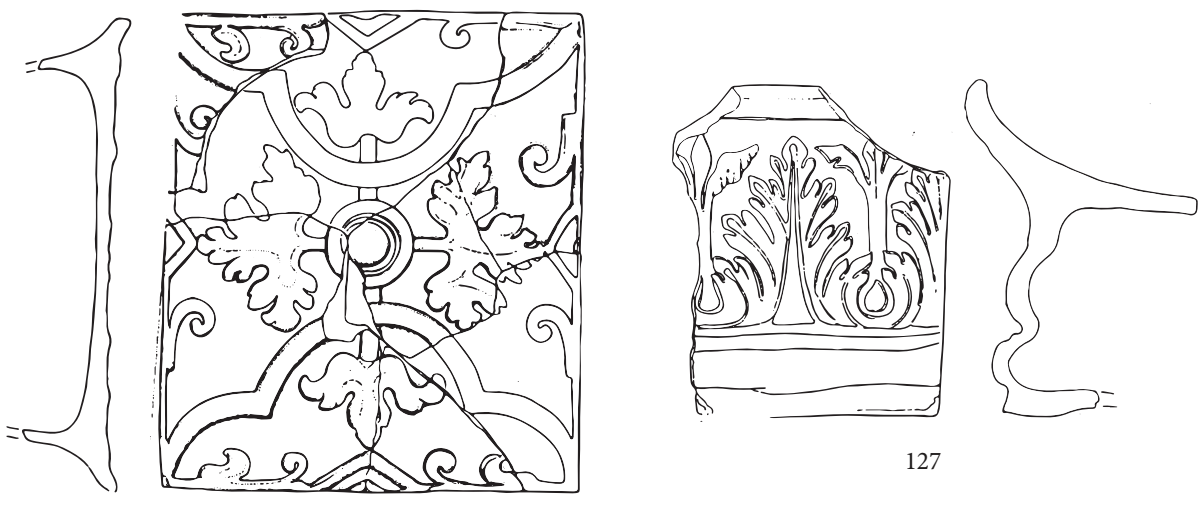
T.23. - 123-124



407



125



126

127



128



129

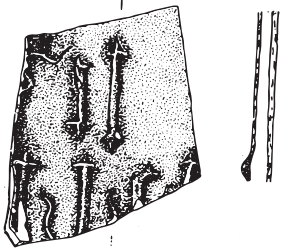


130

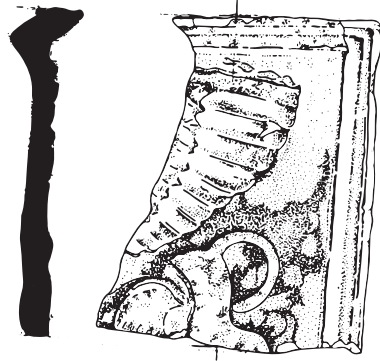


131





132



133



134





135



136



137







138



139



140



141



142



143



144



145





146



147



148



149



150



151







152



153

154



155



156



157



158



159



160





161



162



163



164



165



166



167



168



169



170



171



172





173



174



175



176



177



179



178





180



181



182



183



184



185



186



187







188



189



190



191



192



193



194



195



196





197





198



199





200



201



202



203



204



205







206



207



208





209



210



211



212



213



214





215





216





217



218



219



220





221



222



223



224





225



226



227





228



229



230







231





232



233



234



235





236



237





238



T.48. - 238



432



239



240





241



242

T.50. -241-242



434





243



244





245a



245b







246



247



248



249



250





251



252



253





254



255





256



257







258



259





260





261





262







263



264





265





266



267





268



269





270







271





272





273







274



275



276





277



278



279





280



281



282



283





284





285

286

287





288







289

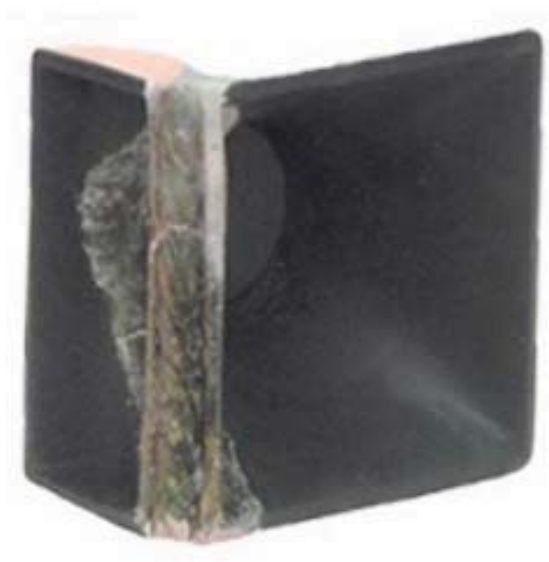


290





291



292







293



294



295





296



297

T.78. -296-297



462



298



299



300



301





302



303





304







305



306



307



308



309



310



311



312





313



314





315



316



317



318



319



320



321



322





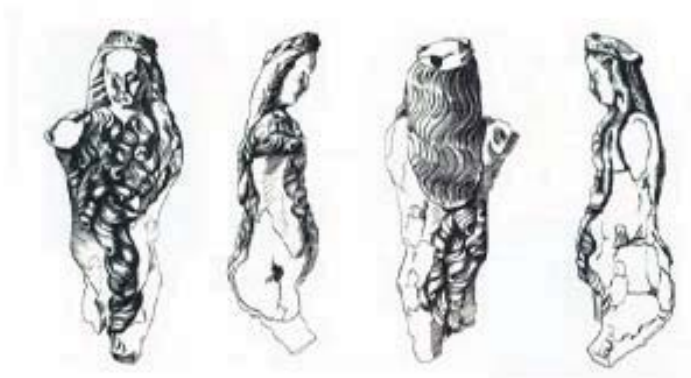


323



324





325





326



327



328



329



330



331



332





333



334



335



336





337





338





339



340

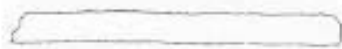
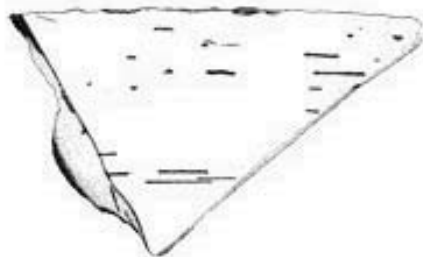




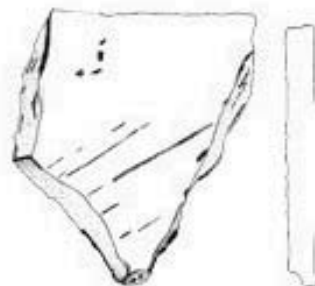
341



342



343



344







345





346



347



348



349



350



351

T.94. - 346-351





352



353



354



355



356



357



358

T.95. -352-358







359



360



361



362



363





364



365



366



367







368



369



370



371





372



373



374



375





376



377



378







379



380



381



382

T.101. - 379-382



485



383



384



385



386

T.102. - 383-386



486





387



388



389



390

T.103. - 387-390



487



391



392



393



394

T.104. - 391-394

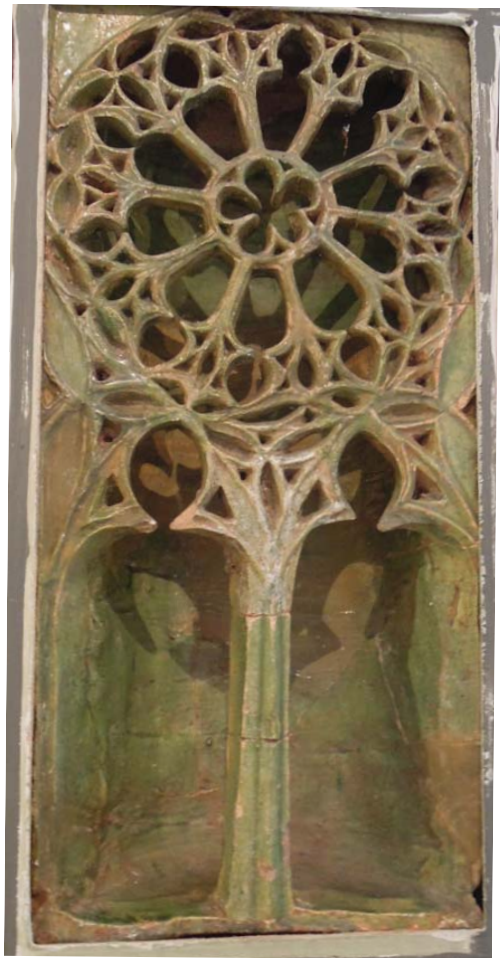


488





395



396

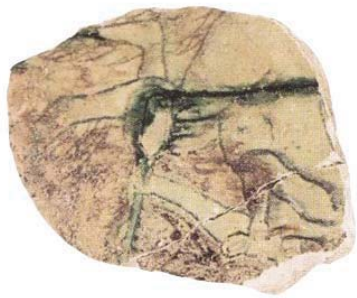


397



398





399



400



401

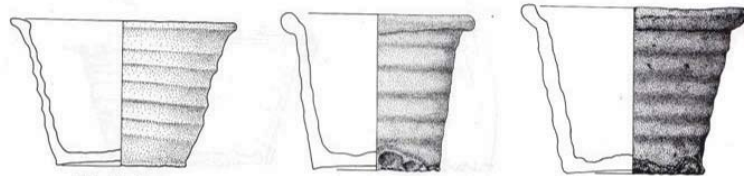


UZORAK 1

UZORAK 2

T.106. - 399-401

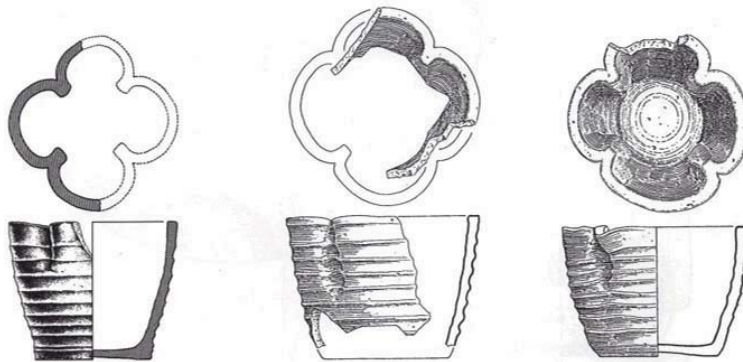




402a

402b

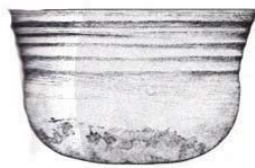
402c



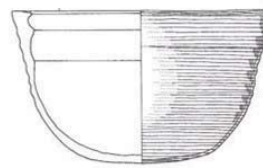
403a

403b

403c



404a



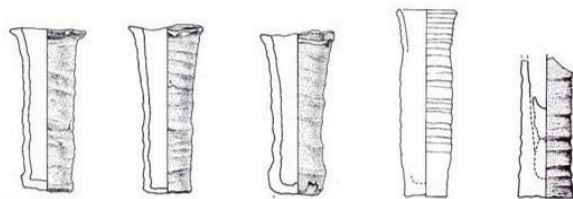
404b



405a

405b

405c



406a

406b

406c

406d

406e

M. 1:3

T.107. - 402-406

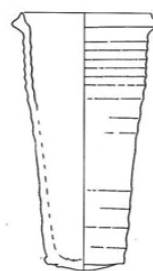




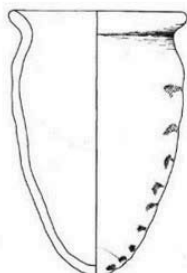
407



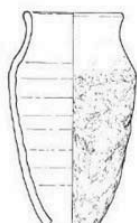
408



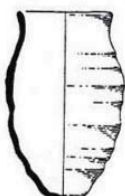
409



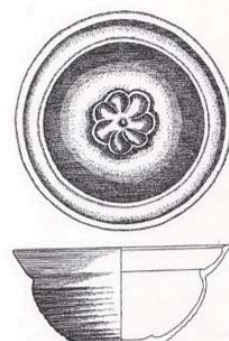
410a



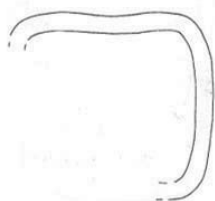
410b



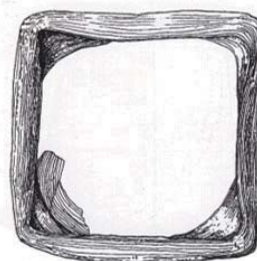
410c



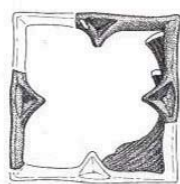
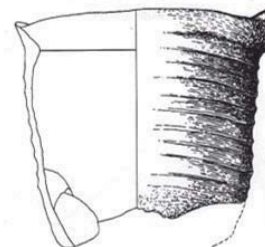
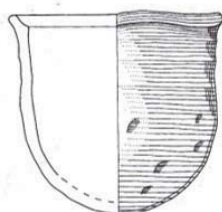
411



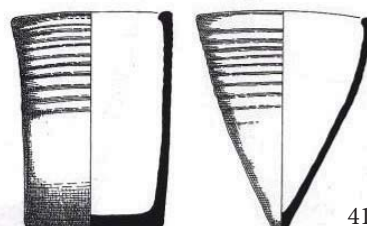
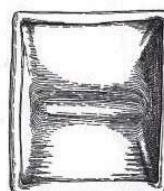
412a



412b



413a

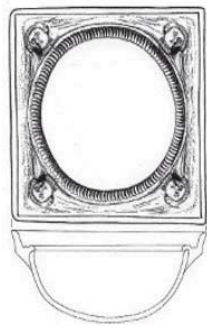


413b

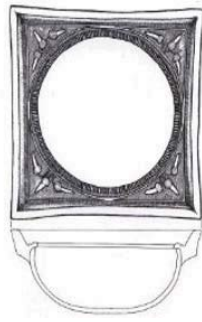
M. 1:3

T.108. - 407-413

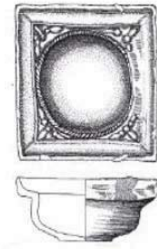




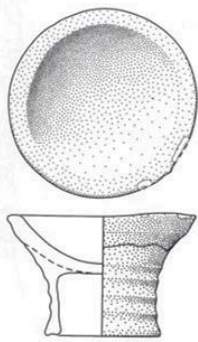
414a



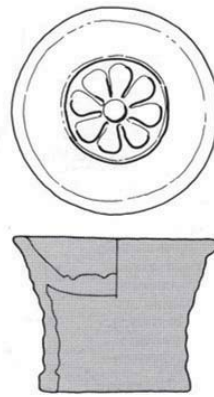
414b



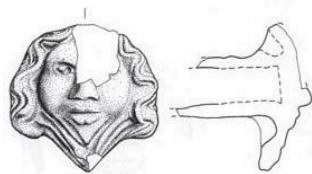
414c



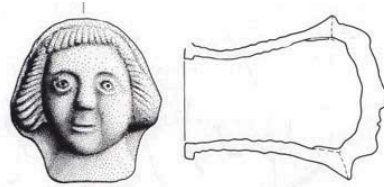
415a



415b



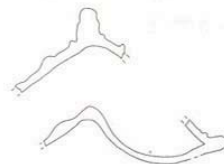
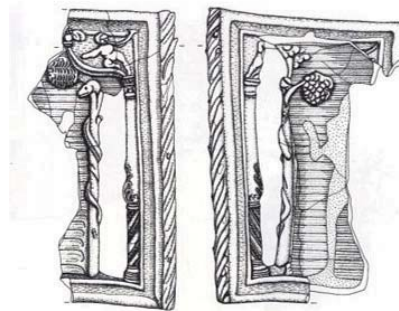
416a



416b



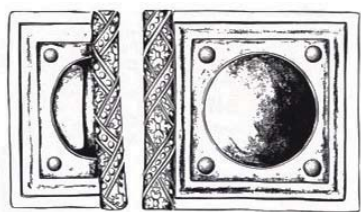
417



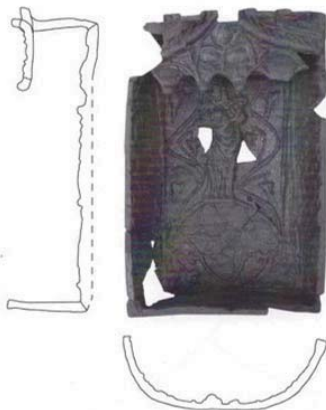
418

M. 1:3

T.109. - 414-418



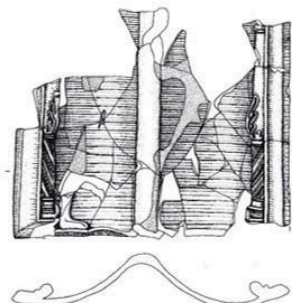
419



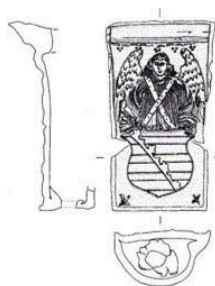
420



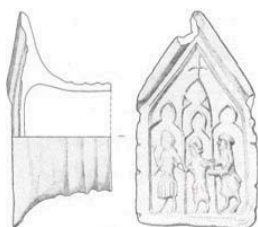
421



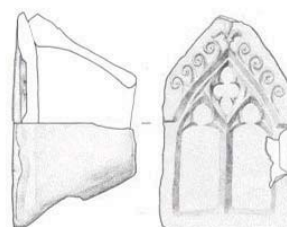
422



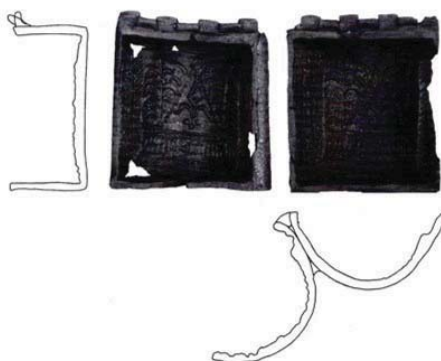
423



424a



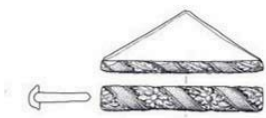
424b



425

M. 1:3

T.110. - 419-425



426a



426b



427



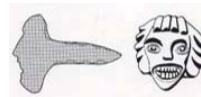
428



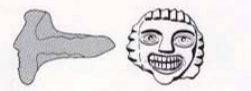
429a



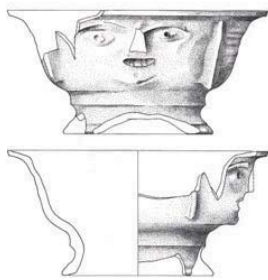
429b



430a



430b



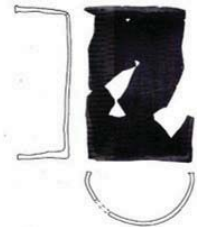
431



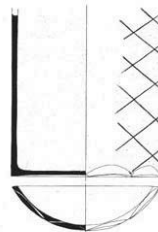
432a



432b



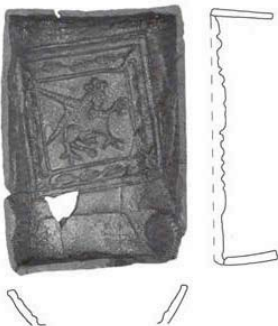
432c



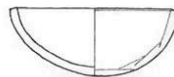
433a



433b



434



433c

M. 1:3

T.111. - 426-434

## KRATAK ŽIVOTOPIS

Ivana Škiljan rođena je u Zagrebu 19. listopada 1981. godine. Diplomirala je dvopredmetni studij povijesti i arheologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2004. godine. Od 2004. godine zaposlena je kao kustosica arheologinja u Muzejima Hrvatskog zagorja - Muzeju seljačkih buna i Dvoru Veliki Tabor. Bavi se proučavanjem kasnosrednjovjekovne i novovjekovne arheološke baštine prvenstveno na prostoru zapadnog Međurječja. Stručna je voditeljica sustavnih arheoloških istraživanja na lokalitetu Donja Stubica – Stari grad (2008. – 2013.), zatim zaštitnih i sustavnih istraživanja na lokalitetu dvorac Veliki Tabor (2006., 2011.-2013.) zaštitnog istraživanja na lokalitetu utvrda Samci u Gornjoj Stubici (2012.). te provodi sustavna arheološka rekognosciranja prostora kojeg danas obuhvaća Krapinsko – zagorska županija. Sudjelovala je na više međunarodnih i domaćih znanstvenih skupova i okruglih stolova («440. –ta obljetnica Velike seljačke bune«, Gornja Stubica 2013.; »Symposium Keramikforschung Karlsruhe«, Karlsruhe 2012.; »Second Regional Scientific Conference of ICOM SEE, Risk Assessment of Cultural Heritage in the Region of South East Europe«, Niš 2012., »Garićgrad i okolica: od srednjovjekovlja do suvremenosti«, Podgarić 2010.; »Osamsto godina Stubice«, Donja Stubica 2009.; »IV. Skup muzejskih pedagoga Hrvatske«, Knin 2006.). Aktivna je u području muzejske pedagogije, te priređuje muzejske izložbe samostalno («Vrijeme utvrda: plemićki grad Vrbovec na Sutli«, »Rattkay velikotaborski u borbi protiv Turaka«) i u suradnji kao koautorica («Tajanstvena gotika«, »Veliki Tabor u dvorcu Holešov«, »Veliki Tabor: druga faza obnove dvorca«, »Osamsto godina Stubice«, »Veliki Tabor u svjetlu otkrića«). Sudjeluje na projektu izrade novog stalnog postava Dvora Veliki Tabor. Do sada je samostalno ili u suradnji objavila tri knjige (muzejska kataloga), te više znanstvenih i stručnih radova.